HAIDUCUL

ORLIN VASILEV

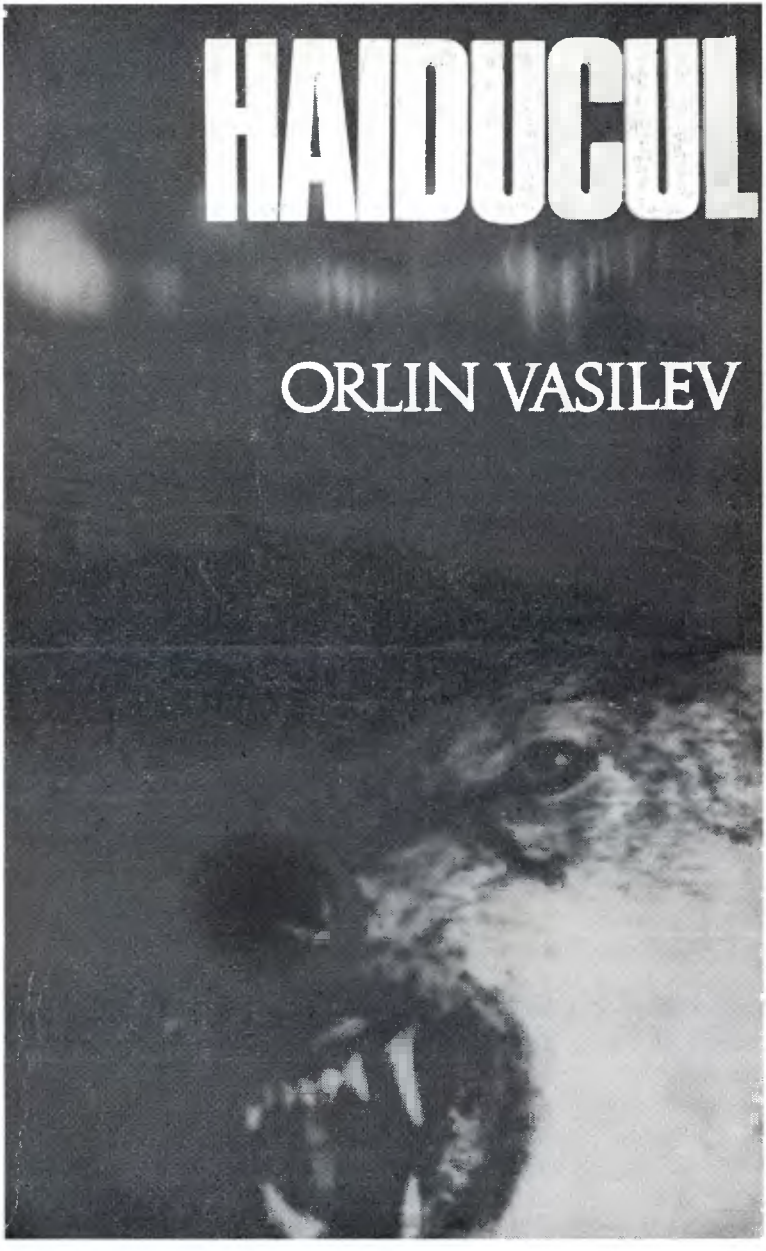

ORLIN VASILEV/HAIDUCUL

Coperta de Anamaria Smighelschi

Culegere din:
ОРЛИН ВАСИЛЕВ
— Романи —
БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
София — 1965
★
— Съчинения в пет тома —
НАРОДНА КУЛТУРА
София — 1956
★
— Конфликти —
ПРОФИЗДАТ —1963

ORLIN VASILEV

HAIDUCUL

În românește de
TIBERIU IOVAN

București — 1970
EDITURA UNIVERS

HAIDUCUL

roman

DESPRE STRĂBUNII MEI ȘI DESPRE MINE

Fără de nume mi-e neamul și neslăvit, dar sîngele meu e curat și roșu. Porcari și oieri, străbunii mei au coborît din munți înspre Cîmpia Dunării, pentru a-și astîmpăra foamea, dar teama de asupritori s-a dovedit mai cruntă decît foamea, și i-a zăgăzuit în pădurile de nepătruns ale ultimelor dealuri și coline, cît mai departe de bei și ciorbagii, *cît mai aproape de jir și de mure. Ei au tăiat buturugi, au săpat adăposturi în pămînt, le-au acoperit cu rădăcini și crengi de copaci și s-au statornicit pe aceste meleaguri...*

Ca toți păgînii, ei alungau șoarecii și șobolanii, șerpii și șopîrlele, stîrnind larmă cu vătraiele și cleștii de cărbune, aduceau jertfe, pentru a îmblînzi balaurii și duhurile. Înfășurați în piei urît mirositoare, ei nu cunoșteau rugăciunea prin care să implore cerul să le dăruiască pîine, ceea ce făcea ca acesta să abată asupra lor doar fulgere, grindină și vijelii, arșiță, secetă și ciumă. Pămîntul-mumă, pădurea-pavăză, brațele vînjoase, sapa și ghioaga ferecată — erau singurele lor nădejdi.

Cu cămăși ferfenițite în loc de platoșe, cu căciuli ilocoase în loc de coifuri, cu ghioage ferecate în loc de sulițe, ei își duceau veleatul, înmulțindu-se precum oile și caprele. Dacă ar fi avut un blazon, el ar fi reprezentat o traistă cenușie din piele de capră, bine îndesată

cu pîine — o pîine tare și neagră ca glodul, ori galbenă, făcută din tărîțe de mei. Cînd sărată, cînd nesărată...

Crește și cade, cade și crește frunza copacilor ; grindini și vijelii, zăpezi și secetă, rodnicie și ciumă... iar anii trec. Prind a se mlădia ca niște șerpi cele două sine ale căii ferate. Văzduhul se umple de un fum înecăcios. Securile lovesc zi și noapte trunchiurile tari ale gorunilor. Pășunile sînt arate. Felcerul alungă ciuma și vărsatul negru, așa că neamul nostru se-nmulțește și nu mai e loc pentru toți. Copiii porcarilor încalță opincile și pornesc în lumea largă, se-ndreaptă spre orașe să se năimească pe la ateliere, fabrici și instituții. Iată-i : fochiști, lăcătuși ori tîmplari, țesătoare, cizmari ori croitori, aprozi, arhivari ori conțopiști — avînd ori neavînd de lucru. Chiar dacă uneori i-apasă urîtul și-i mistuie dorul de locurile natale, ei nu se mai pot întoarce de unde au plecat : pădurile au fost demult tăiate, pămînturile vîndute, așa că la vatra părintească nu vor mai putea găsi nici pîinea tare și neagră ca glodul, nici pîinea galbenă, făcută din tărîțe de mei.

Obîrșia neamului meu se pierde la a patra sau a cincea spiță ; Vasil e fiul lui Vălko, Vălko e fiul lui Vasil, Vasil e fiul lui Vălko — iar mai departe nu se știe, întrucît nu există o biblie într-ale cărei scoarțe să fie pomenit tot neamul celor ce poartă numele de Vălko și Vasil care au viețuit pe lumea asta.

Eu sînt primul al cărui nume va rămîne întipărit nu numai în certificatul de botez după cifra scălîmbă de 20.XI.1904, dar și pe scoarțele unor cărțulii, care, dacă edificiul Bibliotecii Naționale va fi durat astfel, încît să reziste oricărui incendiu, vor apuca să supraviețuiască. Și după cum eu nu mă lepăd de neamul meu fără de nume, nici neamul meu nu se leapădă de mine : băieții știutori de carte din satu-mi natal Vraneak vor să mă

facă membru de onoare al căminului lor cultural, ca să-mi mulțumească astfel pentru cărțile pe care mă învrednicesc din cînd în cînd a le trimite. Trebuie însă, zic ei, să mai aștept pînă-l schimbă pe casier. Acesta-i un dascăl venit din alt sat și nu cutează să-și dea consimțămîntul, dat fiind că pe cărțile mele nu scrie: „Aprobat de Ministerul Instrucției Publice". Aspră lege!

Cititorule, te previn din vreme! Nici cartea pe care o ții în mînă nu-i aprobată. Dacă vrei să nu ai de a face cu oamenii legii, arunc-o! Dar dacă ai curajul necesar de a citi, în pofida legii, ce am scris despre pălmași și ciobani, despre ciorbagii *și asupritori — judecă singur cine anume are și cine n-are dreptate. S-ar putea ca în locul Ministerului să-mi aprobi tu cartea!*

1 9 3 7

ORLIN VASILEV

ȘI OPINCILE ASTEA S-AU RUPT...

Poiana era îngustă, ușor înclinată și mărginită înspre drumeag de stînci joase și ascuțite. Către capătul ei de sus, tufele de aluni și mărăcini deveneau mai dese, acoperind trunchiurile groase ale fagilor uriași. Mai departe, pădurea — albastră și întunecată în umbră și verde, strălucitoare în soare — se ondula o dată cu învălurările muntelui, dădea năvală în valea strîmtă și se tîra pe povîrnișurile primejdioase tocmai pînă sub crestele golașe ce-și rumeneau frunțile bătute de vînturi la jarișteа asfințitului.

Băieții din ceata lui Strahil ședeau întinși pe stîncile de la marginea drumului. Deși piatra încinsă îi ardea, ei nu se clinteau din loc. Doar din vreme în vreme își potriveau puștile în scobitura umărului, cercetînd cremenea, cocoșul și pulberea din cornece.

Un singur haiduc numai stătea în picioare, la capătul de jos al stîncilor, iscodind cu grijă, să nu fie văzut, drumul ce urca dinspre cîmpie. Cînd se sătura să tot privească în vale, își întorcea capul spre poiană, unde, la vreo zece pași în spatele celorlalți haiduci, ședeau în capul oaselor căpitanul și stegarul.

Amîndoi erau îmbrăcați la fel: poturi cenușii din postav, strînși pe pulpe și împodobiți cu fireturi și găitane, pieptare croite tot din postav, albastre în spate și cusute cu fir de aur în față, iar sub pieptare — șerpare late. Doar ca vîrstă se deosebeau unul de altul: stegarul putea fi luat drept tatăl căpitanului.

— Zăbovesc... zise cel vîrstnic şi, potrivind iasca la cremene, scăpără de două-trei ori, ca să-şi aprindă pipa scurtă de lut.

Căpitanul îşi puse laba piciorului drept peste genunchiul stîng şi se zgîia la opinca roasă-n călcîi. Deodată tresări ca scuturat de frig, cercetă mai cu luare-aminte găuricea din opincă, dar glăsui despre cu totul altceva :

— Acum ţi-ai găsit şi dumneata să fumezi...

Stegarul aruncă în treacăt o privire haiducilor lungiţi sus pe stînci, în vreme ce degetul mare de la mîna stîngă, cu care potrivea în pipă firele aprinse de tutun, pentru ca pipa să ardă mai bine, se lăsă uşor pe găvanul pipei şi ea se stinse. N-apucă o dată măcar să tragă în piept aroma tare a fumului ! Şi cum ar mai fi vrut să fumeze !... O undă de amărăciune îi mocni ca iasca în lumina ochilor, sub sprîncenele încruntate, dar tot ca iasca se şi stinse. Doar nările groase ale nasului său mare fremătară, cercînd să prindă mirosul dulce al fumului ce se risipea...

— Ai dreptate... spuse el, parcă pentru a se mîngîia. Nici vorbă, hotărîrea luată trebuie respectată...

Căpitanul nu-şi mai lua ochii de la călcîiul ros al opincii.

— Şi opincile astea s-au rupt, spuse el tărăgănat, lărgind cu degetul gaura.

— Îţi pare rău după ele ?

Flăcăul nu răspunse. Lăsîndu-se pe spate, îşi vîri pumnii pernă sub cap şi rămase aşa, cu privirea ţintă la un nor împurpurat de lumina amurgului.

— Nea Gorane...

— Te ascult, căpitane.

— Tot aşa o s-o ducem ? Opinci după opinci...

— Nu-nţeleg, răspunse Goran, dar felul cum ochii săi mici fulgerară şi se stinseră în cuta pleoapelor dovedea că stegarul înţelege foarte bine încotro bătea căpitanul.

— Am rupt şi opincile astea de atîta umblet. Da pînă cînd ?... Cîte perechi crezi c-o să mai rup aşa ?

— Păi eu de unde vrei să știu ? mormăi posomorît stegarul. Cuvintele parcă i se împleticeau în mustăți. Dacă te-ai săturat să rupi piele de porc, n-ai decît să te lași jupuit de a ta... Asta-i !

Căpitanul își dădu limpede seama de mînia stegarului, dar nu se lăsă.

— Cum ? continuă el cu glas la fel de molcom, deși răzbătea dintr-însul o mare, mocnită îndîrjire. În fiecare zi se-ntîmplă cîte ceva : azi prădează casa unui creștin, mîine îl lasă pe altul fără oi, poimîine lasă o mamă fără copil, ucid pe careva. Iar noi o ținem tot într-o goană, pîndim la drumul mare, împușcăm, facem din copaci spînzurători, ne ascundem de potere... Ne lingem ca niște cîini rănile pline de puroi. Dar pînă cînd s-o tot ținem așa ?

Chipul aspru al stegarului se îmblînzi, cuprins de o tristă îngrijorare.

— Ce s-a-ntîmplat cu tine, Strahile ? tresări Goran. Ești cumva bolnav ?

Dar căpitanul n-apucă să-i răspundă ; de undeva se auzi un cîntec : de privighetoare, ori poate de mierlă. Răsună încet, cu toate astea îl auziră și cei doi bărbați din poiană. Fețele lor se încordară, iar mîinile li se întinseră cît ai clipi spre puștile culcate în iarbă. Apoi săriră sprinten în picioare și se îndreptară spre stînci.

— Eu rămîn ceva mai pe jos, poate încearcă vreunul să...

— Bine, încuviință din cap căpitanul, apoi iscodi atent cu privirea împrejurimile și se piti în spatele unei stînci.

DINȚI N-AI AVUT ?

Tînărul haiduc care stătuse la pîndă și dăduse semnalul de alarmă, ieși tiptil din tufiș și, încovoindu-și trupul, o croi la fugă pînă la Strahil.

— Vin, căpitane ! îi spuse el în șoaptă. Cinci de-ai noștri, legați unul de altul, vin în șir, escortați de trei

lifte, oameni de-ai lui Mehmed. N-au cai. Numai Alia merge călare.

— Aha! tresări mustăcioara cîrlionțată a căpitanului. Va să zică, a sosit și ziua răfuielii. Băieți! ridică el mîna spre stînci. Pe Alia lăsați-l în seama mea.

— Bine, căpitane, bine!... răspunseră șoptit cîțiva haiduci.

Nu trecu mult și de după mărăcinii de la cotitura drumului apărură unul cîte unul cei cinci țărani. Toți cu mîinile cetluite la spate și legați unul de altul cu funii groase petrecute în jurul corpului. Distanța dintre ei era foarte mică, așa încît călcau anevoie și se poticneau într-una. Ultimul, un bătrîn înalt și ciolănos, se clătina la tot pasul, îl durea, se vede, un picior, căci de îndată ce-l punea jos, trecea imediat greutatea trupului pe celălalt.

Alături de țăranii legați, pășeau cu puștile la umăr păzitorii lor. Cel din frunte îngîna un cîntec turcesc tărăgănat.

Iată că se ivi și Alia, un cealmagiu voinic, mîna dreaptă a lui Mehmed bei, vechilul său, omul de care se temea toată raiaua. Calul mergea în buiestru, iar turcul se legăna în șaua înaltă, ferecată cu argint, trăgînd de frîu și săltîndu-și trufaș umerii. Nu avea pușcă. În schimb din șerpar îi ieșeau la vedere mînerele aurite ale pistoalelor și iataganului. Strălucirea armelor și a podoabelor ce-i acopereau pieptul îl făcură pesemne să arunce o privire soarelui ce-și scăpăra ultimele raze. Ochii i se încruntară și se ațintiră spre valea strîmtă; de abia după ce o străbăteau, li se deschidea drumul către oraș. Alia dădu pinteni calului, ridicînd deasupra capului biciul său lung.

— Hai, mînați mai repede, că ne prinde noaptea pe drum.

Calul iuți pasul și curînd îl izbi cu pieptul său strălucitor pe bătrînul care șchiopăta.

— Arde-i! se răsti Alia la unul dintre păzitori. Ce stai și casti gura?

Păzitorul își ridică pe dată pușca și o lăsă să cadă cu toată greutatea unde se nimeri. Ceilalți prinseră și

ei a lovi în stînga şi-n dreapta. Ţăranii din faţă smuciră funiile. Bătrînul, nemaiputîndu-se sprijini în piciorul său bolnav, alunecă şi căzu la pămînt.

— Scoală, ghiaur nenorocit ! De bătut te poţi bate, dar de mers nu poţi merge, ai ?

Ţăranii făcură zid împrejurul bătrînului, încercînd să-l apere măcar de copitele calului, şi prinseră a striga :

— Cruţă-l, Ali !

— Aşteaptă să-l ridicăm...

— Omul e lovit.

— Şi bolnav !

Iar cel mai tînăr dintre ei, un băieţandru cu obrazeul neted şi ars de soare, se repezi înainte şi, izbindu-se cu pieptul în botul calului, tună cu vocea-i tremurătoare :

— Ajunge ! Să nu cutezi a mai da în el ! Nu vezi că nu se poate ridica ? !

Bidiviul tresări în urma loviturii, se săltă pe picioarele dinapoi, rămînînd cu copitele dinainte atîrnate ameninţător deasupra capului băiatului.

— Aha, ai început să-ţi arăţi colţii, ai ? urlă Alia, vîrîndu-şi biciul la subţioară în stînga şi apucînd cu dreapta mînerul aurit al iataganului.

— A-a ! strigară îngroziţi ţăranii şi se traseră într-o parte, tîrîndu-l prin pietre pe bătrîn.

Dar mîna lui Alia nu apucă să smulgă iataganul : dinspre stînci răsună o împuşcătură. Degetele turcului slăbiră mînerul iataganului şi se înfipseră în cusătura pieptarului.

Urmă o ploaie de gloanţe.

Calul, care mai stătea încă ridicat pe picioarele dinapoi, se înclină într-o parte. Alia lunecă din şa, dar nu se prăvăli imediat, deoarece picioarele îi rămăseseră agăţate în scările şeii. Cuprins de spaimă, calul o luă la goană îndărăt, pe drumul pe care veniseră. Cîteva clipe mai apoi, trupul lui Alia se desprinse şi căzu grămadă în făgaşul drumului. Ultimul păzitor aruncă puşca şi o rupse la fugă în urma calului.

— Opreşte-te, că te omor !

N-ai fi crezut că stegarul cel greoi poate să sară cu atîta sprinteneală de pe stîncă și să cadă ca un sac plin asupra fugarului.

Ceilalți doi păzitori își aruncaseră încă la prima detunătură puștile și se adăpostiseră în spatele țăranilor legați. Unul se apucase de umerii băiețandrului.

— Băiete, să nu !... Să nu !... bolborosi el cu buzele învinețite. Eu nu sînt !... Eu nu sînt !...

Dar nici băiatul nu era mai puțin mirat de tot ce se petrecea în jur. Pe stinca de lîngă drumeag se ivi un bărbat înalt, răsărit parcă din piatră. Țeava puștii sale mai fumega încă, în timp ce din vatra cerului văpăi purpurii scăpărau pe cusăturile hainelor sale de haiduc, se prelingeau pe fața-i dogorită de soare și pe ceafa dezgolită.

Apărură, cu cuțite și puști în mîini, și ceilalți haiduci. Unii se repeziră să taie funiile cu care erau ferecați țăranii și să-i lege fedeleș pe păzitorii înnebuniți de groază. Stegarul trase după el cu o mînă pe ostatecul său și îl împinse alături de ceilalți doi.

Deodată, bătrînul cel șchiop, uitînd parcă de piciorul său bolnav, de loviturile primite cu biciul și cu patul puștii, strigă, de răsună toată valea :

— Strahile !... Căpitane !... Băieți ! Anghele ! îl bătu el pe umăr pe băiat. D-apoi ăsta-i Strahil, mă ! Căpitanul nostru !

La auzul acestei vești, ceilalți țărani prinseră și ei să strige :

— Căpitane !

— Tătucul nostru !

— Ocrotitorul nostru !

Strahil coborî încet, pășind peste vreo două-trei pietroaie și se apropie de ei.

— Încotro ați pornit-o la o vreme atît de tîrzie ? întrebă el în glumă, dar fără să zîmbească.

— Scapă-ne ! Scapă-ne, căpitane ! îl imploră bătrînul, frecîndu-și mîinile înțepenite de strînsoarea frînghiei. Mare năpastă s-a abătut asupra capetelor noastre. Mehmed bei a răpit-o pe fata fratelui meu. Sora băiatului ăsta !

— Salveaz-o, căpitane ! strigă şi băiatul, izbucnind în plîns. Mi-au nenorocit surioara ! A turcit-o păgînul !

Strahil îi măsură rînd pe rînd pe ţărani cu privirea şi întrebă răstit :

— Da voi... un sat întreg, ce-aţi păzit ? ! Voi unde aţi fost ? Pînă cînd o să vă tot lăsaţi călcaţi în picioare voi, oameni zdraveni şi cu dreptatea de partea voastră ? ! Iar tu ? se răsti el la Anghel. Salveaz-o-o-o, căpitane ! Bine că nu te-ai pus şi pe bocit ! Şi doar eşti bărbat în toată firea ! Unde ai fost cînd ţi-au răpit sora ? Ia spune ! Unde ai fost ? Sugeai ţiţă ? N-ai avut la îndemînă un retevei, o piatră, un cuţit ? Dinţi n-ai avut ?

Izbucnirea căpitanului fu atît de neaşteptată, încît Anghel rămase încremenit locului.

— M-am săturat să am de a face numai cu fricoşi ! îşi întoarse Strahil dezgustat capul.

— Nu grăi aşa, căpitane... ridică bătrînul mîna să-l domolească. Nu poţi să te pui cu ei. Uită-te aici !

Bătrînul se aplecă şi îşi dezgoli piciorul bolnav. Deasupra zdrenţelor îmbibate cu sînge, se vedea o rană mare de glonţ. Sîngele se prelingea pe picior, intra în obială şi se făcea una cu colbul din opincă.

Băiatul îşi mai veni şi el în fire şi smulgînd brusc de cămaşa zdrenţuită, scoase la iveală umărul pe care se vedea o tăietură lungă şi svîntată de cuţit.

— Uite !

— Au fost o mulţime de turci, adăugă un ţăran mărunţel.

— Au pîndit-o cînd aducea apă de la fîntînă, urmă bătrînul. Nici n-a apucat bine, sărmana, să strige după ajutor, că au şi suit-o pe cal şi, tule-o ! Noroc că i-am întîlnit eu cu căruţa...

— Iar eu numai pe doi i-am putut ajunge din urmă ! Pe unul l-am doborît... adăugă băiatul înecîndu-se. Nici pis n-a mai zis !

Faţa căpitanului se învioră ; se uită atent la piciorul bătrînului, apoi la umărul băiatului şi spuse stegarului :

— Ia vezi, nea Gorane, să-i legi rana şi să-i opreşti sîngele.

Dar Goran, fără a fi aşteptat porunca căpitanului, îngenunchease lîngă bătrîn, ţinînd în mînă o fişie de pînză albă unsă cu alifie.

— Iară voi, iertaţi-mă, zîmbi căpitanul, punîndu-şi mîna pe umărul bătrînului. N-am ştiut că v-aţi încăierat cu ticăloşii. Drept vă spun, m-am săturat să tot vin în ajutorul fricoşilor. Ce, credeţi că noi sîntem mai mulţi sau mai tari decît voi ? Credeţi oare că dacă trăim în pădure, avem şi coarne ? Unde ziceţi că se află fata ?

— În turn trebuie să fie ! strigă Anghel. La conacul lui Mehmed. Las'că-mi cade el mie în mînă. Am să-l învăţ eu minte...

— Pe cîte văd, o să iasă straşnic viteaz din tine, îl bătu Strahil pe umăr şi se întoarse spre păzitorii ce stăteau deoparte. Ia veniţi încoa !

Cei trei turci se prăbuşiră cu faţa în jos la picioarele căpitanului.

— Voi sînteţi de-ai lui Mehmed ?

— De-ai lui Mehmed, efendi !... Sîntem slugi la conac... Noi n-avem nici o vină !

— Ascultaţi cu luare-aminte la vorbele mele, începu Strahil. Să vă întoarceţi de îndată la Mehmed şi să-i povestiţi de-a fi a păr cele văzute. Spune-ţi-i că eu i-am eliberat pe aceşti oameni. Aţi auzit ? Că ei nu sînt cu nimic vinovaţi. Ei n-au avut de unde şti că eu colind prin ţinutul acesta. Aţi înţeles ?

— Am înţeles, efendi !... O să-i spunem, efendi, strigară tustrei în cor.

— Aşa. Şi să-i mai spuneţi ceva : la el se află o fată... Cum o cheamă ? se întoarse Strahil spre bătrîn.

— Ivana ! i-o luă Anghel bătrînului înainte cu răspunsul.

— Ivana, Ivana o cheamă... întări şi bătrînul. Dacă ar fi trăit fratele meu, Dumnezeu să-l ierte...

— Lasă, moşule ! Stai acum liniştit şi nu te mişca pînă-ţi leg rana ! îl trase stegarul cu fişia de pînză cu care-i înfăşura piciorul.

— De-o cuteza să ridice mîna asupra ei, urmă Strahil, am să-i pîrjolesc conacul, iar pe el am să-l ard de

viu. Să-i spuneți așa: „Strahil a poruncit să-i dai degrabă drumul fetei". Și-acum, hai, cărați-vă!

Păzitorii o rupseră ca nebunii la fugă pe drumul ce ducea spre cîmpie.

Rămaseră toți locului, urmărindu-i în tăcere cu privirea, pînă dispărură după cotitura drumeagului.

— Căpitane, crezi c-o să-i dea drumul? sparse deodată liniștea serii fratele fetei răpite.

— Cine știe... ridică din umeri căpitanul. Hai, băieți să ne retragem din drum. În noaptea asta, se adresă el țăranilor, veți rămîne la noi. O să vă găzduiască haiducii.

Și căpitanul porni în sus, spre muntele peste care pogorau umbrele înserării.

OSTATICA DIN TURN

Încăperea în care se afla zăvorîtă fata era joasă, cu pereții groși și boltiți și cu două ferestre înguste, ferecate cu gratii. Ai fi zis că-i o adevărată celulă de închisoare, dacă înăuntru n-ar fi existat sofaua largă, acoperită cu perne și covorul gros de Izmir, așternut peste dușumelele putrezite.

Ostatica plînsese pesemne, strigase, se zvîrcolise izbindu-se de toți pereții, de gratiile ferestrelor, dar acum stătea ghemuită, cu capul rezemat de sofa, îmbrăcată în sucna-i ponosită și cămașa sfîșiată în timpul luptei.

Ușa se deschise, și înăuntru intră o cadînă îmbătrînită de timpuriu, cu fața dezvelită și palidă, dar încă frumoasă, cu colțurile buzelor înconjurate de cute amare — urme ale unei adînci și îndelungate suferințe. După bătrînă, se strecură în încăpere o copilă de vreo zece ani, purtînd pe brațe o tavă mare de argint, încărcată cu straie de mătase, deasupra cărora luceau tot felul de podoabe.

Cadîna străbătu cu pas domol odaia, se opri lîngă divan și atinse ușor umărul Ivanei.

— Hai, fetiţo, ridică-te să te îmbrac, spuse ea. Curînd are să vină stăpînul. Trebuie să te găteşti, să fii şi mai frumoasă...

Ivana rămase nemişcată, aşteptînd parcă să audă ce-i vor spune mai departe. Doar lacrimile o podidiră din nou şi i se prelinseră pe sucna decolorată.

Cadîna se uită la o fereastă, apoi la cealaltă şi spuse din nou, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însăşi :

— De plîngi ori nu plîngi, totuna e ; de aici n-are cine să te audă... Hai, o îndemnă ea şi atinse din nou cu degetele sale vopsite umărul fetei, şterge-ţi lacrimile... Linişteşte-te, prostuţo... Tu nu ştii ce-i binele pe lumea asta. Scoală-te şi te uită ce ţi-am adus. Cadîna luă de pe tava pe care o ţinea mica slujnică un veşmînt străveziu şi i-l întinse ţărăncuţei. Ia pipăi-o, să vezi... E mătase de Misir.

Ivana îşi înălţă ochii şi clipi, parcă neînţelegînd ce se petrece cu ea. După marea de lacrimi ce o vărsase, ochii ei arătau mai limpezi şi mai adînci. Cadîna înşfăcă de pe tavă un pumn de coliere şi brăţări şi i le întinse cu amîndouă mîinile :

— Uite ce-ţi trimite beiul !

— Vreau să plec acasă... începu fata să plîngă.

— Hai, rîdică-te, ridică-te să te împodobesc... Să vezi ce frumoasă ai să te faci ! Nici maică-ta, de te-ar vedea, nu te-ar mai recunoaşte.

Cadîna dădu să-i atîrne de gît un colier, dar atingerea boabelor reci o făcu pe fată să se înfioare. Schiţă cu mîna un gest de împotrivire şi firul colierului se rupse, iar mărgăritarele se risipiră toate pe covor.

— Plecaţi de aici ! sări Ivana şi, repezindu-se la tavă, făcu dintr-o mişcare să zboare cît colo de pe ea podoabele, apoi, înşfăcînd straiele, se năpusti asupra cadînei şi prinse a o plesni cu ele la nimereală :

— Afară ! Plecaţi de aici ! Plecaţi ! strigă fata.

Copila cu tava dădu să fugă spre uşă, dar în clipa următoare se trase înapoi : în prag stătea proţăpit stăpînul acelor ţinuturi — vestitul spahiu, călăreţ, luptător şi mulieratic Mehmed bei. Stătea şi privea rîzînd cum bulgăroaica cea furioasă o izgonea din odaie pe cadînă.

Dînd cu ochii de el ostatica o lăsă pe cadînă în pace și începu a se trage înapoi, de parcă ar fi avut unde să se adăpostească de noul dușman, care nu mai putea fi izgonit cu strigăte neputincioase.

Beiul îi făcu cadînei semn să plece. Femeia ieși, închizînd ușa după sine.

Ivana se trase înapoi pînă ajunse la sofa. Se urcă pe ea și se lipi de perete, cu ochii ațintiți la fața încremenită în zîmbet a beiului. Mîinile ei pipăiau în neștire peretele ; cînd ajunseră la gratii, degetele i se încleștară din nou pe zăbrele.

Beiul se apropia de ea cu aceeași încetineală. Cînd mîinile fetei se întinseră spre zăbrele și corpul ei zvelt se aplecă puțin înainte, reliefîndu-se în strînsoarea sucnei, beiul se opri o clipă locului, privind-o plin de încîntare. Umerii i se lăsară domol, iar barba, măruntă și ovală, îi zvîcni înainte.

— De ce te înfurii, frumoasa mea ? o întrebă el, îngustîndu-și pleoapele.

Brusc, Ivana se desprinse de zăbrele, sări de pe sofa și, prăvălindu-se la picioarele înrobitorului ei, izbucni într-un plînset înăbușit :

— Dă-mi drumul, Mehmed bei ! Lasă-mă să mă duc acasă !

Mehmed bei se înclină cu bunăvoință asupra fetei, ca și cum i-ar fi părut într-adevăr rău de ea.

— De ce vrei să pleci ? o întrebă el cu blîndețe în glas. Ai pe cineva care te așteaptă ? Ai vreun ibovnic ?

— N-am nici un ibovnic, n-am... îngăimă ea descumpănită. Dacă ai inimă, dă-mi drumul, Mehmed bei ! Sau, mai bine omoară-mă...

— De ce să mori ? Oare n-o duci bine aici la mine ? Am să te țin ca pe o sultăneasă... Degetele încărcate cu inele atinseră coatele Ivanei și alunecară în jos, apucîndu-i palma. U-u... Ce aspră e ! Dar nu-i nimic, aici la mine, curînd, aceeași mînă va deveni fină, albă și moale ca o gușă de turturea... Glasul lui se auzea din ce în ce mai șoptit. De-ai ști cum am să te mîngîi, cum am să te răsfăț ! Dintre toate femeile mele, tu ai să fii aleasa mea... Ia ! Hai să te văd !

Îi cuprinse din nou umerii, o ridică spre el şi dădu s-o îmbrăţişeze, dar fata i se răsuci în braţe, îl împrînci şi se smulse din strînsoarea lui, sărind pe sofa şi lipindu-şi îngrozită faţa de zăbrele :

— Oa-a-meni bu-u-ni !... Oa-a-meni bu-u-ni ! ţipă ea.

De afară însă nu se auzi decît sunetul jucăuş al lăutei.

Beiul pufni în rîs :

— Nu striga... Nu-ţi bate gura de pomană, că tot n-are cine să te audă.

Mehmed nu se grăbea să rupă fructul şi-apoi, taman atunci veni să-l caute şi fiul său — un băieţel de cinci-şase anişori, îmbrăcat în şalvari şi pieptar cu fireturi.

— Tăticule ! Tăticule ! strigă el. Ursul ! Ursul ! Vino să-l vezi ! Vino, tăticule !

— Bine, vin, zise Mehmed, neputînd să se supere pe micul său favorit. Aşteaptă. Iar tu, se întoarse el spre Ivana, bagă-ţi minţile în cap şi nu te mai codi atîta. Ursul că-i urs şi tot poate fi îmblînzit. Lasă-le să te schimbe. Diseară o să avem zaiafet, cum nu s-a mai pomenit în acest conac.

Şi pocnind, cine ştie de ce, şăgalnic din degete spre frumoasa lipită de perete, beiul porni după fiul său să vadă ursarii.

PETRECEREA DE LA MIEZUL NOPŢII

Întinse erau pămînturile spahiului sultănesc Mehmed bei. Începeau din creasta muntelui, şerpuiau pe dealurile acoperite de păduri şi continuau în valea cea mare în care se afla durat vechiul conac cu turn. Pămînturile erau întinse, dar aveau totuşi hotar, pe cînd setea de bogăţie şi glorie a stăpînului lor n-avea hotar. După ce văzuse seraiurile sultanului şi ale paşilor din Istambul şi bogăţiile fără de număr care zăceau ascunse îndărătul zidurilor înalte şi groase ale castelelor baronilor şi no-

bililor din Austria, Croaţia şi Rodosul cel alb, îi încolţi şi lui în minte planul zidirii unui serai, la vederea căruia să înmărmurească de admiraţie şi să-i ducă vestea pînă şi piraţii din galerele veneţiene şi galioanele din Dubrovnic. Să aducă marmură albă de peste mări, lemn aromitor din Liban, sticlă franţuzească şi fier cehesc, vopsea de purpură din Dubrovnic şi Veneţia, covoare din Persia, o întreagă caravană de mătăsuri din Misir, sfeşnice de argint şi podoabe de aur, de la guvaergii din Istambul şi să dea poruncă :

— Ziditi şi orînduiţi cum se cuvine, meşterilor !

Dar pentru toate astea era nevoie de grămezi de aur, iar el deocamdată nu le avea. Slugile lui se speteau muncind, bieţii bulgari ce trudeau în cele patru sate pe care le stăpînea trebuiau să ducă o viaţă de mizerie, pentru ca el să-şi poată salva chiar şi actuala strălucire, iar datoriile sale faţă de jidovii din Sofia sporeau cu fiece an. Din pricina asta îşi pusese el ochii pe satul Brezovo, ale cărui pămînturi cuprindeau partea de sus a ţinutului de la poalele munţilor, iar păşunile — toată creasta Kozloveţului şi piscurile din Bukovo. Fără aceste turme, fără acest cernoziom gras ca untul şi fără înşişi ţăranii din Brezovo, care dintr-un pămînt la fel ca al lui scoteau întreit mai multe venituri decît slugile şi pălmaşii săi, el nu putea începe zidirea noului conac. Se vedea nevoit să trăiască în casa cea veche, construită şi lărgită mai apoi la întîmplare de tatăl său lîngă un vechi turn de apărare, durat cine ştie de cine în vremuri de demult.

Singura încăpere mai răsărită şi mai atrăgătoare din casa aceasta era odaia spaţioasă din micul său harem în care petrecea uneori cu femeile sale — un stol gingaş şi alb de frumuseţi aduse de peste mare sau răpite şi cumpărate din ţinuturi mai apropiate.

În seara asta ele se gătiseră cu cele mai alese, uşoare şi străvezii veşminte, şi-mpodobiseră mîinile şi gîtul cu cele mai scumpe odoare, ca să fie pe placul unicului lor stăpîn din această casă, urmînd ca în cîntece şi manele, în jocuri şi *kiucekuri* să sărbătorească noua lui nuntă, s-o primească pe cea mai nouă, cea mai tînără

și poate cea mai frumoasă rivală a lor, cu care aveau să împartă de-acu încolo patul cald al beiului.

Mehmed bei voia s-o uluiască pe țăranca sălbatică și încăpățînată. Să orbească cu strălucirea colierelor trecutul din ochii ei, să alunge cu muzica gîndurile ei negre, să aprindă în sîngele ei pasiunea cu mișcările unduioase ale trupurilor ce dansează *kiucekul,* așa încît prima noapte să nu fie o noapte de războire, ci de pasiune atotdăruitoare... Și altele se încăpățînaseră, se războiseră, pentru ca apoi...

— Ehe... Ce bune ibovnice s-au dovedit mai apoi... Încă puțin și se va preda și ea.

Și, într-adevăr, ostatica părea că începuse să se împace cu soarta. Dăduse voie femeilor s-o îmbrace în mătăsuri, s-o scoată de mînă din odaie și s-o așeze lîngă bei pe sofaua înaltă, aranjată într-una din nișele semicirculare ale încăperii.

Iat-o, stă acolo încremenită ca o stană de piatră, fără să se atingă de pilaful, halvaua, baclavalele, rahatul, fripturile de vînat și șerbeturile cu care erau încărcate tipsiile de argint din fața ei.

Dacă tot ceea ce se întîmpla în jur nu constituia un vis urît, la ce atunci mai putea ea oare nădăjdui ? Zidurile conacului erau înalte și de netrecut, iar seizii și pazvanții beiului se dovedeau a fi nu oameni, ci lupi turbați, cel mai turbat dintre toți fiind însuși Mehmed. Da, nu exista o altă ieșire mai bună decît cea la care se gîndise. Mai trebuia să aștepte puțin... Apoi va apuca unul din cuțitele subțiri și strălucitoare și...

Ce frumoase femei și cît de frumos cîntă din acele instrumente nevăzute. Cît de frumos cîntă și acel bătrîn guslar orb. Ea nu-l vedea, deoarece îl ascunseseră de privitori în spatele unei draperii, ca să nu strice cu chipu-i împovărat de ani și ochii orbi petrecerea. Dar glasul său, adînc și armonios se unduia plăcut și o mîngîia cum mîngîie o boare de vînt la vremea secerei...

Ar fi vrut să se ducă la el, să-i vorbească, să-l roage ca în drum să treacă și prin satul ei, să bată la poarta lor, să întrebe de Anghel, fratele ei și să-i spună : „N-o blestema, Anghele, ea nu i s-a supus..."

— La ce te gîndeşti ? îi mîngîie beiul mîna.

Mîna i se strînse ca arsă, iar ochii îl priviră întunecaţi şi mari.

— Vezi ? îi arătă Mehmed cu capul odaliscele sale. Uită-te bine la ele. Vreau să înveţi şi tu să dansezi aşa. Cum eşti înaltă şi cu mijlocul subţire, ai să le întreci curînd pe toate.

Dar Ivana nu-şi întoarse capul să vadă cum fremătau în dans trupurile odaliscelor, nu-şi abătu privirea spre pîntecele lor albe, acoperite cu nestemate. Picioarele zvelte şi mîinile unduitoare se cufundau în apa şopotitoare a havuzului scund de marmoră. Apa scînteia de strălucirea brăţarelor şi colierelor. Melodia domoală a strunelor şi refrenul gutural al femeilor bătrîne din harem făceau mai dens aerul încăperii, mai concentrat.

— Cît de proaste sînteţi voi ţărăncile, spuse iar beiul. Trăiţi ca nişte roabe, fără să cunoaşteţi plăcerile vieţii. Nu ştiţi altceva decît să araţi, să prăşiţi, să seceraţi, să frămîntaţi pîinea şi să turnaţi la plozi ca nişte căţele. Ce te uiţi aşa la mîne, de parcă ai fi căzută din lună ? Sau îţi pare rău după viaţa nenorocită pe care ai dus-o pînă acum ? Uite în ce serai trăieşti ! Şi voi face unul şi mai frumos. Vei avea odăile tale. Toată ziua vei cînta şi vei dănţui. Vei dormi pe covoare, pe mătăsuri, nu pe rogojini împuţite... Hai, spune odată ceva !

— Vreau să mă duc acasă, rosti încet ostatica şi din nou ochii i se umplură de lacrimi.

— Iarăşi ! dădu beiul din mînă. Alungă-ţi gîndul ăsta ! Iată, priveşte în jur — această petrecere pentru tine am făcut-o.

— Nu de petrecere îmi arde mie acum...

— Dar mie îmi arde ! izbucni el pe neaşteptate, bătu din palme şi strigă : Mai cu inimă ! Mai cu inimă ! Tram-ta-ra-ra-ta ! Tram-ta-ra-ra-ta-ta...

Glasurile se înteţiră, contopindu-se într-o izbucnire chinuitoare, lăuta înşiră fire de argint, încinse trupurile albe, le strînse la un loc, iar beiul coborî şi, aruncînd surtucul, dădu îndată un chiot, de rupse toate firele şi se prinse şi el în dans, alături de femeile sale.

Se apropia sfîrşitul. Fata tremura, îşi frîngea degetele şi murmura cu disperare :

— Doamne ? Oare nu-i nimeni care să mă salveze ?... Doamne !

NUNTAŞI NEPOFTIŢI

Zvonul cîntecelor şi chiuiturilor răzbea prin ferestrele deschise şi se călătorea pînă hăt departe în noaptea luminată de lună.

Oare zvonul petrecerii să-l fi trezit din somn pe ursarul cel solid sau el nu adormise încă ? La drept vorbind, cum ar fi putut să doarmă omul într-un aer atît de împuţit. În grajd se lungiseră pe jos vreo douăzeci de slugi, istovite după o zi de trudă. Un miros greu de sudoare şi bălegar stăruia în jur.

Ursarul se ridică, păşi peste trupurile celor ce dormeau şi se strecură afară. Trase cu nesaţ de mai multe ori aer în piept, pentru a-şi primeni plămînii de duhoarea din grajd. Se uită împrejur. Luna îşi revărsa lumina peste acoperişurile teşite ale clădirilor ce se îngrămădeau una-ntr-alta. Între ele, pe un loc mai larg şi neîmprejmuit, se afla un zid înalt, cu un cerdac în interior, de unde se puteau bine cerceta împrejurimile şi, dacă omul se pleca puţin, putea trage fără nici un pericol.

Undeva răsună un fluierat de mierlă.

Ursarul îşi scoase pumnalul cel lung de la brîu.

Mierla se mută mai aproape şi cîntecul ei răsună chiar sub zid.

— Au venit ! tresări ursarul şi în aceeaşi clipă văzu cum un pazvant se ridică în picioare în cerdac. Numai de n-ar repeta semnalul !...

Pazvantul se aplecă peste zid şi începu să scruteze întunericul. Dar ursarul prinse a se căţăra pe scară. Pazvantul observase pesemne ceva, doarece se trase îndărăt şi dădu să apuce puşca proptită de marginea cerdacului. Nu izbuti însă, căci în aceeaşi clipă ursarul

îi sări în spinare, își strecură cotul puternic sub bărbia lui și, dîndu-i capul pe spate, îi înfipse pumnalul în piept. Desfăcu apoi repede funia pe care o ținea înfășurată în jurul șalelor, legă un capăt al ei de cerdac, aruncă pe celălalt peste zid și scoase un fluierat ușor.

Nu trecu mult și o mînă cît toate zilele se lipi de capătul de sus al zidului. După mînă, apăru o căciulă, apoi doi ochi strălucitori și o pereche de mustăți lungi și pleoștite.

— Ce-i cu chiotele astea, Dimo? bolborosiră mustățile.

— Nuntă nea Gorane, răspunse în șoaptă Dimo.

— Dar cine a mai văzut nuntă fără naș? Ia uită-te bine la mine, urmă Goran și trupul lui se ivi peste zid, ce zici, aș fi eu bun de naș beiului?

— Eu cred că da, adeveri ursarul. Dar nu știu Mehmed de ce părere o fi.

— Nădăjduiesc c-o să mă placă, răspică Goran, pipăindu-și armele din șerpar.

Apoi cei doi bărbați se aplecară peste zid, își întinseră mîinile și începură să tragă rînd pe rînd în sus, din bezna nopții, pe nuntași zdraveni, aleși parcă pe sprînceană, toți împodobiți cu pistoale și cuțite

NOAPTE DE DRAGOSTE

— Ei, frumoaso, îți place petrecerea? se aplecă Mehmed bei asupra Ivanei. Așteaptă încă puțin! Lucrurile cele frumoase de abia acum încep... Avem destul timp la îndemînă! Doar mîine dimineață n-am să te trimit la cîmp! Vei dormi după pofta inimii.

Și într-adevăr, de ce să se grăbească? Oare mirosul unei mîncări bune este mai puțin plăcut decît mîncarea însăși? S-o privească, s-o soarbă din ochi de drag. Și de aci încolo să se mai deprindă și dînsa cu lumea, să nu mai fie chiar atît de sălbatică... Să nu-i strice cheful.

„Acum, acum e momentul!" se gîndea fata și strîngea în mîna încremenită cuțitul ascuns sub pernă.

Cum stătea el întins pe sofa, cu pieptul bombat, o singură lovitură ar fi fost de ajuns ca el să se prăvălească jos pe covor.

Dinții îi clănțăneau... E groaznic...

Dar ceea ce se întîmplă fu cu mult mai groaznic : beiul se încordă dintr-o dată, se aruncă înainte și apăsă cu amîndouă mîinile perna. Apoi îi apucă brațul, i-l răsuci, îi smulse cuțitul dintre degetele tremurătoare și-l azvîrli cît colo spre stîlpul de stejar din mijlocul odăii.

— Așa ? ! șuieră el fioros. Mai întîi o să fii a mea, pe urmă... n-ai decît să mori, dacă vrei ! Eu încă n-am chef să mor. Mai ales ucis de o... femeie !

Se aplecă, o înșfăcă și o trase spre sine. Dar, înainte de a apuca s-o îmbrățișeze, ea leșină și i se lăsă moale în brațe.

Mehmed rînji mulțumit : cînd fructul e copt, singur cade din pom !

O așeză ușor pe perne. Trupul i se întinse și un sîn i se dezgoli, cuibărit ca un porumbel în culcușul de mătase. Beiul se tolăni pe sofa și începu s-o mîngîie.

Pe neașteptate, un țipăt sfîșietor de femeie spintecă văzduhul, fiind urmat de alte țipete.

Mehmed tresări, îi dădu drumul Ivanei, țîșni ca ars în picioare și, instinctiv, își căută pistoalele. N-avea la el, bineînțeles, nici o armă, că doar nu pentru a se bate intrase în harem !

Răsună o împușcătură, apoi a doua... Ușa dinspre odăile femeilor se dădu de perete și-n prag se ivi un bărbat înalt, cu un pistol fumegînd în mînă. Își roti cu mare iuțeală privirea prin cameră. În spatele lui se auzi tropăit greu de pași și se întrezăriră căciuli înalte.

„Haiducii !" — acest gînd îi fulgeră imediat prin minte osmanliului luat prin surprindere. Dar, luptător încercat cum era, se repezi săgeată spre cea mai apropiată fereastră, sparse din fugă cu o singură lovitură de umăr rama ei putredă de lemn și dispăru în întunericul grădinii.

Strahil de abia izbuti să-și smulgă cuțitul său lat din obielele opincii și să-l arunce cu toată puterea asupra beiului.

Dar nu reuși să-l atingă : cuțitul se înfipse vibrînd sonor în rama ferestrei, chiar lîngă umărul fugarului, și doar mînerul de os îi atinse omoplatul.

Dimo trase și el de după umărul lui Strahil asupra beiului, dar tot în zadar.

Îmbrăcată în șalvarii săi subțiri, cu fața palidă, înghețată de spaimă sau bucurie — cine să poată ști ? — Ivana se ridicase și stătea dreaptă, încremenită, cu picioarele cufundate în pernele de pe sofa.

— Tu ești din Brezovo ? o întrebă el, aruncîndu-i o privire neîncrezătoare.

Dar ea nu mai fu în stare să-i răspundă : ca secerată, se prăbuși fără cunoștință în brațele lui.

— Nu-ți fie teamă ! Sîntem noi ! o scutură el. Ține-te ! Și, apucînd-o în brațe, o duse afară.

Ici-colo răsunau încă împușcături. Țipetele cadînelor se auzeau pînă hăt departe. Goran îl întîmpină cu băiețașul beiului în brațe, dar fiecare trebuia să se îngrijească de ale sale, așa încît căpitanul își continuă fuga cu povara sa vie pe umăr, îndreptîndu-se spre curtea în care se afla havuzul cel mare.

— Vino încoa, căpitane ! Vino încoa ! îl strigă o voce cunoscută.

Mîna acestuia îl apucă și-l conduse la scara rezemată de perete.

Trecu întîi el zidul cu ostatica, urmat fiind de Goran cu copilul înfășurat într-o bundă și de încă doi haiduci.

Afară, în vale, îi așteptau caii.

Între timp, apăreau noi și noi haiduci.

— Numărați-vă !

Doisprezece.

— Mai încet !

De abia după ce haiducii — călare sau pedeștri — se pierdură în întunericul livezilor, pe zidul dinspre harem apărură turci înarmați și scăpărară flăcăruile unor împușcături răzlețe.

— E-hei ! nu-l răbdă pe stegar inima să nu strige, dinspre drumul ce ducea în munți. Nu mai trageți atîta, că am poturi noi !

Și-ar fi putut el oare închipui mai deunăzi, cînd sta la pîndă și îl aștepta pe Ali aga cu țăranii legați, că numai după o zi-două va străbate călare stîncile și prăpăstiile, purtînd în brațele sale o femeie ?

Mergea călare schimbîndu-și din vreme în vreme poziția mîinilor și furișînd cîte o privire spre fața palidă a fetei, pentru a se încredința că cele petrecute în cursul nopții avuseseră loc aievea.

Soarele nu se ivise încă la orizont, dar înflăcăratul cîntec haiducesc trezea din somn ziua să-și reverse lumina de-a lungul văii, făcea dimineața mai limpede și mai strălucitoare.

Hai căluțule, hai, drăguțule, zboară,
La conac, unde fost-am și aseară.

Ascultă un moment cu luare-aminte...

Da, nu numai băieții săi înșirau cuvintele cîntecului — totul, de jur împrejur, era numai cîntec și părtaș la bucuria sa. Doar orice pietricică, orice firicel de floare sau copăcel de prin aceste locuri îl cunoșteau. Doar pădurea îi era prietenul cel mai apropiat. Ca și norii cei trandafirii de la răsărit. Cine-i întîmpina dimineața sus pe culmi și cine-i însoțea seara ? Și atunci, oare cum ar putea prietenii să nu ia parte la bucuria prietenului lor, să nu cînte împreună cu el cîntecul ce vibrează în fiecare picătură a sîngelui său ?

— Cîntați, băieți !

— Ce spui ? tresări fata în brațele lui.

— A... te-ai trezit ?... o privi el, dar ea îi întîmpină privirea cu ochi atît de luminoși și limpezi, încît el nu rezistă și întoarse capul în altă parte.

Razele soarelui țîșniră deasupra norilor, scăldară crestele, conturară scutecele albe ale negurilor. Împușcături de se cutremurau valea în chip de salut adresat răsăritului, și cîntecul nou, căruia îi dăduse glas Dimo, se înălță pînă-n tării contopindu-se parcă cu strălucirea lor :

— O să mă duceţi înapoi în sat ? întrebă fata cu teamă în glas.

— Păi... se înţelege, răspunse Strahil. Că n-o să te facem haiduc.

Ochii fetei se umeziră pe dată. O lacrimă prelinsă din matca lor căzu şi se rostogoli pe mîna lui Strahil, arzîndu-l.

— Stai puţin, stai... Ce faci ? Se bîlbîi haiducul. De ce plîngi ?

— Aşa, răspunse fata şi se ghemui şi mai mult la pieptul lui. Nu vreau să mă întorc în sat... Mi-e frică...

— Nu-ţi fie teamă... De vreme ce eşti cu noi, nu te înfricoşa ! îşi strînse el buzele, gata să facă orice i-ar cere ea, căci cine altul decît el era stăpînul acestui întins ţinut de munte, şi a cui poruncă dacă nu a sa era cea mai ascultată.

— Bine, zise fata, culcîndu-şi capul pe umărul lui.

A vrut oare el să-i îndrepte părul pentru a vedea mai bine drumul, sau mîna i-a alunecat singură într-o mîngîiere ?

— Numai că aici la noi e amarnic traiul...

Ivana îşi dezveli faţa. Răsuflarea ei îi ardea obrazul.

— Asta nu mă-nspăimîntă...

Buzele ei — moi şi trandafirii — fremătau atît de aproape, încît singure păreau că îl îndeamnă să se aplece.

Nici nu băgă de seamă cum se scurse timpul. Se îndreptă numai cînd auzi în spate tropot de copite.

— Goran !

O clipă doar îl zări înaintea ochilor, dar clipa asta îi fu de ajuns să poată desluşi cît de posomorît era la chip.

Cărarea se pierduse în iarba înaltă a unei poieni înclinate. Căpitanul dădu pinteni calului : i se părea că dacă va iuţi pasul, va scăpa de privirea dojenitoare a stegarului său.

— V-i-i-n ! îşi porni colindul o voce guturală ; zbucnită dinspre stînci, se ridică deasupra focului din marginea de jos a poienii, se furişă printre crengile fagului şi pieri, mistuită parcă de jăratic.

Vreo cinci-şase haïduci, care se încălzeau la foc, săriră în picioare, îşi puseră la repezeală bundele şi o luară la fugă tăind poiana în curmeziş. Haiducul cel uriaş, cu păr pînă şi-n scobitura urechilor, şi care învîrtea beldia cu berbecul deasupra focului, îşi zise să-i urmeze, dar după ce făcu cîtiva paşi, se întoarse, gîndindu-se că, în lipsa lui, mîncarea pregătită pentru cei ce-şi bătuseră picioarele toată noaptea se va arde.

Tot într-acolo dădură fuga şi ceilalţi băieţi, adunîndu-se roată în jurul calului înspumat al căpitanului. Unul apucă frîul, altul scara şeii, altul întinse mîna fetei, care sări din şa şi, încurcîndu-se în şalvarii de cadînă, păşi prin mulţimea de bărbaţi bărboşi.

— Iată şi fata ! strigă Strahil. E de-a noastră, nu vă uitaţi că-i îmbrăcată astfel !

— Fii bine venită ! grăi un haiduc imberb şi-i întinse Ivanei mîna.

Ivana i-o luă, se înclină şi-şi lipi buzele de ea.

Flăcăul se ruşină — pentru prima oară o fată îi săruta mîna. Îşi ţinea întinsă palma cu degetele răşchirate şi o privi rîzînd prosteşte.

Strahil îşi trecu piciorul peste şa, sări de pe cal şi se apropie şi el de oaspete :

— Ei, acum e rîndul meu să-ţi urez bune venit !

— Bun găsit, răspunse fata zîmbind.

Zîmbiră şi haiducii. Strahil îşi încruntă sprîncenele — trebuia s-o lase singură, să se schimbe !

— Vino, vino, să-ţi arăt bîrlogul nostru...

Şi, pe cînd haiducii îşi întîmpinau tovarăşii ce răsăreau unul cîte unul prin spintecătura dintre stînci, Strahil conduse fata pînă la hotarul de sus al poienii ; aici se opriră, şi căpitanul desfăcu în lături tufişurile. Se dezvălui o intrare joasă de peşteră, foarte strîmtă

la început, dar tot mai largă și mai luminată spre interior.

După vreo zece pași, în fața lor se deschise o peșteră vastă și adîncă, în care lumina zilei se prefira printr-o crăpătură laterală. Unul din cotloanele ei boltite avea pe jos pămîntul atît de bine bătucit, încît semăna a dușumea. Peste tot erau înșirate alandala fel și fel de lucruri trebuincioase la înșeuarea cailor, precum și lăzi, saci cu făină, cu bob și cu pastramă. Focul ce ardea încă înăbușit lîngă stînca de sub crăpătură, butoiașele, vasele de apă, sumanele, hainele și laițele largi dovedeau că aici se afla principalul adăpost al cetei lui Strahil. Undeva în întuneric se auzea un murmur de apă.

— Iată-te în casa noastră, spuse căpitanul. Ei, ce zici ? Îți place la noi ?

Ivana clipea des din ochi, să se deprindă cu întunericul. Adevărat, locul era întunecos și umed, dar ea se simțea bine, la largul ei, nu ca în închisoarea de mătase a beiului. Și de astă dată se afla singură cu un bărbat, dar nu se temea de fel și pășea cu încredere alături de dînsul.

— Doamne, cum stau toate vraiște aici ! se încruntă ea în glumă. Se poate una ca asta ? Unui popor întreg îi purtați de grijă, iar cu voi înșivă nu sînteți în stare s-o scoateți la capăt !

Ivana se puse pe treabă, ridică hainele pe paturi, împături învelitorile, bătu pernele și începu să caute cu privirea ceva.

— Unde vi-i mătura ?

— Mătura ? repetă Strahil abia stăpînindu-și rîsul.

— N-ai decît să rîzi, clătină fata din cap, zîmbind și, apucînd o crenguță de lîngă foc, începu să măture cu dînsa pe jos.

— Da, da, locul tău e într-un cămin, se bucură haiducul, deși în adîncul inimii sale se cuibărise tristețea. Iar noi trăim aici... ca niște gușteri prin văgăuni...

Ivana prinse amărăciunea din vorbele lui, se opri din trebăluit și-l privi cu acea dragoste și milostivire pe care le tăinuie sufletul oricărei femei : n-ar putea

oare omul acesta, atît de grijuliu cu alții, să aibă și el casa lui, să aibă și el parte de bucuriile căminului ?

Dar nu dădu glas gîndurilor sale, ci spuse altceva :

— Casa voastră din sat a căzut cu totul în paragină...

— N-am mai fost pe acolo de cînd l-au ucis pe tata, de cînd mama s-a stins ca o lumînare... De atunci tot haiducesc ! Maică mi-e pădurea neguroasă, pușca cea subțire mi-e iubita, iară iataganul — fratele meu bun... Doar știi vorba cîntecului : Pe haiduc grija nu-l apasă nici de mamă, nici de casă...

— N-ai dreptate, Strahile ! spuse Ivana, scuturîndu-și cosițele și punîndu-i, năvalnic, mîna pe umăr. Asta-i numa vorba cîntecului... E o scornire !

Strahil acoperi cu palma degetele răzimate pe umărul său, apoi făcu să-i lunece brațul în jos și o cuprinse și cu cealaltă mînă.

— Știi, rosti el abia auzit, uneori... la fel gîndesc și eu.

Voi să-i mai spună ceva, dar se opri ; pe pietre prinseră a răsuna pași grei.

Ivana se trase repede înapoi. Curînd, apăru stegarul, cu băiețașul speriat și palid la chip al beiului.

— Aicea erați ? îi cercetă Goran cu privirea.

— Aici, nea Gorane, vino să... îl invită Strahil.

— Lasă-mă ! bombăni stegarul. Mi-am luat belea pe cap cu băiatul ăsta ! Lupii ăștia l-au băgat în toate boalele. Blestematul de Drajo voia să-i atîrne și un pistol la brîu — haiduc să-l facă, cică, să-i răpună pe toți turcii.

— Dă-mi-l mie ! se repezi Ivana, îngenunchind lîngă copil și apucîndu-se să-i aranjeze părul ce-i scăpa de sub căciula largă tuflită în cap. Vino, băiețașule, să te încălzești la soare. Ia te uită cum te-au îmbrăcat — ca pe un adevărat căpitan de haiduci.

Obosit, băiatul întredeschise neputincios gura, lăsîndu-se în voia lor.

— Și mi-am zis, urmă Goran, căutînd furiș cu ochii cînd la Ivana, cînd la Strahil, să-l aduc aici. Să-l las în seama Ivanei, să-și mai vină în fire băiatul. Nu-

mai că ea trebuie să-şi schimbe hainele. Uite, în lada aceea sînt haine femeieşti.

— Bine, nea Gorane, am să mă schimb, spuse fata. Voi duceţi-vă, că prea l-aţi băgat în sperieţi pe copil cu pistoalele şi cuţitele voastre.

— Deie Domnul să n-ajungă şi el o fiară ca taică-său ! adăugă stegarul şi plecă.

Strahil se luă după dînsul.

Din urmă îi ajunse şuşotitul gingaş al Ivanei, care aşternea copilului să se culce în partea cea mai luminoasă a patului.

NU FACI BINE, CĂPITANE !

Haiducii se strecurară prin gura peşterii afară. Goran se opri, îşi scoase pipa şi începu alene s-o umple. Strahil înţelese că Goran vrea să-i spună ceva şi se opri şi el în loc.

— Cînd binevoieşti să înapoiezi fata ? grăi într-o vreme stegarul, fără să-şi ridice privirea de la pipa de lut.

— Nu m-am gîndit încă, răspunse căpitanul, mîngîindu-şi cu degetele mustăţile. Trebuie să stea ascunsă vreo cîteva zile pînă se mai domoleşte Mehmed...

— Aici binevoieşti s-o ţii ascunsă ?

— Doar ţi-am spus o dată că nu m-am gîndit încă la asta !

Goran pricepu mînia din glasul lui Strahil, dar continuă să întrebe cu aceeaşi prefăcută nepăsare :

— Dacă ai de gînd s-o ţinem aici, n-ar prinde rău s-o chemăm pe lelea Stoina...

— Şi de ce, mă rog ?

— De ce ? C-a s-o păzească...

— Păi o s-o păzim noi, săltă din umeri Strahil.

— Eu ştiu una şi bună : niciodată nu trebuie să rămînă o fată singură cu ceata ! răspică Goran şi îşi privi căpitanul în faţă.

— Da de ce ? dădu Strahil să se răstească, dar, nefiind în stare să înfrunte privirea ţintită a stegarului, îşi lunecă ochii spre partea de jos a poienii, unde fumega focul.

— Asta să nu mă întrebi pe mine ! Ce, eu să-ţi spun ? Tu doar eşti căpitanul !

— Dacă eu sînt căpitanul, atunci să nu crîcneşti ! Cum voi hotărî, aşa să fie ! se răsti Strahil şi se îndreptă spre stîncile care împrejmuiau ca un zid partea de sus a poienii haiducești.

Goran rămase încremenit locului, fără a mai scoate o vorbă. Îl petrecu pe căpitan cu privirea pînă acesta dispăru în spatele stîncilor şi abia atunci, slobozind fumul amărui ce i se strînsese în gură, clătină din cap, murmurînd :

— Nu faci bine, căpitane...

Niciodată Strahil nu se răstise astfel la stegarul său. Ţinea la Goran ca la un părinte. ca la un frate. Cîte nu pătimiseră ei împreună în ultimii ani ! De cîte ori nu le salvase Goran viaţa. lui şi întregii cete ! Iată de ce băieţii le purtau respect amîndurora deopotrivă. Mulţi se perindaseră de-a lungul vremii, unii căzuseră în lupte, alţii, neputînd face faţă pînă la capăt, se întorseseră la viaţa paşnică, singur Goran nu se îndepărtase nici măcar cu un pas de el.

Cu ani în urmă, banda lui Şerif Vidinliata atacă stîna lui Goran, îi pîrjoli casa, unde arseră de vii soţia şi copiii săi, şi se porni să-i mîne turma peste munţi în Tracia. Ei îşi închipuiseră că şi stăpînul se aflase în casă. Goran însă plecase după sare. Aşa că nu le-a fost dat bandiţilor să aibă parte de această turmă. S-a luat Goran pe urmele lor, i-a pîndit ca o vulpe şi s-a năpustit ca un lup asupra lor — singur împotriva unei bande întregi. I-a răpus unul cîte unul. Pe Şerif, şeful bandei, l-a ajuns tocmai la Odrin şi acolo, în mijlocul cafenelei, unde dumnealui îşi sorbea cafeluţa, i-a împlîntat pumnalul în piept... De abia după aceea a pornit în căutarea cetei lui Strahil. Dacă se întîmpla să nu ierneze undeva împreună, apoi primăvara cel dintîi care sosea la locul

hotărît pentru întîlnire era Goran. Se legă strîns de Strahil şi-i recunoscu din inimă şefia, cu toate că prin vîrstă, prin bogata sa experienţă a vieţii ca şi prin neţărmurita ură pe care o nutrea împotriva asupritorilor străini şi autohtoni, Goran îl întrecea cu mult. El însă respecta cu sfinţenie voinţa căpitanului. Şi atunci, avea oare rost să se certe unul cu altul pentru o fată ?

— N-are decît să nu se amestece ! tună Strahil, pe cînd se strecura printre stînci spre locşorul său preferat de deasupra prăpastiei de unde putea cerceta cu privirea cîmpia nemărginită ce se pierdea în orizontul albăstrui. Ştiu eu ce se cuvine făcut : Dacă-i dau fetei drumul azi, mîine voi fi nevoit s-o salvez din nou... Or, în treaba asta nu e chip să izbîndeşti a doua oară... Ian te uită la el : binevoieşti, cică să înapoiezi fata ? Ha !

Se lăsă jos pe iarba udă de rouă şi-şi aţinti din nou privirea asupra opincilor. Era un vechi obicei al său ; ori de cîte ori se aşeza undeva, se apleca şi se zgîia într-una la călciiele roase de atîta umblet prin bolovănişuri.

Nu prea-i venea să recunoască făţiş că s-a lehămeţit să tot colinde poienile munţilor — din pădure în pădure, din peşteră în peşteră, străbătînd atîtea drumuri şi răspîntii de drumuri ; iarna să şi-o petreacă prin pivniţe, stîne şi circiumi, ca apoi primăvara s-o pornească din nou pe aceleaşi bătute şi răzbătute poteci. Nevoilor şi greutăţilor nu le mai venea de hac, iar anii se rînduiau unul după altul şi părul începuse să-i cărunţească...

Tot mai des căta cu ochii la călciiele roase.

De ce ? Pentru ce ? Pînă cînd ?

Erau întrebări care mocneau în el ca nişte cărbuni în spuză şi cine ştie de nu s-ar fi stins la o vreme, dacă azi-noapte n-ar fi adus-o călare pe fata aceea în veşmînt de cadînă... Da, da, s-au încins cărbunii !

— Se vede că are dreptate Goran ! încuviinţă el pe neaşteptate. Trebuie într-adevăr chemată lelea Stoina. Mă reped chiar acu, se ridică el în picioare şi-o apucă pe poteca din poiană pe unde trecuseră dimineaţa.

Soarele lunecase peste coama Kozlovețului, cînd pădurea prinse a se rări — încă două-trei coline și calul avea să pătrundă în livezile beiului. Strahil îl opri, scoase căciula și își întinse fața la adierea răcoroasă ce venea dinspre valea cotită ca o potcoavă.

— Miroase a pămînt arat, își spuse căpitanul, adulmecînd aerul. Oamenii ară undeva pe aproape.

Struni calul și, cîrmind-o la stînga, o tăie de-a dreptul printre tufișuri. Nu peste mult calul se opri singur — ajunseră în preajma unei viroage prăpăstioase, adînc săpată de ape și seacă acum. Strahil feri la o parte crengile ce-i stăteau în cale și privi înainte. Dincolo de viroagă se zărea în bătaia soarelui un loc curățat de spini și îngrijit. O fetiță ducea pe brazdă două văcuțe, fredonînd un cîntec și rupînd cu un băț floricele de piciorul-cocoșului. O femeie bătrînă se ațînea în urma plugului, lua pietroaie scormonite și le arunca cît colo.

— Ian te uită ! Lelea Stoina ! o recunoscu Strahil pe binefăcătoarea lor, bătrîna la care găseau adăpost ori de cîte ori erau urmăriți și a cărei colibă se afla undeva mai jos pe firul apei. Ce potrivire !

El renunțase încă sus la ideea năstrușnică de a o chema pe lelea Stoina pentru a o păzi pe fată. Acum hoinărea prin pădure doar ca să amîne îndeplinirea propriilor sale porunci. Avea convingerea că nu va trece mult și va descoperi dintr-odată acel ceva menit să descurce ițele care păreau a se încîlci clipă cu clipă.

Strahil sări de cal, îl legă, coborî pe malul nisipos al văiugii și porni spre plugari.

Soarele strălucea, reflectîndu-se în mînerele de aur ale pistoalelor sale, șerpuia pe mînerul de os al iataganului greu și se spulbera în mii de scîntei pe lanțul de argint al cornului cu praf de pușcă.

— Bunico ! țipă fetița, aruncînd funiile de care ducea văcuțele și fugind speriată spre bătrînă.

— Nu te teme !... Nu te teme !... strigă de departe Strahil.

Băbuța își trase mult năframa pe frunte și clipi, mîngîind cu palma crăpată părul fetiței.

— Tu ești, Strahile ? întrebă ea neîncrezătoare.

— Eu sînt, lele Stoina, nu vă fie teamă ! răspunse căpitanul. Trecui pe aici pe-aproape și m-a furnicat deodată în nări miros de arătură. Hai să văd, mi-am zis, cine ară pe vremea asta.

— Vino, îl chemă bătrîna. Iar e vreunul din cîinii ăia, mi-am zis în sinea mea. Ai picat taman la vreme, că am o însărcinare pentru tine.

— Haida de, rîse Strahil, gîndindu-se că și el are o însărcinare pentru băbuță. Cine și-a adus aminte de mine ? O fată sau o nevastă ?

— Lasă, fiule, că nu-i vreme de șuguit acu. Nu-i nici fată, și nici nevastă nu-i. Mehmed ți-a lăsat vorbă.

— Mehmed ? își încruntă Strahil sprîncenele.

— Mehmed, fiule... Ascultă cu luare-aminte, să vezi la ce l-a îndemnat Domnul, să nu-ți vină să crezi ! Hai colea mai la umbră...

— Spune, spune... o zori Strahil, arzînd de nerăbdare. Mi-au putrezit oasele de atîta umbră...

— Of, nici nu știu de unde să încep... Du-te, puișor, se întoarse ea spre nepoțică, și adu-i bunichii un strop de apă în tigvă... Așa, care va să zică, unde-am rămas ?... A, da, să vezi, azi-dimineață numai ce dădusem drumul la păsări, că, hop, mă pomenesc la poartă cu Iusuf, hăitarul lui Mehmed. Era atît de mieros, de-ți venea să-l sorbi cu linguriță. Ca și cum eu n-aș ști nici cu spatele cîte mame a cernit el. Dumneata, zice, lele Stoina, trăiești în pădure. Dacă zărești cumva, zice, pe vreunul din oamenii lui Strahil, oprește-l și lasă-i vorbă, zice, să aducă la știrea căpitanului ce-am să-ți spun eu. Da, Strahile, dragul bunei, cum de-ai putut să te vîri singur în gura lupului — nu știi oare ce colți are el ?

— O avea el colți tari, măicuță, zîmbi Strahil, dar nici ciolanul pe care i l-am înfipt în gîtlej nu-i lucru de șagă...

— Cum să fie, fiule ! Păi lucru de șagă e ăla, să intri în haremul lui, să-i vezi femeile goale, să-i răpești odrasla... Și fata, Domnul să-ți deie sănătate ! Cu ai ei sîntem cuscri. E fiica mătușii tale Ganka, Dumnezeu s-o

ierte, cea mai mîndră fată din Brezovo, hălăduia la unchiul ei, la moșul tău Dimitär. Mehmed n-avea pîn-acu obiceiu să fure fete din satele sale, dar dacă a pus ochii pe ea, apăi înseamnă că i-o fi plăcînd strașnic...

— Hai, zi-i, măicuță, zi-i odată ce ți-a spus Iusuf! nu mai putu răbda Strahil palavrele babei.

— Apăi ce să-mi spună? se îmbufnă lelea Stoina. Că beiul îți dă iertare. O să ceară, ar fi zis el, firman anume de la sultan, numai să vină, cică, să stea de vorbă cu mine... Umblă zvonul că tare se mai zorește beiul și că ar fi trimis oameni pe la toate stînele — doar-doar te-or afla să-ți aducă de știre vorbele lui. Căci mama băiatului, cadîna de la Țarigrad, fata pașei, se sfîrșește de plîns și țipă fără istov să-i aducă copilul!

— Lasă-i, măcar o dată să vadă și ei ce sfîșietor e dorul de copil, mormăi căpitanul.

Povestirea babei îl încurcă de-a binelea. Fiecare cuvînt al ei îl izbea cum izbește maiul într-o piuă, gîndurile i se vălmășeau în minte, și orideunde ar fi început, nu izbutea nicicum s-o scoată la capăt, să limpezească lucrurile.

— Tot copil e și el, fiule, și ăl de creștin, și ăl de păgîn, fiecine are o mamă care-l iubește. Bucățică din inima ei e. La voi se află acum? Acolo sus?

— Acolo sus e... Ivana îi poartă de grijă...

— Dar ea cum o duce? continuă bătrîna să-l descoasă. Și pe dînsa vreți s-o faceți haiduc?

Strahil nu-i răspunse.

— Eh, Strahile, Strahile! schimbă bătrîna vorba, cînd văzu că haiducul se încruntă. Am trecut mai deunăzi pe lîngă casa voastră, că-i dădusem lui Redjeb sapele să le bată, m-am oprit și m-am uitat, dar n-am văzut nici țipenie de om în bătătură. M-a cuprins jelea și mi-au dat lăcrămile. Nici de taică-tău n-a avut maică-ta parte, că nici el, pe cînd trăia, nu putea răbda ca și tine ticăloșiile, și nici de tine n-a avut ea parte. De ce nu se întoarce, îmi ziceam eu, băiatul ăsta din pustiuri, să se apuce de una, de alta și să trăiască și el o viață omenească. Nu s-o fi săturat oare de atîta hoinărit... Măcar

îți amintești cînd ai părăsit casa ? Erai uite atîtica, de-o șchioapă !

— Din haiduc plugar nu iese, măicuță ! Plugul haiducului e pușca... Și apoi, am și uitat, continuă el, pipăind coarnele plugului și uitîndu-se la văcuțe.

— Ian cearcă ! îl îmbie lelea Stoina. Ține biciul. Asta nu se uită cu una, cu două, nu-i cine știe ce... Schimbă-mă puțin...

— Doar ți-am spus că am uitat, repetă haiducul, luînd de la bătrînă biciul cu mîna stîngă și apucînd coarnele plugului. Dacă stărui, hai să încerc. Hăis ! Cea ! strigă el la văcuțe. Ia te uită la ele !

Simțind că la coarnele plugului au trecut mîini de bărbat, văcuțele se urniră pe dată, călcînd mai vioi în sus pe costișă. Bătrîna pășea tinerește în urmă, culegînd pietrele răscolite din brazde și aruncîndu-le în tufișuri.

— Oho, da bine mîi, îl lăudă ea. Precum văd, nu numai oamenii îți știu de frică, dar și dobitoacele. Și-apoi, parcă ăsta-i plug !... Tu o să-ți faci unul acătărea, mai mare, mai greu... Și-o să înjugi la el o pereche de bouleni așa, de-a mai mare dragul... Dacă nu te grăbești, m-aș duce să-ți fac ceva de mîncare. Cine știe ce bunătăți n-am eu să-ți dau...

— Fă, fă, consimți Strahil. Unde să mă grăbesc ? Asta-i vaca pe care ți-a dat-o Dimo al nostru ?

— Asta-i, fiule... Să vă deie Domnul sănătate — și ție, și băieților. Ce ne-am fi făcut fără ea ? Uite, ne dă, sărăcuța, și lapte, e bună și la trebușoară...

— Asta așa-i, dar tot vacă se cheamă că e, îi luă Strahil vorba din gură. Pe cînd boii sînt altceva...

...O să-și ia și el o pereche. Tocmai de la Plevna o să-i aducă. Și-or să fie iuți la plug, nu ca niște boi de rînd, ci ca niște nouri albi. Atunci să vadă lumea ce mai brazde știe el să tragă...

Simți cum clocotește într-însul întreaga forță adunată în răstimpul haiduciei, cum i se scurge în mîini și de aci, prin coarnele plugului, în pămînt.

Și se porni haiducul pe arat : își pusese în gînd să încerce numai dacă n-a uitat cum se țin coarnele plugului, dar brazdele se înșiruiau una după alta, iar el nici

vorbă să se mai oprească. În arșița dogoritoare a soarelui, sudoarea i se prelingea pe pleoape. Veșmintele de haiduc i se păreau acum grele. Opri văcuțele și trecu la marginea arăturii să se dezbrace. Agăță într-un păr cu coroana avîntată spre vale șerparul cel greu, săculețul și cornul cu praf de pușcă, zvîrli mantia, pieptarul, căciula și rămase doar în cămașă. Cînd se-ndreptă din nou spre plug, îi păru că picioarele nici nu ating brazdele, atît de ușor se simțea.

„Chiar dacă m-or zări, n-au să mă cunoască, cugeta el stăpînit de-o molcomă bucurie. Măcar o dată să semăn și eu a om."

Îndemnă iar văcuțele, dar gîndurile șăgalnice nu-l părăseau :

...Va ara pînă la înserat, va dejuga văcuțele și-și va croi drum spre sat. Se va opri în fața porții, ciinii vor lătra cu bucurie — nevasta va auzi și va da fuga să-i deschidă...

Rîse.

„Nevasta cui ?"

Rîsul blajin se stinse într-un zîmbet fericit, care înmuie trăsăturile aspre, pîrlite de soare ale feței haiducului și timp îndelungat îi stărui pe buze.

Văcuțele își urmau drumul, el pășea după ele, ținînd coarnele plugului, dar nu vedea nimic : ochii săi fericiți zăreau ușa deschisă a casei lor. În cămin ardea focul, luminînd o față frumoasă și rumenă de fată. Buzele ei se mișcau ușor, ca și cum l-ar fi întrebat ceva... Își încordă auzul să deslușească șoapta, dar plugul se izbi într-un pietroi scrîșnind, se împotmoli, și văcuțele se opriră în loc.

— Trebuie să văd ce s-a ales de casă, mormăi el la fel de adîncit în visele sale și numai după ce-și auzi glasul, își veni în fire.

Dădu pietroiul la o parte, trase brazda pînă-n capăt și plecă să se îmbrace.

— Încotro ai pornit-o, Strahile ? Nu vrei să guști tocănița mea ? îi ieși înainte bătrîna, privindu-l cu mirare.

— Mi-am adus aminte de ceva, răspunse posomorît căpitanul fără să se oprească. Am uitat să le poruncesc ceva flăcăilor...

Bătrîna nu spuse nimic, dar îl urmări cu ochii pînă dezlegă calul, şi-atunci cînd văzu că haiducul n-o ia în sus, ci coboară spre sat, zîmbi uşor şi clătină din cap.

CASA PĂRINTEASCĂ

Oricît se străduia să străpungă cu privirea întunericul nopţii, nu izbutea să dea nicăieri de vreo luminiţă. Cîtă vreme fusese pe cîmp, auzea lătratul îndepărtat al cîinilor, dar acum, cînd se apropie de sat, se stinse şi el.

Casa lor era a treia de la marginea satului, aşa că, se furişă în umbra gardurilor şi înaintă cu grijă, oprindu-se acolo unde ar fi trebuit să fie poarta lor. Coborînd de pe cal, se pomeni scufundat pînă la brîu într-un pîlc de mărăcini, scaieţi şi boz, care năpădiseră atît poarta prăvălită, cît şi mica portiţă de lîngă ea. Strahil se trase puţin înapoi, făcu un mic ocol şi dădu cu ochii de o spărtură în zidul obişnuit de piatră. Se strecură împreună cu calul dincolo, dar constată că ograda nu era mai curată. Cărări existau desigur, însă pe întuneric nu le putea deslui, aşa că de abia izbuti să-şi croiască drum printre buruieni. Calul păşea în urma lui şi fornăia din cauza mirosului tare al bozului strivit.

Ieşi la un loc deschis, acolo unde înainte era aria, şi-şi aruncă ochi spre casă. De abia-i zări acoperişul printre coroanele duzilor. Ceva parcă nu era în regulă ; ai fi zis că se tupilase în beznă, că îngenunchease în faţa duzilor ce se înălţaseră în ultimii ani. Într-unul se auzi foşnind o pasăre. Strahil încremeni locului, simţind cum îl străbat fiori reci prin şira spinării numai la gîndul că din clipă în clipă avea să-i răsune-n urechi ţipătul groaznic al cucuvelei... Dar pasărea se potoli pe creangă sau în cuibul ei. Strahil răsuflă uşurat.

— Bine cel puțin că nu-s cucuvele...

Legă calul de un par ce avea înfipt în vîrf un hîrb de oală, se apropie de prag și cotrobăi cu mîna între două pietre unde obișnuiau odinioară să lase cheia mare de fier încîrligată ca un cioc de pasăre la un capăt și turtită ca o daltă la celălalt. Cheia se afla acolo și acum, dar de îndată ce-o luă în mînă, rugina începu să i se prefire printre degete. Urcă treptele și, înainte de a călca pe prag, îl încercă cu piciorul, de teamă să nu fie și el putred. Blana groasă de gorun însă nu se dăduse bătută. O izbi de două-trei ori cu călcîiul și ea nu cedă.

— O să mai țină încă mult și bine, zise el în șoaptă.

Reazemul solid de sub picioare îi mai dădu parcă puteri.

La fel de tare era și ușa de gorun, ușor lustruită într-o latură. Căută cu degetele gaura broaștei, vîrî cheia, și, dînd de zăvorul cu care se închidea ușa pe dinăuntru, suci cheia și zăvorul se ridică.

Împinse ușa, intră și o închise la loc, ca să poată aprinde focul. De deasupra ușii, varul i se presără pe căciulă și i se scurse sub gulerul cămășii... Păianjenii îi împînziră fața și mustățile. Vru să-i înlăture, dar se încurcă mai rău în mreaja lor...

Simți un miros pătrunzător de praf și putreziciune...

Ascultă o clipă cu atenție, însă nu auzi decît fojgăitul viermilor, venit dinspre colțul unde era polița.

Scoase amnarul, lipi de cremene o bucată mai mare de iască și scăpără. Apoi se apropie de cămin, dădu pe întuneric de cîteva vreascuri rămase cine știe de cînd, le smulse frunzele, luă dintr-o ladă o bucată de tizic, făcu un ghemotoc și vîrî în mijloc iasca aprinsă. Fumul usturător îl înecă, dar Strahil îl trăgea cu nesaț în piept, căci îi era cunoscut și drag. Își amintea că în anii copilăriei, ori de cîte ori simțea acest miros, își dădea seama că se apropie de casa părintească, unde-l așteptau coltucul cald de pîine, ciorbița și dulcea mîngîiere a mîinii aspre de mamă.

„Nici azi n-a fost cuminte Văraia? Iar ți-a scos sufletul?" i se păru că aude un șopot îndepărtat.

Puse ghemotocul aprins peste cenușa veche din cămin, așeză deasupra crengi și frunze, suflă și focul se aprinse. Dar cît de puțin semăna acest cămin cu căminul pe care și-l imaginase în timp ce ara pe cîmp!

Strînse toate surcelele și lemnele și le îngrămădi deasupra focului. Flacăra le linse, se înteți și începu să pîlpîie pe blidele prăfuite de pe poliță. Văzu cum umbra sa se ridică pe perete și un fior rece îl străbătu — în pădure n-ar fi tremurat așa ca aici în această casă pustie.

În mijlocul încăperii plouase și apa mîncase atît de adînc stratul de lut, încît dacă ar fi călcat în adîncătura formată, ar fi răzbit cu piciorul pînă în pivniță. Dar el feri adîncătura, luă două-trei beldii din snopii de cînepă rezemați în colț, aprinse una de la foc și intră în camera mare.

Nici aici nu avuseseră vreodată cine știe ce, că fuseseră oameni nevoiași — doar un pat larg, așternut cu rogojini și acoperit cu pături pestrițe, un război de țesut, o sobă zidită în perete, care se aprindea de la căminul din cealaltă încăpere, sipete cu haine și o frumoasă poliță de lemn, cu suporți arcuiți, de jur împrejurul pereților, împodobită cu tasuri, blide pestrițe, oale și ploscuțe pentru rachiu. Își plimbă roată privirea de cîteva ori prin încăpere.

— Toate sînt la locul lor, doar praful va trebui scuturat și odaia zugrăvită, ca totul să strălucească din nou. Aprinse o altă beldie și se apropie de fereastra din față.

Aici, pe acest scăunel stătea maică-sa; torcea și plîngea...

— Nu, se încruntă căpitanul... Nu întotdeauna...

Un palid licăr al amintirii îndepărtate se așternu peste cortina încețoșată a anilor. A fost într-adevăr și o vreme cînd maică-sa nu plîngea... Torcea și cînta... Iar el ședea în fața ei, cioplea cîte ceva cu un briceag tocit și o asculta. Soarele se strecura printre călțunașii și micșandrele din fereastră, jucînd cu pîlpîiri verzui pe obrazul ei.

— Tata trăia pe-atunci... rosti în șoaptă căpitanul. Mai pe urmă s-a pus ea pe plîns.

Glastrele erau și acum la locul lor, dar florile, de mult ofilite, se prefăcuseră în scrum. Doar două-trei lujere mai groscioare se ridicau deasupra pămîntului uscat. Trase de una — se smulse.

— Florile se prind foarte ușor, dacă are cine să le stropească, rosti într-o doară haiducul.

Aprinse și cea de-a treia beldie și deschise ușița dulăpiorului din perete. Și aici împînziseră păianjenii totul, dar ceva prinse a străluci de cum deschisese ușița. Strahil întinse mîna.

— Un inel! spuse el bucuros și îl privi în lumină: era un mic inel de damă, făurit din argint.

Vru să-l pună la loc, dar mîna i se opri la jumătatea drumului.

Arsese și al treilea fir de cînepă. Îl aruncă și pipăi în întuneric micul inel. Dintr-o dată i se păru că face un lucru nesăbuit. Întunericul îl împresura din toate părțile, și el se apropie fără să vrea de fereastră, se apucă de barele de lemn și trase adînc în plămîni aerul rece de afară.

Cerul pălea la răsărit. Cocoșii trezeau satul, dar simțămîntul că face ceva nesăbuit nu-l părăsea; se aștepta ca din clipă în clipă cineva să-i pună mîna pe umăr și să-l întrebe cu o voce bubuitoare:

— Ce plănuiești? Ce planuri urzești?

Se întoarse înfiorat, de parcă s-ar fi apărat de o lovitură și strigă:

— Mamă, nu mai pot! Și eu vreau să trăiesc! Vreau și eu să trăiesc! Vreau să trăiesc!

Și la fiecare strigăt se izbea cu pumnul în piept.

De abia acum simți că-l doare capul; se cuibări pe scaunul unde ședea maică-sa și rămase așa, încremenit ca o stană de piatră.

Pe neașteptate, în tăcerea încordată a nopții, se auzi la ușă un rîcîit ușor.

Zvîcni în picioare și duse mîna la șerpar.

— Să-mi fi dat oare de urmă?

Aruncă o privire spre fereastră, pe unde s-ar fi putut strecura, spărgînd ramele slabe și mîncate de cari, zări și gaura pătrată din tavan și se apropie de ușa ce da afară. Focul își legăna ultimele flăcărui, poleind cu

lumină pereții cu tencuiala roasă. Căpitanul se apropie de ușă și-și lipi urechea de ea. Curînd deslușì un răsuflat ușor. Crăpă puțintel ușa, atît cît să scoată țeava pistolului. Ceva negru apăru în prag, și Strahil de abia în ultimul moment se stăpîni să nu tragă. Îl opri un scîncet plin de bucurie.

— Cernio, tu ești ? strigă el și simți cum i se înmoaie genunchii.

Cîinele se tîrî și se culcuși la picioarele haiducului, vîrîndu-și botul în obielele lui. Strahil se pierdu cu totul de emoție : se lăsă pe vine, apoi se așeză jos, îmbrățișă capul bătrînului cîine, și, lipindu-și obrazul de el, rămase o vreme așa, nemișcat. Ce cuvinte să găsească pentru a-și exprima bucuria că măcar o ființă rămăsese în casa asta pustie ?

— Mai ții minte, Cernio ? șoptea el cu vocea înecată de emoție. Mai ții minte ? Mai ții ?...

Întreba cîinele, dar nici el singur nu-și amintea cu limpezime nimic ; totul se topise parcă într-un văl pestriț asemenea curcubeului, legănîndu-se, legănîndu-i-se în fața ochilor... Și doar o pată neagră : un călăreț trece prin pădure și cîntă. Se întoarce de la un drum lung. Iată-l s-apropie de Valea Vlăcikia. Bubuie o împușcătură — îl nimerește...

Tatăl său !

Dar valul luminos al bucuriei prinse a străluci din nou, împurpură pînă și cerul din fața sa, ștergînd imaginea călărețului negru.

— Vino, vino la lumină. Vreau să te văd mai bine...

Ieși din casă, se așeză pe treptele de piatră și din nou cercetă cîinele în lumina zorilor.

— Cît de hămesit ești ? Și cum ai îmbătrînit. Cred că nu te mai țin balamalele să-ți găsești singur de mîncare... Nu-ți place să trăiești singur, a ? Hai, spune ! Vrei să mă întorc din nou la tine ? De-ai ști ce căsuță am să-ți fac... Vino să găsim un loc mai uscat și mai ferit...

Și porni cu cîinele să cerceteze ce s-ar cuveni făcut și îndreptat.

Din împletitura coșarului nu mai rămăsese nimic. Coșarul cel vechi era acum prăvălit la pămînt.

— Pînă și șoarecii au tulit-o de pe aici ! zîmbi Strahil și își închipui în locul lui un alt coșar, înalt, împletit, cu stîlpi ciopliți de gorun la colțuri, acoperit cu țiglă roșie.

— Trei despărțituri am să-i fac : pentru grîu, orz și cucuruz.

— Dacă și asta mai e coșar ! izbi el cu piciorul paiele putrede strînse în jurul scheletului, unde se ascundea iarna pentru a prinde vrăbii. Totul trebuie refăcut.

Departe se auzi un scîrțiit de car.

— E timpul să plec, își zise el, aruncînd o privire neliniștită spre răsărit.

Dar nu-i venea să se despartă de casa părintească. Toate lucrurile dimprejur cereau parcă într-un glas să fie îndreptate și înnoite. Pînă și parul de care își legase calul ieșise din pămînt. Strahil se aplecă, încercă să-l înfigă mai bine, dar parul era putred la rădăcină. Îl lăsă și se duse în pivniță. Căută îndelung pînă dădu de secure. Deși era foarte ruginită, izbuti să ascută parul cu ea. Îl potrivi apoi în rămășița putredă rămasă în pămînt, izbi de cîteva ori cu muchea securei și parul se înfipse adînc și trainic.

— Măcar un lucru să stea acătărea la locul său ! spuse haiducul și încercă să clatine parul.

Dar nu reuși.

„Mă clatin eu și pentru el", își zise Strahil și se aplecă să apuce frîul.

În timp ce o tăia prin desișul de boz, începu cu adevărat să se clatine pe picioare, ca și cum ar fi băut rachiu de tescovină.

E DE LA MAMA

Strahil legă calul lîngă potecă, se cățără sus și aruncă de acolo o uitătură prin trecătoare.

În mijlocul poienii, sub fagul cel mare, îi zări pe Dimo și pe băiețașul beiului. Dimo cresta ceva pe scoarța

copacului, iar copilul stătea lîngă el, ținînd în mînă un arc mic, pesemne tot opera lui Dimo.

— Ia privește aici ! se întoarse tînărul haiduc spre copilul beiului, arătîndu-i cercul scrijelat pe scoarța copacului. Ia să te văd de ce ești în stare ! Vino...

Și se retraseră la vreo zece pași de fag. Copilul încordă sfoara arcului, ținti și slobozi săgeata ascuțită de corn. Ea nu nimeri semnul, dar atinse scoarța copacului.

— Încă puțin și ai fi nimerit, îl bătu Dimo pe spate. Ce mai haiduc o să scoatem din tine... Ai să-i snopești în bătaie pe turci !

Copilul nu pricepu gluma și strigă bucuros :

— Mai hai o dată !

Pe neașteptate, dindărătul tufișurilor răsări Ivana. Zîmbi molatec, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn, și-i aruncă lui Dimo :

— Dar din mine, ce crezi, o să iasă haiduc ?

— Nu știu, scutură din cap Dimo și începu s-o măsoare cu privirea. Precum văd, arăți destul de zdravănă, dar trebuie totuși să încerci...

— Ia dă-mi pușca ! se însufleți fata. Să vezi cum am să țintesc.

— Oho ! dădu Dimo din mînă. De aici oricine poate. Destul să întinzi țeava și ai atins copacul.

— Bine, atunci arată-mi de unde !

— Cel puțin de la treizeci de pași. Dacă nimerești astfel ținta, atunci te numesc haiduc.

— Fie ! Măsoară treizeci de pași.

Dimo se duse la copac și începu să măsoare, făcînd pașii cît mai mari.

— Ehei, ăștia-s pași ? !

— Da ce-s ? rîse Dimo săltînd mai departe. Pași de haiduc...

— Bine, bine, alerga fata după el. Eu și de aici am să nimeresc.

— Ei, acum să te văd ! trase Dimo cu piciorul o linie în iarbă. Stai să pun puțin prăfuleț de pușcă în pîlnie.

„N-o să poată nimeri", se gîndi Strahil, scoţîndu-şi pistolul şi cercetîndu-i cremenea. Apoi ţinti mijlocul cercului alb şi aşteptă fata să tragă.

Cele două bubuituri răsunară în acelaşi timp. Asurzită de detunătura împuşcăturii sale, fata nu-şi dădu seama că a mai tras altcineva. Dar auzul haiducesc încercat al lui Dimo distinse cea de a doua împuşcătură. Flăcăul se întoarse repede, îl zări pe căpitan prin vălul de fum, dar nu-l dădu de gol, ci se îndreptă spre copac, puse degetul pe gaura făcută de glonţul lui Strahil în mijlocul cercului alb şi strigă uimit fetei care se apropia de el :

— Măi, ce ochitor ! Din tine o să iasă nu numai haiduc, dar şi căpitan de haiduci !

— Ia să văd ! dădu Ivana flăcăul la o parte şi privi cu ochii strălucitori rana proaspătă de pe trunchiul copacului. Ei, ai văzut ? se aruncă ea asupra lui Dimo. Ce ţi-am spus ? Să fi fost aici Strahil...

— Aici sînt ! rosti din spatele ei căpitanul, zîmbind.

— Strahile ! tresări ea şi o porni fuga spre el. Ai văzut ? De la treizeci de paşi ! Chiar în mijloc am nimerit ! Vino, vino să vezi ! îl trase ea spre copac. Dimo, spune-i odată !

— Aşa-i, înclină Dimo grav din cap, dar de cum ea privi în altă parte, îi făcu semn cu ochiul lui Strahil. Are dreptate fata. Mă jur pe Sfînta Născătoare de Dumnezeu că acest copac este lovit de glonţ.

— Vezi ? se bucura mereu Ivana, trăgîndu-l pe Strahil de pieptar, ca să se uite acolo unde-i arăta ea, iar nu spre poiană. Si eu, Strahile, vreau să mă fac haiduc. Mă primeşti în ceata ta ? Împreună să ne batem cu turcii !

— Unde-i Goran... şi ceilalţi ? se adresă căpitanul lui Dimo, ca şi cum n-ar fi auzit întrebările pline de bucurie ale Ivanei.

— A venit adineaori, să tot fie un ceas de atunci, Petrun, ciobanul acela mărunţel de la stînele din Kruşovo, şi ne-a dat de veste că un mare neguţător ar trece

prin vale. Nea Goran a ridicat ceata și a pornit să-i aţină calea. Să-l aştepte la Prespa.

— N-ar fi trebuit tocmai acum clătină din cap Strahil. Nici n-am isprăvit bine cu una... Încotro au apucat-o ?

— Nu ştiu, răspunse Dimo. Nea Goran era cam furios.

— Da cînd nu-i el furios ?... Vino puţin cu mine, îi făcu el semn Ivanei şi o luă spre trecătoare.

Coborîră în tăcere prin hăţişul îngust şi umbros şi se opriră în locul unde Strahil îşi lăsase calul.

— Mă duc pe aici, arătă Strahil într-o direcţie vagă.

— Da calul nu-l iei ?

— Nu, că ăsta nu-i drum de cal. O apuc pe scurtătură...

— Ai să zăboveşti mult ?... îşi aplecă fata privirea şi rupse o crenguţă.

El nu-i răspunde, ci întreabă la rîndul său :

— Ce-ai făcut cît am lipsit ?

— Ce să fac... am stat, murmură Ivana. M-am dus la nea Goran, să-i ţin de urît, mi-am zis, dar el m-a luat la zor." Tu, zice, să stai acolo unde te-a lăsat căpitanul. Cînd s-o întoarce el, atunci om vedea..."

— Nu te supăra pe dînsu, o linişti Strahil, pierzîndu-şi privirea în adîncul ochilor ei. O să lămurim noi... Ţi-am adus ceva din sat.

— Ce ? cătă Ivana spre dînsul, dar se sperie — sprîncenele lui erau încruntate, iar în faţă nu mai avea nici o picătură de sînge.

— Închide ochii, spuse el surd.

Ivana îşi coborî pleoapele. Strahil scotoci cu două degete în şerpar, apoi apucă mîna fetei şi-i vîrî pe degetul inelar micul inel luat în ajun din casa pustie.

Ivanei i se tăie răsuflarea. Nu cuteza să-şi deschidă ochii de teamă ca nu cumva să se spulbere ceea ce numai în vis se putea întîmpla. Aplecîndu-se, apucă cu amîndouă mîinile mîna haiducului şi îşi lipi buzele de ea.

— Strahile..., Strahile..., șoptea ea, și lacrimile îi șiroiau pe obraz spre gropițele din colțul buzelor ei luminate de bucurie.

Pe fața lui însă nu stăruia nici umbră de bucurie. Stătea neclintit, parcă împlîntat în pămînt, și se uita țintă departe în direcția unde trebuia să fie satul natal.

— E de la mama, spuse el în cele din urmă. Apoi își trase mîna și dispăru cît ai clipi în tufișuri.

— Strahile, mai șopti ea și din nou o podidi plînsul.

GORAN RÎDE

Oricît de tare iuți pasul, căpitanul nu reuși să ajungă înaintea atacului cetei sale, care, pentru prima oară, poate, de cînd o conducea, pornise la o treabă ca asta fără încuviințarea lui. Porunca lui Goran îl și înfuria, dar îl și bucura.

— Las'să se obișnuiască băieții și cu voința lui, zise el. Orice se poate întîmpla... Și pe mine mă poate atinge glonțul, și capul meu poate fi înfipt în par...

Așa judeca el în timp ce urca ultima creastă, deși știa că în realitate lucrurile se vor desfășura altminteri. Dar această întorsătură nu voia s-o recunoască nici măcar în sinea sa.

Ajungînd în vîrf, i se așternu înaintea ochilor priveliștea văii, pe firul căreia șerpuia drumul ce unea cele două orășele de la poalele muntelui. Doi ani trecuseră de cînd se mutaseră la Zelenikoveț, iar de acolo și mai jos, prin Sakar, pînă la țărmul mării, așa că drumul de aici era curat pentru negustori și drumeți. Atacul asupra conacului beiului fusese prima acțiune, dar lumea nu aflase încă de ea. De aceea negustorii călătoreau liniștiți, fără să-și ia prea mulți păzitori cu ei.

Strahil ieși într-un luminiș, se opri din nou, chibzuind pe unde să se strecoare pentru a ajunge la Prespa — o cotitură bruscă a drumului, ferită de razele soarelui,

unde zapada stăruia pînă vara tîrziu. Ar fi vrut să-şi pîndească ceata, să vadă cum se comportă Goran în locul şi-n lipsa lui. Ocoli luminişurile să nu poată fi zărit de departe, apoi o apucă printr-o vîlcea care-l scoase deasupra locului fixat pentru capcană. Se dădu mai aproape şi de abia atunci îşi înălţă capul şi privi spre cărare.

Treaba era terminată — negustorul stătea legat de un carpen, cei doi slujitori ai săi zăceau ca nişte saci, pe cărare, legaţi fedeleş cu frînghii, iar caii negustorului, împovăraţi cu marfă, se aflau traşi într-o parte. Toate cele ce se puteau vinde sau împărţi sărăcimii, se luau, dacă transportarea lor nu prezenta nici un fel de dificultăţi, iar ceea ce nu era trebuincios se împrăştia prin văi sau se ardea, ca paguba să fie cît mai mare. Cînd cei atacaţi nu se împotriveau, li se cruţa viaţa ; aşa legaţi, erau lăsaţi să zacă acolo pînă se nimerea să treacă vreun călător care să-i dezlege. Dar pe drumurile astea tainice ale munţilor rareori se întîmpla să treacă oameni, aşa că cei jefuiţi, dacă nu reuşeau singuri să se dezlege, mureau de foame sau de sete, ori sfîşiaţi de fiarele sălbatice.

— Mai repede, băieţi ! strigă Goran şi se săltă greoi de la locul umbros unde se aşezase. Hai s-o luăm înaintea căpitanului, vreau să ne lăudăm cînd s-o înapoia.

Stegarul porni spre negustorul legat de copac. Scoase chimirul acestuia, vărsă banii în palmă — găsi pesemne numai mărunţiş, deoarece strigă cu supărare :

— Ruşine, efendi ! E păcat de Dumnezeu ca un ditamai negustor ca dumneata să aibă atît de puţini gologani.

— I-am dat pe marfă, explică turcul legat.

— Si unde ţi-e marfa asta ?

— Pe cai...

— Ha ! izbucni Goran. Asta-i marfă ? Astea-s nimicuri !

Şi vărsă banii la loc în chimir, dar scoase cuţitul, tăie găitanul ce lega punga şi o aruncă economului cetei.

— Ia-o, Ghergo, şi păstrează groşii. Să avem şi noi cu ce aprinde cîte o lumînare, ca să ne ierte Mahomed păcatele. Am plecat, se adresă el negustorului. Să nu te apuci cumva să strigi, că de aud o vorbă, mă întorc şi, cît ai zice peşte, îţi fac de petrecanie. Ai înţeles ? Băieţi, plecarea !

Şi porni sprinten pe rîpă în sus, trecînd foarte aproape de Strahil. Căpitanul tăcu mîlc şi-l lăsă să-şi urmeze drumul. Băieţii duceau caii ceva mai pe sus, ca să poată ieşi la locuri mai drepte. Dar drumeţii legaţi rămaseseră pe cărare, neîndrăznind să scoată o vorbă, după cum le poruncise straşnicul haiduc. În vremea asta el mergea şi fluiera, fără să-i pese că a lăsat în urmă trei oameni legaţi, care cine ştie dacă vor apuca să fie dezlegaţi, hrăniţi şi adăpostiţi de cineva în timpul nopţii reci, ca-n munţi, ce se apropia. Deodată, zări ceva roşu lîngă o tufă. Se abătu din drum, se aplecă şi exclamă :

— O batistă !

O desfăcu — era năframa roşie de mătase pe care Strahil o purta prinsă cu un ac în şerpar.

„Da, a lui e, îşi zise Goran, străduindu-se să înţeleagă cum de-a ajuns ea aici. Iată de unde e ruptă bucata cu care căpitanul a legat o dată degetul lui Bojil. Dar cînd oare a trecut el pe aici ?“ se întreba haiducul mirat.

Se aplecă şi începu să cerceteze pămîntul împrejur. Pe iarba culcată spre vale se vedeau urme foarte proaspete de paşi.

„De ce nu mi-o fi dat de veste ?“ se întreba stegarul, încetinindu-şi paşii ca să nu piardă urmele.

— Ce-i, nea Gorane ! A trecut cumva ursul pe aici ? îi strigă de departe unul dintre haiduci.

— Vezi-ţi de drum, îi răspunse Goran şi aşteptă pînă ce băieţii o luară înainte cu caii.

Apoi se aplecă din nou şi se luă după urme. La un moment dat, urmele părăseau cărarea şi o tăiau prin tufişurile mari. Şi rămurelele arătau a fi fost de curînd rupte, aşa că Goran continuă urmărirea. Cînd ieşi din tufişuri, se trezi chiar în drum, de unde Strahil urmărise cu puţin înainte jefuirea negustorului. Pietricelele

erau stîrnite din loc, de parcă cineva le-ar fi scormonit cu mîna.

„A stat întins aici", își zise stegarul și continuă să se tîrască în sus. Apoi își scoase căciula și, culcîndu-și capul pe umărul stîng, să nu fie văzut, strecură doar cu ochiul drept o privire furișă peste creasta stîncii de la marginea drumului.

Nu se înșelase. Urmele erau ale căpitanului. Iată-l și pe el — stă în fața negustorului, dar se uită concentrat într-o parte, de parcă ar pune ceva la cale. Uite-l, scoate cuțitul...

Goran zîmbi:

„O să-i facă de petrecanie".

Dacă n-ar fi fost porunca lui Strahil ca acei turci care n-au făcut nici o crimă să nu fie uciși, i-ar fi venit și el de hac... Nu l-ar fi iertat, parcă păgînii mai stăteau să aleagă cine-i vinovat și cine nu-i vinovat...

De teamă, ochii negustorului ieșiseră din orbite, iar bărbia prinse a-i tremura, ca zgîlțîită de friguri.

Căpitanul întinse mîna cu cuțitul, dar nu ca să-l înjunghie pe turc, ci doar să-i taie frînghia cu care era legat de copac. Frînghia alunecă și căzu jos.

„Hei!" de abia se stăpîni Goran să nu strige de mirare. „Se vede treaba că nu vrea să-l omoare legat", se liniști el și rămase în așteptare.

Dar Strahil puse cuțitul la loc.

— Ai să treci pe la conacul lui Mehmed bei? îl întrebă el pe nefericitul turc care stătea încremenit, necutezînd să se desprindă de trunchiul copacului.

— Aș fi trecut, spuse negustorul. Dar acum nu mai am ce face acolo... Mi-au luat totul, ce să le vînd?...

— Cît te costă marfa?

— Numai eu știu, își veni în fire turcul, văzînd că nu-l paște nici o primejdie. Un chimir întreg cu galbeni am dat pe ea.

„Minte, măgarul dracului, se gîndi Goran. Nici măcar douăzeci de galbeni nu l-a costat."

Strahil întinse mîna și luă fesul din capul turcului. Apoi își scoase chimirul și vărsă toți banii din el în fes.

— Ţine ! îi spuse el ostatecului. Aici ai bani şi pentru alţi cai, şi pentru altă marfă...

Fesul tremură în mîinile negustorului.

— Îţi dau drumul, rosti apăsat Strahil, ca să-mi faci o treabă.

Căpitanul se uită împrejur, cu teamă parcă să nu-l vadă cineva. Goran de abia reuşi să se pitulească în dosul stîncii.

— O iei la picior chiar acum şi nu te opreşti decît la conacul lui Mehmed. Caută-l şi spune-i : „Strahil e de acord să-ţi înapoieze băiatul, dacă-i dai iertare."

— Ce-e-e ? strigă dintr-o dată Goran şi se ridică în mîini deasupra stîncii. Apoi sări de acolo, se repezi la căpitan şi-l apucă de umăr. Ce-ai spus, căpitane ? Iertare ?

— Iertare, Gorane, de abia rosti Strahil cuvintele. Nu mai vreau...

Faţa mare a stegarului se întinse, sprîncenele îi zvîcniră în sus, ochii i se dilatară, şi din gîtlejul său izbucni un rîs nebun, plin de furie.

— Ha-ha-ha !... Hoa-hoa-hoa !... Ascultaţi, pietroaielor ! Ascultaţi, fagilor ! Un haiduc cere iertare ! Ha-ha-ha !... Strahil... Hoa-hoa-hoa !...

Mîinile i se împleticeau neputincioase, din ochi îi picurau lacrimi pe mînerele strălucitoare ale armelor şi pe şerpar. Lui Strahil i se păru suspect acest rîs şi din cînd în cînd se uita la mîinile stegarului, care puteau scoate în orice moment iataganul sau pistolul. Dar Goran se întoarse şi porni pe aceeaşi potecă pe care o străbătuse şi ceata. Făcea cinci-şase paşi şi iar începea să se zguduie şi să-şi scuture umerii cuprins de acel rîs dement.

— Vai, Sfinte Dumnezeule... Vai, Sfîntă Maică Precistă... Nu mai pot...

Şi dispăru în tufişuri. Valea se linişti.

— Să-i spui ce ţi-am poruncit, se întoarse din nou Strahil spre turc. Vreau că capăt firman de la sultan. Dacă s-o învoi, să te trimită mîine cu unul din oamenii săi la coliba lelei Stoina în pădure... Numai astfel îşi poate vedea băiatul viu şi nevătămat.

— Întocmai, efendi, se ploconi negustorul pînă la pămînt, uitîndu-se pe furiș la stîncă să vadă dacă nu apare din nou haiducul cel nebun. Așa cum ai poruncit, așa voi spune... Să-i dezleg acum pe băieții mei ?

Dar Strahil nu-l auzi. Se lăsă la pămînt, pe frînghiile tăiate de sub copac.

Negustorul se apropie pe vîrful degetelor de cei doi slujitori, îi dezlegă și porni grabnic în jos, să-și salveze pielea și punga doldora de aur haiducesc.

NICI MEHMED NU CREDE

— Crede-mă, bei efendi, făcea temenele negustorul în fața spahiului cu palmele încrucișate pe piept.

— Nu ! Nu se poate ! sări Mehmed în sus și prinse a se învîrti în jurul vasului cu mangal stins ce se afla în mijlocul odăii. N-ai văzut bine ! Cine știe ce găinar ți-a ieșit în cale !

— El a fost, îl asigură solul lui Strahil. Jur pe mormîntul proorocului că el a fost ! Cu ochii l-am văzut, cu urechile l-am auzit !

— Avea vreo femeie cu el ? întrebă brusc beiul, ghemuindu-se.

— N-am văzut nici o femeie, ridică sprîncenele negustorul. Dar să știi, efendi, cînd te-auzii aducînd vorba de femeie, mi-a trecut și mie prin minte că în toată treaba asta e amestecată o muiere.

— Pentru ea a făcut-o ! se lumină beiul, și în fața ochilor îngustați îi apăru imaginea frumoasei ghiaure. Și cum ai spus ? își reveni el după destul de lungă vreme. Mai zi o dată ! Spune pînă la capăt.

— A venit la mine, cum spuneam, și a scos cuțitul. Pînă aici mi-a fost ! m-am gîndit eu. Am început să-mi rostesc rugăciunea, dar cînd colo el îmi taie doar frînghiile cu care eram legat de copac, scoate chimirul și-l varsă în fesul meu. Mi-a plătit tot ce oamenii săi îmi luaseră. Mi-a dat chiar mai mult. Du-te, zice, la conacul

lui Mehmed bei şi spune-i, dacă vrea să-şi revadă băiatul, să-mi dea iertare. Să-mi trimită vorbă prin tine la coliba din pădure a leleï Stoina. Eu, zice — cred în cuvîntul lui. Mehmed poate să obţină tot ce vrea — sultanul îl ascultă.

— Adevărat ţi-a grăit, se întinse beiul. Cuvîntul unui bulucbaşa din hoarda spahiilor negri *kapu-kuli* nici praful de puşcă nu-l poate atinge. După ce au decăzut ienicerii, spahiii *kapu-kuli* au rămas cei mai credincioşi luptători ai padişahului.

— O mie de ani să ne trăiască, se ploconi pînă la pămînt negustorul, cînd auzi pomenindu-se de sultan. Allah să-i ajute şi pe spahiii *kapu-kuli*, care ştiu să-şi ţină cuvîntul dat... Dă-le atunci cuvîntul ăsta, Mehmed bei ! Dă-i iertare haiducului, ca să aibă parte de pace şi linişte drumurile şi drumeţii.

...Iertare !... Care pe care iartă ?

De zece ori, nu o dată, l-ar fi iertat Mehmed bei pe Strahil, numai şi numai să-şi abată haiducul mîna lui grea, care atîrna ameninţătoare zi şi noapte asupra conacului şi pămîntului său ; ar fi ieşit în piaţa din Brezovo şi acolo ar fi anunţat în gura mare iertarea lui Strahil, din moment ce acest lucru i-ar fi dat libertatea de a jefui întinsele ogoare şi păşuni din Brezovo — cu oile, vitele şi oamenii lor. Nu numai de la sultan, dar şi de la proroc ar fi cerut iertare pentru haiduc. Şi-ar dubla astfel bogăţiile. Cînd padişahul şi-ar strînge din nou armata, el s-ar prezenta într-adevăr ca un adevărat bulucbaşa, cu o întreagă hoardă de călăreţi. N-ar mai înghiţi atunci umilinţele la care erau supuşi de obicei spahiii mai săraci.

Şi chiar şi aici : dacă Strahil ar coborî, ceata s-ar destrăma şi ea. Atunci el ar merge fără nici o teamă la vînătoare prin pădurile sale ; n-ar mai fi nevoit să umble cu ochii în patru şi cu frica în sîn ca un iepure, ca nu cumva, de undeva să şuiere glonţul haiducesc.

Da. Nu se cuvenea să-şi trădeze bucuria în faţa acestui negustor mărunt. Habar n-avea el ce înseamnă să devii cel mai bogat *ziametliu* din cele patru sangiacuri — doar cu paşele din Pazardjik s-ar putea măsura ! Da !

Cine vrea să se țină de cuvînt ca un adevărat *kapu-kuli* bulucbașa, acela n-are voie să se pripească.

— O să mă mai gîndesc, spuse el într-un timp. Tu mănîncă bine, odihnește-te și așteaptă.O să te chem.

— Îți mulțumesc, Mehmed bei, pentru bunăvoința pe care mi-o arăți, îi răspunse oaspetele, și fie ca Allah să binecuvînteze hotărîrea ta.

Spahiul bătu din palme. Intră un slujitor.

— Du-l pe oaspete în selamlic, porunci Mehmed, și omeniți-l cum se cuvine. Așterneți-i să se odihnească, fiindcă vine de la drum lung, iar mîine îl așteaptă alt drum.

Negustorul și slujitorul se închinară și de îndată ce ușa acoperi spinările lor încovoiate, Mehmed își frecă atît de tare mîinile, încît îi trosniră degetele.

Bine a făcut c-a ascultat-o pe mama băiatului. În loc să trimită potera — să arunce undița ! Să-l învingă cu vorba blîndă !... Pentru acest sfat o să-i cumpere în dar un șirag de perle. Tocmai la Istambul va trimite un om să i-l aleagă.

Se duse la fereastră și privi coamele munților ce se pierdeau ca niște nori albaștri departe în zarea încețoșată, apoi își aminti din nou de ghiaura răpită de haiduc.

Frumoasă fată era... își plimbă el degetele pe sticla ferestrei. Nespus de frumoasă !

Și Mehmed porni spre harem să-și anunțe soția că în curînd o să-și vadă băiatul.

CUȚITUL FI-VA JUDECĂTORUL

— Da nu se mai sfîrșește odată ? rîgîi zgomotos Drajo, un haiduc rotofei, și se bătu cu palma peste burta umflată.

— Ce să se sfîrșească ? întrebă Dimo, continuînd să roadă spata de oaie.

— Prostiile tale ! răspunse rotofeiul și se trînti pe spate lîngă foc. O să-mi crape burta de atîta carne de oaie.

— Nu-i nimic, îi răspunse Dimo. Viermii ți-ar spune bogdaproste pentru burta ta cu osînză. Cît despre mintea ta, nu prea au ce alege dintr-însa...

Altă dată rîdeau toți la asemenea înțepături, dar acum mîncau fiecare în tăcere, risipiți în jurul focului.

Trecuse și cea de a doua zi de cînd îndeplinîseră poruncile date de căpitan înainte de a părăsi muntele : zidiseră intrarea în peșteră, acoperiseră zidul cu țărînă, pietre și iarbă, curățiseră întreaga poiană, ascunseseră caii prin sătulețele și stînile învecinate, dreseseră opincile și armele, dar cu toate acestea nu plecaseră încă.

Băieții simțeau că se întîmplă ceva, de altfel, nici unul dintre ei nu coborîse cu înștiințare despre răscumpărarea pe care beiul trebuia s-o dea pentru băiat. Căpitanul stătea aproape tot timpul în preajma fetei, stegarul șopotea din cînd în cînd cu cei doi haiduci mai în vîrstă. Bogdan și Ghergo, iar ei se suceau cînd pe o parte, cînd pe cealaltă în jurul focului, dormeau, mîncau, zăceau, de parcă așteptau înadins ca Mehmed bei să-și strîngă nu numai tăietorii de capete de sub munți, dar să aducă și nizami.

— Ghergo, răsună un glas în întuneric.

— Ce s-a întîmplat ? răspunse economul.

— Să fi turnat cîte o bărdacă...

— Ai dreptate, omule ! interveni și grăsanul de Drajo, așezîndu-se. Și era cît pe aici să uităm. Toarnă, nea Ghergo, toarnă, că mă roade ceva...

— Te rod viermii în... nu-și putu stăpîni glasul un alt haiduc de sub fagul cu trunchiul alb.

— Păi, mai e acolo un burduf de capră, dar îl păstrăm pentru vremuri mai grele, începu să se dea bătut Ghergo.

— Toarnă-le, dacă vor, spuse Dimo și se linse și el pe buze. De ce vremuri mai grele decît cele de față poate avea parte Drajo : să stea cîtu-i ziulica de mare întins și să... Toarnă-i, dacă asta-i e vrerea.

Ghergo se ridică, dispăru în întuneric și se înapoie curînd cu un burduf la subțioară. Haiducii se însuflețiră, unii se ridicară și se strînseră în jurul economului. Dimo aruncă alte lemne pe foc. Jocul flăcărilor pîrlea

din cînd în cînd bărbile haiducilor și se reflecta în ochii tinerilor și bătrînilor.

Potrivit unui foarte vechi obicei, haiducii nu aveau voie să bea vin cît timp se aflau în munți. Dar după ce jefuiră visteria împărătească, la tarnița Troianului, căpitanul se înveseli și făgădui să se dea pe viitor, cînd există, cîte o tigvă de om. Fiecare întindea vasul ce-l avea la îndemînă, și Ghergo măsura fiecăruia o singură dată porția cuvenită. De altfel, nimeni nu cerea a doua oară : le era rușine — Goran rareori se întîmpla să-și bea tigva sa, iar Strahil nu punea nici gura măcar pe băutură. Ghergo respecta cu sfințenie dispozițiile, căci orice încălcare a lor se pedepsea cu asprime, așa că totul era în ordine.

Economul pășea și acum domol de la unul la altul, turna și trecea mai departe. Îi turnă și grăsunului Drajo. Ei se ridică în picioare, întinse tigva spre întuneric și strigă rînjind :

— Să trăiești, căpitane ! Și să ne fie dulce și nouă, și ție...

Toți pricepură încotro bate el, dar numai cîțiva rîseră. Ghergo, care împărțea băutura, se răsuci cu atîta sprinteneală, încît moțul său încărunțit de timpuriu, îi flutură peste ureche.

— Tacă-ți gura, butoiule ! strigă el și smulse tigva din mîna haiducului neobrăzat. Ce-s vorbele astea ?

— Păi, eu... încercă să se justifice Drajo, dar nu se putu stăpîni și adăugă : Am vrut să spun doar că fata-i bună. Hai, dă-mi tigva înapoi, că nu mai scot o vorbă de acu încolo. Vreau doar să dau noroc cu căpitanul. Mă duc să-l chem.

Și, într-adevăr, se urni din loc. Cu greu și-ar fi luat Drajo inima în dinți să apară în fața căpitanului, dacă n-ar fi fost nevoit să scape într-un fel de privirea grea a bătrînului econom, care îl apăsa parcă pe umeri. Dar încă înainte de a ieși din cercul luminos al focului, se proțăpi în fața lui stegarul uriaș cît un fag.

— Încotro ?

— Mi-am zis să-l chem pe căpitan la masă, bîlbîi Drajo, și, fără să vrea, se și întoarse puțin din drum.

— Ia fă stînga-mprejur ! i-o reteză Goran.

Stegarul nu-l mai aşteptă să se înapoieze şi dispăru iarăşi în spatele stîncii.

Haiducii îl întîmpinară cu rîsete pe voinicul ce se făcuse de ocară.

— De ce nu l-ai chemat ? îl întrebă Dimo rînjind.

— Are ceva de lucru omul, răspunse împăciuitor Drajo şi făcu din ochi, arătînd cu capul spre întuneric. Nu-i nimic, am să-i cînt un cîntecel. Şi să ştiţi că oriunde s-o afla, o să mă audă şi o să vină întins încoa, o să vedeţi.

Se aşează în iarbă, tuşi, ca să-şi dreagă glasul şi începu să cînte :

Pe-o grămadă de gunoi,
Un cocoş cînta
Şaine le—baine le, drama mea,
Soaţă-şi căuta,
Leagăn împletea,
Şaine le—baine le, draga mea...

Cîntecul sprinţar se înalţă în văzduh şi răsună peste întinderea poienii. În aceeaşi clipă luna plină se ivi deasupra Trecătorii, dar nu ea, ci cîntecul părea că luminează preajma. Haiducii pricepură încotro ţinteşte Drajo cu cîntecul său, dar nimeni nu interveni să-l oprească.

Şi cine-n legănel stătea,
Şaine le-baine le, draga mea ?
În legănel stătea Ivana,
Şaine le-baine le, daga mea...

Se mai alăturară cîteva glasuri :

Şi cine leagănul legăna ?

— Aţi vrea să ştiţi mai multe ? strigă dintr-o dată primul cîntăreţ, încurcînd celelalte glasuri. Cine s-a prins să tacă ! Şi încheie, sărind un cuplet :

O dată legăna
Şi de două săruta,
Şaine le-baine le, draga mea,...

Brusc, Drajo aruncă o uitătură spre poiană și amuți.

— Ți-am spus eu c-o să vină, zise el, făcîndu-i semn cu cotul lui Dimo.

Strahil ieși din întuneric, se opri lîngă foc și-și roti ochii împrejur.

— Ce-ați amuțit ? De ce nu cîntați ? întrebă el cu un zîmbet silit, vrînd să întîlnească privirea cuiva, dar băieții își lăsau ochii în jos ori se prefăceau că dorm. Căpitanul intră în încurcătură. Vă cinstiți ?

— Am și băut, răspunse Dimo învelindu-se cu șuba și trăgîndu-și pușca între genunchi, așa cum dormeau de obicei toți.

Căpitanul simți că ceata are ceva împotriva sa.

— Ia, mă Ghergo, strigă el, doar așa, ca să spună ceva, spre a-și înăbuși tulburarea. Mai adu vin ! Să bea băieții ! Vreau să fie toți veseli!

— Eu le-am turnat o dată cîte o tigvă, răspunse Ghergo, fără să se întoarcă. Și-apoi, sîntem gata de drum.

Strahil se înfurie :

— Drumu-i drum, iar cînd îți spun să le dai vin — să le dai !

— Oi face cum spui, se dădu bătut eeconomul și luă din nou burduful așezat deoparte. Dimo, întinde tigva, îl lovi el cu piciorul pe Dimo, aflat ceva mai aproape.

Dimo se sculă de jos, căută în jur și găsi tigva lăsată lîngă un pietroi. O întinse spre burduf, dar Strahil i-o smulse din mînă :

— Mai întîi ai să-mi torni mie !

La aceste cuvinte poiana se însufleți pe dată. Haiducii se ridicară toți în picioare, atît de ciudată li se păru dorința căpitanului. Economul îl privea și el uluit, întîrziind să scoată cepul.

— Ce te zgîiești la mine ? Toarnă, toarnă ! îl îndemnă Strahil.

Și Ghergo turnă. Strahil ridică tigva și sorbi vinul pînă la ultima picătură.

— Mai dă-mi una.

Ghergo turnă din nou, umplîndu-i ochi tigva.

Dar iată că stegarul se apropie de Strahil și-i spuse încet :

— Vino, căpitane. Am să-ți spun ceva...

Strahil își întoarse fața încruntată, dar Goran găsi forță să-i zîmbească.

— S-a primit o știre...

Căpitanul îi întinse tigva lui Dimo și porni în urma lui Goran.

Merseră mult, pînă ce vocile însuflețite din jurul focului se stinseră. Atunci stegarul se opri, se uită mustrător la căpitan și-i spuse :

— De ce bei, Strahile ? Ție nu-ți e îngăduit să bei. Știi doar ce se întîmplă cu ceata al cărei căpitan bea ?

— Eu nu mai sînt căpitanul vostru, răspunse înăbușit Strahil.

— Stai, îl opri stegarul. Nu rosti astfel de vorbe. Nu-s demne de tine. Ți s-a tulburat puțin capul, dar o să-ți treacă. De mult urmăresc eu să stau de vorbă cu tine, numai că n-am găsit un moment prielnic...

— Doar ai auzit ce i-am spus negustorului ?

— N-am auzit nimic, dădu Goran nepăsător din mînă. De altfel, nici nu i-ai spus nimic !

Strahil stătea cu capul aplecat și își mușca buzele.

— Mi-e greu, nea Gorane, mă doare sufletul, nu pot să-mi găsesc locul...

— Știu, cu toții se întîmplă așa ! Dar după ce ai să duci fata în sat, toate lucrurile au să se îndrepte.

— Nu știi nimic... Nu-i vorba numai de fată. Chiar de-am s-o duc, tot n-o să-mi fie mai ușor. M-am săturat. M-am săturat de viața asta cîinească ! Știi de cînd trăiesc astfel ? Oare eu nu sînt om ?

Trecu o bună bucată de vreme pînă ce Goran îi răspunse :

— Tu nu ești, rosti el răspicat, tu... nu ești un om de rînd. Tu ești haiduc ! Și nu numai haiduc, dar și căpitan de haiduci. Tu ești al nostru ! îl bătu el cu pumnul în piept. Al poporului ! Oamenii se bizuie pe noi, așteaptă de la noi ocrotire ! Poți oare să-i înșeli ? Te-ar lăsa inima să faci una ca asta ?

Un nor acoperi luna, și se făcu întuneric. Stele tremurau temător în tării.

— Căpitan-e-e ! îl zgîlţîi Goran, şi Strahil simţi că nu doar glasul îi tremura. Vino-ţi în fire ! Strînge frîul ! Îţi dai tu oare bine seama ce vrei să faci ? Ai să ajungi de rîsul lumii. Şi babele te-or batjocori. Pînă şi copiii or să-şi rîdă de tine. Auzi, un haiduc să ceară iertăciune turcului ! Unde s-a mai pomenit una ca asta ? A ? răspunde-mi ?

Dar Strahil tăcea.

Vocea stegarului slăbi :

— Ş-apoi, nu uita un lucru... Ştii tu...

— Ce ?

— Ai jurat. Jurămînt de căpitan : credinţă, sau...

În aceeaşi clipă Strahil scoase de la cingătoare un cuţit lat şi dădu să-l strecoare în mîinile stegarului.

— Na, ţine, ia-l, bolborosea el, cuprins parcă de febră. Da, numai asta a mai rămas... De atîtea ori mi-ai salvat viaţa — ai dreptul o dată să mi-o şi ei... Omoară-mă, Gorane ! gemu el, desfăcîndu-şi larg pieptul. Salvează-mă, frate, să n-ajung de rîsul lumii. Înţelege-mă, dacă eşti om !

— Nu mai învîrti atîta cuţitul ăla, se răsti Goran, smulgîndu-l şi aruncîndu-l în poiană. De ce să mori ? Tu eşti trebuincios, căpitane ! Un popor întreg îţi poartă cinste. Fetele îţi cîntă cîntece. Numai numele tău şi e de ajuns pentru a salva atîtea suflete de creştini. Cine a apucat odată calea codrului, acela nu moare în pat. Şi tu, căpitane, în luptă ai să cazi, n-o să-ţi calci jurămîntul. În faţa Domnului l-ai dat !

— A-ah... urlă haiducul. Voi nu sînteţi oameni !... Fiare sînteţi... Fiare... Fiare...

Goran se înfioră — nu doi ochi, ci două adînciturі întunecate vedea căscîndu-se înaintea sa.

Băuse puţin căpitanul, dar acum se legăna beat mort spre trecătoare.

Un vînt uşor foşni printre crengile uriaşului fag din mijlocul poienii, dezvăluind parcă tînguirea codrului după omul cu care se înfrăţise. Stegarul se uită împrejur şi ridică din iarbă cuţitul lui Strahil.

Într-un colț al poienii Vulturilor, așternuseră băiatului beiului sub doi bolovani rezemați cap în cap, îl înveliseră bine și acum el dormea somn dulce. Dormea și Ivana pe o blană groasă de oaie, înfășurată în bunda lui Strahil.

Luna strecură un ochi galben de după norul ce-o acoperise, și umbra stegarului prinse a se tîrî pe stînci, se frînse în cîteva rînduri, ca mai apoi să se aștearnă pe iarbă și să pornească în urma lui, neagră ca gîndul negru ce-l îndemna încoace.

Din ziua în care cu atîta ușurință îi fuseseră arși de vii copiii, doar pentru a-i fura oile, și mîna lui se ușură, de parcă nu un iatagan greu, ci un fulg strîngea între degetele sale noduroase : îl învîrtea și, fără a sta mult pe gînduri, îl înfigea în piepturi, în spinări, în burți, apoi îl ștergea de iarbă și-și vedea mai departe de drum... Oricine cuteza să facă vreun rău poporului sau să se pună de pricină cetei, dacă nu înțelegea de la primul cuvînt, își afla pieirea la momentul prielnic, sau chiar și atunci cînd nu exista un atare moment, căci nu ei, ci asupritorii impuseseră asemenea rînduială : omul nu prețuia nici măcar cît un ied.

Aidoma unui ied trebuia să piară și fata aceasta, pentru a-l putea reține în ceată pe căpitan. Chiar dacă ar fi dus-o înapoi în sat, el ar fi pornit oricum după ea și totul s-ar fi năruit...

Goran își încleștă degetele pe cuțit.

„Cu ce-a păcătuit fata ? Cu ce e vinovată ea" ? striga parcă cineva dinlăuntrul ființei sale.

Dar stegarul pășea mereu înainte.

— Mai bine ea, decît ceata ! așa chibzuiește sfatul bătrînilor, și el nu mai avea de ce sta pe gînduri.

Se aplecă deasupra fetei, care dormea, încercă cu degetul vîrful cuțitului, și, fără să vrea, privi împrejur.

Muntele, încovoiat ca o fiară deasupra sa, părea gata să-i sară în spinare.

În clipa aceea, Ivana se întoarse. Chipul ei fu scăldat de lumina lăptoasă a lunii. Un zîmbet gingaş arcui uşor colţurile buzelor şi închipui o mică gropiţă pe obrazul ei.

„Visează un vis frumos..." îşi spuse stegarul şi se lăsă neputincios pe bolovanul de la căpătîiul fetei.

Poate că lumina amăgitoare a lunii să-l fi înşelat, dar cu cît cerceta mai atent această faţă îndulcită de vise, cu atît mai mult i se părea că seamănă cu faţa Sfintei Preciste din icoana făcătoare de minuni de la Mănăstirea din Troian. Îi alunecase în jos şi năframa, iar părul strălucea ca nimbul de aur al icoanei. Asemănarea era atît de izbitoare, încît pe stegar îl trecu un fior cînd buzele ei se mişcară. Se aplecă şi îşi încordă auzul.

— Strahile... inelul...

Mai spuse ceva, dar cuvintele ei se pierdură într-un rîs molcom, şi Goran nu le putu distinge.

O privighetoare îşi porni cîntarea pe copăcelul aplecat deasupra prăpastiei... Stegarul se întoarse, dar nu văzu nici copăcelul, nici păsăruica, ci doar bolta cerească fără hotar, presărată cu jăratec sclipitor, care-i luă dintr-odată ochii. Barca strălucitoare a lunii plutea deasupra norilor de argint.

„Dar dacă mă vede Dumnezeu!" îngheţă de spaimă straşnicul haiduc şi simţi cum devine din ce în ce mai mic, mai mic chiar decît păsăruica de pe copăcel, mai mic decît firele de iarbă mîngîiate de adierea domoală a vîntului. Privighetoarea începu să viersuiască cu foc, glăsuindu-i parcă ceva. Goran asculta încordat, nedezlipindu-şi ochii de la ochiul ceresc de aur ce atîrna deasupra sa.

Da, nu cînta numai păsăruica, fiecare steluţă era un mic clopoţel ce-şi presăra cîntul din înaltul boltei scînteietoare.

Haiducul se sculă şi ridică mîna să se închine, fără să-şi dea seama că această mînă ţinea încă strîns cuţitul. Dar cînd îşi împreună degetele sale neobişnuite să facă semnul sfînt, fierul ascuţit căzu în iarbă.

— Doamne, iartă-mă pe mine păcătosul! murmură el şi făcu încet o cruce mare, cît toate zilele. Abia termină crucea şi mîna i se slobozi fără vlagă pe inimă.

— Tu eşti, Strahile ? se auzi un glas în spatele său. Ivana se trezise şi privea la el cum se închină profilat pe bolta cerului, mare şi înfricoşător.

— Nea Gorane !... strigă înăbuşit fata şi sări de la locul ei, înfiorată.

— Nu te teme, zîmbi blajin stegarul şi se aşează lîngă ea pe bolovan. Dormi, dormi... Învelește-te mai bine. Ia şi bunda mea.

Îşi scoase bunda şi i-o aşternu cu grijă peste picioare.

— Mie... nu mi-e frig, se chinuia fata să-şi stăpînească clănţănitul dinţilor. Am visat ceva...

— Ştiu, dădu din cap haiducul. Am văzut că visezi.

— Unde e... Strahil ?

— Aici e... Dormi... Vine şi el. Înfăşoară-te bine, să nu răceşti... Eu te-am certat mai deunăzi, dar să nu te superi pe mine. Aşa-i munca noastră...

— Dar cum de mai ţii minte ! răspunse cu un zîmbet blajin fata, încheindu-şi pieptăraşul şi ghemuindu-se lîngă el pe bolovan.

Goran îşi scoase punga şi s-apucă să-şi umple pipa.

— M-am obişnuit să ţin minte răul... spuse el cu aceeaşi blajinătate. Mă uitam la tine cum dormi şi mi-au trecut prin cap fel de fel de gînduri... Mi-am amintit de o... poveste. Trebuie, mi-am zis eu, să i-o spun într-o bună zi şi Ivanei noastre.

— Ce poveste ? se bucură fata că încruntatul haiduc începuse să vorbească cu ea omeneşte.

— Păi... o poveste, adăugă Goran şi trase din pipă. Ai s-o auzi...

Trecu însă destul timp pînă ce stegarul porni să-şi depene povestea.

— A fost... prinse el a vorbi, cu glas stins. A fost odată un sat şi în satul acela se afla o fată frumoasă-frumoasă. Se numea Rada. Era negrăit de frumoasă această Rada. Oricine o vedea, se oprea locului şi nu se mai sătura privind-o. Încă pe cînd era copilă, părinţii ei s-au îngrijit s-o ţină ascunsă de ochii turcilor. Au făcut ei ce-au făcut şi au ferit-o. Şi-a găsit fata un băiat, vecin de al lor, tînăr, harnic şi chipeş. Era păstor, vestit

cîntăreț la caval... Cînd începea el să cînte, și greierii din cîmpie, și păsările din pădure amuțeau, ca să-i asculte cîntarea. Și-a făcut flăcăul o casă arătoasă în apropierea stînelor și și-a dus acolo tînăra nevastă. Pentru a fi cît mai departe de păgîni. Au trăit ei acolo ca într-un cuib cald. Au avut trei copii — doi băieți și o fată. Fetița era cea mai mică. Un strop de rouă, nu alta. Ai văzut vreodată stropi de rouă dimineața pe trandafiri ?

— Am văzut, răspunse în șoaptă fata, ascultînd cu sufletul la gură povestea.

— Ca doi stropi de rouă străluceau și ochișorii ei. Tare voioasă mai era mama lor, lucra și cînta cît era ziulica de mare. Iar tatăl lor, oricît ar fi avut de lucru la stînă, numai la ei se gîndea. Seara ieșeau pe prispă. Fetița se așeza în poala maicăsi iar băiețașii de o parte și de alta a tatălui lor : așteptau să înceapă cîntarea. Luna strălucea ca acum sus pe cer, iar el le cînta din caval, pînă cînd căpșoarele lor cădeau pe genunchii lui....

Stegarul se cufundă atît de mult în povestire, încît își strînse buzele și s-apucă să fluiere. Ivana nu cuteza să clipească — nu-i venea să creadă că aceste buze împietrite sub mustăți pot să iște o melodie atît de ușoară și lină, ca de caval. Asculta cîntecul și vedea parcă aievea înaintea ochilor imaginea luminoasă a căsuței din pădure, chipul tinerei Rada și a copilașilor adormiți pe genunchii tatălui. Dacă va avea cîndva o casă, așa va arăta și casa ei. Vor ieși seara pe prispă, vor sta cu copiii...

— De ce ai tăcut, nea Gorane ?

— Poftim ? își ridică el capul plecat.

— Spune povestea pînă la capăt.

— Am s-o spun... Într-o noapte, o bandă de turci le-a atacat cuibul și i-a dat foc. Copiii au ars de vii. Și băiețașii, și fetița.

— Of, măicuță-ă ! țipă îngrozită Ivana.

— Stai, nu te speria... Asta-i o poveste de demult... Și-a frînt tatăl cavalul și de atunci nimeni nu l-a mai auzit cîntînd.

— Nu, asta nu-i o poveste. Asta s-a întîmplat într-adevăr, spuse tremurînd Ivana. Ai cui ? Ai cui erau copiii ?

— Ai mei, murmură stegarul. Atîţia ani au trecut de atunci, dar de uitat nu-i pot uita.

— Nea Gorane, izbucni fata în plîns. N-or să se mai sfîrşească odată patimile noastre...

— Or să se sfîrşească, răspunse el şi îşi frecă cu mîinile ochii. Toate pe lumea asta au un sfîrşit, aşa că şi patimile noastre s-or sfîrşi. Se va ridica într-o zi norodul cu mic, cu mare şi va striga într-un glas : nu vrem să ne ardă de vii copiii !... Va fi o bătălie mare, sîngeroasă, şi va pieri multă lume. Dar cei care or rămîne — vor trăi omeneşte. Copiii lor vor zburda prin poieni, iar bătrînii vor sta pe prispă şi vor cînta... Vor cînta şi îşi vor aduce aminte de vremea cînd au fost şi ei copii...

Dacă exista un Dumnezeu pe lumea asta, el trebuia să vadă lacrimile bătrînului haiduc.

— Ei, eu trebuie să plec, spuse stegarul după un timp şi se ridică. Îşi decheie chimirul, scoase un galben şi-l întinse fetei.

— De s-o-ntîmpla să intri în vreo biserică, pune-l sub icoana Sfintei Preciste. Aprinde cîte o lumînare pentru sufletele copilaşilor mei. Trei am avut... Şi mai aprinde una. Pentru ea... pentru Rada. Frumoasă a mai fost. Ca tine a fost de frumoasă.

Ivana se aplecă, luă galbenul şi sărută mîna haiducului.

— Tu culcă-te şi aşteaptă-l pe Strahil. Cînd ai să-l vezi, spune-i : şi nea Goran îţi dă iertare... Te iartă pentru... Doar atît spune-i, nu-şi sfîrşi el vorba şi dispăru în întunericul dintre stînci.

SUFERINŢA

Se zice că într-o bună zi ar fi trecut prin munţi paşa de la Ruse, şi că şi-ar fi întins cortul tocmai pe creastă, să se odihnească şi să se ospăteze în mijlocul

păsunilor trecătorii din preaja izvorului rece de sub ulmi. S-a ospătat paşa, s-a întins să se odihnească, apoi s-a sculat şi iarăşi s-a ospătat — peste fire a coborît vălul nopţii. Slujitorii lui au aprins focuri mari, au cîntat cîntece tărăgănate, au spus poveşti pînă la revărsatul zorilor. Din nou s-a culcat paşa în cort pe pernele moi, iar cînd s-a sculat, s-a aşezat din nou să se ospăteze...

Nu-i venea să mai plece, atît de mult îl fermecase această linişte tainică a munţilor, care aşternea uitarea peste grijile şi necazurile de jos.

— Să plecăm, că altminteri te pomeneşti că mă apuc şi eu de haiducie, zise el în cea de-a trei zi, zîmbind.

Iar la plecare, a făgăduit păstorilor aflaţi de faţă să dureze o cişmea izvorului : cu trei şipote şi un jgheab lung de piatră, ca orice drumeţ care s-ar abate pe acolo să-l pomenească de bine.

Şi paşa s-a ţinut de cuvînt, trimiţînd la faţa locului o ceată de meşteri. S-au pus ei pe luoru şi înainte încă de a se lăsa negurile, în jgheab începu să se reverse cîntarea şipotelor plumburii.

La un an-doi după aceea, Veliciko, o chehaia din Etropole s-a dus la munte să-şi vadă turmele şi să aleagă berbecii mai graşi. S-a aşezat sub fagul de lîngă cişmea, s-a ospătat şi el ca şi paşa cu friptură de miel, şi-a astîmpărat setea sorbind apă din şipot şi a glăsuit :

— Paşa a durat o cişmea, iar eu am să durez un han. Să aibă drumeţii întîrziaţi unde să se adăpostească la vreme rea, şi să-mi fie şi mie de folos, cînd vin la oi.

Din Veliciko-chehaia a rămas numai numele, căci a pierit într-o închisoare din Anadolia, pentru că a avut legături cu haiducii şi a luptat pentru credinţă ; dar hanul ridicat de el dăinuie şi azi în trecătoare, deşi răufăcătorii l-au pîrjolit în trei rînduri. Pereţii groşi de piatră se întăreau şi mai abitir de la foc — numai acoperişul se mistuia în flăcări, dar acoperişul se pune lesne la loc — grinzi în pădure, cîte vrei, şi fîn de prin livezi la fel de lesne aduni.

S-au găsit şi gospodari care să se ocupe de han — fie dintre iataţi, cei care adăposteau în taină pe haiduci, fie tîlhari de drumul mare. Dar de cînd Strahil a

apărut în acest codru, nici un răufăcător nu s-a mai pripășit la han,

Nici urmă n-ar mai fi rămas din fapta bună a lui Veliciko-chehaia, dacă niște turci-chervangii nu l-ar fi împușcat pe băiatul lui moș Petăr Abadjia în timpul unui atac al cetei lui Strahil. S-au răzbunat haiducii atunci, dar băiatul s-a prăpădit. Aici i-au și săpat mormîntul, sub fagii cei groși, la vreo sută de pași de hanul lui Veliciko. N-a putut să-l uite bătrînul, a lăsat totul în seama celorlalți copii și s-a retras în pustietate, să fie mai aproape măcar de groapa fiului său. Rămînînd aici, în munți, nădăjduia că se va întîlni mai ades cu haiducii, cărora să le povestească despre băiatul lui, ce viață a dus în codru și cum a pierit.

Oala mare, afumată, se afla veșnic pe foc, plină de mazăre, și nu trecea o zi-două fără ca vreun călător să se abată și să se înfrupte la masa săracă a bătrînului.

Și în noaptea asta poposiseră la han trei țigani — lăutari. Auziseră că peste două zile Husein, moșierul, își va însura băiatul cu mare alai și veselie, așa că porniseră să se alăture lăutarilor de acolo. Întunericul îi prinsese sus, așa că rămaseră aici, să înopteze la căldură.

Adormiseră de mult cu toți lîngă foc, cînd s-auzi deodată bătaie în ușă. Țiganii săriră în sus speriați. Se trezi și moș Petăr, aruncă un pumn de surcele pe butucii groși prefăcuți în jăratic și se aproprie de ușă.

— De ce baţi așa, omule ! strigă bătrînul, întîrziind să deschidă ușa. Spune-mi cine ești și ce vrei ?

— Deschide, moș Petăr ! se auzi un glas înăbușit de afară.

Bătrînul cunoscu pesemne glasul, căci mișcările îi deveniseră pe dată mai agere : înșfăcă grinda uriașă cu care era zăvorîtă ușa, o dădu la o parte și deschise. Flacăra surcelelor din vatră jucă pe fața oaspetelui nocturn. Fugise probabil prin pădure sau se încăierase cu cineva — mînecile cămășii îi erau ferfenițite, căciula-i căzuse cine știe pe unde, iar o șuviță cîrlionțată de păr îi spînzura deasupra ochilor.

— Strahile !... se înspăimîntă abia acum bătrînul. Au nimicit ceata ?

— Nu, dădu căpitanul să zîmbească, dar faţa lui deveni şi mai îngrozitoare.

— Intră, intră, se feri moş Petăr din uşă. Nu-ţi fie teamă, adăugă el mai încet, urmîndu-l — sînt ţigani, lăutari...

— Mi-e sete, îşi linse căpitanul buzele uscate ; pătrunse înăuntru şi se aşeză lîngă blana aspră de fag, cioplită cu barda şi fixată pe doi stîlpi bătuţi în pămînt. Toarnă-mi un castron...

— Dar ce s-a întîmplat, fiule ? întrebă din nou bătrînul ?

— Nimic, moş Petăr, nimic... Toţi sînt vii şi nevătămaţi. Numai eu am ceva...

Bătrînul îl lăsă, luă căzănelul alb şi ieşi prin uşiţa din spate. Ţiganii — pe cît se părea, tatăl cu doi feciori — se ghemuiseră lîngă foc şi holbau ochii la musafirul nocturn înarmat pînă-n dinţi.

— Hei, voi de colo ! strigă la ei Strahil. Ce-aţi amuţit, de parcă aţi fi la mort ? Ziceţi-mi o cîntare !

— Îndată, uite — acuşica... se urni ţiganul cel bătrîn şi întinse mîna spre traista în care ţinea lăuta. Hai băieţi, daţi-i drumul... Vrea omul să-i cîntăm ceva. Fiştecare cu meseria lui...

Ţiganii se ridicară iute, dar haiducul nu aşteptă ca ei să înceapă cîntarea şi-şi răzima capul pe blana de lemn.

Moş Petăr se întoarse, luă de pe o poliţă afumată un blid mare, îl umplu şi i-l puse lui Strahil dinainte.

— Ia, bea — îl îndemnă el — dar să nu te-mbeţi, că aici se pot întîmpla multe ; sîntem doar la marginea drumului...

Căpitanul apucă blidul cu amîndouă mîinile, îl duse la gură şi nu-l dezlipi, pînă ce nu sorbi şi ultima picătură de vin roşu.

— Dă-le şi lor, spuse el şi din nou îşi răzimă capul pe blană.

Scripca bătrînului ţigan începu să se tînguie cavalului din mîna fiului său mai mic, iar cavalul, desluşindu-i amarul, prinse şi el glas ; cînd însă îşi alăturară surda jelire şi surla fiului mai mare, văzduhul se îngreună parcă de atîta durere.

Deodată, glasul micului ţigănuş se înălţă tremurător şi subţire :

Unde s-a mai pomenit
Haiduc fată să răpească,
Ca al nost' Kuman, Kumane ?...

Surla şi scripca ţineau hangul în surdină şi terminau ceea ce cuvintele nu erau în stare să exprime :

A răpit Kuman, Kumane,
Pe Velika, mîndra fată,
Din şesul Edirnului
Din vestitul sat Dobrodja.

Bătrînul hangiu scoase de undeva o lumînare mai groasă, o aprinse şi o lipi de perete. Apoi aruncă pe foc o legătură de lemne şi hanul prinse a scăpăra în lumina flăcărilor. Strahil îşi înălţă capul, privi neliniştit împrejur, neputîndu-şi găsi parcă locul. Umplu iar blidul din căzănel, îl dădu pe gît, dar vinul îi înteţi şi mai avan suferinţa.

Glasul ţigănuşului rînduia clar :

Cu mîinile la spate,
Cu frînghie legate,
La munte sus au dus-o,
La haiducesc sălaş...

— Destul ! urlă deodată Strahil şi apucă strîns cu mîinile de blana de fag, vrînd parcă s-o smulgă din scoabe. De unde aţi mai scos-o şi pe asta ! Taman cîntecul ăsta v-aţi găsit să-l cîntaţi acum ? strigă el şi înhăţînd cît ai clipi căzănelul, azvîrli cu el în peretele de piatră dinaintea sa.

— Strahile ! rosti cu mirare moş Petăr. Ce faci, Strahile ?

Trosnetul căzănelului îl dezmetici pe haiduc. Fără să se iute la cineva, el se tîrî pe lîngă masă, dădu la o parte bîrna cu care era înţepenită uşa şi se făcu nevăzut în noaptea albăstrie.

— Domnul să-l aibă în pază... Domnul să-l aibă-n pază ! şoptea bătrînul, făcîndu-şi zorit semnul crucii.

Se lumina de ziuă, cînd Strahil se uită prin despicătura dinspre stînci să cerceteze poiana.

La ceasul acela Ghergo aprindea de obicei focul ; cînd se-ntîmpla să fie foarte frig, aprindea două sau chiar trei focuri, aşa fel ca băieţii să se poată încălzi bine pînă ce frigul dimineţii se mai domolea. De astă dată însă nu zări arzînd nici un foc în cuprinsul poienii, şi nici oameni foind în jurul vetrei.

Căpitanul străbătu în grabă poiana şi desfăcu în lături tufele din faţa intrării în peşteră. Gura ei era zidită şi acoperită cu pămînt, în care se aflau plantate mici lăstare. Coborî la vatra din marginea de jos a poienii, dar butucii arşi de mult se stinseseră. Se aplecă şi începu să scormonească în spuză. Simţi puţină căldură în virful degetelor, dar se risipi şi ea curînd.

Strahil se ridică, mai cercetă o dată vechiul cuib haiducesc, oprindu-şi privirea asupra bătrînului fag din mijlocul poienii. Apropiindu-se în fugă, zări încă de departe pe scoarţa arborelui cele două crestături proaspete, tăiate de-a curmezişul de o a treia — semn de-al lor, haiducesc, care arăta că ceata a plecat la drum lung. Se zăpăci ca un copil rătăcit în pădure. Deşi tăieturile se vedeau foarte clar, lui nu-i venea totuşi să creadă în ruptul capului că ceata a fost în stare să-l părăsească. Rupse o frunză din fag, trase adînc aer în piept şi fluieră, ca şi cum cei ce plecaseră s-ar mai fi putut înapoia.

Pădurea însă rămase mută.

— Gorane ! strigă el din răsputeri. Dimo-o !

„...a-a-ne-e... o-o-o...“ îi răspunse ecoul dinspre Presecenia Kamăk.

Se rezemă de fagul la umbra căruia de atîtea ori şezuseră la taifas, cîntaseră atîtea cîntece triste despre vechii căpitani de haiduci, şi vesele — aşa cum se cîntă la hore şi şezători. Dar nici fagul nu-i veni în ajutor : genunchii haiducului se frînseră şi trupul său vlăguit se prăbuşi.

— Pămîntule... pămîntule... horcăia căpitanul părăsit de ceată, scormonind cu unghiile ţărîna de la rădăcina fagului. Deschide-te, pămîntule !... Pămîntule...

— Strahile ! strigă cineva speriat...

Se întoarse — asupra sa stătea plecată Ivana.

— Ce faci Strahile ? De ce strigi ?

— Unde-i ceata ? sări el în picioare şi o înşfăcă de umeri.

— Păi nu ştiu... Cînd ne-am sculat azi-dimineaţă, n-am mai găsit pe nimeni. Doar pe pietroi am dat peste o basma cu pîine şi carne friptă... Unde s-or fi dus ? izbucni fata în plîns. Spune-mi, Strahile !

— Nici eu nu ştiu, răspunse surd căpitanul rămas sărman de ceată.

Băieţelul beiului stătea deoparte cu degetul în gură şi se uita la dînsul.

•

PRIMELE ZILE

Ea, ziua aceea, abia începea. Cîinii stăteau încă ghemuiţi în bîrlogul paielor, nici unul nu se apucă să latre după flăcăul ce se strecura repejor, tîrîndu-şi toiagul de-a lungul gardurilor împletite şi al zidurilor scunde de piatră care împrejmuiau ogrăzile. Deodată lovi cu putere, din mers, o portiţă împletită din nuiele, dar ea nu se deschise ; era, se vede, proptită în ceva pe dinăuntru.

— Moş Dimitre !... Ei, moş Dimitre ! strigă flăcăul spre căsuţa pitită între pruni.

Acum îl simţiseră pînă şi cîinii cei surzi : dinspre paie răsună lătratul ascuţit al unui căţelandru, iar din grădină veni fuga, legănîndu-şi ţîţele, o căţea, urmată de un dulău ciobănesc şi toţi se năpustiră asupra oaspetelui matinal. Flăcăul dădu cu bîta să-i alunge, dar cîinii se întărîtară şi mai rău.

— Moş Dimitre ! mai strigă el o dată.

De sub şopron îi răspunse un glas :

— Da-a !

Bătrînul gospodar îşi ungea probabil căruţa, căci apăru printre pruni, purtînd un hîrb cu catran într-o mînă şi o pană unsă într-alta.

— Tu eşti, Anghele ? strigă el şi se îndreptă şontîcăind spre poartă ; se vede că alifiile pe care i le dăduse Goran nu-i tămăduiseră încă rănile. Marş de aici ! se stropşi el cu hîrbul de catran la căţea. Mînca-v-ar lupii să vă mănînce ! Da încotro ai pornit-o aşa, cu noaptea în cap ? Ce s-a întîmplat ?

— Hai-hai ! îşi încrunta flăcăul sprincenele. Nu te mai prefăce atîta !

— Cu mine vorbeşti ? se miră moşul.

— Ba nu ! Cu bîta vorbeam... Ian spune unde ţi-ai dosit oaspetele ? întrebă mai încet flăcăul.

— Care oaspete, măi băiete ?

— Strahil ! îi reteză Anghel vorba, şi buzele i se destinseră într-un zîmbet larg, menit să dezvăluie pe deplin viclenia bătrînului.

Dar bătrînul nu pricepea o iotă :

— Nu-ţi ardă de glumă, băiete ! Dacă ştii într-adevăr ceva — apăi spune fără ocol. La mine n-a venit nici un fel de oaspe.

— Haida de !

— Da zi-i odată ce ai de zis, omule lua-te-ar toţi dracii ! se mînie bătrînul şi înfipse pana în hîrbul cu catran pe care-l agăţă de toartă într-o nuia din îngrăditura portiţei.

— Şi eu mă gîndeam că dumneata o să afli primul. La ei, mi-am zis, o să tragă...

— Cine să tragă, mă ?

— Strahil ! S-a întors în sat. Moş Stamen, văcarul, l-a văzut aseară abătîndu-se încoace. A stat cu el, cică, de vorbă în pădure.

— A vorbit, pe dracu — i-o-ntoarse bătrînul, nevenindu-i să creadă ochilor. În pădure şi turc să fii, că tot te întîlneşti cu haiduci.

— A vorbit, o ţinea una şi bună Anghel. Moş Stamen căuta viţelul babei Raikina pe la Okraina, cînd s-a întîlnit faţă-n faţă cu Strahil. Mergea, cică, încetişor şi nici măcar puşcă nu avea la el. Căpitanul i-a spus : „Bun întîlniş !" „Să-ţi dea Domnul sănătate, căpitane ! i-a răspuns moş Stamen. Da încotro ?" „În sat", a spus Strahil. „Satul nu-i loc potrivit pentru haiduci", i-a spus

în glumă moș Stamen. „Dacă-i sat, e pentru toți", i-a răspuns Strahil și și-a văzut mai departe de drum.

— Și tu ce ți-ai zis ? Dacă Strahil a trecut pe lîngă moș-tu Stamen, asta înseamnă că a tras neapărat la moș-tu Dimitrov. Anghele, Anghele, îl dojeni bătrînul.

— Dar stai că nu ți-am spus tot ! se îmbufnă flăcăul. Era și o femeie cu el, Ivana !

De-ar fi scornit-o dinadins, tot nu l-ar fi putut uimi pînă-ntr-atît pe bătrîn vestea asta.

— Ei, acum crezi ? exclamă Anghel.

— Stai, stai să treacă cîinele ăsta ! zise bătrînul încet, întorcîndu-și capul spre uliță.

Ulița era destul de strîmtă, așa că *ciorbagi* Iordancio Krastata — un bătrîn înalt și burtos, cu obrajii dolofani și roșii — nu se putea să nu-i vadă. El însă nu întoarse capul, și nici ei la rîndul lor nu găsiră cu cale să-i dea binețe.

— O fi auzit pesemne și el de Strahil, de vreme ce s-a pus în mișcare cu noaptea în cap, spuse alarmat bătrînul. Se grăbește să ajungă la subașă. Vino, vino să mergem la casa lui Strahil... deschise el portița. Dacă Strahil a coborît precum spui în sat, atunci s-a dus la casa lor.

În vremea asta *ciorbagi* Iordan își urma drumul, izbind cu bîta sa trandafirie pietrele și pășind furios în vale. Cînd ajunse la capătul uliței, se piti în spatele unui gard și zvîrli o uitătură în sus, încotro se și îndreptau în fugă Anghel și moș Dimităr.

— Se duc, nenorociții, să-l caute ! zise *ciorbagi* dînd din cap și făcînd să se legene ciucurele fesului. Doar sînt din acei care îi adăpostesc pe haiduci !...

— Bună dimineața, ciorbagiule, îi strigă cineva aproape în ureche.

Iordancio tresări, se întoarse și zări prin împletitura gardului pe Siromah Petăr ridicîndu-și izmenele :

— Ședeam eu pe vine și mă întrebam, oare care o fi ăla de mormăie așa ? Cînd colo, *ciorbagi*-ul nostru.

— Hai, hai ! izbucni Iordancio. C-acuși sar peste gard și-ți fac fundul numai vînătăi !

— Da ia seama, *ciorbagi,* că poți să calci pe ceva și să-ți murdărești încălțările ! rîse din nou țăranul mărunțel și slab, încingîndu-se cu brîul său din cîrpe.

Iordancio izbi cu toiagul în gardul de nuiele, trase o înjurătură și se îndepărtă, dar Petăr nu-l slăbi :

— Hei, *ciorbagi !* Hei, *ciorbagi,* ia vină-ndărăt... Auzit-ai noutatea ?

Știa el ce noutate avea să-i spună țăranul zdrențăros, cu toate astea se întoarse.

— Ce noutate, mă, coate-goale ?

— Lumea vorbește că s-ar fi întors în sat Strahil. L-ar fi văzut aseară. Ce zici de asta, a ? Îți crește inima de bucurie nu-i așa ? strigă țăranul, de parcă bătrînul *ciorbagi* ar fi fost surd.

Iordan se răsuci dintr-o dată și se repezi cu toiagul spre gard.

— Stai, boierule ! se trase Petăr înapoi, prefăcîndu-se speriat. Ce vină am eu ? Așa vorbește lumea !

— Lumea, lumea ! izbea *ciorbagi* cu piciorul în nuielele uscate ale gardului și învîrtea toiagul deasupra capului ! Las' să te-nvăț eu minte ! În loc să-ți apleci urechea la trăncăneala lumii, mai bine te-ai îngriji de datoria pe care o ai ! Că am să vin să te calc cu *kabzamalin*-ul, să mă pomenești !

— Să nu faci una ca asta, *ciorbagi,* se stinse deodată bucuria de pe chipul bătăiosului Siromah Petăr. Ce vină am eu că lumea din sat numai despre asta vorbește ?

— Las' că ai să vezi tu, ai să vezi, îl amenință încă o dată *ciorbagi* Iordan și o porni valvîrtej spre cafenea.

Era încă devreme, dar turcii mai bătrîni coborau deja cîte unul cîte unul din mahala și se rînduiau pe rogojina din pridvorul cafenelei Osman. Doar pentru subașa local, pentru Hasan aga, exista o salteluță umplută cu vată ca acesta să șadă mai pe moale și mai sus decît ceilalți.

Hasan aga, cuibărit pe saltea cu picioarele încrucișate, își sorbea cafeaua amăruie dintr-o ceașcă largă și pestriță și trăgea din narghileaua așezată ceva mai la o parte.

— Bună dimineața, subașă efendi, îl salută turcește încă de departe *ciorbagi* Iordan.

— Bună dimineața, *ciorbagi* Iordan, îi răspunse aga, așezînd pentru puțin ceașca pe marginea pridvorului scund. *Buiurum.* Mustafa, mai fă o cafea pentru *ciorbagi.*

Iordan își scoase calevrii, se așeză turcește pe rogojină de partea dreaptă a subașei și rămase în așteptarea cafelei. Ar fi vrut să fie calm ca aga și să înceapă vorba doar după prima sorbitură de cafea, dar nu-l răbdă inima, că prea de multe avusese parte în această dimineață : se foia într-una, pufăia și arunca din cînd în cînd cîte o uitătură spre piață, unde bătrînele sculate cu noaptea în cap se duceau după apă, iar căruțele pornite la cîmp scîrțîiau. Da, n-avu răbdare *ciorbagi* să aștepte cafeaua și se aplecă spre aga, întrebîndu-l în șoaptă :

— Cîți seimeni ai ?

Aga își întoarse alene fața spre el și-l privi ca prin vis.

— Dumneata, *ciorbagi,* după cum văd, ai avut vise urîte azi-noapte, îi spuse el mirat, dar cînd se întoarse și dădu să-și ia ceașca, în colțul ochilor îi scăpără o luminiță mai vie.

— Oh, Hasan aga, își dezlegă limba *ciorbagi.* Măcar de-ar fi fost un vis ! Știi, se aplecă el din nou la urechea lui Hasan, se zice că Strahil ar fi coborît noaptea asta în sat.

Dar subașa nu fu cîtuși de puțin copleșit la auzul acestei vești, ba mai mult, nici măcar nu tresări. Își sorbi mai departe tacticos cafeaua, trase de cîteva ori din narghilea, lăsă ceașca și abia apoi rosti :

— Ei și, ce dacă s-a întors ?

— Hasan aga ! exclamă Krastata și se smuci cu atîta putere, încît se izbi cu spinarea de perete. Dumneata să spui una ca asta ! Eu îți vorbeam de haiducul Strahil !

— Știu, zîmbi pe sub mustăți turcul. Și eu tot despre el îți vorbeam... Îl cunosc de mult... Nu-i om rău. Pînă acum nu s-a atins de nici un om pașnic din ținutul nostru.

— Dar, efendi, spuse Krastata, nemaiînțelegînd nimic, el e haiduc, tîlhar de drumul mare! Mai acu vreo două săptămîni banditii lui mi-au prădat zece din cei mai grași berbeci de pe pășunile de la Karabunar.

— Ți-au prădat... rosti tărăgănat subașa, vrînd parcă să-și înfurie cu tot dinadinsul vechiul său prieten. Or fi fost și ei flămînzi... Și-apoi, dacă e să spunem lucrurilor pe nume, cine nu fură? Tu nu furi cu amîndouă mîinile? Dacă eram eu în locul lui, ți-aș fi făcut de mult de petrecanie!

— Da parcă tu... Stai, omule... se zăpăci de-a binelea *ciorbagi*. Eu visez oare, sau tu aiurezi? De cîte ori pînă acum l-ai urmărit cu potera?

— L-am urmărit, nimic de zis, încuviință subașa. Dar asta o făceam numai așa, de ochii lumii... Începînd de astăzi, o să ne bem împreună cafeaua.

Ciorbagi-ul sughiță și sări în picioare cu o sprinteneală cu totul nefirească pentru anii ce-i apăsau pe umeri.

— Da încotro te zorești? îl trase Hasan aga de marginea abalei.

— Mă duc, sisii *ciorbagi* printre mustățile-i cărunțite, dar nu se urni. Își dădea seama că s-a întîmplat ceva și ardea de nerăbdare să afle și el. Dacă pleca, nu mai avea de la cine să afle.

— Hai, stai, stai... se mai îmblînzi aga. Uite, Mustafa îți aduce cafeaua.

— Nu-mi trebuie cafeaua ta! continua să fiarbă Iordancio. Văd c-ai început să mă iei peste picior! Își aminti și de ciorovăiala cu Siromah Petăr lîngă gardul de nuiele și se înfurie la culme: Ce să mai stau, dacă pînă și oamenii sultanului au ajuns să-și bea cafeaua cu toate haimanalele.

— Stai să te lămuresc, ceda în cele din urmă aga, după ce-și făcu plăcerea să-l înfurie pe *ciorbagi*. Asta-i o chestie mai greu de povestit, dar ție am să ți-o spun...

Bătrînul boier se ghemui din nou lîngă el și își luă cafeaua. Ceașca îi tremura ușor în mîini și cîteva picături căzură pe poturii săi albaștri, încinși cu găitane

aurii, dar el nu le observă, deoarece nu-şi dezlipea ochii de pe mustăţile negre ale vecinului său.

— Şi eu am sărit ca ars ieri — începu aga — cînd Iusuf a venit la mine şi mi-a spus : „Mehmed a dat poruncă să-l lăsaţi în pace de acum înainte pe haiducul Strahil". Dar mai apoi, după ce mi-a povestit totul de-a fir a păr, am înţeles că aşa o să fie mai bine pentru noi toţi.

În pridvor mai urcară încă doi-trei turci şi subaşa coborî vocea. Cu cît povestea mai mult, cu atît mai multă bucurie strălucea în ochii vecinului său, care-l asculta cu mîna aşezată căuş la ureche.

Cafeaua *ciorbagi*-ului se răci pe rogojină.

— Acum ai înţeles ? îşi mîngîie aga barba sa neagră-albăstruie, cănită.

— Mustafa ! strigă deodată *ciorbagi* Iordan, dar atît de tare, încît pînă şi prăşitoarele cu capetele aplecate ce treceau grăbite prin piaţă îşi luară inima în dinţi şi priviră spre cafenea. Auzi, Mustafa !

Turcul cocoşat se ivi într-o clipită în prag, parcă biciuit de la spate.

— Spune, *ciorbagi* !

Iordancio îşi zornăi mătăniile.

— Tot ce se bea în dimineaţa asta aici, să treci în contul meu ! Dar să numeri bine cafelele ! Iar ţie — se întoarse Iordan spre aga şi vorbi mai încet — o să-ţi trimit chiar azi un miel fript cu tipsie cu tot. Să nu mi-o înapoiezi ! Aşa să ştii ! Pentru că m-ai necăjit în dimineaţa asta... Măi, măi, măi ! nu-şi afla astîmpăr bătrînul. Va să zică, asta era ! S-a potolit cîinele, s-a îmblînzit. Măi, o să aibă de-acu parte de linişte şi satul, şi-o să am linişte şi eu...

— Spune, *ciorbagi,* ce prilej de bucurie ai, ca să ne bucurăm şi noi, zise un turc mai în etate, aflat într-un colţ al pridvorului.

— Pentru voi e şi nu e prilej de bucurie, dar pentru mine e o bucurie fără seamăn ! răspunse el şi se ridică. Iartă-mă, Hasan aga, mă duc să mă plimb puţin, că nu pot să mai stau locului.

— Măcar cafeaua să ți-o fi băut, strigă subașa după el, răzînd.

— Cui îi mai arde acum de cafea ?! zise Krastata și își iuți pașii spre piață, învîrtind vesel toiagul trandafiriu și mormăind ceva pe sub mustăți.

CÎNTECUL MINTE

Proptit în două labe lîngă căpiță, bătrînul cîine al lui Strahil stătea pe coadă privind la stăpînul său și la femeia care dormea alături de el în fîn. Auzi el că niște străini intră în curte, dar fie că era prea bătrîn, fie că bănuia vag cu mintea lui de cîine, că tinerilor le este foarte somn, nu numai că nu lătră să-i trezească, dar nici măcar nu-și întoarse capul în direcția din care veneau glasurile.

Moș Dimităr și Anghel se strecurară prin desișul de boz, urcară iute treptele și împinseră ușa.

— E încuiată, spuse Anghel.

— Ba-i deschisă, își dădu cu părerea bătrînul zărind urme de degete pe scîndura prăfuită. A călcat picior de om pe aici, continuă el să cerceteze cu luare-aminte cerdacul în care se mai vedeau urme de pași, lăsate de Strahil într-una din nopțile trecute. Ia vino să ne uităm pe geam, hotărî dintr-o dată moșul și, trăgîndu-l pe Anghel de mînă, urcă în fugă treptele, uitînd durerea de picior.

Luară o grindă lăsată cine știe cînd sub cerdac, o ridicară și o proptiră sub fereastră. Anghel se căță pe ea și aruncă o privire în odaie.

— Vezi ceva? întrebă moș Dimităr, ținînd grinda.

— Văd totul, dar nu-i nici țipenie de om înăuntru.

— Hai, uită-te mai bine!

— Păi doar mă uit. Odaia-i goală. Nu-i nimeni înăuntru.

— Coboară atunci... Nu ți-am spus eu? clătină din cap moș Dimităr. Ai văzut că Stamen te-a păcălit?

— Las' că-l învăț eu minte, zise flăcăul. D-apoi și dumneata ai văzut urme de pași în cerdac?

— Urme, urme! bombăni bătrînul pus în încurcătură. Casa-i părăsită și oricine poate umbla în voie pe lîngă ea... Chiar dacă l-a întîlnit Stamen, cine știe încotro se îndrepta! Voia, pesemne, s-o ascundă pe Ivana undeva, ca beiul să n-o poată găsi.

— Vino să ne mai uităm o dată, zise Anghel pornind spre trepte. Iacătă-l, tresări el dintr-o dată.

— Unde-i? Unde-i? întrebă bătrînul, privind în toate părțile și nevăzînd nimica.

— Uite colo, lîngă cîine! Strahile! strigă flăcăul.

Strahil auzi strigătul în somn și țîșni în picioare. Se trezi și Ivana. Se sculă și începu să-și scuture firele de fin de pe haine. Anghel se repezi spre ei, strigînd ca un nebun:

— Iată-i!... Iată-i!...

Uitînd de anii săi mulți la număr, moș Dimităr se îndreptă și el în fugă spre ei.

— Ivano, fata mea!... Strahile!...

— Surioaro! își înșfăcă flăcăul sora în brațe și o învîrti roată ca pe un fulg.

— Anghele! rîdea și plîngea Ivana.

— Păi se poate una ca asta, Strahile! îl mustra moș Dimităr, trăgîndu-l încurcat de pieptar și uitîndu-se din cînd în cînd printre copaci la gardul dinspre drum, năpădit de buruieni. Să dormiți în fîn!? De ce n-ați tras la noi?

— Era tîrziu și n-am vrut să vă trezim. Și-apoi, doream și noi să dormim în casa noastră. De atîția ani mi-astîmpăr somnul tot prin case străine și pe sub fagii codrului.

— Bine, fie, se mai înmuie întrucîtva bătrînul, dar se cuvenea totuși să fi trecut și pe la mine.

Ar fi vrut să-l mustre pe flăcău că a lăsat-o pe fată să doarmă la un loc cu dînsul, cînd ar fi putut foarte bine s-o ducă la ai ei, dar nu-i venea la îndemînă s-o facă. Bucuria că-și vede iar nepoata și că-i vie, sănătoasă și veselă, scăpată din conacul beiului, ca și neliniștea pe care o încerca la gîndul că Strahil se expunea prea mult

pericolului pentru dînsa, îi înăbuşi dorinţa de a-l mustra doar pentru simplul motiv că oamenii şi-or putea închipui cine ştie ce lucruri urîte.

— Grăbeşte-te Strahile, că ziua pe cîmpie se vede limpede ca-n palmă. Trebuie să te strecori din sat cît mai repede ! Chiar adineaori l-am văzut pe Krastata cum o ţinea tot într-o fugă spre subaşa.

— N-are decît — rîse Strahil. Mai bine dă-mi mîna să ţi-o sărut.

— De ce să-mi săruţi mîna ! se miră moş Dimităr.

— Mai întîi dă-mi-o şi apoi ţi-oi desluşi. Strahil se aplecă şi-i sărută bătrînului mîna. Şi-acum, rosteşte... Cum se spune ?... Rosteşte : Binecuvîntează, Doamne... căsătoria lor — zise dintr-o dată Strahil, izbucnind în rîs şi cuprinzînd-o pe Ivana de după umeri. Ieri noi ne-am cununat în mănăstirea din Kamendel. Popa Gavril îţi trimite multă sănătate...

— Bade Strahile !... Surioaro ! exclamă Anghel, ameţit de atîta bucurie. Apoi îşi apucă dintr-o dată căciula din cap şi o izbi de pămînt.

— Dar cum vine asta ?... Cum s-a întîmplat ? Pesemne... Păi... bolborosea bătrînul, neştiind ce să facă : să se bucure sau nu.

E drept că-l stima pe Strahil, după cum îl stimau toţi săracii de pe aceste meleaguri şi pînă hăt la mare. Dar asta era stimă faţă de haiducul Strahil, faţă de omul de neînfrînt al codrilor, faţă de ocrotitorul norodului, faţă de omul cel mai apropiat chiar decît însuşi Dumnezeu. Era de ajuns numai numele lui, ca jefuitorii să se îmblînzească şi să devină mai cuminţi decît mieluşeii. Nespus de greu o ducea poporul robit, plătea biruri mari, trudea din răsputeri pe la conace, pe la agi şi bei, cît era ziulica de mare, dar cînd venea seara, se adunau sătenii la un loc şi începeau să cînte cîntecul lui Strahil, şi se mai uşurau astfel — aveau pe cine se bizui, aveau cui să se plîngă.

Dar iată că acest Strahil coborîse acum din munţi, ca să se însoare cu nepoata lui. Era un lucru pe care el, cu mintea sa proastă, nu-l putea pricepe. Ar fi vrut să apuce capetele, să le lege unul de altul, dar nu izbutea...

Se uita la el — bărbat voinic, chipeș, să colinzi lumea-n lung și-n lat și n-ai să găsești altul pe potriva lui. Dacă ar fi trăit cu ei în sat, cine s-ar fi codit să dea după el pe cea mai dragă copilă ? Da, nu era a bine căsătoria asta haiducească, făcută în pripă. Pentru haiduc, treacă-meargă, el prin păduri își duce veacul, dar vai și amar de biata fată ! Pentru tot ce făcea el, ea trebuia să pătimească. Doar dacă or lua-o și-or duce-o undeva în Țara Românească,sau în altă țară, dar cît mai departe să fie. Ei nici pe maică-sa, că-i era mamă, n-au lăsat-o pînă n-au ucis-o pentru fiul ei, darmite pe ea...

Ivana îl vedea pe unchiul ei cum se întunecă la față și-și ciugulește cu mîna mustața și înțelese pe dată că el nu se bucură.

— Hai odată și dă-ne binecuvîntarea ! îl îndemnă mai apăsat tînărul căsătorit.

În cele din urmă, bătrînul își întinse mîinile tremurînde, o prinse de obraji pe fata fratelui său și o sărută pe frunte.

— Domnul să te aibă în pază, fata mea, gemu el. Eu, Strahile, o să mă îngrijesc de ea, ca de copilul meu, așa cum m-am îngrijit și pînă acum. Deși sînt bătrîn... Și pe tine să te aibă Domnul în pază, continuă bătrînul. Să apuci și tu zile mai bune. Să-ți crești urmașii. Te rugăm doar, dacă-ți sîntem dragi, lasă fata la noi și grăbește-te, că cîinele ăla o să te mănînce de viu. Iată, oamenii au și început să se uite încoace...

— Nu te teme, moș Dimităr — îl liniști Strahil. Nimeni n-o să-mi facă nimic. S-a zis cu haiducia mea.

— Taci, ce spui ! rămase bătrînul din nou uluit. Cum așa, s-a zis ? Dar ceata ? Dar Mehmed ?

— Cu el m-am înțeles, își încruntă Strahil sprîncenele. I-am înapoiat odrasla și acum s-a astîmpărat...

— E adevărat, unchiule, zise Ivana. Arată-i, Strahile, mătăniile pe care ți le-a trimis prin Iusuf, sluga sa...

Dar Strahil nu-i arătă mătăniile.

— Hai mai bine să cercetăm casa, schimbă el vorba și porni primul spre casa cea veche. Să vedem ce-i de făcut.

Păşea în frunte şi vorbea într-una fără să-i aştepte pe ceilalţi din urmă ; se ferea să nu înceapă cumva ei să-l descoasă cum de s-a lăsat de haiducie şi de ceată.

— Mai tîrziu am să fac o casă nouă, dar deocamdată ne mulţumim şi cu asta veche. Numai noi doi sîntem ! N-avem nici copil, nici pisoi. O să punem noi casa la punct, dar nu ştiu unde am putea găsi var ? Meşterul Gheorghi e aici ? întreba el, fără să mai aştepte răspunsul. Trebuie să-l chemăm, că acoperişul e ciuruit şi tavanu-i năruit şi el. Să ştiţi că dacă o să avem nevoie de ceva şi n-om găsi să cumpărăm o să ne împrumutăm de la voi.

— Ivana are de toate ! zise Anghel, întorcîndu-şi capul să prindă privirea unchiului său. Totul este pus deoparte în pivniţa unchiului.

— Chiar azi o să le aducem, adăugă bătrînul.

Ivana păşea alături de soţul ei, îl asculta şi inima i se umplea de bucurie.

— Doar vite n-avem, zise ea, dînd îngrijorată din cap, deşi ochii îi străluceau de fericire.

— Asta să-ţi fie singura grijă, dădu uşor din mînă noul gospodar, rostind vorbele cu atîta convingere, încît ai fi zis că de cînd se ştia numai de casă şi de vite s-ar fi ocupat. Vite cumperi lesne, bani să ai. Dumneata, moş Dimităr...

— Unchiule să-mi spui ! obiectă bătrînul care încetul cu încetul se obişnuia cu noua sa situaţie. Dacă spui unchiul, oricine va şti despre ce unchi e vorba. Un singur unchi ai. Numele să-l pui cînd vorbeşti de străini — moş Stamen, moş Vălko, moş Dimităr al lui Gheorghi, aşa să ştii.

— Nu i-o lua şi dumneata în nume de rău, izbucni Ivana în rîs. El nu ştie, că n-a trăit în sat cu lumea.

Rîdea şi Strahil :

— Numai unchiule, va să zică ? Bine, unchiule. Vreau, unchiule, să te trimit într-un loc cu o treabă.

— O să merg, dacă spui tu, se-nvoi bătrînul.

— O să te duci să-mi cauţi boi. Tocmai la Plevna să te duci. Acolo am văzut eu nişte boi, aşa ca pentru mine. Coarnele lor sînt arcuite precum luna. Sînt albi

și lați în spinare, cu niște cozi lungi și groase, de parcă n-ar fi boi, ci zmeii-zmeilor.

— E cam departe Plevna, Strahile. Pînă să ajung cu ei aici, te pomenești că vreun turc mi-i ia din mînă.

— Ha ! se izbi Strahil cu pumnul în palmă. Păi cum să-i ia ? Dumneata spune-i doar atît : „Astea-s vitele lui Strahil și nu te atinge de ele", iar el o să-și vadă de drum.

— Dar dacă n-o să-și vadă de drum ?

— O să-și vadă ! stărui Strahil și, fără să vrea își duse mîna la șerparul gol, din care ieșeau doar mărgelele mătăniilor lui Mehmed.

— Nu căuta, îl luă bătrînul peste picior, acolo nu mai ai nimic...

— Chiar și așa ! dădu energic din cap haiducul de pînă ieri. Dumneata spune-i că boii sînt ai mei și o să vezi că n-o să se atingă de ei. Vreau să-mi cumperi și cai.

— Bine, îi spuse bătrînul împăciuitor, și cai am să-ți cumpăr...

Umblară mult pe lîngă casă și prin ogradă, discutînd ce trebuie făcut și cumpărat. Ivana îi lăsă și porni spre casă. Se opri în cerdac, cercetînd ograda cu privirea, dar soarele o izbi în ochi, așa că nu putu să vadă bălăriile, acareturile și gardul aflate în paragină — pretutindeni se așternuse vălul lucitor al razelor. Închise ochii și răsuflă din adînc.

— Strahile ! strigă ea melodios. Nu știi unde-i mătura ?

Strahil o privi, dar nu-i răspunse, nu pentru că nu știa unde-i mătura, ci pentru că nu voia să întrerupă unduirile vesele ale rîsului ei, care se legănau pînă sus sub prunii încărcați de rod. Și atunci, în peșteră, cînd ceruse mătura, Ivana rîsese, dar de astă dată în rîsul ei desluși ceva ce-l ispitea să intre cît mai repede în casă. Și, în timp ce-o asculta cum rîde, își zise pentru prima oară în sinea sa că acel cîntec, în care se spune că pe haiduc grija nu-l apasă nici de mamă, nici de casă, într-adevăr minte.

Cu fiecare zi ce se scurgea, venea tot mai aproape vremea secerișului, vremea grea, cînd nu-ți mai vezi capul de treburi, așa că Strahil n-avea rost să mai aștepte — chemă îndată meșterii, din trei sate îi adună, și începu lucrul la casă. Fu răzuită toată casa veche pe dinăuntru și pe dinafară și zugrăvită din nou, apoi fu îndreptat acoperișul. La prima vedere, asta părea a fi o treabă de nimic, dar dură zece zile încheiate, timp în care au fost nevoiți să doarmă sub un șopron rostuit în grabă. Atît unchiul și mătușa Dimitrov, cît și alte neamuri și vecinii îi poftiră să stea la dînșii pînă se zvîntă tencuiala, dar ei nu se-nvoiră cu nici un preț să-și părăsească ograda. De altfel, nici nu apucau ei să doarmă prea mult — trudeau amîndoi cot la cot de la revărsatul zorilor și pînă la căderea nopții.

Ivana făcea de mîncare meșterilor, frămînta pîine, scutura de praf hainele vechi și noi, cămășile, prosoapele, cergile din zestrea sa, lucra într-una cu cîntecul pe buze. Săpă și grădiniță de sub ferestre, adună vreascuri din tot satul și le înfipse în răzoare, încă înainte de a fi gata împrejmuirea. De aceea Strahil se grăbi să ridice zidul din jurul ogrăzii, cu toate că meșterii nu terminaseră cu reparația casei. Hotărî să-l facă pe cît se poate mai înalt și mai gros. Se apucă singur de treaba asta, dar curînd își dădu seama că-i va fi peste puteri să-l termine la timp, căci era mult de lucru, iar el nu se pricepea cine știe ce în alte zidăriei, așa că chiar a doua zi chemă în ajutor alți meșteri.

Din zori și pînă-n asfințit răsunau ciocanele pe acoperișul casei și pe ziduri. Ademeniți de cîntecele stăpînei, își dădeau uneori drumul glasurilor pînă și meșterii mai vîrstnici, astfel încît vuia tot satul de cîntecul lor. Cîtă lume nu se abătea prin preajmă, să-i vadă și să-i audă ! Și tineri, și bătrîni — fie că ieșeau cu porcii, ori cu vitele la pășunat, fie că plecau cu căruța la prășit, sau femeile ce se întorceau de la apă, ori umblau teleleu prin sat, toți se abăteau din drum, ca să caște gura la

cele ce se făceau în ograda celui care pînă mai ieri fusese un muntean fără căpătîi.

Se uitau țăranii cum Strahil sparge și rînduiește pietrele pe zid, și nu le venea cu nici un chip a crede că acesta-i el, omul despre care se dusese vestea-n lume. Strahil rămînea pentru ei voinicul din cîntece, care întru nimic nu-și avea asemănare cu ei. Ei încă nu cutezau să-l judece după asemănarea lor. Tot timpul li se părea că în faptele lui obișnuite sălășluiește ceva tainic, ceva care nu va fi rînduit numai pentru el, ci și spre folosul și ocrotirea tuturor.

— Croiește el, haiducul, ceva, dar ce anume, nu-i poate trece deocamdată nimănui prin minte, hotărî într-un rînd moș Petko, poreclit „Românul", deoarece colindase multă vreme prin Țara Românească.

După felul cum aprobară toți din cap, îți puteai da seama că cei mai mulți dintre ei gîndiseră la fel.

— Bre, moș Petko ! îi ținu isonul Stoian Kosturkata, ce stătea cocoțat ca un cocostîrc pe un pietroi. Drept să-ți spun, nici mie nu mi se pare lucru curat aici. Zidurile astea groase nu se ridică ele chiar așa, de florile mărului. Croiește el, căpitanul ceva, dar e viclean și ține ascuns.

— Asta așa se cuvine, adăugă cu un aer de înțelept Siromah Petăr, acel om mărunțel și uscățiv ca o coajă de nucă.

— Om trăi și-om vedea..

Strahil se bucura că întreg satul vine să-și arate prețuirea ce i-o poartă, dar curînd își dădu seama că îndărătul acestei prețuiri se ascunde speranța că el va întreprinde ceva de care să se minuneze și turcii, și bulgarii deopotrivă. După ce se răspîndi însă veste că și-a cumpărat purcei, că umblă să-și cumpere oi, cai și boi de rasă, ca să devină și el rob al pămîntului, brezovenii se închiseră în ei și începură să-l ocolească pe Strahil. Și, parcă iscat de la sine, porni să umble zvonul cum că Strahil ar fi trădat ceata turcilor, pentru a pune el singur stăpînire pe avutul comun tăinuit prin peșteri. Se mai zvoni că l-ar fi împărțit cu Mehmed și că din pricina asta spahiul i-ar fi acordat iertare. Din zi în zi

se răreau tot mai mult sătenii ce-i treceau pragul casei. Zadarnic încerca Strahil să intre în vorbă cu ei, să mai stea la sfat, vesel și frățește, așa cum făcea odinioară, cînd îi întîlnea în pădure sau pe cîmp; acum țăranii se fereau de el și nu legau vorbă cu dînsul, nemaivoind parcă să-l socoată ca fiind semen de al lor.

Intr-o seară, Strahil se jelui tinerii sale soții, dar aceasta îl liniști:

— Oare nu-i cunoști tu pe oamenii noștri, Strahile? Sînt nevoiași și ne pizmuiesc cînd văd că noi avem belșug în casă.

— Nu-i bine că ne pizmuiesc, glăsui după un răstimp Strahil, în întuneric.

— N-o fi, dar ce putem face? Tu vezi-ți de treabă, c-o să le treacă lor.

Își vedea el Strahil de treabă, dar azi una, mîine alta — de fiecare dată se găsea cîte cava care i se înfigea ca un spin în inimă, sporindu-i neliniștea.

O dată trecu prin dreptul casei lor, *ciorbagi* Iordan, se zgîi la zidul înalt și-și opri ochii asupra lui Strahil, care, cu mușchii încordați, muta o lespede grea.

— Așa te vreau, îl lăudă *ciorbagi*-ul. Să vezi și tu ce înseamnă să ai avere.

Pricepînd încotro bătea ciorbagiul, Strahil își încruntă sprîncenele, dar se stăpîni.

— Fiecare ține la avutul lui, răspunse el în silă.

— Așa, așa, să vezi și tu! dădu din cap Iordan, a dojană parcă, și porni grăbit mai departe, fără să se uite la țăranii ce se opinteau la pietre.

— Ne-am aranjat, le spuse în șoaptă Kara Pencio celorlalți. Parcă un *ciorbagi* nu ne era de ajuns, ne-am procopsit acum cu doi!

Strahil nu auzi spusele lui Kara, dar observă că țăranii se uită spre el zîmbind cu tîlc. Lăsă lespedea și se duse să-și caute altceva de lucru prin curte. Abia acum îl apucă furia, că nu-l trăsnise pe *ciorbagi* cu vreun pietroi în cap. Se rușină la gîndul că țăranii rîseră de el. Nu că Iordan Krastata i-ar fi spus cine știe ce, dar clocotea de mînie că *ciorbagi*-ul vorbise cu el, ca și cum amîndoi ar fi fost de-o seamă. Puse mîna pe ciocanul mare de lemn și s-apucă să bată țărușii pen-

tru împletitura noului coşar. Deodată se opri din bătut şi începu să rîdă. Îşi închipui cum azvîrle cu un pietroi în urma *ciorbagi*-ului şi cum acesta o rupe de fugă pe uliţă în jos. Dacă ar fi făcut într-adevăr una ca asta, ţăranii n-ar mai fi rîs de el pe sub mustaţă, ci ar fi hohoti din toată inima pe seama *ciorbagi*-ului.

— Sănătoşi să fim, c-om face-o şi pe asta, îşi zise Strahil şi lovi cu atîta putere ţăruşul, încît ciocanul de lemn se despică în două.

Uneori, cînd Ivana aşternea masa şi umplea blidul nou şi pestriţ cu ciorbă caldă de pasăre, iar tigaia cu tocană, se împrăştia în toată casa mirosul de cimbru şi de carne friptă, încît îi lăsa gura apă. I se părea că dacă va duce blidul la gură, o să-l soarbă pînă la ultima picătură. Dar dacă se-ntîmpla ca tigva strîmbă din căldare sau cuţitul cu care tăia pîine să-i aducă în amintire tigva ciuntită de la izvoraşul din Peştera Haiducească şi cuţitul pe care i-l întinsese lui Goran pe întuneric, înainte de despărţirea lor, îmbucătura îi devenea amară şi lingura începea să-i tremure în mînă. Oricît l-ar fi rugat Ivana să-şi termine mîncarea, el se ridica de la masă înainte de vreme.

—Nu-ţi place mîncarea mea? îl întreba cu lacrimi în ochi tînăra nevastă.

— Ba-i foarte bună, Ivano, o liniştea el. De cînd sînt n-am mîncat o ciorbă mai gustoasă ca asta.

Şi cugeta în sinea sa:

„Ciobanii de prin codrul Braşovanului sînt oameni mai străini... Or fi izbutit oare băieţii să-şi facă rost în destul de pîine şi carne?"

Pornea să ia lopata, tîrnăcopul sau securea, dar cînd vedea că ceaţa cobora iar peste Kozloveţ, se oprea locului şi rămînea îndelung cu privirea aţintită în depărtare.

— Goran e tare aspru la fire... N-o să-şi poată păstra băieţii...

Se aşeza dimineaţa pe prag, să se încalţe, şi dacă nu-l striga sau nu trecea nimeni pe lîngă el, rămînea aşa fără vlagă, cu ochii pironiţi în călcîiele opincilor.

— Trebuie să mai treacă o vreme, se liniștea el, să mai uit trecutul. Greu se obișnuiește omul cu o viață nouă...

Muncea de zor și aștepta să se întunece, gîndindu-se că o dată cu ziua aceea vor trece și chinurile lui, că ziua următoare va fi o zi nouă, cu totul alta, că va aduce cu ea ceva mai bun... Ar fi vrut să adoarmă, iar cînd se trezește să se simtă iarăși cuprins de aceeași dragoste față de Ivana pe care o simțise clocotind într-însul cînd stătea culcați unul lîngă altul în Poiana Vulturilor. Dar zilele se scurgeau una cîte una, el își mîngîia soția și-i vorbea cît se poate mai vesel, căutînd să-și ascundă față de ea tulburarea; inima însă îi era mereu mai grea la gîndul că vorbele îi ies anevoie din gură, că nu țîșnesc bucuroase c-an prima zi, cînd stătuseră alături în peșteră.

Nădăjduise că dragostea va umple acel gol pe care-l lăsase în adîncul ființei sale despărțirea de stegar, de ceată, de traiul comun haiducesc, cu toate astea, după ce-și astîmpără dorul de femeie, își simți sufletul pustiit, și doar oboseala grea mai putea ascunde golul ce se căsca în cugetul său, în a cărui tainiță mișunau gînduri otrăvitoare.

Mîine...

Dar între ziua de azi și cea de mîine se așternea întotdeauna o noapte și ea era mai cumplită chiar și decît cele mai negre zile. După ce adormea, tot trecutul său năvălea asupra-i în valuri tulburi, îl înșfăca, și el începea să se zbată ca un om gata să se înece. Visa că-l înconjoară poterele, își încărca pușca și trăgea. Dar glonțul său nu lovea pe atacatorii ce țopăiau ca niște diavoli pe pereții bisericii. Își smulgea de la brîu iataganul, dar mîna îi cădea fără vlagă, și el nu mai avea putere s-o ridice. Într-o noapte, se făcea că-i tăiase capul lui Goran. Sîngele stegarului țîșnise, stropindu-l din cap pînă-n picioare... Cînd se trezi, lac de sudoare, rîsul sinistru al capului tăiat îi mai răsuna încă în urechi. Adormi la loc, dar Goran îi apăru iarăși în vis. Se făcea că străbătea o pădure și că era atît de înalt, încît copacii abia dacă îi ajungeau pînă la genunchi, iar capul său — înfrico-

ştător şi de foc — înota printre nori ca un soare înceţoşat. Începu să-l implore :

— Omoar-o, Gorane ! Omoar-o pe ea în locul meu ! striga haiducul cu lacrimi în ochi.

Ivana se deşteptă, îl trezi şi pe dînsul şi în îmbrăţişările ei îşi află din nou scăparea de groaza viselor.

Meşterii terminară cu casa şi se apucară să ridice coşarul. Nivelară locul, puseră lespezi pătrate la colţuri, închipuind o suprafaţă la fel de mare cît ar cuprinde un arman, cu plan să-l înalţe cît mai sus de la pămînt, ca să-l ferească de umezeală şi să nu se poată strecura într-însul lighioanele. Tîrîră pe patru cotigi şi grinzile uscate de gorun din coşarul lui Dimcio şi le aşezară ca temelie pe lespezi. Ridicară bulumacii pe laturi, îi încrucişară, îi legară de grinzile de sus şi încă înainte de a începe să împletească împrejmuirea, puseră acoperişul. Străluceau ţiglele roşii cumpărate de la oraş, dînd o înfăţişare veselă şi ogrăzii, şi stăpînilor. Ieşi o mîndreţe de coşar : cu trei despărţituri : pentru grîu, orz şi cucuruz. În faţă avea o strașină lată : să fi jucat hora pe ploaia cea mai mare şi tot nu te-ai fi udat. Iar în podul coşarului încăpeau trei care de nutreţ.

— N-o să dovedim să-l umplem anul ăsta, gungurea veselă Ivana într-o seară, încercînd să privească prin gurile mici şi negre pe unde aveau să toarne grînele.

— N-are a face ! o liniști Strahil. Astfel o să se zvînte mai bine. Am să mă duc acum să-mi văd pămînturile. Am să mai şi cumpăr o bucată. Una mare, aşa fel, încît doar cu recolta de pe ea să putem umple coşarul.

— Cine ştie cînd o să fie asta ! exclamă Ivana şi sări într-adins de pe postamentul din faţa portiţei coşarului, ca să nimerească drept în braţele bărbatului.

Strahil se uită împrejur : meşterii se aşezaseră în preajma focului de lîngă zid, aşa că n-avea cine să-i vadă. O ridică şi porni cu ea în braţe spre casă.

— Cum o să-ţi dea oamenii loturile de pămînt taman acu înainte de seceriş ? îşi atingea ea alintător obrazul de obrazul lui.

— Dar eu nu le vreau acum, îi răspunse Strahil. Atîţia ani le-au lucrat — încît să le fie de bine ! Am să le

cer să-mi dea doar jumătate din recoltă, să am şi eu ce pune în coşar...

— Gospodarul meu drag... Gospodarul meu scump... şoptea înăbuşit tînăra nevastă. Mai ţii minte cînd mă duceai cu calul spre Poiana Haiducilor ? Cînd nea Goran a văzut cum...

Strahil tresări ; în faţa ochilor îi apăru deodată privirea dojenitoare cu care-l fulgerase stegarul cînd îl surprinsese sărutînd-o pe fata răpită din haremul beiului. Această amintire atrase într-o clipă după sine şi se îngemănă cu alte amintiri — plăcute şi neplăcute — făcînd să se stingă într-însul înflăcărata dorinţă trupească.

— Ascultă, Ivano... Ţi-am spus să nu mai deschizi vorba de cele întîmplate acolo...

— Dar ce am spus ? continua cu aceeaşi gingăşie să şoptească femeia, încremenită în braţele sale.

— Nimic... Lasă-te jos, să nu mă împiedic cumva de trepte.

O aşeză pe prima treaptă de piatră, şi rămase o clipă în loc, nehotărîndu-se s-o urmeze. Ivana îi înţelese şovăiala şi nu găsi de cuviinţă s-o ia singură înainte. Se ghemui pe piatră şi izbucni într-un plînset uşor :

— Ce rău ţi-am făcut, Strahile ?

— Hai, nu mai plînge, se aşeză Strahil alături de ea. Te-am rugat doar să nu-mi mai aminteşti de viaţa aceea ! Cel puţin tu să nu-mi aduci aminte... Viaţa aceeea-i una, iar cea de acum alta... Ele se deosebesc atît de mult şi nu trebuie amestecate.

— Da, încuviinţă Ivana din cap.

Şi două şiroaie de lacrimi îi scăldau obrajii.

BEI ŞI CIORBAGII

Treaba cu loturile de pămînt se dovedi a fi mai complicată decît i se păru la prima vedere. Încă de pe cînd era cu văcuţele babei Stoina jinduise să aibă pentru boii săi mari şi albi un astfel de ogor, încît, tăind o brazdă în el, să nu-i mai dea de capăt. Şi toată lumea

să se minuneze. Dar de unde să ia el un cogeamite lot ca ăsta? Cele mai întinse pămînturi dinspre partea mai lată a văii ţineau de conacele beilor. Bătrînul spahiu Osman bei, tatăl lui Mehmed, căpătase de la sultan pentru vitejia sa în luptele cu austriecii acest mare *ziamet* de la poalele munţilor. Patru din sătuleţele cele mai apropiate de conac intrau în *ziamet* ca *kesimgii,* neavînd pămîntul lor, ţăranii de aici lucrau la conac în parte : una pentru ei — două pentru spahie, sau se năimeau ca slugi la conac numai pentru mîncare. Brezovo, fiind mai apropiat de drumul cel mare, deşi aparţinea de domeniile spahiei, păstrase drepturile moştenite din vechime : plătea haraciu, zeciuială şi alte dăjdii spahiei, dar îşi stăpînea în libertate pămîntul şi-şi orînduia singur treburile legate de munca cîmpului.

Cîndva, locurile astea fuseseră pustii, şi poşta de la Sofia spre Dunăre n-avea unde să înnopteze. Beglerbeiul de la Sofia a proclamat în numele sultanului Selim că aşezarea care va lua fiinţă în preajma mestecănişului, la întretăierea drumului cu rîul, va rămîne pentru totdeauna liberă. Primii care au bătut stîlpi au fost unii pe nume Dlăgnekovţi ; ei au durat un han la marginea drumului, în jurul căruia mai apoi a crescut văzînd cu ochii Brezovo.

Cît a vieţuit tatăl lui Mehmed, rînduiala veche s-a păstrat cu străşnicie. Deşi turc la origine, Osman bei ştia să deosebească dreptatea de strîmbătate. Chiar el povestea că părăsise Ţarigradul pe motiv că nu mai putuse răbda să vadă cum vizirii, paşele şi alte mărimi de acolo trăiau nu după legea proorocului. A rămas cu avutul dăruit şi a început singur să şi-l gospodărească. Respecta slugile, mergea cu calul său alb la horele din Brezovo sau îi chema pe bătrîni în selamlîcul său şi îi omenea cu pilaf, baclava, şerbet şi nopţi întregi le vorbea despre neamul său vechi şi vitejesc. Nici un bărbat din acest neam nu murise acasă în pat — toţi îşi lăsaseră capetele pe cîmpiile de luptă, pentru slăvirea proorocului şi cinstirea padişahului.

De cînd aceste pămînturi deveniseră ale lui Osman, se potoliră şi turcii din cătunul aflat mai sus de Brezovo, aşezaţi aici tot din cauza poştei. Nu mai cutezau să se

atingă de avutul străin şi, oricît de greu le venea, se apucară încetul cu încetul să-şi lucreze singuri pămîntul.

S-au rînduit ani buni, s-au înmulţit oile şi vitele, şi s-au împînzit turmele pe întinsele păşuni muntoase. Jumătate din ele aparţineau spahiei, dar el nu cerea prea mult ; aveau supuşii folos, avea şi el să aibă folos. Lucrau ţăranii din Brezovo pămîntul lor ca robii, ba îl mai ajutau şi pe bei. Îşi umpleau hambarele cu grîne, şi casele cu copii. Dacă Osman nu şi-ar fi scăpat fiul din mîini, trimiţîndu-l la Ţarigrad să înveţe arta militară, cine ştie dacă cei din Brezovo n-ar fi dus-o tot atît de bine pînă în ziua de azi...

Osman îmbătrînise, dar se mai ţinea încă binişor — dorea să apuce ziua cînd va înapoia tînărul Mehmed. Şi ar fi apucat-o de bună seamă, dacă n-ar fi început acea bătălie cu austriecii, în timpul căreia căzu în mîinile duşmanilor pînă şi Nişul. La Stambul se iscă o mare gîlceavă — hogii prinseră să strige prin minarete, dervişii să se agite, tobele să bubuie şi surlele să răsune — toţi cei care puteau să mînuiască arma plecau să se bată cu păgînii. Nu a rezistat nici Mehmed, deşi nu-i crescuse încă puful sub nas. O mare încăierare avu loc lîngă Vidin, unde lucrurile luară o întorsătură hotărîtoare şi austriecii fură înfrînţi. Spre bucuria tatălui său, Mehmed fu printre primii care se căţăraseră pe redută, dar nici de astă dată Osman nu avu prilejul să-l vadă. Încă de la Vidin, marele vizir îşi alese vreo două mii de viteji, printre care se nimeri şi micul Mehmed şi îi trimise pe Dunăre spre îndepărtata Rusie, în Crimeia, să lupte umăr la umăr cu tătarii împotriva muscalilor.

Se sfîrşi şi acest război, dar fiul lui Osman nu se înapoie. Osman bei aşteptă o lună-două, iar mai apoi trimise oameni tocmai pînă la Stambul să se lămurească de soarta feciorului său. Trimişii săi iuţi se întoarseră, aducîndu-i o veste groaznică : Mehmed căzuse într-o localitate ce se chema Perekop...

Căzu curînd şi bătrînul Osman bei : după trei zile de zăcere, timp în care nu scoase un geamăt, închise ochii pe vecie — fu primul din neamul său pe care Allah îl osîndise să moară acasă în pat.

Dar nu trecu mult, că se răspîndi o nouă veste — de data aceasta trimisă chiar de Mehmed în persoană : lîngă Perekop el nu fusese decît rănit şi luat ostatic de către muscali. Petrecuse iarna în tabăra lor, iar în primăvară fusese răscumpărat în schimbul unui boier rus, aşa că se înapoiase pe mare la Stambul. Sultanul însuşi îl chemase la dînsul, ca să audă din gura lui păţaniile şi patimile îndurerate, iar după aceea îl numise în garda sa personală.

De aici li se traseră nenumărate necazuri celor din Brezovo.

Singurul om ştiutor de carte din conac, care putu să tălmăcească întortocherile scrisorii lui Mehmed, fu Redjeb, grămăticul şi ciubucciul beiului cel bătrîn. Adună el oamenii beiului în selamlîc şi le citi cu importanţă scrisoarea făcută sul. Citi ce citi, iar la sfîrşit adăugă că Mehmed ar fi poruncit ca el, Redjeb, să-i ţină locul pînă ce se întoarce de la Stambul. Se închinară tovarăşii mai vechi ai lui Osman în faţa voinţei tînărului lor stăpîn înviat, deşi nu prea cu dragă inimă. Îl slujiseră atîţia ani cu credinţă pe Osman bei şi ştiau foarte bine ce poamă e ciubucciul Redjeb. Dar nimeni nu suflă un cuvînt, căci sperau ca Mehmed să-şi dea singur seama, cînd se va întoarce, de greşeala săvîrşită. Iar el nu putea să nu se întoarcă, după ce va fi auzit de moartea tatălui său.

Văzînd că nici unul dintre bărbaţi nu crîcnise, Redjeb dobîndi o şi mai mare îndrăzneală. Îşi luă inima în dinţi şi încă în prima seară pătrunse în haremul beiului. Femeile începură să ţipe şi s-o rupă la fugă, dar ciubucciul le linişti, spunîndu-le că a intrat doar pentru a le face cunoscută voinţa tînărului stăpîn. Şi, ca să fie mai lesne crezut, desfăşură din nou scrisoarea şi se puse pe citit, lărgindu-şi de acum drepturile şi asupra haremului. Prima soţie a lui Osman, mama lui Mehmed, murise încă la naşterea lui, iar celorlalte ciubucciul nu avea de ce să le poarte atîta respect. Două din cadînele mai în vîrstă nu-i dădură crezare şi se năpustiră asupra lui cu *na-*

lîmii[1] să-l izgonească, dar Redjeb, înfierbîntat de-a binelea, le apucă de păr şi le tîrî în pivniţa turnului.

Cele tinere, după ce se rînduiră una cîte una pe *minderul*[2] larg, pe care de mult nu se mai tăvăliseră cu un bărbat, se potoliră de la sine. Le era tot una cine le va fi stăpînul — doar tînăr şi voinic să fie.

Strașnic se mai simţea ciubucciul domnind şi huzurind, dîndu-şi frîu liber şi făcîndu-şi de cap, ca şi cum n-ar fi avut de dat nimănui socoteală. Ca să se păzească de bătrînii care-i fuseseră mai apropiaţi lui Osman, el strînse în jurul său toţi tîlharii din satele şi cătunele turceşti, se puse pe băut şi începu să se poarte ca un paşă. Nu mai ieşea din conac altfel decît pe calul lui Osman. Colinda satele petrecut de o întreagă ordie de surlari, toboşari, seizi, ciubuccii şi şoimari. Cînd pleca el la vînătoare, lumea care lucra la cîmp nu ştia cum să se ascundă mai repede de teama lui.

O dată cu Osman îmbătrîniseră şi femeile lui, aşa că ele nu-i mai erau pe plac tînărului ciubucciu şi ordiei sale. Aduseră de undeva nişte *ghiuvendii* frumoase şi două grecoaice din Plovdiv. Tot ce pusese deoparte bătrînul bei se risipi. Din aşezările *kesimgiene* n-aveau ce lua şi banda ciubucciului se abătu spre bogatul Brezovo.

Iordancio Krastata, cea mai înstărită *chehaia* din Brezovo, se împrieteni cu Redjeb aga, ca să-şi poată păstra averea şi banii.

Oamenii îl porecliseră Kastrata[3], deoarece cînd se lega de cineva, apoi se ţinea ca rîia şi nu lăsa pe om, pînă nu-i storcea toată vlaga dintr-însul. Ca o rîie se înfipse el şi în satul Brezovo şi se puse pe stors, ca să-şi poată astfel salva avutul de ciubucciu şi de prietenii săi turbaţi. Redjeb îl lăsă vechil la Brezovo — să rezolve treburile legate de munca cîmpului, să strîngă haraciul, zeciuiala, să adune oamenii la clacă. Şi Krastata se puse pe treabă — doar ciubucciul avea nevoie de bani mulţi, şi în afară de asta, trebuie să se aleagă şi el cu ceva. Începu să umble prin sat cu nişte răboaje, pe care Osman bei ar fi însemnat cică dăjdiile neadunate din anii

[1] Incălţări de lemn
[2] Pat, laviţă
[3] De la Krasta — rîie (bulg).

trecuți. Și nu stătea mult de vorbă dacă cineva se împotrivea să plătească ; îl lăsa și pleca mai departe. Nu trecea însă mult și în aceeași ogradă năvăleau șacalii lui Redjeb. Scoteau vitele din ocol, cergile și văsăria de aramă din casă și dacă nu-i făceau cuiva de petrecanie sau nu dădea foc paielor și casei — bieții oameni trebuiau să-i mulțumească Domnului pentru asta.

Așa arse și hanul Dlăgnekovților de la drumul cel mare. Dar numai după o săptămînă, Iordancio deschise altul, puțin mai sus, trimise douăzeci de care să-i aducă sare, catran, articole de fierărie și alte mărfuri — și înjghebă o prăvălie, cum nu se mai afla alta prin împrejurimi, să fi colindat două zile în șir. Și se puse omul pe făcut negoț. Dădea în stînga și-n dreapta fără să-l întrebe pe țăran dacă avea ori n-avea cu ce plăti.

— Ține, ai să plătești cînd ai să poți, spunea el fiecăruia și-i vîra în mînă fie sare, fie bumbac sau catran pentru uns carul.

Oricît de nedrepte erau dările și angaralele noi și vechi, care apăsau pe umerii lor, oricît de mult înfuleca și benchetuia banda celor de la conacul lui Osman bei, ea nu putea secătui cu una, cu două bogatul sat ; pămîntul continua să rodească din belșug, iar iarba din poienile munților nu se mai termina. Și-apoi Brezovo era un sat liber, așa că oricare țăran putea să-și vîndă pămîntul. Iordancio începu să cumpere. Curînd moșia lui înghiți mai mult de jumătate din pămînturile obștei sătești. El îi împingea pe cei din Brezovo spre munte, iar fiii lui nu-i lăsau să se întindă prea mult în sus. Erau trei — înverșunați și lacomi ca lupii. Într-o bună zi, porniră să colinde pe la toate căsuțele și stînele de munte cu o hîrtie lucioasă, scrisă mărunt și purtînd o pecete groasă. Era, chipurile, un firman prin care sultanul Mehmed bei din Țarigrad le dădea lor în stăpînire pe veci toate pășunile din munte.

Ciobanii îi luară în rîs, dar după două zile unul dintre ei pieri fără urmă cu turmă cu tot. Cei mai fricoși își lăsară colibele pustii și coborîră de partea cealaltă spre Koprivștița. Alții, în frunte cu Vălko, tatăl lui Strahil, încercară să le țină piept. Răspunseră glonțului cu glonțul — fiul cel mai mare al lui Iordancio dispăru. C-o

falcă-n cer şi cu alta-n pămînt, Krastata se duse noaptea la conacul beiului să-i dea de ştire lui Redjeb şi chiar a doua zi dimineaţă toate colibele din munte, afară de ale sale, fură mistuite de flăcări. Care apucă să mai salveze cîte ceva, duse în sat, dar nici aici Iordancio nu cruţă pe nimeni. Tocmai în pragul iernii, cînd nevoia de nutreţ pentru oi şi vite era mai mare ca oricînd, păginii din cătunul turcesc se luară la întrecere, întrînd cu carele prin ogrăzile oamenilor şi luîndu-le fînul; ziceau că marele vizir s-ar fi oprit, chipurile, cu taberele sale la Sofia şi că ar fi cerut să-i aducă fîn pentru cai. Fînul fu într-adevăr adunat, dar mai apoi vîndut, iar banii de pe el îi împărţiră Iordancio şi Redjeb aga.

Într-o bună zi, se strînseră ţăranii cei mai aşezaţi din sat, ţinură sfat şi hotărîră să-l trimită pe Vălko la Stambul. El trebuia să-l găsească pe Mehmed şi să-i istorisească totul de-a fir a păr. Chiar în aceeaşi noapte Vălko încălecă pe cal şi porni la drum.

Nu s-au putut dumiri oamenii dacă a răzbit Vălko pînă la Stambul, dacă a apucat să-l vadă pe Mehmed şi ce anume au vorbit ei: în cea de a treizecea zi de la plecarea sa, Vălko a fost găsit împuşcat într-o prăpastie, la vreo două ceasuri cale de Brezovo. Se vedea că Redjeb a prins de veste încotro îşi croise drum Vălko şi dincotro urma să se întoarcă. A intrat spaima şi-n ciubucciu, care, fără să mai aştepte vreo vorbă de la Mehmed, prădă ce mai putu de la conacul stăpînului său şi îşi pierdu urma. S-au împrăştiat în cele patru zări şi îmbuibaţii *adaşi, ghiuvendii* şi *olani*.

Dar Iordancio rămase pe loc. Şi atunci cînd tînărul şi veselul spahiu se întoarse, însoţit de o mică ceată, plutind parcă în straiele strălucitoare, ţesute cu aur, Krastata izbuti să iasă basma curată. Recunoscu că s-a împrietenit cu ciubucciul Redjeb, dar că a făcut asta numai cu scopul de a-l urmări mai îndeaproape. Adevărat că a strîns zeciuiala de la ţărani, dar a făcut-o pentru că aşa-i poruncise Osman bei. Dacă el nu s-ar fi îngrijit de averea beiului, ţăranii s-ar fi dezvăţat să mai plătească dajdie spahiului. Mehmed pricepu că Iordancio îl minte, dar cînd acesta îi vărsă în faţă un săculeţ plin de galbeni, trebui să-i dea crezare. Înainte de a pleca,

spahiul îl lăsă tot pe el să-i țină locul în Brezovo. Husein, bătrînul seiz al tatălui său, urma să aibă în seamă conacul și moșiile.

Trecură anii.

Mehmed venea o dată la doi-trei ani să-și vadă conacul și să-și cerceteze avutul, și atunci, chiar dacă munca cîmpului era în toi, el strîngea oamenii și pornea cu dînșii la vînătoare de urși și mistreți; apoi lua banii adunați de Ivancio și se înapoia iarăși la Stambul.

Husein era om de înțeles, ținea bine minte și se conducea după rînduielile bătrînului Osman, așa că satul se liniști. Totuși nu mai putu să prospere ca altădată. Unii din ei își făcură turme, dar nu se asemuiau nici pe departe cu bacii de odinioară. Numai bogăția lui Iordancio se înmulțea văzînd cu ochii. Cînd Strahil se apucă de haiducie, hotarul moșiei ciocoiului încingea întregul pămînt al obștei sătești, împingînd-o spre văgăunile și rîpele sterpe din munți.

Haiducul se puse pe treabă, dar nici el n-avea putința să-i ajute prea mult pe țărani. Obligase pe ciocoi și chehaiele mai înstărite să plătească bir haiducilor, cele adunate le împărți săracilor lipiți pămîntului, dar țăranii înfometați știau mai bine decît el că cu două-trei oi nu se face turmă și de cele mai multe ori tăiau oile, ca să-și astîmpere măcar o dată foamea.

Reuși să apere satul doar într-o altă privință. In vremea cînd Mehmed bei, statornicindu-se cu fiul său și cu întregul harem în conacul părintesc, încercă încă din primele zile să-i aducă și pe țăranii din Brezovo în starea de robie în care see aflau argații săi, goi și lihniți de foame, haiducul îi trimise vorbă să nu se atingă de satul Brezovo, dacă vrea să colinde în voie la vînătoare pădurile cu șoimii săi. Zvînturaticul spahiu însă nu-i luă în seamă vorbele și s-apucă să abată cu banda sa înarmată carele vîrfuite cu snopi ale celor din Brezovo spre armanele sale. Dar chiar în aceeași noapte arseră nu numai snopii luați cu japca de la brezoveni, ci și snopii lui Mehmed bei. Văzînd asta, Mehmed trimise o mare poteră să-i prindă pe haiduci, dar în timp ce ei colindau prin păduri și stîncării, cel mai frumos armăsar al spahiului fu înjunghiat în pășune, iar împreună cu el fură

împuşcaţi şi păgînii înarmaţi care-l păzeau. Şi din nou trimise vorbă haiducul : dacă Mehmed nu va sta liniştit la conac, va fi pîrjolit de viu, împreună cu tot haremul său. De data asta spahiul se potoli. Pacea ţinu multă vreme, pînă în ziua în care Mehmed se încumetă s-o răpească pe frumoasa Ivana din Brezovo.

Dar a trebuit ca haiducul să devină el însuşi plugar, ca să-şi dea seama că pungaşii, asupritorii şi vampirii pe care el îi spînzura, nu puteau să facă atîta rău unui sat, pe cît făceau acei care încet şi pe nesimţite, ca nişte cîrtiţe, îi înghiţiseră pămîntul. Încercă ici, încercă colo, şi curînd îşi dădu seama, că de-ar fi plătit oricît, nu avea de unde cumpăra nici măcar un loc mai acătării. Valea era de jur împrejur mărginită de munţi, avutul moştenit de la părinţi se fărîmiţa din zi în zi, fiii şi nepoţii îl îmbucătăţeau mereu, iar unii ajunseseră chiar să are şi locuri pe care înainte nici caprele nu se încumetau să se caţere.

— Ţi l-aş vinde, Strahile, mărturisi într-un rînd Stanio Baltiata, dar copiii mi-s încă mici şi n-am cum să părăsesc satul. Că oriunde m-aş duce tot aia e... O să mi-l plăteşti tu, e adevărat, dar poţi şti oare ce se mai întîmplă peste noapte ? Ştii că de cînd te-ai întors tu, au început iar să mişune tîlharii din cătunul turcesc ? Cît îi spînzurai prin codru, stăteau neclintiţi în bîrlogul lor, dar acu şi-au scos din nou capetele. Cum o să le ajungă la ureche că am bani în casă, or să dea buzna şi-or să mă pună la toate caznele, pînă am să le spun unde-i ţin dosiţi.

— Taci, nu mai vorbi ! se încruntă Strahil.

— Adevărul îţi grăiesc, Strahile, îşi făcu Stanio semnul crucii. Noaptea trecută i-au prădat babei Stoina toate cele cinci oiţe pe care le avea.

— Cine a făcut asta ?

— Gherdjika...

— Şi ce n-aţi venit să-mi spuneţi ?

Stanio zîmbi amar pe sub mustaţă.

— Pesemne tu te mai socoţi încă haiduc ? îşi întoarse el faţa într-altă parte.

Strahil îşi plecă fruntea, îşi plimbă de două-trei ori degetele peste mustăţi şi porni mai departe să-şi adune pămîntul moştenit de la taică-său.

Zadarnice îi fură strădaniile. Unii se jurau că ar fi cumpărat loturile de la tatăl lui, încă înainte de a fi ucis, alții se învoiau de la bun început, dar cînd venea rîndul să-i arate haturile, îngustau locul într-atît, încît nici n-avea rost să baţi drumul pînă acolo. Cei săraci își plecau mai lesne capetele, dar cu ei ieși altă încurcătură...

Într-o zi, porni cu calul unchiului său Dimitrov, să vadă ce se întîmplase cu cele două loturi ale lor, aflate pe malul mai coborît al rîului. Bucata cea mai mare era aproape de moara beiului ; cînd ajunse însă la fața locului, n-o mai putu recunoaște — nu numai lotul său, ci și altele fuseseră arate de slugile beiului, pentru a întregi marea grădină de zarzavat ce cuprindea toată cîmpia, bună pentru irigare. Strahil opri calul și privi rîndurile de varză, răzoarele cu piper, straturile cu ceapă. Ascultă un răstimp cîrceii morii și se întoarse pe firul apei în jos ; nici prin gînd nu-i trecea să se ducă la bei și să-l roage să-i dea îndărăt lotul.

Obișnuit de ani și ani să poruncească, să facă totul după voia sa și să nu-și plece capul nici măcar înaintea focului și a iataganelor poterelor, iar dacă se întîmpla uneori să dea un pas înapoi, asta o făcea doar vremelnic, pentru ca după aceea să se năpustească asupra lor cu o și mai aprigă forță, Strahil nu era omul care să intre lesne în albia adîncă a robiei, unde chiar dacă s-ar fi putut obține ceva, trebuia făcut numai cu binele, cu rugăminți, cu umiliri și rușfeturi. Putea el oare să-și plece ochii și să asculte răbdător cum îl reped acești vampiri, cînd toți tremuraseră odată îngenunchiați la picioarele sale ? Dacă unii dintre ei, ca de pildă Krastata, mai erau încă în viață, asta se datora faptului că Strahil nu socotea un păcat ca omul să-și lărgească ogorul, dacă avea de la cine cumpăra. Dar că acest lucru se făcea cu voia sau cu sila, cu plată sau în schimbul unor datorii știute ori neștiute de țăran — la asta el nu stătu să se gîndească. Oare aici nu se deslușeau limpede suferința, caznele, sîngele ? De altfel, nici nu era pînă-ntr-atît pus pe vărsare

de sînge ca Goran. Se mulțumea doar să strîngă birul haiducesc, să-l împartă, să le vină de hac tîlharilor înrăiți și-atît.

Cum să meargă acum la Mehmed și să-i spună: „Bei Mehmed, slugile tale au arat din greșeală un lot de-al tatălui meu. Rogu-te să mi-l înapoiezi, că n-am să uit bunătatea ta cît oi fi și-oi trăi... S-a-ntîmplat din greșeală..."

— Poate că l-aș îndupleca...

Dar dacă-l refuză, dacă-i spune că minte, dacă-l alungă?

— Păcat de lot, se împăcă cu gîndul Strahil. Ce frumoasă grădină ar fi ieșit dintr-însul!

Dădu pinteni calului și tăie lunca în curmeziș să iasă la pripor unde, lîngă vad, se întindea cel de al doilea lot al său. Începea de la sălcii și urca pînă sus pe micul povîrniș. Îl ținea bine minte — odinioară, în timp ce ai lui lucrau, el fugea cît era ziulica de mare după broaște în bulboana de sub sălcii. Dacă ar cumpăra de la unchiul său lotul de sus, ar face o grădină frumoasă. Ar avea și varză, și mazăre, ar avea și ardei: la mazăre și la murături.

Își înclină capul, mînă calul printre sălcii, trecu mlaștina și se opri. Lotul era însămînțat cu porumb, care se înălțase destul de frumos, în locurile mai umede dinspre malul apei. Zări două spinări încovoiate asupra sapelor în capătul de sus al lotului; coborî de pe cal și-l duse pe sub crengile aplecate ale sălciilor, ferindu-se să nu calce pe ogor.

— Hai! Ia veniți încoace! strigă Strahil la prășitori.

Frunzele se legănară, foșniră, și curînd apăru o femeie măruntă și atît de slabă, încît cordonul de la pestelca roasă și ferfenițită îi atîrna pe șale, neavînd în ce să se țină.

Dar femeia, deși-l recunoscu, nu-i răspunse la salut. Privea țintă spre el cu ochii îndobitociți de oboseală, cu buzele vinete, întredeschise, însîngerate ici-colo și cojite. Se-apropie și un băiat: era mai scheletic decît dînsa, îmbătrînit înainte de vreme și înfășurat într-un sac de cîlți, în loc de pantaloni. El nu-și lăsase din mînă sapa

cît toate zilele, şi Strahil se minună cum de mai avea într-însul vlagă s-o ţină pe umăr.

— Cine eşti dumneata? o întrebă el din nou, cu faţa răvăşită de milă.

— Sînt nevasta lui Petăr, Strahile, a lui Siromah Petăr, cum i se mai spune, bolborosi repede femeia. Nu-l ştii?

— Ba-l ştiu, cum să nu-l ştiu, încuviinţă Strahil. Cum te cheamă?

— Stana mă chemă.

— Ascultă, Stano... Noi am avut aici un lot... Nu ştii care e şi cine îl lucrează?

— Ce spui! tresări femeia şi gura ei însîngerată se căscă mai tare.

— Lot, am spus, am avut un lot lîngă rîu. Pe-aici era, se prefăcea Strahil. Porumbul ăsta pe care-l prăşiţi al cui e?

— Al nostru e, Strahile, al nostru e...

— Dar lotul?

— Lotul? începu femeia să clipească des. Păi lotul... El, Petăr... Nu mă taie capul de unde l-a... De ce întrebi? Nu cumva ai de gînd să ţi-l iei îndărăt?

— Dacă-i al meu, am să-l iau — se sili Strahil să surîdă, ca să n-o sperie pe femeie, care, cu toată arşiţa, tremura ca varga.

Încerca el să vorbească în glumă, să-i explice că n-o să-i ia lotul acum, ci după ce-or strînge porumbul, dar surîsul şi cuvintele se dovedeau a fi fără noimă: femeia îl fulgera cu ochii holbaţi de spaimă, în timp ce genunchii îi tremurau. Se ghemui în ţărînă şi începu să se clatine, lăsîndu-şi capul cînd în pestelca ciuruită, cînd pe spate.

— Dumnezeule-e, Dumnezeule-e... ţipă deodată Stana. Ce o să ne facem, Doamne-e-e... Atîta pămînt am avut şi noi... se bocea ea ca la mort. Iordancio şi pe ăsta ni l-ar fi luat, Strahil-e-e-e, dacă n-ar fi ştiut că-i pămîntul tău! ...

Surîsul îi îngheţă lui Strahil pe buze, iar mustăţile-i rămaseră uşor avîntate în sus. Nu mai ştia proprietarul nici ce să spună, nici ce să facă.

— Stano, auzi, Stano! zgîlțîi el femeia de umăr, dar băiatul ridică brusc sapa și strigă la Strahil, fulgerîndu-l cu ochii învăpăiați:

— Să nu te atingi de mama! Auzi?

— N-avea teamă! Că n-o să ți-o mănînc! rînji Strahil, dar își retrase mîna și se dădu înapoi, ca nu cumva băiatul să-l lovească cu sapa. Îi fulgeră prin minte că la toamnă va trebui să împartă cu acest țîngău costeliv jumătate din cucuruzul de pe lotul său și simți cum îi năvălește sîngele la cap, cum i se zbate nebunește în urechi și în tîmple.

— Trăsnește-mă, Doamne, lovește-mă... Să cad și să nu mă mai scol...

— Stano, bre, auzi, Stano? Taci odată, taci, ascultă-mă! strigă el, ștergîndu-și sudoarea ce-i șiroia în jurul gurii. Nu-mi trebuie nici lotul tău, și nici cucuruzul! N-aveți decît să-l lucrați! Strîngeți-l voi!...

Dar femeia nu se mai oprea. Bocea, pesemne, nu numai lotul de pămînt, ci și toată durerea și amarul vieții sale.

— Petre, Petre, acum ți-ai găsit să cazi... Să cazi și să nu te mai ridici... Strahil vrea să-și ia pămîntul, Petre...

— Nu-l vreau, femeie! Înțelege odată omenește!

Ea continua să se legene, ștergîndu-și lacrimile cînd cu palma, cînd cu pestelca prăfuită, pînă cînd fața i se mînji toată, de parcă ar fi uns-o cu noroi. Numai albul ochilor îi rămăsese curat sub mănunchiurile murdare de păr cărunt.

— Unde-i taică-tău, mă? se răsti Strahil la băiat. De ce n-a venit și el la prășit?

— E bolnav! se sumeți și băiatul la el. L-a bătut Ivan, feciorul lui *ciorbagi* Iordancio. Pentru că tata i-ar fi zis nu știu ce *ciorbagi*-ului ăl bătrîn. Dar am să-l învăț eu minte! Mă fac haiduc și o să vadă el atunci.

Mai bine l-ar fi lovit cu sapa, decît cu aceste cuvinte. Ar fi vrut să îngenuncheze și el în țărînă lîngă femeie, să urle și el de rușine și alean.

— Tare l-a mai bătut, Strah-hi-ile, l-a ucis în bătaie... se tînguia maică-sa. Blestemați să fie, Doamne, de o mie de ori, să-i lovească blestemul!

Se uită ca un nebun împrejur și dădu cu ochii de cal. Se aruncă în șa, fără să mai pună piciorul pe scară și o tăie de-a dreptul prin porumb, ca să scape cît mai grabnic de acest urlet înfiorător, ca de fiară, și de privirea străpunsă de setea răzbunării a țărănașului costeliv. Calul parcă îi simți mînia și, de cum ieși din porumb, își luă din răsputeri avînt și o ținu tot într-o goană pînă trecură dealul spre sat.

Oare adierea de vînt lipezise capul călărețului, sau el izbutise să dea uitării întîmplarea petrecută mai adineaori lîngă rău? Cînd calul se opri și el își scoase căciula să-și șteargă cu batista fruntea nădușită, nu numai ochii, ci toată fața îi era luminată de o mare bucurie. O bucurie lăuntrică, tăinuită, desigur, întrucît în vorbele rostite cu glas tare nu se deslușea nimic îmbucurător.

— Nici de pe lotul ăsta nu voi mînca mămăligă... Și nici ardei la mazăre n-o să am!...

Dînd pinteni calului, își aminti iar de femeie și rîse, ca și cum ar fi vrut să arate că tocmai asta a și dorit să i se întîmple.

— N-am eu nevoie nici de lotul, și nici de cucuruzul lor! repetă el pentru sine. N-are decît să-l strîngă și să și-l ducă acasă, că nici eu n-oi rămîne muritor de foame... Dar coșarul? tresări el și în fața ochilor îl apăru acoperișul vesel și roșu al coșarului. Cu ce să-l umplem? De unde vom lua porumb?

Își puse aceste întrebări numai așa, într-o doară, căci după ce pata roșie se destrămă, ochii i se umplură iar de scînteieri vesele. Știa el, deși nu voia să recunoască deschis, că chiar de ar fi adunat pentru cinci coșare ca acesta, coșarul său tot gol ar fi rămas, atîta vreme cît băiatul cu sapa avea obrajii supți, ochii învăpăiați, iar buzele lui crăpate rosteau amenințări haiducești.

Cînd se strecură călare prin deschizătura largă, tăiată în zidul neisprăvit al împrejmuirii, unde curînd avea să se înalțe poarta cea mare, de fier, călărețul fluieră un cintec. Tînăra lui soție îl auzi, se grăbi să-i iasă în întîmpinare și încă de departe îi strigă:

— Văd că ești vesel, nu glumă!... Ai adunat loturile?

— Cum să nu le-adun ! răspunse rîzînd Strahil. De cum apăream într-un loc, toţi începeau să strige : „Strahile, hei pofteşte, ia-ţi lotul ! Tot rodul din anul ăsta e-al tău ! Doar ţi-ai făcut coşar, trebuie să ai şi cu ce-l umple..." Pînă şi Siromah Petăr, aşa bolnav cum era, pînă si el s-a sculat din pat, sărmanul, şi mi-a ieşit în întîmpinare. „Asta-i, zice, singurul nostru lot, dar de vreme ce-i al tău, poftim, ia-l. Strînge şi cucuruzul de pe el, poate îţi umpli coşarul. Copiilor mei, zice, le-ajunge şi iarba verde de lîngă mlaştină". Ha-ha-ha !... rîse Strahil cu toată gura şi coborî de pe cal.

Ivana îl măsura cu privirea, îl asculta, voia si ea să rîdă de rîsetul lui, dar nu putea : simţea că rîsul acesta nu era a bine — clocotea în el ceva ameninţător.

MOŞ DIMITĂR SE ÎNTOARCE

Strahil se alese numai cu loturile lui Ivan, cu cele ale lui Anghel, pe care flăcăul i le dădu în stăpînire, pînă i-o sosi şi lui ceasul să se însoare şi să se lase de stînă, precum şi cu cîteva parcele ale sale pe care rudele şi oameni mai înstăriţi i le înapoiară cu buna. Recolta din acest an urmau s-o împartă pe din două, aşa că toţi îi încuviinţară rugămintea de a strînge singur bucatele de pe cîmp. Haiducul îşi cam pierdea cumpătul şi se agăţase de pămînt, nădăjduind că măcar aici o să-şi găsească un sprijin. Dar vremea secerei sosi, unii ţărani ale căror loturi se aflau mai în bătaia soarelui ieşiseră la cîmp, iar moş Dimităr nu mai venea cu boii de la Plevna.

— Se vede că stă mult să aleagă, se liniştea Strahil.

În cea de a şaptea zi, pe seară, se ivi în sfîrşit moş Dimităr, tîrîndu-şi piciorul beteag prin deschizătura porţii. De cum îl zări venind nu numai fără boi, dar şi fără calul cu care plecase, Strahil înţelese că i s-a întîmplat o nenorocire.

— Bine-mi mai merg lucrurile ! îşi zise el şi nu simţi cum îl învăluie iarăşi acea bucurie pe care o în-

cercase după ce lăsase cucuruzul și lotul său nevestei lui Siromah Petăr.

Cînd mai văzu că avea bătrînul un ochi umflat și o vînătaie mare de jur împrejur, iar nasul, obrajii și urechile împodobite de dungulițe roșii, el nu se mai putut stăpîni și izbucni în rîs :

— Unde-s boii, unchiule ?

Moș Dimităr venise cu gîndul să-l mustre pe Strahil că-l trimisese atît de departe după boi și să dea vina pe el, dar cînd îl văzu că rîde, se liniști.

— Lasă boii, mai bine întreabă-mă unde-i calul, răspunse bătrînul.

— Ai cumpărat cumva boi ?

— Am cumpărat, se așeză bătrînul pe un pietroi. Ți-oi povesti eu totul din fir în păr, dar spune-i mai întîi Ivanei să pună la copt o ceapă mare, roșie, ca să-mi oblojesc rănile... Oh, măiculiță Doamne... răsuflă el ușurat că ajunsese în cele din urmă acasă și începu să-i povestească : Tocmai pînă la Dăbnik m-am dus. Am găsit acolo niște boi. Tinerei, ce-i drept, dar mari și zdraveni ca niște tauri. Îi vindea unul Ali aga, pentru că voia, cică, să se mute la Stambul. Să se apuce de negoț acolo. De cum i-am văzut, mi-au rămas ochii la ei : ăștia sînt, mi-am zis ! Grumajii lor erau parcă făcuți numai din șiraguri de mărgele, iar coarnele răsucite, vînjoase și galbene ca chihlimbarul. Și blînzi-blînzi, de parcă n-ar fi fost boi, ci îngeri de-ai Domnului. Cînd m-au privit, mi-am zis : n-a fost drept Domnul că nu le-a dat și lor limbă vorbitoare ca la oameni !

— Lor să le-o fi dat mai lungă, iar ție să ți-o fi scurtat, glumi Strahil, pricepînd că bătrînul lungește dinadins vorba, ca să poată să-l întărîte mai mult. Hai, spune ce s-a întîmplat ? I-ai luat pe îngerii Domnului ? I-ai cumpărat ?

— I-am cumpărat, i-am cumpărat...

— Ei, și ?

— Păi nu ți-am spus eu, Strahil, nu face asta, că pre-i lung drumul de acolo pînă aici ! Și se poate întîmpla să-ți iasă în cale oameni răi

— Bine-bine. Și ? Ți-au ieșit înainte ?

— Mi-au ieşit o mulţime, dar cumva-cumva, tot am reuşit să mă descurc. Aseară în schimb, mi s-a-nfundat, nu numai că m-am apucat să înoptez cu bine pe undeva, dar am rămas şi fără cal şi n-a lipsit mult să-mi dau şi duhul. Îmi venea să plesnesc de ciudă, nu alta, că trecusem doar de cîmpie şi mă apropiasem de meleagurile noastre.

Strahil nu mai rîdea acum; era tulburat; ací se aşeza lîngă bătrîn, aci se ridica în picioare, îşi pipăia şerparul şi repeta într-una:

— Hai, spune... Spune mai departe...

— O să-ţi spun, continuă fără chef moş Dimităr. Trecusem de Panega şi făcusem cotul, gata să intru în munţi. M-am gîndit să nu mai opresc nicăieri. Şi dacă grăbeam pasul oleacă ajungeam pe potecă şi scăpam, dar n-am avut noroc: îmi ieşi în cale un afurisit de ceal-magiu călare. Desagii lui erau plini cu ceapă — intrase, hotărît prin grădinile oamenilor. „Încotro, ghiaurule? se răsti la mine. Unde duci boii ăştia?“ „La Brezovo îi duc,“ i-am răspuns eu străduindu-mă să-i vorbesc cît mai mieros. „Dar *intizap*-ul l-ai plătit?“ „D-apoi, zic eu, noi sîntem oameni de ai lui Mehmed bei, spahiul, şi numai lui îi plătim.“ „Ai lui Mehmed sînt boii ăştia?“ se mai îmblînzi el, şi aici am dat eu greş. Da vinovatul eşti tu, m-ai învăţat să le spun că-s boii tăi. Aşa i-am şi spus. „Nu, sînt ai lui Strahil“, zic. „Care Strahil? s-a încruntat el. Nu-i cumva haiducul ăla de a coborît din codru?“ Eh, mi-am zis eu, am scăpat cu bine şi de data asta. „Ai lui sînt, zic, ai lui. Şi Strahil s-a făcut om paşnic. Uite, vezi, şi-a cumpărat şi boi!“ „Dă-i încoa atunci“, zice deodată blestematul de turc şi îndreptă calul spre mine.

Strahil răsufla din greu, de parcă nu mai avea aer. Iar moş Dimităr îşi urma domol istorisirea:

— Şi cîte nu i-am înşirat, am încercat în chip şi fel să-l înduplec! M-am jurat că nu mai eşti om rău, că vrei să ai şi tu un cămin. Da el — nu şi nu! Dă-i încoa, zice, că el o să-şi cumpere alţii. Haiducul n-are

---

[1] Impozit la vînzare — cumpărare

ce face cu asemenea boi... " Erau frumoşi şi-i plăcură strașnic.

— Îi plăcură, da ?

— Îi plăcură. Se apropie cu calul şi dădu să apuce de frîu. Eu m-am tras înapoi şi dacă aş fi avut ceva la îndemînă, l-aş fi trăsnit să nu se vadă. Ridicasem mîna cu frîul, dar el, în loc să-l apuce, mă îmbrînci. Dorcio se sperie şi o luă la fugă, tîrîndu-mă şi pe mine după el. Mă tîram pe pămînt, dar n-am slobozit căpestrele boilor din mînă. Cînd turcul mă ajunse şi începu să mă croiască cu biciul — am izbucnit în ţipete ca un copil. Picioarele mi se desprinseră din scări şi am căzut la pămînt ca un sac plin. Atunci turcul s-a năpustit asupra mea, călcîndu-mă în picioare cu calul şi biciuindu-mă, pînă ce-am căzut în nesimţire. Cînd mi-am venit în fire, n-am mai văzut pe cărare nici urmă de cal ori de boi.

— Hei, bătrîne, bătrîne ! ridică Strahil pumnul, vrînd parcă şi el să-l lovească.

— Eu nu ţi-s bătrîn, ci unchi ! îşi vărsă şi moş Dimităr focul şi se ridică.

— Îmi eşti tu mie unchi, dar un unchi bătrîn, uite de ce am avut eu parte. Auzi, să te laşi bătut de un prăpădit de turc... Ai priceput măcar de pe unde-i ?

— De-apoi de unde să ştiu eu ! Trebuie să fie din cătunul Panegăi, de vreme ce umblase după ceapă prin grădinile de lîngă Altăn Panega. Aşa-ţi trebuie ! Stai fără boi acum în toiul lucrului, dacă nu ştii ce vrei ! Parcă nu puteai să-ţi cumperi nişte vite mai mititele de prin părţile noastre. Că doar tot treaba aia o făceau şi ele.

— N-am ce face eu cu boii mititei !

— Dacă n-ai ce face, atunci ai să rămîi şi fără vite mititele, şi fără mari.

— Asta nu se ştie, scutură Strahil din cap. Căruţa voastră-i acasă ?

— Căruţa da, dar ce te faci cu un singur cal la căruţă ?

— Iapa cea bătrînă nu mai poate să tragă ?

— Poate, dar nu se potriveşte cu calul. De abia îşi tîrîie picioarele.

— Nu-mi trebuie mie acum armăsari. Că n-o să merg cu ea la capătul pămîntului — rosti tăios Strahil. Apoi se întoarse spre casă şi strigă : Ivano ! Ivano !

Nevastă-sa apăru în prag. Avea mîinile pline de tăină şi aluat. Cînd dădu cu ochii de moş Dimităr, rîse bucuroasă şi vru să-l întrebe ceva, dar Strahil i-o luă înainte :

— Spală-te repejor, că vreau să te duc într-un loc.

— Dar eu tocmai m-am apucat să frămînt aluatul, răspunse cu mirare tînăra femeie.

— Lasă aluatul şi hai, îi porunci el. Cheamă pe care-va din meşteri să-l frămînte. Spală-te, pune-ţi cojocelul să nu îngheţi de frig la noapte şi vino la unchiul Dimităr.

Strahil porni zorit spre uliţă, fără să se uite măcar dacă moş Dimităr îl urmează.

COMOARA ÎNGROPATĂ

Se aşternea întunericul nopţii, cînd scoaseră căruţa pe poartă şi o cotiră spre cîmpia înnegurată. Ivana se ghemuise în fîn îndărătul bărbatului ei şi aştepta ca el să înceapă întîi vorba. Dar Strahil stătea aplecat înainte şi tăcea, privind ţintă la creasta zburlită a Kozloveţului ce se profila sumbru pe cerul de apus pe care scăpătau ultimele pîlpîiri ale amurgului.

Tînăra nevastă înţelegea cît de greu îi venea lui să poarte grija hambarelor şi să se răfuie cu ţăranii cu care n-o puteai scoate nicicum la capăt. Îl auzea cum vorbeşte şi strigă în somn : vorbele scăpate noaptea în somn dezvăluiau ceea ce el n-ar fi cutezat să recunoască nici măcar în sinea sa. Se întîmpla uneori ca ea să rămînă în stare de veghe la cel de-al doilea cîntat al cocoşilor, ca să-l poată trezi în clipa în care începea să se zvîrcolească amarnic. Cînd vedea cum i se ofileşte de la o zi la alta faţa, cît de repede-i încărunţeşte părul, se stingea şi bucuria ei. Nu se născuse el pe lume să fie plugar şi prăşitor. Ştia foarte bine că dacă nu i-ar fi apărut ea în

cale, el ar fi colindat pînă şi în ziua de azi în voie pădurile cu tovarăşii săi. Îi venea uneori să se repeadă la dînsul, să-i smulgă securea sau lopata din mînă şi să strige în gura mare, ca s-o audă o lume întreagă :

— Strahile, întoarce-te la ceata ta !

Şi o năpădea plînsul, deoarece ştia că n-o să găsească puteri să îndure despărţirea şi singurătatea în casa aceea care mai păstra încă mirosul proaspăt de var.

Să-i fi înţeles oare Strahil gîndurile, sau el însuşi se gîndea la aceleaşi lucruri ? Se întoarse spre ea, o privi îndelung şi-i mîngîie uşor genunchiul.

— Îţi mai aminteşti de ziua cînd spuneai că vrei să te faci haiduc ? o întrebă el.

Un fior o străbătu din creştet pînă-n tălpi la auzul acestor cuvinte rostite cu voce alintătoare şi la atingerea caldă a mîinii lui.

— Îmi amintesc, se strînse ea mai lîngă el şi îşi lăsă capul pe pieptul lui.

Caii păşeau grăbiţi şi mărunt, căruţa se legăna pe drumul colbuit. Dinspre Kozloveţ adie boarea serii şi se prelinse pe fruntea haiducului, vrînd parcă să desluşească gîndurile ce clocoteau acolo. Dar prinzînd parcă de veste, ele se ascunseră mai în adînc. Rămase doar urma lor neagră : simţămîntul amar că a înşelat pe cineva, că a făgăduit cuiva ceva şi n-a putut să-şi ţină cuvîntul...

Agăţă hăţurile de loitre, lăsă caii să meargă singuri prin cîmpie şi îşi cuprinse nevasta cu amîndouă mîinile. O îmbrăţişă, o sărută, o mîngîie şi-i sorbi cu nesaţ răsuflarea îmbătătoare, pînă uită de toate pe lume... Dispăruse trecutul său de haiduc, dispăruseră amintirile, dispăruse pămîntul părintesc neadunat la un loc, precum şi boii furaţi — totul dispăruse : necazuri şi griji, şovăieli şi speranţe, credinţa că lucrurile vor apuca totuşi pe calea cea bună — totul se contopi în simţămîntul aprig de fericire arzătoare. Dar în acest simţămînt era atîta durere înăbuşită, că dacă ar fi strigat la ceruri în seara aceea liniştită, nu cuvinte, ci gemete surde ar fi răzbit pînă la picioarele Celui-de-sus :

„De ce e, Doamne, atîta robie ? De ce această groaznică povară ? De ce pier copiii, cînd toţi ar putea să fie fericiţi ?

Ar fi vrut să nu se mai termine noaptea asta, să nu se mai termine drumul, caii să alerge la fel de potolit, şi ei să se legene cufundaţi într-o dulce uitare...

Caii se opriră, deoarece drumul se bifurca — unul ducea spre conacele lui Mehmed bei, iar celălalt, în sus, spre stînele din Vărvişteto.

— Încotro o luăm ? întrebă Ivana.

— În sus, răspunse Strahil. La Anghel mergem.

Dar înainte de a îndemna caii, din cărăruia laterală sări sprinten în drum un bărbat tînăr. Îl recunoscură şi-i recunoscu şi el.

— Anghele ! se bucură Strahil.

— Voi sînteţi ? Bade Strahil ! Păi ce căutaţi prin părţile astea ?

— La tine veneam, îi spuse Ivana, deşi nici ea nu ştia bine încotro o ducea Strahil.

— Urcă-te în căruţă ! strigă Strahil şi se îndepărtă de Ivana.

Anghel îşi trecu piciorul peste loitre, se aşeză lîngă sora lui şi începu să se plîngă. Unchiul lor Dimităr făgăduise să le aducă nişte făină, dar pînă acum nu dăduse nici un semn de viaţă.

— L-am trimis să-mi cumpere boi, zise Strahil cu nepăsare. Numai că i-a lăsat la potcovit. Cînd ne-om întoarce o să-i vedeţi şi voi ce frumoşi sînt !

— Sînt frumoşi ? întrebă Anghel.

— Frumoşi ! zîmbi Strahil în întuneric, privind într-o parte. Au coarnele răsucite ca o lună nouă. Uite aşa nişte coarne — ascuţite şi galbene ca chihlimbarul. Copitele lor nu-s copite, ci-s făurite parcă din argint. Iar părul lor...

Vorbea cu atîta înflăcărare de frumuseţea şi farmecul boilor aduşi de moş Dimităr, încît la un moment dat ei prinseră chiar a-i apărea aievea în faţa ochilor. Ivana şi Anghel îi ascultau glasul plin de bucurie şi la rîndul lor se bucurau şi ei ca nişte copii.

Străbătură astfel o bună bucată de drum. Înconjurară de departe conacul lui Mehmed bei, de unde răz-

bea lătratul cîinilor din canisa lui şi se strecurară o dată cu unda rîului în defileu. Drumul era plin de hîrtoape, bolovănos. Nu după mult timp versantele muntelui se retraseră şi căruţa părăsi drumul, tăind-o printre păşunile unduioase, cotind mereu, spre a se ţine cît mai departe de tufişurile mărunte. Anghel se minuna cum izbutea căruţaşul să găsească loc bun de mers pentru căruţă pe un asemenea întuneric.

— Unde sîntem acum ? întrebă într-un timp Strahil, oprind caii şi coborînd din căruţă.

Fratele şi sora se ridicară în picioare şi se uitară jur împrejur.

— Să mă tai, şi n-aş şti să mă descurc, dacă m-ai lăsa aici, recunoscu Ivana.

— Drumul a fost a dracului de întortocheat, spuse şovăitor Anghel, dar îmi pare că sîntem undeva aproape de Fîntîna Umbrelor din Altăn.

— Aşa te vreau, îl lăudă Strahil. O să iasă din tine un haiduc pe cinste, dacă eşti în stare să te descurci atît de lesne. Haiducul şi legat la ochi trebuie să dibuie drumul. Coboară acum şi ţine lopata şi tîrnăcopul.

— Dezgropăm vreo comoară ?

— O comoară, întări Strahil. Ţine lopata. Tu, Ivano, rămîi la căruţă. Să ciuleşti bine urechile. Na, ia cuţitul ăsta să-l ai la nevoie. Dar să nu-ţi fie teamă — noi sîntem pe aproape. Într-o clipită ne întoarcem.

— Nu mi-e teamă, apucă ea cuţitul, strîngînd zdravăn prăselele, ca să-şi stăpînească tremurul mîinii. Nu era uşor să fii soţia nici măcar a unui fost haiduc...

Strahil şi Anghel se făcură nevăzuţi în beznă, coborîră în vîlceaua din preajma lor, merseră apoi puţin în sus pe fundul uscat al vîlcelei şi cotiră pe malul din faţă.

— Nu se vede nimic, zise încet Anghel.

— Cum să nu ! se opri Strahil înaintea lui... Ia, apleacă-te aici şi pipăie, să vezi. Luă mîna lui Anghel, o dădu puţin mai într-o parte şi o aplecă spre pămînt. Degetele flăcăului se lipiră de o lespede ce zăcea acolo. Ce crezi că e ?

— Fîntîna ! se bucură Anghel.

— Fîntîna, da ! Ţine-te acum după mine... Unu... doi... trei... începu să numere Strahil, păşind larg pe lîngă tufele de pe malul drept al văii, pe care veniseră.

Anghel păşea grăbit, ferindu-şi cu mîna faţa de crengi, iar inima-i bătea aprig în piept.

— ... Douăzeci şi opt, douăzeci şi nouă, treizeci ! Strahil se opri atît de brusc, încît Anghel, care păşea pe urmele lui, se lovi de el.

— Pe-aici e... Caută împrejur pînă dai de o lespede acoperită cu muşchi.

— Am găsit-o ! strigă Anghel de cum se lăsă pe vine şi începu să caute împrejur.

— Nu striga aşa, spuse înăbuşit Strahil. Tot corpul său era cuprins de o febră haiducească. Încearcă să sapi în partea de jos...

— Păzeşte-te !

Anghel ridică tîrnăcopul. Ochii lui scăpărau în întuneric, dar şi luna tîrzie prinsese a se tîrî pesemne pe culme, deoarece bezna cum e catranul din Valea Umbrelor se mai rări. Nu trecu mult şi lovitura tîrnăcopului sună a gol.

— Aici e !... Aici e !... şoptea înfrigurat flăcăul şi izbea din toate puterile.

— Stai puţin, că străpungi scîndura, îl dădu Strahil la o parte şi începu să arunce ţărîna cu lopata. Apoi se aplecă, scormoni, scoase scîndura şi-şi strecură mîna dreaptă în tainiţa îngustă.

— Sînt mulţi ? îngenunche şi Anghel lîngă el. În faţa ochilor săi înceţoşaţi de emoţie se şi afla o grămăjoară galbenă de aur. Se aştepta ca Strahil să scoată un sac mare plin de galbeni grei. Dar flăcăul rămase şi mai uluit cînd cumnatul său scoase vreo două-trei blăni şi-i întinse un băţ lung, învelit în zdrenţe. De cum îl luă, îşi dădu pe loc seama că e o flintă lungă şi subţire.

— Întinde-ţi mîinile, îi porunci Strahil.

Anghel îngenunche şi îşi îndoi mîinile ca şi cum ar fi vrut să apuce cu ele un braţ de lemne. Strahil începu să stivuiască pe ele puşti, pistoale, iatagane încovoiate, săculeţe cu gloanţe, iar deasupra tuturora cornece cu praf de puşcă.

— Ajunge ? rîse el într-un timp.

— Pune, mai pune ! şoptea înăbuşit Anghel, fără să simtă povara din mîini.

— Ia-o acum încet spre căruţă, dar ai grijă să nu te împiedici.

Nici cu un copil mic în braţe, n-ar fi păşit Anghel cu atîta fereală, cum păşea acum, purtînd povara grea prin calea întunecoasă. Fără să spună o vorbă, Ivana îl ajută în grabă să ascundă armele sub fînul din căruţă.

După ce mai scoase o grămadă de arme, Strahil puse scîndura la loc şi astupă tainiţa. Anghel mai făcu două drumuri, după care se urcară toţi trei în căruţa împovărată şi Strahil porni caii. Lăsînd în urmă defileul, apucară din nou pe drumul moale şi prăfuit, el dădu hăţurile Ivanei şi începu să scotocească prin fîn. Scoase două pistoale, le dezveli din cîrpele unsuroase şi le pipăi cu degetele, să vadă dacă n-au ruginit cumva.

— Sînt bune, spuse el tare şi iar scotoci prin fîn.

Îşi alese un pumnal scurt, dar lat, luă o pungă cu praf de puşcă, gloanţe, le vîrî pe toate în buzunarele şerparului şi sări brusc în drum.

— Încotro ? trase Ivana de hăţuri.

Strahil îşi potrivi la brîu şerparul şi se apropie de ea.

— Vrei să te faci haiduc sau nu ? o întrebă el, dezvăluindu-şi faţa zîmbitoare la licărul cornului subţire al lunii.

— Vreau, dar... dar vreau să ştiu încotro ai pornit, schiţă şi ea un zîmbet chinuit.

— Dacă vrei, urmă el pe un ton de povaţă, atunci trebuie să ştii că unui haiduc nu-i e îngăduit să-şi descoasă căpitanul. Deşi ceata noastră-i mică, doar Anghel eu şi cu tine — ordinea haiducească se cuvine păstrată.

— Bine... căpitane, încuviinţă Ivana, amintindu-şi cum răspundeau băieţii în poiana haiducească.

— Aşa da, continuă ca în glumă Strahil. Tu o să mîi caii, iar Anghel o să stea în spate. Pregătiţi-vă cîte un iatagan. V-aş încărca şi nişte pistoale, dar mi-e teamă să nu se fi umezit pulberea. Dacă vă iese vreun turc în cale şi încearcă să vă oprească, arde-ţi-l la mir !

Auzi, Anghele ? Dacă n-ajunge o dată — pocniți-l a doua oară. Cît puteți de tare !

— Las' pe mine, că știu eu ! îl întrerupse Anghel și începu să scotocească zorit prin fîn.

— Păi și eu știu, sări de colo Ivana. Dă-l încoa, să-l am la îndemînă, întinse ea mîna și luă cuțitul înconvoiat din mîinile fratelui său.

— Așa te vreau ! rosti Strahil și inima-i creștea de bucurie. Te răsucești în căruță și poc — cu amîndouă mîinile deodată. Cînd ajungeți acasă, dositi armele... Hai, Ivano, mînă ! lovi el cu palma un cal și căruța porni. Să nu mă așteptați mîine — de abia poimîine am să mă întorc...

Ivana mîna caii, ținînd într-o mînă hățurile, iar în cealaltă strîngînd cuțitul.

CARUL MARE ȘI BUTURUGA MICĂ

Moș Dimitär se uită lung, se frecă la ochi, se mai uită o dată, dar tot nu-i venea a crede : Oare Dorcio stătea în fața porții sau era un cal străin care semăna cu el ?

Caii mai seamănă unul cu altul, în schimb oblîncul șeii meșterit de el însuși dintr-un lemn uscat de păr, nu putea să-l înșele. Și pătura de sub șa era pătura lor pestriță. Și-apoi, ce să caute la poarta lor un cal străin ? De ce împingea cu botul portița, de parcă voia să-și deschidă singur ? — Dorcio ! strigă bătrînul.

Calul înălță capul, își ciuli urechile și începu să împingă cu pieptul portița.

Nu se înșelase : calul, de pe care îl doborîse turcul lîngă Altăn Panega, reușise prin cine știe ce minune să scape, să treacă muntele și să se oprească la poarta lor. Nespus de mult se bucură moșul — îi îmbrățișă capul, îl bătu pe coamă, îl mîngîie, ba chiar îl și sărută pe botul umed. Apoi îi scoase căpăstrul și-i slăbi chinga... Și de abia după ce-i trecu prima bucurie, începu să se dumirească.

— Treaba asta Strahil trebuie s-o fi făcut. Nu de florile mărului a dispărut el timp de două zile !... S-ar putea să fi adus şi boii.

Cum îşi aminti de boi, uită de Dorcio. Cai ca Dorcio întîlneai la tot pasul, dar boi ca aceia nici în vis nu puteai visa. Îl cuprinse o asemenea nerăbdare să afle dacă haiducul reuşise să-i vină de hac afurisitului de turc din Panega, încît nici n-apucă să-i strige bine nurorii să lege calul lîngă fîn, că trînti poarta în urma lui şi o porni într-un suflet spre casa lui Strahil.

Dar oricît de mult se grăbea, nu-l răbdă inima să nu se oprească în dreptul gardului lui Siromah Petăr, să afle pricina strigătelor şi vaietelor ce răzbeau din bătătură. Dînd crengile la o parte, îl zări pe Iordancio Krastata, care venise cu *kabzamalin*-ul să-i ia văcuţa lui Petăr.

— N-avem încotro, Petăr, trebuie s-o luăm, nu-i chip să mai aşteptăm, îi spuse mieros Krastata bietului ţăran, care se îngălbenise ca o lămîie.

— Nu-ţi face pomana asta, *ciorbagi*, n-o lua... Numai ea ne-a mai rămas, se ruga Petăr, uitîndu-se neputincios la nevastă-sa, pe care curgeau zdrenţele, de parcă aceasta l-ar fi putut ajuta cu ceva.

Băiatul cel mai mare stătea lîngă maică-sa cu gîtul lungit şi cu privirea încremenită pe chipul *ciorbagi*-ului, iar ceilalţi doi mici mai deoparte, ţinîndu-se de cămăşuţele lor murdare şi ţipînd pe rînd ca nişte cocoşei răguşiţi.

— Datoria-i datorie, Petre, îl povăţuia Krastata. Mie nu-mi trebuie vaca ta. Ia, uită-te — vacă-i asta ? trecu el toiagul trandafiriu peste coastele ieşite ale vitei. Plăteşte-ţi datoria — că mie nu-mi trebuie vaca ta.

— Da nu s-a mai mîntuit datoria asta, *ciorbagi?* întrebă Petăr plîngînd. Doar patru zile ţi-am secerat cu nevasta.

— Asta a fost pentru sare, îi aminti Iordancio.

— Dar ce v-a arat Petăr ? plînse femeia.

— Tu să taci, se răsti la ea Krastata. Asta nu-i treabă de muiere. Caietul ăsta de ce crezi că-l ţin ? Na, uită-te ce e trecut într-însul ! începu el să răsfoiască paginile sub nasul lui Siromah Petăr, care aştepta într-adevăr să vadă unde şi ce era scris, deşi nu ştia boabă de carte. Uite ce scrie : Bumbac !... Ei, nu-i bumbac, spune ?

— Bumbac ? tresări Petăr. Păi nici nu mai ţin minte de cînd n-am mai luat noi bumbac !

— N-aţi luat ! Voi niciodată n-aţi luat ! se înfurie Iordancio. Hai, mişcaţi-o din loc ! Ce vă holbaţi ? urlă el la cele două slugi, care stăteau mute în spatele său. Să ţii seama datoriilor nu poţi, se întoarse el din nou spre ţăranul îngălbenit, dar să trăncăneşti prin sat că numai Strahil îmi poate veni de hac, asta poţi. Na Strahil acum ! arătă el cu degetul şi porni după slugile sale.

De astă dată, nu se mai stăpîni flăcăiaşul ; urlînd cît îl ţinea gura, se lua după *ciorbagi,* strîngîndu-şi neputincios pumnii.

— Încotro, încotro ? se întoarse dintr-o dată Krastata şi ridică toiagul. Da ce-s eu, urs, de mergeţi după mine ?

Petăr, nevastă-sa şi copiii se opriră grămadă locului, dar cînd Krastata şi oamenii săi mai făcură vreo sută de paşi, îşi luară din nou inima în dinţi şi porniră într-un şirag destrămat pe stradă. În ogradă rămase doar un căţeluş, care continua să urle în vînt.

Vecinii, treziţi de plînsetele şi ţipetele lor, priveau prin gardurile de nuiele ori peste împrejmuirea de piatră blestemînd şi ameninţîndu-l cu pumnii pe *ciorbagi,* dar toţi se fereau să fie văzuţi sau auziţi de Ivancio. Numai Stancio Golişara, cel cu părul alb, nu se putu stăpîni şi strigă la moş Dimităr care era pitit după un copac :

— Dimitre-e-e, apoi nu s-o găsi nimeni să-l înveţe minte pe cîinele ăsta ?

Dar Dimităr n-apucă să-i răspundă, căci băbuţa lui îl împinse în casă. „Iar şi-a scos Krastata coarnele se gîndi el cu inima strînsă. Ce-i trebuia lui Strahil să se bage slugă la o fustă !“ Simţi că-l apucă ciuda pe Ivana, deşi îi era mai dragă decît fiica lui bună,

Nemăsurată-i fu însă mirarea şi bucuria cînd zări boii cei mari şi albi legaţi sub şopron ; uită pe dată şi de Siromah Petăr, şi de cuvintele lui Stancio, şi de necazul pe Ivana. Se învîrti în jurul vitelor, le căută la dinţi, le pipăi coarnele, vrînd să se încredinţeze dacă Strahil a adus aceiaşi boi pe care îi furase turcul, sau şi-a cumpărat alţii.

— Da, ăia-s, zise el în cele din urmă. De unde a adus calul, de acolo a adus şi boii... I-ai furat ? Îl întrebă

el pe Strahil şi-i făcu cu ochiul, dar ochiul învineţit îl duru, şi el se încruntă.

— Păi ce, sînt ai altuia ca să-i fur? se încreţi într-un zîmbet faţa uscată a lui Strahil; bătrînul însă văzu cum pleoapele i se pleacă, vrînd parcă să ascundă flăcăruile de mînie ce-i jucau în ochi.

— Şi cum ai izbutit să dai de ei?

— Prietenii să ne trăiască! se însufleţi Strahil. Am la Panega o veche cunoştinţă, morar... L-am întrebat în curtea cărui turc au apărut nişte boi şi omul mi-a spus. M-am dus şi i-am luat...

— I-ai luat?

— După cum vezi, arătă Strahil boii. Ascultă, unchiule, de ce spui că Ali aga ar fi un om afurisit? Află că nici n-ar mai fi pe lume haiduci, dacă toţi turcii ar fi ca el. M-am dus la dînsul, am stat de vorbă unul cu altul şi omul s-a jurat că tu eşti de vină. Cică i-ai lăsat boii să-i încerce. Dacă-i plăceau, ţi i-ar fi plătit. Zicea că tu singur i-ai propus...

— Aşa a zis? se înfurie moş Dimităr.

— Păi cum altfel, continuă Strahil, dar sprîncenele sale nu mai zvîcniră în sus. I-a încercat efendi, şi nu i-au plăcut, aşa că mi i-a înapoiat...

— Aha, va să zică, nu i-au plăcut!

— Dacă nu-ţi plac, zic, dă-mi-i îndărăt. Scoate şi calul, fiindcă n-am chef să mă întorc pe jos. Şi a făcut precum i-am zis: A dezlegat omul boii, a scos calul, iar eu mi-am luat valea...

— Hai, spune, spune mai departe! îl îndemnă moş Dimităr. Va să zică, ţi-ai scos boii, ai încălecat pe cal, ţi-ai luat valea şi pe urmă?

— Pe urmă... Pe urmă am luat-o pe potecă, am mers, să zic aşa, vreo juma de ceas, şi m-am abătut prin pădure. Mi-am ascuns frumuşel vitele într-o vîlcea şi m-am întins la pămînt, să văd dacă n-apare cumva vreun tontălău... Aşa e, ştii, obiceiul nostru haiducesc: după ce ne despărţim de cîte un prieten turc, nu ne îndepărtăm prea mult, înainte de a vedea dacă nu şi-a adus între timp aminte de ceva şi să se ia după noi...

— Ai aşteptat mult? străluceau ochii lui moş Dimităr.

— Doar ți-am spus că-i neghiob ! zîmbi ușor Strahil. Numai ce mă pitisem și hop ! iată-l și pe el zburînd din urmă. Își încinsese un coșcogeamite șerpar, își vîrîse în el pistoalele și iataganul și gonea ca vîntul, învîrtind o flintă cît o prăjină. Cînd colo, ce să vezi, al dracului, se oprește tocmai lîngă pietroiul în spatele căruia mă întinsesem eu. Voia să cerceteze încă o dată cremenea puștii...

— Și, și ? nu mai putea de nerăbdare moș Dimitär.

Dar Strahil nu-și încheie povestirea — un om dădu buzna în ogradă, se uită împrejur și se întreptă repede spre el.

— E Siromah Petär, îl recunoscu moș Dimitär. Vine să ți se plîngă de Krastata. I-a luat, cîinele, văcuța...

— Spune Petre, îl întîmpină Strahil, în timp ce în ogradă își făcură apariția nevasta și feciorul cu care avusese de furcă mai alaltăieri lîngă lanul cu porumb, urmați de încă doi copilași în cămășuțe.

— Ne-au prădat, Strahile ! urlă cu vocea răgușită Petär, sfîșiindu-și cămașa și așa făcută ferfeniță. O singură văcuță aveau și bieții mei copii — da ne-au luat-o și pe aia. I-am arat, i-am secerat, i-am cărat pietre pentru hambar — și tot zice că-i mai sînt dator.

— Cu ce-i ești dator ? întrebă Strahil.

— Doar un drob de sare, atîta am luat de la el anul ăsta.

— Nu-i vorba numai de sare, Strahile, puse paie pe foc moș Dimitär, amintindu-și de spusele lui Golișara. Krastata îi poartă sîmbetele pentru că Petär îl tot vorbește de rău prin sat. Iar de cînd te-ai întors tu, cîinele ăla nu-și mai află locul de bucurie. L-am auzit cu urechile mele cînd a amenințat că-i ia vaca, din pricină că Petär ar fi zis că numai tu ești ăla de-ai să-i vii de hac *ciorbagi*-ului.

— Așa-i, de asta mi-a făcut-o, mîrșavul ! strigă Petär.

Strahil cercetă pe-ndelete boii, ale căror deșerturi erau adînc scobite după lungul drum pe care-l făcuseră, aruncă o uitătură spre acoperișul roșu al coșarei din fundul curții, spre casa văruită, strălucitoare, spre soția sa aplecată asupra copilașilor în cămășuțe murdare, întîlni

privirea luminoasă a băiatului, care se jurase să se facă haiduc și porni spre poartă.

Oprindu-se în dreptul femeilor, îi spuse nevestei lui Petăr că-i dăruiește pe veci lotul, mîngîie capetele zburlite ale copilașilor, o rugă pe Ivana să le dea de mîncare și porni mai departe...

În uliță îl ajunse din urmă moș Dimităr și merseră alături pînă la poarta casei lui.

— Vezi, Strahile, să nu te pripești cumva, îi dădu de grijă bătrînul, dar Strahil își văzu de drum, fără să se uite măcar la el.

Cînd Strahil împinse portița tăiată în marea poartă a *ciorbagi*-ului, Iordancio tocmai apucase să se cuibărească pe o pernă mare, așezată pe o cergă întinsă sub bolta de viță-de-vie. De cum dădu cu ochii de haiduc, Krastata trase iute cleștele cu care scăciora tăciunii în mangalul de aramă, și se ridică în picioare.

— Hei! strigă el spre casă. Ieșiți afară, că avem oaspeți!

Oricît de rar ar fi fost acest oaspete, nu se cuvenea ca *ciorbagi*-ul să strige atît de speriat.

— Fii bine venit la noi, fii bine venit, îl salută Iordancio de departe, uitîndu-se mereu pe furiș spre casă, dar nu-i întinse mîna, deoarece își dădea seama după fața încruntată a haiducului că vizita lui nu prevestea nimic bun.

Din casă țîșni o fată gătită ca pentru nuntă.

— Ce vrei, moșule?

— Ia vezi, spune-le lui Nako și Krăstana — continua Iordancio să strige, mai tare decît era nevoie — să ne facă o gustărică la rachiu. Mai adă un pahar pentru musafir. A venit Strahil la noi!

Fata bătu speriată din palme și o luă la fugă prin curte, strigînd:

— Nako, Krăstane! Unde v-ați ascuns, mă?

— Aici sîntem! Aici! se auziră două voci din spatele casei.

— Veniți, c-a zis moșul să pregătiți gustare la țuică. A venit Strahil la noi!

Și, zornăindu-și mărgelele, fata trecu sprintenă ca o vijelie și dispăru prin ușa deschisă a casei, zugrăvită cu floricele roșii și albastre.

— Hai să cinstiți un păhăruț din rachiul meu, rosti mai liniștit Iordancio, văzînd că apar cele două matahale de slugi și pazvanți. Doar că l-am îndulcit puțin. Noi sîntem oameni bătrîni, Strahile, și ne place ca totul să fie mai dulce.

Fata aduse paharul și-l puse în fața oaspetelui.

— Intr-o clipă vă aduc și gustarea, se dădu ea înapoi, uitînd că slugile trebuiau să pregătească gustarea.

Dar ele, pare-se, nu auziseră porunca stăpînului, deoarece se foiau de ici-colo prin preajmă, cu ochii la bolta de viță, de parcă ar fi vrut să se înfrupte din struguri verzi.

Strahil așteptă ca Iordancio să-i umple paharul, îl luă în mînă și de abia atunci, adunîndu-și vlaga, întrebă :

— *Ciorbagi* Iordane, de ce i-ai luat vaca lui Siromah Petăr ?

— Da cînd au și apucat să te vestească ? ! chicoti Iordan, ridicîndu-și sprîncenele într-o vicleană mirare.

— Ei ? Hai, spune !

— Păi, fiindcă mi-i dator — tremură glasul lui Iordancio, dar privirea i se prelinse mîngîietoare peste spinările late ale pazvanților săi.

— Numai pentru sare ? nu se lăsa Strahil.

— Îa, ia și cinstește ! schimbă vorba Iordancio. Bea, că-și pierde tăria.

Dar Strahil aștepta răspunsul. Mîna în care ținea paharul atîrna înțepenită în văzduh.

— Păi pentru sare, pentru bumbac și pentru multe altele, lămuri Iordancio în silă. De unde să le țin pe toate minte... Am eu un caiet... Hai, citește !

— Cîți groși ți-i dator ? urmă Strahil pe același ton, în timp ce mîna sa liberă trăgea punga de la brîu.

— Ce am avut de luat, am luat, dădu Iordancio împăciuitor din cap. Dacă vrei, bea-ți rachiul. Dar ascunde-ți punga la loc. Bani haiducești nu-mi trebuiesc. Așa să știi !

Strahil nu tresări, deși cuvintele lui Krastata îl izbeau ca o frînghie groasă. Numai degetele cu care ținea

paharul și le-ncleștă amarnic și paharul se sparse, tăindu-i palma. Durerea îl trezi. Se uită mirat la sînge și se apucă să-și șteargă mîna de brîu

Iordancio urmărea cu privirea aţintită dacă degetele însîngerate ale haiducului vor apuca mînerul cuţitului, al cărui capăt se vedea ieșind din brîu.

— Adevărat, nu-i nici o grabă, își aminti Strahil cuvintele lui moș Dimităr și simți că se ușurează. Se ridică și se uită vesel parcă la *ciorbagi*-ul descumpănit. Tu, Iordancio, să ţii minte cuvintele pe care mi le-ai spus acum, dădu, el din cap la plecare. Eu sînt vinovat : am uitat că știi doar să dai haiducilor, și nu să iei de la ei.

— Tu să nu mă amenințI ! strigă din urmă Iordancio. De asta ai coborît din codru ? Zidește-ţi acolo gardul în jurul casei si nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala ! Altfel, să știi că am să mă plîng lui Mehmed și subașei ! E-te ! Eu mă bag în treburile tale ? Te întreb eu de unde ai luat bani să-ţi faci coșare noi ?

Dar Strahil trîntise poarta și se trezi deodată față în față cu Siromah Petăr și cu familia sa.

— Aici eraţi ?

— Aici, Strahile, răspunse Petăr, și fața sa se lumină a speranță, cînd văzu că Strahil zîmbește. O să ne dea văcuța înapoi ?

Strahil își trase punga care încă se legăna la capătul sforii, scoase un galben și i-l întinse lui Petăr.

— Na, cumpăraţi-vă una mai frumoasă decît aia... Tu, se întoarse, el spre băiatul mai mare, știi stînele de lîngă Vărvișteto ?

— Le știu, răspunse răspicat băiatul.

— Înseamnă că-l știi și pe badea Anghel ?

— Cum să nu-l știe, zise maică-sa, sîntem doar vecini, cum s-ar spune.

— Te duci la el, coborî vocea Strahil, și spune-i : nea Strahil te cheamă să cobori de îndată în sat. Ai să ţii minte ?

Dar băiatul, fără să-i mai răspundă, o și rupse de fugă pe uliță.

Din clipa în care îl lăsase pe căpitan să plece în plata Domnului, Goran nu-şi mai află tihna şi nu găsi un colţişor mai liniştit pentru ceata sa.

Cînd într-o bună zi stegarul le mărturisi că însăşi Maica Precista îi oprise mîna ucigaşă, haiducii mai vîrstnici se închinară şi nu mai aduseră după aceea vorba despre căpitan.

Tinerii judecau în fel şi chip, dar cum un nou căpitan nu fu ales, îşi ziseră de la o vreme că Strahil s-a pierdut pe undeva, apucîndu-se de plugărit. Rămaşi, cum era obiceiul din vechi, sub comanda stegarului, haiducii îl urmau pretutindeni, pas cu pas.

În pădurile Braşovanului nu zăboviră nici o zi : colindaseră doar de curînd cu ceata pe acolo, aşa că în tot ţinutul nu se mai găsea nici picior de ticălos nepedepsit. Goran se îndreptă spre pădurile din Zelenikovo, unde în preajma chiliei unui călugăr bătrîn, cu mintea rătăcitoare, păşteau turmele mînăstirii din Troian. La colibe aflară că turcii dintr-un cătun de pe lîngă Cerni Osăm au atacat nunta unui tînăr bulgar, tocmai cînd se întorcea de la mînăstire, i-au prădat pe nuntaşi şi au necinstit mireasa.

Ca o vijelie se năpusti din pădure Goran cu ceata înspre cătunul cu pricina, îl încercuiră într-o noapte şi-l pîrjoliră, nelăsînd să scape nici o fiinţă vie din satul în flăcări.

Pînă se strînseră poterele şi primiră întăriri din Loveci, ceata ieşi la Beklemeto în calea unor negustori turci din Karlovo care se duceau la tîrg la Loveci, îi uciseră, deoarece încercară să se împotrivească, le luară chimirele, desagii şi pungile ascunse sub şei, în care găsiră patruzeci şi două de mii de groşi. Armele poteraşilor prinseră a licări în valea Beli Osăm, cînd haiducii, străbătînd Koziata Stena, Brataniţa şi Murgaş, ajunseseră la Iskăr. Făcură un popas de o zi în apropierea mînăstirii Cerepisk, apoi, tăind-o peste rîu, se îndreptară spre coasta munţilor Vraţei. Trecură pe sub Todorini Kukli, oprindu-se la trecătoarea Ghinţi, în aşteptarea poştalionului de Sofia. Curînd pu-

seră mîna pe el, dar negăsind nimic, dădură drumul oamenilor să plece mai departe.

Nu apucaseră încă să îngroape armele luate de la zapcii, cînd auziră apropiindu-se tropot de copite. Erau șase călăreți : cinci turci și un negustor din Trapezund. Turcii se predară de îndată, dar cel din Trapezund se împotrivi ; un glonte țîșnit din pistolul său găuri căciula înaltă a lui Goran, altul îi pîrli sprîncenele stufoase. Negustorul se pregătea să descarce și al doilea pistol, dar Drajo se răsuci pe călcîie și-i reteză mîna în care ținea pistolul. Asupra negustorului din Trapezund găsiră trei sute opt zeci de lire, iar ceilalți călători numărară ei înșiși cei douăzeci și patru de mii de groși ai lor. Armelor din groapă capturate de la postași le fură alăturate puștile, pistoalele și iataganele negustorilor și ale celui din Trapezund. Cele cinci ocale de barut fură împărțite între băieți întregindu-și astfel proviziile.

Ciobanii de lîngă Tri Ciuki le spuseră că în tot ținutul Ciprovului s-a răspîndit faima unui arnăut cu, stare, căruia îi plăcea nu numai să se culce cu femeile ghiaure, dar să le și chinuiască în fel și chip.

După ce izbutiră să-i momească dulăii, chemîndu-i în cîmp, puseră mîna pe arnăut și-l duseră în izmene și cu capul spart în munți, ca să-l descoasă în voie... Dar deși încercară în fel și chip să-i facă să mărturisească de unde luase brățările, cerceii și inelele ascunse în săculețul de sub pernă, arnăutul n-a scos o vorbă — s-a înălțat supus și tăcut către Allah, să odihnească întru împărăția sa. Se obișnuise pesemne cu suferințele în vreme ce își maltrata jertfele.

Setea de sînge ce-l cuprinsese pe Goran ca și succesele dobîndite pînă acum îi încinseseră și pe haiducii tineri și pe cei vîrstnici din ceată, astfel încît se încumetară să se strecoare chiar și sub nasul caimacanului din Belogradcik. Dar curajul lor nemăsurat nu trecu chiar așa neluat în seamă : drumuiau prin locuri necunoscute, și nu aveau aici oameni de-ai lor care să le aducă la vreme veștile bune ori proaste. Niciînd nu le mai fusese dat haiducilor să pătrundă atît de adînc în pașalîcul Vidinului.

În timp ce așteptau poștalionul din Niș în trecătoarea Sfîntului Nicolai, potera îi înconjură pe neașteptate, așa

că, vrînd-nevrînd, trebuiră să primească lupta, ca să poată ieşi din încercuire. Nici de astă dată Drajo nu se astîmpără : scotea mereu capul dindărătul pietroaielor, pentru a împroşca cu sudălmi pe cealmalgii, pe prooroc şi pe toată progenitura vie sau moartă a osmanliilor ce se strecurau printre trunchiurile groase ale copacilor. Dar şi ei se răzbunară : un glonte trimis la ţintă, îl lovi drept în inimă şi cîntăreţul nostru se prăbuşi fără a mai apuca să-şi rostească pînă la capăt cascada sudălmilor sale.

Rău ar fi păţit-o băieţii, dacă stegarul n-ar fi recurs la un vechi vicleşug haiducesc. Fiecare haiduc purta în şerpar cîte un fes, pentru a putea la nevoie să se deghizeze. Într-o clipită Dimo înfăşură în jurul fesului un turban gros, şi-l puse pe cap şi, ţinîndu-se mult înainte, se furişă printre doi pîndaci şi doborî cu un glonţ pe bulucbaşa cel putred de aur. Cum auzi împuşcătura, Goran ridică băieţii, şi se năpustiră toţi cu cuţitele asupra celor trei *gagealini* [1], cu care se încăierase Dimo, apoi o porniră pe urmele nizamilor care şi aşa o luaseră la sănătoasa după ce căpetenia lor fu ucisă.

În urma acestei ciocniri, haiducii cerură şi Goran consimţi să se întoarcă la locurile lor de lîngă Kozloveţ — acolo nu le cădea atîta pradă ca pe aici, în schimb erau locuri mai paşnice.

Înainte de a părăsi mica vale necunoscută, unde după fuga nebună se opriseră ca să-şi tragă răsuflarea şi să-şi lege rănile, Dimo trebui iar s-o ia grabnic înaintea tuturor, dar de astă dată, fără fes şi neînarmat, deghizat într-un cioban cu hainele ponosite, purtînd pe cap o căciulă boţită, plină de paie, iar în mînă un toiag. Încotro şi de ce îl trimisese Goran pe Dimo, băieţii nu ştiau şi nici nu întrebau. Către seară porniră toţi pe urmele lui Dimo şi după trei zile de drum greu pe creastă, trecură din nou rîul Iskăr şi pe lîngă mănăstirea Cerepik. De abia în a şaptea zi după despărţire, Dimo se ivi printre tufişuri călare pe un cal înspumat. Goran îi ieşi de îndată în întîmpinare şi-i însoţi pînă spre malul rîului, unde nu avea cine le auzi vorbele

[1] *Gagealîn* — ţăran turc.

— Ei ? Ai ajuns la Brezovo ? întrebă stegarul pe solul, iute de picior, ferindu-se să se uite la dînsul, de teamă să nu bage de seamă cît e de tulburat.

— Am ajuns, nea Gorane, răspunse repede Dimo. Am stat toată ziua de duminică și am părăsit satul abia pe înserate.

Stegarul își scoase pipa din brîu, o răsuci puțin între degete, dar cînd văzu că mîna îi tremură, o vîrî la loc.

— Ai apucat să-l vezi ?

— L-am văzut... îngăimă Dimo. Am trecut pe lîngă casa lor, ferindu-mă să nu mă zărească.

— De ce nu te-ai dus direct la el, măi omule ! îi reteză dintr-o dată prefăcătoriile Goran.

— Cum să mă duc direct la el ? își îndreptă solul ceafa arsă de soare. Nu-ți amintești ce mi-ai poruncit ?

— Păi, ți-am poruncit... Hai, spune. Ce face ? Ce-ai aflat despre el ? Cum arată ?

— A slăbit rău... S-a înnegrit, s-a urîțit, s-a gheboșat — începu să înșire flăcăul.

— Așa, așa, așa...

— Parcă s-ar fi prăjit în catran, așa arată, după cum mi-am putut eu da seama !... Mai zilele trecute cică a avut de furcă cu *ciorbagi*-ul de-acolo din cauza văcuței unui sărac. *Ciorbagi*-ul ar fi strigat în gura mare în cîrciumă că dacă Strahil nu-și vede de treabă, îl va spune spahiului...

— Așa, așa, încuviință grăbit Goran, plimbîndu-și degetele peste mustăți.

— Și-a zugrăvit casa...

— Bine o făcut.

— Și-a făcut și un coșar nou. Și gard de piatră.

— Nici asta nu-i rău... Dar ia spune-mi... Spune-mi cum se înțelege cu oamenii. Îi respectă, îl respectă... Ce spun de el, după ce a cerut iertare turcilor...

— Păi oamenii, se încruntă Dimo. Nu știi cît de suciți sînt oamenii...

— Spune, hai spune totul ! De aceea te-am trimis la un drum atît de lung.

— Nu-l vorbesc de bine, nea Gorane... Am fost la cîrciumă cu cîțiva săteni. Mi-au făcut cinste și după ce s-au cherchelit oleacă, eu am adus vorba de Strahil. Ne-a

lăsat el, ziceau, făr' de apărare în fața turcilor. Agonisește avere, ridică gard de piatră, vrea să se facă *ciorbagi*... Îl învinuiesc, nea Gorane, că și-ar fi trădat ceata, ca s-o jefuiască și să împartă prada cu Mehmed bei.

— Cine ți-a spus asta? sări ca ars Goran și duse mîna la prăselele de os ale iataganului.

— Toți erau din Brezovo...

— Cum nu le e rușine să vorbească așa de căpitan?! Cînd făcea totul pentru ei... O să-i învăț eu minte. O să aibă ei într-o bună zi nevoie de noi, și le-oi da eu atunci peste bot!

— Ziua asta mai că s-apropie, zîmbi Dimo. Mehmed bei a și început să-și întindă laba spre Brezovo.

— Bravo! se bucură stegarul, vărsîndu-și necazul pe sătenii din Brezovo.

Dar cînd Dimo îi povesti că Mehmed le-a cerut brezovenilor șaizeci de căruțe să care piatră pentru noul conac, pe care voia să-l ridice la Latinsko Kale, bucuria lui Goran se spulberă și, în vreme ce asculta istorisirea haiducului, se înnegură tot mai mult.

— Și nu numai căruțe. Toți bărbații și chiar femeile sînt silite să meargă la săpat. Și fiecare să-și aducă de acasă tîrnăcop, lopată și rangă.

— Așa! Te pomenești c-o fi și Strahil printre dînșii, asta ar mai lipsi, să-l văd cum slugărește la bei! șuieră stegarul.

— N-o să se atingă de Strahil, adăugă Dimo. Dar vai de bietul sat.

— Să-și plece oare brezovenii capul? Tu ce crezi din ceea ce ai văzut? pufăia Goran.

— Ziceau că vor să se plîngă pașei.

— Mai degrabă o să-i audă vîntul, șuieră Goran. Și pașa, și sangiac-bei sînt uite așa cu Mehmed. În fiecare an se adună și merg împreună la vînătoare de căprioare în hățișurile din Bukovo... Va să zică, Strahil e liber, așa-i?

— E liber, dar nu știu dacă Mehmed va reuși să-l scape, sau se va grăbi să-l trădeze.

— Cui să-l trădeze?

— Să vezi ce s-a întîmplat, începu o nouă istorie Dimo. La înapoiere am avut norocul să-l întîlnesc pe unchiul Velko, morarul din Panega. Îl ştii doar, că am fost de multe ori în ospeţie la el.

— Cum să nu-l ştiu ! săltă din umeri Goran. Păi n-am fost cu dînsul atunci cînd Iaşar, ţigănuşul, a ars de viu în coliba sa, pentru că l-a trădat lui Memiş aga pe Doncio din Loveci ?

— Ba da, ăla-i !... Ei, şi cum am intrat în vorbă cu el, m-a şi recunoscut. Îşi lăsase omul trebile baltă la moară şi pornise să ne dea de urmă. Să vezi ce isprăvi nemaipomenite s-au petrecut ! Cică, şi-a cumpărat căpitanul o pereche de boi din ţinutul Plevnei. În timp ce unchiu său venea cu ei spre casă i-a ieşit în cale un turc din Panega, i-a lut boii, i-a luat calul şi l-a snopit în bătaie pe bătrîn. Auzind una ca asta, straşnic, cică, s-a mai înfuriat căpitanul, a trecut ca vîntul muntele şi şi-a luat înapoi şi boii, şi calul.

— D-apoi nu era prost să-i lase !

— Stai să vezi ! urmă Dimo. Şi-a luat el cică boii, a mers cu ei o bucată de drum, dar pe turc nu l-a răbdat inima şi s-a luat după el.

— Cine l-a pus ! izbucni Goran. Singur şi-a căutat beleaua !

— A plecat şi nu s-a mai întors acasă. Şi-au căutat peste tot, dar n-au izbutit nicicum să-i dea de urmă. Şi au stîrnit cică turcii din cătun un tărăboi pînă-n cer. S-au dus tocmai la Plevna cîţiva din ei să se plîngă. Dacă paşa — au zis — nu trimite oameni să-l lege, au să-i vină ei singuri de hac.

— Da ce-ai lungit-o atîta ! se alarmă Goran. Sau poate aştepţi să-i facă felul înainte ca el să prindă de veste ce se pune la cale ? Iute la Panega ! Dacă nu se potolesc, am să le dau foc, aşa să ştii ! îl ameninţa el pe Dimo, în timp ce se îndrepta cu paşi repezi spre poiană, unde se odihneau băieţii. Măi, halal haiduc ! Şi eu dădusem poruncă băieţilor să te aleagă stegar dacă s-o întîmpla cumva să-mi facă de petrecanie pe undeva. Sînt lucruri, băiete, care n-aşteaptă amînare, care se cuvin spuse mai întîi de toate. Iar tu stai şi-mi înşiri la prostii !...

— Știi numai să morocănești oamenii, bolborosi flăcăul. Eu mi-am scos ochii, luînd-o pe scurtătură, ca să ajung mai degrabă, iar el...

— El, el... se înmuie stegarul. Umple-ți chiar amu o traistă cu pîine, ia-ți pistoalele și suie din nou pe cal. Să dai pe mică pe ceas tîrcoale satului. Să iei legătura cu moșul tău Petko. Dacă simți că Strahil e-n primejdie, să știi că noi sîntem în pădurea de lîngă Krivula. Hai, mai iute!

Prinzînd parcă noi aripi, Dimo se îndreptă spre cal, iar Goran vesti printr-un fluierat ceata și, încă înainte de a fi băieții gata de drum, porni în jos spre Zlatna Penega.

OAMENII SÎNT VINOVAȚI

...Nicicînd n-avea să uite istorioara lui Goran despre căsuța aflată în crîngul de lîngă stînă. Acea istorioară despre un tată, o mamă cu cei doi băieței și o fetiță ca un strop de rouă pe un trandafir roșu. Cum stăteau toți seara pe prispă și ascultau cavalul tatălui, pînă cînd căpșoarele copiilor cădeau toropite de somn pe genunchii lui...

...N-avea s-o uite nicicînd, dat fiind că și ea își dorea o asemenea căsuță, plină de cîntec, de rîset zglobiu de copii și de bucurie.

Iată căsuța — se zărește albind chiar și în semiîntunericul siniliu al nopții înstelate. Nu stă oare și ea lîngă soțul ei pe prispă, ascultînd foșnitul potolit al frunzelor? Dar unde-i cîntecul, unde-i acel rîset zglobiu, unde-i bucuria? Copii n-aveau încă, într-adevăr, dar oare nu erau și ei tineri, oare nu puteau amîndoi să se bucure, să cînte și să rîdă amîndoi?

Iată, stau unul lîngă altul, dar ea îl simte mai străin decît pe vremea cînd nu-l întîlnise încă, știindu-l doar din cîntecele închinate lui, pe care le cîntau la șezători, ori la munca cîmpului.

Știa cît de greu îl apasă pe suflet faptul că de mîine Mehmed avea să le înrobească satul ; de ei însă n-avea să se atingă. De ce atunci se întuneca ? Ce putea el să facă — un singur om, cînd un sat întreg își pleca fruntea în fața spahiului ? Sau poate să era supărat pe ea ? Oare și el, asemeni unor femei pe care le-ntîlnea la fîntînă, o socoteau vinovată pentru că și-a părăsit ceata ? Femeile, mă rog, vorbeau astfel, fiindcă o pizmuiau ; în sinea ei ea nu se știa cu nimic vinovată față de dînsul, nu încercase să-l momească, să-i aţină calea, iar tot ce făcuse, o făcuse cu capul său...

Sau și-o închipui pesemne că ea îl ține acum aici, legat de dînsa, să rabde și să privească, dacă nu propria sa robie, atunci robia altora ? I-a spus ea vreun cuvînt pînă acum ? N-are decît să facă așa cum îl îndeamnă inima. Soarta ei e hotărîtă — n-are pe nimeni în afară de el — dac-o fi să-l piardă, pierdută va fi și ea.

Dar oare nu-l și pierduse, de vreme ce stă așa lîngă dînsa, fără să scoată un cuvînt ? Și nu vrea nici să se culce, așteaptă, așteaptă într-una... Știe ea pe cine așteaptă, deși ține ascuns că-l trimisese pe fratele ei undeva. Știe și încotro-l trimisese : să-i caute ceata... Își dăduse singură seama de asta. Se ferește să-i spună, crezînd că ea o să se pună pe plîns dacă-i mărturisește. Nu-i fie teamă, dacă această casă albă cu gardul de piatră și acoperișurile încă neterminate nu-i este dragă lui, n-o să-o jelească nici ea, de vreme ce duc o asemenea viaţă într-însa.

— Strahile,.. Hai, spune ceva..

— Ce să-ți spun ?

— Ceva... Rostește ceva... Stăm ca niște cucuvele.

— M-a înșelat, Ivano, turcul acela ! strigă el cu totul pe neașteptate. De-abia acum văd ce laţ mi-a întins, să cad cu amîndouă picioarele într-însul. Mi-a dat iertare — pe dracu ! Altă socoteală și-a făcut dumnealui — să doboare cu un glonte doi iepuri. Să jefuiască satul. Să ridice conace, noi bogății să adune.

— D-apoi satu nu-i liber ? N-are firman ?

— O fi avînd, nu zic, da-i ca și cum n-ar fi. Zice-se c-ar fi rămas pe la chehaiele. Că l-ar fi ascuns pe tim-

puri tatăl lui Krastata. Dar acum Iordancio o să-l facă bucăți-bucățele, că doar n-o să-și strice el buna înțelegere cu Mehmed.

— Și nu se poate face nimic oare? prinse curaj Ivana. De ce nu te întîlnești cu unii oameni? Du-te, stați de vorbă, sfătuiți-vă...

— Am fost... Strahil se ridică, făcu cîțiva pași în dreapta și în stînga, scrută cu privirea întunericul dinspre uliță și se așeză din nou pe patul larg unde dormeau cînd era prea cald înăuntru. Am fost... Pornisem spre stînile lui Ioncio, unde se strîng de obicei bătrînii la sfat, dar unchiul Dimităr m-a întors din drum. „Nu te duce, mi-a spue el, Strahile..."

— Da de cînd a intrat așa spaima-n el?! izbucni Ivana.

— Nu-i vorba de nici o spaimă, îi luă Strahil apărarea. El s-a dus, dar pe mine m-a întors din cale... Știi, Ivano, ce vorbesc oamenii despre mine? Că aș fi trădat ceata turcilor, pentru a împărți cu spahiul avutul ei. Că Mehmed m-ar fi lăsat liber, pentru că i-aș fi îngăduit să jefuiască satul Brezovo. Însuși moș Petko i-ar fi spus unchiului Dimităr să nu mă cheme cumva la stînă, că oamenii se feresc de mine.

— Cum au putut, Strahile... Cum au putut crede... șoptea Ivana de abia auzit.

— Uite că au putut... adăugă cu glas surd Strahil. Dar să știi că nimic n-or să facă fără mine. Cică vor să ticluiască o jalbă către pașa, să trimită oameni, dar cu jalbe nimic n-or să îndrepte. Mehmed nu-i de ieri de azi pe lumea asta. El s-a-nțeles mai demult cu acel asupritor și mai strașnic decît dînsul. Ridică-te și vino să-mi dai o mînă de ajutor. Tare mi-i teamă ca nu cumva *gagealin*-ii din Panega să pună ceva la cale...

Și Strahil intră în casă, ferecă ușa și se apropie de vatră. Dădu la o parte cenușa rece, mișcă una din lespezi, ridică apoi capacul de fier de sub ea și începu a scoate din ascunzătoarea întunecată armele tatălui său și ale sale pe care le adusese mai deunăzi de la Fîntîna Umbrelor.

Ivana luă flintele lungi, pistoalele, iataganele și pumnalele ușoare și grele și le rîndui ca pe niște bețe lîngă perete. Iar cînd Strahil ceru un prosop mai mare, pentru a vărsa pulberea să se usuce, ea deschise lada cu cele mai frumoase straie, scoase de-acolo o broboadă de mătase nouă-nouță și, fără nici o părere de rău, o așternu pe podeaua de lut. Văzînd mătasea, Strahil avu o clipă de șovăială, dar cînd băgă de seamă cu cîtă nepăsare îl privea nevasta, deșertă pulberea din punga de piele și începu s-o întindă cu mîna.

— Uită-te acum să vezi cum se curăță și cum se încarcă puștile și pistoalele, spuse el zîmbind. Na, încearcă să umpli și tu, învață...

Ivana luă un scăunel, se așeză alături și începu să-și ajute bărbatul, uitîndu-se ce face și cum face el, și grăbindu-se să nu rămînă în urma lui.

Cînd afară se auziră refrenele cocoșilor, cîntate pe fel și fel de glasuri, armele haiducești, încărcate, străluceau de curățenie de-a lungul pereților, de parcă așteptau doar mîini să le înșface și dușmani să le apară în cale.

HAIDUCUL-PORCAR

Ivana știa cît de greu o să-i vină lui Strahil cînd i-o vedea pe brezoveni rînduindu-se pentru clacă, așa că ea însăși îi dădu să înțeleagă că ar fi bine să plece din sat :

— Ia scoate purceii înainte de a veni meșterii. Și-apoi du-te de seceră la Gherena. M-am întîlnit aseară cu mătușa Vălkoviția și mi-a spus că grîul a început să dea în pîrg. După ce-oi mîntui cu bucatele pentru meșteri, ți-oi aduce și ție de mîncare și om secera pînă se întunecă.

Oricît de liniștit fusese glasul ei, nu putu să-l înșele : nu-l trimitea ea de florile mărului la cîmp. Fără a scoate o vorbă, Strahil se îndreptă spre coșar și luă una din secerile noi, agățate sub streașină. Apoi deschise

portița cocinei și porni grăbit în urma micilor dobitoace înfometate, mînîndu-le spre balta Pregradena de lîngă sat, unde țiganii-porcari strîngeau în fiecare dimineață porcii gospodarilor. N-avea chef să se întîlnească cu nimeni astăzi, dar cînd trecu prin dreptul ogrăzii lui Petko Vlahu, dădu nas în nas cu bătrînul care, stînd ieri de vorbă cu moș Dimităr, i-o retezase atît de scurt. Portița era deschisă.

— Neața bună, Strahile! îi strigă Petko, apucînd de pe protap căpestrele bivolilor săi cu spinările late. Tocmai plănuiam că atunci cînd oi trece pe lîngă casa voastră să te întreb de n-ai cumva nevoie de vreun cărăuș de clacă așa ca mine. Trecui aseară și văzui că încă nu ți-ai gătat de zidit gardul tău de *ciorbagi*.

— D-apoi eu, moș Petko, le plătesc oamenilor, răspunse oarecum încurcat Strahil. Dar vezi că are Mehmed nevoie de lucrători. Du-te la el, socot c-o să te primească, deși ești bătrîn și mare lucru nu poți face.

— Chiar la el am și pornit, Strahile, la el. Cei mai tineri or să sape pămîntul, iar eu, la anii mei, am să mă opintesc la bolovani.

— Dacă-ți vine greu — nu-l iertă Strahil — strînge-i și pe ceilalți babalîci și, drept la pașă să vă opriți! Jeluiți-vă lui, că-i om cumsecade și o să vină să vă izbăvească de rele.

— Cui altuia ne-a mai rămas să ne jeluim? se muie bătrînul. Într-o vreme ne jeluiam altora, c-avea pe atunci cine să ne ia apărarea, dar azi nu mai e.

— Nu mai e, pentru că nu știți să vă respectați oamenii. Vă umblă limba-n gură ca la niște vipere. Scoate acum bolovani pentru bei și nu te mai lega altă dată de mine, ai înțeles?

— Dar stai, Strahile... moș Petko scăpă căpestrele din mînă și porni spre portiță, dar Strahil trecu mai departe în urma purceilor, fără să ia în seamă dezvinovățirile încîlcite ale bătrînului.

Călcase cu stîngul în dimineața asta: nici n-apucă să i se stingă furia pricinuită de prima întîlnire, că-l năpădi alta. Trecuse de ultima grădină din marginea satului și dădu să taie-n curmeziș drumul, ca să intre în braniș-

tea rară în care se afla mlaştina Pregradena, cînd auzi tropot de copite venind dinspre şleaul ce ducea către conacul beiului. Îşi întoarse capul şi văzu cam la treizeci de paşi depărtare vreo cinci-şase călăreţi, care se apropiau iute de el. Încurcat, nu mai ştiu încotro s-o apuce, deoarece îndărătul turcului mărunţel ce se legăna în şaua unui căluţ negru, recunoscu în călăreţul înalt de pe frumosul armăsar alb pe Mehmed însuşi.

După primul grup de călăreţi apărură încă doi, în faţa cărora alergau cu un lătrat turbat o droaie de ogari şi copoi legaţi cu lanţuri de ciochinele şeilor. Purceii lui Strahil se opriseră şi ei în loc, ciulind urechile la lătratul zgomotos şi cumpănind parcă aidoma stăpînului lor încotro e mai bine s-o rupă de fugă.

Călăreţii se apropiară, şi Strahil, vrînd-nevrînd trebui să-i aştepte să treacă. Nu i se părea demn să fugă, cum ar fi făcut-o alţii în locul său, dar nici să-şi scoată căciula şi să se ploconească pînă la pămînt nu putea.

Dacă Mehmed n-ar fi călărit în faţă lîngă fiul său, numai un ochi încercat şi-ar fi putut da seama care din ceată-i stăpînul şi care-s seizii şi ciubuccii săi. Toţi erau împopoţonaţi cu găitane şi fireturi, mătase şi catifea. Mehmed părea îmbrăcat mai simplu chiar decît slugile sale. Avea în schimb fesul lăsat într-o parte, iar brîul liliachiu de mătase îi scotea la iveală zvelteţea şi mlădierea trupului. Numai armele lui erau mai frumoase şi mai bogate decît ale oamenilor săi. Puşca aşezată de-a lungul şeii strălucea ca o piele de şarpe cu solzi aurii şi sidefii, iar nestematele de pe mînerul încovoiat al micului iatagan împrăştiau razele dimineţii în mii de scînteieri.

Beiul se legăna mîndru nevoie-mare, cu mîna sprijinită în brîu şi cu gîtul nu mai puţin avîntat înainte decît al trăpaşului său arab. Aşa ar fi trecut el pesemne prin dreptul acelui rob pîrlit de soare şi cu îmbrăcămintea ponosită, care mîna nişte purcei, dacă băiatul n-ar fi strigat :

— Tată, ia uite ! Uite cine stă acolo ! arătă el spre Strahil cu biciul său mic, împletit.

Mehmed trase mîna cu frîul, nemulțumit că strică trapul uniform al calului, își întoarse fața sa frumoasă, cu o expresie de vultur prădalnic, și își încruntă privirea spre țăranul ce stătea drept sub copac.

— Haiducul, tată ! continuă să strige copilul uluit. Strahil !

— Nu, fiule, șuieră aspru printre dinți Mehmed. Acesta nu-i haiduc, ci porcar !

Și în ultimul cuvîntel strecurase tot disprețul pe care-l nutrea din moși-strămoși neamul agarean față de porci și porcari.

Tatăl și fiul trecură mai departe.

— Fugi din drum, mă ! urlă unul dintre hăitari, văzînd copoii năpustindu-se asupra țăranului și încurcîndu-i lanțurile. Mîna sa ridică amenințător biciul lung asupra lui Strahil, dar n-apucă să se sloboadă.

— E Strahil ! E Strahil ! strigă hăitarul și împintenă calul, fără să bage de seamă cum calcă în picioare cîinii de rasă ai spahiului.

Acesta era unul din cei doi pazvanți, cărora Strahil le dase drumul vii la Krivula, cînd îi eliberase pe țăranii legați.

Strahil rămase cu capul aplecat, pînă ce lătratul cîinilor se stinse în josul pădurii.

CÎNTECUL LUI STRAHIL

S-a înșelat Ivana crezînd că lui Strahil o să-i fie mai ușor dacă iese din sat. Într-adevăr, pe cîmp nu era nici țipenie de om. N-avea cine să-i spună vreun cuvînt de obidă. Dar cu cît intra mai adînc în lanul holdelor cu spice bogate, cu atît se simțea mai vinovat ca și cum ar fi fost un fugar pornit să-și prădeze semenii, care își lăsaseră avuția sub cerul liber numai pentru că aveau atîta încredere într-însul.

Valea se dezvăluia jăraticului ceresc, aidoma unui țest încins în care se rumenea pîinea îngropată încă în toamnă.

Cu cîtă nerăbdare aşteptase el primele zile ale secerişului! Se gîndise la ele ca la o sărbătoare: cîmpia-i plină de secerători — fiecare îşi seceră lanul, dar munca şi cîntecele sînt ale tuturor — porneşte-n colind glasul fetelor, scutură osteneala de pe umeri şi o risipeşte în întinderea sinilie. La vremea amiezii se duc unii la alţii, sub umbra perilor, tăifăsuiesc domol, cu vocile răguşite de colb, dar şi fără cuvinte se vede cît de colo că toţi sînt mulţumiţi şi bucuroşi..

Pe cînd acum?... Păşea singur ca un hoţ spre holda sa. Pînă şi mărăcinii îl trăgeau parcă înadins de picioare.

Cînd ajunse la holdă şi văzu cît de des a crescut măzărichea pe haturi, îi fulgeră din nou prin minte gîndul că buruienile s-au ridicat în pofidă ca un zid, pentru a-i tăia calea. Nu trecu prin ele, ci mînui secera pînă-şi făcu o potecă destul de largă şi de abia atunci se linişti.

Îşi scoase ilicul, se aplecă şi înşfăcă o mînă de spice. Dar de astă dată spicele fîşîiră duşmănos, ca nişte şerpi, năpădindu-i în faţă duhoarea rădăcinilor lor. Tăie cu năduf spicele, îşi retrase mîna şi se îndreptă de şale. De-ar fi zărit măcar un singur secerător undeva, i s-ar mai fi uşurat povara ce-l apăsa pe suflet. Dar valea pustie se unduia în valuri tocmai pînă la ostrovul verde al satului şi aerul înceţoşat de dogoare tremura ca jarul în spuză. Holdele se plecau ici şi colo, ascunzîndu-şi spicele coapte de ochiul arătător al soarelui. Şi numai greierii, înţelegînd cît e de trist să n-aibă cine strînge darul pămîntului, îşi zbuciumau cu deznădejde arcuşurile lor nevăzute.

— Nu, tresări el, nu cîntă numai greierii...

Îşi încordă auzul şi prinse un cîntec îndepărtat, surd şi dens ca arşiţa însăşi. Un val fierbinte de sînge îl izbi în cap — simţi că se clatină şi îşi propti trainic în pămînt, picioarele, ca să nu-i tremure. Nu-i venea a crede — nu deslueşea cuvintele cîntecului, dar melodia lui îi fu de ajuns ca să recunoască într-însul cîntecul în care se proslăvea vitejia căpeteniei de haiduci Strahil! Oare oamenii îl îngînau într-adevăr sau el se înălţa aidoma aburilor din însăşi glia însetată?

Uită unde şi pentru ce venise, îşi lăsă chiar şi ilicul întins pe măzăriche şi porni după glas spre mica unduitură care-l împiedica să vadă locul dinspre rîu. Cînd se apropie de ridicătură, începu să meargă aplecat, de parcă ar fi pîndit pe cineva sau ar fi vrut să se ascundă de privirile cuiva. Dar nu avea de ce să se aplece — cei care cîntau erau prea departe şi chiar dacă l-ar fi văzut, n-aveau cum să-l recunoască. Pe malul celălalt al rîului, de unde începeau pămînturile beiului, sute de secerători pătrunseseră în cîmpia galbenă, închipuind o seceră imensă ce ajungea cu capetele spre o cunună de copaci, în jurul cărora fumegau cîteva focuri.

Nu erau oare aceştia secerătorii, numeroşii secerători pe care voia el să-i audă în cîmp? Nu acesta era oare cîntecul pe care dorea să-l asculte? De ce atunci nu-i năvăli în obraz bucuria, ci lacrimile îi împăienjeniră ochii? De ce atunci acest cîntec nu-i smulse durerea s-o risipească în întinderea neţărmurită, ci se prăvăli asupra-i ca un blestem de mamă, retezîndu-i picioarele şi strivindu-l? Oare pentru că a înţeles cît de mare-i durerea acestor cîntăreţi, care, nemaiputînd găsi un sprijin într-însul, căutau alinarea în amintirea despre el, în cîntecul său?

Asculta cîntecul şi plîngea cu hohote, cum nu plînsese din vremea cînd adunaseră pe o cergă trupul lung al tatălui său. Plîngea, fără să se uite împrejur de-l vede sau îl aude cineva. Dar cîmpia era pustie şi numai greierii îşi zbuciumau arcuşurile lor.

Iar cînd se ridică, avu încredinţarea că nu se află pe pămînt şi nici în ceruri asemenea forţă care să-l întoarcă din drumul ce ducea spre Latinskoto Kale, spre cetate.

De vreme ce părăsise muntele cu plan să ducă viaţă paşnică, apoi se cuvenea s-o trăiască la fel cu toţi ceilalţi. Nu-l răbda inima să se retragă ca un *ciorbagi* îndărătul zidurilor sale, nici să-şi secere singur cuc holdele pe cîmpul pustiu, ori să-şi umple coşarul, cînd coşarele întregului sat aveau să fie golite de cavaşii spahiului, după cum nu-l răbda inima nici să-şi zidească grajduri, în timp ce ceilalţi zideau saraiuri pentru bei — era dator

să împărtășească povara comună, altfel moș Petko și bătrînii aveau tot dreptul să-l socotească fugar și trădător. Or, el nu avea de ce să umble cu vicleșuguri și să se țină mereu deoparte — trebuia să pună și el umărul la povară și să tragă...

Nu putu să-l rețină cîtuși de puțin nici măcar Anghel, care se înapoiase în cele din urmă, istovit de atîta umblet pe drumuri îndepărtate, prin codri și măguri necunoscute. Flăcăul trebui să se întoarcă și să-l însoțească o bună bucată de drum, spre a-i povesti că, deși cutreierase amar de vreme crestele și văile, nu i-a fost dat să întîlnească nicăieri ceata lui Goran. A aflat însă de la ciobani că plecaseră la drum lung, fără să spună cînd se vor întoarce, sau unde se vor opri. Văzîndu-l pe Strahil atît de întunecat la chip, Anghel crezu că-i supărat pe dînsul, așa că se grăbi să se dezvinovățească :

— Nu te supăra pe mine, bade Strahile, că adevărul adevărat îți mărturisesc : am umblat tare mult. Era cît pe ce să-mi dau duhul pe-acolo de foame și de sete. Iar într-o noapte m-a cuprins furtuna între niște rîpe — mi-am zdrobit toate oasele de pietroaie pînă am apucat să mă opresc la o văgăună între doi bolovani. Uită-te la hainele mele și nu mai întreba.

Se opri în loc, așteptînd ca Strahil să se uite la dînsul, dar cumnatul său continuă să pășească înainte, egal, așa că trebui iarăși să-l ajungă din urmă șchiopătînd.

— N-ai nimic, glăsui într-o vreme Strahil. Să vezi și tu ce înseamnă viața haiducească. Dar să mai fi gonit după tine și poterile ? Tu alergi și habar n-ai dacă nu cumva tocmai acolo unde chitești să te ascunzi nu stă cineva la pîndă... Du-te de te primenește și culcă-te, să dormi ca oamenii. Dar înainte de asta, treci pe la sora ta mai mare, pe la Ivana. Spune-i să nu mai meargă la holdă. Voia să-mi aducă de mîncare, dar eu mă duc la cetate ; oi găsi eu nici vorbă, să îmbuc ceva pe acolo. Na, ia și secera asta... Mie nu-mi mai e de nici o trebuință...

Și lăsă flăcăul în mijlocul drumului.

Vechea cetate fusese înălțată pe o culme în preajma trecătorii. Rîul o înconjura din trei părți, și numai prin cea de a patra se putea cățăra omul mai ușor pe vîrful

pieziș, năpădit de iarbă. Pe această parte se mai păstrau încă făgașele lăsate de căruțele care, cu ani în urmă, căraseră pietre pentru construcție din cetatea ridicată cine știe cînd. Aceleași căruțe scîrțîiau și acum pe el, dar nu ca să coboare pietrele gata cioplite, ci să ducă sus altele noi.

Pe vîrf, unde era un loc nu pentru unul, ci pentru trei seraie, mișunau sute de brezoveni. Unii desprindeau cu rîngi ultimele rămășițe ale zidurilor, alții încărcau căruțele și așezau pietrele, dar cei mai mulți se apucaseră de săpături pentru marile pivnițe ale conacului și de șanțul pentru temelia groasă o zidului dimprejur.

Ici-colo, printre grupurile și rîndurile răzlețe, străluceau armele pazvanților și supraveghetorilor biciului, dar bicele și țipetele lor ascuțite erau cu totul de prisos, căci oamenii munceau cu rîvnă, de parcă s-ar fi juruit să termine în trei zile toată construcția. Se agitară și zumzăiră ca niște bondari abia cînd dădură cu ochii de Strahil, răsărit în fața lor parcă din pămînt ; acesta își plimbă privirea de jur împrejur și se duse întins la meșterul Gheorghi, care săpa de zor la unul din zidurile cetății.

— Strahil !... Uitați-vă : e Strahil !... A venit și el... De ce oare ?... Stai să vedem... Se duce la Gheorghi... strigau oamenii pe întrecute. Se îndreptară din șale cu uneltele în mînă și așteptară să vadă ce avea să se întîmple. Numai flăcăul necunoscut, care săpa la temelia zidului cu meșterul Gheorghi și pe care niciunul din brezoveni nu-l cunoștea, de cum îl zări pe Strahil lăsă jos lopata, se încovoie și se grăbi să dispară în dosul peretelui.

Dar Strahil nu făcu nimic din ceea ce ar fi putut să stingă curiozitatea noilor slugi ale beiului. Se apropie de meșterul său, care-i lucrase grajdul de-acasă doar pînă la jumătate, făcu nehotărît cîțiva pași în dreapta și-n stînga, apoi ajucă lopata aruncată de tînărul necunoscut.

— Ce mai faci, Gheorghi ? zîmbi el palid. Se vede treaba că n-o să putem isprăvi grajdul meu...

— Să-l fi continuat tu, spuse meșterul. Lumea zice că de tine n-au să se lege!...

— N-am avut chef să lucrez singur... răspunse Strahil. De altfel, nici nu mă prea pricep — să mă pomenesc că am înălțat pereții strîmb...

— Ei, voi! țipă un pazvant cu mustățile lungi, cînd văzu că toți privesc spre cei doi lucrători ce stăteau de vorbă lîngă perete. Ce v-ați pus acolo pe vorbă? De ce nu lucrați? se îndreptă el spre ei, tîrînd biciul în urmă pe pămînt.

Gheorghi înfipse ranga în varul zgrunțuros, mîncat de ploi.

— Hai, sapă, ce mai aștepți, îl apucă pazvantul de umăr pe Strahil și-l împinse spre șanț.

Mulți încremeniră, dar uimirea lor crescu și mai mult cînd haiducul sări ascultător în groapa adîncă de două-trei palme și începu să arunce afară pămîntul.

Țăranii își aplecară și ei capetele și prinseră a izbi atît de înverșunat pămîntul cu tîrnăcoapele, încît ai fi zis că nu săpau pivnițe pentru spahiu, ci gropi în care să-și poată îneca rușinea și obida.

Dintre toți însă, cel mai tulburat era Dimo — ajutorul necunoscut al meșterului Gheorghi, care de ieri dădea tîrcoale satului așa cum îi poruncise stegarul, iar astăzi socotise că-i mai nimerit să se amestece printre brezoveni, în loc să cutreiere ogoarele potopite de arșiță. Se cățărase pe zid și desprindea de acolo piatră cu piatră, pentru a putea observa mai bine ce va face haiducul venit la muncă de bună voie. Cînd văzu că pazvantul îl împinge pe căpitan, mîna îi alunecă singură sub ilic, dar acolo și rămase, deoarece Strahil nu schiță nici un gest de apărare, ci, supus, s-apucă să arunce pămîntul săpat. Și nu se opri nici atunci cînd toți ceilalți săpători și pietrari, înfiorați, lăsară lucrul și se uitară la fărădelegea care se petrecea pe buza rîpei, de unde începea coborîșul. Căruța prea încărcată a unui copilandru, care venise la lucru, căci alt bărbat nu era în casa lor, se clătină cine știe de ce înainte de a ieși din făgașul săpat adînc în apă, toată greutatea pietrelor căzu pe roata dreaptă din față, șpițele slăbite nu rezistară și obezile

roții săriră. Căruța se lăsă într-o rînă și bară drumul celorlalte care veneau în urmă.

Pazvantul aflat în apropiere în loc să dea poruncă să descarce pietroaiele și să scoată din drum căruța distrusă se năpusti cu sudalme asupra copilului îngălbenit, care plîngea mai mult după căruță, decît de teamă, și începu să-l izbească cu cizmele și să-l croiască la întîmplare cu vîna lungă și uscată de bou.

— Văle-u-u !... Văle-e-u, măiculiță ! țipa copilul încremenit.

Iar Strahil arunca mai departe țărîna, de parcă n-auzea țipetele și înjurăturile din preajmă. Se îndreptă de șale, dar numai ca să-și șteargă sudoarea de pe frunte. Dacă nu i-ar fi căzut întîmplător privirea asupra șuviței de sînge ce se strecura din arcada crăpată de bici a micului căruțaș, s-ar fi aplecat poate din nou asupra gropii.

— A-a !... icni el cînd văzu că mîna agareanului se ridică iar și abia atunci desluși gemetele stinse ale copilului, care se prăvăli lîngă roata sfărîmată a căruții.

Porni.

Și nici o forță pămîntească ori cerească nu l-ar fi putut întoarce din drum, nimic n-ar fi putut opri mîna-i să ridice lopata grea de fier și s-o prăvălească peste fesul pazvantului turbat.

— Pocnește-l, căpitane ! răsună un glas sonor, foarte cunoscut, dinspre cetate.

— Pocnește-l Strahile ! tună și moș Petko și izbi cu atîta sete ranga de fier, cu care urnea pietroaiele, în supraveghetorul ce se repezea asupra lui Strahil, încît oasele acestuia trosniră, și el se prăbuși cu nasul în țărînă, la picioarele bivolilor.

— Pocniți-i, mama lor ! Pocniți-i ! izbucniră strigăte în cor și, într-o cilpă, uneltele de muncă se transformară în arme cumplite în mîinile vînjoase ale țăranilor. Suferința acumulată de dimineață se revărsă în cele din urmă.

Pazvantul cel negru și mustăcios care-l împinse cu puțin mai înainte pe Strahil în șanț, flutură în vînt iataganul, își făcu loc, scoase pistolul și-l îndreptă spre

Strahil, care ridica cu grijă de sub roți pe băiatul strivit în bătaie.

Bubuitura răsună și toți închiseră ochii, ca să nu-l vadă pe căpitan prăbușindu-se. Dar unde țintise oare agareanul ? Strahil se îndreptă viu și nevătămat, iar în locul său țintașul se clătină și căzu ca secerat cu pistolul sub el.

Numai mica șuviță de fum ce se risipea pe vîrful fostei cetăți și dinții dezveliți într-un rînjet fioros al lui Dimo arătau că tînărul haiduc i-o luase pazvantului înainte cu împușcătura.

— Tu ești, Dimo ! îl zări Strahil pe trimisul cetei și înșfăcă repede pistoalele pazvantului doborît.

— Eu sînt, căpitane ! sări haiducul de pe zid.

— V-am spus eu c-o să se întîmple ceva ? V-am spus ? trecea în fugă de la unul la altul Siromah Petăr, fără să aștepte răspuns. Ochii lui ardeau de-o asemenea credință neînfricată, încît ai fi zis că de-ar fi năvălit acum asupra cetății o întreagă ordie de nizami, el nu ar fi șovăit să le iasă în cale, doar cu tîrnăcopul și cu mîinile sale scheletice.

De cum simți în palme capetele încovoiate ale pistoalelor, Strahil se schimbă ca prin farmec. Umerii i se îndreptară, ochii îi scăpărară plini de autoritate, iar între sprîncene îi apăru cuta de căpitan, care îi oprea și pe cei mai îndrăzneți să-i spună vreo vorbă împotrivă. Se simți ușor, de parcă ar fi aruncat de pe el cu o singură mișcare niște veștminte grozav de strîmte. Trase aer în piept, și-nvălui dintr-o privire Kozlovețul albăstriu, deasupra căruia plutea un nour mare și alb, aidoma unui vultur cu aripile desfășurate. Au zvîcnit oare aievea aripile sale în semn de salut sau i s-a părut numai ?

— Vreau să vă întreb — îi fulgeră Strahil cu o uitătură pe țăranii strînși ciotcă în jurul său — ce căutați aici ? Ia priviți-vă bine — atîția bărbați ! Și toți unul ca unul de puternici și vînjoși ! Cu toate astea, cînd Mehmed mișcă un deget, toți vă plecați capetele în fața lui. Are sau nu are Brezovo drepturi ? răsună glasul lui profund de aramă. Spune-mi mata, moș Petko ! Ți-am simțit limba și știu că-i mai ascuțită chiar decît o coasă

bătută. Ai auzit mata vreodată să fi fost Brezovo sat de *kesimgii ?*

— N-a fost, Strahile ! strigă bătrînul. Are firman !

— Nu face nici două parale firmanul vostru, dacă nu-s mîini și capete care să apere ceea ce stă scris în el ! îi fulgeră căpitanul cu privirea. În timp ce am păzit cu ceata în munți, Mehmed și-a văzut cuminte de treabă. Dar de cum am vrut și eu... să trăiesc omenește, și-a căscat din nou gura de balaur. Iar voi n-ați fost în stare să i-o astupați cu o oiște. De mine v-ați agățat : Strahil e vinovat că noi sîntem așa de fricoși. Strahil e vijelie, furtună, zmeu. Strahil poate să facă totul, fiindcă și-a pus dinainte capul pe tăietor, iar voi nu puteți, că pe voi nu v-a născut tot o mamă ca pe mine. Ești tu oare mai slab de cum îs eu, Stanio ? Sau tu, Ghencio ? De ce n-a găsit unul dintre voi o sulă s-o înfigă în spinarea spahiului ? Sau v-ați spus : Să-i facă Strahil de petrecanie ! Numai pe mine m-ați sortit jertfă păgînilor ?

— Ai dreptate, Strahile ! strigă surd Stanio.

— Are dreptate !... Așa-i !... se auziră și alte glasuri.

— Domnul o să mă judece și pe mine, și pe voi ! ridică Strahil pistolul deasupra capetelor aplecate ale țăranilor săi. Duceți-vă să vă secerați holdele ! Cu Mehmed o să mă răfuiesc eu. Dar să știți — în locul lui, o să vină altul, cît despre mine, un glonte-i de ajuns. Dar blestemați să fiți și de Dumnezeu, și de mine, dacă vă mai plecați o dată capetele ! Cine are nevoie de lucrători pentru moșiile sale — n-are decît să-i plătească.

— Nu-mi trebuie mie banii lui ! strigă clocotind de mînie Siromah Petăr.

Ușurința cu care cel mai sărac țăran din sat renunțase la banii moșierilor era atît de mare, încît învinsese și suferința lui Strahil, și rușinea brezovenilor. Căpitanul se uită la cămașa lui zdrențuroasă și zîmbi ; zîmbetul său descreți frunțile țăranilor, și deasupra vechii cetăți răsună un rîs nebunesc, plin de bucurie. Rîsul limpezi fețele, aruncă o punte însorită între brezoveni și căpitanul lor, îi umplu de simțămîntul bucuriei că sînt liberi și de neînvins.

În timp ce Dimo strîngea armele pazvanților, Strahil se trase la o parte cu țăranii mai bătrîni.

— Să dați toată vina pe mine și pe oamenii mei, îi instruia el. Tu, moș Petko, și tu, Stanio, să-l luați pe moș Dimităr și încă în noaptea asta să porniți spre pașă. Voi să vă plîngeți primii. Povestiți-i totul, așa cum stau lucrurile. Dacă o să vă ceară firmanul, el se va afla la moș Dimităr. Cînd vă înapoiați, vă duceți întins după el. Și să nu vă temeți de Mehmed și de oamenii săi. Am să strîng eu și frîul subașei, de n-o să mai cuteze el să vă chinuiască sufletele. Și cu Krastata am eu o răfuială.

— Să te țină Dumnezeu, Strahile ! Să-ți dea sănătate ! îi mulțumeau și-l binecuvîntau țăranii.

Căruța ruptă fu dată la o parte, celelalte se îndreptară spre sat, iar șuvoiul omenesc năvăli în făgașul îngust al drumului, îl umplu și se revărsă pe deal. În frunte mergeau țăranii conduși de Stanio Baltiata și moș Petko, iar ceilalți se îngrămădeau de pe margini : nimeni nu voia să rămînă în urmă. Ajungînd în vale, își strînseră rîndurile și înaintară ca un furnicar uriaș prin holdele beiului.

— Dimo, spuse Strahil, cînd rămaseră ei doi printre cadavrele întinse împrejur. Unde-i ceata ?

— Lîngă Krivula e, căpitane, răspunse flăcăul. Acolo mi-am dat întîlnire cu nea Goran.

— Trebuie să ne grăbim, continu Strahil, neurnindu-se din loc și nedesprinzîndu-și privirea de pe ostrovul verde îndepărtat al satului. Poate apucăm să ajungem înaintea beiului, înainte ca el să iasă din pădurea Krăstașka.

— Acolo e ?

— Într-acolo se ducea azi-dimineață cu ogarii săi...

— Atunci, hai !

Și cei doi haiduci se sloboziră pe partea abruptă, trecură rîul și porniră zoriți, în tăcere, pe drumul prăfuit. La un moment dat însă se opriră amîndoi în loc, se întoarseră și își încordară auzul. Careva dintre brezoveni dăduse glas cîntecului lui Strahil. Curînd i se alăturară și ceilalți, iar cîntecul își porni colindul ca o adiere peste întinderea cîmpiei. Ajunse pînă hăt departe

la secerătorii din Brezovo, îi făcu să-și îndrepte spinările și să năvălească prin holdele beiului în întîmpinarea săpătorilor și pietrarilor. Răsunară în cor strigăte. Secerile, lopețile și tîrnăcoapele străluciră deasupra celor două șuvoaie omenești ce se îngemănau.

Dimo rări ușor pasul, rămînînd puțin în urmă, să nu-și dea căpitanul seama că-i zărise ochii înlăcrimați.

FRAȚII DE CRUCE

Pădurea de lîngă Krivula era mică, despărțită de munte prin brîul verde al pășunilor beiului, așa că putea fi lesne înconjurată. De aceea ceata stătea locului pitită și Ghergo nu aprinse focul să pună la frigare mielul legat de o tufă de mărăcini. Unii dintre băieți dormeau la umbră, ceilalți își rînduiau armele și tăifăsuiau, în vreme ce stegarul tăia dintr-o bucată de piele de porc petice pentru a-și cîrpi opincile.

Vremea era răcoroasă, izvorul șușotea cristalin și rece, și dacă pastrama n-ar fi fost atît de tare, nimeni n-ar fi avut a se plînge de nimic. Doar Ianko Konakliiceto nădușea de căldură printre stîncile încinse ; avea menirea de a veghea asupra drumului dinspre vale, care numai după patru-cinci sute de pași se pierdea printre coroanele copacilor de pe vîrful dîmbului din față. Cînd locul era deschis, se vedea și drumul cu ușurință pînă hăt departe. Omul avea răgaz să-și mai coboare din vreme în vreme pleoapele peste ochi, ori să-i plimbe pentru odihnă în marea cîmpiei. Pe cînd acum, era de ajuns să-ți întorci o clipă numai capul, că te și puteai pomeni cu un drumeț lîngă tine. Și n-aveai de unde ști dacă-i om de-al tău, sau străin.

— Aceștia trebuie să fie de-ai noștri... își încruntă Ianko privirea, cînd pe dîmbul din față răsăriră două căciuli.

Se uită la stegar și strigă cum strigară dimineață toți cei ce stătuseră de strajă :

— Nea Gorane, au apărut doi cu căciuli.

Dar stegarul nici nu se uită la el ; își văzu mai departe de treabă, tăind peticile pentru opinci ; trecuseră de azi-dimineață nu numai unul sau doi, ci o mulțime, care cu căciuli, care cu fesuri, care cu capul gol. Și-ar fi strîmbat ceafa, dacă s-ar tot fi întors să se uite după toți.

— Sînt înarmați, continuă să informeze Ianko. Unul e fără șerpar... Poartă pistoalele afară. N-au puști.

Goran prinse un petic, își vîrî piciorul înfășurat cu obiele în opincă și începu să-și lege încet nojițele negre : cine cuteza să pornească fără arme în munți ? Putea să-ți iasă în cale și o fiară, și apoi chiar de un turc nenorocit te scapi mai repede, dacă nu ești cu mîinile goale...

— Stai !... își încordă Ianko privirea. Mi se pare că unul este...

Degetele stegarului strînseră nojițele.

— Dimo e ! rosti flăcăul.

Stegarul țîșni în picioare și se repezi spre stînci. Inko îi ceda locul său comod și-și strecură și el privirea peste umărul stegarului.

— Dimo e, nu-i așa ? turuia flăcăul. Dar cine poate fi celălalt ?... Cred că și pe el l-am văzut undeva... Nea Gorane ! îl apucă Ianko de umăr pe stegar. Nu cumva-i căpitanul ?

Goran se smulse din mîna lui. Sări de pe bolovan și o luă la fugă pe drum, cu un picior încălțat cu opinca, iar cu celălalt doar în obiele, nerăbdător să iasă în calea drumeților. Uitase chiar și de propria-i poruncă să nu se facă zgomot : nu numai Ianko, dar și haiducii ce dormeau la umbră îl auziră cum strigă de răsună toată pădurea :

— Strahile ! Fratele meu !... Fratele meu de cruce !

— Frate Gorane ! se repezi și Strahil în întîmpinarea stegarului.

Stăteau băieții cățărați pe bolovani și se uitau înmărmuriți, nevenindu-le să creadă că și cei doi uriași — spaima munților — aveau într-adevăr inimi în piepturile lor. Și încă inimi slabe : se îmbrățișau ca niște co-

pii în mijlocul drumului, iar din cînd în cînd își ștergeau cu latul palmei pleoapele.

— Repede, Gorane! își reveni primul căpitanul. Strînge repede băieții.

Dar nu mai era cazul să-i strîngă — ei înșiși săreau pe stînci, se strecurau printre copaci și fugeau din răsputeri cu strigătele de bucurie pe drum:

— Căpitane!... Nea Strahile!...

— Ce mai faceți băieți? Ce mai faceți? îi întîmpina Strahil tulburat. Noroc, Ianko! Noroc, Petre! Ți-a trecut mîna? Sînteți cu toții aici? Stoian unde-i?

— Aici sînt, căpitane! Nu mă vezi?

Căpitanul nu-l zărise, deși Stoian stătea ca un plop înaintea ochilor săi.

— Ghergo unde-i? Dar Drajo?

— Domnul să-l ierte pe Drajo! își făcu semnul crucii, scoțîndu-și căciula. Și-a dat sfîrșitul în trecătoarea Sfîntul Nicolae...

Strahil se uită și la ceilalți, nădăjduind că Ghergo glumește, că în clipa următoare avea să-i apară înainte fața presărată de aluniță a cîntărețului.

— S-a dus... S-a dus... Dumnezeu să-l ierte... spuseră mai mulți.

Un fior îl străbătu pe Strahil din creștet pînă-n tălpi, flăcărui agere mistuiră așteptarea nesigură din ochii săi, iar între sprîncene se așternu cuta de căpitan. Își ridică domol capul și-și dezvălui chipul înnegrit în fața cerului.

— Doamne, iartă-i pe cei morți și dă-le puteri celor vii întru mîntuirea suferințelor, rosti el cuvînt cu cuvînt scurta rugăciune cu care se despărțeau de tovarășii lor căzuți, cînd izbuteau să le smulgă trupurile neînsufletite din ghearele poterașilor, ale fiarelor și ale păsărilor de pradă. Grăbiți-vă acum după mine! răsună glasul său de oțel. Trebuie să ieșim în calea spahiului înainte ca el să apuce să vadă ce-am făcut eu cu Dimo la Latinskoto Kale.

— Da unde-i el? întrebă Goran numai așa, ca să nu-și dea pe față marea bucurie că-l vede pe căpitan întocmai cum îl știa din totdeauna.

— În pădurea Krăștașka e. Cu fiul său și cu încă cinci-șase seizi. Ia, Petre, dă-mi șerparul tău, că nu fac nici două parale fără iatagan. Na, ia pistoalele mele.

În timp ce băieții strîngeau una-alta din poiană și își cercetau armele, Goran se încălță. Strahil își încinse șerparul, pipăi ascuțișul oțelului albăstrui de Bagdad și porni în tăcere prin pășunile dinspre pădurea Krăștașka.

Soarele scăpăta spre asfințit cînd ei ajunseră lîngă pădurea a cărei margine îngustă se contopea cu braniștea rară de la Brezovo. Se răzlețiră în lanț, dar așa fel încît să se audă unul pe altul. Fugeau de la un copac la altul, iscodeau cu atenție împrejurimile și își încordau auzul să prindă lătratul ogarilor beiului.

„L-am scăpat, se gîndi Strahil și își dădu seama ce greșeală făcuse în marea sa zăpăceală. Trebuia să-l trimit pe Dimo singur la ceată, iar eu să mă întorc în sat, să mă pregătesc și să pun și oamenii la cale, să știe ce trebuie să facă în caz de ceva. Nu, nu cred să înceapă a-și vărsa mînia încă azi!" se liniștea el, dar privirea sa îngrijorată căta în depărtare peste pășuni și ogoare de la punctul alb al conacului pînă la Brezovo, pierdul în desișul verde.

— Strahile! strigă din spatele unui lăstăris Goran și fugi repede la el. Mi s-a părut că am auzit împușcături dinspre sat! Cred că acolo se întîmplă ceva.

Amîndoi își îndreptară privirile spre Brezovo și își încordară auzul. Nu deslușiră nimic, dar deasupra copacilor zăriră înălțîndu-se două coloane groase de fum negru. Strahil închise ochii ca să spulbere nălucirea ce-i apăruse: își văzuse casa potopită de flăcări, în timp ce Ivana, cu mîinile întinse spre fereastră îl striga să-i vină în ajutor!

Goran nu așteptă hotărîrea căpitanului: își vîrî două degete în gură, fluieră de două ori ascuțit și se îndreptă primul peste țarini spre sat. Împușcăturile prinseră a se auzi cum nu se poate mai limpede — aici răsună cîte una, apoi cîte două, iar mai pe urmă izbucneau în rafale cîe patru-cinci dintr-o dată.

— Se bat... Se bat... șoptea cu buzele supte Strahil și zbura pe un hat năpădit de buruieni ce despărțea

două holde. Țineți-vă bine, Stanio... Moș Petko... Unchiule Dimităr...

Cei mai mulți din ceată erau mai tineri decît căpitanul, dar numai spinarea lui Dimo se vedea la vreo cincizeci de pași în fața lui. Deodată Strahil îl auzi fluierînd din răsputeri și văzu cum flutură din mîini. Întorcînd capul în goană, zări un călăreț, care se abătuse din drum, luînd-o spre munte ; acestuia îi făcea Dimo semne. În urma călărețului, dinspre Brezovo, fugeau în neorînduială o mulțime de femei, bărbați și copii...

— Încoace ! Încoace ! o croi Dimo la fugă spre călăreț, să-l întîlnească mai repede.

Se îndreptă și Strahil într-acolo.

— Nea Strahile ! auzi căpianul ca prin vis strigătul călărețului. Spahiul a atacat satul !...

— E Anghel cu Dorcio al lui moș Dimităr !

N-avu răbdare căpitanul să asculte pînă la capăt istorisirea lui Anghel, cum adormise, cum moș Dimităr îl trăsese de picioare din așternutul de sub păr și-i strigase să fugă în căutarea lui Strahil...

Cum auzi vestea se și aruncă pe spinarea lui Dorcio. Sări și Dimo în spate, îl cuprinse pe Strahil de mijloc și urlă :

— Mînă, căpitane !

Haiducii le-o luaseră înainte, dar cei doi călăreți îi ajunseră în curînd și-i lăsară în urmă.

NEVASTĂ DE HAIDUC

Moș Dimităr ieșise la clacă în dimineața asta cu secerătorii. Dar cînd auzi cîntecul lui Strahil și văzu șuvoiul de oameni năvălind dinspre cetate, își dădu pe loc seama ce se întîmplase și îndemnă primul secerătorii să pornească în întîmpinarea lor. Se rîndui alături de meșterul Gheorghi, de Petko și de Stanio Baltiata și păși voinicește, cu mîna încleștată zdravăn pe secerea ascuțită. Curînd prinse și el să cînte, deși o strîngere

de inimă-i spunea că această cîntare a lor nu-i a bună. În clipa în care însă Penio Jălturkata scoase de la brîu un caval cu două tonalităţi şi degetele-i porniră să salte sprinten, iar piciorul să bată tactul în faţa secerătorilor, săpătorilor şi pietrarilor, neliniştea lui moş Dimităr se risipi. Se întinse o horă, cum nu s-a mai văzut la nici o nuntă. Fermecaţi de cîntec, femeile şi bărbaţii uitară oboseala şi suferinţele şi începură să ţopăie, să agite secerele şi lopeţile, să strige şi, înveseliţi, să jure că a doua oară n-au să mai iasă la clacă.

Moş Dimităr voia să dea pînă una-alta o fugă acasă la Strahil, s-o trimită pe Ivana spre stînele lui Ioncio, pînă s-or lămuri lucrurile, dar Petko şi Stanio nu-l lăsară.

— Trebuie să mergem la subaşa, stărui Vlahu. Numai aşa căpătăm dreptul să ne plîngem la paşa, că omul stăpînirii n-a apărat drepturile satului nostru.

— E copoi de-al lui Mehmed ! murmură Stanio.

— Ştiu, dar aşa-i rînduiala.

— Rînduiala... Rînduială s-ar face dacă Strahil ar birui să-i vină de hac spahiului, toate s-ar îndrepta atunci !

Hasan aga îi ascultă pe trimişii satului, îşi mîngîie de cîteva ori barba şi spuse trufaş :

— Eu am trimis vorbă acolo unde trebuie.

Bătrînii ştiau că Hasan aga îi minte, dar simţeau o împăcare în suflet măcar pentru faptul că nu-i repede ca altă dată. Pînă şi Husein, care ieri urla ca un nebun că o să-l spînzure pe cel ce n-o să iasă la lucru, se înmuiase acum ca un aluat.

— Şi tu, Husein, se întoarse Petko Vlahu către seiz, spune-i spahiului că vom trimite jalbă la Istambul, dacă nu vrea să ţină seamă de firmanul sultanului Selim.

Husein tăcu milc. Se ridică, îşi dezlegă calul şi o luă agale spre cătunul turcesc. Dar de cum coti după gardul de nuiele, dădu bici calului şi porni în galop spre conac.

De la cafenea, ţăranii se duseră la Stanio acasă, să ţină sfat în legătură cu drumul pe care urmau să-l facă a doua zi la oraş. Se îndemnară la vorbă şi vremea

trecu. Pînă se-ntoarse moș Dimitär acasă, pînă-și uscă pulberea și cercetă cremenea pistoalelor și bătrîna pușcă, în partea de jos a satului răsunară primele împușcături și țipete. De abia reuși să-l trezească pe Anghel și să-l trimită în căutarea lui Strahil, iar el singur o ținu tot într-o fugă pînă la casa Ivanei. Auzise și ea împușcăturile și stătea în prag.

— Fugi spre stînele lui Ioncio ! îi strigă de departe moș Dimitär.

— Unde-i Strahil ? îl întîmpină ea.

— Fugi ! Fugi mai repede ! Culcă-te acolo în holde și așteaptă pînă trece !

— Da spune-mi odată, unde-i Strahil ?

— S-a dus să-și caute ceata !

— El a întors oamenii de la cetate ?

—El... Fugi, fată, cînd îți zic. Cîinii ăia or să dea năvală drept încoa !

N-avură timp să se înțeleagă. În uliță apărură galopînd nebunește trei cealmagii. Cînd ajunseră în fața porții lui Strahil, opriră caii, dar văzîndu-l pe bătrîn înarmat, dădură iar pinteni. Unul scoase pistolul și trase spre ei.

— Fugi, fată !

— Trage și tu ! smuci Ivana pușca din mîinile lui. Ce aștepți ? Hai, repede !

Moș Dimitär își veni în fire, ridică repede pușca, o duse la ochi, și trase după ei. Unul din cai se săltă pe picioarele dinapoi, o luă într-o parte și se prăvăli peste gardul de nuiele din față. Călărețul abia reuși să se dea jos de pe spinarea lui, privi speriat împrejur și se repezi săgeată în urma alor săi ce galopau la vale.

— Fugi, Ivano ! se întoarse iar bătrînul, dar n-o găsi. Auzi că-l strigă din casă și se năpusti înăuntru.

Ivana dăduse la o parte lespedea de lîngă vatră și din gaura ce se căscase sub ea scoase o flintă lungă.

— Ține ! Ia-o ! i-o luă ea înaintea rugăminții lui de a fugi și se aplecă iar deasupra ascunzătorii. Siguranța de sine a tinerei neveste îl mișcă nespus pe bătrîn.

— Ce o să se întîmple, fiica mea? şoptea el descumpănit, dar începu să ia puştile şi pistoalele şi să le rînduiască lîngă perete.

— N-o să se întîmple nimic! Ţine! Asta-i punga cu pulbere măruntă. Na, ţine şi şorţul! dădea autoritar dispoziţii Ivana. Toarnă praful în el şi apucă-te de umple cornecele. Toate puştile-s încărcate. Aseară le-am încărcat cu Strahil.

— Mai bine fugeai, Ivano! o îndemnă din nou moş Dimităr.

— Şi ce-ar zice Strahil, îşi aruncă ea codiţele pe spate, dacă ar auzi ce nevastă sperioasă are?

Afară bubuiră puternic încă două împuşcături. Moş Dimităr ieşi iute în ceardac şi văzu cîţiva ţărani înarmaţi fugind pe lîngă gardul de nuiele al lui moş Petko.

— Încoace! Încoace! strigă meşterul Gheorghi şi sări peste gardul de piatră neterminat. Cu toţi încoace! moş Petko-o! Cheamă-i pe ăia aici!

Gheorghi se întoarse şi, dînd cu ochii de moş Dimităr pe trepte, rîse, ca şi cum atunci s-ar fi întors de la o nuntă.

— Încă pe vremea cînd îl ridicam, bătu el cu mîna zidul de piatră, mă gîndeam că e taman ca de cetate.

Inima bătrînului se domoli, şi el se simţi cuprins de o forţă tinerească: atîta timp cît existau vitejii ăştia de bărbaţi, el n-avea de ce să fie îngrijorat. Strahil o să audă de bună seamă împuşcăturile şi o să zboare ca vîntul cu vulturii săi încoa...

— Ţine-te, Stanio! urlă el, cînd văzu de sus că Baltiata aleargă ca o vijelie pe uliţa dinspre fundul grădinii lui Strahil. Încoace, încoace! Trimite oameni! Avem puşti! Puşti! Avem! Avem! Daţi-ne oameni!

Ţişni înăuntru, luă la iuţeală rînd pe rînd puştile şi turnă în ghinturi din pulberea măruntă.

— Ţineţi! prinse el să împartă armele ţăranilor trimişi de Stanio. Dă-mi batista! Toarnă-ţi un pumn de pulbere. Aşa! Ia-ţi şi doi pumni de gloanţe. Mama lor...

— Eu am puşcă! strigă un ţăran. Dă-mi numai nişte pulbere şi gloanţe.

— Ia, dar fi cu băgare de seamă să n-o verşi. Şi să vă ţineţi bine, mă! Îndată vine şi ceata!

— Ține-te tu ! i-o întorceau țăranii.

— Moș Dimităr ! Și tu, Petre ! astupă Stanio ușa cu umerii săi largi. Luați puștile pistoalele și cuțitele astea — coborîți totul în pivniță ! De acolo o să ne fie mai ușor să le luăm ! Pînă urcăm aici treptele, pot să ne facă felul ! Tu, Ivano, să stai acolo și să încarci. Să nu-ți fie teamă, auzi ? Ești doar nevastă de haiduc !

— Nu mi-e teamă ! zîmbi femeia îngălbenită. Dar voi să aveți grijă !...

Apucară cu precauție armele, pungile de piele cu pulbere, gloanțele și se îndreptară cu ele spre pivniță.

— Moș Petko ! strigă din nou Stanio. Auzi, moș Petko ! Rămîi acolo ! Și fii cu ochii în patru spre casa voastră.

— Dar acolo nu-i nimeni !

— Tu păzește. Or să apară.

Moș Dimităr, Siromah Petăr și încă trei țărani se rînduiră lîngă zidul dinspre ulița din spate, punîndu-și lespezi de piatră dedesupt, să le fie mai comod. Petăr își zise să-și scoată capul să se uite afară, dar în clipa aceea văzu cum un picior învelit într-un ciorap pestriț se ridică deasupra capului său. Țeava scurtă și largă a unei puști ținti spre Stanio și Gheorghi care se îndreptară spre colțul din față al ogrăzii. Petăr tresări, lovi cu pușca sa țeava scurtă și glonțul țîșni aiurea. Apoi înșfăcă și trase repede în jos piciorul pestriț — *gagialin*-ul uriaș se rostogoli și bufni ca un sac în ogradă. O singură lovitură cu pumnul păros al păgînului ar fi fost de ajuns să-l facă una cu zidul pe țăranul slăbănog, dar păgînul n-avu cînd. Petăr scoase iute din obiele un cuțit lung și i-l înfipse sub omoplatul stîng, lat cît o pîine.

— Ghergika ! de abia cum se sperie Siromah Petăr, recunoscîndu-l pe cel mai mare tîlhar din cătunul turcesc, care mai deunăzi furase și cele cîteva oițe ale babei Stoiana.

— Moș Dimităr ! Ia uită-te la el !

Dar moș Dimităr nu avu timp să se bucure de fapta vitejească a lui Petăr. Ghergika venise cu încă trei păgîni. Unul se ghemuise sub picioarele lui, iar ceilalți trei priveau în sus, așa că nu văzură cînd țeava lungă a puștii lui moș Dimităr se îndreptă spre poturii întinși

ai celui ce stătea ghemuit. Împușcătura lui se contopi cu împușcătura lui Ghergika. Cel încovoiat se izbi cu capul de zid și nu mai apucă să se îndrepte, iar ceilalți doi o luară la fugă, urmăriți de gloanțele trase cu pistolul de bătrîn.

Petăr țopăia ca un nebun, de bucurie că i-au picat din cer, pistoale noi cu sidef, pușca scurtă, dar solidă, bătută cu argint și un iatagan, deși făurit pentru o mînă mai grea decît a sa. Moș Dimităr îl ajută să sară zidul și să strîngă armele păgînului căzut de partea cealaltă.

— Știi că încă n-a murit ? se auzi de dincolo glasul lui Petăr. Ce să mă fac cu el ?

— Roagă-l să-ți fie naș ! îl sfătui din ogradă moș Dimităr, în timp ce-și încărca în grabă pușca.

— Nu, mai bine să-l nășesc eu ! îi strigă Petăr cu glasu-i subțiratic.

După alungarea celor ce-i atacaseră cu gîndul prădalnic și pînă la venirea oamenilor lui Mehmed și a celorlalți păgîni trecu în liniște o bună bucată de vreme.

Între timp mai sosiră în grabă o mulțime de țărani, înarmați care cu ce apucase. Stanio, covaciul, îi împărțea în grupuri de cîte patru-cinci, le alegea căpetenii și îi rînduia pe lîngă zid unde se și aflau de strajă grupurile meșterului Gheorghi, ale lui moș Dimităr și ale lui Vlahu. Luară grinzile pentru construcție, astupară găurile făcute în împrejmuire și aruncară grămezi întregi de pietre deasupra. Stanio apucă oiștea carului, îl trase pînă la poartă și-l lăsă acolo de-a curmezișul.

— Îngrămădiți acum pietre în jurul roților ! porunci el. Astupați bine găurile, că aici o să se dea grosul bătăliei.

Apoi îi împărți pe apărătorii înarmați doar cu securi și coase în două grupuri, îi ascunse de-o parte și de alta a porții și abia după asta se întoarse și aruncă o privire cercetătoare asupra întregii curți.

— Ehei ! strigă el, vrînd parcă să-și reverse puțin din forța care sălășluia într-însul. Pînă vine Strahil, eu am să fiu căpitan ! Auzit-ați ?

Cînd Mehmed zbură cu calul său spre cetate și văzu pazvanții uciși, zvîrliți în rîpă și risipiți pe pietroaie, îl apucă o furie atît de sălbatică, încît nu mai fu în stare să-și cîntărească în minte răfuiala. În loc să cheme în ajutor forțe străine sau să-i atace unul cîte unul pe brezovenii întărîtați la culme, să le prade turmele și să întoarcă spre moșia sa carele încărcate cu snopi, el se repezi să atace deschis satul. Atît de mare-i fu bucuria în dimineața aceea, cînd văzuse cu ochii săi cît de supuși se înșiruiau brezovenii spre ogoare și spre cetate încît s-ar fi încumetat chiar acum să-i scoată din nou la lucru și să nu le dea drumul pînă nu-i va vedea năruindu-se de oboseală și foame.

Dar cea mai mare parte a slujitorilor de la conac erau plecați la lucru — prin pășuni și ogoare, pe la mori și grădini, ori cu marile sale cirezi de boi și bivoli și cu herghelille de cai. Cei mai credincioși și mai aprigi pazvanți dormeau somnul de veci la cetate. Și nu era acum vreme pentru îngropăciunea lor. Izbuti să adune doar cavașii — arnăuții săi, seizii și încă vreo douăzeci de lucrători și slugi, numai că, parte din ei, neavînd nici un fel de pregătire militară, nu erau în stare să facă față timp mai îndelungat unei lupte adevărate. Dar Mehmed nu știa nici cu spatele că Strahil ridicase întregul sat la luptă și că va avea de întîmpinat o rezistență armată generală.

În vreme ce Strahil și Goran ciuleau urechile la marginea pădurii Krăstaşka, să audă lătratul ogarilor, Mehmed și banda sa se năpustiseră spre Brezovo și începură a se deslănțui chiar din capul satului. Dădeau buzna din casă în casă, îi scoteau pe toți cei care n-apucaseră să se ascundă sau să fugă, îi legau, îi așezau în rînd și-i mînau pe toți grămadă cu escorta spre cîmpie.

— Cine se împotrivește — un glonț în țeastă! urla Mehmed, sărind cu calul său peste gardurile de nuiele, trăgînd după oameni și ciini, dînd pistoalele goale purtătorilor săi de arme și luîndu-le pe cele pline și iar trăgînd cu turbare. Nu vrei să lucrezi, ai? Nu vrei,

ghiaurule, ai ? șuiera biciul său lung și plesnea fețele femeilor, bărbaților și bătrînilor îngroziți. O să vă spînzur ! O să vă ard de vii ! țipa spahiul, fără să țină seama unde și ce calcă potcoavele calului său.

Oamenii răcneau, se ascundeau, încercau să-și apere măcar copiii de mînia beiului.

Vînătoarea asta turbată ar mai fi durat pînă ar fi pustiit tot satul, dacă n-ar fi venit în goana calului subașa, înarmat pînă-n dinți.

— Stai, Mehmed efendi ! strigă el din șa. Tu nu știi nimic ! Oamenii nu-s vinovați ! Află că Strahil e cel care i-a ațițat împotriva ta. A spus c-o să-l omoare pe oricare ar îndrăzni să lucre pentru tine.

— Așa, va să zică !... șuieră Mehmed. Și-a călcat cîinele jurămîntul.

— L-a călcat, Mehmed efendi ! Iar a apucat drumul codrului ! Mi-a spus Iordancio.

— Dar nevasta lui e aici ?

— Aici trebuie să fie !...

— Husein ! strigă din nou Mehmed. Ia-i pe Halil și pe Suleiman și du-te la casa lui Strahil. Luați-i nevasta și opriți-vă la conac cu dînsa ! Iar eu o să-i aduc pe ai noștri din cătun !

... Se duse călare Husein spre casa lui Strahil, dar se înapoie pe jos, vestindu-l că în casa lui Strahil s-au strîns o groază de ghiauri înarmați.

— Dacă-i atacăm din cele două ulițe, o să-i prindem pînă la unul ca pe niște pui ! își dădu cu părea Husein tremurînd.

— Dar calul unde ți-e ? îl luă în primire Mehmed.

— Mi l-au împușcat, recunoscu Husein.

— Păi de cînd au început și puii să tragă cu pușca? îl luă în batjocură Mehmed înfuriat și porni să dea porunci energice.

Îi împărți în două cete pe cei aduși din cătunul turcesc, trimise o ceată cu Husein, iar pe cealaltă o conduse el singur. Pe dată prinseră a suna niște surle, bubui o tobă, și spre cer țîșniră urlete sălbatice laolaltă cu rotogoalele de fum înnecăcios al caselor și paielor aprinse.

— *Allah ekber!* Moarte ghiaurilor! Slavă lui Mohamed! *Iașasăn* Mehmed bei! *Iașasăn!*

Pătrunseră în uliţa lui Strahil. Unii dintre atacanţi se furișau în șirag din ogradă în ogradă, alţii se ascundeau de o parte și de alta a drumului, în umbra gardurilor de nuiele sau a zidurilor de piatră, și numai Mehmed călărea neînfricat prin mijlocul drumului. Tăcerea înșelătoare dinspre curtea cu zidurile noi îl înfiora: în acest mod tainic puteau să aștepte lupta numai niște războinici iscusiţi.

Și, într-adevăr, în clipa în care ajunseră în dreptul porţii lui Petko Vlahu, unde gloanţele puteau să ajungă cu cea mai mare precizie, ploaia împușcăturilor cetei lui moș Petko întunecă ramurile de deasupra zidului înalt. Unul dintre seizi, urlă ca din gură de șarpe, căzu peste coama calului ce se ridicase pe picioarele dinapoi și, clătinîndu-se ca un om beat, se prăbuși la picioarele calului lui Mehmed.

— La atac! La atac! urlă Mehmed, agitîndu-și pistolul.

Oamenii săi însă goneau și fără asta, ca ieșiţi din minţi, pe lîngă zid spre locul gol unde urma să fie pusă poarta.

Bine chibzuise covaciul că atacatorii se vor îngrămădi mai întîi aici. Îi aștepta pînă erau să se-mpiedice în ţevile puștilor și abia atunci dădu semnalul să tragă. Zece împușcături bubuiră deodată. Cinci-șase oameni căzură ca seceraţi. Fumul usturător se înălţa de-a valma cu urletele, așternîndu-se ca o perdea între apărători și atacanţi.

— Securile! Securile! se ridică vocea lui Stanio deasupra ţipetelor, strigătelor amenințătoare, împușcăturilor și horcăiturilor din pragul morţii. Lovește-l, Gancio! se repezi el să-l ajute pe tînărul flăcău care se încăierase cu un cealmagiu mustăcios, ce reușise să salte peste marginea zidului. Securea grea se cufundă în umărul atacatorului.

La un moment dat osmanlii fuseseră pe punctul să străpungă apărarea din dreptul carului, dacă ceata lui moș Petko n-ar fi primit întăriri. Un flăcău în goana mare făcea un necontenit dute-vino între pivniță și

zid, ducea armele goale, lua armele încărcate și le întindea apărătorilor rezemați de crengi ori lipiți de zid.

— Trageți în Mehmed! Calul... Vedeți de cal!... mormăia pe sub mustață moș Petăr, dar lui i se părea că urlă, spărgînd timpanele ajutoarelor sale. Trase și el, dar nu nimeri.

Mehmed își goli pistoalele în ramuri și un flăcăiaș, căruia nu-i mijiseră încă mustățile se prăvăli cu un țipăt jalnic și începu să se încovoaie lîngă tulpina prunului.

— Dă-mi! dă-mi pistolul! izbucni de astă dată cu o voce într-adevăr tunătoare moș Petko și, apucînd pistolul flăcăului rănit, trase din nou asupra lui Mehmed.

Spahiul trebui să strîngă din dinți pentru a-și stăpîni amarnica durere de la încheietura mîinii stîrgi sfîșiate, cu care ținea frîul. Pe lîngă el fugeau seizii, cavașii și ceilalți păgîni, spintecați cu coasele lungi, împunși cu furcile și tăiați cu securile, iar blestematele de împușcături din ramuri nu se mai terminau, de parcă acolo se adăpostise o tabără întreagă, Ulița era îngustă, zidurile înalte: dacă mai zăboveau mult, aveau să-l răpună și pe el, deși gonea cînd în dreapta, cînd în stînga, ca să-i împiedice pe trăgători să-l țintească și să-și îmbărbăteze oamenii.

— Înapoi! Retrageți-vă! strigă el în cele din urmă, dar nu mai avu cui; rămăsese singur în preajma zidului.

— Hu-o! îl întîmpinară strigăte, înjurături și noi împușcături.

Unul aruncă chiar cu o piatră, doborîndu-i spahiului fesul.

— Ajutor! Ajutor! răsunară dintr-o dată glasurile lui moș Dimităr și Siromah Petăr dinspre grădină, pe unde se furișase banda lui Husein.

În acea parte ograda nu era bine împrejmuită în mai multe locuri și vreo zece osmanlii strecurați înăuntru tăbărîseră asupra apărătorilor de lîngă zid.

— Vino încoace! Încoace, moș Petko! strigă Stanio și luă după sine pe sătenii ce apăraseră poarta. Vlahu lăsă oamenii să plece, dar el rămase locului să vegheze asupra porții și s-o apere pe Ivana, care stătea

în genunchi și încărca necontenit armele ce-i erau întinse, fără să arunce o privire în jur. Meșterul Gheorghi și tovarășii săi le făceau de petrecanie celor ce reușiseră să pătrundă în curte.

Nu fără temei era poreclit Stanio cosaciul Bardă — căci în mîinile sale securea se dovedea a fi cea mai strașnică dintre armele care le știa mînui. Cînd o asvîrli o dată deasupra capului său și, negru de praful de pușcă, se năpusti asupra dușmanilor ca un bivol întărîtat cu o basma roșie — părea o vijelie zbucnită din fundul codrilor. Osmanlîii îl întîmpinară cu două-trei focuri, dar văzînd că n-au nimerit ținta — își luară care încotro picioarele la spinare. Dar nu toți reușiră să scape teferi, de salturile de cal ale fierarului uriaș.

Mica ceată a lui Petko Vlahu care veni în ajutor se alătură oamenilor lui Dimităr și-i înghesuiră cu toții la zid pe cei trei *gagealini,* făcîndu-le felul cu paturile grele ale puștilor.

Fusese respins primul atac al ordiei lui Husein, dar ordia nu fu alungată definitiv din sat. Cîțiva din oamenii lui Mehmed se furișară în ograda lui Moș Petke și aprinseră paiele care începeau de la gardul de nuiele ce despărțea gospodăria lui de cea a lui Strahil.

— Dimitre! Îmi ard copiii în casă! strigă moș Petko spre zidul din sus, neputîndu-și da seama în fumul ce izbucnise dintr-o dată ce anume arde în ograda lui.

Nu mai așteptă să sosească întăriri. Ivana înspăimîntată și ea îl văzu cum se repede să sară gardul, dar în aceiași clipă sclipi un iatagan, și moșul se prăbuși pe spate, fără să icnească măcar.

Moș Dimităr veni ca vîntul la chemarea lui Petko, intră în pivniță, unde Ivana rămăsese singură, dar uită în mare zăpăceală că pușca îi era goală. Cavașul cu chip radios ce-l spintecase pe moș Petko și alți doi păgîni săreau gardul de nuiele. Moș Dimităr scăpără cremenea puștii goale, dar bubuitura nu se auzi și cei trei atacatori tăbărîră cu cuțitele în mîini asupra lui. Deodată, din pivniță detună o împușcătură la care nimeni nu se așteptase, și cavasul ce-și învîrtea iataganul deasupra capului se împiedică și ară o bucată dintr-unul

din răzoarele cu flori călcate în picioare. Rămas oarecum uluit, moș Dimităr izbi cu puşca goală, şi cuțitul celui de al doilea păgîn sări spre dud. Ivana se năpusti cu pistolul în mînă spre cel de al treilea, dar acesta de cum văzu femeia fugind spre el strigă ceva în turceşte şi dispăru în pîlcul mărunt şi des al prunilor sălbatici din apropiere.

—Dă-mi un cuțit ! Dă-mi un cuțit ! striga moș Dimităr, uitînd de iataganul pe care-l avea la brîu şi, înşfăcînd cuțitul încovoiat al turcului lovit la mînă, se repezi spre zid. Păgînul se şi cocoțase pe zid, dar nu avu curajul să se întoarcă şi, înainte de a sări, trase la nimereală.

— Măiculiță, m-a dat gata ! auzi Ivana glasul unchiului său şi se îndreptă săgeată spre el să-l ajute.

Îl apucă în brațe înainte de a cădea şi-l însoți încetişor spre pivniță. El dădu să păşească pe trepte în jos, dar pe loc îşi pierdu cumpătul. Ivana nu mai avu cum să-l țină şi moș Dimităr se prăbuşi pe podeaua de lut a pivniței.

— Încarcă puştile... Încarcă-le şi trage... îl auzea ea şoptind. Nu te preda de vie...

Ivana îl ascultă. Încercă să umple puşca bătrînului, dar gura țevii începu să se lărgească şi să se strîmbe ca o gură neagră care voia s-o muşte. Vedea cum unchiul ei se chircea de durere, dar nu era în stare să verse o lacrimă măcar.

— Unde eşti, Strahile ?... Fato... zăvorăşte... Nu te lăsa prinsă... Anghel s-a dus.... S-a dus...

Se duse şi moș Dimităr, dar Ivana n-avu vreme nici să arunce spre el o privire : zări prin deschizătura baricadată de car cum banda lui Mehmed venea din nou spre ei furişîndu-se pe lîngă zidurile şi curțile vecine. Gardul de nuiele dinspre moș Petko trosni iar şi ea izbuti cu vai-nevoie să zăvorască uşa grea de stejar. Întunericul o mai linişti. Luă un pistol, îl puse pe rama de lemn a ferestruicii cu zăbrele de fier şi trase într-un cealmagiu care se zgîia împrejur, parcă mirat că nu-i iese nimeni în întîmpinare. Îl văzu doar cum sare în sus. Cînd fumul se risipi, în fața ferestruicii nu mai era nimeni. Gîndurile i se limpeziră :

— De ce nu-i aici Strahil !...

În cuvintele ei era și mîndrie, și mustrare că haiducul lăsase oameni străini să-i apere casa.

Trase lada la lumină, ridică praful de pușcă și gloanțele de la pămînt și s-apucă liniștită să încerce cele trei pistoale și cele două puști ce mai rămăseseră, deși nu vedea trăgători pentru ele. Aducîndu-și aminte și de pistoalele unchiului, s-apropie fără teamă de trupul lui neînsuflețit, scoase armele și le încărcă de asemenea. Apoi, neavînd ce face, luă un pistol și se pusă la pîndă, să vadă dacă nu s-a mai ivit cineva sub ferestruică. Nu zări pe nimeni. Doar fumul dinspre ograda lui moș Petko venea în rotocoale din ce în ce mai dese.

Cînd Stanio văzu că banda lui Mehmed, încurajată de atacurile stăruitoare ale lui Husein, se întoarce înspre poarta baricadată, chemă cîțiva din trăgătorii împrăștiați prin grădină și se repezi să apere vechiul loc. Dar *gagealîn*-ii și ceilalți păgîni se și pitiseră bine în spatele pietroaielor dintre roțile carului. Iar ceata lui moș Petko nu era acolo să ajute din părți. Fură întîmpinați cu o salvă de gloanțe. Doi din băieți căzură, și Stanio se îndreptă repede cu ceilalți spre coșarul cel nou. Se ascunseseră îndărătul stîlpilor ce susțineau grinzile și începură să tragă fără grijă. Locul le dădea putința să se apere și să păzească întreaga curte.

Fumul înțepător dinspre stîna lui Penio și șomoioagele de paie aprinse azvîrlite peste îngrăditură îi izgoniră pe meșterul Gheorghi și pe ortacii săi din partea din față, iar Husein se întorcea din nou.

— Aici, Gheorghi, aici ! strigă cu vocea răgușită Siromah Petăr și toți ceilalți luptători intrară între zidurile largi ale grajdului ridicat pînă la înălțimea unui stat de om și începură de acolo, ca din cine știe ce corabie, să tragă și să sudalme în toate părțile.

Cele două fortificații puteau fi cucerite doar dacă se deschidea focul din ferestrele înalte ale casei lui Strahil, și Mehmed porni cu cîțiva cavași răniți și teferi pe lîngă paiele aprinse ale lui moș Petko, lăsînd jumătate din oameni să tragă dinspre căruța proptită în poartă. Se strecurară tiptil prin fum, săriră gardul de nuiele și intrară în grădina Ivanei.

Înnegrită, afumată era fața lui Mehmed, dar Ivana îl recunoscu și se retrase îngrozită în întuneric. Mehmed se furișă și mai aproape, așa că îi mai zări o dată chipul. Iată-l, se întoarce, spune ceva în șoaptă celui ce stătea la pîndă alături de dînsul și, pitulat la pămînt, începu să țintească spre coșar. Abia în clipa aceea simți Ivana pistolul în mîna sa. Alunecă încetișor pe lîngă perete, sprijini ușor țeava de rama ferestruicii și ținti dinții albi ai spahiului.

Să fi simțit oare Mehmed respirația ei, sau o vagă presimțire îi dădu a înțelege că moartea fulgeră spre el?

Se întoarse și zări ochii ce scînteiau în semiobscur. Ochii aceștia îi amintiră de cineva cunoscut. Unde mai văzuse aceste sprîncene?

— Aha! zîmbi el sîngeros, dar în aceeași clipă fumul ce năvălise spre dînsul acoperi chipul fermecătoarei ființe pe care o dorise în atîtea nopți.

Deodată răsunară lovituri puternice. Mîini vînjoase înșfăcară o grindă și s-apucară să spargă cu ea ușa. O țeavă lungă se strecură pieziș prin ferestruică, o bubuitură puternică zgudui pivnița și glontele se înfipse în peretele din față.

— Strahile... Unde ești, Strahile?... De ce nu vii, Strahile? șoptea tînăra femeie, înnebunită de groază și de chinuri.

I se părea că nu în ușă, ci în capul ei loveau cu disperare. Se prăvăli lîngă unchiul său și îmbrățișă trupul neînsuflețit, nădăjduind parcă să primească ocrotire de la dînsul. Deodată, degetele ei atinseră un mîner rece și se încleștară. Trase încetișor cuțitul, ca și cum i-ar fi fost teamă ca mortul să nu se trezească și să-i descopere gîndul ce-i încolțise în minte.

O scîndură de lîngă stinghia ușii se rupse, dar trosnitura se contopi cu cîteva noi împușcături și cu zgomotul surd al unor iatagane ce se împlîntau într-o carne moale. Încremenită în ceasul dinaintea morții, femeia auzi strigăte neomenești, vaiete, văzu cum o mînă se prelinge prin spărtură și dă la o parte ivărul gros... Atunci ascuțișul pumnalului ei străbătu ușor ilicul, cămașa și o împinse în sînul stîng...

— Strahile! strigă ea și încremeni.

— Trăiești ? urlă umbra conturată în lumină.

Strahil se năpusti spre ea, îi smulse cuțitul din mînă și dădu s-o zbughească din nou afară, dar zărind pistoalele de pe ladă, se așeză pe burtă în dosul pragului și începu să tragă spre gardul de nuiele, peste stîrvurile ciopîrțite ale pazvanților care-l apărau din față. Fără veste, cineva se aplecă să nu-și lovească fruntea de pragul de sus al ușii, sări peste el și căzu lîngă ladă.

— Ține, Dimo ! îi întinse Strahil pistoalele goale. Dă-mi pușca și apucă-te iute de încărcat ! Ivano ! Du-te și tu și încarcă !

Aidoma sîngelui cald i se vărsă în vine acest glas, o trezi din starea de slăbiciune, îi dădu puteri.

Se ridică, clipi, apoi se tîrî pînă la ladă și începu să toarne cu mîna tremurîndă pulberea în țeava pistolului lui Strahil.

— Repede, Dimo, repede ! îl zorea Strahil pe tînărul haiduc, care pînă și în cele mai grele bătălii cu poterele nu încărcase atît de îndemînatic armele.

Împușcăturile dese împrăștiară osmanliii ce se repeziseră după calul celor doi haiduci. Strahil își mai trase suflarea și luă cele două pistoale umplute de soția sa.

— Le-ai umplut bine ? o întrebă el privind căpăcelele cornecelor.

— Păi... vezi, se sili ea să zîmbească, dar nu izbuti, doar tu m-ai învățat.

Numai din ochi putu s-o învăluie Strahil cu o mîngîiere, apoi sări peste cadavrele ce zăceau în fața ușii, ocoli grădina în fugă, să vadă dacă nu-l pîndește cineva și se repezi spre cerdac.

— Strahile ! îl strigă cineva de sub coșar. Ați sosit ?

— Ține-te, Stanio ! recunoscu Strahil glasul. Acuși vine ceata !

— Pulbere ! N-avem pulbere ! strigară două-trei voci.

Strahil făcu iute calea-ntoarsă, înșfăcă ultimul săculeț cu pulbere de pe ladă, dar cînd se îndreptă din nou în fugă spre coșar, văzu că Stanio și tovarășii săi se strecuraseră afară și năvăleau cu securi și puști spre poartă, unde nu se mai afla nici urmă de atacator.

Dinspre branişte, de dincolo de casa lui moş Petko, răzbiră pînă la ei strigătele răguşite ale cetei.

— Ţineţi-i ! Ţineţi-i ! Du-a-a !

— Du-a-a ! răsunară drept răspuns glasul lui Strahil. Dimo-o ! După mine !

Şi cei doi haiduci se repeziră să vină în ajutor grupului dinspre grădină, care abia mai ţinea piept atacului.

Dar şi Goran împărţise ceata în două. Ghergo cu o parte din băieţi îi respinse pe atacatorii ale căror rînduri se răriseră acum. Smulgînd un par ce-i căzuse la îndemînă în cale, Anghel gonea ca vîntul în urma lui Husein. Acum se afla la un pas de el. Simţind că are pe cineva în spate păgînul să răsuci iute pe călcîie şi se repezi înapoi cu iataganul său. Acolo şi-ar fi aflat flăcăul sfîrşitul, dacă nu s-ar fi răsucit şi el la vreme şi n-ar fi zburat săgeată în lături.

— Trăsneşte-l, mama lui ! alerga în ajutorul său Dimo, dar încă înainte ca îndemnul lui să-şi ia zborul, parul şuieră şi strivi ţeasta ajutorului lui Mehmed.

Gonea şi Strahil, scrîşnea ades iataganul său, semănînd spaima, dar mirarea sa nu avea margini : „Să fie oare ăştia într-adevăr brezoveni ?"

Din fiecare poartă, peste zidurile de piatră sau gardurile de nuiele săreau ţărani înarmaţi cu coase, cuţite, lopeţi, securi şi pari. Pindeau pe la colţuri şi le făceau de petrecanie păgînilor care mai apucaseră s-o ia la sănătoasa spre cătunul turcesc.

Ivana se oprise în uşa deschisă a pivniţei, ascultînd ecoul mereu mai îndepărtat al strigătelor şi împuşcăturilor ; trăgea tot mai adînc şi cu nesaţ aerul în piept. În răstimpuri îşi cobora, istovită, pleoapele peste arşiţa ochilor, întinzîndu-şi fruntea la boarea serii ce împrăştia fumul, apoi îşi deschidea iarăşi ochii, scrutînd zarea. Asfinţitul purpuriu de deasupra Kozloveţului îi lua vederea, astfel încît ea n-avea cum să observe cadavrele de la picioarele sale. Nu voia să se gîndească la nimic, nu voia să-şi amintească de nimic — doar se înapoiase Strahil !

— Aici mi te-ai pitit, pui de lele ? auzi ea deodată glasul stegarului în curtea lui moş Petko.

Goran alerga după un turculeț mic pe lîngă paiele aprinse.

— Prinde-l, nea Gorane! strigă ea și, ca într-un joc de-a v-ați ascunselea, dădu fuga să-i taie calea turculețului.

Acesta sări peste gardul de nuiele și ea încercă să-l apuce.

— Ferește-te, Ivano! de abia acum o zări stegarul.

Dar băiatul, ce se încurcase cine știe cum printre cei mari, era atît de mic încît nici prin gînd nu i-ar fi trecut Ivanei că ar putea să-i pricinuiască vreun rău.

— Stai! Stai, nu fugi! strigă ea.

Nu băgă de seamă cînd țîncul scoase un mic pistol-jucărie și nici n-auzi bubuitura măcar — simți doar că ceva o arde sub sînul drept.

— Nea Gorane... scînci ea, dar nu-și mai putu ține cumpătul și căzu la pieptul lat al stegarului.

Goran pricepu că s-a întîmplat o nenorocire, aruncă pistolul gol, scoase pumnalul și îl șuieră după ucigaș; glonte de-ar fi fost nu ar fi nimerit mai exact adîncitura dintre umerii fugarului.

— Ce mi-a făcut? auzi el șoapta pierdută a nevestei lui Strahil.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, vino! o ridică el repede pe brațe. Fugi pe trepte, privi împrejur și strigă cît îl ținură puterile: Ghergo-o!... Mă auzi, Ghergo!

— Vi-in!... Vi-in! răspunse un ecou îndepărtat și, după puțin timp, economul cărunt veni în goană, speriat ca un copil că stegarul se află în primejdie.

Goran nu se bătea cu nimeni, dar cu toate astea, avem la fel de mare nevoie de ajutorul lui.

— Dă-mi repede alifie și fașă!

Scoaseră tînăra femeie pe prispă, o așezară ușurel pe pat și-i desfăcură cămașa.

Nu se uitară unul în ochii celuilalt și nici nu-și spuseră vreun cuvînt. Fiind vechi haiduci, cei doi văzuseră atîtea răni în viața lor, încît și fără cuvinte înțeleseră: cu o asemenea rană sub sînul drept nu puteai scăpa nici dacă pogora Domnul din ceruri.

— Strahile... tresări rănita.

— Nu, nu! îi apăsă umărul de pernă Goran. Nu te ridica! Nu te mişca, sufleţelule... Uite, acum o să-ţi treacă.

— Ah, mă doare... gemu stins Ivana şi privi cu ochii umezi bărbaţii ce stăteau aplecaţi asupra ei. M-a lovit rău?...

— Taci, taci, nu vorbi... O să-ţi treacă... Asta trece...

Ivana îşi închise pleoapele şi căzu în leşin. Îşi mişca din cînd în cînd buzele, dar auzul ascuţit al stegarului nu putea desluşi nici un cuvînt din aiurarea ei. Ghergo unse cu alifie o batistă, spălă rana cu apă adusă în căuş şi i-o acoperi cu alifia.

— Tot sîngele se scurge înăuntru, zise el strîngînd faşa. N-o să mai reziste mult.

— Rău a lovit-o puiul de lele! Grăbeşte-te, găseşte-l pe Strahil.

Soarele mîngîie cu blînde raze faţa rănitei ce devenea din ce în ce mai palidă, îmbiind-o parcă să se uite, să-l mai vadă o dată.

Şi ea, într-adevăr, deschise ochii şi se uită. Kozlovetul cu fruntea ascuţită, se scălda în eleşteul de azur al cerului, împrejmuit de norii spumoşi ce se iviseră.

— Nea Gorane, glăsui ea, fără să se întoarcă şi fără să clipească din ochii săi largi deschişi, cu scînteieri lacome.

Goran se aplecă repede ca s-o audă mai bine, dar ea îl dădu uşor la o parte cu mîna.

— Spune-mi... aşa mor haiducii?

— Taci, sufleţelule, nu vorbi...

— Spune-mi... începu rănita să tremure şi dădu să se ridice.

— Stai, nu te ridica! îi apăsă el din nou umerii.

— Spune-mi! se chirci ea de durere şi sleită de puteri, îşi lăsă capul pe pernă.

Goran îşi întoarse faţa şi, înghiţindu-şi lacrimile, rosti surd:

— Aşa mor vitejii, Ivano... în luptă...

Rănita zîmbi fericită, dar în curînd căzu, iar în delir. Se zvîrcoli, înşfăcă pătura, voi să se ridice şi să se ducă încotrova.

— Strahil a plecat la cîmp... E flămînd... Oh, m-am tăiat !... Ia secera asta... Ia-o ! Ia-o !

Ochii ei înceţoşaţi se roteau în orbite, fără să vadă nimic în jur. Goran începu să-i ude fruntea, s-o mîngîie, să-i şoptească cuvinte gingaşe, de mult uitate, pînă ce apriga-i durere s-o potoli şi ochii ei s-or însenina din nou.

— Povestea...

— Ce poveste, Ivano ? Hai, spune ? o întrebă descumpănit haiducul cu chipul înegrit de praful de puşcă.

Faţa palidă, purificată de durere şi preschimbată parcă dintr-o dată într-alta, îi aminti de noaptea groaznică de pe munte, cînd el se hotărîse s-o omoare.

— Despre Rada, Ivano ?

Pleoapele umbriră pupilele ce se întunecau.

— Da...

Goran se aşeză, vîrî palma sub părul ei ondulat şi se aplecă.

— A fost odată un sat, începu el. Şi-n satul acela trăiau nişte oameni. Şi aveau oamenii ăia o fată frumoasă... frumoasă...

— Căsuţa... se grăbi muribunda.

— Seara ieşeau pe prispă, sări peste început Goran. Fetiţa se aşeza în poala maică-şi, iar cei doi băieţaşi pe genunchii tatălui lor. Îşi scotea tatăl cavalul şi începea să le cînte. Stelele tremurau ca ochişorii copiilor. Pînă şi greierii amuţeau ca să-i asculte viersuirea Iar el cînta astfel pînă ce căpşoarele copiilor cădeau de somn.

Goran amuţi cînd văzu că şi capul Ivanei îi căzu pe braţ. Cuprins de spaimă, îşi lipi urechea de inima ei. Căldura îi mîngîie urechea — inima, deşi foarte slab, bătea încă.

Din uliţă apăru o mulţime gălăgioasă de oameni, printre care se zăreau şi băieţii din ceată. În fruntea tuturor păşea căpitanul agitînd deasupra capului o foaie albă.

— Ghergo ! se adresă el economului care-i venea fuga în întîmpinare. Uite, ăsta-i firmanul de la *ciorbagi !* Dacă pînă mîine nu dă îndărăt pămînturile celor de la care le-a luat, n-o să mai rămînă nici urmă dintr-însul!

— O să ne luăm înapoi pămînturile ! agita iataganul Siromah Petăr.

— S-a zis cu el ! urla Golișara, fără să se mai teamă acum de băbuța lui.

— Ne facem cu toții haiduci ! amenința vesel Anghel și pășea țanțoș, de parcă cel puțin douăzeci de ani ar fi haiducit în codri.

— Grăbește-te, Strahile ! Ivana e rănită grav, îl înhață Ghergo de mînă pe căpitan.

Strahil își trase brusc mîna, temîndu-se parcă să nu-i înșface Ghergo firmanul, dar mai apoi, înțelegînd tîlcul spuselor lui, se repezi nebunește peste căruță și cadavrele dimprejur și din două salturi urcă treptele.

— Unde-i Ivana ?

— S-st, mai încet... îl întîmpină Goran.

Puhoiul de oameni dădu buzna în curte. Sute de glasuri sfîșiară văzduhul :

— Trăiască Strahil-căpitanul !

— Trăiască-ă-ă !

— Moarte păgînilor !

— Moarte-e-e ! Moarte-e-e !

Goran dădu din mîini :

— Mai încet, oameni buni ! Liniște !... Un om e pe moarte !

Strigătele o treziră pe rănită. Ea deschise ochii și privi în jur.

— Nu mă recunoști, Ivano ? îi apucă Strahil mîna, lipind-o de obrazul său și o privi din nou, nădăjduind să-i citească-n priviri ce vrea să-i spună. Simți degetele-i reci mîngîindu-i ușor obrazul.

— Spune, odorul meu !... Ce-i cu tine ?... Vorbește, Ivano !...

Sătenii și haiducii care se adunaseră își dădură seama că se întîmplă ceva cumplit ; încremeniră cu toții, ca o holdă lovită de grindină. Pînă și fiorul de vînt ce însoțea soarele la vremea asfințitului se aciui în frunziș, ca haiducul să poată auzi deslușit cuvintele stinse ale muribundei :

— Tu... păzește-te.., ești om trebuitor... Eu cu tine... n-am apucat... Vreau...

Lacrimi i se scurgeau din ochi, înecînd-o.

Strahil se așeză lîngă ea, își petrecu mîna pe sub umerii ei și o apropie duios spre sine.

— Spune-mi, ce vrei? îi șoptea el abia auzit. Spune-mi, dragostea mea? Spune-mi, firicel de floare... Odorul meu nepreţuit...

Zadarnică-i se dovedi ruga — umbra morții se așternea tot mai mult peste fața ei.

— Ivano! îi cuprinse el îngrozit fața în palme. Vino-ți în fire! Ivano, ascultă-mă!... Ivano!...

— Vreau la fag! se desprinse clar strigătul dinaintea morții. Veniți... Aprindeți focul! Mi-e frig... Mi-e frig... Oh...

Se stinse tînăra viață.

Întunericul pogorî peste fire.

Anghel se ghemuise lîngă balustrada prispei și suspina cu capul prăbușit pe pat. Plîngea și Goran, șoptind cuvintele de neînțeles pentru ceilalți!

— Așa a pierit și Rada... așa s-a dus...

Ghergo îl apucă pe căpitan de umeri, îl ridică și-l dădu puțin deoparte, ca să poată închide ploapele moartei.

Strahil privi împrejur, văzu haiducii plîngînd și își încruntă sprîncenele:

— De ce plîngi, Gorane? îl întrebă el cu asprime. Și tu, Anghele?... Și voi de acolo?... Aici a murit un haiduc, iar haiducul se cuvine petrecut cu jurămînt!... Doamne, își întoarse el fața spre Kozlovеț — iartă-i pe cei morți și dă-le putere celor vii întru mîntuirea suferințelor. Jurăm să ne jertfim și noi ca și dînsa — în luptă!

— Amin! încheie jurămîntul haiducesc stegarul.

Își făcu și căpitanul semnul crucii, iar cînd își înălță din nou ochii, iscodind țăranii și ceata, toți își dădură seama că suferința mistuise inima acestui om. Așa avea să umble el, pînă la capătul zilelor sale — fără inimă. Și e lucru știut din cîntece: năprasnic e acel haiduc care nu are în piept inimă.

Și se făcu Strahil haiduc năprasnic.

NUVELE ŞI POVESTIRI

PREA TÎRZIU

În seara aceea învățătorul Petrov aștepta o vizitatoare. De două ore deretica prin odaie, aranja lucrurile în fel și chip, și tot i se părea că mai are ceva de rînduit. Mută iar cele patru scaune „vieneze"", cu speteaza curbată lustruită, așternu perne pe fețele lor zgîriate ; îndreptă cearceaful alb de pat, cu bordură galbenă de mătase, rîndui din nou fotografiile „de cabinet"" lipite pe cartoane, care îl arătau pe el în mijlocul elevilor, trase pentru ultima oară cu cîrpa de praf peste rama ferestrelor și puse din nou mîna pe mătură. Voia să mai curețe o dată velința nouă, pestriță, dar o adiere primăvăratică se furișă prin geamurile deschise, învăluindu-l cu izul reavăn al ogoarelor arate. Bătrînul învățător uită de măturat, zîmbi ușor și șopti :

—Nevena Stoianova...

Apoi silabisi ca în fața copiilor la lecție :

— Ne-ve-na..

Și, furat de gînduri, își plimbă privirea prin încăpere.

Cît de mult se schimbase totul ! Aceleași lucruri : patul, scrinul, scaunele, fotografiile, călimara cu cerneală neagră și roșie pentru corectat caietele, iar el nu numai că le aranjase, dar parcă scuturase de pe ele acea molcomă resemnare așternută pe parcursul a douăzeci de ani. Fiecare obiect din cameră arăta înoit, reîmprospătat. Pînă și oglinda împăclită, cumpărată la un tîrg țărănesc, se săturase parcă să reflecte numai fața uscată și brăzdată de zbîrcituri a propietarului și aștepta un zîmbet nou, neoglindit încă, un zîmbet feciorelnic, plin de vigoare și veselie, care să-i dea o nouă strălucire...

Deodată, cutele de pe frunte şi din jurul ochilor tresăriră şi se contractară alarmate ; pieri şi zîmbetul de pe buze, se stinse şi uşorul licăr lăuntric din ochii a căror culoare, albastră odinioară, în tinereţe, era azi ştearsă, pierdută. În oglindă Petrov zări portretul soţiei sale, agăţat pe peretele din faţă, cu o panglică cerniţă de jur împrejur, peste care vremea aşternuse aceeaşi patină albicioasă ca-n părul stăpînului.

— Primul lucru de care o să dea cu ochii Nevena la intrare e tabloul ! murmură descumpănit învăţătorul. Asta nu-i prea bine...

Se apropie de perete, se ridică pe vîrfuri, dar nu-l lăsă inima să scoată tabloul. Aruncă o privire temătoare ochilor soţiei sale, ei însă rămaseră nepăsători, cufundaţi în eterna lor visare.

Amar de vreme trecuse de-atunci şi atît de puţin trăise cu această femeie firavă, blîndă şi gingaşă, încît dragostea lui se rezuma în prezent la un fel de ataşament faţă de acest portret al ei — unicul tovarăş cu care împărţea singurătatea surdă a atîtor ani.

— Acum însă s-au schimbat lucrurile... S-au schimbat lucrurile ! încerca vag să se justifice Petrov, neputînd birui în amintire farmecul gingaşului chip din fotografie, ale cărui trăsături se pierdeau în tulbureala înserării cenvăluia încăperea. Nu se cade să-l las. Ar fi neplăcut ca, venind pentru întîia oară la mine în casă, să dea cu ochii de chipul unei fiinţe dispărute !... Şi totuşi...

— Petrov !... Domnule Petrov ! pătrunse prin ferestre un glas de fată, cald şi alintător, ca seara de primăvară din care venea.

Apoi i-auzi bătaia în poartă. Cîinii începură să latre.

— Domnule Petrov !

— Vin ! Vin îndată ! răspunse Petrov şi-n aceeaşi clipă desprinse portretul din perete, îl vîrî sub pat şi fugi sprinten afară, lăsînd deschisă uşa în urma sa.

Cît de năvalnic se repezi să alunge cîinii gazdelor ! Cît de iute smuci şi deschise poarta, fără să mai tragă zăvorul !

— Poftim ! Intră ! Poftim ! răsună pînă departe glasul lui. Pe-aici, poftim, la stînga ! Aprind imediat lampa ! Într-o clipă !

Degetele îi tremurau. Din greşeală, lovi sticla lămpii de cuiul în care voia s-o agaţe.

— Aveţi grijă să nu spargeţi ceva, spuse din prag musafira rîzînd. De fapt, am putea sta şi afară.

— Cum aşa ? Se poate ? bolborosea într-una Petrov. Trebuie doar să vedeţi şi dumneavoastră cine sînt, cum trăiesc... Gata ! „Lumină, cît mai multă lumină !“ Poftim ! se repezi el cu sprinteneala ce nu-l mai părăsea în seara aceea, o apucă de braţ pe fata năltuţă şi oacheşă, îmbrăcată într-o bluză albă, o introduse înăuntru şi, cu un gest larg, îi prezentă camera. Iată, asta-i camera mea de burlac !

— De burlac ? îşi arcui fata sprîncenele subţiri, şi rîsul prinse a susura din izvoraşul trandafiriu al gurii.

— Întocmai, de burlac ! întări el şi dădu peste cap şuviţa căruntă ce-i spînzura pe frunte. Trăim stingheri, dar sîntem liberi, cum spune poetul. Poftim ! Ia loc ! Cum de l-ai lăsat pe ăla... pe Vălcev ?

— Vălcev a dat o fugă pînă la un elev al său bolnav. Trebuiau să-l ducă...

— Da, o întrerupse Petrov. Întotdeauna îşi găseşte ceva de făcut. Dar niciodată n-are timp pentru prieteni. În tot satul sîntem doar cîţiva oameni mai cu carte. El însă nici nu vrea măcar să ştie de noi. Hoinăreşte cu pescarii pe Dunăre, se duce la vînătoare şi doarme pe unde apucă. Apare dimineaţa cu hainele mirosind a fin, şi capul plin de paie ! Da, nu-i un amic de nădejde !... Iar aici, Stoianova, fără un atare amic, nu-i de trăit. Acum, primăvara, de bine, de rău, mai merge, dar cînd vine iarna, cînd încep să trosnească gheţurile, cînd prind să urle lupii înfricoşători...

— Lupi ? ce lupi ? tresări Stoianova.

Pentru prima oară zîmbetul îi zbură şi de pe buze, şi din ochi.

Petrov îi explică cu un aer nepăsător :

— Sînt şi prin partea locului, dar vin şi din Romînia. Aştia din urmă coboară din Carpaţi şi, cînd îngheaţă Dunărea, trec în Bulgaria. Cît e iernuliţa de lungă o ţin într-un urlet şi dau tîrcoale satului.

— Vai de mine !

Buzele vineții ale bătrînului învățător se strînseră într-o expresie plină de fermitate sub rețeaua deasă a zbîrciturilor :

— Nu-ți fie teamă ! Lupul nu coboară în sat. Și-apoi... Cum să-ți explic ?... Aici, în odăița asta, vei găsi întotdeauna un... prieten. Ne vom întîlni în fiecare seară, vom încălzi bine soba, vom... Da ! Vom încălzi bine soba și vom bea ceai. Și uite, am și cărți ! Petrov se întinse, luă un volum de pe etajeră și-l izbi cu atîta însuflețire în palmă, încît din el țîșni un adevărat nor de praf. Sînt prăfuite, explică el descumpănit. N-am mai pus de mult mîna pe ele. Și-apoi, la drept vorbind, cum să citești în pustietatea asta, cînd n-ai cu cine schimba măcar două vorbe acolo. Acum însă, se schimbă lucrurile. Da, se schimbă. Căci ai venit dumneata... Ne vom întîlni, vom citi, vom sta de taină...

Cuvintele învățătorului, rostite în surdină o liniștiră pe fată. Ea se lăsă pe spătarul scaunului, își înclină ușor capul într-o parte și începu, la rîndul ei, să vorbească molcom, melodios, mîngîind cu vîrfurile degetelor fața de masă din catifea :

— Știți, domnule Petrov... Dumneavoastră puteți să mă înțelegeți : sînt la primii mei pași în învățămînt ! Mă bucur nespus că v-am întîlnit... N-o să mă credeți poate, dar vă mărturisesc că sînt pur și simplu fericită ! Fiind un om cu experiență, cunoscînd viața, am să pot găsi la dumneavoastră o îndrumare, un sfat, o să mă ajutați să evit o seamă de greșeli...

— Da, da... da, spuse aproape în șoaptă Petrov, îngustîndu-și privirea în semn de încuviințare, că este într-adevăr un om cu experiență, cunoaște viața și o va îndruma, o va sfătui și o va ajuta să evite greșeli.

— Cînd am aflat, își continuă fata cu glas melodios istorisirea, că mă vor trimite atît de departe, m-am înfiorat. Peste ce oameni am să dau oare acolo, la capătul pămîntului ? mă întrebam în sinea mea. Dar cînd am sosit aici, și dumneavoastră m-ați întîmpinat cu atîta căldură și simpatie... Iată, chiar acum, spre exemplu, cît de bine mă simt la dumneavoastră !... Stoianova examină din nou camera. Ce colțișor plăcut ! Întotdeauna mi-am dorit o asemenea odăiță. Să fac ordine pe masă, să îm-

podobesc pereții cu portretele scriitorilor mei preferați — Tolstoi, Iavorov, Maxim Gorki !... Și pe acest perete a fost ceva, nu ? De la ce a rămas pata aia mare și galbenă ?

— Păi... se bîlbîi Petrov. De la un tablou.

— Și l-ați scos ? Se pare că de curînd, căci firele de păianjen n-au fost încă șterse.

— Era... un tablou vechi... îngălbenit...

— Va trebui să zugrăviți, îl sfătui fata cu preocuparea unei bune gospodine. Pata aia strică aspectul camerei...

— Da, da, am s-o zugrăvesc ! făgădui Petrov. De altfel, mă și hotărîsem să fac acest lucru imediat ce se încheie anul școlar.

Din stradă răzbi un glas bărbătesc puternic :

— Unchiule !... Unchiule !

Cîinii se năpustiră din nou la poartă.

— Vine Vălcev ! sări de la locul ei Stoianova și se repezi la fereastră. Vălcev, păzește-te ! Cîinii-s foarte răi ! strigă ea din întuneric. Vălcev ! Ce faci Vălcev ? Domnule Petrov ! se întoarse fata spre învățător, împreunîndu-și speriată palmele. Ieșiți repede, că-l sfîșie cîinii.

— Ce mult te-ai bucurat ! clătină din cap Petrov.

— Dar ieșiți odată ! bătu fata din picior, ce și cum nu i-ar fi auzit vorbele.

Petrov se urni din loc cu umerii pleoștiți. În aceeași clipă însă ușa se izbi de perete și în prag apăru, urmărit de cîini, un tînăr nu prea înalt, dar lat în umeri, cu obrazul nebărbierit și ars de soare și cu o șuviță de păr rebel scăpată de sub șapca trasă pe o ureche.

— Eh, și dumneata ! scutură tînărul a mustrare din cap. De ce n-ai ieșit ?

— Dai buzna ca un nebun ! îl înțepă Petrov.

— Păi cum să nu, zise Vălcev și intră înăuntru. Dumeata te-ai fi bucurat pesemne dacă ai fi auzit că m-au și sfîșiat cîinii !... Hai, Neveno, că am întîrziat !

Stoianova își luă geanta.

Petrov tresări :

— Da încotro a-ți pornit-o ? Și ce-i cu graba asta ?

— Cum încotro ? Păi nu ţi-a spus Nevena unde vrem să mergem ?

Petrov se uită la învăţătoare, dar ea îşi plecă ochii :

— Am uitat, şi, ca să fiu sinceră, mi-a fost jenă...

— Asta-i bună ! Să te jenezi de unchiu !... tună din adîncul pieptului glasul lui Vălcev. Mergem pe Dunăre, unchiule, să ne plimbăm cu barca. Să prindem răsăritul lunii. Nu se ştie cîte nopţi de-astea ne sînt sortite, aşa că e păcat să le pierdem !

— Aşa, va să zică, murmură Petrov cu amărăciune. Duceţi-vă, duceţi-vă... Bine faceţi...

Privirea sa căută în zadar ochii fetei.

Nu, nu voia nimic să-i spună. Ci doar s-o privească, să se uite în ochii ei...

— Unchiule ! izbucni pe neaşteptate Vălcev. Ce-ai făcut ? De ce ai scos portretul soţiei? şi arătă pata de pe perete.

Toţi îşi îndreptară privirile deasupra patului, spre dreptunghiul conturat de mreaja păianjenilor.

— Păi, ştii, eu... Păi mă gîndeam... se bîlbîi învăţătorul.

— Păi, păi !... clătină cu asprime din cap tînărul şi examină camera. Ia priviţi ce-a mai aranjat-o ! Hm !... Cearceaf de mătase... Faţă de masă din catifea, flori... Sticla lămpii lustruită ca niciodată... Frumos, bravo. Dar portretul, de ce ai scos portretul ? Unde l-ai vîrît ? De-ai şti, Stoianova ce soţie minunată a avut ! O frumuseţe !

— Şi pata asta gălbuie e de la portretul soţiei dumisale ? întrebă îngîndurată învăţătoarea.

— Da, da ! Acolo era altarul zeiţei, cum obişnuia să spună dînsul. L-a scos, aşadar.

— Prostii ! Prostii ! interveni aproape plîngînd Petrov. L-am scos ca să-l şterg de praf. Doar ţi-am spus că voiam să zugrăvesc camera.

— Bine, bine, se înmuie Vălcev cînd îşi dădu seama de ruşinea şi umilinţa care-l cuprinseseră pe bătrîn. Cînd te apuci de zugrăvit, cheamă-mă şi pe mine să te ajut... Dă-mi acum portretul să-l vadă şi domnişoara.

Petrov scoase portretul de sub pat și-l întinse lui Vălcev cu mîinile tremurînde. Apoi se întoarse și-și făcu de lucru la etajera cu cărți.

Tînărul puse portretul pe scrin, se dădu puțin înapoi și arătă spre chipul neprihănit, ca o icoană.

— Ei ? Cum ți se pare ?

— E într-adevăr o frumusețe ! exclamă fata. Domnule Petrov, puneți tabloul la loc, că nu-i chiar atît de vechi.

Petrov nu răspunse, preocupat fiind cu aranjarea cărților.

— Hai, Stoianova, se zori din nou Vălcev. Hai, că pierdem răsăritul de lună. Lasă-l pe unchiu să-și aranjeze camera.

— Nu te privește pe dumneata ce am să fac eu ! izbucni Petrov, cu o forță nouă și dușmănoasă, scuturînd un voluminos dicționar ruso-bulgar. Eu mă amestec în treburile dumitale ? Te întreb eu cum îți aranjezi camera ? Lacrimile îi încețoșeau privirea. Duceți-vă, plimbați-vă, faceți ce vreți ! Lăsați-mă !...

— Ei, și dumneata, dădu moale din mînă Vălcev. Faci din asta o dramă !

— Dar, domnule Petrov... Ce s-a întîmplat ? întrebă fata tulburată. De ce v-ați supărat ? Eu vreau să mergem cu toții la plimbare. Dacă dumneavoastră nu veniți, nu mă duc nici eu.

— De ce ? se împotrivi Petrov cu vocea stinsă. Eu n-am de gînd să deranjez pe nimeni...

— Pe cine naiba să deranjezi ? izbucni tînărul. Hai la plimbare și gata !

Stoianova se apropie de învățător, îl luă de braț și, cu un gest plin de gingășie, îl trase spre ușă.

— Haideți... Faceți acest lucru pentru mine !... Vă amintiți ce discutam noi mai înainte ?... Dacă nu veniți, nu mă duc nici eu... Vălcev ! îl strigă ea pe tînăr. De ce taci ? De ce nu-i spui domnului Petrov că hotărîserăm să mergem cu toți împreună ! ?

— Hai, unchiule, nu cuteză să mintă tînărul. Hai să mergem cu toții !

Stoianova continua să-l țină de braț pe bătrînul învățător. Ba cuprinse chiar cu palma sa moale palma lui.

Din trupul ei tînăr se revărsa un val de căldură.

— Haideți, îl îmbie fata cu glasu-i mîngîietor, catifelat.

Petrov consimți.

Pe tot parcursul drumului pînă la Dunăre, fata nu se depărtă de el; voia cu tot dinadinsul să învețe cîntecul pe care școlarii îl cîntaseră la sosirea ei în școală.

— Am să ți-l spun într-o zi... De altfel, poți să-l înveți și de la copii; și, treptat, amărăciunea de pe chipul învățătorului prinse a se risipi.

— Nu, nu! Vreau să-l învăț încă în seara asta. Cum începe?

„S-a ivit luna rotată.
Cu zahăr parcă pudrată"

...Apoi?

— Apoi urmează refrenul:

„Galeșă și-mbujorată
Parcă-n miere bălsămată".

Stoianova reluă cîntecul. Petrov i se alătură și el cu vocea înțepenită. Intonară al doilea și al treilea cuplet, apoi o luară iarăși de la început, pînă ce sunetele cîntecului vesel risipiră departe, în tăcerea nopții înstelate, mîhnirea învățătorului. Cînd se așezară în barcă, simțămîntul de vioiciune tinerească reînvie în inima lui, și o nouă forță, demult nemaiîncercată, i se revărsă în tot corpul.

— Ce faci? De ce te-ai așezat la vîsle? sări Vălcev, care pînă atunci stătuse îmbufnat, fără a scoate un cuvînt.

— Și de ce, mă rog, să nu mă așez? răspunse Petrov. Ai uitat, probabil, că n-au trecut nici doi ani de cînd ai dat și tu cu ochii de o apă mai mare decît bălțile în care se bălăceau bivolii din satul vostru?

Tînărul nu-i răspunse la înțepătură; ținu barca pînă ce fata se așeză în fața lui Petrov, sări și el în urma ei și trecu la cîrmă.

Petrov desfăcu lanțul, îl aruncă lîngă parul împlîntat în nisip și se apucă să vîslească.

Botul ascuțit al bărcii porni în susul apei, pe sub sălciile plecate asupra malului.

— Mergem spre insulă ? întrebă înviorat vîslașul.

— Da, vîsleşte, răspunse fără tragere de inimă cîrmaciul.

După ce strînsese apele atîtor țări, Dunărea se avînta în noapte spre țărmul romînesc îndepărtat și din adîncurile ei emana o putere vicleană, amăgitoare.

— Brrr, ce senzație teribilă m-a cuprins ! se înfioră Stoianova, strîngîndu-se și mai mult în mijlocul băncii. Știți că eu mă plimb pentru prima oară pe Dunăre ?

— Nu-ți fie teamă, o încurajă Petrov, legănîndu-se în ritmul vîslelor. Ajungem imediat.

Și începu chiar să cînte :

S-a ivit luna rotată,
Cu zahăr parcă pudrată,
Galeșă și-mbujorată...

Dar goana apei pe lîngă pereții joși ai bărcii îl ameți. Din cauza răcorii și a vîslelor grele degetele îi înțepeniră, iar inima își înteți bătăile în coșul pieptului, și, în același ritm, sîngele îi zvîcnea în tîmple. El însă continua să vîslească și să cînte :

Ba nu luna cea rotată-i
Galeșă și-mbujorată,
Ci o preafrumoasă fată...

Ca răspuns parcă la chemarea cîntecului, pe culmea dealurilor din Romînia, cufundate în bezna nopții, apăru o lună mare și rotundă. Rămase o clipă la orizont, se reflectă în oglinda întunecată a fluviului, risipindu-și în valuri snopul de aur al părului, și alunecă domol, făcînd să pălească la strălucirea ei azurul înstelat al boltei cerești.

Peste Dunăre pogora, mută și misterioasă, noaptea.

Petrov mînuia de zor vîslele.

Trecuse de mult vremea nopților sale cu lună, cînd își plimba pe apa Dunării frumoasa soție. De atunci,

rareori mai luase vîslele în mînă ca să reînvie în amintire acele minunate clipe ale vieţii sale.

Dunărea-şi poartă năvalnic apele, or, ca să vîsleşti împotriva ei, îţi trebuie forţă, nu glumă.

Sudoarea-i scălda faţa, i se prelingea pe spinare, şiroia pe braţele-i vlăguite. Încă puţin, şi vîslele aveau să atîrne ca aripile unei păsări lovite de moarte, iar barca să pornească înapoi, mînată de apă.

Petrov însă nu voia să oprească, să-i predea vîslele lui Vălcev. Vîslea mai departe, deşi i se curma răsuflarea — vîslea tăcut, cu îndărătnicie, nevolnic.

Vălcev răsuci lopăţica cu care cîrmea, şi barca ieşi din umbra sălciilor. Acum luna le lumina feţele. Involuntar, Stoianova rămase cu privirea aţintită la vîslaş: chipul înbătrînit al învăţătorului era prelung ca la un muribund, ochii priveau fix, iar gura larg deschisă nu reuşea parcă să absoarbă îndestul aer, din care pricină pieptul i se zbătea şi horcăia sugrumat.

— Ce vi s-a întîmplat, domnule Petrov? întrebă fata şi se aplecă spre el, uitîndu-şi frica ce o avea de apă.

Dar Petrov n-o auzea, răsufla anevoie şi continua să vîslească.

— Vălcev! auzi tînărul glasul Stoianovei. Treci tu la vîsle. Dînsul nu se simte bine. Auzi-l ce greu respiră... Domnule Petrov, opriţi-vă vă rog! Lăsaţi-l pe Vălcev!

— Dă-mi voie, unchiule!

Vălcev alunecă pe lîngă Stoianova şi apucă mînerele ramelor în partea de sus, deasupra mîinilor încleştate ale vîslaşului sleit de puteri.

— Vreau să cobor... Mi-e rău... abia şopti Petrov, neavînd vlagă să se mute pe cealaltă bancă. Inima... Trage la mal...

— Hai să coborîm şi noi. Să coborîm. Trage la mal, repede! se rugă şi Stoianova.

Vălcev, aplecat puţin înainte, smuci înapoi vîsla din dreapta. Vîrful bărcii cîrmi spre ţărm. Mai opinti de cîteva ori şi curînd se auzi nisipul scrîşnind sub fundul călăfătuit al bărcii. Tînărul sări pe ţărm, trase barca şi-i întinse mîna lui Petrov.

— Dă-mi şi mie mîna, se ridică şi Stoianova.

— Nu, nu! o opri Petrov. Dumneta n-are rost... n-are rost... Rămîi... Uite ce noapte, spuse el, desfăcîndu-şi neputincios braţele, de parcă ar fi vrut să îmbrăţişeze întinderea neţărmurită şi albăstrie a Dunării. Ce lună!...

Nevena cercetă şi ea cu privirea discul lunii, cerul împresurat de jăratic tremurător, cărarea aurie ce străbătea fluviul, faţa luminată şi tăcută a lui Vălcev...

— Dar cum să vă lăsăm singur? şovăi ea.

— N-are nimic!... De altfel, eu nu trebuia să... Voi plimbaţi-vă.

— Să vă duceţi de îndată acasă, îl sfătui îngrijorată fata. Aţi transpirat şi puteţi răci.

— Da, da, am să mă duc... Vălcev, urcă-te, ce mai aştepţi!

— Cum îţi doreşte inima, zîmbi tînărul şi, împingînd cu putere barca în larg, se prinse de botul ei şi sări sprinten întrînsa. Se aşeză pe locul lui Petrov, în faţa fetei, şi înşfăcă vîslele.

Ambarcaţiunea cu botul ascuţit prinse a se îndrepta cu iuţeală, pieptiş, spre insulă.

Petrov se prefăcu că pleacă, dar se piti imediat după sălcii şi, năpădit de o tristă resemnare, rămase să privească umbra neagră ce se pierdea în depărtări. Jur împrejur era atîta linişte, încît scîrţîitul vîslelor ajungea pînă la el chiar şi atunci cînd barca dispăru cu totul din vedere.

Măreaţă, luna se înalţă mereu mai sus pe oceanul neţărmurit al cerului. Dunărea îşi revărsa fără istov apele, spărgîndu-şi cu un plescăit uşor valurile de ţărm. Dinspre insulă răzbăteau crîmpeie de cîntec. Acelaşi cîntec pe care-l cîntaseră la primirea noii învăţătoare— despre lună şi despre o prea frumoasă fată.

— Au şi uitat de mine, îşi zise Petrov fără răutate şi porni agale, tîrîndu-şi paşii prin nisip.

In odaia sa lampa împrăştia o lumină pîcloasă. Vîntul ce se furişase prin fereastra deschisă zbuciumase flacăra, afumînd din nou sticla.

Rămase o clipă nemişcat, privind scaunele, ilustratele de pe masă, florile. Apoi luă în mîini portretul so-

ției, se urcă pe scaun, sprijinind rama în cuișoarele ruginite de jos și legă la loc sforicica ruptă — pata gălbuie dispăru.

— E prea tîrziu de acum... cugetă într-o doară bătrînul învățător; se întinse pe ceârceaful cu miros de naftalină și rămase așa, cu ochii pironiți la portret.

Dar cine știe din ce pricină — sforicica se scurtase pesemne cînd fusese reînodată — privirea soției nu mai căta spre dînsul, ci se strecura pieziș în colțul întunecat al încăperii.

LUME VITREGĂ

1

Înainte de revărsatul zorilor, negura cerului se îngroșă, se îngreună și pogorî jos de tot peste braniștile rare. Drumul nu se mai zărea, și văcuțele abia se țineau de matca sa prăfuită.

Bătrînul se așezase în partea din față a carului, dar nu-și afla nici aici locul. Își strecura sub el cînd un picior, cînd altul, își trăgea pe umeri ipingeaua sa ponosită, schimba nuiaua dintr-o mînă într-alta, îndemnînd la răstimpuri vacile și pufăind nemulțumit...

Ar fi vrut să stea de vorbă cu băiatul, dar nu știa cum să înceapă.

— Țanko... Mă auzi, Țanko?

Țanko tace... De cînd i-a spus că o să-l ducă la oraș, n-a mai scos o vorbă. Dacă ar fi putut să-i deslușească întocmai ca unui om mare, să-i arate cum stau lucrurile, ca să înțeleagă...

E sălbatic ca un pui de urs. Și îndurător. L-a dojenit mereu pe bietul copil, și iată că acum trebuie să se despartă de el. Și-i părea atît de rău... Bine, cel puțin, că-i întuneric...

Băiatul își vîrîse genunchii în fîn, se aplecase peste draghină și se uita cum se învîrtește roata mare și neagră din dreapta.

„Unu... doi... trei...“ număra el fără glas.

Cînd ajungea la șapte, butucul slăbit al roții scîrțiia jalnic.

Scîrțiitul uniform îi gonea gîndurile dintr-un loc într-altul. Îi amintea cînd de cocorii ce treceau în zbor deasupra cîmpiei spălăcite, cînd de fîntîna cu cumpănă mîncată de putregai. Uneori tresărea și privea în urma carului : nu l-o fi ajuns oare Cernio și scînceşte acum de bucurie și teamă, așteptînd să fie luat în seamă Cîinele presimțise în ajun că se vor despărți și cu vai-nevoie au reușit să-l alunge de lîngă căruță.

— Ascultă, Țane îi spuse din nou bătrînul. Drept cine mă iei tu pe mine ? De ce faci mutra asta ? Școala... Știu și eu, îți pare rău, așa-i ! Dar pe mine nu mă întrebi ? Dar maică-ti, sărmana, crezi că-i vine ușor ? Ce, gîndești că noi sîntem din piatră făcuți ?

Băiatul își înălță căpșorul — stelele păleau una cîte una, stingîndu-se sub spuza alburie a dimineții timpurii. Carul se tîra somnoros pe drumul moale și vocea bătrînului suna răzbind parcă de undeva din adîncuri :

— Pentru binele tău e Țane. Noi de acum, vorba ceea, mult nu mai avem de trăit. De tine ne îngrijim, că de cînd l-au omorît pe taică-tu, doar tu ne-ai mai rămas. Vrem să ajungi om de vază, bogat. Să se închine toată lumea înaintea ta. Să te hrănești cu pîine albă...

Dar parcă-l înăbușea bezna ; dădea mereu din cap, muta nuiaua dintr-o mînă într-alta și parcă nici lui însingur nu-i venea să-și creadă ochilor.

— Ai să stai un an-doi la Doncio, ai să înveți negustorie, și gata, ajungi un om făcut ! Dacă ai cap, te și trezești că ai deschis o prăvălie. Prăvălia ta ! Poți s-o deschizi și în satul nostru. Pricepi ? Așa că, iar ai să vii la noi !...

Dintr-o dată carul prinse a se mișca mai cu ușurință — trecuseră pe nevăzute de ultima colină, dincolo de care cîmpia se întindea dreaptă, pentru a coborî undeva la margine, lîngă albia largă și albă a Dunării.

Văcuțele prinseră să-și iuțească pasul.

„Unu... doi... trei..."

Acum roata scîrțiia cînd Țanko ajungea cu numărătoarea la cinci.

— Ce stai acolo ca spînzurat peste draghină ? Mai bine întinde-te și dormi puțin, că mîine o să ai de lucru.

Poftiți, domnule ! Poftiți, doamnă ! Ce dorește domnișoara ? începu să se maimuțărească bătrînul, repetînd cuvintele auzite în prăvăliile din piața tîrgului.

Ele răsunară atît de neașteptat și de straniu, încît băiatul tresări, își ridică capul de pe draghină și se uită mirat la bunicul său :

— Ha !

Bucuros că a reușit în cele din urmă să-și trezească din amorțeală nepotul, bătrînul continuă să pălăvrăgească :

— Și tu o să înveți să vorbești ca orășenii. Ce de lume mai trece pe acolo. Că nu are una sau două, ci trei prăvălii ! Într-una vinde stămburi, într-alta mărfuri de băcănie și într-a treia numai gaz, fierărie și sare. Are și birou și telefon. Și de-ai ști ce sărăntoc era înainte de a intra în crîșma lui Peșo Geambașu. A stat la Peșo ăsta, să zic așa ca un an, și ca un șarpe și-a lepădat pielea lui de plugar. Avea omul mintea ageră. Peșo numai pe el îl trimitea prin sate să-i cumpere vite. Dă-le să bea, dă-le să bea — cu asta se descurca Doncio. El mai mult se prefăcea că bea, da-i îndemna mereu pe țărani, ca să le tulbure mințile și să le ia vitele dacă se poate, cum se zice, chiar și pe gratis. Să-i dea și *ciorbagiului,* dar să-i rămînă și lui. Am auzit că...

Țanko se trînti pe fînul proaspăt cosit așternut în car, își puse mîinile reazem sub cap și rămase cu privirea ațintită la vatra cerului în care jăraticul prindea să se stingă. Somnul punea tot mai mult stăpînire pe băiat și el abia mai auzea cele înșirate de bunicul său.

— Toată lumea știe că n-ar fi strîns Doncio atîta avere, de n-ar fi sucit capul fetei lui Peșo Geambașu. Dar și ăla era căpățînos al dracului ! Să nu fi simțit el că din Doncio o să iasă un tîlhar și mai ceva decît el, nu i-ar fi dat fata în ruptul capului. Ar fi înjunghiat-o, și tot nu i-ar fi dat-o, deși el, puiul de lele, își aranjase de acum bine treburile. Că vezi, dragă Doamne, Doncio era om de rînd, iar ea domnișoară de pension, mă-nțelegi ?

Furat de poveștile sale, uitase că vorbea cu nepotul. Vocea i se umplu de o dușmănie surdă, abia stăpînită :

— Trei prăvălii are. Pe veresie nu dă. Toate satele sînt ale lui. Toate grînele şi cucuruzul lor prin hambarele lui trec. L-a ajuns şi întrecut chiar pe socru-său, pe Geambaşu.

Scîrţîitul roţilor se contopi cu ţîrîitul greierilor din mirişti :

— Fri-i-g... fri-i-g... fri-i-g...

Ţanko adormi

Steluţele se înşiruiră în fire subţiri şi luminoase şi-i împreunară genele. Cumpăna fîntînii începe să scîrţîie. Maică-sa scoate apă, iar el se uită cum rîde bunicul său din afundul întunecat al fîntînii. E adîncă, de asta glasul său e de neînţeles. Numai mustăţile albe i se mişcă...

2

Carul începu să huruie pe caldarîmul şubred al bătrînului orăşel, ale cărui ziduri cu greu se mai ţineau în picioare pe ţărmul abrupt al Dunării, brăzdat de şuvoaiele ploilor.

Ţanko dădu deodată să se ridice, dar un zdruncin al carului îl împinse pe spate şi fu nevoit să-şi reia locul în fin.

— U-ha-ha !

Se apucă de loitre şi privi fermecat împrejur.

Pămîntul aluneca brusc undeva în adînc, iar pe aşternutul său verde, departe, unduia ceva lat şi alburiu, deasupra căruia se înălţau nori de aburi.

— Dunărea.

Mintea sa de copil nu putea cuprinde imensa întindere de pămînt cu centura albă pe apă, ostroavele împădurite şi înceţoşate şi cerul aprins de vîlvătaia răsăritului deasupra neţărmuritei cîmpii româneşti... Iar carul se hurduca trosnind pe povîrnişul ce ducea spre înfricoşătorul abis, în vreme ce bunicul se căznea din răsputeri să ţină funiile legate de coarnele văcuţelor înfierbîntate.

— Bunicule-e-e ! strigă băiatul din spatele bătrînului şi strigătul îi era plin de mirare, bucurie şi teamă.

— Aha! își întoarse pentru o clipă bătrînul capul. Vezi Dunărea? Și ochii săi străluceau în lumina răsăritului, iar fața zbîrcită și pîrlită de soarele secerișurilor se înflăcăra tinerește sub căciula roasă. Da vaporu-l vezi? arăta el cu bățul o coajă neagră în mijlocul fluviului. Ăla, primul! Care scoate fum!... Celelalte sînt șlepuri!... Iată și România!

România!...

Și în acest cuvînt stăruia ceva misterios, la fel ca în pădurile albăstrii ale orizontului.

România!...

România trebuia să fie toată această lume nouă, mare, de azur și ademenitoare.

Băiatul simțea că i se face rău la stomac din cauza coborîșului abrupt. Roțile trosneau de-ai zice că-s gata să se desfacă în bucăți dintr-un moment într-altul și i se părea că dacă își mai iuțesc mersul văcuțele vor răzbate cu carul prin apă, de partea cealaltă, dincolo de păduri, unde cine știe ce se mai afla...

Dar bunicul o lovi ușor pe Roguška, ea o cîrmi pe o stradă lăturalnică și carul prinse să meargă pe drum drept.

Fluviul cel mare și cîmpia din spatele său dispărură, dar, stîrnit, băiatul continua să scurteze cu înfrigurare preajma, așteptînd să vadă noi și noi minuni.

De o parte și de alta a străzii se rînduiau case mari cu două și trei caturi, și fiecare din ele avea cîte două sau trei dughene. Ferestrele lor erau mari cît țînea peretele pentru a dezvălui grămezile de lucruri pestrițe, pe care băiatul nu reușea să le deosebească.

Din cîrciumi și ospătării răzbea un miros de carne friptă și de ulei încins...

Era o zi de tîrg, așa că vînzătorii se înființaseră dis-de-dimineață în fața prăvăliilor și își așteptau cumpărătorii distrați. Unii stăteau pe scăunele și-și beau cafeaua.

Toți erau oameni chipeși, dichisiți, veseli și cu vocea tunătoare. Mulți îi dădeau binețe bunicului său și intrau în vorbă cu el, de parcă ar fi fost de cînd lumea prieten cu ei. Îi spuneau „bună dimineața", îl întrebau

ce duce în car sau îl invitau să intre și să le viziteze prăvăliile.

Doi dintre ei — un măcelar cu un șorț alb pătat, și un altul, ferchez proaspăt bărbierit, cu cravată la gît — opriră chiar văcuțele și începură să scotocească în fîn.

— Găini n-ai? întrebă măcelarul.

— Dar unt? rînji cu dinții săi albi celălalt și o mireasmă de trandafir se revărsa parcă din gura lui.

— N-am, frate, n-am! își arătă și bătrînul dinții săi galbeni. Cu alte treburi am venit noi încoace.

— Un proces, va să zică! strigă și mai bucuros orășeanul cel ferchez. Ascultă, am eu un avocat pe cinste, om de-al nostru! Al dracului de priceput: chiar dacă ai fi omorît pe cineva, el tot te scapă de streang! Stă aici, pe-aproape. Vă îndrumă băiatul meu.

— Nu, nu, nu! se apăra bătrînul de intermediarul amabil cu dinții albi. N-am venit pentru nici un proces.

— Atunci duci băiatul la doctor! nu se dădea bătut omul cu dinții albi, privind stăruitor la băiatul din car ars de dogoarea soarelui. Am un prieten doctor care l-a făcut bine și pe băiatul meu.

— Mulțumim, mulțumim! își scoase bătrînul căciula roasă, ridicînd-o de cîteva ori, apoi îndemnă văcuțele și se aplecă înainte.

Cînd bătrînul îi întoarse spatele, omul cu avocații și doctorii se încruntă și îndrugă ceva în barbă. Băiatul îi auzi deslușit cuvintele, dar nu-i venea a crede că orășanul ce mirosea a trandafiri putea să înjure la fel ca văcarii din satul lor.

Strada se vărsă în albia mare a pieții orășenești, unde țăranii veniți înaintea lor la tîrg apucaseră să dejuge vitele.

— Hai, dă-te jos, că am ajuns, se ridică bătrînul și, coborînd din car, agăță funiile și se duse să caute loc unde să dejuge văcuțele. Înainte de asta însă arătă cu bățul spre celălalt capăt al tîrgului:

— Uită-le, astea-s prăvăliile lui Doncio! Le vezi? Una, două, trei... Cele de colo, cu firma aceea mare! Scutură-te bine de paie și potrivește-ți hainele. Să-și facă Doncio o părere bună despre tine.

Ţanko puse fîn înaintea văcuţelor şi începu să se scuture de praf şi de paie. Apoi îşi sprijini piciorul pe proţap şi-şi strînse nojiţele opincilor sale noi din piele de porc. Dar degetele sale erau mai sleite de puteri chiar decît glasul bunicului.

3

Dughenile erau într-adevăr trei la număr şi deasupra tuturor se întindea firma lată de tinichea pe care se înşiruiau nişte litere groase şi mari de o şchioapă :

DONCIO IVANOV
MANUFACTURĂ — COLONIALE

Primele două dugheni erau pline de cumpărători, dar bătrînul şi nepotul intrară în a treia care era mare şi întunecată ca un hambar. Înăuntru, între uşă şi fereastră, se afla o mică încăpere făcută numai din sticlă, pe a cărei uşă atîrna o plăcuţă metalică cu următoarele litere negre : Cantoră.

În cantoră stătea un om.

Ţanko observă că acesta îi măsură o clipă cînd intrară, dar apoi îşi coborî iar privirea, văzîndu-şi mai departe de treabă.

— Bună dimineaţa, Doncio, spuse bătrînul vîrîndu-şi capul prin uşă de sticlă deschisă şi îşi scoase căciula. L-am adus pe băiatul nostru de care ţi-am vorbit mai deunăzi...

Dar omul din cantoră nu-şi desprinse nici acum capul de pe registrul cel mare ; îşi făcea nişte socoteli...

Ţanko îşi scoase şi el timid căciula.

Ăsta e deci Doncio, care avea să-l facă om...

El şi bunicul stăteau în picioare, iar Doncio pe scaun, şi totuşi i se părea cu mult mai mare decît ei — ocupa cu trupul său jumătate din încăpere. Numai lada de fier descuiată, cu grămezi de bani, aşezată în colţ, era mai voluminoasă decît el.

— Ăsta-i puştiu ? îşi ridică brusc guşile Doncio, ţintuindu-l cu privirea pe băiat.

— Ăsta-i, ăsta-i, se grăbi bătrînul să răpundă, învîrtindu-şi neliniştit căciula între mîinile sale aspre. L-am adus, aşa cum ne-am înţeles.

Pe neaşteptate, îl cuprinse teama să lase băiatul pe mîna acestui străin îmbuibat, care nu binevoise nici măcar să-i răspundă la bineţe... Şi doar era singurul său nepot, rămas de la feciorul care murise ucis, dar de abia în noaptea asta simţi că-l învăluie o milă şi o dragoste nestăvilită pentru copil. De abia acum cînd trebuia să se despartă de el, începu să-l scurme îndoiala, gîndindu-se că ceea ce face el cu nepotul nu-i lucru bun şi că feciorul său, dacă ar fi avut norocul să se îngrijească el singur de copil, n-ar fi îngăduit una ca asta.

Înghiţi de două-trei ori în sec, înăbuşindu-şi neliniştea :

— Iată, fiule, omul acesta îţi va fi stăpîn. Să fii numai ochi şi urechi. Dacă o să-i dai ascultare, o să te scoată din sărăcie.

— O să asculte el, spuse cu o voce răguşită Doncio. Ia te uită, că-i de pe acum bărbat în toată firea !

Negustorul se ridică din scaunul său larg şi rotativ ca de frizer, se apropie de băiat şi îi pipăi umerii. Îl şi învîrti puţin.

— E vînjos băiatul, constată el, mulţumit de examinarea făcută.

Bătrînul îşi aminti că Doncio tot aşa pipăise cîndva şi vitele pe care le cumpăra de prin sate pentru socrul său.

— E un copil bun şi o să te asculte aproape ca un om mare. Şi supus, n-o să-ţi întoarcă niciodată vorba. I-a venit vremea să înceapă să-şi cîştige singur pîinea, că la ţară ştii cum e...

— Vino cu mine, îl întrerupse Doncio şi, cu o sprinteneală neaşteptată pentru trupeşia sa, pătrunse în magazie, strecurîndu-şi pieziş burta prin uşa de sticlă.

Se prefăcea dinadins mai sever şi mai posac decît era din fire. Îi era teamă că dacă se poartă altfel, bătrînul începe imediat să-l descoasă cîţi bani o să-i dea băiatului, şi, nu era exclus să-i treacă prin cap chiar să-i

ceară ceva mărfuri în contul viitoarei simbrii a băiatului. Trebuia aşadar, s-o termine repede cu el.

Magazia din faţa cantorei era pe jumătate tixită cu grămezi de bulgări albăstrui de sare. Doncio se opri lîngă o grămadă, întinse mîna şi luă un bulgăre de mărime mijlocie.

— Na, i-l întinse el bătrînului. Ia-l pentru vaci. Nu-ţi cer nici un ban. Şi grăbeşte-te, că nu-mi văd capul de treburi. Astăzi am nişte scadenţe, de mă apucă ameţeala. O sută treizeci de mii de leva trebuie plătite !

— Măi, măi, măi ! îşi ridică bătrînul sprîncenele sale cărunte, dar după ochi puteai să-ţi dai seama că la altceva îi e gîndul.

În timp ce păştea oile plănuise de o mie de ori cum să-l ia pe Doncio, cum să scoată de la el o simbrie mai mare pentru nepotul său şi hotărîse să nu dea nici un pas înapoi la tîrguială... Şi să nu plece înainte de a vedea unde o să locuiască băiatul, cum şi la cine o să ia masa, că doar el îi ţinea loc de tată. Trebuia să-i vadă şi locuinţa, să-l instaleze chiar el într-însa şi să rămînă cu băiatul un ceas-două, pînă i-a mai veni inima la loc...

Dar iată că pe Doncio îl apucă dintr-o dată graba, se înghesui iar în cantora lui, lăsîndu-şi bărbia cu guşa de grăsime peste registrul de conturi.

— O sută treizeci de mii... Ăştia-s bani, nu glumă !... Cine ar vrea acum să fie în pielea mea...

Bătrînul lăsă însă jos bulgărul de sare şi se apropie încet de uşa de sticlă.

— Nu ştiu cum să... Băiatul are nişte hăinuţe. Unde să i le las ?

— Adă-le aici, rosti cam nemulţumit Doncio, deşi un zîmbet uşor îi lumina obrajii dolovani.

Îi ştia el pe ţăranii ăştia vicleni şi tăcuţi ; îţi spun una, dar cine poate şti ce anume le trece prin cap... Băiatul să fie mulţumit că-l învaţă cum să se poarte cu oamenii. Doar şi el tot de acolo a început...

Bătrînul ieşi să-i aducă hainele.

Ţanko nu îndrăzni să-l urmeze. Stătea încremenit lîngă grămezile de sare cu căciula în mînă. Gura i se

uscase, în vreme ce ochii i se umeziră. Clipea des ca să-şi ascundă lacrimile şi cerceta magazia.

Lăzi cu bidoane de gaz şi alte mărfuri necunoscute lui erau clădite una peste alta, înălţîndu-se aidoma unor stînci retezate la vîrf. Snopii de bare de fier rotunde şi plate acopereau un perete întreg, iar sacii ticsiţi şi cusuţi cu sfoară ajungeau pînă în tavan. În două locuri erau lăsate culoare de trecere care se căscau spre interior ca două guri de peşteră. Ce se afla mai departe nu se vedea. Doar printr-o crăpătură a unui oblon se zărea o dungă subţire şi luminoasă, dar şi asta se destrăma în întuneric.

Băiatul începu să tragă aerul în piept, deoarece chiar şi în mirosul acesta dens de piper şi săpun, de gaz şi catran, în umezeala duşumelii de curînd stropite şălăşluia ceva necunoscut şi deosebit. Iar înăuntru, cineva tropăia, mutînd lăzile sau făcînd cine ştie ce...

Ţanko se lăsase atît de mult absorbit de ceea ce vedea în jur, încît tresări speriat cînd din culoarul dintre saci apăru un bărbat înalt, încins cu un sac şi îmbrăcat într-o salopetă albastră, ruptă la umeri.

Bărbatul se opri, îl privi şi-l salută blajin :

— Noroc, amice !

Apoi se aplecă, luă o ladă în spinare pe semne grea căci i se umflară venele groase de la mîini şi intră din nou în gura peşterii.

Ţanko se uită clipind după el ; cît de straniu i se părea faptul că în bezna aceasta trăieşte un om ! Ba pe deasupra mai şi zîmbeşte...

Bărbatul încins cu sacul dispăruse de mult, dar zîmbetul său se mutase parcă timid pe faţa lui Ţanko.

4

Bătrînul aduse bocceaua cu hainele băiatului şi rămase lîngă uşa magaziei, uitîndu-se pe geamul cantorei.

Cum să facă să-i ceară două legături de bumbac, aşa cum îl rugase nora, că nu-i mai rămăsese nici o cămaşă întreagă ?

Blestematele cuvinte despre scadența polițelor și îngrijorarea de pe fața lui Doncio se așternu înaintea lui ca un zid.

„Asta-i lămurită, da măcar sarea să mi-o iau!" se gîndea el disperat și dădu din mînă, ca și cum și-ar fi spus gîndul cu glas tare

Acum însă îl întîmpină privirea plină de întristare a băiatului.

Se apropie de bulgăr, se aplecă și-l pipăi, vrînd parcă să-și dea seama dacă-l poate ridica. Gîndul la băiat însă îl opri în loc. Avea mustrări. Cît era de ager la minte nepotul, i-ar fi putut trece prin minte că-l lasă la străini doar pentru un bulgăr de sare... N-ar fi fost oare mai bine să-și ia băiatul și, fie ce-o fi, să plece. Dar atunci trebuia să dea înapoi sarea...

Ridică puțin bulgărul, era destul de greu, aveau ce să lingă văcuțele și mai rămînea și pentru nevoile gospodăriei...

Apoi îl ridică de-a binelea și porni cu el spre ușă, dar simți că Țanko se apropie de dînsul. Se porni și începu să-i vorbească cu glasul înecat:

— Tu să fii cuminte, fiule... Vezi ce înseamnă bogăția! Nu-i așa că am avut dreptate cînd îți spuneam? Ii uită-te numai cîtă sare au. Tocmai pînă sus în tavan!

Băiatul îl apucă brusc de mînecă și își apropie buzele de mustățile lui.

— Bunicule, șopti el, plec și eu. Nu vreau să rămîn aici. Nu vreau, mă auzi?

— Ă!... Ă!... Ă!... mormăi ceva bătrînul, de parcă furase sarea și acum îl prinseseră asupra faptului...

Nu știa ce să răspundă și nu cuteza să-l privească pe copil în ochi.

În aceeași clipă geamurile cantorei vibrară de glasul lui Doncio:

— Ce tot te învîrtești, nea Stamene? Sau vrei să-l faci pe copil să plîngă și să-mi dai mie de lucru pe urmă să-l împac! I-a lasă-l în pace și pleacă!

Vocea tunătoare puse capăt tulburării bătrînului, îi oțeli chiar mîinile, care apucară zdravăn bulgărele de

sare, dar îl făcu pe băiat, care şi aşa era speriat, să tresară.

Doncio îşi dădu seama că trebuie să intervină repede, aşa că uită de scadenţele sale scornite, îşi strecură burta prin uşa de sticlă şi strigă şi mai tunător spre magazie :

— Ivane !

Bărbatul uscăţiv, încins cu sacul, şi cu mîinile vînjoase apăru fără să facă zgomot din gaura întunecoasă.

— Ivane, îi spuse Doncio încruntat şi dîndu-şi aere, dar lucrătorul îl privea senin, fără pic de teamă. Să-şi ia băiatul bocceaua şi du-l la tanti Raina. Să-i dea de mîncare şi să-i găsească ceva de lucru pînă viu eu. Cum te cheamă băieţaş ? Încercă Doncio să pară alintător.

— Ţanko, Ţanko îl cheamă ! bolborosi tulburat bătrînul.

— Haide, Ţanko, îl bătu ocrotitor pe umăr Doncio. Du-te cu nea Ivan acasă. Şi să n-ai grijă : acolo tanti Raina o să-ţi dea ceva de mîncare...

— Păi ce să aibă grije ? zise bătrînul ca să-şi încurajeze nepotul. Vezi Ţane ? Acolo tanti Raina o să-ţi poarte de grijă. O să-ţi dea şi cameră, şi pat, şi ceva mai gros de aşternut, că noaptea-i puţintel răcoare. O să-ţi facă şi haine de iarnă, şi ghete, că cu opincile nu se poate...

Voia bătrînul să-i înşiruiască negustorului toate condiţiile pe care şi le pusese în cap şi pe care nu reuşise pînă acum să le prezinte, dar nici Doncio nu era prost.

— Ce-ţi mai baţi gura de pomană ! bătu el din palme spre bătrîn, de parcă ar fi vrut să-l alunge. Soţia mea ştie tot ce trebuie să facă. Ce mai aştepţi, Ivane ?

Dar servitorul nu dădu nici acum semne de grabă. Desfăcu alene sacul cu care era încins şi-i făcu semn zîmbind băiatului să-l urmeze.

— Hai, dragă... îl cuprinse cu mîna pe după umeri şi-i trase uşor spre sine. Nu-ţi fie teamă...

Se aplecă luă bocceaua şi o aruncă pe salopeta sa zdrenţuroasă, plină de rugină şi pulbere de sare.

Ţanko porni supus după el.

Gîtlejul i se uscase, de nu mai putea să scoată nici un cuvînt, dar ploapele nu-i putură zăgăzui lacrimile — două şiroaie îşi croiră drum prin colbul aşezat pe obrajii săi în timpul lungului drum.

Bătrînul mai stătea cu bulgărele de sare în braţe şi nu ştia bietul ce să spună şi ce să facă.

— Să-mi scrii, fiule ! începu el să se vaiete după ce-i plecă nepotul.

— Acuma te apuci şi tu ! îl certă din nou Doncio. Hai, du-te ! Parcă l-ai trimis peste nouă mări şi, nouă ţări !

— O să-ţi scrie, o să-ţi scrie, îi spuse sluga, întorcîndu-se din drum. Dacă uită, am să-i amintesc eu.

— Aşa, aşa ! Vedeţi voi cum faceţi s-o scoateţi cumva la capăt aici, zise cu tîlc nea Stamen şi se urni din loc cu bulgărele de sare, îndreptîndu-se spre car, fără să-şi ia bun rămas de la negustorul de vază.

Doncio îşi încruntă sprîncenele, dar puse asta pe seama prostiei lui de ţăran şi se retrase în cantora sa.

5

La primul colţ al străzii, servitorul Ivan se opri să se uite mai în voie la micul său tovarăş.

Ţanko îşi trecu repede podul palmei peste pleoape şi îşi şterse şiroaiele de lacrimi de pe obrăjori. Apoi se uită şi el la bărbatul uscăţiv şi simţi că ochii lui radiază ceva cunoscut : aceeaşi căldură luminoasă pe care o deslușea în ochii mamei sale, cînd se apleca să-l trezească în zori ca să scoată oile la păscut. I se rupea inima de milă, ştiind cît de mult ar fi vrut el să mai doarmă, dar n-avea încotro, trebuia să-l scoale.

— Te-ai îngălbenit ca o lămîie, îi zîmbi Ivan şi pe obrajii săi scofîlciţi, în jurul buzelor, se adunară cute. Te-ai speriat de Doncio Poloboc ? Nu-ţi fie teamă. Chiar dacă ţipă el la tine, tu să nu uiţi că eu sînt pe-aproape. Să cauţi tot timpul cu ochii după mine, ai auzit ?

— Am auzit, răspunse abia şoptit băiatul.

În faţa unei mici barăci de lemn, într-un loc viran năpădit de buruieni, un gospodar prăjea gogoşi ; degetele

sale ude apucau bucăți de aluat dintr-o găleată, le întindeau repede ca pe niște corăbioare și le dădeau drumul să înoate în uleiul încins de floarea-soarelui. Uleiul clocotea și corăbioarele se zvîrcoleau ca vii.

Țanko vedea pentru prima oară cum se prăjește o gogoașă, așa că, fără să vrea, se opri locului să le vadă jocul.

Se opri și Ivan și se apropie de tava neagră și încărcată și alese pe o hîrtiuță colorată cîteva gogoși din cele mai umflate.

— Hai să mîncăm, îi făcu el semn din cap băiatului și apucă primul cu o hîrtiuță o gogoașă. Stăpîna n-are decît să aștepte... Ce stai ? Ia și gustă, să vezi ce bune sînt.

Țanko își luă inima în dinți și apucă cu hîrtiuța o gogoașă, așa cum făcuse și tovarășul său. Mușcă și bucata i se topi în gură.

Ca îmbucătură i se topi și povara ce-o simțea pe inimă.

E grozav Ivan ăsta !... Cînd stătea lîngă el, nu se simțea de loc neajutorat. De nimic nu-i era teamă.

Mîncau gogoși și stăteau de vorbă.

Ivan îl întrebă din ce sat e, dacă are tată, mamă și alți frați și surori. Îl întrebă și cît pămînt are bunicul lui, iar cînd auzi că a terminat doar clasa întîi de gimnaziu, îl mustră încruntat :

— Rău ai făcut că ai părăsit școala. Ar fi trebuit s-o termini.

— Dar noi sîntem oameni săraci, repetă Țanko cuvintele pe care bunicul său i le spunea ori de cîte ori încerca să-l convingă să se facă dulgher la oraș.

— Tocmai de asta nu trebuia să te lași de școală ! stărui Ivan. Bogatul oricît ar fi el de prost, tot o duce bine. Banii gîndesc și pentru el. Dar omul sărac trebuie să aibă carte.

Terminară gogoșile, dar Ivan mai puse încă patru la o parte, din cele mai calde.

Țanko se uită la umerii roșii, îngălbeniți de rugina barelor de fier ai tovarășului său, se uită involuntar și

la mîinile mîncate de sare şi pline de răni, ale căror degete abia se îndoiau pentru a ţine hîrtiuţa cu gogoaşe, şi întrebă la rîndul său :

— Mata de cîţi ani lucrezi la Doncio ?

— Păi... S-au împlinit nouă ani.

— Eşti bogat ?

— Ha ! rîse cu gura plină Ivan. Aşa crezi că se îmbogăţeşte omul ? Ce, tu ai venit la Doncio Poloboc să te îmbogăţeşti ?

— Ba, se ruşină Ţanko. Eu am venit... Da zicea bunicul de... pîine albă şi mai nu ştiu ce...

Ivan se încruntă şi uită de gogoaşa pe care o ţinea în mîna întinsă. O falcă chiar i se strîmbă de-abinelea.

— Te-a minţit bunicul tău ! spuse el clătinînd uşor din cap. Cînd vei căra nişte cogeamite saci ca ăia, ai să-ţi dai singur seama. Nu bogat, ci cocoşat ai să te faci. Aşa se îmbogăţesc oamenii ? rosti el aspru, cu duşmănie în glas.

Aruncă restul gogoaşei într-o lădiţă aşternută cu un ziar unsuros şi căută atît de crunt împrejur, de parcă acolo, în locul gol, stătea cineva pe care l-ar fi putut apuca de beregată.

— Vezi, să nu-ţi intre păsărica asta în cap. O să rămîi rob, pînă ai să crăpi. Auzi la el, pîine albă... Vorbe de clacă-s toate !

E grozav Ivan ăsta !... Deşi era încruntat, zîmbi dintr-o dată şi zîmbetul îi înmuie glasul.

— Doar ţi-am spus — ţine-te de mine. Eşti încă mic, dar încetul cu încetul o să începi să înţelegi cine este bogat fără să muncească şi cine este cocoşat pentru că munceşte. Şi acum, hai...

Ivan scoase bani din buzunarul bluzei sale, plăti gogoaşele şi păşi domol şi sigur, privind în vale Dunărea şi România şi zîmbi pădurilor negre-sinilii din depărtare.

Şi Ţanko încerca să meargă în acelaşi pas cu el, dar era necăjit că opincile sale nu puteau să răsune pe caldarîm aşa cum răsunau bocancii potcoviţi ai lui Ivan.

Doncio avea o casă cu două balcoane de fier și cu cunună de glastre de piatră de-a lungul streașinei. Ferestrele ei așezate în fața soarelui străluceau ca niște oglinzi spre vapoarele de pe Dunăre. Și poarta era de fier, iar pe zidul de piatră ce împrejmuia curtea se afla împlîntat un grilaj de fier cu zăbrele ascuțite ca lăncile unor soldați din vechime.

— Aici stă ? tresări Țanko în clipa cînd văzu că Ivan împinse poarta de fier.

Servitorul prinse tremurul slab din glasul băiatului.

— Intră, intră, n-avea teamă, și ținu poarta pînă ce Țanko păși sfios în curtea cea largă. N-ai mai intrat pînă azi într-o astfel de casă ?

— Nu, recunoscu băiatul și continuă să cerceteze jur împrejur cu ochii larg deschiși.

Îndărătul casei mari se afla o alta, mai mică, de unde răzbea un miros de ceapă arsă. Curpenul năpădea cu un strat gros de frunze de jur împrejur această căsuță, iar lăstarele lui se cățărau pînă sus pe acoperiș. Doar în dreptul ferestrelor deschise existau goluri în frunzișul verde.

În spatele casei mari se vedea o scară largă de piatră. Pe marginile ei de fier se înșiruiau lădițe de lemn în care sădiseră nu flori, ci copăcei în toată legea. De flori și copăcei în care atîrnau niște fructe galbene era plină și mica verandă în capul scării. Această verandă constituia colțișorul cel mai minunat al casei : geamurile sale ajungeau pînă sub acoperiș și erau toate roșii, verzi, albastre, galbene...

Ivan intră în casa cea mică, unde întîrzie o vreme, stînd cu cineva de vorbă. Curînd în ușă apăru o femeie înaltă și planturoasă, cu tenul alb. Părul ei, roșcat ca mătasea porumbului era numai cîrlionți.

— Iată-l, îl arătă Ivan din spatele femeii. Țanko îl cheamă.

Nevasta lui Doncio începu să-l studieze pe băiat în același fel cum îl studiase cu puțin înainte bărbatul ei.

— Pare curățel, mormăi ea printre buzele ei cărnoase și roșii ca zmeura coaptă.

— Uite, Ţane, rosti servitorul. Dumneaei este doamna Raina. O să rămîi aici şi o să asculţi de dînsa. Servitoarea lor a fugit mai deunăzi, aşa că o să trebuiască să-i dai o mînă de ajutor pînă îşi găsesc alta.

— Bine, zise băiatul, uitîndu-se la faţa albă a doamnei presărată pînă la sprîncene cu broboane mici de sudoare de la căldura sobei. Avea obrajii roşii ca merele de toamnă, iar pielea atît de catifelată...

— Eu mă duc. La revedere. Am să mai trec să te văd, îi zîmbi Ivan şi se îndreptă spre poartă.

Ţanko porni după doamna Raina, ascultîndu-i curios explicaţiile :

— Aici e bucătăria de vară. Aici o să-ţi aşterni să dormi noaptea. Iar camera asta se numeşte sufragerie. În ea servim masa. Ia acum găleata cu lături de sub chiuvetă, că-i plină ochi şi dă pe delături. Du-te şi arunc-o la gunoi. Acolo, în capătul ogrăzii.

Ţanko se aplecă deasupra chiuvetei care puţea îngrozitor, apucă găleata plină cu lături unsuroase şi porni să caute groapa de gunoi, străduindu-se să nu verse.

Sub viţa mare de vie, întinsă ca o plasă verde sub soare, se afla o poiană largă, unde se jucau nişte copii — o fată mai măricică decît Ţanko şi doi băieţi mai mici.

Pe căpuşorul ondulat ale fetiţei poposise un fluture mare — o panglicuţă roz, strălucitoare. Şi rochiţa ei era roz şi scurtuţă iar pe pantofiorii negri şi strălucitori din picioarele-i goale scăpărau ace frînte de soare.

Fără să vrea, Ţanko se bucură la vedea copiilor. Zîmbi cu o uşoară încîntare fetiţei, dar ea îşi încruntă dintr-o dată fruntea sa mică, încît panglicuţa roz se aplecă înainte.

— Ei, ce umbli aşa ? îl certă ea. Nu vezi că stropeşti iarba ? Ia fii mai atent !

Ţanko tresări la această neaşteptată mustrare şi pe peretele murdar al găleţii se mai prelinseră cîteva picături.

Cum putea acest fluturaş să rostească vorbe atît de grele !...

— Găleata-i prea plină, se justifică el, dar zîmbetul de abia se anină în colţurile buzelor sale tremurătoare.

— Altădată să-ți cașți mai bine ochii, că altceva nu mă interesează, mormăi fetița ca o bătrînică și-i întoarse spatele.

În fața arsă de soare a puiului de țăran năvăli singele. Rămase încremenit, cu buzele întredeschise, de parcă ar fi înghițit ceva amar... Oftă din adînc, să-și umple pieptul cu aer, și își tîrî fără vlagă picioarele spre capătul grădinii.

Cei doi băieți se luară după el ca să vadă cum o să verse găleata, dar se țineau cîțiva pași mai la distanță, să nu-și păteze cumva piciorușele lor curate. Nici unul dintre ei nu intră cu el în vorbă. De aceea și el goli găleata și se întoarse în bucătărie, fără să le arunce nici o privire.

— Ia acum apă caldă de pe sobă și cîrpa de acolo și spală bine chiuveta, porunci doamna arătîndu-i ce și de unde să ia.

Chiuveta era la fel de murdară ca și găleata. Țanko nu văzuse și nu frecase niciodată o chiuvetă, dar luă cratița cea mare cu apă caldă, o puse pe suportul de lemn și începu să toarne cîte puțin cu o cană pe cîrpa unsuroasă.

— Stai puțin, îi spuse din nou doamna, mai întîi trebuie să speli farfuriile, și apoi să cureți chiuveta. Hai, deprinde-te. Și vezi să nu spargi ceva, că îți scad din simbrie.

Țanko spălase uneori blidul său acasă, acolo în sat, dar cum anume trebuia să spele aceste farfurii albe, cu desene aurite, habar n-avea.

Observîndu-i nepriceperea, doamna veni lîngă el și s-apucă să-i arate ce trebuie să facă. Îi vorbea omenește, dar el începu să surprindă o iritare cerscîndă în glasul ei.

De atîtea ori mîncase bătaie pînă acum de la mamă-sa ; ba chiar și alte femei și băbuțe îl fugăriseră nu o dată, cînd făcea vreo trăsnaie, dar abia azi se sperie el cu adevărat de o femeie. Turna apă în cratiță, așa cum îi spusese, curăța farfuriile de murdărie, dar tremura tot de teamă, să nu spargă vreun vas.

— Săpunește bine spălătorul ! îi poruncea stăpîna cu o surdă amenințare în glas și Țanko începea să frece cîrpa cu bucata de săpun verde.

— Aoleu ! răsună iar glasul ei. Așa cum freci tu, consumi jumătate de săpun numai la un singur spălat ! și Țanko își retrăgea iute mîna.

În cele din urmă, soția lui Doncio dădu din mînă a lehamite în spatele lui, îl lăsă să spele singur și începu să pregătească ceva de mîncare pentru copii. Scoase căni și farfurioare din dulapul cel mare de sticlă, care ocupa jumătate din perete, turnă dintr-un borcan mare și umflat cîte o lingură plină de miere de albine în farfurioare, turnă lapte în căni, puse și brînză, apoi aranjă totul pe o tavă sclipitoare din metal alb și se îndreptă cu ea spre măsuța de sub vița-de-vie.

—Stefka !... Vania !... străbătură printre frunzele din jurul ferestrei chemările ei pline de duioșie. Haideți puii mamii, haideți la păpică.

Ea rămase în grădină să mănînce cu copiii, așa că Țanko putu să spele mai în voie farfuriile. Le limpezea cu apă curată, le cerceta să nu fi rămas vreo pată cît de mică pe margine și le așeza pe mușamaua întinsă pe masă ca o grădină de trandafiri. Apoi frecă cu îndîrjire chiuveta, de parcă s-ar fi răzbunat pentru suferința care niciodată pînă acum nu-i apăsase într-atîta inima sa de copil.

Deodată se gîndi că găleata s-o fi umplut iar și ar putea să se reverse pe dușumea. Ridică perdeluța și se uită, dar mai era ca de un lat de palmă pînă să se umple... Vărsă apa pe canelura veche de tablă a chiuvetei, trase găleata și se îndreptă din nou spre groapa de gunoi.

Copiii, aplecați asupra farfuriilor, nu-l observară, doar mama lor se uită la el ca să vadă cît e de plină găleata. Abia la înapoiere i se adresă :

— Lasă găleata, spală-te pe mîini și vino să strîngi farfurioarele și cănile, să le speli și pe astea.

Copiii nu mîncaseră toată mierea. Farfurioara Stefkăi rămăsese pe jumătate plină. Doamna clădi pe tavă farfurioarele, iar în mierea presărată cu firimituri din

farfurioara fetei sale înfipse o felie începută de pîine albă.

— Ia, mănîncă mierea asta, puse ea farfurioara pe un capăt al tăvii. Mănîncă şi tu, că o să ai de lucru.

Ţanko gustase de vreo două-trei ori miere de albine acasă la ei, aşa că ştia cît e de dulce. Cînd doamna scoase borcanul cu miere, lui i se făcuse dintr-o dată poftă. Dar acum duse tava în bucătărie şi cine ştie de ce aruncă felia începută în găleată. Apoi şterse cu degetul mierea, o vîrî în gaura chiuvetei şi-şi spălă bine mîna.

7

Treaba nu se mai termina.

După ce spălă vasele de la gustare, Ţanko se duse după apă ; cişmeaua era tocmai jos, într-o rîpă adîncă, spre Dunăre. Curăţă apoi cartofi, tăindu-se de cîteva ori la degete în străduinţa de a curăţa o coajă cît mai subţire, aşa cum îi dădea de grijă ades stăpîna.

Apoi tăie lemne, le cără, scoase cenuşa din sobă.

Doamna mătură bucătăria, iar el îngenunche pentru a spăla duşumeaua. Genunchii i se udară, o aşchie i se înfipse sub unghie, dar Ţanko nu se văită, deoarece tot timpul se încorda să nu-i scape vreuna din îndrumările nenumărate ale doamnei, care clămpănea tot timpul, ca un cocostîrc, deasupra creştetului său.

— Acum te-apuci să cari apă, să stropeşti florile de la scară şi din grădină, că toate s-au ofilit. Am avut o ţigancă care ne aducea apă, dar ne-a lăsat, începuse şi ea cu pretenţiile... ia căzănelul cel alb şi stropitoarea ! Uite-le colo, lîngă perete.

Cînd Doncio Poloboc veni acasă pentru masa de prînz, Ţanko spăla lespezile dinspre poartă.

— Ce faci ? Ce faci ? îl întrebă el în gura mare, în timp ce cu ochii colinda grădina, să vadă unde-i sînt odraslele.

Cum îşi văzu soţul, Raina îl chemă pe Ţanko s-o ajute la pusul mesei.

Copiii veniră, și mama lor începu să le toarne în farfurii. Țanko lua vasele și le punea acolo unde i se spunea.

— Asta-i pentru stăpînul tău... Asta pune-o în fața Ștefcăi, că ei îi place pieptul... Pipota este pentru Vanio.

Țanko aștepta să-i întindă și lui o farfurie, dar după ce termină cu copiii săi, stăpîna cu fața catifelată albă tăcu, fără să mai toarne în vreo farfurie și se așeză la masă.

De abia atunci puiul de țăran se dumiri îngrozit că în jurul mesei nu era loc și pentru el. Se zăpăci întratît, încît începu să umble de colo-colo, căutînd loc, dar părinții și copii sorbeau aplecați asupra farfuriilor și nimeni nu-și amintea de el, nimeni nu se gîndea să-l cheme și pe dînsul....

Era tare flămînd, dar nu de asta stătea acum locului ca o stană de piatră : de cînd se știa, nu văzuse nici unde să se aștearnă masa doar pentru unii, în vreme ce alții să stea deoparte și să înghită în sec.

După ce-și mai potoliră foamea, toți cei de la masă își dezlegară limbile. Tatăl începu să povestească odraslelor cum un țăran scăpase dimineață cocoșul pe care-l adusese să-l vîndă.

— De-ați ști numai ce circ a stîrnit ! Toți fugeau după cocoș să-l prindă.

Cocoșul sărise printre căruțe, de pe oiște, încît urmăritorilor le ieșiseră limbile de un cot din gură. Cîinii porniră să latre, un bou își rupsese căpăstrul și o luase la goană în jos spre Dunăre. Țăranul cu cocoșul plîngea de necaz. Avea un copil bolnav și vroia să-i cumpere ceva cu banii de pe cocoș. În cele din urmă reușiră să-l îndrepte spre curtea prefecturii, unde un jandarm îl lovi cu o piatră în cap. Cocoșul prinse a se zvîrcoli de moarte, încît a trebuit să-l taie pe loc. S-au strîns jandarmii, au strigat că vînatul e al lor și l-au speriat pe țăran. Omul a dat din mînă a lehamite și s-a lăsat păgubaș.

— Mîncați-l voi ! le-a strigat el. Unde s-a mai văzut !...

Copii ascultau istorioara veselă, prăpădindu-se de rîs, încît mama lor era nevoită mereu să-i facă atenți să nu se înece cumva.

Doar Țanko stătea cu fața îngălbenită și cu ochii plini de lacrimi. Știa că bunicul său nu adusese nimic cu căruța, dar i se năzărea că cocoșul scăpat fusese al lor — cu penele albăstrui și creasta de foc — că țăranul care plînsese nu putea fi altul decît bunicul său. El nu plînsese numai pentru cocoș, ci și pentru copilul bolnav...

— Dă-mi apă! spuse dintr-odată Stefka, întinzîndu-i lui Țanko paharul, dar așa, pe la spate, fără să-și întoarcă fața spre el.

Țanko turnă apă din cana de fontă.

— Mai incet, mai încet, că o verși! îi strigă doamna cînd văzu cît de tare îi tremura băiatului mîna.

Lingurile copiilor se deplasau cu repeziciune de la farfurii la gură, iar fețele lor mici și albe se înroșiră de la ciorba fierbinte și gustoasă. Țanko se uita cînd la unul cînd la altul și își înghițea lacrimile.

— Ține! întinse farfuria sa goală băiatul mai mărișor.

— Na, strînge-le și pe celelalte, adăugă maică-sa așezînd una peste alta farfuriile folosite. Lasă-le la chiuvetă și pune pe sobă cratița aia mare de aramă cu apă la încălzit, să fie pentru spălat.

Năucit, Țanko executa tot ce i se poruncea, dar prînzul nu mai avea sfîrșit. Își puseseră tocană, apoi un alt fel de mîncare, jeleu, în farfurii de sticlă cu marginile înflorate. Și din toate lui Doncio Poloboc îi turnară cîte două farfurii. De abia după ce mîncară și merele începură să-și strîngă șervețelele.

Doncio se întinse obosit și scaunul trosni sub el. Apoi căscă atît de tare, încît bărbia dublă se prefăcu într-un singură, care se umflă gata să plesnească. Gîtlejul său începu să horcăie.

— Să-i trag acum un pui de somn! trînti el căscînd.

— Hai, du-te! îl îndemnă soția. Dar să te descalți, auzi? Să nu te urci cu ghetele în așternut.

— Mă descalț, mă descalț, îi făgădui Doncio.

Țanko tot se uita, așteptînd să-i spună cînd să se ducă la dugheană să-i ajute lui Ivan, dar Poloboc trecu pe lîngă el și se îndreptă spre camera cea mare, fără să-l învrednicească cu vreo privire.

Raina își pregăti copiii pentru somnul de după-amiază și abia apoi se întoarse spre el :

— Tu, Țanko, toarnă-ți ciorbă cîtă vrei. Ți-am lărat o aripioară, și să rozi bine și cele două labe ale puiului. Bai e și sos de la tocană. Papă frumos, dar vezi să mănînci copile, că copii ăștia sînt niște obrăznicuți, întotdeauna lasă resturi de pîine pe masă. Eu mă duc să mă odihnesc. Pînă se încălzește apa, curăță masa și spală farfuriile. Să nu faci mult zgomot, că ne tulburi somnul. Dar mai întîi să papi ; după ce mă scol, vedem noi ce mai e de făcut.

Spunînd toate astea, închise fereastra dinspre camera cea mare și își urmă bărbatul.

Cînd ea intră în verandă, Țanko îi zări prin geamurile multicolore sclipitoare chipul pe care jucau reflexe albăstrui, verzi și galbene.

8

Foamea îi trecuse, iar stomacul părea că i se umpluse pînă la refuz de amărăciune. Nu-l mai țineau picioarele într-atîta de vlăguit era ; se așeză lîngă masă. Apucă cu degetele un coltuc nemîncat de pîine. Pîinea era albă și moale, iar coaja o avea arămie și lucioasă. Semăna cu bulca pe care i-o adusese cîndva bunicul său de la tîrgul din Biala Slatina.

Rupse un dumicat și-l vîrî în gura înțepenită. Dar fălcile încleștate abia-abia mestecau. Din cauza lacrimilor, dumicatul alb deveni sărat.

— Mamă-ă ! începu el dintr-odată să urle, trîntindu-și fața peste firimiturile de pe masă. Nu vrea-a-u !... Nu vrea-a-u !...

Își apăsa cu atîta strășnicie ochii peste încheieturile umflate ale mînuțelor, încît totul în jurul său se întunecă, întocmai ca în noaptea neagră ce trecuse.

Toată lumea copilăriei sale se prăbușise dincolo de această noapte. Acolo se pierduse și bunicul său. Nu mai era nici servitorul Ivan, nici cocoșul... Îl împrejmuia ca în vis o pustietate dușmănoasă, în mijlocul căruia el plutea împreună cu masa, cu farfuriile, cu spălătorul și se scufunda din ce în ce mai mult...

— Mamă-ă !... Mămică-ă ! plîngea băiatul cu hohote și trupul său tremura atît de tare, încît se zgîlțîia pînă și masa scîrțiind.

— Țanko, Țanko ! auzi el pe cineva că-l strigă. Ce faci ? De ce plîngi ?

Și aceste vorbe răzbăteau pînă la el ca prin vis. Dar băiatul ridică fața sa unsă și privi speriat spre camera cea mare.

— Țane, ce faci, Țane ?

În rama ferestrei dinspre grădină, între cele două aripi de sticlă deschise, stătea cineva. Țanko clipi, crezînd că va dispărea vedenia neașteptată, dar ea rămase în același loc, clipind la rîndul ei fără să scoată o vorbă.

— Bunicule-e ! urlă băiatul și se repezi nebunește spre bătrînul descumpănit de-a binelea de plînsul lui singuratic.

Zidul în care era tăiată fereastra dispre grădină era scund, așa că băiatul trecu dintr-un salt, căzînd în brațele deschise ale bunicului său.

Se cutremura de plîns și nu scotea nici un cuvînt.

La rîndul său bătrînul își pierduse respirația, înghițea în sec, străduindu-se să tragă aer în piept ; nu fu în stare decît să mîngîie căpușorul nepoțelului său.

— Taci... Taci, fiule...

Trecuse cică doar să vadă casa nepoțelului său, înainte de a face cale-ntoarsă, și iată că și lui, ca și băiatului, îi deveni cu totul limpede că ei, așa cum stăteau îmbrățișați, nu se vor mai despărți niciodată.

— Unde sînt stăpînii tăi ? întrebă moș Stamen, uitîndu-se pe sub sprîncene spre casa cea mare.

— Dorm ! sughiță Țanko.

— Dar trăistuța ta unde-i ?

— Uite colo.

Bătrînul nu i spuse „ia-o", dar nepoțelul se repezi săgeată în bucătărie, luă traista cu hainele și se înapoie.

— Vino ! spuse Țanko cu glas hotărît. Apucă mîna bătrînului și-l conduse pe poteca năpădită de iarbă spre poartă.

Era o liniște desăvîrșită, așa că băiatul pășea în vîrful picioarelor pe lîngă ghivecele cu oleandri înfloriți.

Bunicul îi urmă exemplul și începu să păşească mărunt, pitulîndu-se ca un hoț.

Țanko trase poarta de fier, dar ea scîrțîi atît de tare, încît amîndoi încremeniră pe loc. Feţele lor se crispară de spaimă, semănînd acum nespus de mult una cu alta : una tînără, dar îmbătrînită de suferințele prin care trecuse, iar cealaltă bătrînă, însă întinerită de bucuria ce-o năpădise.

Cînd scîrțîitul porții conteni, fără ca cineva să-l strige din urmă, ei se uitară unul la altul de parcă ar fi trecut Dunărea înot, și ochii lor scăpărară aceleași flăcărui jucăușe.

— He ! rosti bătrînul.

— He-he ! adăugă nepoțelul.

Fluviul le linse cu adierea sa răcoroasă feţele.

Un vapor alb, pe spinarea căruia mișunau niște omuleți cît niște greieri mărunți și negri, începu de departe să cotească spre țărm. Deasupra coșului său apărură aburi albi și de abia după un răstimp se auzi mugind gros și sirena lui ·

— Tu-u... Tu-u...

— Tu-tu-tu-tu ! strigă cît îl ținu gura și Țanko, asmuțindu-l parcă pe Cernio împotriva unor cîini străini.

Nu, nu împotriva unor cîini, știa el asupra cui asmuțea cîinele !

Bătrînul lipăia cu opincile pe lespezi. Fața lui devenea din ce în ce mai îngrijorată.

— Am întîrziat ! se încruntă el. Toți tîrgarii s-au risipit. Numai noi ne mai învîrtim pe pietrișul ăsta... Măcar dealul să fi apucat să-l urcăm pe lumină...

— O să-l urcăm ! dădu din căpușor băiatul și privi în sus — soarele trecuse de prînz, dar jăraticul său avea să mai plutească pe apele reci ale Dunării. Mai e, mai e timp.

— Mai e, mai e ! mormăi bătrînul. Pentru tine întotdeauna mai e timp... Dar sarea ?

— Ce-i cu sarea ?

— Doar trebuie s-o dăm înapoi ?

— Ei și, o s-o dăm, mare lucru ! Ia-ți, Doncio, sarea și gata. N-avem nevoie nici de sarea voastră, nici de pîinea voastră albă, și nici...

Bătrînul se uită, așteptă să audă încă una din vorbele bătrînești ale nepotului său, dar băiatul amuți, dînd cu ochii de gogoșarul ce-și strîngea tăvile sale negre.

Abia cînd ajunseră în piață, în mijlocul căreia se mai vedea doar carul lor, Țanko se opri și spuse din nou :

— Vreau să învăț, mă auzi ? își încruntă el fața mică și rotunjoară, cu năsucul ars și jupuit de soare. Mie Ivan mi-a spus totul, așa să știi. Dacă vrei să te faci cocoșat, du-te să le speli blïdele. Tu să-mi aduci sare !...

O, cum își mai încrunta sprîncenele bălăioare ! Cum îl privea ca un pui de lup.

— Dacă ar fi trăit tata, ai fi văzut tu !

— Dar așteaptă oleacă, Țane...

— N-am ce să aștept !

Băiatul trecu mai departe, se urcă în car, dădu fînul la o parte și rostogoli bulgărele de sare spre fundul carului.

— Țane, lasă-mă pe mine ! se grăbi bătrînul să-i iasă în întîmpinare. E greu...

Dar băïatul își înfipse degetele în bulgărele de un albăstrui-întunecat și porni cu el spre dughenile lui Doncio.

Bulgărele greu îi apăsa umerii firavi. Omoplații trupului său plăpînd zvîcneau sub cămașa albă, picioruşele i se împleticeau, dar păşeau iute și mărunt.

Bătrînul stătea locului, urmărindu-l cu privirea.

Iată-l, a ajuns ! Ivan îi iese în întîmpinare... Se uită la el și-i zîmbește... Apucă bulgărele, îl aruncă peste grămada de sare... Acum stau de vorbă...

— Ce-i spusese Ivan ăsta de și-a mîncat ca un vierme de mătase gogoașa ? Cutele de pe fruntea bătrînului se încrețiră, încît pînă și căciula de pe frunte i se mișcă. Dacă vrei — îi spuse el — să te faci cocoșat, du-te să le speli blidele ! repeta bătrînul cuvintele nepotului.

Fața îi rămînea încruntată, dar în ochi îi strălucea acea tainică mulțumire care joacă în ochii țăranilor cînd păcălesc pe cineva mai isteț decît ei.

Se aplecă, ridică jugul, înjugă văcuțele și porni cu carul gol prin tîrgul presărat cu lujeri de porumb roși, cu mănuchiuri de fîn și cu băligar.

POUR SOUVENIR

Se știe că în urma unei străvechi greșeli săvîrșite de Allah la împărțirea favorurilor divine și cei săraci au căpătat dreptul să se îndrăgostească. Iar întîmplarea care a făcut să mă îndrăgostesc tocmai de Ea — de o bogătașă — constituie una din grelele încercări prin care trebuie să treacă cei săraci pentru a răscumpăra greșelile Preaînțeleptului.

Cum să nu te îndrăgostești cînd ea era atît de frumoasă, iar eu împlinisem șaisprezece ani ? !

Mi-a prezentat-o un văr de-al ei, coleg de clasă cu mine.

Ea abia mi-a întins mîna.

— Îmi pare bine.

Parcă m-ar fi atins o vrăjitoare ; trecusem în lumea viselor...

I-am spus Astarte, dat fiind că toate celelalte nume poetice din romanele și poeziile la modă : Ilaiali, Ingeborg, Victoria, Asia, Psiheia, Anabel-Lie, fuseseră împărțite între prietenii mei care se îndrăgostiseră înaintea mea.

Au trecut cîteva zile.

De fiecare dată cînd îmi aminteam de Ea, simțeam cum de emoție mi se curmă răsuflarea în piept, iar mîna abia-abia reușea să aștearnă pe hîrtie rimele sonore ale cupletelor al căror ritm sincroniza perfect bătaia inimii mele.

Cînd am întîlnit-o din nou pe stradă — zveltă, într-o rochiță plisată, cu fața radioasă și ochii negri, scăldați în lumină — mi-am zis în sinea mea că magia s-ar cuveni s-o numim dragoste.

Oare să nu mă fi observat sau s-a prefăcut că nu mă cunoaște ?

Atunci, pe stradă, am înțeles pentru întîia dată cît de sărac sînt. Îmi dădeam seama că oricît de mult ar semăna croiala uniformelor noastre, inimile candide ale elevelor reușesc cu perfectă infailibilitate să deosebească pe băieții săraci de cei bogați.

De altfel, sărăcia mea era cît se poate de evidentă : un veston ce avea de acum trei ani, decolorat și cam strîmt, cu mînecile roase și gulerul mototolit ; de cum se desprimăvara și pînă vara tîrziu umblam desculț, iar iarna purtam niște ghete de-a dreptul miraculoase : pînă și pe gerul cel mai sec absorbeau atomii umezelii și se îmbibau de mîzgă. Un chipiu boțit, cu cozorocul știrb, niște pantaloni aducînd mai degrabă cu două burlane, iar paltonul...

La drept vorbind, memoria mea nu păstrează amintirea vreunui palton în sensul unanim acceptat al cuvîntului.

Sărac ?

Nu, era vorba probabil de o confuzie ce sălășluia în creierul oamenilor. Nu erau oare bogății de neprețuit himerele mele ? Nu se vedeau oare în ochii mei reflexele strălucitoare, ca de safir, ale visurilor mele. Făcea oare să te uiți la veștmintele ponosite ce acopereau trupul, cînd puteam întruchipa cu cea mai mare ușurință în cîntec gingaș pînă și cele mai nepieritoare vise ? Dacă m-ar fi lăsat, eu aș fi făurit fericirea lumii doar într-o singură zi, față de cele șapte cîte îi fuseseră necesare după biblie, Domnului.

Da, eu îi voi vărsa la picioare aceste bogății, iar ea se va topi de admirație.

Am cumpărat un album *Pour souvenir* și l-am așternut cu poezii lirice, cu poeme în proză și cu povestiri care mulțumită extazului lor poetic, puteau trece de fapt, în categoria cîntecelor sentimentale.

Un întreg volum de versuri originale și nici un furt direct !

Doar dedicația de pe prima pagină era străină — Edgar Poe, se înțelege :

De la toate Leoninele,
Ca s-o deosebească,
Domnul luă și vărsă raze
În ochii ei...

Iar pe pagina următoare, propria mea poezie — un acrostih :

Miraj al deșertului, fantasmă sclipitoare,
Idilă gingașă-n elină poemă,
Dorință voluptoasă de roabă temătoare
Astarte — tu, zeiță-n de aur triremă,
Odor plin de farmec, cu trup de bacantă.. .
. . . . . .

Întrerup aici reconstituirea, dat fiind că primele litere ale rîndurilor următoare ar dezvălui adevăratul nume al Astarteei. De altfel, toți cei care își mai amintesc lirica simbolistă de după primul război mondial bănuiesc, desigur, că în continuarea poeziei mele se rînduiau codri de stejar și palate de cleștar, safire și diademe, precum și astral ce rimează cu abisal.

A doua poezie era despre „străinul pribeag" ce venea la Ea tocmai din „depărtate țări, de acolo, unde soarele apune".

Pe locul trei — un poem în proză :

„Sufletul meu e un cimitir în care rătăcesc umbrele unor vise de mult stinse — nu întinzi tu mîna, vrăjitoareo, să le aduci la viață ?

Sufletul meu e o mare nețărmurită — nenumărate-s visele scufundate — nu întinzi tu mîna, vrăjitoareo..."

Și așa mai departe, pînă la sfîrșitul albumului.

Se putea oare să nu fiu eu cel preferat ?

Efuziunile amoroase din scrisorile celorlalți „candidați" ai Astarteei, erau, după spusele vărului lui, făcute ferfeniță și azvîrlite cu exclamația :

— Proștilor !

Al meu *Pour souvenir* fu primit cu cel mai luminos zîmbet și cu o caldă strîngere de mînă. a cărei urmă îmi rămase multă vreme după aceea întipărită în palmă.

Un suflet hain ar putea crede că zîmbetul acesta constituia o recompensă mult prea mică pentru un album plin de poezii : e lesne de înţeles că un asemenea om nu a iubit nici o dată la viaţa lui. Altminteri ar şti că pentru un băiat de şaisprezece ani ca mine zîmbetul unei fete ca Astarte putea să coste...

Dar nu-i oare caraghios să compari aşa ceva cu cine ştie ce bogăţii pămîntene ?

Zîmbetul ei — un leagăn înstelat — mă însoţea în dulci legănări zi şi noapte, mă fermeca, dîndu-mi minunata însuşire a celor fericiţi : mă făcea să deslușesc graiul păsărilor, să simt foşnetul stelelor, creşterea ierburilor.

Nu m-am bucurat însă niciodată de privilegiile pe care mi le oferea acest zîmbet. Nu mi-am luat niciodată inima în dinţi să ies seara cu Ea la plimbare, căci ajunsesem să înţeleg cît de neplăcut este pentru o fată bogată să meargă alături de un puşti zdrenţăros, pe aceeaşi stradă pe care se plimbă şi ofiţerii garnizoanei, şi odraslele negustorilor, şi funcţionarii de la Banca Naţională.

Lucrurile scrise în album rămîneau o taină numai a noastră, a mea şi a ei. Astarte se plimba cu funcţionari nesuferiţi, cu ofiţeri spilcuiţi, dar dacă şi-ar fi întors capul, ar fi întîlnit oricînd privirea mea tristă de cavaler smerit.

Şi asta ţinu aşa, zi de zi, pînă la vacanţa de Crăciun.

Vacanţa, prilej de bucurie pentru toţi, era pentru mine izvor de suferinţă.

Cum să stau două săptămîni şi mai bine în oraşul pustiu şi înzăpezit, împresurat de stînci sumbre, ce se înălţau peste acoperişurile caselor ?

Năpădit de tristeţe, m-am dus la vărul ei. Două ceasuri l-am aşteptat acolo, gîndindu-mă cu inima sfîşiată la suferinţele pe care avea să mi le pricinuiască vacanţa.

Primii în schimb sfatul unui adevărat prieten :

— Nu văd decît o singură ieşire — să vii să stai la mine în timpul vacanţei.

L-am îmbrăţişat cu lacrimi în ochi.

Să mă duc la el...

Am străbătut pe şoseaua înzăpezită douăzeci şi opt de kilometri, am îngheţat de frig în paiele unei sănii

de ocazie cu care călătorisem, am poposit pe la toate morile întîlnite în cale, pentru a mă mai dezmorți și, în sfîrșit, am ajuns la destinație cu încălțările distruse...

* * *

Pe hartă-i trecut ca fiind sat, dar de fapt e un orășel de vilegiatură, care a ajuns să prospere, în urma exploatării apelor minerale. Hoteluri impunătoare, pensiuni, vile, un imens parc de brazi, alei întroienite și cîntece pentru perechile de îndrăgostiți.

Purificat de suferințele călătoriei, mă apropiam într-adevăr de granița fermecată, dincolo de care tinerețea transformă viața într-o feerie.

Oare nu-i o feerie acest sătuc — orășel întroienit?

Clădirea cea mare din creasta dealului să fie oare un hotel? Nu, e un palat fermecat, în care sălășuiește și suspină în așteptarea mea Ea — Astarta, stăpîna inimii mele, visul meu împlinit.

Sosirea elevilor în vacanță, constituia întotdeauna un prilej de sărbătoare pentru localnici. De fiece dată ei veneau de la oraș cu o piesă învățată, pe care o prezentau în fața sătenilor. Spectacolul lor era urmat de alte distracții și, bineînțeles, de dans.

Colegii mei aranjau decorurile, își meștereau din lînă peruci, bărbi și mustăți, repetau rolurile și cîntau cîntece revoluționare. Urmăream cu ochi febrili strădania lor, colindam în lung și în lat parcul, dîrdîind de frig, stăteam ore în șir cu privirea ațintită la impunătorul hotel din creasta dealului și așteptam...

Așteptam semnul magic din palatul zeiței mele.

Și el veni.

Veni simplu, întocmai ca în basme. Mi-l aduse un sol: un bilețel cu un colier de perle:

„M-aș bucura nespus dacă ai binevoi să-mi faci o vizită. Te aștept în jurul orei șase".

Ora șase. Ceasul din turnul hotelului stă înțepenit în dreptul cifrei doi, dar inima mea îmi dă singură de știre, bătînd clipa solemnă cînd trebuie să pornesc pe cărarea ce duce în vîrful dealului.

Cu cîtă nerăbdare m-o fi aşteptat ! Stătuse pesemne în spatele draperiilor grele, căci la sosire mă întîmpină în prag.

Mi-a întins mîna.

N-am auzit-o însă rostind nici o vorbă.

Am tăcut şi eu.

Vraja urma să se risipească abia cînd aveam să trecem pragul odăiţei ei de fecioară.

Coridoare lungi, nesfîrşite, aşternute cu covoare moi, în care picioarele mele îngheţate se cufundau uşor. Se rînduiau uşi după uşi, ca în basmele cu palate împărăteşti.

Iat-o şi pe ultima.

Mîna ei gingaşă apăsă clanţa.

— Poftește !...

O singură lampă pe o măsuţă joasă şi lăcuită.

Abajurul auriu împrăştia o lumină discretă.

Eu şi Ea.

Deşi nu există nici un Dumnezeu în cerul albastru, simţeam dorinţa să înalţ cuiva o rugă de mulţumire pentru această bucurie, pentru această dragoste...

— Ia loc, te rog...

M-am aşezat.

Bine să m-am prins mai întîi de braţele fotoliului. Aici totul este înşelător de moale : nu mă aşteptam să mă cufund atît de adînc ; şedeam pentru prima oară într-un fotoliu. Trebui chiar să mă las pe spate, ca să-mi găsesc un punct de sprijin.

Cu cîtă graţie îşi ţineau umbrelc japonezele de pe abajur...

— Ştiam că eşti aici, dar n-am avut cum să te întîlnesc, de aceea te-am invitat la mine.

Acum, se cuvenea să-mi dezleg limba, să-i mulţumesc, să-i vorbesc de lucrurile care ne priveau pe noi doi şi de care nu-i pomenisem încă. Primele mele cuvinte trebuiau să fie : „Am aşteptat atît de mult această zi..."

M-am uitat la ea şi am zîmbit sfios. Am început chiar :

— Eu...

Dar am amuţit pe loc, cînd am observat compătimirea fătişă cu care Ea privea la pantofii mei. Mi-am coborît şi eu ochii într-acolo ; parcă a căzut cerul pe mine ! Din pantofii mei, gălbui şi mîzgoşi, cu marginile descusute şi cuiele ieşite, se scurgea pe covor toată apa adunată într-înşii pe drum. Abajurul îşi strînsese anume parcă borul ca o ciupercă pentru a-şi concentra toată lumina asupra pantofilor mei.

— Eşti foarte tăcut, îi auzii glasul gingaş deşi eram năucit de descoperirea făcută. Spune ceva...

— Aveţi o cameră foarte frumoasă, bîigui eu fără noimă.

— Da, aceasta este camera numărul unu, confirmă Ea cu promptitudine, dar eu nu mai cutezam s-o privesc. E cea mai frumoasă cameră a hotelului — singura care are baie şi salon. Aici a dormit însăşi Majestatea Sa ţarul Boris al III-lea.

...Să fi fost un scaun obişnuit, mi-aş fi ascuns pantofii dedesubt, sub picioarele lui de lemn, pe cînd blestematul ăsta de fotoliu atît de jos şi înclinat !...

— Vara, noi dormim la mansardă, pentru a elibera toate camerele. În schimb iarna, mă lăfăiesc singură în camera numărul unu.

Simt că încep să birui insuportabila timiditate şi parcă prind glas :

— Păi... nu rămîn camere şi pentru dumneavoastră ? Doar hotelul e atît de mare.

— Desigur sînt multe camere, dar în Iulie şi August e o afluenţă extraordinară de vilegiaturişti. Numai chiria pentru camera asta se ridică la o sută cincizeci de leve pe noapte. Ăştia-s bani, nu glumă !

Îşi pironi privirea iarăşi asupra micilor ochiuri de apă noroioasă de pe covor.

— Da, ăştia-s bani... am murmurat eu.

— Şi mansarda-i mare ; acolo băgăm ţărani ; să-i auzi cum sforăie ! Pe deasupra e şi groaznic de cald, dar fiind vorba numai de trei-patru luni, n-avem încotro, ne sacrificăm.

— Da, da... am zîmbit eu în silă... Acolo omul se simte parcă mai la largul lui... Poate să contemple stelele

— Cui să-i pese de stelele dumneatale ? ! zise ea şi dădu din mînă a lehamite. Stele se sting, iar vara omul trebuie să fie cu ochii în patru. Atunci cîştigăm noi bani serioşi.

Am început să disting hotarul dintre realitate şi visurile mele năstrușnice.

— Noi ţinem şi o ospătărie, căci ne aduce un venit aproape egal cu venitul hotelului. De ce să-i lăsăm pe alţii să cîştige, cînd putem cîştiga noi bănişorii ? adăugă Astarta şi îşi mişcă degetele sale trandafirii, de parcă ar fi numărat cu ele un pachet de bancnote. Cînd tata pleacă după cumpărături, eu îi iau locul la casă. Băieţii noştri fură de sting, aşa că trebuie să fii tot timpul cu ochii în patru...

— Da, da, am încuviinţat eu, simţind că mă ameninţă ceva şi mai cumplit decît jalnica imagine a pantofilor mei.

— Cel mai mult fură elevii, adăugă ea. Unii dintre colegii dumitale vin vara să lucreze la noi. Sînt săraci, într-adevăr, dar de ce nu-s cinstiţi ? Nu se gîndesc la nimic altceva decît cum să şterpelească vreun pol. Şi cînd te gîndeşti că le dăm mîncare bună, ba chiar şi bani, cu care să-şi cumpere cîte o pereche de pantofi.

Aici zeiţa mea dădu drumul fulgerului :

— Ha, ha ! Văd că şi pantofii dumneatale au dat faliment ! Ha, ha !

„Ah !" ţipă cineva în mine atît de crîncen, încît avui impresia că mi-a pierit auzul. Să poată fi oare nevinovăţia atît de necruţătoare, sau unii oameni se nasc pe pămînt într-adevăr fără inimă ?

Iar ea continua :

— Şi dumneata ai putea veni la noi în timpul verii. Stai în staţiune şi, pe deasupra, mai cîştigi şi nişte părăluţe. Numai să nu furi !

Mîinile mi se înfipseră în braţele lăcuite ale fotoliului. Îmi simţeam gîtlejul uscat cuprins de spasme.

— Cum merge repetiţia pentru serată ? nu contenea să mă distreze mica propietară a marelui hotel. Noi, din păcate, nu vom putea veni. Sîntem cam mulţi şi dacă ar fi să luăm bilete pentru toţi... De altfel, ce poate fi de capul unui spectacol dat de elevi ! Vezi, dacă ar fi ve-

mît Teatrul de operetă, ar fi fost altceva... Omul trebuie să fie econom, nu-i așa ? Eu doar sînt fată mare, am și surori mai mici ca mine. Ne trebuie zestre la toate, dacă vrem să facem o partidă mai bună. Pe mine m-a și cerut un farmacist, dar tata ezită să mă scoată de la liceu. E încă o copilă, spune el. Eu nu-l cred... Dumneata ce zici ? E adevărat că sînt o copilă ?

— Vai...

— Ți-e frig ? Se vede că n-am încălzit bine camera... Să te tratez cu un rachiu... Bei, nu-i așa ? E rachiu de casă.

— Nu vă rog ! am sărit eu în picioare. Plec... Sînt sufler.

— Dar de ce te grăbești ? se ridică și ea. Vărul meu mi-a spus că ești un excelent partener. De altfel, și în *Pour souvenir* scria că... Am avut mult de învățat și n-am puttut să citesc albumul pînă la sfîrșit. Mi-am zis că am să-l termin în vacanță, dar nu apuc de loc să-l mai deschid. Gîndește-te însă la propunerea mea și vino la vară să lucrezi aici. Am să-l rog pe tata să te plătească mai bine decît pe ceilalți. Dumnezeule, dar ce s-a-ntîmplat, de fugi așa ?...

...Un coridor de hotel... O mochetă roasă pe jos... Numere strîmbe deasupra ușilor... O duhoare de closet, chebap și varză cu carne de porc, duhoare ce s-a îmbibat pînă și-n pereții... Și ah — în sfîrșit ! — noaptea înstelată de iarnă, brazii tăcuți — imensa pădure întroienită, care poate ascunde-n cuprinderea ei un băiat nefericit...

PĂCATUL

Lui Racio Tatarliev

Conferința județeană a învățătorilor se termină tîrziu după-amiază. De abia către asfințitul soarelui am părăsit orașul și m-am îndreptat împreună cu nea Mihal spre sat. Cai traseră o vreme agale căruța pe culmea povîrnită a dealurilor Veslețului, apoi își iuțiră pasul spre holdele și porumbiștile Cîmpiei Dunării.

Butucii roților scîrțîiau melodios, șinele de fier scrîșneau pe nisipul drumului, căruța hurduca necontenit, și această scîrțîire și legănare uniformă mă îmbiau la somn...

Străbătusem pesemne cam jumătate de cale, cînd am simțit căruța oprindu-se și glasul căruțașului strigîndu-mi :

— Ce faci, dascăle, dormi ?

— Nu ! i-am răspuns eu somnoros. Nu dorm !

— Mi-am zis să facem un popas aici. Sînt niște pajiști frumoase colo pe malul rîului — s-or mai odihni și caii, or să pască oleacă, iar noi ne-om dezmorți puțintel oasele...

— Nu-i rău, l-am aprobat.

Nea Mihal trase căruța la marginea drumului, coborî și se apucă să deshame caii. M-am dat jos și eu, mi-am așternut paltonul pe iarbă și m-am întins pe spate. Căruțașul duse caii ceva mai încolo, îi priponi și se înapoie, căutînd din privire locul unde mă așezasem.

— Aici erai ?

— Aici... Șezi și dumneata...

I-am făcut loc pe paltonr dar nea Mihal se tolăni direct pe iarbă, își puse mîinile sub cap și rămase o vreme așa, fără a spune o vorbă.

Deasupra noastră își desfășura necuprinderea cerul de un albastru-închis, boltit și împovărat de chiorchinii sclipitori ai stelelor. Totul era cufundat în tăcere ; doar porumbii verzi de peste drum foșneau, iar undeva într-un păr țiuia un puișor de pasăre. Sosise ceasul măreței tăceri a nopții, cînd omul poate simți goana vertiginoasă a pămîntului prin spațiile fără hotar, năzuind parcă s-ajungă din urmă caravanele astrale.

— Nu ți-e frică dascăle ? mă întrebă șoptit într-o vreme căruțașul.

— De ce să-mi fie frică ?

— Așa, să-ți fie frică... răspunse confuz nea Mihal. Că mie, drept să-ți spun, mi-e cam frică.

Mărturisirea țăranului mă făcu să zîmbesc, deși simțeam și eu că tăcerea nopții și cerul acesta aprins trezeau în mine o neliniște profundă și înăbușită. Mi-am dres glasul și i-am explicat :

— Păi, nea Mihal, fiorul ăsta ți-l dă singurătatea nopții... E o senzație ce-și are izvorul încă în vremurile cînd omul trăia în sălbăticie, și nu putea să-și explice cum a fost făcută lumea.

— Nu, nu singurătatea-i pricina, se-mpotrivi nea Mihal. Ci alta... Cîte nopți din astea n-am petrecut la viața mea, stînd cu caii la păscut. Mă uit la stele cum tremură neîncetat și mă ia cu frică. Da, îmi zic, nu se poate să nu fie pe undeva pe colo *cineva* să nu țină seama de toate faptele noastre. Aici, jos, omul poate să facă tot ce poftește, dar o să vină ziua cînd Cel-de-Sus o să-i spună : „Ia vino, tu, Mihal ! Te-așează uite ici, în fața mea și dă-mi socoteală !"

— Ei și, mare lucru ? O să-i dai socoteală, și gata ! am intervenit eu, bucuros că pot deslușì nemijlocit cum tulburarea provocată de măreția incomensurabilă a naturii poate zămisli în sufletele primitive imaginea unei *ființe,* care, deși cu mult mai puternică seamănă totuși cu a noastră și aplică la scara întregului univers măsurile noastre de bine și rău.

— Dumitale ți-o veni ușor... spuse și mai abătut Mihal. Dar aș vrea să te văd cum ai da socoteală dacă ai fi omorît și dumneata, ca mine, un om !

— Cum, cum ? mă ridicai înfiorat în capul oaselor. Ce tot spui ? Ai omorît într-adevăr ? Pe cine ?

— Pe cine ?... Un om !... Un om tînăr și sănătos !... Un tată !

— Hai, nu-ți ardă de glumă !

— Asta nu-i glumă.

Mihal scoase o țigară și o aprinse cu chibritul adăpostit în podul palmei. Flacăra îi lumină pentru cîteva clipe fața lată și blîndă și se stinse în fîntînile adînci ale ochilor.

— N-avea teamă, așază-te la loc... spuse nea Mihal aruncînd bățul de chibrit... Pentru atare crimă nu se află judecată. Omul se judecă singur... I-am făcut parastas, am dus daruri la mănăstiri, am oploșit un orfan de pe drumuri, dar tot degeaba ! Nu pot să uit ! Ziua, treacă-meargă, dar noaptea, de cum închid ochii. mi-apare înainte, și nu dispare nici dacă-i deschid. Uneori îl văd și în vis... Fug după el, și cînd îl ajung din urmă, cade iar în genunchi, își ridică mîinile a rugăciune și începe să strige : *„Enfant !... Enfant !"*... Înseamnă că mă mustră cugetul !... Și cînd te gîndești de unde mi s-a tras ? De la o nimica toată !

Apoi căruțașul se însufleți și se așternu pe povestit :

— Asta s-a întîmplat de mult, încă în vremea războiului... Într-o bună zi, i-am prins pe doi francuzi. Am pus mîna pe ei în timp ce își duceau mîncarea cu gamelele. Am pornit cu ei spre linia noastră. În drum se tot uitau cu înțeles unul la altul și, la un moment dat, s-au năpustit asupra mea. N-au putut să mă biruie, că erau fără arme, dar m-am văzut silit să mă descotorosesc de raniță. Posturile lor au simțit ceva și au prins a trage, așa că nu mă mai puteam întoarce s-o iau... S-a dus ranița și tot ce aveam de acasă...

Mihal se oprea din timp în timp, trăgea din țigare și se cufunda pentru cîteva clipe în amintirile sale, iar eu stăteam și-l așteptam tăcut. Stăteam întins, scrutînd adîncul infinit al cerului înstelat și-l ascultam vorbind despre sumbrele meandre ale sufletului său.

— Comandanţii nu mi-au zis nimic de raniţă. Ba m-au şi decorat pentru franţuji. Dar ce fel de soldat e ăla făr de raniţă? Ajunsesem de rîsul tovarăşilor mei. Inamici poţi să capturezi, dar să-ţi faci rost de o raniţă nici mai ba!... Mă făcusem de ocară! Dintr-o cămaşă pestriţă îmi cususem o traistă şi o purtam în loc de raniţă. Aveam în companie pe unul care de-abia aştepta un prilej ca să-şi bată joc de cineva. Mi-a găsit şi mie o poreclă: Cocostîrcul!... Ce să-i faci, atîta îl ducea capul, dar pe mine treaba asta mă făcu dunăre de mînios. Da, de la raniţa aia mi s-a tras totul...

Căruţaşul îşi aprinse o nouă ţigară, supse cu lăcomie din ea şi mă întrebă, înecîndu-se cu fumul:

— Ai fost pesemne şi dumneata militar, nu-i aşa?... Da, dar eşti tînăr! Nu ştii ce înseamnă acea vreme de aşteptare dinaintea atacului. Aşteptarea asta e mai îngrozitoare chiar decît atacul însuşi. Stăteam în adăposturi, iar afară bubuia canonada. Totul se zguduia. Ca să nu mă mai gîndesc la atac, m-am apucat să citesc din nou ultima scrisoare de acasă. Îmi scriau că am un nepot. Eram însă neliniştit, deoarece fiul meu fusese chemat şi el sub arme. Se putea întîmpla aşa ca, în ziua aia, micuţul să rămînă singurul urmaş al nostru al amîndorura. Cum stăteam aşa dus pe gînduri şi cătrănit, soldatul care îmi scornise porecla dete cu ochii de mine şi pe loc începu să facă haz pe seama mea:

— Ia uitaţi-vă la Mihal cum îi atîrnă pliscul, de parcă ar fi un cocostîrc pe baltă!

Soldaţii rîseră şi ei, mai mult ca să-şi facă curaj, că bubuia pămîntul sub noi, şi grinzile de deasupra capetelor noastre trosneau. Căpitanul căţă şi el cu ochii spre mine şi zise la rîndul lui, ca să-i înveselească pe băieţi:

— Cum e, nea Mihale? Tot nu ţi-ai făcut rost de raniţă?

Ştii, se înţeleseseră cu toţi să mă scoată din sărite cu raniţa aia. M-am înfuriat şi era cît pe-aci să-i zic una căpitanului, cînd postul de observaţie dădu alarma, şi noi am sărit toţi în picioare ca arşi. Cu vai-nevoie am reuşit să ne strecurăm din adăpost, atît de multe grenade aveam atîrnate la brîu... Şi se porni o bătălie straşnică. Focul artileriei se mută în altă parte, în schimb asupra

noastră se năpustiră ceilalți dușmani : negri, galbeni, albi — adunați din toate colțurile lumii. Să te ferească Domnul să te întîlnești noaptea cu ei !... I-am împuținat noi, deși bombele lor continuau în răstimpuri să cadă în tranșee. Am trecut apoi la contraatac. Cum s-a întîmplat, nu mai știu, dar i-am silit să se retragă. Și i-am fugărit cît ne-au ținut puterile...

Atunci s-a întîmplat.

Mă oprisem în loc și îmi ștergeam cu mîneca sudoarea de pe frunte. Deodată, dintr-un tufiș se ivi un franțuz, făcu un popas de o clipă, după care o luă din nou la goană. M-am uitat la el — șchiopăta. Fusese pesemne lovit, ori își scrîntise piciorul. Eram atît de istovit, încît cred că l-aș fi lăsat în pace, dacă n-aș fi zărit raniță galbenă din spinarea lui. Ochii îmi scăpărară. Am prins parcă din nou puteri. M-am repezit săgeată după el, prin gropi, peste cadavre — nu vedeam nimic înaintea mea decît pielea galbenă a raniței. El mă simți, și-ntoarse capul să mă vadă, dar se împiedică și căzu cît era de lung. Dădu să se ridice, însă eu mă și aflam deasupra lui.

— Raniță ! îi strigai eu, învîrtind patul puștii peste creștetul său.

Ridică imediat mîinile și strigă :

— *Enfant ! Enfant !...*

Am aflat mai pe urmă că vorba asta înseamnă „copil" pe limba lor... De pe buza de jos îi picura sînge. După ce strigă cuvîntul acela, dădu, nenorocitul de el, să-și vîre mîna sub tunică. Am crezut că vrea să scoată pistolul și l-am izbit din răsputeri cu patul puștii.

N-a scos nici măcar un geamăt. Doar ochii i s-au deschis larg și mîna-i alunecă de sub tunică. Strîngea în ea o fotografie. Cercă s-o ridice ca s-o privească, dar nu mai putu — începu să tremure din tot corpul și își pierdu cunoștința.

Am azvîrlit pușca, am îngenunchiat, l-am zgîlțîit — pierise !... I-am tras pleoapele peste ochi, dar, cine știe de ce, un ochi i se deschise din nou. I-am tras pleoa-

pa la loc, dar ochiul se crăpă iarăși... Ținti asupra mea. I-am smuls fotografia din mînă și i-am potrivit-o înaintea ochiului, s-o vadă, dar ochiul se acoperise de sînge...

De abia atunci am văzut fotografia. Era a unui copilaș, copilașul lui... O copiliță mititică, îmbrăcată într-o rochioară albă. Se cățărase pe un scaun cu spătarul curbat. Rîdea și își întindea mînuțele spre mine. Pe frunțișoara ei se lipise o picătură de sînge de pe buza tatălui. Mi-am întors fața — nu mai eram în stare să o privesc. Mi-am amintit de nepotul meu...

Mihal dădu neputincios din mînă și tăcu.

Cerul își desfășura drapelul înstelat deasupra capetelor noastre, iar porumbii rosteau în șopot povestea pămîntului. Eu însă nu vedeam nimic, nu auzeam nimic. Stăteam crispat, îngrozit, zdrobit de cumplita istorisire. Gîndul la raniță îmi mistuia creierul, mă sugruma, dar nu îndrăzneam să-l întreb...

Te pomenești c-o luase ? Că omul acesta din popor, cuminte și modest, a fost capabil să jefuiască într-adevăr cadavrul mortului, pe care îl plînge de atîta amar de vreme ?

Dar Mihal nu aștepta să-l întreb, recunoscu singur, de parcă ar fi fost vorba de cele mai obișnuit lucru :

— Ranița era bună, mai bună decît a mea... Avea o mulțime de lucruri înăuntru, dar de cea mai mare folosință mi-au fost cele două flanele de lînă... Le-am purtat tot războiul !

— Cum de ai putut, cum de ai putut să faci una ca asta ? ! am început eu să mă tîngui, apucîndu-mă cu mîinile de cap.

Eram prea tînăr și nu știam încă pînă unde, pînă la ce grad de absurdă abrutizare poate ajunge un om în acea lume lacomă a proprietății.

— Cum de am putut ? se răsti Mihal. Așa-i războiul !... Crud !... Fără de milă !... Doar de asta ți-am spus că m-apucă spaima, iar dumitale îți venea a rîde !...

L-am auzit apoi cum se ridică și se îndreaptă spre cai.

După puțin timp, căruța își reluă scîrțiitul ei pe drumul ce se contura alb pe fondul întunecat al porumbiștii.

Restul drumului l-am străbătut în tăcere. De abia cînd am început să coborîm panta care dă spre Dunăre, și soarele străluci în fața noastră, Mihal aduse din nou vorba despre istoria din timpul nopții :

— Am uitat să-ți spun, se întoarse el spre mine. Ăla, de-i plăcea să-și bată joc de oameni, iar mie îmi zicea cocostîrc, a fost ucis în același atac... Mult sînge rău mi-a făcut, blestematul !...

CIUPERCA

1

De ani și ani, el intra în cafeneaua „Țar osvoboditel" exact la șase și un sfert și o părăsea cu aceeași exactitate la șapte și un sfert.

Chelnerii se obișnuiseră atît de mult cu silueta sa măruntă și dichisită — cu bărbuța albă, costum albastru de șeviot și ghete de lac — încît își dădură seama de existența sa abia în seara cînd scaunul lui de la masa din colț rămase neocupat între șase și un sfert și șapte și un sfert.

Crudă neglijență chelnerească !

Nu întîmplător alesese eroul nostru dintre toate cafenelele și cofetăriile din capitală tocmai „Țar osvoboditel", local pe care-l frecventau cei mai de seamă politicieni și reprezentanți ai culturii din Sofia ; deși foarte modest ca înfățișare, tocmai ca să nu atragă atenția chelnerilor, acesta era un om destul de sus-pus.

Se cățărase, așa cum se cațără ciupercile pe tulpinile fagilor în desișul pădurilor.

Cîtă vreme tulpina-i tînără, învelișul ei firav, albicios, plesnește ușor sub năvala îmbelșugatelor seve pămîntești. Și dacă se-ntîmplă ca în vreuna din aceste mărunte răni, abia vizibile, de pe scoarța tulpinii să nimerească un spor adus de vînt — el prinde iute viață. Își înfige bine tentaculele sale nevăzute, absoarbe hrana, se înfiripă.

Seva fiind abundentă, curînd nu mai rămîne nici urmă din firișorul de spor : plesnitura coajei se umple

treptat, o astupă căciuliţa catifelată de un cafeniu-deschis a tinerei ciuperci.

Copacul creşte zvelt, luîndu-se la întrecere cu semenii săi, tinde spre mai mult soare, se împlineşte, îşi fortifică rădăcinile.

Laolaltă cu el creşte şi ciuperca, îi soarbe sevele; se desfăşoară în semicerc, se caţără din ce în ce mai mai sus pe trunchiul lui. Ieri era jos, la poale, azi nu o mai poate ajunge nici mîna copilului, nici ceafa muşcată de gîze a viţei slobozite în pădure la păscut.

Şi chiar de-ar ajunge-o, n-o mai poate nimeni desprinde — acum ea nu mai e ciupercuţa aceea firavă, ci o ditamai ciupercă bătrînă şi prea bătrînă, întărită ca osul, adînc înfiptă în trupul copacului.

El — sporul *ciorbagiilor* de odinioară, din Elena — a reuşit să se împlînte în tulpina tînără a patriei noastre.

Bursier la liceu — un an, doi, trei...

Bursier la Universitatea din Berlin — un an, doi, trei...

Iar patria îşi înalţă mereu mai sus tulpina.

Cînd flăcăul s-a înapoiat de la Berlin, s-a mirat singur de sine însuşi: ajunsese pe nesimţite la înălţimea unui fotoliu de subşef în minister.

Se apleacă asupra biroului şi începu să răsfoiască hîrtiile...

După un an numai deveni şef.

Nimeni din minister nu putea întocmi mai bine decît el acele referate nesfîrşite, împărţite pe compartimente, subcompartimente, capitole, puncte, subpuncte, paragrafe, însoţite de observaţii şi completări — adevărate labirinte misterioase, care puneau în încurcătură pînă şi pe cei mai încrezuţi miniştri. Citeau ei, citeau, apoi îşi ridicau dintr-o dată capetele încinse şi se uitau la directorul ce stătea în picioare în faţa biroului: Oare omuleţul ăsta scrisese toate aceste minuni? Mărunţel, dar are cap, afurisitul...

— Uite aici.... Vezi ce-i necesar... Dă dispoziţii... Sînt de acord... Aşadar, dumneata, ai întocmit acest referat?

— Da, domnule ministru.

— Bun referat ! Te felicit pentru rîvna cu care îţi faci datoria. Munceşte. Tînăr-tînăr, dar... Bine, bine...

— De tînăr am început să învăţ, domnule ministru.

— Da, da... Am să ţin seama.

Cînd îi venea rîndul ministrului să părăsească ministerul, nu uita niciodată să comunice urmaşului său :

— Aveţi aici un şef. E foarte capabil. Vă puteţi bizui pe el. Specialist. Rapoartele pe care le întocmeşte el pot merge direct la Parlament ! Nu-l uitaţi.

În nomenclatura ministerului se aflau o serie de mari instituţii şi direcţii de sine stătătoare. După un vechi obicei, netrecut în nici o lege, dar adînc împămîntenit, o dată cu schimbarea ministrului, se schimbau şi directorii, şi şefii acestor instituţii de sine stătătoare. Pentru funcţiile de conducere proaspăt eliberate începeau lupte înverşunate. Săptămîni şi chiar luni de-a rîndul pe culoarele ministerului se înşiruiau cete-cete de deputăţii care demonstrau noului ministru năucit că omul cel mai pregătit şi mai competent pentru funcţia eliberată este, indiscutabil, candidatul susţinut de ei.

Se încingea apoi şi opinia publică, adică rudele şi cunoştinţele candidaţilor, care aşteptau o favoare pentru posturile de mîna a doua, cum ar fi : cele de secretare, bibliotecare, cele de domeniul artistic, de supraveghetori şi contopişti. În ziare şi reviste apăreau asemenea note biografice, judiciare şi clinice cu privire la fiecare candidat al părţii adverse, încît ministrul, care urma să se pronunţe asupra alegerii, se apuca cu mîinile de cap. Indiferent pe cine ar fi ales reieşea că... „ar comite un act barbar care ar arunca cea mai neagră pată asupra istoriei culturii bulgare !"

Ministrul îşi chema directorul :

— Ascultă ! Spune-mi ce să fac ? Uite cum s-au înverşunat unii împotriva altora. Priveşte şi caricatura apărută. M-au pictat ca pe măgarul lui Buridan care nu se poate hotărî din ce căpiţă să mînînce fîn. Ei se înjură, dar oalele în capul meu se sparg. Pe cine să cred ? După calificările reciproce pe care şi le fac, toţi sînt nişte incapabili, imbecili şi trîndavi. Dumneata eşti un funcţionar cu experienţă, sfătuieşte-mă.

— Personal, eu nu i-aș putea da nici un sfat domnului ministru, zîmbea reținut conștiinciosul director. Pot doar să-l informez pe domnul ministru de modul cum proceda în situații similare, antecesorul domniei sale, fostul domn ministru.

— Spune, spune mai repede !

— Pentru a nu supăra pe nici una din părțile care-și susțineau candidatul, caracterizîndu-l a fi cel mai competent să ocupe înalta funcție, fostul domn ministru numea în postul respectv pe unul din funcționarii superiori ai ministerului. În felul acesta nici una din părți...

— Păi așa spune, domnule ! lovea ministrul cu palma în masă. Așa, bineînțeles că așa ! Și lupul sătul și capra întreagă. Cînd postul este ocupat, cum s-ar zice în limbaj profesional, de un om neutru din punct de vedere politic... Da, da ! se bucura el. Ia ascultă, domnule ! N-ai putea să ocupi dumneata funcția asta ? Deocamdată nu văd pe altcineva mai corespunzător decît dumneata.

— Cum dispune domnul ministru... În ce mă privește, orice slujbă aș îndeplini, făgăduiesc să slujesc prin ea interesele statului. Dacă domnul ministru consideră că aș...

— Da, da ! Fă-mi imediat o decizie de numire. Măi ce-or să mai rămînă cu gura căscată cînd or să afle. Și vor fi și mulțumiți, crede-mă ! Din moment ce nu-i numit dușmanul lor, nu mai contează cine-i numit. Fă decizia.

De atîtea ori în ultimii treizeci și cinci de ani s-au schimbat domnii miniștri și tot de atîtea ori succesorii lor, noii domni miniștri trebuiau să se descotorosească de haitele vînătorilor de slujbe, numind funcționari neutri în posturile de conducere eliberate. În felul acesta el, cel mai conștiincios dintre toți, putu să treacă rînd pe rînd, o dată sau chiar de cîte două ori, prin toate posturile de șef și director din instituțiile de sine stătătoare aflate în nomenclatura ministerului.

Uneori mai uitau de el. Se schimbau cîte doi-trei miniștri, iar el continua să zacă în cabinetul răcoros al ultimei direcții.

Mulți din clienții cafenelei se întrebau cum de reușește bătrînelul să conducă munca atît de diversă și mai

ales atît de complicată a nenumăratelor instituții total diferite ca profil.

Se întrebau, de fapt, acei ce nu fuseseră niciodată la viața lar funcționari. Numai ei nu știau că există o metodă prin care pînă și cel din urmă neghiob poate conduce în tihnă nu numai o instituție obișnuită, dar chiar și un stat întreg.

Metoda constă în următoarele :

Directorul efectuează doar acea muncă, comună tuturor instituțiilor : verifică dacă toți funcționarii au semnat condica de prezență ; stabilește perioada de concedii pentru funcționarii săi ; se îngrijește de procurarea lemnelor și cărbunilor pentru iarnă ; citește corespondența primită și o semnează pe cea care iese din instituție ; cere subordonaților referate asupra problemelor mai complicate ; amînă problemele spinoase pentru un timp nedeterminat ; la sfîrșitul anului studiază raportul general al adjunctului său cu privire la starea încăperilor și la numărul de scrisori primite și expediate și, în cele din urmă, se rezumă la supravegherea ordinei generale și a curățeniei în instituția încredințată.

La capitolul curățenie vom fi nevoiți să insistăm mai mult, dat fiind că tocmai acest aspect, căruia directorul îi da în mod deosebit atenția, a devenit cauza ce a dus la stîrpirea ciupercii de pe tulpina patriei, în care se înfipsese atît de zdravăn.

2

Printr-o cercetare sistematică efectuată vreme de cîțiva ani asupra vieții din Germania, eroul nostru anonim a descoperit și a rămas entuziasmat de dragostea deosebită a nemților pentru curățenie.

Încă acolo, în Germania, el jură să-și consacre tinerele sale forțe acțiunii de propagare a acestui sentiment și în sînul poporului bulgar, puțin cultivat.

Jură și respectă jurămîntul.

În fiece dimineață, indiferent de instituția pe care o conducea, el — călcat, periat, ras — pornea să inspecteze coridoarele și birourile.

În urma lui, veneau servitorii.

Încordarea acestor nefericiţi era atît de mare, încît imprima un echilibru chiar şi forţei de atracţie a pămîntului : pluteau uşor, ca nişte fulgi, după conducătorul lor, urmărind stăruitor cu ochii mîinile sale albe, directoriale, înlănţuite neglijent la spate.

Cum tresărea vreuna din ele, servitorii îngheţau pe loc. După o clipă, mîna dreaptă se repezea spre vreun colţ ascuns al încăperii, spre vreun dulap, trăgea cu un deget pe el, apoi mîna albă ţişnea în sus şi arăta degetul peste umărul directorial :

— Ce-i asta ?

— Praf, domnule director ! răspundeau într-un glas, dar abia auzit, servitorii.

Mîna directorială ateriza iar la spate, dar de astă dată degetele ei erau stăpînite de un tremur nervos.

În acelaşi ritm tremurau şi trupurile servitorilor.

Inspecţia continua. Iată că braţul său ţinteşte spre unul din colţişoarele ferestrei de la subsol.

Ce-i asta ?

— De la muşte, domnule director !

Inspecţia s-apropie de sfîrşit. Toţi se află din nou în faţa uşii cabinetului directorial. Cu privirea aţintită la tremurul mîinilor sale, servitorii nu văzură cînd însuşi capul directorului se aplecă asupra clanţei.

— De cînd n-a fost lustruită această clanţă ?

— De ieri dimineaţă, domnule director !

— De ieri dimineaţă ! se încruntă sprîncenele directorului. Ochii săi fixează preţ de un minut chipurile nefericiţilor servitori, cotul apasă pe clanţă, paşii îl duc în spatele biroului şi degetele încep să scrie cea mai nouă dispoziţie :

„Din controlul personal efectuat în ultimul timp a reieşit în modul cel mai evident că în instituţia ce mi-a fost încredinţată să o conduc există o mare necurăţenie. Dispun ca pe viitor...'

În felul acesta, de-a lungul anilor, lupta pentru curăţenie s-a transformat dintr-o necesitate obişnuită, într-o datorie supremă, iar grijile pentru ea-într-un adevărat ceremonial religios.

Principalele momente care marcau drumul parcurs în viață de dînsul erau în directă legătură cu găleţile de gunoi aruncate din dispoziţia sa din podurile şi de sub scările cutărei sau cutărei întreprinderi.

— Nici nu vă puteţi imagina, deschidea el uneori cîte o discuţie la masa cafenelei. Era în timpul războiului, cînd am preluat direcţiunea teatrului. Oamenii piereau pe fronturi, iar aici totul era lăsat în voia soartei, părăsit. M-am apucat de treabă. Imaginaţi-vă numai : în trei zile am aruncat douăzeci şi şapte de găleţi cu gunoi. Nu eu, se-nţelege, ci slugile. Dar dacă nu mi-aş fi suflecat eu mînecile, cine ştie cîţi ani ar mai fi zăcut praful în pod. Da-a... tărăgăna el visător. Poate că nu vă vine a crede, dar eu nu am uitat nici pînă în ziua de azi : douăzeci şi şapte de găleţi am aruncat !

Cine ştie cîte găleţi de gunoi ar mai fi adăugat la lunga listă a meritelor sale, dacă această sacră înclinare nu s-ar fi transformat într-o pasiune fanatică.

L-a ademenit în mreaja ei această pasiune şi l-a dus la pierzanie.

3

De şase ani însă, miniştrii îl uitaseră cu desăvîrşire pe conştiinciosul lor funcţionar într-o instituţie, unde de dimineaţa pînă seara tîrziu se îngrămădeau sute de studenţi şi cetăţeni, iubitori ai cărţii.

Şase ani, două mii o sută nouăzeci şi două de zile, constituie o perioadă arhisuficientă pentru a înfăptui o curăţenie temeinică într-o instituţie cu un asemenea director. Oricît şi oriunde ar fi controlat, nu putea găsi nici un firicel de praf sau o pată cît de mică, iar acest lucru îi umplea inima de năduf : i se părea că primeşte în zadar salariul său de mii de leve. De aceea poate întrecu măsura şi se pierdu chiar la prima ocazie ce i se oferi pentru a-şi manifesta zelul.

Domnul director avea toaleta sa, aparte, strălucind de curăţenie ca o cadă de spital. Această strălucire îl orbise timp de atîţia ani, reţinîndu-l să intre şi în încăperea alăturată, să vadă cum e întreţinută. Dar dacă

ochii săi erau orbiți, nasul în schimb, acest nas formidabil dotat, de obîrșie ciocoiască, — îl conduse singur după miros.

Și în încăperea aceea găsi curat, dar pereții erau de la un capăt la altul împestrițați cu strigări antistatale :

„Moarte hitlerismului !"
„Jos cu asasinii !"
„La streang cu agenții fasciști !"

Iar sub inscripții, desenată o spînzurătoare de care atîrna un nemțoi gras cu o zvastică pe braț.

Directorul încremenise locului, năucit ca în fața unui cataclism mondial : să fie ponegrită într-un mod atît de vulgar minunata Germanie tocmai într-o instituție condusă de dînsul !

— Doamne, iartă-mă ! se cruci el și, alb ca varul la față, părăsi încăperea sinistră.

Urmară zile de crunte restricții pentru funcționari, servitori și vizitatori. În registrul gros de dispoziții fu înscrisă cea mai temerară dispoziție pe care o dăduse domnul director în viața sa :

„Pentru încălcarea curățeniei și ordinei, ordon să se închidă closetul pe o perioadă nelimitată. Îmi exprim speranța că funcționarii și servitorii aflați în subordinea mea vor fi pătrunși de înalta îndatorire patriotică de a prinde pe acei ce zgîrîie pereții. Vinovații să fie aduși în cabinetul meu, după ce, în prealabil va fi anunțată circumscripția a IV-a de poliție".

Așa începu prima luptă politică deschisă cu înrăitele elemente antistatale din lunga carieră a domnului director.

Fură pe dată chemați zugravii. Cumpărară cel mai alb var. Dădură de cinci ori pereții. Încăperea strălucea din nou, ca și a lui, de curată ce era.

Trecu o zi, trecură două...

Cînd în dimineața celei de a trei zile, domnul director își vîrî capul în încăperea comună, îl apucă amețeala și, ca să nu se prăbușească, fu nevoit să se prindă cu mîinile de ușă : pe pereții albi, proaspetele inscripții negre se deslușeau și mai limpede :

„La ştreang cu asasinii fascişti !"
„Fascismul este ciuma omenirii !"

Iar un mucalit zelos scrisese sus de tot, în locul cel mai vizibil :

„Mulţumim direcţiei, că a luat măsurile cuvenite de curăţenie, punînd astfel la îndemînă mai mult loc pentru inscripţii !"

După mişcarea buzelor directoriale, servitorii îşi dădură seama că vrea să le spună ceva. Se apropiară mai mult, îşi întinseră gîturile, ciuliră urechile.

— Zugravii !... Zugravii !... şoptea sleit şeful lor.

De data aceasta verifică el însuşi grosimea şi culoarea vopselei. Sub directa sa conducere, încăperea fu zugrăvită pînă sus în tavan. Este adevărat că nu văzuse nicăieri în Germania un loc similar vopsit în negru, dar, ce să-i faci ? Pentru un popor cu sufletul negru — culoarea neagră trebuie !

Se linişti.

Îşi redobîndi mersul semeţ.

Îl auziră chiar fluierînd...

A doua zi dimineaţă, doar aşa, ca să se bucure de opera sa, îşi strecură iar capul în încăperea neagră. Parcă l-ar fi pocnit cineva dinăuntru în moalele capului ! Se clătină pe picioare, dădu să se agaţe cu mîna de uşă, dar ea alunecă spre perete şi, înainte ca servitorii să reuşească să-l apuce, se prăbuşi pe ciment.

Dădură buzna înăuntru să vadă dacă nu-l lovise cineva pe director, dar încăperea era pustie.

Fiind oameni simpli, ei nu-şi puteau da seama că pricina leşinului directorului lor o constituiau acele inscripţii cu caracter mobilizator, adînc săpate cu un piron pe toţi pereţii :

„Moarte agenţilor fascişti din Bulgaria !"

În loc de o spînzurătoare, acum erau desenate trei.

Îl duseră pe director în cabinetul său, îl stropiră cu apă tîmplele, îi udară chiar şi barba măruntă, sură, în timp ce se căzneau să-i toarne cîteva picături de apă în gură.

Dar bătrînelul nu-şi veni în simţire.

Chemară un taxi şi-l transportară acasă.

Dar oricîtă îngrijire i se dădu, oriciţi medici fură consultaţi — sosi chiar şi un delegat din partea ministerului — totul se dovedi în zadar. Uneori se părea că bolnavul îşi revine, dar cînd rudele se aplecau asupra lui să audă ce vrea să spună, prindeau de fiecare dată unul şi acelaşi cuvîntel :

— Barbarii... Barbarii...

4

Acele negre ale pendulului din cafenea alunecau spre semnele care indică ora şase şi jumătate. Răsunară şi cele două bătăi melodioase, somnolente.

Kosta, chelnerul mai bătrîn, care de douăzeci de ani servea la mesele rotunde de marmoră din încăperea mijlocie, rămase destul de mirat cînd văzu că scaunul de la masa din colţ, de dincolo de pendul, e încă liber. Mai aruncă o privire acelor pendulului, apoi se uită prin vitrină în josul străzii — nimeni.

— Ce o fi cu domnul director ? îl întrebă el într-o doară pe colegul său Ivan.

— I s-o fi întîmplat ceva, răspunse Ivan nepăsător şi amîndoi ţintiră din nou cu ochii scaunul gol, pe care nu mai avea să stea niciodată domnul fost subşef, domnul fost şef, domnul fost inspector-şef, domnul fost secretar general, domnul fost director — ciuperca nesăbuită care s-a încumetat să se pună împotriva elementelor antifasciste, dar, speriindu-se apoi, s-a desprins nevolnică de tulpină, înainte de a avea parte de tihna pensiei.

BINEFĂCĂTORUL

Majoritatea călătorilor din compartimentul nostru își ocupaseră locurile încă din Sofia. Avuseserăm destul timp să ne organizăm într-un front unic împotriva celor care, urcîndu-se în gările și haltele următoare, încercau să pătrundă în compartimentul nostru. Intrarea ne era păzită de un croitor îmbrăcat în niște haine noi cu umeri largi, umflați cu vată. Stătea cu picioarele proțăpite zdravăn în fața ușii, aranjîndu-și într-una dungile proaspete ale pantalonilor exact deasupra genunchilor.

— Nu mai sînt locuri! Nu vedeți că toate-s ocupate? respingea cu violență croitorul valurile de țărani plecați de acasă la tîrg ori prin piețe să-și vîndă marfa. Avansați spre mijlocul vagonului, că acolo sînt locuri berechet!

Intervențiile lui defensive o amuzau pe studenta în filozofie. De cum reușea să-i expedieze pe călătorii și așa amețiți de învălmășeală, croitorul arunca priviri triumfătoare vecinei sale. Iar ea își dezlipea de fiece dată ochii de pe „Copiii satanei" și lua cu bunăvoință notă de bucuria croitorului în urma victoriei obținute în numele ei.

— Încotro, încotro? se burzului iarăși, la un moment dat, croitorul. Nu vezi că nu mai e nici un loc liber?

— Nu-i nimic, dragă, nu-i nimic, îi întîmpină cu zîmbet strigătele noul agresor. Fii pe pace că n-am să-ți șifonez pantalonii.

Studenta chicoti la această glumă, iar gestul ei îl descumpăni pe croitor, care nu găsi pe dată ceva potrivit să-i riposteze. Între timp, musafirul nepoftit păși

cu dibăcie peste picioroangele croitorului ce barau accesul în compartiment.

— Eu merg doar pînă la gara următoare, dădu el din cap împăciuitor. N-apuc nici să vă dau bineţe ca lumea, că am şi coborît şi v-am lăsat în pace.

Necunoscutul aşează la picioarele călătorilor un fel de mapă de forma unei cutii, învelită într-o muşama şi se aşează pe dunga băncii din faţă.

— Încă niţel, încă niţel, îi tot dădea el cu gura spre a-i sili pe ceilalţi călători să-i facă mai mult loc. Gata ! Ei, acum se poate fuma... şi o ţigară... Serviţi ! le întinse el pachetul. Faceţi-mi plăcere...

Toţi bărbaţii din compartiment, ba chiar şi studenta, fumau, dar nimeni nu catadicsi să ia ţigările lui — prea se înfipsese pe locul liber, şi lucrul acesta nu i se putea trece cu vederea, aşa, cu una, cu două.

— Cum doriţi ! adăugă necunoscutul, retrăgînd pachetul şi aprizîndu-şi ţigara. Apoi puse picior peste picior aşezînd deasupra stîngul încălţat într-un pantof nou cu talpă de cauciuc, se sprijini pe un cot şi începu să-şi fumeze ţigara, trăgînd fumul în piept.

Am vrut să-l studiez, dar ochii lui adînci, cu limpezimi cristaline, îmi interceptară privirea. Strălucirea lor i-nvăluia toată faţa, se-ngemăna cu zîmbetul jucăuş, ascunzîndu-i vîrsta : puteai foarte bine să-i dai şi treizeci, şi cincizeci de ani. De mic copil, probabil, se obişnuise să umble cu capul gol, din care pricină pielea de pe frunte avea reflexe albăstrui, iar părul castaniu căpătase culoarea holdei dogorite de arşiţă.

— Adevărat că-s grei anii ăştia ! încuviinţă el pe neaşteptate, fără ca cineva să fi rostit vreun cuvînt nici despre ani, nici despre greutatea lor. Şi să ştiţi de la mine, o să fie şi mai greu, dar asta nu trebuie să vă înspăimînte.

Ne uitam cu toţii la el, curioşi şi împăcaţi cu situaţia creată.

— Şi agenţii mei se plîng, dar eu îi îmbărbătez : nu vă daţi bătuţi, băieţi ! Aşa-i în timp de război, lucrurile merg mai prost. Voi însă nu pierdeţi legătura cu lumea. După război să vedeţi ce mai abundenţă o să fie ! Capital s-avem pus deoparte, că materiale o să fie gîrlă !

Ce ? își îndreptă el fața arsă de soare spre mine : Nu vă plac pantalonii mei ?

Cînd pomenise de agenți, eu, ce-i drept, îmi oprisem fără să vreau privirea asupra manșetelor roase ale pantalonilor săi. Și iată pișicherul observase asta și acum mă lua la sigur. Dar nici eu n-am stat prea mult la gînduri :

— Vorbiți de agenți, de parcă ați fi proprietarul cine știe cărei întreprinderi. Capitaluri, abundență, legături... Iar cînd se uită omul la dumneavoastră — nu prea rămîne cu impresie că sînteți un mare industriaș.

— Aveți perfectă dreptate, mă aprobă imediat noul tovarăș de drum. Dar dumneavoastră sînteți un om inteligent și trebuie să știți că măsura valorii unui lucru nu-i capitalul, ci binele pe care acest lucru îl aduce oamenilor.

— Dar ce fel și cui i-ai putea face dumneata bine ? izbucni în cele din urmă croitorul ofensat. Că nu prea ai față de om care se scaldă în bani !

— Da ? întîmpină necunoscutul cu un zîmbet vesel noul atac.

— Ia uitați-vă la el ce se mai veselește ! rînji iar croitorul.

— Asta pentru că am întîlnit un om care a descoperit măsura binelui și a răului. Deci, dumneata ești de părere că numai bogații pot face bine ? Așa stau lucrurile ? Dacă și eu aș fi avut măsura dumitale, de mult m-aș fi proclamat binefăcătorul omenirii.

De data asta răsună rîsul zgomotos al studentei. Acest rîs se prelinse parcă pe fața arsă de soare a binefăcătorului, îi șterse tristețea de o clipă, căci imediat începu și el să rîdă tinerește, din toată inima.

— Scuzați-mă... se justifica tînăra printre hohote.

— Dumneata să mă scuzi ! o privea el vesel. Așa-i firea mea blestemată. Dacă văd pe cineva că rîde din inimă, zău așa, nu mă pot nici eu abține și rîd ca prostul... Da, da, pricep ! Cum să nu rîzi, cînd mă vezi cît de jerpelit umblu... Ha-ha-ha !

Rîsul părea că-i învăluie cuvintele în velur, iar ele cădeau sonore și moi.

— Dar și dumneata, stimată domnișoară, judeci greșit lucrurile, continuă necunoscutul cu poveţele sale. Și asta nu pentru că ai o inimă rea, ci pentru că ai o imagine îngustă despre viață. Ehei ! făcu el, ţuguindu-şi buzele. Ce ocean neţărmurit ţi-i și viaţa asta ! Trebuie să te scufunzi mult de tot, ca să afli cît de cît din taina adîncurilor sale. Nu-ţi doresc aşa ceva. Dea Domnul ca aripioarele dumneatale să fluture mereu între pămînt și cer. Și soţia mea era frumuşică, precum eşti dumneata, dar în naivitatea ei, a vrut să ştie ce se află în adîncuri, s-a afundat și n-a mai izbutit să iasă la suprafaţă. Da-da !...

Rămase cu buzele întredeschise a zîmbet parcă, dar, în loc de bucurie, chipul său s-acoperi de amărăciune.

— Rîdeţi de mine pentru c-am adus vorba despre binefacere... Da nu ştiţi oare că pînă și Hristos a trebuit să dea pildă spre a arăta ce înseamnă binefacere ? Vă amintiţi de văduva cu argintul din Evanghelie ? Aceasta un argint a avut — un argint a dat. A dat tot ce avea — luaţi aminte la asta ! Bogatul în schimb a dat un pumn de arginţi, dar numai o mică parte din avuţia sa. *Comprenez vous ?*

Tînăra nu mai rîdea, ci-l privea pe necunoscut cu ochii măriţi, miraţi.

— Bine, dar dumneavoastră vorbiţi cu foarte mult tîlc ! recunoscu ea cu o sinceritate copilărească.

— Slavă Domnului că ştii să mă asculţi, zîmbi din nou tovarășul nostru de drum. De fapt, nu-i atît de greu să vorbeşti cu tîlc, precît de greu e să ştii să asculţi. Ah, de cîte neplăceri ar scăpa oamenii dacă ar şti să asculte tot ce e de ascultat ! Și mereu să asculte nu numai vorbe, ci chiar și cîntarea păsărilor sau foşnetul codrului. Dacă ai început să asculţi, începi și să gîndeşti. Poftim, acum și domnul — arătă el spre mine — mă ascultă cu atenţie. Ascultă și se gîndeşte. Iar la început eraţi gata-gata să mă aruncaţi pe geam afară.

— Vai de mine, se poate !... Cum puteţi spune !... am protestat eu dimpreună cu studenta

— N-are rost să negaţi, ne opri el ridicînd mîna. Adevărul adevăr rămîne indiferent că-l vedem, ori nu-l

vedem, că-l recunoaștem, ori îl tăinuim. Sper că de astă dată n-o să-mi mai refuzați țigările.

— Cu cea mai mare plăcere, m-am dat eu cel dintîi bătut.

— Vreau și eu, întinse fata mîna, după ce puse romanul lui Przybyszewski în plasa de deasupra capului.

— Cu toții, cu toții să fumăm țigara păcii, spuse necunoscutul întinzîndu-ne tuturor, pe rînd, pachetul cu țigări. Servește, te rog, și dumneata, scumpe apărător al cazematei.

Croitorul zîmbi în silă, luînd totuși o țigară.

Am început cu toții să fumăm.

— Prima țigară comună constituie puntea cea mai directă între doi necunoscuți, continuă tovarășul nostru de drum să-și debiteze inimoasele sale aforisme. Iată că și noi ne-am înfrățit, fără să ne cunoaștem încă. Mă bucur de cunoștință ! ne întinse el pe rînd la toți mîna. Klecikov, mă numesc Klecikov. Caraghios nume, nu-i așa ? De altfel, toți oamenii din județul Ruse îmi spun Ignat. Din cauza asta nici nu știu ce inscripție să-mi comand pentru piatra funerară : Ignat Klecikov sau, pur și simplu, Ignat. Consolatorul celor vii pe seama celor morți.

Și izbucni într-un rîs înfundat, gutural.

— Toți care vor trece pe lîngă mormîntul meu se vor uita cu mirare la inscripție, așa cum și dumneavoastră vă uitați acum mirîndu-vă de ce poate să-mi treacă prin minte, spunîndu-vă de unde a mai apărut și zevzecul ăsta ?

— Dar dumneavoastră nu sînteți nicidecum zevzec, obiectă studenta urmărind tot timpul cu atenție buzele acestui bărbat ars de soare. Omul trebuie să vă asculte însă cu foarte multă atenție, căci sînteți un adevărat filozof !

— Vă rog, o întrerupse Ignat. Nu sînt cîtuși de puțin filozof, ci un biet fotograf acolo. Măresc portrete. Din urît fac frumos, din respingător, atrăgător. Fața antipatică o fac simpatică... Aveam un ajutor... Un poet ! Numai în rime vorbea. Noi lucrăm prin sate, avem de-a face mai ales cu morții. Așa că munca noastră de moarte-i legată. Într-o familie, spre exemplu, există un co-

pilaș. Dar moartea, după cum știți, e foarte grijulie cu copiii nevoiașilor: se învîrte în dreapta, se-nvîrte-n stînga și, pînă să prindă de veste bieții oameni, le și înhață odorul. De abia atunci, în ultimul moment, își amintesc ei de arta noastră. Cheamă un amator de acolo din sat, să le fotografieze copilul mort. Dar ăsta-i nevinovat sărmanul: nici tu chimicale, nici tu pricepere la o treabă atît de delicată. A visat și el că fotografia e cel mai sigur mijloc de a dobîndi nemurirea. Da, da! De abia cînd le moare cîneva drag, atunci își dau pe deplin seama ce importanță are mărirea fotografiilor! Iar eu, sau care-va din agenții mei, trecem prin sat și dăm de știre: plătim ceva toboșarului sau îi mărim primarului un portret pe de-a gratis. Atunci s-adună nefericiții părinți. Iată, spun ei, portretul odorului nostru. Ivancio îi ziceam noi. Mărește-l, că altă amintire n-avem de la el. Și încep să ne povestească cum s-a îmbolnăvit și cum și-a dat sufletul sărmanul copil. Mă uit eu la fotografia gălbuie: în locul feței se vede doar o pată albă, iar în rest, nimic.

— O să iasă? mă întreabă părinții și se uită la mine ca la Dumnezeu.

— O să iasă, o să iasă, îi liniștesc eu.

— Te rugăm să-i faci și ochișorii. Ochișorii lui erau așa... mari și negri ca două cireșe.

— Da, da, așa am să-i fac.

Strîng eu vreo douăzeci de fotografii din astea și mă închid în laboratorul meu. Mă așez la aparat, măresc pata încețoșată și încep să imit meșteșugul Domnului — adică să înfăptuiesc din nimic ceva. Cea mai mare iscusință se cere la redarea ochilor. Dacă nu reușesc de prima dată — pun alt carton și-o iau de la capăt. Și atît de mult mă pasionează treaba asta, încît nu ies din laborator pînă ce portretul nu prinde viață. Uneori mă încearcă o asemenea emoție că-mi dau și lacrimile. Da-da, domnișoară, nu rîde!

— Dar eu nu rîd! exclamă uimită studenta.

Ignat parcă nu-i băgă în seamă răspunsul. Trase de trei-patru ori la rînd din țigare, pînă ce jarul i-ajunse la degete, arzîndu-l, strivi mucul în scrumiera de bronz și urmă:

— Da, sînt un mare meşter ! Mulţumită soţiei mi-am descoperit această vocaţie. Cînd a fugit cu şleparul ungur pe Dunăre, nu mi-a rămas de la ea decît un mic portret, pe care cu greu i se distingeau trăsăturile feţei. În inima mea însă o păstram neştirbită. Zi şi noapte îmi stăruia ca vie în faţa ochilor. Dragostea, se-nţelege, mă făcea să-i văd chipul atît de deslușit. Dacă aş fi dat însă portretul la mărit, n-ar fi ieşit nimic dintr-însul. Aşa că, mi-am cumpărat cartoane, cărbune, cretă şi m-am apucat singur să reconstitui icoana ce-mi era atît de dragă. Un an întreg am lucrat la portret, pînă cînd... Dacă vrea careva dintre dumneavoastră să treacă pe la atelierul meu din Ruse, am să i-l arăt. Ea şi-a irosit viaţa prin speluncile din România şi Budapesta, dar portretul ei purificat a rămas să trăiască alături de mine şi va trăi pînă la capătul zilelor mele. Aşa am ajuns eu, din bucătar pe vapor, artist. Am studiat meşteşugul, mi-am cumpărat un aparat de mărit şi m-am apucat să-i fac fericiţi pe cei nefericiţi... Dar ce vă tot îndrug atîtea... Uite, şi acum, bunăoară, mi-e mapa doldora. Mă duc să le împart oamenilor. De-aţi vedea o singură dată măcar cum tremură portretul în palmele lor crăpate, aţi înţelege cît de însemnată e munca mea. Cu ochii împăienjeniţi de lacrimi, părinţii nu văd nici o deosebire între portretul meu şi imaginea reală a odorului lor. Arta mea înlocuieşte amintirea adevăratei imagini a copilului şi se impune prin forţa sa. Cînd toţi ai casei sînt plecaţi la cîmp, mama, rămasă singură, mîngîie portretul copilului şi-l împodobeşte cu mușcate şi micsandre. În faţa portretului îşi plînge ea toată durerea după copilul dispărut, precum şi amarul ce-i mistuie inima pentru propria-i viaţă, ofilită atît de timpuriu. Da, domnişoară, mare-i însemnătatea artei noastre, oricum ai privi-o. Păcat că atunci cînd vine rîndul la plată, nu întotdeauna vor să ne plătească. Un portret mărit costă două sute de leve. O nimica toată, ai zice, dar cînd oamenii n-au... Unii n-au într-adevăr, alţii se prefac a nu avea. Vino, Ignate, cînd vindem grîul ! Aşteaptă Ignate, pînă ducem floarea-soarelui la moară ! De asta sînt nevoit să le cer poliţe ! Da !

— O ! nu-şi putu reţine indignarea studenta.

— Ce e, domnișoară ?

— Cum de ați putut face una ca asta ! Totul a fost atît de frumos, și cînd colo, ați ajuns, iată, la polițe !

— Liniștește-te, liniștește-te, draga mea, o opri Ignat obosit. Privește-mă cu mai multă atenție și ai să-ți dai seama că niciodată n-am recurs la protestarea polițelor. Dar de ce să nu le iau, cînd eu plătesc timbrele ? Ce, parcă poți să știi ? Poate să vină, de pildă, unul ca dumneata și să-mi spună că nu mă crede. Atunci eu scot hîrtiile și i le vîr sub nas : Poftim, domnule dragă ! Poftim, doamnă ! Iată bilanțul vieții mele. Am mărit vreo opt mii de portrete, dintre care la peste două mii m-am ales doar cu polițe. Două mii de leve am cheltuit numai pe timbre. Și-apoi, la drept vorbind, credeți oare că aș mai umbla în pantaloni de bumbac și cu ghetele pe piciorul gol, dacă aș face cum fac băncile ?

— Adevărat ! încuviință imediat fata.

— Că-i adevărat, asta așa-i, dar să nu vă apucați acum să mă compătimiți. Eu și așa o duc bine. După ce-mi plătesc agenții, chiria pentru laborator și costul materialelor, îmi arunc în sus pălăria de bucurie. De fapt, n-am pălărie, dar așa vine vorba. Atunci mă simt mai în largul meu. Cînd pornesc să colind satele, prind parcă aripi, într-atît mă cucerește întinderea nețărmurită a cîmpiei. Ce să port eu grija polițelor, cînd portretele pe care le-am creat există nu numai pentru cei străini mie, ci și pentru mine însumi ? Portretele astea, asupra cărora mă concentrez atît de mult, îmi stăruie clipă de clipă în minte. Nici măcar în vis nu pot scăpa de ele. Mă culc cîteodată undeva, în paie, și nu izbutesc să adorm pînă hăt tîrziu. Toate chipurile cărora le-am dat viață se strîng roată în jurul meu. Se uită la mine în tăcere și îmi surîd cu recunoștință : mulțumită mie, va dăinui o fărîmă din făptura lor. Numai soția mea mă privește dojenitoare. Ei, Ignate, îmi șoptește ea cu amărăciune, de ce n-ai știut să mă păzești ? De ce m-ai lăsat pe mîinile excrocului ăla ? De ce nu mi-ai întins o mînă cînd am început să mă scufund ? Dar cu ce-i puteam eu veni în ajutor ? Spuneți-mi și dumneavoastră ce puteam eu face, cînd n-avem mustățile răsucite și vioara sleparului ungur ? Iar ea era tînără și dorea atît de mult să vadă

cum arată marile orașe așezate în susul Dunării. Așa stau lucrurile, dragă domnișoară... Nu vrei să mai aprinzi o țigare de la mine că, uite, trenul fluieră și va trebui să ne despărțim.

Dar domnișoara își întoarse fața spre geam, mușcîndu-și buzele și clipind des.

— Și nu v-a căutat niciodată ? întrebă ea fără a-și întoarce capul.

— M-a căutat, răspunse domol Ignat. Înainte de a închide ochii pe veci într-un spital din Budapesta, a lăsat adresa mea și de acolo mi-au trimis veste că a murit și că a fost îngropată în cimitirul săracilor. Eu, păcătosul, tot vreau să strîng niște bani, să ridic un mic monument la mormîntul ei, dar, cum vedeți și dumneavoastră, numai de polițe am parte ! Așa că, doar portretul va rămîne după urma ei... Ei, vă las cu bine !

Și încă înainte de a se opri trenul, Ignat înșfăcă mapa grea, păși peste picioarele croitorului și ieși grăbit pe culoar.

Trenul făcu un scurt popas, după care se așternu din nou drumului.

Cînd am trecut de clădirea gării, l-am mai văzut o dată pe fotograf ; o și tăiase peste țarinile pîrguite.

MICUL PROLETAR

Trecînd într-o după-amiază pe strada Boroveț, am auzit un copil plîngînd în curtea bisericii catolice. Am intrat și am dat cu ochii de copil : stătea pe treptele bisericii zăvorite și plîngea sfîșietor, abia trăgîndu-și răsuflarea. Era un băiețel mărunțel, de trei anișori, cu hăinuțele ferfenițite, cu fața lunguiață și palidă.

I-am întrebat pe ceilalți copii de pe stradă de ce plînge micul lor tovarăș.

— Așa plînge el ! îmi răspunse cu o cruzime de mică fiară un puști îmbrăcat în pantalonași de catifea. Toată ziua plînge !... Nu lasă oamenii să doarmă.

— Care oameni ? am întrebat arătîndu-mă cît se poate de amabil.

— Care ?... Mama ! făcu semn din cap mica fiară spre numeroasele ferestre ale casei de bogătași din față.

— Dar copilul acesta n-are mamă ? continuai eu să-l descos.

— Are ! Are ! interveniră în discuție alte două fetițe.

— Are, dar lucrează la fabrică ! le întrerupse puștiul, pe fetițe. Ea n-are soț ! adăugă el, strîmbîndu-și disprețuitor buza de jos, la fel de moale ca pantalonii săi de catifea. Doamna Hagijieva și-a făcut pomană cu ei și i-a lăsat în locuință, iar ei i s-au urcat în cap ! Nu știu de ce nu vrea să-l dea cuiva, ca să nu mai zbiere cît îi ziua de mare.

— Cui să-l dea, puștiule ?

— Nu știu ! scutură puiul de fiară din umerii săi brăzdați de cute grăsulii. Dacă l-a făcut, n-are decît să

se spele pe cap cu el. Să lase oamenii în pace. Să se mute în „Konioviţa".[1]

Într-adevăr, aici eram pe „Boroveţ", una din străzile aristocratice. În biserică se cînta Bach. Între crengile merilor înfloriţi ciripeau graurі, iar mămicile dormeau pînă tîrziu. Ce căuta în curtea liniştită a templului divin acest mic proletar ?

Am dat o fugă pînă în bulevard, am luat un corn, halva, bomboane şi m-am înapoiat. Am ridicat copilul de pe trepte şi l-am mutat pe banca rotundă de lemn ce împrejmuia tulpina bătrînului măr umbros.

— Ţi-e foame ?... Ia spune-mi... Ţi-e foame ? întrebam eu mica făptură părăsită, ducîndu-i la buze o bucată din chiflă cu halva.

Copilul mă privea însă cu ochii mari, de sticlă parcă, pe care plînsul îi pustiise de orice viaţă. Oboseala biruise foamea, vlăguise de toate puterile trupuşorul său plăpînd.

— Hai, puiule, gustă ! îl rugai eu.

Dar din pieptul copilului ieşeau doar gemetele uniforme ale oboselii :

— Aăă... Aăă... Aăă...

L-am strîns la piept şi am văzut cum pleoapele încep să i se închidă. După un minut, adormi, dar şi în somn continua să scîncească, să tresară şi să-şi deschidă din cînd în cînd, îngrozit, ochişorii, de parcă ar fi visat că gazda îl bate şi-l dă afară din casă.

Ziua era pe sfîrşite.

Prin curte trecu un tînăr preot catolic. Mătasea neagră a sutanei sale sclipea uşor în lumina crepusculară a asfinţitului ce se strecura printre coroanele dese ale norilor şi contura ovalul fin al feţei sale albe. Omul în sutană zîmbea, absorbit de vreun gînd sau de vreo viziune divină, aşa că nu ne băgă în seamă şi nu se întoarse spre noi. Învîrti cheia în broască, lăsă uşa înaltă deschisă în urma sa şi dispăru ca o umbră în obscurul lăcaşului sfînt.

Curînd, dinăuntru răzbiră sunete de orgă, curgătoare şi înceţoşate ca privirea preotului. Başii profunzi

[1] Cartier periferic şi sărac în Sofia de dinainte de război.

începură să mormăie nemulțumiți parcă din pricină că au fost treziți, dar degetele albe ale preotului îi potoliră curînd, glasuri cristaline picurau peste ei înveselindu-i, încît se alăturară cu vioiciune la corul armonios al copiilor, bărbaților și fecioarelor.

Răsuna glasul orgii, răsuna și vorbea despre poienile cerului, unde se plimbau sufletele fericiților, amintea de armoniile minunate ale corurilor îngerești, de preaînțelepciunea inegalabilă a aceluia care crease bogățiile și sărăcia, cîntecele și lacrimile.

— Supune-te, supune-te, omule! îmi spunea instrumentul divin prin degetele preotului. Sărac și netrebnic ți-e cugetul și nu poate afla de ce Domnul i-a trimis lacrimi și amară suferință copilului care scîncește în brațele tale. Apleacă-ți capul și dă crezare: copilul și mama cu inima frîntă vor găsi pace și desfătare veșnică în grădinile raiului...

Sunetele orgii sunau atît de triumfător, încît pînă și păsările din merii înfloriți își întrerupseseră gîlceava lor stupidă.

— Pace vouă și slavă și mărire Domnului!...

Numai în sufletelul chinuit al copilașului, hăituit ca un pui de iepure, nu puteră pătrunde aceste sunete. Trupșorul său continua să tremure febril.

L-am strîns și mai mult la piept, simțind cum fiorii ce-l străbăteau îmi săgetau și mie inima, iar teama ce-l stăpînea trecea și în mine, transformîndu-se într-o ură sălbatică și cumplită față de această lume sălbatică, cumplită și hidoasă, care lăsa copiii să putrezească de vii pe treptele bisericilor, sub sunetele muzicii divine ale preoților cu degetele albe.

Nu pace și dragoste trezeau în mine corurile îngerești, ci setea, setea ucigașă de răzbunare și răfuială.

Dacă lumea aceasta ar fi avut o beregată, mi-aș fi înfipt mîinile și dinții în ea, aș fi strîns-o, aș fi sugrumat-o, i-aș fi supt cu sălbăticie sîngele, aș fi jubilat auzindu-i horcăiturile dinaintea morții, iar cînd spasmele ei s-ar fi potolit, aș fi ridicat copilul în sus și, cu glasul străbătut de gemete de bucurie, aș fi strigat:

— Bucură-te, fiu al omenirii! Bucură-te și tu, mamă a unui copil de proletari! S-a zis cu viața fiarei!

Această lume însă n-avea doar un singur gîtlej, dar nici eu, cel cuprins de ură, nu eram singur.

Stăteam sub mărul înflorit, ascultam muzica gingaşă a omului în sutană şi mă gîndeam la ziua cînd milioanele de mîini proletare se vor întinde spre beregatale hidrei cu multe capete. Două din ele vor fi mîinile mele, mîini pe care dormea acum bietul băiat fugărit de gazdă şi de copiii haini ai bogătaşilor.

Calmul pe care mi-l dădea fermitatea hotăririi luate se răspîndea în vinele mele.

Vai de duşmanii care vor cădea în mîinile bărbaţilor ale căror inimi au devenit nemiloase din milă !

NINKA

Mi-era rudă, iar în anii copilăriei am fost vecini şi am păscut oile împreună. Mi-o amintesc ca azi — o ştrengăriţă de fată, blondă, cu părul vîlvoi, ea arunca pietrele mai departe decît băieţii de seama ei, se căţăra după cuiburile de ciori pe cele mai subţirele ramuri ale copacilor înalţi, călărea fără teamă berbecii cu coarnele răsucite şi bivolitele negre — era toată numai zgîrieturi, cu hainele făcute ferfeniţă, cu ochi strălucitori şi rîset cristalin, după care ghiceam întotdeauna locul unde-şi păştea turma.

Treceam pe lîngă gardurile de nuiele şi socoteam în minte cîtă vreme să se fi scurs de cînd nu ne-am mai văzut.

„Douăzeci şi cinci... douăzeci şi opt... Nu se poate!“ Nu-mi venea să dau crezare nici măcar propriilor mele socoteli. „Să fi trecut oare de atunci treizeci de ani?“

Mă întrebam dacă voi reuşi s-o recunosc, pentru ca apoi să zîmbesc mustrător, înduioşat de năvala îndepărtatelor amintiri:

„Dar cum aş putea să n-o recunosc!“

Era singura dintre toate fetele satului care avea ochi ca nişte flori de nu-mă-uita, era singura al cărei glas cristalin susura ca un izvor furişat pe sub frunzişul veşted al pădurii, era singura care ştia să-şi încrunte atît de „aprig“ sprîncenele cînd striga:

— Vasko! Auzi, Vasko? Adu-mi apă rece. Dar vină iute — să n-apuce să se încălzească. Dacă-i caldă, o bei tu, auzi?

Și Vasko, sau Stoian, sau Țanko, sau Petko lua tigva și pornea pe arșiță cale de peste doi kilometri, tocmai în văgăuna lui Lalo, cobora pe ghizdul alunecos de piatră pînă în fundul puțului rămas fără ciutură și umplea cu grijă tigva, ferindu-se să tulbure apa.

„O mie de ani, de-ar fi trecut și tot aș recunoaște-o!

Am strigat-o de la gard. Din casă ieși o femeie puțintică la trup, bătrînă, ușor adusă din spate, cu obrazul brăzdat de zbîrcituri. Se opri în capul treptelor și rămase o toană cu privirea ațintită asupra mea. Vru apoi, cu un gest involuntar, să-și îndrepte basmaua de pe cap și iată — din nou fruntea i se încreți „aprig", ca odinioară.

— Tu ești oare?

— Eu sînt, Ninko... Dar vino și ține cîinele.

— Hai, intră! mă îmbie ea cu o voce ce nu mai avea aproape nimic din susurul melodios de altădată, dar la fel de autoritară. Apoi porni în întîmpinarea mea. Nu vezi că nu-i nici picior de cîine pe aici?

După ce coborî treptele, se opri și mă așteptă cu mîinile lipite de catrință.

— Doamne, cum ai mai îmbătrînit! se minuna plesnindu-și obosită palmele. În clipa aceea fața ei arătă și mai bătrînicioasă.

Pielea întinsă pe pomeți strălucea, buzele îi erau albăstrui și fără de sînge, iar de sub basma se ițeau niște șuvițe de culoarea lînii brumării.

— Fii bine venit... murmură ea întinzîndu-mi mîna, pe care i-o simții între degete aspră, bătătorită.

Cuprinsă de milă pentru bătrînețea celor treizeci și nouă de ani ai mei, sau, pur și simplu, sub înrîurirea vechilor amintiri, ochii i se umplură de lacrimi și ea începu să plîngă.

— Hai, vino... Poftim în casă. Poate amuțește muzica asta. Cînd o aud, parcă se năruie cerul pe mine.

Și aruncă o scurtă privire departe, spre bătătura satului, unde tinerii jucau hora. În liniștea începutului de primăvară, sunetele țiscate de alămuri străbăteau fără opreliști văzduhul, încît pînă și gîlgîitul clarinetului apuca să răzbească de astălaltă parte a văii.

Casa era veche, acoperită cu tablă și năpădită de bălării, o casă ca în Vrania, cu pridvor de lemn, cu „căsuță" și odaie — cu cămin în „căsuță", cu o poliță afumată pentru ceaune și o laviță mare în odaie, pe care dormeau toți ai casei.

Odaia era măturată și dereticată în măsura în care acest lucru era cu putință într-o încăpere cu podea de lut, cu ovăzul pentru sămînță întins într-un colț, cu un război pentru țesături de lînă într-altul. Lîngă tabla arsă a sobei erau grămădite vreascuri și cotoare de strujeni rămase de la vite.

M-am așezat pe laviță, lîngă mormanul de cîlți, iar Ninka trase scăunelul cu trei picioruşe la gura sobei, ca să poată vedea din vreme în vreme și de foc.

— Am pus demîncare, îmi explică ea. Ăla s-a dus cu băiatul la loază. Au luat și doi țigani cu ei. Îi aștept. Duminică-neduminică, ăla-i veșnic în țarină...

„Ăla" era Țanko, bărbatul Ninkăi.

— Așa că o să putem tăifăsui în tihnă... Ai venit la țanc, adăugă ea, și adierea unui zîmbet șugubăț îi încreți pielea întinsă a obrajilor.

Pleoapele-i clipiră, împrospătîndu-i privirea.

Cît de străini erau ochii aceștia pentru o față atît de ofilită !

De unde luase această femeie bătrînă și încărunțită ochii aceștia atît de gingași, cu o privire atît de înduioșătoare ? De la cine-i prădase ? Dar nu, ea nu luase nimic de la nimeni, ci ea însăși fosta noastră tovarășă, cea a cărei poruncă o îndeplineam fără a crîcni, ea, Ninka ștrengărița, fusese prădată. Îi luaseră totul — și tinerețea, și prospețimea, și trupul ei zvelt și mlădiu, și acea poză autoritară cu care mișca din umeri, și rîsul tremurător ca un tril de privighetoare. Îi lăsaseră doar ochii ca albăstrelele de cîmp, ca să vadă ce se întîmplase cu dînsa.

Din una-ntr-alta, ne-am întins la vorbă ; am discutat despre mine, despre ea, pînă am ajuns să umplem acel gol pe care-l așternuse între noi vremea trecută. Ne-am împrietenit din nou — stînd unul în preajma ce-

luilalt, molcomi, ca doi bătrîni pleoștiți în bătaia soarelui.

O măritaseră la șaptesprezeci ani după cel mai mare dintre cei cinci copii ai gospodarilor casei în care trăia acum. Abia păsise pragul fetici, că ai săi se grăbiră să împuțineze numărul gurilor de hrănit din casă — pentru oile străinilor se putea găsi o altă păstoriță.

— Copil eram și ca un copil mă purtam — povesteau buzele zbîrcite. Încă din prima zi am dat piept cu amarul vieții, căci eram sărăcană, fără zestre. Dar nici că m-am lăsat mai prejos. Dereticam cît dereticam, apoi îmi puneam catrința cea nouă, o floare în păr și porneam după apă. Eram frumoasă și mă mîndream cu frumusețea mea. Într-o zi, pe cînd mă-ntorceam cu gălețile pline, m-am întîlnit față-n față cu Petko, îl știi, nu? Da, cu el, cu văru-tău, cel care a căzut o dată în puțul din văgăuna lui Lalo și s-a vătămat rău. Îți amintești? Îl trăgeam afară cu funia, iar el rîdea. Nu s-a văitat nici măcar o dată. Și taman pe el l-am întîlnit.

— Ce faci, zice, Ninko? Ți-au pus bine șaua cerchezii tăi?

— O duc strașnic, Petko, i-am răspuns eu la împunsătură. Ăla care să-mi pună mie șaua, culege încă măcriș pe Valea Stîncoasă.

Am rîs și eu, a rîs și el și tot atunci i-am amintit și de pățania aia cînd a căzut în puț. Atîta a fost. Dar cînd m-am întors acasă, i-am găsit pe toți înăcriți, cătînd chiorîș la mine. Mai cu seamă socru. Am lăsat jos gălețile, și m-am apucat să mătur în jurul căminului — ei tăceau. Ședeau pe scăunele și tăceau mîlc. Într-un tîrziu, se învrednicește socru să înceapă:

— Ascultă, Ninko, zice... Dacă ai intrat într-o casă cu oameni atît de așezați, se cuvine să te porți și tu așijderea. Floarea-i pentru fete, iar la fîntînă te poți duce și cu o catrință mai ponosită. Tu, zice, ești de acum femeie căpătuită, cu viață statornică. Iar ăla, Țeko, bărbatu-meu, lua-l-ar dracu, ca să-i facă pe plac mă-sii, s-apucă și-mi smulse floarea din păr. Îmi smulse chiar și puțin din păr. Și doar mă știi cum eram eu... Cum aș fi putut să-i iert una ca asta? Cînd m-am re-

pezit o dată la dînsul, drept de chică l-am înhăţat... Au tăbărît cu toţii pe mine şi m-au bătut măr. M-au tîrît în cămară şi m-au zvîrlit acolo mai mult moartă decît vie.

Lacrimile care se adunaseră amar de vreme, izbucniră în cele din urmă, prelingîndu-se pe lîngă nasul ascuţit, încadrat de obrajii supţi.

— Şi a apucat Ninka să-şi ducă viaţa căpătuită, statornică... Nici tu găteli, nici tu plimbări, nici tu horă. La fîntînă îmi dădeau drumul numai pe întuneric, cînd ies strigoii din apă... Că i-aş fi făcut de rîs, cerchezii dracului, cu alţi bărbaţi ! Şi, ţi-am zis doar, o singură dată numa am intrat în vorbă cu Petko al vostru. Zic al vostru, iar el e, de fapt, şi al vostru, şi al nostru, că doar dintr-o spiţă ne tragem. Venea cîte o zi de sărbătoare şi începea muzica să cînte — pentru unii cînta de veselie, iar mie de îngropăciune. Intram în grajd, printre dobitoace, şi mă puneam pe plîns, cu hohote. Mi-am plîns zilele, de mi-au secat ochii de lacrimi. Într-un timp, „ăluia" i se făcu milă de mine. Intrase şi spaima-n el, că ajunsesem ca o arătare.

— Ce te-ai pus pe bocit, zice, hai mai bine la horă.

Dar eu nici gînd s-o las mai moale :

— Pleacă de-aici ! Să nu te văd în ochi ! O să ţii tu minte mult şi bine ceasul cînd mi-ai ruinat sănătatea. Ia-o pe mă-ta de mînuţă şi du-te cu ea la horă să-şi zgîlţîie burduhanul !

Că ea, blestemata, rămăsese din nou grea, şi doar avea fecior însurat. Se întrecea cu nurorile la plodit.

— Hai, nu mai fii mînioasă, Ninko, dădu „ăla" să se linguşească.

D-apăi cum puteam eu să mă uit la el cînd mă seca durerea în suflet. Uite, aici, sub inimă mă junghia.

— Eu, zice, numai de hatîrul tatei te-am bătut.

— Dacă m-ai bătut de hatîrul lui tat-tu, du-te atunci şi ţopăie cu el la horă. De-o fi să nu mor de durere aici, lîngă dobitoace, atuncea să ştii că singură am să-mi curm zilele !

...S-a potolit apoi tînărul însurăţel, dar l-au luat la armată. Timp de trei ani Ninka îl vedea doar cînd venea în permisie. În vremea asta soacra a mai născut

un copil. A născut și Ninka tot pe-atunci. Dar bătrîna a făcut puroi la sîni, așa că Ninka a trebuie să alăpteze amîndoi pruncii.

— Al ei era ca un miel fătat de o oaie bătrînă — voinic și lăcomos : nu laptele, pieptul mi l-a secat. Al meu, nu știu de ce — de teamă parcă, n-a apucat să se întremeze. I-am alăptat pe amîndoi, da numai al ei a rămas cu zile. Odoraşul meu s-a prăpădit, pustiindu-mi viața. Iar „ăla" era la cazarmă. I-am trimes o telegramă la Biala Slatina, dar mortul, știi bine, n-așteaptă. M-am zvîrcolit cît m-am zvîrcolit și apoi am început să urlu : voiam muzică. Să-l îngroape cu muzică. Ninko, îmi spuneau cu toții, unde s-a mai pomenit prunc să fie îngropat cu muzică. Nu mă interesează ! îmi rupeam eu hainele de pe mine și îmi smulgeam părul. Mi-ați băgat copilul în pămînt și acum nici măcar muzică de înmormîntare nu vreți să-mi aduceți. De teamă să nu zică lumea că ei l-au omorît, s-au dus și au tocmit niște lăutari... Și cînd începură să cînte !... Cîntați-i lui măcar, că lui maică-sa n-ați putut de loc să-i cîntați, că maică-sa și-a statornicit viața... Dacă ar mai fi fost o groapă săpată, m-aș fi culcat într-însa și nu mi-ar fi părut rău de nimic.

Ninka uitase de mine. Mă privea, dar vedea și vorbea doar cu umbrele aducerilor-aminte răsărite din negura vremii.

Apoi firul povestirii ei prinse a se curma din cînd în cînd de vălmășagul amintirilor mai proaspete și mai de demult. Amintiri răzlețe apăreau cum apar muşuroaiele de cîrtiță prin păşuni. Adeseori între ele nu exista nici o legătură vizibilă, dar pentru ea ele se împleteau cu mersul, de neînțeles pentru mine, al cîrtiței negre care-i săpase sufletul.

Barbatul ei sosi a treia zi după înmormîntare. Era încă un puștan, dar uniforma și baioneta îi dădeau curaj. Își ieși soldatul din fire pentru c-au prăpădit primul copil, și scoase chiar baioneta la maică-sa.

N-a îndrăznit însă s-o omoare, clătină Ninka din cap, dar baioneta aia tăie parcă maţul cu care-l ținuse ea legat de buric.

...Soţul îi promisese că se vor despărţi de bătrîni, dar au mai trecut încă mulţi ani pînă i s-a înfăptuit dorinţa. Crescuseră copiii soacrei, se făcuseră măricei şi copiii Ninkăi — băiatul şi fata.

— Fetei să-i fac zestre, pe băiat să-l însor, şi uite aşa, tot greul a apăsat pe spinarea mea. Părul mi-a cărunţit înainte de vreme. Soacra m-a mîncat de pe picioare. M-a mîncat cu zile, dar s-a-ndurat Domnul, şi într-o bună zi m-a scăpat de ea, deşi-i păcat să vorbească omul aşa. Se urcase în pod să caute ouă în cuibare. Veşnic trăia cu teama-n sîn ca nu cumva să iau eu ouăle şi să le vînd fără ştirea ei. A alunecat pe fîn şi a căzut drept cu burta într-o furcă. Tot eu a trebuit să grijesc de ea şi să-i închid ochii.

Şi-a măritat Ninka cumnatele, a făcut cumnatului o căsuţă nouă la marginea satului, unde l-a dus şi pe socru, iar ea cu „ăla" şi copiii au rămas în casa veche. S-au apucat apoi să agonisească ceva avere şi să facă rost de cele trebuincioase casei. Dar n-au apucat să strîngă cine ştie ce, că au trebuit să-şi trimită copiii la învăţătură.

— Ştii ce-i aia tihnă ? mă întreabă ea agitînd amenînţător vătraiul, încît el prinse uşor să vibreze. Nici măcar o singură zi de tihnă n-am apucat pe lumea asta. Ai dat vreodată copiii la învăţătură ? Ştii ce-i aia ? Cere bani mulţi învăţătura ! Dar ştii cît de mulţi ? Mulţi, mulţi... mulţi de tot... Da de unde să-i iei ?... Şi nu-s decît patru mîini în casă... Am făcut şi hamalîc, ca bărbaţii prin gări ; era într-o vreme să mă mănînce lupii ; singură mergeam la moară, singură după lemne în pădure, că „ăla" se pricepea să sape fîntîni şi tot timpul scormonea în pămînt ; ba a mai fost şi străjar la Sofia vreo doi-trei ani.

... Copiii ei erau gemeni, aşa că învăţau în aceeaşi clasă la liceu. Iarnă, vară, la o zi sau două, Ninka se ducea la ei cu bucate în traistă.

— Nu le-a călcat niciodată piciorul în vreo ospătărie şi numai în trei rînduri au băut bragă. N-au cheltuit fără rost nici un bănuţ. Aşa-s copiii mei. De aceea îi spun eu Vasilkăi : Fata mea, nu mai vreau să ştiu de tine dacă te măriţi şi-ţi laşi slujba. Atîţia ani am lucrat

şi n-am cheltuit nici o levă. Iar tu, fata mamii, vezi ? Ţi-ai mai cumpărat o bluză şi nişte pantofi noi. Că nici ca nu are, biata, pune deoparte, ca să înveţe fratele ei farmacia. Se zice că asta ar fi meseria cea mai bănoasă. Astă-toamnă, cînd m-am dus la Vasilka la spital, toate surorile au ieşit în întîmpinarea mea. M-au îmbrăţişat şi m-au sărutat. Şi îmi spuneau tot timpul mamă, aşa cum îmi spune şi Vasilka. M-au aşezat într-un pătuţ alb. „Dumneata, mamă, vii de la drum şi eşti obosită. Stai şi te odihneşte pînă îţi pregătim ceva de mîncare..." Stăteam răstignită pe pat, şi în jurul meu totul era alb. Simţeam că mă îmbolnăvesc de atîta curăţenie şi linişte. Oasele începură să mi se desfacă unul cîte unul, de nu mai puteam să mă ridic din pat. Prietenele Vasilkăi trebăluiau în dreapta şi în stînga la munca lor, şi din cînd în cînd îmi ziceau : „Mamă, cum te simţi ? Odihneşte-te mamă, pînă isprăvim cu îngrijirea bolnavilor".

Iar afară, o mîndreţe de pădure cu copaci umbroşi tot unul şi unul. Parcă se opreau şi norii să mă privească cum stau cu mîinile încrucişate, că o asemenea minune nu mai văzuseră în satul nostru. Surorile veneau iar lîngă mine, puneau radioul să-mi cînte încetinel la ureche şi iar plecau la treburi. Şi el, drăguţul, îmi cînta fel şi fel de cîntece, şi eu îl ascultam şi plîngeam... Plîngeam şi simţeam cum mi se uşura inima, dar mă şi întristam...

Ninka plîngea şi acum. Lacrimile aci secau, aci răzbeau la lumină, zbucnind parcă nu din matca ochilor, ci din cine ştie ce izvoare tainice — aceleaşi din care izvorau şi cuvintele ei triste :

— Odihneşte-te mamă... Cum de pînă atunci nu mi-a spus nimeni : Hai, Ninko, odihneşte-te, dacă nu te simţi bine, dacă eşti bolnavă ! Şi am fost de atîtea ori şi bolnavă, şi frîntă de oboseală, dar pînă şi frumoasele zile de sărbătoare mi le-au năduşit zilele negre de trudă. taman cum noaptea năduşeşte ziua... Mai deunăzi, Stoian începuse să cînte la chitară. Cînta şi-i zicea şi din gură cum a distrus o bombă farmacia lor din Sofia, unde ucenicise el. Eu dădeam lapte mieilor, că mamele lor nu-i mai primeau să sugă. Stăteam aplecată ca acum

în fața focului și ascultam cîntecul lui. Dar îl auzii dintr-o dată pe taică-su strigîndu-l :

— Stoiane, lasă cîntecul și vino să cărăm pietrele, că nu mai avem timp !

Atunci eu m-am făcut foc și pară și m-am repezit la el :

— Stoian n-o să-ți care pietrele tale ! N-ai decît să chemi un țigan, să le cari cu el. I-om da din făina neagră. Lasă băiatul să cînte, că vreau și eu să-l ascult.

— Dar ce-i cu tine, Ninko, acuma-i vreme de cîntat ?

— Dar cînd ? i-am întors-o eu. Cînd o să ajungă și el ca tine, atunci să cînte el ? Nu vezi în ce hal ai ajuns ? Parcă ai fi o ceapă degerată. Pleacă de aici cu pietroaiele tale, mie mi-ajunge casa asta...

Se lipsi el de băiat, dar de pietroaie nici pomeneală. Le ridica din greu, de credeam c-o să-i plesnească mațele într-însul. Erau niște pietroaie mari cît toate zilele, pentru casa cea nouă pe care voiam să ne-o clădim. Am lăsat mieii și am pus și eu umărul alături de el. Dar îți mai arde oare de cîntece atunci cînd opintești la pietroaie ? Băiatul, cînd ne-a văzut, a lăsat și el chitara și a venit să ne ajute.

— De ce plîngi, mamă ? mă întrebă el.

— D-apoi, știu eu de ce plîng, băiatul mamei... Mi-o fi intrat colb în ochi.

— Ian să văd...

Nu mă crezu. Se apropie de mine, îmi ridică fața și știi ce-a făcut ? S-a aplecat și m-a sărutat pe ochi.

— N-ai nimic mamă, mi-a spus.

Amintirea sărutului pe care i-l dăduse băiatul făcu să se lumineze de fericire fața îndurerată a mamei, îndulci trăsăturile aspre și împrospătă pînă și buzele lipsite de sînge.

În amurgul ce se lăsa, cîntecul lăutarilor se limpezi, deveni melodios și gingaș, ademenitor. Într-un timp, glasul micului fligorn se însingură, se înălță în văzduh ca o puternică și profundă chemare la dragoste, la fericire, rămase îndelung aninat acolo, pînă îl părăsi suflul pe cîntăreț, apoi se rostogoli din tării, destrămîndu-se și pierind în bubuitul surd al tobei.

Ninka asculta şi zîmbea.

— M-am înţeles cu Ţeko... pentru întîia oară îi spuse bărbatului ei pe nume. Cînd o fi să mor, să nu mă îngroape pînă nu s-or întoarce copiii. Oriunde ar fi, ei or să vină la căpătîiul meu. Şi cînd o fi să mă ducă la groapă, vreau ca muzica să înceapă să-mi cînte încă din prag.. Cîntecul acela trist, pe care l-au cîntat copilului meu cînd l-am îngropat...

Ninka îşi coborî peste ochi pleoapele, gîndindu-se extaziată la cîntecul pe care muzica avea să i-l cînte la înmormîntare.

Pe uliţă răsună huruitul unei căruţe. Se opri. Se auzi scîrţîitul portiţei. Cei ai casei se înapoiau să cineze. era timpul să plec şi eu.

— Stai, stai, mă reţinu Ninka. Rămîi să cinăm împreună. Taman bine, că ai să-l poţi vedea şi tu pe „ăla", iar Stoian o să-ţi viersuiască la chitară.

Ea se ridică să iasă în întîmpinarea săpătorilor, dar se opri în prag şi-mi spuse încet :

— Vreau să te întreb ceva... Mi-a spus Stoian că după ce vor trece ruşii Dunărea o să se schimbe viaţa asta a noastră. Că o să începem o orînduială nouă. E-adevărat ? Tu eşti mai cu carte, trebuie să ştii !

O priveam uimit şi bucuros că ea, tocmai ea, a pus această întrebare. Mărturisesc că n-aş fi crezut-o în ruptul capului în stare să ridice o asemenea problemă.

— Hai, spune-mi ! răsună din nou autoritar, ca altădată, glasul ei.

— E adevărat, Ninko : o să se termine cu viaţa asta întunecată ! Adevărat ţi-a spus băiatul...

— Bine ar fi ! Bine-ar fi ! dădu Ninka de două ori din cap, şi ochii ei de culoarea albăstrelelor de cîmp, rămaşi ca prin minune din tinereţe, scăpărară plini de speranţă în lumina palidă a amurgului. Eu, vorba ceea, mi-am trăit traiul, mi-am mîncat mălaiul, dar mă gîndesc la copii, pentru ei...

RĂMAȘAGUL

1

...A iubit-o odinioară Velko pe bunica Țankăi — cea mai frumoasă fată din sat, dar n-a fost chip să se însoare cu dînsa : era săracă. De altfel nici el nu era cine știe ce bogat ; ani de-a rîndul părinții săi n-au avut copii, așa că Velko a apărut pe lume pentru ei ca o răsplată cerească. Atunci cînd i-a venit vremea însurătorii, ai săi au vrut cu tot dinadinsul să adauge la o avere alta — ca să aibă urmașul belșug și să trăiască fericit...

Și cum au plănuit, așa au și făcut. S-au apucat amîndoi să ia la rînd toate fetele din Vraniak, dar negăsind una destul de bogată pentru singurul lor fecior au pornit să colinde din sat în sat să întrebe și să descoasă. În cele din urmă, își găsiră o noră la Tlacene, tocmai pe placul lor.

Velko încercă să se împotrivească, dar cum era tînăr și sperios și cum toate rudele tăbărîră cu gura pe el, n-avu încotro și se supuse. Se luă după capul bătrînilor să facă nuntă și să-și aducă nevasta neștiută. Cînd o văzu, încremeni. Nu că nu avea dotă — două hectare de pămînt și două care încărcate cu zestre îi adusese ea, dar avea bărbia parcă turtită cu muchea securii : mai bine zis, n-avea bărbie de fel, iar gîtul începea chiar de la buza de jos, ca la porci.

— Tată, n-o iau pe pocitania asta !... Tată, m-ați nenorocit ! se perpelea Velko, în timp ce în fața ochilor

i-apărea mereu gîtul neted și buzele trandafirii ale primei sale iubiri.

— Ia mai tacă-ți gura, băiete! îl scuturase tatăl de umeri în cămăruța din spate a casei străine. Ce are fata? Ia uită-te aici! Și aici! arăta bătrînul sipetele cu haine. Vezi cîtă hăinărie își aduce?

— Ni-mi trebuie, tată, nici hăinăria și nici hectarele ei! Du-mă de aici, tată!

— Tu să-ți ții gura, că de nu, pe prag îți retez capul, chiar dacă-mi ești singurul copil! îl amenință în cele din urmă tatăl. Noi ne-am dat cuvîntul. Am venit în casa oamenilor ca petitori. N-o să-i facem de rîs fata acum!

Feciorul se dădu bătut și începu să execute precum o păpușă tot ce-i spuneau ai săi: hai aici, hai colo, hai sub patrafir. Mai cu sila, mai cu rugăminți, reușiră să-l vîre în prima noapte alături de tînăra nevastă. Dar abia se zărea de ziuă cînd fugi, o porni spre Sofia, dispărînd cine știe unde, fără să dea luni îndelungi vreun semn de viață.

De durere sau de rușinea lumii, Țanka, părăsită, se pripi și ea, măritîndu-se, fără voia părinților, cu postăvarul din sat, olog și orfan. Fie cine-o fi, bărbat să fie, că într-o singură noapte încărunțise, cînd auzise cîntînd muzica în curtea lui Velko.

Se întoarse mai apoi Velko cu revolver la brîu și încă înainte de a ajunge acasă, trecu pe la cîrciumă și trase de dușcă tocmai o jumătate de litru de rachiu. Iar după ce se îmbătă zdravăn, începu să tragă cu pistolul și să amenințe: își pusese în gînd s-o omoare pe Țanka, și să-și pună și el capăt zilelor...

Dar s-a întîmplat așa fel că tînăra nefericită se prăpădi și fără glonțul lui la numai un an după măritiș — i-a născut omului ei un băiețel și a închis pe vecie ochii săi plînși.

2

Anevoie s-au scurs de-atunci anii; Velko și-a mai înecat amarul în rachiu, și-a mai aflat uitarea îngrijind

de vite, și a făcut o armată de copii cu sluta din Tlacene, că doar ea-i mai rămăsese.

Băiatul răposatei Țanka se făcu mare, se însură singur și începu la rîndul său să crească copii. I se născu și o fetiță — i-au dat numele bunicii — Țanka.

Nașul și popa i l-au ales ; făptura ei moștenise întocmai frumusețea bunicii.

Crescu fata, iar rana închisă a lui Velko se deschise din nou. Oriunde o întîlnea, se oprea locului ca țintuit și o privea năuc, într-atît de mult îi semăna bunicii sale. Apoi o cotea spre cîrciumă și o ținea numai într-o beție...

Cînd se pornea hora în zi de sărbătoare, ieșea și moș Velko la soare în fața cîrciumii și, fără să bea, fără să scoată o vorbă, rămînea acolo pînă se întuneca de-a binelea, nedezlipindu-și ochii de la cea mai frumoasă dănțuitoare. S-a întîmplat să-și simtă uneori ochii umezi de lacrimi...

Ochii de bețiv lăcrămează din orice.

Săracă era și nepoțica, la fel ca și bunica ei, dar se iubea cu cel mai bun băiat din sat : Stoicio, mașinistul de la stația de pompare, conducătorul țăranilor luminați, primul care adusese un aparat de radio în sat, ca să cunoască tot ce e pe lume și să poată singur deslușì ce și cum.

O vorbă din bătrîni spune că norocul săracilor se moștenește din neam în neam — așa se face că nici nepoțica nu putut să se ia cu cel ce-i era drag.

Din pricina aparatului de radio, ca și a întrunirilor pe care le ținea în taină noaptea, mașinistul fu arestat și băgat la închisoare, chiar la începutul războiului dintre Rusia și Germania.

A treia zi au ridicat-o și pe Țanka. Au dus-o pe jos jandarmii, iar după o săptămînă a venit taică-său cu căruța s-o ia ; o zdrobiră în bătaie la prefectură. Trei zile o uciseră și o interogaseră ca să spună ce oameni veneau noaptea la stația de pompare, la iubitul ei.

Nu-i fu dat acestei mîndre fete să scape teafără în urma bătăilor îndurate și a mistuitoarei dureri după dragul ei, Stoicio : la doisprezece ani de temniță fusese condamnat !... Cum să aștepți doisprezece ani, cînd

încă de pe acum ți s-a lipit de frunte șuvița albă. Spuneau bătrînii că și bunica ei încărunțise tot așa de tînără.

Cît n-a cheltuit tatăl ei pe la doctori — doar-doar i-or salva copilul! Au oprit-o să se mai ducă în cîmp la lucru, i-au dat hrană mai din belșug, așa încît nimic din înfățișarea fetei nu dădea de bănuit suferința ei. Ba mai mult, suferința o făcu și mai frumoasă.

O dată o întîlni moș Velko la podul din vale și-i spuse:

— Adastă oleacă, Țane... Adastă oleacă înaintea moșului. Să te privesc, să-mi mîngîi sufletul, că tu nu știi cît mi-e mie de... Dar eu...

Cum să-i spună acestei copile ce-a însemnat făptura aceea pentru dînsul? Cum să-i înșire despre iubirea lui spulberată, despre amintirea unor tinereți ofilite, despre acel semn fermecător care li se arată, tulbure, oamenilor — aievea și în vis...

— Privește-mă, moș Velko, privește-mă, îi răspunse fata. Că eu de acum mă duc... Și cine știe dacă ai să mă mai vezi vreodată.

Bătrînul știa suferința fetei, dar cînd o vedea cît de sprinten pășește, cît de ușor cîrmea capul pe gîtu-i neted și cum scapără privirea-i arzătoare, nu-i venea a crede să-i fie chiar așa de rău.

— Tu, Țanko, să nu mai spui vorba asta, că nu-ți șade bine de loc. Dacă și tu te duci, eu la ce să mai trăiesc?

— Mă duc, moș Velko, știu eu...

— Taci, fato? Înghite-ți vorbele astea! Vrei și tu să-mi amărăști zilele? Oare nu mi-i de ajuns că am pierdut-o pe Țanka cea dintîi?... Să nu te mai aud grăind astfel de vorbe!

— Nu vreau să te amărăsc, moș Velko, surîdea cu gingășie fata.

Surîsul ei aducea atît de mult cu cel al primei sale iubiri, încît el uită de-a binelea care din cele două ființe se află acum în fața sa.

— Uită-te la mine, fato! se bătu moș Velko cu pumnii în piept. De cînd mi-am distrus viața, patruzeci de ani îs de-atunci, mereu îmi tot cobesc sfîrșitul, mă tot trimit pe ceea lume, că-s, zic ei, numai pielea

și oasele. Dar vulturii și corbii o să-i mînce pe ei — că unul cîte unul se tot călătoresc și eu îi tot petrec.

— Și pe mine, moș Velko ai să mă petreci...

— Nu ! Nu ! Asta chiar n-o să se întîmple niciodată !

Bătrînului i se părea de-a dreptul cumplit și de necrezut că s-ar putea stinge și ultima luminiță a vieții sale. Avea și el fete mari, nepoate, dar copila asta era altceva...

Țanka stătea abătută și privea în jur cum vîntul legăna crestele golașe ale plopilor din preajma văii. La fel stătuse și cealaltă Țankă, atunci cînd se despărțise pentru ultima oară de el.

— Nu ! N-ai să mori înaintea mea ! i-o reteză el.

Fata își întoarse ochii negri spre el și privirea ei prinse a sorbi lacom ca dintr-un izvor încrederea cuibărită în ochii ciudatului bătrîn.

— N-o să mori ! Nu ! își strînse bețivul pumnii cuprinși de-un tremur. De data asta n-am să mă las, chiar dacă ar fi să...

Fata zîmbea în tăcere, nedezlipindu-și ochii de la ochii lui.

— Vrei să punem rămășag că eu am să mor înaintea ta ?

— Să punem, moș Velko ! Dar pe ce ?

— Pe ce ? își strînse bătrînul căciula în mîini. Uite, dacă ți-o iau înainte, tu ai să dai o cămașă brodată la înmormîntarea mea. Ai vreuna rămasă de la bunică-ta ?

— Am dar sînt de croială veche. Cu cusături galbene.

— Nu-i nimic Nu-i nimic ! bolborosea cuprins parcă de febră moș Velko. Nu-i nimic că-i veche...

— Mă-nvoiesc, se dădu bătută fata.

Rămășagul o însufleți într-adevăr, o nouă speranță fremăta sub sînii ei zbuciumați de fecioară.

— Dar dacă... dacă eu ți-o iau înainte ? îl întrebă ea așa, într-o doară, deși nici ea singură nu-și mai credea spuselor. La drept vorbind, de ce să nu trăiască ea mai mult decît acest bătrînel băut și dărîmat ?

— Nici vorbă ! sări moș Velka. Cîtă vreme sînt eu viu, află că n-o să ți se întîmple nimic.

— S-ar putea să fie și așa. Totuși spune-mi ce dai dumneata dacă eu ți-o iau înainte ?

— Eu ?... Ce să mai vorbim ! Pregătește mai bine cămașa !

— Hai spune, spune, ce dai ?

— Ce dau ? rosti Velko dus pe gînduri. Dacă tu mi-o iei înainte... asta n-o să fie nici la paștele cailor... Dar dacă mi-o iei înainte, apoi eu mă pun chezaș să-ți aduc și muzica din Bărkacevo, și pe cea din Gabare. Iar cînd s-or înfrăți și cu a noastră, apoi mare minune o să mai fie ! Cînd s-or porni cîteștrele să cînte, te scoală și din groapă, fată, așa să știi !

— Primesc, moș Velko !

— Primești... Du-te mai bine de-ți cată de treabă și scoate-ți gîndurile astea negre din cap.

— Așa am să fac, moș Velko, ridică Țanka din umeri. Îți mulțumesc pentru povață și te las sănătos.

— Umblă sănătoasă... Și mai ieși și tu la horă, ce stai ascunsă în casă ?

— Am să ies, moș Velko.

— Așa, să ieși... Am să-ți trimit cîțiva faguri cu miere de la stupii ăi vechi. Să-i mesteci cu ceară cu tot, și ia seama să nu uiți de cămașă. Cînd ăi auzi că bat clopotele, însfac-o și vină repejor acasă la mine. Că am să las vorbă să mă îmbrace cu ea. Dar de-o fi să n-o aduci, apăi să știi că strigoi mă fac. Și în fiecare noapte am să te string de gît.

— Nu, nu. N-am să te las fără cămașă ! Și Țanka rîse învoioșată, ca primăvara însăși. Fii fără grijă, moș Velko.

Hîtru bătrînel ! O îmbărbătase de-a binelea. Degeaba vorbește lumea că-i un bețiv.

Vestea tainicului rămășag se răspîndi în tot satul. Fără voie, oamenii stăteau în așteptare, curioși să vadă care va fi primul : Țanka îi va da moșului cămașa brodată, sau moșul o să adune muzicile ?

După întîlnirea cu moș Velko, fata se însufleți atît de mult, că s-apucă din nou să se îngrijească de darurile ei : scutură bine de praf straiele din ladă și puse deoparte una din cămășile vechi, rămase moștenire încă de la bunică-sa...

Mai prinse puteri Ţanka şi în urma veştilor primite de pe front : se vorbea că la Stalingrad războiul luase cu totul altă întorsătură şi că după cum înaintează rușii, s-ar putea ca Stoicio să scape din închisoare chiar înainte de a se încheia anul.

Dar sorocul rămăşagului se împlini mai curînd ca deţinutul să se înapoieze.

Bombardamentele avioanelor anglo-americane împrăştiară din Sofia prin sate şi orăşele pînă şi pe cei mai vestiţi medici. Unul din ei călătorise într-un mărfar pentru cai pînă la mica staţie Karlukovo : se stabili aici, şi faima lui de profesor se răspîndi de îndată prin împrejurimi. La cabinetul lui sătesc soseau de pretutindeni oamenii care pînă atunci se prăpădeau, lipsiţi fiind complet de asistenţă medicală.

Ceru şi Ţanka să fie dusă la el. Tatăl ei nu se împotrivi, deşi dădu să se înţeleagă că o atare călătorie i-ar putea dăuna.

— Nu-i nimic, tată, stărui Ţanka. Uite unde-i Karlukovo, cale de trei sate. Taman bine fac şi eu o plimbare.

Tatăl înhămă caii la trăsură şi porni cu Ţanka într-acolo. Se bucura copila, de parcă nu la doctor, ci la nuntă ar fi dus-o.

Stanio privea cum boarea de vînt îi rumenea obrajii fiicei sale şi uită o vreme imaginea întunecată a radiografiilor ; îl încerca şi pe el nădejdea că profesorul va săvîrşi minunea,

Străbătură în linişte satele, dar cînd să coboare spre Karlukovo, bolnava începu să se simtă rău de pe urma zdruncinului trăsurii pe drumul desfundat. Stanio opri un răstimp caii ca fata să-şi mai revină.

Se părea că-i trecuse : porni să colinde zîmbind cu privirea peste ţarinile proaspăt înveşmîntate în straie verzi de primăvară şi peste ondulările albăstrii ale munţilor din depărtare, atîrnînd aidoma unor pliuri dantelate la poalele cerului. Apoi şi-ţinti ochii asupra unei privighetori ce se cutremura de cîntec şi prinse a vorbi cu glas domol :

— Îmi scria Stoicio : „...Mai rabdă puţin, draga mea, aşteaptă izbînda !... Şi am să te duc atunci tocmai

la Moscova... Acolo savanții cinstesc omul și-or să te vindece..." Nu mi-i dat, tată, să mai apuc ziua aceea! rosti Țanka cu ochii plini de lacrimi ducîndu-și mîna la piept. Știi? Aș fi fost în stare să mă arunc înaintea cailor lor! Să mă fi călcat ei în picioare nu mi-ar fi părut rău, că ei aduc viață oamenilor, și nu fiarelor astea cu cizme potcovite!

— Țanko, nu mai vorbi! Liniștește-te! o ruga tatăl ei.

— Sînt liniștită, tată, suspina încetișor copila. Cînd o fi și-o ieși Stoicio din închisoare... să-i spui să-și cate o fată bună, să-i fie tovarășă de viață... Și să mai ții minte că în lada mea, chiar deasupra, într-o bocceluță, am pus o cămașă brodată... cu chenar și cusutură galbenă. Trimite-i-o lui moș Velko Dinciovski. Dar să nu uiți, că mi-am dat cuvîntul... Am pus rămășag amîndoi...

Stanio izbucni și el în plîns :

— Taci, rogu-te! Ce-s vorbele astea de groază la tine? Ți s-a făcut rău doar așa, un răstimp.

Dar fata căzută-n delir nu mai auzea cuvintele părintelui ei. Se zorea să șoptească ce mai avea de mărturisit în cel din urmă ceas :

— Cînd mă veți petrece la groapă, să le spui muzicanților să cînte „El e viu, el trăiește"... Ăsta-i plăcea mai mult dintre toate lui Stancio... Apoi muzica să cînte la horă în mijlocul satului... Mînă, tată!... Oh, mă înăbuș...

Cîteva picături purpurii se prelinseră în colțul buzelor ei palide.

3

Chiar în aceeași seară, clopotele din sat bătură a îngropăciune.

Oaspeții timpurii ai cîrciumii lui Gheno se uitară nedumeriți unul la altul; dar cui îi trăgeau clopotele aveau să afle abia cînd își făcu apariția Dimităr Kasapina. Acesta cercetă încă din prag încăperea și cînd dădu cu ochi de moș Velko lîngă tejghea, îi strigă :

— Cuscre, cuscre, ai pierdut rămăşagul... S-a dus Ţanka, moş Velko. Domnul s-o ierte.

Bătrînul sări ca ars în picioare, urnind pînă şi masa din loc.

— Nu se poate ! strigă el şi toţi din cîrciumă văzură cum falca începe să-i tremure, de parcă l-ar fi apucat frigurile. Eu trebuia ! Eu ! Eu ! bolborosea Velko, apoi se repezi deodată afară, uitînd să-şi mai plătească băutura.

Se duse într-un suflet acasă, îi dădu ginerelui său bani şi-i porunci să încalece de îndată iapa şi să se ducă întins la Bărkacevo şi apoi s-o ia spre Gabare.

— Vreau ca mîine dimineaţă amîndouă muzicile să fie aici ! Să le spui c-or să cînte la înmormîntare, la înmormîntarea Ţankăi... Cît ţi-or pretinde atîta să le dai, m-auzi ? Să nu te tîrguieşti de fel. Să aibă oamenii pe ce se bizui. Hai, du-te !

A încălecat ginerele iapa şi a pornit fără să crîcnească — parcă te poţi înţelege cu un om beat ? Banii îs ai lui, aşa că n-are decît să facă ce-o şti cu ei ! El n-are de făcut decît drumul...

Nu plecase încă bine ginerele, cînd cineva strigă la poartă :

— Moş Velko-o ! Hei, moş Velko !...

Ciinii începură să latre ; nora cea mai mică a lui Velko ieşi din casă. Şi-aruncă şi bătrînul ochii pe geam. Cînd colo, ce să vezi : băiatul lui Stanio Şiraşki, fratele mai mic al Ţankăi, i-aducea ceva, înfăşurat într-o bocceluţă.

Nora dădu să-i iasă în întîmpinare, dar socrul îi strigă din urmă :

— Întoarce-te, fată !... Că nu-i pentru tine.

Ieşi moşul singur şi luă bocceluţa din mîna băiatului. Apoi se întoarse, se închise în odăiţă şi nu ieşi de acolo pînă se întunecă.

— Hai, tată, îl chemă nora într-un tîrziu la cină. Hai, că am pus masa. Că, după cum se vede, Gheorghi o să mai zăbovească la Gabare.

Îl mai chemă o dată, dar socrul nu-i dădu nici un răspuns. Atunci ea deschise uşa, intră şi curînd după aceea jumătate de sat îi auzi ţipetele.

Bătrînul zăcea încremenit pe pat.

Își pusese cămașa nouă pe care i-o adusese băiatul, se întinsese pe spate, își încrucișase brațele și închisese ochii pe vecie.

— Atac de inimă, declarase felcerul chemat în grabă. Inimă slăbită de beție.

Dar babele din sat care țineau minte lucruri demult petrecute, tălmăciseră altmintrelea moartea bătrînului :

În cămeșă-i toată pricina... Moartea l-o strîns cu cămeșa și l-o înecat... Că doară cămeșa aceea nu-i o cămeșă ca oricare alta : Țanka, Țanka aceea de odinioară, mîndra lui, a cusut-o anume pentru Velko ; vroia să-l îmbrace cu cămeșa aceea în noaptea întăi de după nuntă... A îmbrăcat-o el în cele din urmă ! De abia amu s-a răzbunat ea, pentru că el a înșelat-o și a făcut-o de rîs, băgînd-o în mormînt înainte de vreme...

Și uite așa, am avut ieri două înmormîntări în sat.

Tinerii au purtat pe brațe sicriul tovarășei lor deacasă pînă hăt-departe, la cimitir.

Acolo, unul dintr-înșii a rostit o cuvîntare despre moartea ei pretimpurie, despre tovarășul iubit, care lipsea, și despre primăvara dreptății, care bate la ușă.

Oricît de pe ocolite ar fi fost cuvintele oratorului, era limpede că nu se dovedeau a fi de loc pe placul primarului, al directorului gimnaziului, conducătorul organizației fasciste „Brannik“ și nici al celor doi polițiști. Iar cînd muzicile reunite prinseră a intona „El e viu, el trăiește“, primarul nu se mai putu stăpîni și se porni deodată pe urlat :

— Asta-i provocare !... Eu nu am să îngădui tulburări în comuna mea !

Cuvîntul lui avocățesc „provocare“ nu fu pe înțelesul oamenilor, cu toate astea fiecare dintre ei își dădu seama de ce face spume la gură primarul.

La porunca sa muzica trebui să-și întrerupă cîntul la jumătate ; popa amenință și el că nu mai slujește, fiindcă nu era, chipurile, de fel potrivit cîntecul lui Botev în împrejurarea dată. Și nu avea nici vreme de pierdut : îl așteptau să slujească și la înmormîntarea lui moș Velko...

Ginerii bătrînului nu scăpară prilejul : de vreme ce și așa tocmiseră muzica pentru Țanka, o străină, de ce n-ar chema-o să cînte și la înmormîntarea socrului lor. O să le cadă bine s-audă lumea spunînd :

— Le-a lăsat el, ăl bătrîn avere, dar și ei l-au petrecut pe ultimul drum așa cum se cuvine.

Iar către seară, în schimbul unui mic adaus, toate cele trei muzici cîntară la horă. Era o mărturie îmbucurătoare că moartea nu pune stavilă vieții, și că primăvara înflorea. Doar aproape de sfîrșit petrecerea se strică : năvăliră polițaii și-l arestară pe cel care rostise cuvîntarea la mormîntul Țankăi.

Prefectul ținuse cu orice preț să scoată de la el chiar în noaptea cu pricina ce voia să însemne acea „primăvară a dreptății", care bate la ușă...

UN OM ÎNDĂRĂTNIC

Dacă te uiţi la el de sus — e un bătrînel pe care nu dai doi bani : uscăţiv, băţos, spînatic, dar dacă ai spus : Aşa să fie ! apoi de-ar fi să se prăbuşească lumea, să se scoale morţii din mormînt, şi viii să le ia locul — moş Vuşo o ţine una : „Aşa să fie !“

Îndărătnic om !

Cu vreo douăzeci de ani în urmă o luase gura pe dinainte pe răposata lui nevastă şi-i spusese :

— E sărbătoarea Domnului, bre omule... De ce nu te îmbraci şi tu ca lumea, de umbli ca o sperietoare de ciori ?

Bătrînul se făcu foc şi pară, dar nu cuteză să ridice mîna asupra ei, cum fac alţii. Îi spuse atît :

— Am să mă fac chiar sperietoare de ciori, ca veşnic să vezi în faţa ochilor numai sperietoare de ciori.

Bătrîna se îngrozi :

— Cine ştie ce-o să mai scornească iar ?

Şi a scornit taman ce a spus : a pornit prin grădini şi a luat o capelă nenorocită aninată-n vîrful unui păr, şi, ca să nu se supere stăpînii că le strică sperietoarea, lăsă în loc cuşma lui cea nouă.

De atunci moş Vuşo n-a mai dat jos din cap şapca aceea neobişnuită, cu cozorocul lat.

Rămăsese în Vraniak după primul război mondial de la nişte soldaţi italieni ce trecuseră prin partea locului călări pe nişte catîri. Primul ei proprietar fusese unul cu o statură de-a dreptul urieşească ; fundul capelei era mai larg şi mai adînc decît un cuibar de gîscă. Nici cea mai minuţioasă cercetare nu ar fi putut stabili forma şi culoarea ei iniţială : nu s-alesese din ea decît o scoar-

ţă zbîrcită, jegoasă şi unsuroasă. Praful se depunea în straturi pe grăsime şi alcătuia o platoşă din ce în ce mai solidă. Doar într-un singur loc, chiar în vîrf era o gaură, făcută de parul sperietorii.

— Gaura asta e pentru aerisire, lămurea bătrînul pe fiece curios în parte, cu toate că imensa şapcă nu se potrivea de fel cu capul său mic.

Dar nu numai capela făcea cunoscută îndărătnicia lui moş Vuşo, ci şi faptul că era singurul din sat care se încăpăţîna să bea mastică.

Cu şaptesprezece ani în urmă Haiduk-Gheno adusese un butoiaş de mastică curată de Zagora.

— Toarnă, Ghene, într-o sticluţă s-o gust, ceru moş Vuşo din noua băutură. Dar clăteşte bine paharul, să-i simt acătarea aroma.

— Mai bine ţi-ai bea rachiul dumitale ! îşi zise Gheno să facă şi el o glumă cu moşul. Asta-i o băutură aleasă, nu-i de nasul unui om cu o capelă atît de prăpădită în cap !

— Aha, aşa va să zică ! tresări moş Vuşo şi, ridicîndu-se, îşi plăti băutura şi se duse întins la cîrciuma lui Toşo.

Nu l-a auzit nimeni să fi jurat, dar de şaptesprezece ani nu mai călcase pragul cîrciumei lui Gheno Toşo se făcu la rîndul lui luntre şi punte şi exact după trei zile primi şi el din aceeaşi mastică. Prin telegramă o comandase. Avea Toşo socoteala lui : ştia el bine că dacă s-a aşezat odată bătrînul în cîrciuma sa, vor veni după el şi ceilalţi băutori. Că doar oamenii nu caută numai băutura, ci şi o vorbă, o glumă, vor să asculte deslușit despre politică, or, în sat nu era nimeni mai citit şi mai dulce-n cuvînt decît Kapela.

El era singurul socru din partea locului care îşi îmblînzise ginerii. Mai ales pe cel tînăr, pe care-l luase să stea în aceeaşi casă cu dînsul.

Într-o seară văd vecinii un lămpaş licărind în mijlocul grădinii lui moş Vuşo. Se strîng ciotcă lîngă gardul de nuiele şi se zgîiesc.

Lămpaşul e aninat într-un păr, iar la poalele părului se află moş Vuşo în carne şi oase. Stă gheboşat deasupra cazmalei şi sapă de zor.

— Îngroapă o comoară, sau o dezgroapă ?

— Da de ce a spînzurat lămpaşul ?

— Hei, moş Vuşo, strigă Bărzorek Peio nemairăbdîndu-l inima. Unde s-a mai pomenit să sapi grădina la lumina lămpaşului ?

— Dacă nu s-a pomenit, să se pomenească de acum încolo, se îndreptă din şale bătrînul obosit. Să se sature şi ginerii mei. Ştii ce mi-a spus aseară ăl mic ? întrebă el spre întuneric, deşi nu-şi vedea oaspeţii nocturni. Dumneata, zice, tată, nu lucrezi nimic. Stai cîtu-i ziulica de mare numa în cîrciumă.

— Chiar aşa ţi-a zis ? întrebă glasul din faţă.

— Aşa mi-a zis... Iar eu mi-am luat de seamă să-l ajut. Dacă-i întuneric, mi-aprind lămpaşul. Să ştie lumea că mi-am adus ginere în casă, să am un ajutor şi urmaş în gospodărie.

Şi bătrînul înfipse din nou cazmaua în pămîntul negru.

Întîmplarea asta stîrni rîsete prin sat, oamenii îl luau peste picior pe ginerele lui Vuşo, de-i venea tînărului să plîngă de necaz, nu alta.

Iar moş Vuşo ieşi şi a doua noapte la săpat. De astă dată se îmbulzîră pînă şi copiii să vadă : bătrînul săpa, iar ginerele său stătea sub lămpaş şi-l ruga să intre în casă.

— Intru, se lăsă moşul în cele din urmă înduplecat, dacă strigi aici în faţa tuturor că altădată n-ai să te mai legi de mine. Treaba mea unde mă duc şi ce fac ; eu mi-am făcut datoria la vremea mea, am isprăvit cu lucru pe lumea asta. Şi-apoi, ţi-am dat nevastă, ţi-am dat în stăpînire şi toată agoniseala mea, ce mai vrei atunci de la mine, mă javră ?

— Iartă-mă, tată...

— Nici un iartă-mă cu juma de glas. Să strigi cît te-o ţine gura, să te audă toţi.

N-avu încotro ginerele şi strigă în gura mare :

— Iartă-mă, tată ! N-am să mă mai leg niciodată de tine !

— Aşa ! înfipse bătrînul pentru ultima oară cazmaua în pămînt şi porni însoţit de rîsetele vesele ale mulţimii de gură-cască.

Din noaptea aceea moș Vușo nu mai contenea cu laudele pe seama ginerilor săi.

— Nu-s gineri, ci zmei ! le făcea el cu ochiul celor cu care stătea la pahar. Și caii lor îs zmei, și nevestele lor zmeoaice ! Ogoarele lor sînt cele dintîi arate, viile lor cele dintîi săpate. Și-s atît de blînzi, că nu se îndură nici o furnică să calce cu piciorul. N-au timp nici în cîrciumă și nici în biserică să intre.

— Iau pildă de la tine, îi zise în glumă Bărzorek.

— Ai fi avînd dreptate, dar numai în parte, consimți moș Vușo. Nu intru nici eu în biserică, de teamă să nu izgonesc cumva duhurile din altar ; iar cît privește cîrciuma, stau și pentru ei. Am eu o înțelegere cu ginerii : ei să lucreze în locul meu, iar eu să beau rachiu și pentru ei... Și să vedeți ce ordine-i la noi și ce viață trăim...

Dar bine zice o vorbă : să nu se laude omul, că nu se știe ce aduce ziua de mîine : așa se întîmplă și cu Vușo.

Își orînduise el bine viața într-adevăr și nimic nu l-ar fi împiedicat s-o ducă așa pînă la capăt, dacă nu ar fi fost un om atît de îndărătnic : cînd începu războiul cel mare, el n-avu de lucru și declară sus și tare că e de partea rușilor. Și asta numai așa, dintr-o nimica toată.

— Dacă Haiduk-Gheno e cu nemții, eu trec de partea rușilor, și-om vedea noi care pe care.

Așa începură două bătălii în același timp : una acolo, pe întinderile rusești, între bolșevici și hitleriști, cealaltă aici, în sat, între Haiduk-Gheno și Vușo Kapela. Iar după cei doi se împărți și satul în două tabere.

Gheno se îmbogățise încă pe vremea războiului trecut cînd fusese primar al regimului lui Radoslavov, iar cînd izbucni ăstlalt război cîștigurile sale sporiră și mai mult, ocupa acum postul de colector al furnizorilor germani. Prin mîna lui treceau și lîna, și untura, și soia, și carnea... La rîndul său fecior-su, arhitectul, strîngea și el bani cu carul de pe urma bărăcilor pe care le construia pentru nemți ; lui i se încredințau cele mai bune întreprinderi, dat fiind că se căsătorise cu o nemțoaică.

În această situație era pe deplin firesc să se înhăiteze cu Gheno cei mai mari jefuitori din sat : Bakalții

din mijlocul satului, Kărlejii și toți cei din rîndul autorităților care-l slujeau, ca de pildă: primarul, popa, directorul liceului și învățătorul Stoianov, care primea o retribuție suplimentară pentru că era comandantul organizației fasciste „Brannik". Lor li se alăturară, de teamă, și cîțiva datornici și rude de-ai lui Gheno.

Ceilalți săteni, fățiș ori în taină, țineau cu moș Vușo. Că el era din neam în neam un fiu al poporului. Tatăl lui fusese prigonit și întemnițat de către turci — el reprezentase interesele sătenilor în pricina cu Ruașid Bei pentru pășunea obștească de la Vărvișteto. Cînd rușii trecură Dunărea în anul 1877, el ieși primul să-i întîmpine pe cazaci la marginea satului cu pîine și sare, apoi încălecă și porni el însuși cu ei, ca să cadă mai apoi jertfă la Șipka.

Băiatul lui crescu, fără a-l ști pe taică-său, dar moșteni și păstră credința acestuia față de Rusia. Nici chiar atunci cînd muncitorii ruși își alungară împăratul, Vușo nu fu zdruncinat în credința sa. Fel și fel de ziare și oratori vorbeau că la Moscova ar fi alt soi de ruși — bolșevicî, roșii, iar Vușo le răspundea:

— D-apăi mai e și vin roșu, și nu-i rău de fel... Dacă bolșevicii au împărțit moșiile conților asta după mine înseamnă că nu-s chiar atît de răi cum ni-i înfățoșează.

Iată de ce Vușo — om cu stare, deoarece nu avusese frați și surori cu care să împartă pămîntul, și-apoi mai cumpărase și el singur — deveni un fel de aliat al comuniștilor.

Nu-i mai puțin adevărat că și ei îl respectau, deși bătrînului îi cam plăcea păhărelul. Mai mult ca oricare țineau la dînsul tinerii; ei nu intrau în cîrciumă, dar cum dădeau ochii cu bătrînul, se grăbeau să-l descoasă:

— Ce știri mai sînt, moș Vușo? S-o scoată oare ai noștri la capăt?

Situația nu era de loc îmbucurătoare: germanii reușiseră într-adevăr la prima lovitură să spargă frontul bolșevicilor și să pătrundă tot mai adînc în întinsul pămîntului rusesc.

O băgase atunci puțintel pe mînecă și moș Vușo, dar nu se dădu pe față.

— Cum stăm, n-aș putea să vă deslușesc bob numărat, își împingea moșul capela pe ceafă. Dacă-și apleacă omul urechea la ce spun ziarele noastre, s-ar părea că sîntem de-adreptul pierduți ; eu însă am o altă măsură în judecarea situației de față : de vreme ce Hitler s-a luat după mintea lui Haiduk-Gheno, să știți c-o s-o ia pe coajă. Cine s-a înhăitat cu Gheno, niciodată nu s-a pricopsit.

Rîdeau ei tinerii, deși, la drept vorbind, nu le prea venea să rîdă : nu trecea săptămînă, fără ca jandarmii să nu ridice pe careva dintre ei. Că-i aresta nu era nimic, dar îi snopeau în bătaie ca mai apoi să-i repartizeze pe unii la închisorile din Vrața și Plevna, pe alții mai departe, în insulele din Marea Egee. Dar de la o vreme deveniră neîncăpătoare și închisorile, așa că autoritățile se văzură nevoite să zăvorească porțile școlii tehnice din Biala Slatina și s-o prefacă în temniță.

Unii oameni mai prevăzători, îl sfătuiau și pe moș Vușo să se ferească, dar el le-o reteza cît se poate de serios.

— Războiul, dragule, e război ! O să ne batem pînă la moarte !

— Dumneata te bați numai cu vorba.

— Eu cu vorba, alții cu gloanțe — care cum poate. Cîte odată vorbele fac mai bună treabă decît gloanțele.

Zile de iarnă — zile de trîndăvie. Trîndavii o țin într-un neostoit du-te-vino între cîrciuma lui Gheno și cea a lui Toșo, punînd paie pe foc : „Haiduk-Gheno a zis, așa și pe dincolo de bolșevici, Vușo i-a făcut așa și așa pe hitleriști". Astfel se producea schimbul dintre știrile auzite la Radio Berlin cu cele de la Radio Moscova și Londra.

Cum străbătea cineva balta cea mare de la o cîrciumă la alta, se știa că va aduce o nouă înțepătură și va stîrni un nou val de furie pentru lagărul vrăjmaș.

— Hai, spune, îl întîmpinau cei de aci cu nerăbdare pe noul-sosit, spune, ce se mai aude ? Ce-a zis Haiduk-Gheno ?

— Ce să zică, mai nimic, răspundea cu vicleșug omul, ca să atîțe și mai mult curiozitatea celor de față. Eu îl întreb ce știri mai are, iar el strigă cît îl ține

gura : „M-am săturat pînă în gît de atîtea victorii ! Tot victorii, victorii şi iar victorii..."

Capetele se întorc fără voie spre moş Vuşo.

— Victorii, victorii şi iar victorii !... răspunde el de colo. Aşa a fost şi în primul război mondial : tot victorii, victorii şi iar victorii : aşa am cucerit Macedonia, şi Serbia, şi Grecia ! Ca la urma urmelor s-auzim strigînd : văleu, fraţilor, scăpaţi-ne, că ne prăpădim de foame ! A trebuit să cerşim făină albă tocmai de la americani.

Lovitura îşi primeşte riposta.

Numai Vălko Karamelski, stăpînul unei turme de o sută de oi, nu zîmbeşte la răspunsul lui moş Vuşo. Vălko îşi petrecuse în tinereţe serviciul militar nu ca ceilalţi, la Vraţa, ci într-unul din regimentele sofiote. O dată, pe cînd stătea de santinelă la palat, trecu prin preajma lui ţarul Ferdinand, care-i spuse :

— Noroc, voinice !

— Să trăiţi, majestatea-voastră ! urlase Vălko şi inima prinse a i se zbuciuma atît de năvalnic, că fusese salutat de ţar, încît de atunci, oriunde şi oricînd, numai întîmplarea asta o povestea şi ţinea numai cu ţarii.

În orice împrejurare — el trecea de partea lor. Într-o bună zi, Boris, fiul lui Ferdinand, porni să lupte alături de germani, Vălko o luă şi el pe urma lui.

— De astă dată n-o să mai fie aşa, îşi scutură capul cu fruntea de taur Vălko. Acum germanii s-au pregătit zdravăn. Nora lui Gheno l-a auzit vorbind aseară la radio pe Hitler în persoană. Azi-mîine, a zis el, Moscova o să cadă. La revedere, le-a spus el berlinezilor, că-mi mut comandamentul la Moscova. De acolo, a spus el, am să vă vorbesc iar la radio...

Atacul oierului mijlocaş fu nimicitor. Toate feţele bărboase se întoarseră din nou spre bătrînul mărunţel de lîngă sobă.

— Ea, Moscova, schiţă un gest cu palma dreaptă moş Vuşo, pe cîţi din ăştia ca Hitler nu i-a întîmpinat, o-ho ! Păi n-a intrat el şi Napoleon în Moscova ? N-a mîncat el icre negre acolo ? N-a băut el votcă rusească ? Iar mai apoi nici caii căzăceşti n-au fost în stare să-l

ajungă din urmă ! Așa că o să vină ziua cînd o să vadă ea scăpărînd și călcîiele lui Hitler...

Fie că glasul lui moș Vușo vădi puțină siguranță, fie că problema căderii Moscovei era o treabă prea serioasă, dar de data asta pînă și cei mai aprigi susținători ai bătrînului nu catadicsiră să rîdă la cuvintele sale.

Da nici Vălko Karamelski nu se dădu bătut :

— Păi, cînd o cădea Moscova, lasă-te și tu de ea !

Și ochii lui mici, pestriți ca la pisică se ascunseră într-un zîmbet întunecat sub lîna cărunțită a sprîncenelor ce scăpătau de pe fruntea-i de taur.

Din ziua aceea Vușo nu se mai arătă în nici o cîrciumă.

— Unde-i să-l văd ! tuna și fulgera Haiduk-Gheno. De ce se ascunde, vipera dracului ? Sau și-a mușcat cumva limba ? Ieri a fost o zi senină și mareșalul von Bock a văzut cu ochiul liber cupolele aurii ale Kremlinului.

— Dar de ce zăbovesc, măi Gheno ? clipi cu desfătare Karamelski.

— Zăbovesc ca să-și pregătească temeinic armata pentru defilarea de la Moscova. Să fie cît mai măreață : cu muzică, drapele și tot dichisul !

Măreața paradă zăbovi însă și mai mult.

În prima săptămînă se auzi că bolșevicii ar fi adus armata din Sîbir și că ar fi oprit înaintarea nemților, iar în a doua săptămînă totul se lămuri : cavaleria căzăcească încercuise tancurile inamice și-apoi, cu infanteria după ea, curățîse totul pe o sută de kilometri adîncime. Tancurile fură și ele capturate.

Moș Vușo își făcu din nou apariția și cum trecu pragul, întrebă de Vălko :

— Unde-i Karameleț ?

— Aici sînt, glăsui Vălko din dosul ușii ; el arareori se-ntîmpla să-și comande cîte o sticluță, așa că nu se așeza la masă, să nu-l înfurie cumva pe cîrciumar.

— Ia ascultă, ce cauți aici ? îl luă în primire moș Vușo. De ce nu te duci să-l întrebi pe Haiduk-Gheno cînd își fac intrarea nemții în Moscova ?

— L-am întrebat eu, l-am întrebat, se grăbi să răspundă Vălko și cînd își sălță o dată lîna brumărie a sprîncenelor, acoperi cu ea toată fruntea încrețită.

— Aha, l-ai întrebat, va să zică... Şi el?

— El zice că-i mai important petrolu decît Moscova. Că nemţii nu se bat pentru oraşe, ci pentru victorie. Iar victoria se obţine mai lesne dacă pun stăpînire pe petrol. Mai întîi trebuie să termine cu Caucazul, iar după ce-i retează dinspre Golful Persic, Moscova o să cadă ca o pară pîrguită.

Moş Vuşo nu răspunse nimic, îşi ridică doar faţa sa osoasă, cu perii rari a bărbii spre tavan, îşi deschise larg gura şi deodată îşi clănţăni dinţii :

— Ham !

— Ce ai, moş Vuşo ?

— Arăt cum prinde Hitler muşte.

De la o zi la alta, bătălia cuvintelor se dezvolta cu acelaşi „succes alternant", cum glăsuiau comunicatele de război nemţeşti. Ea s-ar fi sfîrşit o dată cu războiul sîngeros, dacă n-ar fi intervenit unele evenimente excepţionale.

Într-o zi intră Vuşo în cîrciumă — tace, pufăie, şi nici măcar bună seara nu dă.

Oamenii lui se uită la dînsul cu gura căscată, îl cercetează — e limpede că are ceva pe suflet.

Îl întreabă ce-i cu el.

Face el cu mîna dreaptă semn a pagubă, face şi cu stînga, şi-şi varsă amarul :

— S-a zis !

— Ce moş Vuşo ?

— Stalingradul ! Kaput ! Chiar în clipa asta m-am întîlnit cu nepotul lui Teko Etropoleţ din Kameno Pole. Se întorcea de la tîrg... Trei sute şi douăzeci de mii au căzut, cică, în capcană ! Cu mareşali, cu generali, cu colonei, cu locotenenţi-colonei, cu maiori, cu ofiţeri, cu subofiţeri, cu *fiureri* — într-un cuvînt, tot ce era viu a fost lichidat sau luat prizonier ! Gheorghi ! strigă el spre Gheorghi Golia. Na ! Ţine ! Ia ăştia două sute de leve. Du-te la cîrciuma lui Gheno şi comandă pentru toţi ăia pe care-i găseşti acolo cîte un rachiu. Iar tu să bei două şi să spui un singur lucru : Azi face moş Vuşo cinste, că i-a fătat vaca á stearpă.

S-a dus Golia unde l-a trimis, dar nu era el omul care să spună lucrurile taman așa cum îl învățase bătrînul, ci începu după cum îl ajută mintea lui seacă.

— Nea Gheno... se adresă el mai întîi cîrciumarului, ia umple-ți o sticluță din rachiul al mai bun...

— De la tine, mă, Golio ? rosti Gheno uluit de minunea sărăntocului. Îți mulțam, dar cred că ai face mai bine dacă ai lua puțin pentru copii, decît să cinstești străinii cu rachiu.

— Păi nu fac eu cinste, nea Gheno, lămuri domol Golia. Ci moș Vușo... Na-ți, mi-a spus, două sute de leve și du-te la cîrciuma lui Gheno de-i cinstește la rînd pe toți ăi ce s-or afla acolo. Gheno, zice, să bea două rachie, doar își trece Stalingradul pe gîtlej. Kaput !...

Gheno voia să spună ceva, dar nu reușea decît să icnească și să se bîlbîie. La început se făcu alb ca varul la față, apoi sîngele îi năvăli cu atîta putere în pungile grase de sub bărbia dublă, că oamenii se speriară să nu-l lovească damblaua.

Dar Golia continua să înșire la fel de domol cuvintele :

— Umple-ți, nea Gheno, umple-ți... Nu te teme, uite aici banii !... Bea, că doar o atare victorie nu se înghite cu una, cu două. Trei sute și douăzeci de mii de prizonieri germani : asta nu-i lucru de șagă ! E cît toată armata bulgărească ! Cu mareșali, cu generali, cu colonei, cu locotenenți-colonei..

— A-fa-ră-ă-ă ! prinse Gheno în cele din urmă grai și înșfăcă sticla de jumătate de litru, plină.

— Și cu *fiureri* cu tot ! scoase Golio limba la el și țîșni ca o nevăstuică peste prag, ca să ducă știrile și la prieteni.

Cît timp să fi trecut, nu știu, dar după ce pieri sîngele din pungile de sub gîtul lui Gheno, Vălko Karamelski își luă inima în dinți și întrebă :

— Ei, ce s-a întîmplat, Gheno ?... Păi eu mă bizuiam pe tine ! Mi-am zis în sinea mea : Gheno e un om cu scaun la cap, de vreme ce a putut să strîngă atîta avere. Și-apoi și fecior-su-i om luminat, arhitect, la fel și norsa, nemțoaica. Tot mai bine, ziceam, or să judece ei cu mintea lor, decît mine, cap de cioban, cine cîștigă războ-

boiul. Păi se poate, Gheno, să ne bage pe toți în cofă un prostănac ca Vușo.

— Las' c-am să-l leg eu ! mîrîi Gheno și își desprinse șuba din cuiul de deasupra tejghelei. Am să-l învăț eu minte să mai facă propagandă bolșevică !...

Ce-i spusese perfectului la telefon din biroul primarului, numai el știa, dar chiar în seara aceea sosi din oraș un automobil cu doi polițiști. Îl ridicară pe moș Vușo direct de la cîrciumă și-l duseseră la Biala Slatina.

Mă rog, l-au dus, l-au dus, dar dece nu și-a lăsat el măcar un strop din îndărătnicia lui în sat ?

Prefectul l-a întrebat :

— E adevărat că ai făcut cinste oamenilor pentru victoria bolșevicilor de la Stalingrad ?

— E adevărat, recunoscu moș Vușo. Am avut un fel de rămășag cu Haiduk-Gheno. Să vedem, ne-am zis, care o să bată : Hitler sau bolșevicii.

— Ei și ?

— Ei !... De vreme ce bolșevicii l-au scărmănat zdravăn pe Hitler, eu a trebuit să-i fac cinste lui Haiduk-Gheno, n-am avut încotro...

Prefectul se uită lung și clipește : să fie oare scrîntit bătrînul ăsta, să nu fie în toate mințile ? Atîția oameni interogase la viața sa — și avocați, și profesori, și cooperatiști — dar de cum treceau pragul cabinetului său, începeau s-o întoarcă în fel și chip, să dea din colț în colț, ferindu-se să recunoască deschis convingerile lor. Și uite, țărănoiul ăsta sălbatic declară sus și tare că rușii l-au scărmănat zdravăn pe Hitler.

— Stai puțin — își zise prefectul să se joace cu moșul, așa cum motanul se joacă cu șoarecele. Încă nu se știe dacă Hitler a fost scărmănat. Stalingradul...

— Ei, asta-i bună ! îi luă vorba din gură moș Vușo, căci nu prea era obișnuit să fie contrazis. Cum să nu se știe, domnule prefect ? Se știa totul încă de la început. De cum am văzut eu că Hitler gîndește la fel ca Haiduk-Gheno al nostru, mi-am zis : omul ăsta nu-i serios. Numai un neghiob poate să se creadă mai tare decît rușii.

Prefectul ăsta e un om pus anume aici : la el erau trimiși tocmai de la Vrața acei condamnați care trebuiau omorîți în bătaie și îngropați fără a se mai întocmi vreun

certificat medical. Dar moș Vușo a știut să întoarcă în așa fel vorba, încît această fiară umană n-a îndrăznit să-și recunoască deschis neghiobia, deoarece și el credea că germanii i-ar putea birui pe ruși.

Așadar, uneori și cu fiarele se întîmplă minuni : pentru întîia oară prefectul trimise anchetatorului un arestat nesnopit în bătaie.

Sinceritatea i-a fost de folos lui moș Vușo și în fața judecătorilor. Cînd președintele tribunalului, pieptănat ca într-o reclamă frizerească, l-a întrebat dacă a spus într-adevăr că germanii vor fi învinși, bătrînul îi luă îndată vorbele din gură și i le întoarse peste masa verde :

— Păi dumneata, domnule președinte, nu vezi lucru ăsta ? Eu credeam că numai Haiduk-Gheno nu-l vede, cînd colo, uite că mai sînt și oameni învățați !

Președintele se încruntă, tînărul judecător din stînga lui zîmbi, zîmbiră și avocații. Iar cînd se dădu citire sentinței, toată sala rămase uimită : moș Vușo fu condamnat doar la trei ani închisoare, deși pentru asemenea vorbe alții primeau cîte zece, ba chiar și doisprezece ani. Dacă, bineînțeles, scăpa cineva cu zile de la prefectură și ajungea pe banca acuzaților.

Vușo însă nici după sentință nu se dădu bătut. Înainte de a fi trîntită ușa forjată a închisorii în urma lui, el le porunci ginerilor săi :

— Să-i spuneți lui Haiduk-Gheno c-o să mă întorc o dată cu armatele rusești. Să facă ce-o știi, dar să aibă grijă să nu dau ochii cu el în sat...

...Rușii sînt acum dincoace de Nipru și se apropie cu pași repezi de România.

Unii țărani mai înflăcărați declară că ar fi auzit noaptea bubuitul artileriei lor.

Haiduk-Gheno a amuțit.

La o zi, la două, el închide cîrciuma și pleacă din sat. Lumea zice că ar umbla pe la notari. A și împărțit cică o parte din avere fetelor sale, iar restul l-a lăsat nepoatei de la nemțoaică. Plănuiește să se mute la Sofia la fecior-su. Nu vrea să-l prindă în sat înapoierea lui moș Vușo și a tinerilor pe care-i pîrîse... Unul din ei cică ar fi spus c-o să curgă sînge...

A intrat spaima și-n Vălko Karamelski :

— Dar dacă vin ruşii de-adevăratelea ? Dacă l-împinge păcatul pe careva să trăncănească cum că el a ţinut tot timpul cu Haiduk-Gheno şi cu ţarul Boris ? S-a zis atunci cu cele o sută de oiţe pe care le-a strîns una cîte una cu atîta sudoare !...

Vălko se lepădă şi de Gheno, şi de Boris, şi de Hitler şi se agăţă de prietenii lui moş Vuşo. Numai în ochii lor căta cu privirea.

— Ce crezi, Gheorghi ? îl întreba el mieros pe Gheorghi Golia, cu care înainte o vorbă măcar nu schimba. O să reuşească Gheno să se ascundă în Sofia ? Ditamai oraşul ! Eu îl ştiu încă de pe vremea cătăniei.

— O să se ascundă pe dracu ! prinse a se înfierbînta şi Golia o dată cu apropierea ruşilor... Nu-l cunoaşteţi voi pe moş Vuşo ! Şi la capătul pămîntului de s-ar ascunde Haiduk-Gheno, tot dă bătrînul de el. Ia vino aici, porc de cîine ! arăta Gheorghi cu degetele încîrligate cum moş Vuşo l-ar apuca de ceafă pe Haiduk-Gheno. Vino să te învăţ cum să pîrăşti oamenii la telefon !...

— Şi ce crezi, Gheorghi, c-o să-i facă ?

— Ce ? se dezlănţui de-a binelea Gheorghi. O să-l dea pe mîna partizanilor, iar ei...

— Sst !... Sst !... se auziră cîteva sîsîituri şi toţi se uitară în jur să vadă dacă nu-i cumva vreun străin în cîrciumă.

— Ce, mă ? Ce ? se dezmetici Golia. Ce-am spus ?

— Nimic, Gheorghi, nimic ! îl linişti Karameleţ. Aici sîntem noi înde noi, dar de-ar veni o dată mai repede ruşii ăia, ca să primească fiştecare ce i se cuvine... Ia ! tresări el. Staţi oleacă !... Nu auziţi bubuituri ?

Toţi cei de faţă amuţiră şi-şi ciuliră urechile : dinspre nord răzbeau într-adevăr surd bubuituri de tun.

— Adă, mă Toşo ! Adă cîte una pentru toată lumea ! comandă pe neaşteptate Vălko Karamelski. Eu plătesc !

Toşo clipi de cîteva ori — nu-i venea să-şi creadă nici ochilor, nici urechilor : pentru prima oară de treizeci de ani, Karamelski făcea cinste. Şi nu numai unuia, ci tuturor celor de faţă !...

Oare ce minuni s-or mai întîmpla cînd tancurile bolşevice or să se apropie ?

VOCEA POPORULUI

Din totdeauna ziua de Sfîntul Gheorghe a fost o sărbătoare veselă de primăvară, dar ca cea de ieri nu s-a mai pomenit nicicînd alta în sat.

Pricina acestei veselii care cuprînsese întreg satul fu de astă dată micul popă.

Să cam fie un an de cînd a poposit el pe aceste meleguri, slab, lihnit de foame, jigărit ca vai de lume. Să-i fi priit oare apa de la noua conductă, vinișorul pe care-l primise în dota preotesei, sau bucatele pe care le aduna cu desaga de la desele botezuri și înmormîntări din Vraniak ? Oricum, preoțelul se împlini spre marea mirare a tuturor ; pînă și sutana lui, lărguță altă dată, scotea acum destul de bine în relief rotunjimea trupului său.

Înainte bărbuța îi atîrna galbenă și rară ca o iarbă stropită de rouă, dar de cînd obrăjorii i se bucălară iar sîngele împrospătat îi făcu rumeiori — îi crescu și barba și se îndesi, devenind creață, taman ca la vlădică.

Preoțelul e un om tăcut, închis în sine, dat fiind că încă înainte de venirea sa în sat, băgase spaima-n el protosinghelul mitropoliei.

— Tu, fiule, îi spusese protosinghelul, ești cel mai luminat dintre toți preoții noștri tineri. De aceea te trimit la Vraniak. Să fii misionar de nădejde acolo. Du-te cu Domnul, dar ia aminte că te duci la anticriști și la păgîni cu guri spurcate. Ăia nu vor să știe nici de Dumnezeu, nici de diavol. Din pricina lor răpcsatul părinte Lazăr n-a trăit acolo nici o zi în tihnă. De aceea ai grijă să-ți găsești o cale pașnică să le pătrunzi în suflet, că dacă te-au luat o dată în batjocură, nu mai e chip să

rămîi locului, trebuie să-ţi găsim un alt sat. Aia-s neam de păgîni !...

Aşadar, se închise preoţelul în sine, păşea cu smerenie numai pe urmele Domnului, arătîndu-le fiilor din Vraniak calea cea dreaptă...

Nici chiar de paşti, cînd se strînseră la marele tedeum cei şase popi din satele învecinate, după care îşi dădură drumul în voie la gură, popa Marko nu scoase o vorbă. Nu putură nicicum afla dacă ascultă radio Londra şi Moscova, sau ţine butonul doar la postul de radio Sofia, dacă o să-şi radă barba în mijlocul satului, aşa cum se lăudau c-or să facă unii colegi de ai săi de îndată ce vor afla că vin bolşevicii, sau se vor închide în altar asemeni unor *cernokapeţi* [1] spanioli şi vor trage de-acolo pînă la ultima suflare împotriva vrăjmaşilor Domnului.

Dar oricît se feri popa Marko să nu nimerească în colţii tari şi galbeni ai necredincioşilor, nu izbuti să scape.

La fel ca pe Adam, îl trădă şi pe el tot o femeie, nevastă-sa, preoteasa.

Cu două zile înainte de Sfîntul Gheorghe, ea se hotărî să-l întrebe :

— Părinte, vezi să iei de undeva un miel, că sărbătoarea bate la uşă.

— N-o să luăm miel, doar au să ne aducă miei la tămîiere, se dădu de gol popa. Dacă de la fiecare luăm fie şi numai cîte o spată şi tot o să ne rămînă să dăm şi la cîine !

Aşa s-ar fi întîmplat, dacă preoteasa gureşă n-ar fi pomenit despre planurile popii de faţă cu Petra Dilovita, nevasta magazionerului. Aceasta i-a mărturisit soţului ei cele auzite, iar el a umplut tot satul. Cooperativa e doar locul de adunare al tuturor liber cugetătorilor şi politicienilor din sat ! Anticriştii au şuşotit ceva, s-au sfătuit ei între ei...

Veni şi ziua cea sfîntă.

Dis-de-dimineaţă popa deschise biserica, desfăcu cărţile vechi, repetă rugăciunea despre jertfa lui Avraam, care, nutrind o mare dragoste pentru Domnul Dumnezeu

[1] Epitet peiorativ dat preoţilor.

fu gata să-şi înjunghie fiul ca pe un miel de Sfîntul Gheorghe şi să-l aducă prinos. Mai departe se spunea cum l-a ferit Domnul pe copil, cum a încurcat coarnele unui berbec străin în crengile unui mărăcine din apropiere.

Ca să nu-şi strice pofta de mîncare la prînz, popa nu luă în gură nici măcar o fărîmă din dumicaţii uscaţi de anafură de pe tava ruginită.

Se scurse o jumătate de oră, dar nici un sătean nu se arăta la biserică cu vreo tipsie cu miel fript.

— Dorm mai mult din cauza alarmei aeriene de aseară, gîndi popa Marko în sinea sa.

Se duse apoi şi mai trase o dată clopotele. Adulmecă cu nasul său bont văzduhul dinspre răsărit, îl adulmecă şi dinspre apus — întreg satul mirosea a friptură de miel.

— Ei, fir-ar să fie de treabă afurisită ! înghiţi popa Marko în sec şi intră iar în biserică. O asemenea minune nu se află pomenită nici în Cartea Sfîntă !

În cele din urmă purcese să ţină slujba cuvenită în biserica goală. Cînd se porni popa să strige şi să urle, pînă şi sfinţii începură să tremure în iconostasele ciuruite de cari.

— Măcar pălimarul să fi venit ! mormăia el printre tărăgănatul „Hristos a înviat". Măcar el să-şi fi adus mielul !

Slujba era pe terminate cînd pălimarul s-apropie şontîcăind dinspre poarta larg deschisă pentru tipsii a curţii bisericeşti.

Zărindu-l, popa încremeni locului : nici el nu adusese pe tipsie mielul fript !

— Şi tu îmi vii cu mîinile goale ? ! urlă popa la el, încît acesta rămase înlemnit în faţa stranei vlădicii.

— Iartă-mă, părinţele ! îşi făcu semnul crucii Petko pălimarul. Îngăduie-mi, părinte să-ţi mărturisesc marele meu păcat ! Domnul mi-e martor că abia-abia m-am smuls din mîinile lor !

Popa Marko lăsă baltă slujba şi ascultă mărturisirea singurului său credincios.

În dimineaţa aceea, după ce scoseseră mielul din cuptor, băieţii pălimarului încuiaseră tipsia în pivniţă şi-i declaraseră tatălui lor că n-o să-i îngăduie să ducă

mielul la biserică pentru tămîiere. Dacă popa Marko vrea să mănînce spată de miel de Sfîntul Gheorghe, n-are decît să şi-l cumpere şi să-l taie.

— Ce vorbe, ah ce vorbe, părinte, le-au ieşit din gură ! se văita bătrînul, mistuit de teamă să nu-i ia cumva popa cele patru sute de leve pe care le primea pentru trasul clopotelor şi măturatul bisericii. Miei ăştia, spuneau ei, noi i-am crescut ! Pentru nemţi iau cu ordin scris, jandarii iau şi fără ordin, mai dă şi la perceptori — d-apoi cui să-i astupi gura mai întîi ? Popii nu-i dăm ! Nu mai avem de unde ! Odinioară îi dădeam şi lui, dar acum — gata, nu mai e ! El, spun ei, n-are decît să se roage Domnului. Dacă e om sfînt o să-i dea Domnul nu un miel, ci o mîndreţe de berbec cu coarnele răsucite.

— Anatema-a ! urlă popa Marko nemaiputîndu-se stăpîni. Tunet şi fulgere să se abată peste capetele necredincioşilor ! Iar tu, fiindcă nu ţi-ai adus mielul pentru tămîiere, află că de astăzi...

— Văleu-u, părinţele, stai ! începu să tremure pălimarul. Nu-s vinovaţi băieţii mei ! Aşa a hotărît satul ! Toţi s-au înţeles ! I-a învăţat ăla, Dilo, de la cooperativă.

— Aha-a ! străluci pătrunsă de-o luminare cerească faţa rotunjoară a popii. Un complot, va să zică ? Un complot îndreptat împotriva statului şi a religiei ? Dilo ! Vipera asta care, cică, vinde marfă oamenilor, dar de fapt pune ţara la cale ! A-ha-a ! Oho-o !

O tainică hotărîre statornici Domnul în sufletul îndurerat al preotului său de ţară. Popa aruncă lănţişoarele în mîna pălimarului îngrozit, îşi scoase de pe umeri odăjdiile ţesute cu aur şi porni vijelie spre casă, mai întunecat la chip decît satana.

Dar în uliţă îl aştepta un şi mai negru martiraj. Pe lîngă aroma de miel fript şi de pîine caldă ce adia de pretutindeni, dindărătul fiecărui gard de lemn ori de zid furişau priviri spre el fete, bărbaţi şi copii curioşi, şuşoteau între ei, chiţcăiau. Toţi se întrebau ce o să prînzească popa lor în această zi a sfîntului Gheorghe ?

Cînd se întoarse acasă, preoteasa mai era încă tolănită în patul moale cu arcuri.

La drept vorbind, de ce să nu mai lenevească puţin în această dimineaţă de sfîntul Gheorghe ? Parcă tipsiile

se numără cu una, cu două în ziua asta, cînd pînă şi în casele ţiganilor se pregătea miel fript, iar popa avea să le tămîieze şi răstămîieze pînă hăt la vremea prînzului.

Iar să-i gătească popii azi mîncare, chiar că nu avea nici un rost. I-adevărat că nimeni nu-l anunţase cu vreun botez, vreo înmormîntare ori vreun parastas de patruzeci de zile, dar aveau să primească o grămadă de spete de miel. Poate se va nimeri şi vreun căpşor, că tare-i mai plăcea ei creierul de miel uns pe o felioară de pîine călduţă... O să prepare doar o salată de ceapă verde, or, pentru aşa ceva cîtă vreme-i trebuie ?...

— Tu încă dormi ? ! se răsti la ea popa.

Din ziua în care se-ntîlnise întîia oară cu dînsa în atelierul de croitorie al Marişkăi, sora ei mai mare, din satul Suhace şi-o iscodise de bani şi decari ce avea să le primească drept dotă, popa nu-i vorbise atît de straşnic.

— Aşa, dormi, dormi !... C-ai să ţii minte cît ăi trăi ziua asta de Sfîntu Gheorghe ! strigă el, după care trînti uşa în urma lui şi se închise în sufragerie.

Preoteasa sări din pat — desculţă şi tremurînd. Îşi scoase în grabă cămaşa de noapte, dar n-apucă bine să-şi pună combinezonul, că-l auzi din nou tunînd şi fulgerînd.

— Unde-i călimara ? De cîte ori ţi-am spus să nu umbli la masa mea de scris !

— Acolo-i, părinte ! Acolo-i ! N-o vezi ? E pe masă, lîngă cutia cu sidef !

Popa Marko zări călimara, o desfăcu, luă o foaie mare şi albă şi, înfuriat la culme, se aşternu pe scris :

„Stimate domnule prefect de poliţie. Am onoare să vă informez că satul nostru-i plin de comunişti. Aşa, de exemplu, e Dilo Petrov Stoianov..."

Tocmai aici dreapta sfîntă se poticni, iar urechea prea sfinţită se ciuli ; de undeva din depărtare, dinspre România, răzbi un bubuit de împuşcături, dar atît de puternice, că zdrăngăniră pînă şi geamurile ferestrelor : ruşii bombardau depozitele militare ale hitleriştilor.

Dacă popa Marko ar fi crezut cu adevărat în Dumnezeu, ar fi luat împuşcăturile drept un semn trimis de Cel-de-Sus. Dar popa nostru era un popă cultivat — el nu credea în Dumnezeu. Ca toţi necredincioşii, citea ziare, asculta radioul şi ştia binişor că bolşevicii înaintează ver-

tiginos spre Dunăre. Și-apoi și ăia ai noștri, *șumkarii*, partizanii...

— Dar dacă vin ? se întrebă deodată popa Marko. Dacă scotocesc pe ici — pe colo prin instituții și dau peste denunțul meu, pus frumușel în vreun dosar ? Cum o scot atunci la capăt, a ?

Se întrebă, dar nu cuteză să-și răspundă.

Simți doar vag cum ceva îl strangulează la guler, încît se văzu nevoit să-și întindă gîtul ca să poată trage o gură de aer în piept.

— Uf-f ! șterse el cu palma sudoarea de pe frunte.

Mîna i se înmuie, căzu și parcă fără voia lui slobozi tocul.

— Potolește-te, omule ! se povățui el pe sine. Ce-ți trebuie să te legi la cap în vremurile astea... Voința poporului-voința Domnului... Doamne miluește !

Pentru prima oară în viață popa Marko ceru în chip sincer Domnului să-l ocrotească, își făcu larg, de la umăr la umăr, semnul crucii și pe dată simți cum Domnul îi trimite smerenie în suflet.

Iar o dată cu smerenia îl răzbi și foamea.

Se ridică, rupse în bucăți-bucățele denunțul neisprăvit, îl strecură în buzunarul adînc al subrasei și deschise ușa dinspre dormitor.

— Ascultă, preoteaso... schiță un jalnic zîmbet. M-auzi, preoteaso... Ia smulge niște ceapă să mîncăm, că parcă mi s-a făcut foame...

Alarmată, soția lui bătea cu-atîta înverșunare pilotele și pernele, că umpluse toată casa cu fulgi.

Hotărîse în sinea ei să nu-i vorbească trei zile popii ; trei sute decari de pămînt îi adusese, afară de vie, afară de scoarțe, afară de haine, de dormitor, de bănet, dar cum îi auzi glăsuirea, își ridică privirea și încremeni.

— Ce spui, părinte ?... Ceapă să mîncăm azi ?

— O să mîncăm ce-a dat Domnul ! ocoli povățuitor răspunsul popa Marko. Ei, așa a fost să fie... Nici unul din blestemații ăștia n-au adus miel la biserică.

— Păi... azi pînă și țiganii...

— Știu, știu ! porniră iar să scapere ochii popii.

Preoteasa se grăbi să iasă din cameră. Smulse ceapă din grădină, o curăță, o spălă la cișmea și în zorul ei nici

nu băga de seamă din cîte curți trăgeau cu ochiul să vadă ce prînz îi pregătește popii.

Popa Marko se așeză la masă în bucătărie, rupse o bucată din codrul de pîine, o sără, o mestecă bine în gură, dar cînd dădu s-o înghită, îmbucătura i se opri în gîtlejul dezobișnuit cu pîinea goală.

În vremea asta la mesele comune din Vraniak era mare veselie. Nu se oprea bine unul, că începea altul să pălăvrăgească despre nenorocirea întîmplată de sfîntul Gheorghe :

— Știți voi cine a avut cel mai mult de pătimit ? Moș Petko pălimarul ! Nu cred să mai scape cu zile sărmanul !

— Ei, nu mai spune !

— Adevărat îți spun !... Cînd a intrat bătrînul în biserică și l-a zărit popa că vine fără tipsia cu mielul, așa mi ți l-a pocnit cu cădelnița, că omul s-a întors acasă mai mult mort decît viu. Vino, tată, să mîncăm, îl pofteau fiii, dar el tăcea și ofta și își tot făcea cruce după cruce.

— Măi, măi, măi !...

— Da mai lăsați-l pe moș Petko ! Cu popa, cu popa să vedeți ce s-a întîmplat ! Cînd îl văzu preoteasa că vine cu traista goală, se porni, vere, să mi ți-l croiască cu ceapa smulsă — și dă-i, și umflă-l, cînd mai sus, cînd mai jos, cînd mai sus, cînd mai jos, pînă ce i-a sădit toată ceapa în barbă ! Cînd or să pice mîine-poimîine frații, au să aibă de ce se minuna : popă roșcovan, iar barba lui verde !

— Ha-ha-ha !... O să-l ducă la muzeu !

— Ho-ho-ho !... Hi-hi-hi !...

Și se tăvăleau de rîs sătenii și fiindcă-l păcăliseră pe popă, și pur și simplu așa, de bucurie că veneau frații, veneau...

IEPURAȘUL

Cina se termină.

Gazda — vînător — și oaspeții se ridicară de la masa împodobită sărbătorește, își luară paharele pline și se instalară în fotoliile comode, rînduite în jurul căminului, în care ardea cu vîlvătăi focul.

— Ei... să auzim! șuieră gazda vădit îmbufnat, făcîndu-i semn din cap unuia dintre oaspeți. Ia spune-ne și nouă ce anume ți-a cășunat, de nu mănînci friptură de iepure!

— V-am spus doar: nu că mi-o cășunat ceva, ci pur și simplu nu pot! zîmbi oaspetele. Cînd o să aflați mica și îndepărtata mea pățanie, cred că o să-mi iertați jignirea pe care am adus-o la această masă tovărășească...

... Autorul, la rîndul său, nădăjduiește de asemenea că și dumneavoastră, dragi cititori, îl veți ierta pentru faptul că a început această povestire după vechiul canon, tocit de atîta folosire: în casa gazdei s-au adunat cîțiva distinși prieteni, au servit o masă copioasă, apoi s-au instalat în jurul căminului, în care focul ardea cu vîlvătăi și, din vorbă în vorbă, s-a înfiripat discuția; unul a spus una, alții au susținut contrariul, pînă cînd cel care stătuse tot timpul într-o „tăcută îngîndurare", s-a însuflețit ca prin farmec și a ținut să-și istorisească pățania trăită „de mult"...

Natura înconjurătoare și oamenii zugrăviți l-au îndemnat pe autor să înceapă povestirea după vechiul canon:

În primul rînd, întîlnirea prietenilor într-o veche și romantică ambianță : o noapte argintie de decembrie în mijlocul pădurilor înzăpezite ale Munților Rila.

De jur împrejurul văii adînci, piscuri gigantice, înghețate se avîntă departe-n văzduh, spre nebuloasele Căii Lactee. Între ele, împlîntată în crîngul cerului, strălucește luna tînără, arcuită ca un cuier de aur cu două coarne. De la ea pornesc spre crenelurile fantomatice ale piscurilor nenumărate ghirlande de stele cu sclipiri de azur, aprinse festiv, ca pentru o măreață sărbătoare interplanetară. Din slava cerului, se cerne o pulbere de argint ce presară giulgiurile albe ale brazilor din vale. Fiecare fulg tremură ca un licurici, fiece copac sclipește sub miile de scînteieri selenare — întreaga pădure-i cuprinsă de incendiul podoabelor diamantine.

Iar în inima văii se află un castel.

Zăpada l-a întroienit, așa că nu-ți poți da seama de-i vechi ori nu, dar în această noapte cu lună, privind la florile de gheață de pe geamurile puternic luminate, la globul electric de deasupra arcadei de la intrare, strălucitor ca o a doua lună, terestră, el putea fi asemuit cu castelele din vechile povestiri — era „frumos ca în basme", era „romantic și fermecat".

Și căminul dintr-însul se asemuia cu acele cămînuri ades îndrăgite de scriitorii de odinioară — flăcările lingeau aceleași trunchiuri vechi, al căror trosnet molcom a trezit întotdeauna blînda nostalgie a trecutelor împliniri și neîmpliniri.

Și fotoliile din jurul căminului — moi, joase, confortabile — fotolii pentru odihnă după o cină copioasă, fotolii pentru discuții liniștite, triste aduceri-aminte și tainice reverii.

Dar oamenii, oamenii ! Ce oameni stăteau în fotolii !

Aceștia nu erau personaje cunoscute din vechi povestiri — baroni, viconți sau moșieri cu sînge albastru, ori fabricanți și bancheri îmbuibați, cu soțiile sau amantele lor ; și nici intelectuali rafinați — „aristocrați ai spiritului". Castelul romantic din pădurile înzăpezite ale Rilei se afla în stăpînirea unor oameni cu totul noi, dintre cei mai obișnuiți : metalurgiști de la Uzina de

locomotive, mineri de la Pernik, țesătoare și filatoare, precum și o vînzătoare de la raionul de carte rusă dintr-o librărie din capitală.

De fapt, în categoria lor, cei de față se înscriau în rîndul unor oameni de vază — cei mai reprezentativi nobili ai muncii : fruntași în producția socialistă și fruntași în viața socială, oameni cu un sînge roșu sănătos, cei dintîi întemeietori ai unor glorioase, viitoare familii comuniste. Fiecare din ei își cîștigase dreptul să stea în acest castel nu pe seama numelui bunicului sau pe banii babacului, ci cu prețul faptelor sale revoluționare, al eroismului dovedit în muncă. Vînzătoarea, bunăoară, numai în acest an înmînase cumpărătorilor din librărie mii și mii de cărți sovietice de seamă — un merit în fața poporului cu care nu s-ar fi putut mîndri nici un baron-brigand sau un tîlhar de capitalist.

Nici în conduita vînătorului — amfitrionul seratei — nu stăruia vreo urmă de romantism feudal. Deși avea un aer sobru, vădind o deplină conștiență a demnității sale, el nu era altceva decît administratorul casei de odihnă „Otdih i kultura" a sindicatelor.

Se cuvine însă făcută o remarcă și anume, că administratorul putea foarte bine să nu fie administrator, dat fiind că el însuși fusese trimis de medici, pentru un tratament îndelungat, la munte (avea sistemul nervos zdruncinat ca urmare a unor îngrozitoare cazne și a unei sărituri de la etajul trei al prefecturii din Tîrnovo). Deși era un vînător pasionat, inactivitatea la care fusese supus aici, îl făcu să simtă încă la sfîrșitul primei săptămîni o plictiseală de moarte. În loc să cunoască o ameliorare, starea nervilor săi se agravă și mai mult. Atunci, el se apucă și scrise tovarășilor săi că dacă nu-i vor găsi o muncă, orice fel de muncă de folos obștesc, se va înapoia la Sofia.

Așa se face că l-au numit administrator și, mulțumită acestei funcții, pasiunea lui pentru vînătoare deveni o treabă de folos obștesc : din cînd în cînd mesele muncitorilor se transformau în mici banchete cu meniu din vînat, pregătit după anumite rețete ale sale.

La un asemenea banchet — de astă dată se servea friptură înăbușită de iepure, pregătit pe tăgadă cîteva

zile în șir — administratorul invită, tocmai din Sofia, un vechi tovarăș al său de luptă, de închisoare, cu care-și mîncase amarul ani și ani.

Cînd auziră despre cine anume-i vorba, mulți dintre cei aflați la odihnă nu crezură că prietenul administratorului o să vină tocmai de la Sofia, de dragul unei mîncări, fie ea și friptură înăbușită de iepure.

Dar oaspetele veni.

Despre acest oaspete se putea într-adevăr spune că este o figură romantică : zăcuse în închisori cincisprezece ani și trei luni ! Alți doi ani îi petrecuse luînd parte la bătăliile duse de partizani în munți, iar de acolo, plecase direct pe frontul antihitlerist.

Privindu-l, nimănui nu i-ar fi trecut prin minte, iar dacă, ar fi aflat, nu i-ar fi venit a crede că omul acesta a avut parte de un trecut atît de amarnic.

Din noul și puternicul „ZIS-110", coborî sprinten un general cu trupul zvelt, strîns în manta, pe care l-ai fi putut lua drept un tînăr de vreo treizeci de ani, dacă n-ar fi avut părul alb ca neaua. Adevărata sa virstă i-o ascundea zîmbetul său tineresc și cordial, seninul sclipitor al ochilor căprui deschiși, cu reflexe aurii, ca și întreaga sa vitalitate spontană, cu care încă din primele clipe ale întîlnirii îi cuceri pe cei prezenți.

Cina începu într-adevăr festiv.

După plimbarea în grup sub clar de lună, după cîntecele din noaptea înstelată în așteptarea minunilor culinare promise, se îndreptară cu toții, lihniți de foame, spre castel. Farfuriile cu aperitive (icre bătute ca o spumă de zăpadă, sandvișuri cu sardele, șuncă și castraveciori murați) se și aflau așezate pe masa împodobită cu crenguțe de brad și vaze cu flori.

Supa de pasăre fu servită doar așa, ca să facă să alunece mai bine friptura de iepure, gătită după toate șiretlicurile posibile ale alchimiei.

Apărură și platourile grele. În sufrageria strălucitoare se răspîndi mirozna îmbietoare bogată-n arome a sosului din vin, fiert cu foaie de dafin și cu tot felul de mirodenii.

Prima farfurie — prinzului oaspete. Generalul o apucă, dar numai pentru a o oferi vinzătoarei, care stă-

tea lîngă el. Îi mai întinseră o farfurie, însă el o refuză cu amabilitate.

— Îţi foarte mulţumesc, întoarse el zîmbetul bătrînului ospătar, dar eu nu pot să mănînc carne de iepure.

Vînătorul-administrator încremeni :

— Cu-um ?

— Iartă-mă, dragul meu, dar nu pot !

Din toate părţile se abătu asupra lui o ploaie de întrebări :

— Cum aşa, tovarăşe general ?...

— Se poate !...

— A !

— Păi asta-i friptură înăbuşită de iepure !

— Tocmai de aceea ! Tocmai de aceeea ! surîdea generalul amabil şi plăcut. Vă rog să nu vă deranjaţi pentru mine ! Eu am venit aici să văd cum stă cu sănătatea vechiul meu prieten. Mie îmi ajunge şi-mi prea ajunge puţină brînză. A, iată, avem şi mere.

Se petrecu însă ceva cu totul neaşteptat : mai întîi vînzătoarea, iar după ea şi ceilalţi comeseni lăsară din mînă furculiţele : de vreme ce musafirul lor nu dorea să se ospăteze împreună cu ei, nici ei nu se vor atinge de friptură !

Aşa stînd lucrurile, generalul se văzu nevoit să se scoale şi să explice că are cele mai serioase motive să nu mănînce carne de iepure. Era o întreagă istorie, legată de anii cînd zăcuse în închisoare.

— Dacă nu aveţi nimic împotrivă, am să v-o povestesc după cină, le făgădui el.

... Şi iată-i acum, cu paharele în mîini, înşiraţi în jurul căminului, în care focul ardea cu vîlvătăi. Se afla de faţă chiar şi bătrînul ospătar, în vestă albă şi cu şervetul la subţioară. Era şi el intrigat : pentru prima oară în lunga sa meserie de ospătar întîlnea un om care să refuze să mănînce dintr-un gustos şi aromat iepure la tavă.

Vînzătoarea cercetă cu privirea societatea, apoi, oprindu-şi ochii asupra flăcărilor uşoare din cămin, murmură cu un zîmbet fericit :

— Interesant... Întocmai ca în nuvelele lui Turgheniev şi Maupassant !

— Cine știe... dădu îndoielnic din cap generalul și porni să-și depene povestirea :

— Această mică istorioară tragicomică este legată de sărbătorirea unui Întîi mai la începutul anilor treizeci.

Ea s-a înfiripat în adîncul „mormîntului" în ceasul destinat pentru plimbarea deținuților politici.

În acest unic ceas, așteptat cu atîta nerbdare de noi, soarele reușea să se furișeze pe lîngă cupola centrală și neagră a închisorii și să pătrundă în curticica adîncă dinspre nord, cuprinsă între zidurile zigzagate ale închisorii principale și zidul împejmuitor — un adevărat mormînt de piatră, din care cauză i se spunea astfel. Numai în jurul prinzului, umbra rece a clădirii căptușite cu gratii de oțel se retrăgea pentru o clipă spre baza umedă a zidului. Tot așa se retrăgea și umbra înaltului perete de fier, cu turnul pătrat de observație. Atunci, în adîncul „mormîntului" se forma un mic pătrat cald și luminos. Noi îl numeam „covorașul de soare". Abia puteau să se înghesuie pe el toți tovarășii înghețați și supți de umezeala temniței.

Dar soarele arunca doar o uitătură în curte și trecea mai departe. Umbrele începeau din nou să se întindă. Iată de ce noi aveam grijă să nu pierdem nici una din aceste clipe însorite, dătătoare de viață. Regimul sever al plimbării obligatorii și statul la soare nu fură abandonate nici în perioada pregătirilor febrile pe care le desfășuram în vederea sărbătoririi zilei de Întîi mai, la care era atras întregul colectiv de deținuți. Existau chiar dispoziții categorice din partea conducerii în acest sens :

„Nici un fel de rapoarte ! Nici un fel de ziare și manifeste scrise de mînă, nici un fel de ședințe ori cercuri ! Nimeni n-are voie să doarmă, ori să joace șah în acest răstimp ! De îndată ce „Moartea" va deschide ușa, toată lumea afară la aer și soare !"

În acel ceas chiar și tovarășii bolnavi își părăseau paturile și se tîrau — singuri sau sprijiniți de cineva — să se încălzească, să stea o toană cu pleoapele lăsate în fața soarelui primăvăratic.

Cei mai mulți dintre noi își scoteau cămășile, se așezau cu spatele la soare sau se întindeau care cum apu-

ca, pe haine ori pături. Atunci, iscusiți „doctori“ masori desfăceau cutiile cu alifie sau sticlele cu ulei și se apucau răbdători și cu precauție să fricționeze trupurile pline de răni ale conspiratorilor care scăpaseră cu zile în urma cumplitelor chinuri la care-i supuseseră polițiștii înainte de azvîrlirea lor în închisoare. Unora le masau umerii, coastele și încheieturile, altora — palmele, tălpile și degetele strivite.

Ici-colo, în „mormînt“, unii își cîrpeau cămășile, alții își continuau lucrul la obiectele pe care începuseră să le mesterească în celulă. O seamă, cît se poate de potoliți, scormoneau cu vreun bețigaș pămîntul de la picioarele lor sau priveau nourașii ajunși întîmplător deasupra „mormîntului“ sumbru.

Aveam însă printre noi și tovarăși cărora soarele nu le pria, ci le pricinuia tulburări.

În acel timp eu eram secretar de partid, așa că aveam datoria, cum s-ar spune, să veghez asupra stării sufletești a oamenilor mei.

Vînătorul, de exemplu... Dacă nu mă-nșel, se numea Todor. Da, Todor Ursaru. În celulă el era unul dintre cei mai liniștiți și stăpîniți tovarăși. Accepta întotdeauna orice lucru i se încredința, învăța limba rusă și frecventa cu regularitate toate cursurile. Așadar, se pregătea în modul cel mai conștient, pentru a deveni constructor al socialismului. Un singur neajuns avea: îi cam plăcea să le înflorească atunci cînd povestea nenumăratele sale pățanii vînătorești. Și una dintr-astea, cu ochi și cu sprîncene, care-i plăcea lui cel mai mult să ne-o înșire, era povestea cu ursul prădalnic din Munții Rodopi. Ne povestea cum că s-ar fi întîlnit cu el față în față, așa fără veste, pe o cărăruie îngustă de munte. În dreapta-o stîncă înaltă, în stînga — o prăpastie. Iar în pușcă, parcă un făcut, n-avea decît alice pentru vînat iepuri. Neavînd încotro, a ridicat pușca, a tras o dată, a tras de două ori și a orbit ursul. Atunci, scoțînd un urlet strașnic, fiara s-a năpustit nebunește asupra lui, dar, la drept vorbind, de ce mai putea fi în stare un urs orb? S-a prăvălit în prăpastie și a pierit acolo. Avea o blană grozavă — doar că se jupuise ici-colo, izbindu-se de pietroaie în cădere.

Tare îi mai erau dragi lui Todor pădurea, vînătoarea, viața liberă, dar, fiind revoluționar de profesie, i-a fost sortit să-și petreacă cea mai mare parte a vieții în tainițele umede ale locurilor conspirative și-n celulele temnițelor. Era cel mai bun tipograf ilegal al nostru; putea rezista fără să vadă lumina soarelui luni întregi în subsolul unde era ascunsă presa de imprimat.

Și ce forță de nestăpînit!

O dată s-a întîlnit cu un agent care-l cunoștea. Acesta a încercat să-l aresteze. Atunci, Todor l-a înșfăcat și l-a aruncat peste un gard învecinat, înalt de doi metri. Ca să nu stîrnească, zicea el, prea multă zarvă. Ce-i drept, agentul s-a prăbușit ca un snop dincolo de gard, dar a reușit totuși să tragă în aer întregul încărcător al revolverului său. S-au strîns cit ai bate din palme polițiștii din circumscripția învecinată și au împînzit întreg cartierul.

O babă nătîngă, luîndu-l pe fugar drept hoț ce voia să-i prade casa, l-a denunțat.

— Urla și se văita baba, de credeam că plesnește acolo! își amintea Todor cu un rîs amar. Ca și cum putine vaiete ar fi fost pe lumea asta!

Ceva mai tîrziu însă, cînd s-a dumirit ce fel de om dăduse pe mîna poliției, a început baba iarăși să jelească și să-i roage pe polițiști să-i dea drumul...

De cum ieșea la plimbare în „mormînt", pe Todor îl apucau pandaliile. Își încrunta sprincenele sale stufoase, își încleșta fălcile și începea să străbată în lung și-n lat curtea. Uneori se oprea locului și pipăia zidul gros de beton, pînă ce vreun tovarăș îi atrăgea atenția să nu stîrnească bănuiala soldaților din turn.

Și pe studentul în agronomie, lunganul Damian Ivancev, exmatriculat din universitate, statul la soare îl tulbura amarnic.

A fost prins și condamnat la șase ani închisoare, imediat după ce s-a însurat cu o muncitoare, negricioasă ca ciocolata, căreia îi tot dăduse tîrcoale în fabrica „Peev". Băiețașul său, o frumusețe de copil, cu obrăjorii rotunzi, împlinise doi anișori, iar el, ca părinte, nu-l mîngîiase încă nici o dată.

Într-un rînd, la vorbitor, Damian îi spusese printre gratii soției să vină cu copilul în plimbare prin preajma închisorii, taman în răstimpul în care ieșeam și noi în „mormînt". Și-nchipuia c-o să-i vină mai ușor astfel, știindu-i și pe ai săi pe-aproape.

Era însă puțin probabil că această chinuitoare vecinătate o să-l facă să se simtă mai bine.

De cum deschidea paznicul ușile, Damian țîșnea afară, își alegea un colț mai liniștit și-și încorda auzul...

De dincolo de zid, răzbeau de obicei doar zgomotul orașului și claxonul stins al vreunui automobil. Din cînd în cînd însă pe maidanele din jurul închisorii, se jucau copiii.

Damian începea să se enerveze.

— Liniște !... Liniște, tovarăși ! se ruga el, de parcă avea neapărat nevoie să înțeleagă ce-și strigau copiii unii altora.

Am stat de vorbă cu el. Am încercat să-l dezvăț de acest obicei enervant. I-am explicat că, de fapt, el nu folosea acest repaus însorit atît de necesar nouă tuturor.

— Păi eu, tovarășe secretar, știi, doar așa... zîmbea el cu vinovăție. S-ar putea ca Milka să-i fi dat drumul lui Vanușca să se joace, iar unul din glăscioarele astea să fie chiar al lui !

Ce puteai să-i faci — clocotea într-însul dragostea paternă neîmpărtășită !

L-am sfătuit să ia sub oblăduirea sa „copiii" — cîțiva liceeni întemnițați împreună cu noi. Stupidul tribunal fascist îi declarase conspiratori pătimași doar pentru simplul motiv că se strînsesenă pe una din crestele munților Sredna Gora, să cînte în voie cîntece revoluționare !

Damian mă ascultă și la următorul vorbitor îi spuse soției să nu mai aducă copilul la plimbare în preajma închisorii. N-avea rost să-l sperie de mic cu aceste sumbre turnuri și ziduri.

Iar el se alătură elevilor înspăimîntați și, în cîteva zile, și-i strînse, ca o cloșcă, în jurul său. Pășea alături de ei parcă pe catalige, fiind de două ori mai înalt de-

cît elevii, iar ei alergau în dreapta şi-n stînga sa, adresîndu-i-se :

— Nea Damiane !... Nea Damiane !...

El, care mai avusese un pas pînă să devină agronom, le povestea despre primele colhozuri din Uniunea Sovietică, despre Darwin, despre diversele minuni ale chimiei şi agronomiei. Îi antrenă pe copii în fel şi fel de jocuri. Mai mult ca orice le plăcea şotronul. Era nespus de amuzant să-l vezi pe lunganul de Damian cum sare într-un picior şi împinge plăcuţa pe pătrăţelele trase pe pămînt...

Aşa ţopăiau ei şi în ceasul cînd avu loc întîmplarea de necrezut.

Umbrele începură să se lungească. Dintr-o clipă-ntr-alta putea să apară Spiridon — Spiridon Moartea — unul dintre cei mai mîrşavi temniceri. Îl porecleam astfel nu numai din cauza bestialităţii şi a tîmpeniei sale, ci şi pentru mutra sa jigărită, cu ochii adînc vîrîţi în orbite, semănînd întocmai cu un craniu de mort.

La un moment dat, cei ce jucau şotron începură să ţipe. Vreo doi-trei copii se repeziră spre baza turnului de observaţie. Damian se îndreptă şi el fugea într-acolo. Se strînseră şi alţi curioşi, deşi nimeni nu ştia încă ce anume se întîmplase.

Dar iată că-şi făcu apariţia Spiridon.

— Intră ! croncăni el, ridicîndu-şi mîna deasupra craniului său şi zdrăngănind legătura cu chei.

— Atenţie ! Tovarăşi, intraţi ! am strigat eu, ca să-i avertizez astfel pe cei îngrămădiţi lîngă perete, neştiind ce anume fac ei acolo.

Temnicerul, bănuind că se petrece ceva deosebit, se alarmă şi porni în fugă spre grupul de sub turn. Îi măsură rînd pe rînd pe toţi, cu ochii săi mici şi cufundaţi în orbite, dar nu izbuti nici el să priceapă nimic. Deţinuţii apucaseră să se alinieze şi stăteau respectuoşi ca niciodată. Unii chiar îi zîmbeau odiosului temnicier.

— Intră ! croncăni el din nou şi toţi, cît se poate de ascultători, porniră spre celule.

În anul acela celulele închisorii deveniseră neîncăpătoare, cu toate acestea erau aduşi zi de zi noi şi

noi deținuți. Din cauza lipsei de loc, cît și pentru a separa deținuții de drept comun de cei politici, administrația închisorii găsi de cuviință să folosească și încăperile destinate a fi ateliere.

Nu eram înghesuiți în atelierul „de croitorie" — un hambar neterminat de beton, mare cît toate zilele, cu ciment pe jos și gratii fără geamuri la ferestre. Ca să încăpem cu toții, ne înșiraserăm paturile unul lîngă altul în toată încăperea. Doar la mijloc rămăsese un culoar îngust. Dormeam înghesuiți unul într-altul, pe patru rînduri, ca niște sardele în cutii. Cine avea patul la perete și voia să ajungă la culoar, trebuia să sară peste capetele tovarășilor săi. În aceste paturi mîncam, în ele ne țineam ședințele, învățam, scriam sau jucam șah cu piese făcute din pîine.

Ne-am înghesuit în hambar și în această zi.

De cum Moartea încrucișă fiarele ușii și încuie lacătele grele — însufleţirea ce se potolise în curte izbucni cu o și mai mare forță:

— Arată-l ! Arată-l ! se auzi strigătele acelora care apucaseră să afle despre ce era vorba.

Atunci, Damian se cocoță pe pat și își ridică mîna dreaptă pînă aproape în tavan :

— Hocus-pocus-preparatus !

Se auzi o exaclamație generală : Damian ținea de urechi un iepuraș. Un iepuraș mititel, din cei mai obișnuiți iepurași de cîmp, sur cu pufuleț alb pe codiță.

Iepurașul dădea disperat din picioare, iar elevii fremătau în neștire. Rîdeau bucuroși și toți ceilalți...

Se iscă un nesfîrșit șir de presupuneri, dar pînă și cei mai încercați meșteri ai conspirației nu izbutiră să ajungă la o concluzie cît de cît acceptabilă în legătură cu felul în care mica sălbăticiune nimerise în acest „mormînt cu desăvîrsire inaccesibil.

Pereții închisorii erau înalți, groși și cine știe cît de adînc înfipți în pămînt. Granit și beton — nicăieri nici o crăpătură, nici o gaură. Nu numai un iepure, dar nici cea mai mică șopîrlă nu s-ar fi strecurat prin ei.

Fu luată drept bună explicația dată de Todor — cea mai verosimilă dintre toate presupunerile :

Printre soldaţii de la pază, oricît de mult i-ar fi selecţionat, se găseau şi băieţi de treabă — simpatizanţi de-ai noştri. Unul dintre ei fusese pesemne acasă, la ţară. La înapoiere, prinsese pe cîmp un iepure ce-i ieşise în cale, sau poate îl primise de la nişte ciobani. Cum îl ascunsese şi cum îi trecuse prin cap să-i dea drumul din turn tocmai cînd era în post, iar noi la plimbare — asta numai el o ştie.

Flăcăul privise bineînţeles de sus şi se bucurase singur de gluma sa...

Bun băiat, bună şi tovărăşească glumă!

Greu e să explici unor oameni care n-au cunoscut la viaţa lor ce-i temniţa, care n-au fost izolaţi ani îndelungi de lume, ce poate reprezenta pentru bieţii deţinuţi un iepuriIă atît de mic şi sperios.

Noi l-am întîmpinat ca pe un adevărat sol al primăverii, al cîmpiilor noastre verzi şi al vieţii libere, de care eram privaţi.

Cel mai puternic impresionat de apariţia iepurelui a fost se-nţelege Todor Ursarul. Vechile lui pasiuni vînătoreşti, vremelnic potolite, răbufniră din nou. Nici în încăpere nu-şi mai afla liniştea. Aidoma copiilor, el îşi meşterise din piciorul unui pat rupt o „puşcă". Pleca cu ea la vînătoare: intra în patru labe pe sub paturi, pîndea iepurele prin colţuri, pînă ce în cele din urmă trăgea, pocnind într-un anumit fel cu buzele şi limba.

S-a fi zis că Todor glumea, vrînd astfel să-şi distreze tovarăşii, dar mulţi îşi dădea seama că uneori el lua jocul în serios: începea să se furişeze pe cărare cu o adevărată patimă de animal prădalnic. Faţa i se încorda, ochii i se aprindeau, iar degetele i se înfigeau în ţeava ruginită.

— Bum! plescăia el în cele din urmă.

Damian auzea „împuşcătura", sărea din pat şi îl striga:

— Destul, mă Todore! Nu ţi-e ruşine! Eşti cogemite omul!

Şi pornea să caute vietăciunea speriată.

Tînărul agronom se înfuria de-a adevăratele din cauza glumelor vînătoreşti ale tovarăşului său.

Ba a venit chiar și la mine — în calitate de secretar, eram dator să-l potolesc pe Todor. Iepurașul constituia doar o bucurie atît de mare pentru elevii săi, așa că nebunaticul de Todor trebuia în cele din urmă să înțeleagă acest adevăr elementar și să le lase favoritul în pace.

Damian era însă viclean: iepurașul prilejuia o bucurie de neînlocuit nu numai elevilor, dar chiar și lui însuși!

Într-un rînd, am aflat că Damian ar fi pus la cale să-l scoată pe Urechilă sub halat la vorbitor și să-i arate printre gratii băiețelului său urechiușele și botișorul lui. Se vorbea, de asemenea, că noaptea, tînărul tată lua sălbăticiunea sub pătură și o mîngîia în locul celuilalt iepuraș — cel nemîngîiat.

Elevii înjghebară pentru mica sălbăticiune o lădiță, îi făcură un așternut moale din fel și fel de zdrențe, dar iepurașul rareori se-ntîmpla să stea în culcușul lui, pentru că nu-l lăsau aproape de loc din mînă.

Deosebite griji le crea puștilor problema hranei iepurașului. Treceau pe la fiecare deținut și-l rugau să spună rudelor și cunoștințelor ca în pachetele în care le aduceau mîncarea să pună și niște morcovi și salată pentru iepure.

Damian îi trimise chiar o carte poștală soției sale, rugînd-o la rîndul său să-i aducă morcovi: dat fiind că un tovarăș bolnav avea mare nevoie de vitamine!

Astfel „tovarășul bolnav" cu urechile lungi fu aprovizionat cel puțin pentru o lună cu morcovi și salată.

Dar iepurașul nu avu noroc să le mănînce.

Urmară zile încordate, pline de neliniște, care precedau întotdeauna în închisorile fasciste sărbătorirea lui 1 Mai.

Toți tovarășii participau la pregătirile care aveau loc.

Todor preluă organizarea „apărării circulare", în vederea apropiatelor ciocniri cu temnicerii, gardiștii și soldații.

Damian se ocupa de grupul mare al „caligrafilor", din rîndul cărora făceau parte și „copiii":

Era de-a dreptul înduioșător să-i vezi pe elevi stînd zile la rînd cu capetele aplecate peste foile pe care înșiruiau literele mărunte de tipar ale manifestelor și ziarelor scrise de mînă. „Producția finită" se strecura într-un torent uniform spre celulele închisorii principale.

Fusese efectuată din timp și așa-zisa „pregătire materială" atît la noi, deținuți politici, cît și la cei de drept comun. Încă spre sfîrșitul lunii martie, cînd supravegherea administrației închisorii nu era atît de strictă, vopseaua roșie începu să fiarbă în castronul de pe primusul nostru. Cearceafurile, cămășile vechi, trimise cu mult înainte de către mamele noastre, se croiau, se tăiau, își schimbau culoarea, ca mai apoi să fie strecurate sub căptușala hainelor și în tainițele celulelor, alături de materialele ilegale.

O pînză întreagă fusese sfîșiată pentru panglici purpurii.

Pentru iepuraș fu pregătită în mod special o panglică roșie.

Toți învățară cuvintele primelor cuplete, iar începătorii repetară cu glas scăzut „Internaționala".

Fură pregătite și lozincele politice care urmau să fie scandate în cor...

Principalul scop pe care ni l-am propus atunci a fost să desfășurăm acțiunea afară, antrenînd întreaga închisoare și ridicînd în picioare cartierele muncitorești învecinate.

Acțiunile de protest inițiate cu prilejul sărbătorilor în închisorile din țară au contribuit într-o anumită măsură la îmbogățirea experienței membrilor conducerii și tovarășilor din activ. În același timp însă, dușmanul dibui unele din metodele noastre conspirative. Ca urmare, se impunea să găsim noi forme și, pe cît posibil, să-l inducem în eroare, să-i zădărnicim vigilența sa ascuțită.

Planul „strategic" general elaborat era simplu. Secretul consta în împărțirea acțiunii în două etape: un început aparent nevinovat, după care urma adevărata ei desfășurare.

Așa cum și prevăzusem, pe noi ne-au încuiat în hambarul de beton.

Supraveghetorilor, în frunte cu Spiridon, li se mai alăturară niște gardiști deghizați. Ca o haită de fiare încolțite, ei pîndeau pe la colțuri, pe sub ferestre, pe la ușile celulelor noastre...

Întreaga închisoare era încercuită. Dincolo de zidurile ei, jur împrejur, se înșiruiau grupuri de polițiști, aduși special din orășelele apropiate mai mici. Echipe de gardiști ocupaseră încă în cursul nopții încăperile direcției, depozitele potrivite pentru un atac fulgerător și locurile cheie ale închisorii principale.

Fură întărite și santinelele. În fruntea lor, fu pus unul dintre cei mai fioroși căpitani.

Închisoarea noastră era aidoma unei cetăți asediate și în același timp cotropite.

Această concentrare masivă a forțelor polițienești și militare contra a o sută, o sută douăzeci de comuniști dezarmați, în mare parte bolnavi, nu putea să nu trezească în noi un sentiment de legitimă mîndrie. De vreme ce reprezentam atît de mult în ochii dușmanului, nu se cuvenea altceva decît să-i justificăm așteptările.

Hotărîrea noastră prindea aripi; rămînea doar ca totul să se desfășoare după planul schițat.

Ne-am trezit devreme... (La drept vorbind, cine oare putuse dormi în acea noapte plină de neliniște!) Ne-am felicitat. Cîțiva tovarăși s-au împodobit, dar nu cu panglicile pregătite, ci cu fîșii din coajă de tei, vopsite, procurate de la ateliere.

Am ținut un fel de consfătuire, fără însă a ne aduna la un loc, ci stînd fiecare la patul său. Nu scăpam din vedere că un ochi viclean pîndește prin vizetă și că fiecare gest al nostru este pe dată raportat direcției, unde făcea sfat „statul-major" al dușmanului, compus din director, căpitan și șeful polițiștilor.

Trebuia să creăm impresia că sărbătorim, dar în același timp să nu le dăm nici un prilej pentru provocări.

Și într-adevăr, am izbutit acest lucru: întrucît n-am protestat că ne-au încuiat acolo, n-am cîntat ca altădată și n-am scandat lozinci, și mai ales — că n-am scos și n-am fluturat drapele roșii la ferestre — dușmanul ne-a lăsat în pace.

La liniştirea lui a contribuit în mod deosebit şi tăcerea deplină (acest aspect era de asemeni prevăzut în planul nostru) care domnea în închisoarea principală! Deţinuţii de drept comun continuau să-şi vadă în chipul cel mai firesc de treburile lor cotidiene — meştereau linguri, jucării, mătănii, jucau cărţi, dormeau...

Se scurseră astfel cîteva ore.

Noi stăteam de asemenea lungiţi în paturile noastre.

Soarele de mai urca mereu pe bolta cerului. Razele sale împrăştiau anume parcă mai multă căldură.

Zîmbeam, gîndindu-ne cît de tare s-or fi lehămetisit gardiştii şi supraveghetorii tot învîrtindu-se de atîtea ore într-o aşteptare plină de încordare în jurul uşilor şi ferestrelor, prin curţi şi culoare.

Sosi şi ora prînzului.

Greva foamei de Întîi mai devenise o tradiţie în lupta împotriva regimului asasin al închisorii. Ani de-a rîndul noi vărsam sau înapoiam mîncarea în această zi. De astă dată însă am primit-o, felicitîndu-i de 1 Mai pe cei de la bucătărie care ne aduceau mîncarea şi prin intermediul cărora ţineam legătura cu închisoarea principală şi cu lumea din afară.

Pesemne că şi „statul-major" se săturase să aştepte.

La un moment dat, se auzi zgomotul cheilor în lacăte, uşa se deschise, şi în prag apăru directorul în carne şi oase.

Pornise omul în recunoaştere.

De fapt, om puteai să-i spui doar într-un mod pur convenţional, deoarece prin întreaga lui înfăţişare el semăna mai curînd cu un şobolan bătrîn şi jumulit: un creştet pleşuv, fără frunte, pornind chiar de la conturul sprîncenelor, o faţă mică, parcă fără oase, creată doar pentru a susţine nasul lung şi coroiat, sub care ţîşneau ca nişte snopi mustăţile.

Aşa şi umbla: cu pas mărunt, cocîrjat, cu nasul repezit înainte. Din cînd în cînd îşi mişca mustăţile, de parcă ar fi adulmecat necontenit.

Un exemplar din acele fiinţe ticăloase în stare să săvîrşească orice de dragul oricărui stăpîn, cu condiţia

ca să răspundă altcineva pentru fapta lor, iar el — şobolanul — să ronţăie în voie seminţe în gaura sa!

— Bună ziua! salută directorul. Şi, dacă binevoiţi... felicitări cu ocazia zilei de 1 Mai!

Şobolanul se uită şi se minunează: oamenii dorm, citesc, joacă şah; ici-colo cei de la cercuri îşi văd de treabă ca în zilele obişnuite — notează semnele stenografice, silabisesc cuvinte în limbi străine. Parcă i se făcu chiar jenă...

— Aşa, da! îi laudă el şovăielnic. D-apăi vă împiedică cineva să vă simţiţi ca în zi de sărbătoare?... Există oare vreun om care la 1 Mai să nu-şi amintească de anii copilăriei... de flori...

Am observat că toţi ticăloşii, pînă şi cei mai bestiali — şefii şi agenţii din direcţia poliţiei — erau întotdeauna conştienţi de superioritatea noastră morală şi, fără să vrea, măsurau cu ea, propria lor cădere, josnicia muncii lor.

Or, tocmai acest sentiment îi împingea mai mult să ne chinuiască de moarte — să ne vadă învinşi, zdrobiţi moraliceşte, egali cu ei.

Gînduri asemănătoare treceau probabil în acea clipă şi prin capul acestui director cu chip de şobolan.

Noi tăceam, îl priveam cu seriozitate, liniştiţi, mulţi, nici măcar nu-şi întrerupseseră preocupările.

Din obişnuita lui siguranţă nu mai rămăsese nici urmă.

— Păi şi eu am fost azi după liliac! rosti el brusc cu un glas piţigăiat, vrînd parcă să se justifice. E doar 1 Mai! Primăvară! De aceea n-are rost să se iste scandal, tocmai acum.

Noi tăceam.

— Sau v-ăţi fi închipuind cumva că eu nu-s om?... Om sînt şi eu! se lăudă el singur, ducîndu-şi palma cu degetele răşchirate la pieptul său supt. N-am nici un interes să vă pricinuesc vouă suferinţe, dar nici n-am chef să mă pomenesc din cauza voastră cu vreo concediere.

Şi, cu totul pe neaşteptate, neprevăzut în planul nostru, dat fiind că ora plimbării încă nu sosise, dar lesne de înţeles după starea directorului, acesta se în-

toarse spre supraveghetorul șef, care stătea în spatele său :

— Spiridoane ! Dați-le drumul să se spele !

Ochii Morții se pierdură de-a binele în găvanele negre ale craniului.

Ne-am înfiorat la gîndul că Spiridon și-ar putea determina șeful să se răzgîndească.

Dar Șobolanul se afla sub impulsul trezitelor amintiri ale copilăriei, despre scufundarea sa în mocirla societății.

— Dă-le drumul ! Dă-le drumul ! În linia lor generală se observă o anumită schimbare ! se adresă el povățuitor supraveghetorilor, vrînd astfel să le arate cît de informat e el în privința muncii de partid a comuniștilor.

Moartea își mișcă buzele sale subțiri, vinețiu, le linse cu vîrful limbii — era limpede că nu aproba de loc gestul șefului său...

Dar ordinul era ordin și n-avu încotro.

Se feri și-i făcu loc să treacă.

În prag, Șobolanul se mai întoarse o dată și le strigă deținuților :

— O să căutați voi cu lumînarea un director ca mine !

Gardienii ne dădură drumul, și noi ne risipirăm ca întotdeauna în fundul „mormîntului". Unii tovarăși încercară chiar să glumească, dar glumele lor nu le băgă nimeni în seamă. De data asta nici Damian nu se apucă de joacă ; conform indicațiilor conducerii „copiii" rămaseră să curețe atelierul, deși se rugaseră stăruitor să fie și ei lăsați să participe la acțiune.

Am schimbat o privire cu Todor. De cum ieși, el grupă oamenii din „apărarea circulară", tovarăși solizi, tot unul și unul, care își puseseră pe sub haine și cite unul sau două cojocele ori pufoaice.

Am căutat din ochi supraveghetorii — se așezaseră pe vine la umbră, sub ferestrele hambarului orientate spre poarta „mormîntului". Doar Spiridon mai dădea semne de neliniște ; se foia de colo-colo, fără să ne privească, fuma și sălta din cînd în cînd din umeri, ca și cum ar fi potrivit pe ei o povară nevăzută.

Noi urma să ne strecurăm în curtea mare, mărginită de clădirea direcției, spital, diversele ateliere și fațada închisorii principale.

M-am ridicat.

În următoarele două-trei clipe țîșniră și ceilalți tovarăși așezați sau lungiți pe pămînt. Ne-am repezit cu toții glonț spre poarta ce dădea în curtea cea mare, împodobindu-ne din mers pieptul cu panglici mari, roșii. Poarta era largă; pe aici pătrundeau de obicei căruțele și camioanele spre ateliere.

Supraveghetorii săriră ca arși de la locurile lor și prinseră a flutura amenințător bastoanele:

— Stai! Stai! Înapoi! Încotro? Înapoi!

Dar cît ai bate din palme, fură măturați din calea șuvoiului năvalnic. Moartea o zbughi, pitindu-se într-un cotlon sub turnul de observație — nu ne-am putut dumiri dacă el sau soldatul de sus a tras, pentru a da alarma.

Poarta fu deschisă într-o clipită. Gardienii care păzeau în spatele ei fură de-a dreptul uluiți, văzînd mulțimea de deținuți năpustindu-se în curte; astfel izbutirăm, nestingheriți să închipuim o coloană compactă, largă și solidară de demonstranți.

Damian scoase din cracul lung al pantalonului bățul cu steagul înfășurat. Todor îl desfășură și porni în fruntea coloanei.

Cîteva glasuri începură să cînte în același timp:

Sculați, voi, oropsiți ai vieții!
Voi, osîndiți la foame, sus!

Ca un torent nestăvilit se revărsară și glasurile celorlalți:

Să fiarbă-n inimi răzvrătirea,
Să-nceapă al lumii vechi apus!

Cîntecul se înălță în văzduh, năvălea printre gratiile celulelor imensei închisori, răzbind pînă la cei mai de sus etaj, zbura peste ziduri spre cartierele muncitorești.

Palizi de emoție, cîntăreții se uitau unii la alții. În ochii lor stăruia o neclintită forță, iar bucuria le umplea inimile.

Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,
„Internaționala"
Prin noi s-o făurim !

Acum nu-mi amintesc cu de-amănuntul ordinea strictă a celor petrecute în acele clipe de neuitat...

Îl zăresc la fereastra deschisă a direcției pe șeful polițiștilor agitînd revolverul și strigînd ceva gardienilor săi ; ce anume le spunea nu pot deslușì din cauza cîntecului. Apoi el își ridică revolverul și trage un foc în albastrul cerului.

Din locuri răzlețe răsună alte împușcături ; noi însă pășim înainte, cîntăm, în vreme ce bubuiturile, închipuind un ritm aparte. acompaniază marșul nostru de luptă :

Porniți înainte tovarăși !
Cu sufletu-n lupte-oțelit !
Din închisoare noi iarăși
Gata de lupt-am ieșit.

Directorul a dispărut. (De cum a văzut că dăm buzna spre poartă, a intrat repede în locuința sa, și-a înșfăcat copiii, și-a chemat nevasta să vină după el și s-a înapoiat de abia după ce i-a adăpostit într-o casă particulară, învecinată cu închisoarea).

Șeful polițiștilor, urmat de căpitan, au coborît sărind treptele de la intrarea direcției și s-au îndreptat în fugă să-și regrupeze forțele.

La gratiile spitalului, la ateliere, depozite și bucătărie, la vechea „secție de femei" din curte, peste tot bărbați și femei, bolnavi și sănătoși dau din mîini, agită baticuri, șepci, rîd, scandează urări pline de bucurie.

Iar sus, deasupra capetelor noastre, la etajele închisorii principale, înfloresc unul după altul macii roșii ai steagurilor pregătite pentru sărbătoare. În afară lor,

din multe celule sînt coborîte brîie roşii ţărăneşti de cîţiva metri lungime.

Toată închisoarea răsună de strigăte şi cîntece.

Nu mai există pereţi de piatră, celule şi turnuri! Să se ştie că astăzi e sărbătoarea cerului albastru, a cîntecului şi a steagurilor roşii!

Coloana noastră se adună în semicerc în rînduri strînse sub ferestrele direcţiei.

Începea mitingul.

Todor sări în capul scărilor, ridică sus steagul cu mîna dreaptă, îl desfăşură în semn de salut pentru celelalte steaguri, salută şi el, cu pumnul strîns al mîinii drepte, iar vocea sa tunătoare de muntean răsună între zidurile închisorii:

— Tovarăşi şi tovarăşe! Trăiască 1 Mai! Ura, tovarăşi!

Mulţimea izbucni în puternice urale.

Din celulele închisorii s-auzi mai întîi un glas, două, apoi numeroase strigăte de „ura", care se contopiră, răzbind cine ştie pînă unde, dincolo de acoperişurile clădirilor. (Acest „ura" îi strînsese pe tovarăşii avertizaţi din cartierele învecinate. În jurul închisorii fuseseră ridicate cîteva tribune improvizate şi multe din împuşcături răsunau, de fapt, în afara zidurilor ei.)

În acea zi Todor se dovedi a fi un neîntrecut orator!

— Autorităţile fasciste ne-au închis în temniţe sumbre! striga el sub steagul desfăşurat. Dar să ştiţi, fiare sălbatice, că nici pe pămînt, nici în ceruri nu există o forţă care să ne poată despărţi de partidul nostru, de clasa noastră muncitoare, de poporul nostru! În ziua de 1 Mai noi ne manifestăm solidaritatea cu toţi oamenii muncii în luptă pentru doborîrea dictaturii fasciste, pentru eliberarea poporului bulgar!

Am continuat în cor:

— Jos cu monarhofasciştii! Jos cu teroarea poliţienească! Trăiască Partidul Muncitoresc! Trăiască 1 Mai!

Dar între timp, duşmanii îşi veniseră în fire. Îşi strînseră forţele şi se năpustiră asupra noastră din toate părţile.

Şeful poliţiştilor apucă o puşcă de ţeavă şi, gonind în fruntea bandei sale, izbeşte din răsputeri la întîmplare. Tovarăşul lovit urlă de durere. Tovarăşii apropiaţi se reped să apuce puşca ce se ridică pentru a doua lovitură, dar asupra lor se năpustesc paturile puştilor, revolverele şi bastoanele întregii haite.

Îşi ies din minţi şi supraveghetorii, iar ei au experienţă în ceea ce priveşte împrăştierea grupelor de protest. Toţi sînt înarmaţi cu revolvere, dar acum operează cu bastoanele lor scurte, ferecate la capăt cu inele de fier.

Ne apărăm, pe cît putem, cu pumnii, cu picioarele, dar mulţi au capetele sparte şi feţele însîngerate. Cu toate acestea, nu am permis ca grupul nostru să fie împrăştiat.

— În această zi — răsună vocea lui Todor — în Uniunea Sovietică defilează în rînduri strînse două sute de milioane de luptători... S-apropie socialismul, tovarăşi !... Tovarăşi ! Lupta cere jertfe grele şi noi sîntem gata să le dăm !... Trăiască Armata Roşie !

— Trăiască ! strigă tovarăşii cu gurile pline de sînge.

— Jos cu asasinii poporului !

— Hu-o !... Hu-o-o ! strigă arestaţii din ateliere, de la ferestrele spitalului.

Toate celulele s-au transformat în peşteri clocotitoare din care răzbesc neîntrerupte huiduieli.

A apărut şi directorul. L-am zărit pentru o clipă prin fereastra deschisă — telefona în oraş după alţi ciomăgaşi. Apoi l-am auzit strigînd de la geam :

— Pocniţi-i !... Pocniţi-i ! Mama lor !... A-aşa !... Mai trăsneşte-l o dată ! Arde-l ! Arde-l !

Ofiţerul bestial şi-a rînduit soldaţii. Lanţul lor dublu porneşte cu baionetele puse la arme. Baionetele strălucesc acum foarte aproape, iar căpitanul nu dă ordinul de oprire.

Dar nici tovarăşii aflaţi înspre partea din care înaintează soldaţii nu se dau înapoi. Unii îşi dezvelesc chiar pieptul şi-l întind în faţa baionetelor.

Şi toţi strigă :

— Băieți, opriți-vă !... Noi sîntem frații voștri !... Pentru voi luptăm !... Întoarceți-vă la cazarmă !

Soldații n-au încotro, mai departe nu pot înainta, se opresc și fără a primi comanda. Mulți se dau îndărăt, iar un tinerel slăbuț, nefiind în stare să se stăpînească, izbucnește în plîns, se ghemuiește la pămînt și își ascunde fața în palme.

Ofițerul urlă și-și agită revolverul, de parcă ar porni la luptă împotriva unor cotropitori ai țării.

— Înainte !... După mine !... După mine !

Dar rîndurile sale se învălmășiră. Soldații se îngrămădeau în jurul tînărului ce se zvîrcolea în țărînă, cum se îngrămădește o turmă speriată în jurul unui cadavru sfîșiat de o fiară. Ofițerul însuși era atît de descumpănit, încît mai întîi tăbărî asupra soldaților, lovindu-i cu pumnii și cu picioarele, ca mai apoi să tăbărască asupra demonstranților. Îl urmară doar cei doi subofițeri ai săi.

Pe terasa din fața intrării direcției, țîșniră pe neașteptate supraveghetorii. Spiridon se repezi și sfîșie pînza drapelului. Todor fu luat prin surprindere — se întoarse și încercase să-l apuce de beregată pe odiosul supraveghetor, dar un alt gardian îl izbi în creștet cu bastonul său ferecat cu fier la capăt și oratorul nostru se prăvăli cu fața spre terasă.

Se iscă o nouă încăierare. Moartea smulge repede drapelul din mîinile fără vlagă ale lui Todor. Eu reușesc să apuc de coadă, dar lemnul se rupe. Moartea o ia la picior să se furișeze cu pînza în încăpere. Atunci, Damian cel lung întinse mîna, îl înhață de cracul pantalonului și-l trage pe trepte în jos. Cîțiva pumni, lovituri de picior și drapelul ajunge din nou în mîinile noastre.

Urc în goană treptele și strig :

— Tovarăși, încetați... Încetați !... Retrageți-vă în celule !

Atunci i-apucă de-adevăratelea pe gardieni turbarea.

N-aveam în nici un caz voie să ne împrăștiem. Acțiunea pe care am inițiat-o în mod organizat, trebuia sfîrșită în același mod pentru a dobîndi o deplină victorie politică și morală. Ne-am înlănțuit zdravăn unii de alții și am format rîndul din capul coloanei. Pe dată făcură și ceilalți același lucru, deoarece numai astfel

ne putem lua răniții și tovarășii zdrobiți în luptă. Unii au încercat să-l ridice și pe Todor, dar el zăcea nemiscat ca un cadavru. Au dat să-l tîrască după ei. Dar ei sînt ultimii — supraveghetorii și gardienii se năpustesc, lovindu-i cu turbare și Todor rămase pe trepte, unde cu puțin în urmă răsunaseră cuvintele sale, în care spunea că lupta necesită jertfe...

— Să cîntăm... trebuie să cîntăm... bolborosesc, dar gura nu mi se deschide.

Încep alții să cînte...

Intonează un vechi cîntec de al nostru, a cărui irezistibilă forță aș vrea să dăinuie, din generație în generație, pînă în timpurile luminoase ale comunismului victorios :

Cîntul nostru azi răsune,
Cînt într-a muncii slăvire !

Am simțit cum mîinile care le strîngeau pe ale mele se înfioară. Mi-am recăpătat glasul și-am prins a cînta împreună cu ceilalți :

Slavă muncii și cinstire !
Inimile să ne-aline !

Și, într-adevăr, am simțit în inimi o alinare ! Am prins puteri ; înaintăm în pas de marș.

Nici măcar nu ne apărăm. Mărșăluim cu fruntea sus și cîntăm. Dușmanii, care au prins curaj, se năpustesc asupra noastră din toate părțile, croindu-ne cu paturile armelor, cu bastoane, cu ce le cade la îndemînă. Pînă și Șobolanul gonește după noi cu bastonul său...

Dar poarta spre „mormînt" e încuiată. In fața ei s-au strîns o mulțime de gardieni, cu ofițerul, subofițerii și supraveghetorii — țin cu tot dinadinsul să destrame mănunchiul nostru solidar. Nu vor să admită că sînt înfrînți. Pășesc năucit, rănit și simt că dacă am slăbi strînsoarea, colectivul s-ar destrăma. Am fi împrăștiați, hăituiți cu rîsete sălbatice prin curte, și ne-ar strivi în bătaie pe fiecare în parte...

În clipa aceea, dinaintea porții se petrecu un lucru pe care nu-l voi uita pînă la capătul zilelor mele... „Co-

piii" noștri, elevi-comsomoliști ieșiseră să vadă prin crăpăturile scîndurilor ce se întîmplă dincolo în curte. Și-au dat imediat seama ce capcană ni se întinde; și erau numai șapte inși elevi de clasa a cincea și a șasea!... Pe loc au și luat o hotărîre. Au năvălit spre poartă și-au prins a izbi din răsputeri într-însa. De cum se deschise, săriră toți în spinările soldaților și polițiștilor. Plîngeau, se-nțelese, urlau, de ai fi zis că se năruie cerul. În primul moment dușmanii s-au cam pierdut cu firea, și, după toate probabilitățile, asta se datora nu atît atacului venit din partea opusă, cît faptului că aveau în fața ochilor niște elevi îmbrăcați în uniformă școlară...

Ne-am repezit cu toții, am spart cordonul, luînd și „copiii" cu noi...

După două-trei minute, în care mai avură loc cîteva încăierări de avangardă, ne-am retras în hambar.

Ochii multora nu-și recăpătaseră încă vederea. Mîinile pline de vînătăi, vlăguite, nu mai aveau nici măcar puterea să șteargă picăturile de sînge ce șiroiau pe obraji.

— Măi, ce mai bat! exclamă un flăcău care „sărbătorea" pentru prima oară ziua de Întîi mai în închisoare.

În glasul său era atîta durere, încît nu puteai să-ți dai seama, dacă glumește, sau se minunează într-adevăr de măiestria bătăușilor.

— Ia privește, nea Peșo, privește! își arătă un alt tînăr batista, ca să se laude. Dacă o storc, umplu un căuș de sînge.

Nea Peșo, unul din bătrînii noștri veterani îi zîmbi și dădu semnificativ din cap, pipăindu-și propriile sale cucuie de pe frunte și creștet.

— Nimic de zis, bat! răspunse el filosofic. Fir-ar ei să fie! Dar tu ce, ai crezut că așa lesne devine omul comunist?...

— Dar stai, nea Peșo! se dezvinovăți flăcăul. Eu nu am vrut să spun asta...

— Știu, știu, zise împăciuitor nea Peșo. Și eu am pățit la fel prima oară, așa că-o țin prea bine minte... În ceea ce privește sîngele — urmă el — treaba asta i-a preocupat și pe bunicul Marx și pe bunicul Engels:

tocmai pentru sîngele care urma să fie vărsat ei au ales culoarea roşie pentru drapelul nostru.

Cuvintele veteranului reîntorc vigoarea celor mai puţin încercaţi. Ochii se luminează, flutură tremurînd zîmbete...

Începu „reparaţia" generală. „Doctorii" — ei înşişi frînţi în bătaie — nu ştiau cui să-i vină mai întîi în ajutor.

Dar învingătorii se vindecă lesne.

Prind a se înfiripa discuţiile : istoriseşte fiecare ce a văzut, de ce a avut parte, cum a lovit şi cum a fost lovit. Şi, în ciuda vînătăilor şi rănilor, totul se povesteşte rîzînd. Dar un asemenea rîs, că faţa se crispează de durere.

Eram neliniştiţi doar în privinţa lui Todor. Şi nu în zadar — ni l-au aruncat abia a doua seară mai mult mort decît viu.

— L-am prelucrat ca să vă fie tuturor învăţătură de minte ! spuse unul din supraveghetorii ce-l aduseseră.

Călăii îl stropiseră cu apă, să-şi vină în fire, apoi îl snopiră iarăşi şi iarăşi în bătaie.

Cînd „doctorii" l-au dezbrăcat să-i vadă rănile, am rămas cu toţii înmărmuriţi de groază. Nu avea un loc teafăr. Carnea lui era zdrobită, plină de vînătăi şi sînge închegat... Dacă nu se luau măsuri urgente, rănile ar fi început în mod sigur să puroieze.

„Doctorii" hotărîră să aplice medicina populară : să-i facă oblojeală dintr-o piele proaspătă de animal. Dar de unde să iei această piele ? Aveam doar o singură sălsălbăticiune...

— Iepuraşul ! strigă brusc vînzătoarea de la raionul de carte rusă al librăriei din Sofia.

Prinseră a se mişca în fotoliile din jurul căminului şi ceilalţi ascultători al generalului.

Numai vînătorul-gazdă rămăsese cu faţa sprijinită în palme. Stătuse în poziţia asta tot timpul cît durase povestirea, de parcă ar fi vrut să-şi imagineze mai bine cele istorisite de vechiul său prieten.

— Da, răspunse generalul. Iepuraşul trebuia jertfit.

Damian, principalul ocrotitor al bietului urechilă, acceptă hotărîrea fără să scoată un cuvîntel. Dar se prăvăli în pat și cîteva zile nu mai vorbi cu nimeni. Se întristară și „copiii".

Și oare numai ei ?

Vă puteți imagina : dintre toți vitejii noștri — aveam unii care se războiseră în nenumărate rînduri cu poliția — nu se găsi nici un voluntar care să taie și să jupoaie sălbăticiunea : ziceau că le e milă, că se obișnuiseră cu ea și că nu se pricepeau să taie iepuri...

Ba veniră chiar cu ideea ca să decidă conducerea cine anume să înfăptuiască această operație sfîșietoare.

Ce fel de secretar m-aș mai fi numit dacă aș fi pus conducerea să se ocupe de chestiuni atît de mărunte !... M-am văzut silit să dau exemplu personal. L-am apucat de urechiușe pe micul sol al primăverii, i-am desprins panglicuța roșie și l-am dus la bucătărie...

Todor s-a înzdrăvenit... Dacă nu credeți — zîmbi oaspetele ce povestea — aveți putința să-l întrebați pe el personal !

Și generalul schiță un gest cu mîna, spre vînător, organizatorul agapei din astă seară.

— Da ! m-am înzdrăvenit ! ridică el deodată fața din palme.

Vînzătoarea sări din fotoliu. Se săltară uluiți și ceilalți ascultători.

— Dar cum ?... Cum e posibil ? Tovarășe administrator e adevărat ? Doar dumneavoastră vă spune Ivan ?

— Ivan... Todor... Gavril ! Nu pot să înșir toate numele pe care le-am schimbat în viață... Numele era fals, în schimb povestirea-i adevărată de la primul pînă la ultimul cuvînt... Afară doar de locul în care a spus că pățania cu ursul din Munții Rodopi e o scornitură de-a mea. Nu-i adevărat ! Eu am doborît într-adevăr ursul în prăpastie numai cu alice pentru vînat iepuri.

— Te cred ! Te cred ! rîse generalul. Dar și tu trebuie să mă crezi că din noaptea aceea eu nu pot să mă ating de carne de iepure... Și-acum, hai noroc !

— Noroc, tovarășe general !... Noroc, tovarășe Ivan, adică tovarășe Todor !

Paharele răsunară armonios în noaptea de iarnă.

CEL MAI NĂTĂRĂU DIN TOT JUDEȚUL

Povestea mea e scurtă.

Sînt apicultor, ba chiar un fel de instructor în probleme de apicultură. Activist pe tărîm obștesc, întemeietor al primei mari cooperative apicole din regiune.

E o vorbă din bătrîni :

„În prisacă printre stupi chiar și prostul mai prinde la minte !"

Trăiește el un an-doi în colibă, apoi începe să bage de seamă minunata organizare a colectivului înaripat. Vede novicele cît de neobosit trudesc aripioarele sprintene, cum nimicesc făr'de milă chiaburii-trîntori și, oricît de nătîng ar fi, începe să compare, să tragă concluzii... Iar în cele din urmă, ajunge nu înțelept, ci filosof în toată regula !

Cu mine însă lucrurile s-au petrecut taman viceversa.

Am trăit douăzeci și patru de ani printre stupii de albine, dacă nu punem la socoteală anul petrecut în lagăr, fiindcă scrisesem niște manifeste antihitleriste. Un sfert de veac am urmărit eu viața albinelor, am studiat-o, am comparat-o cu viața oamenilor, am tras concluzii sociologice, ca în cele din urmă să constat nu numai că nu m-am făcut mai înțelept, ci sincer vorbind, am ajuns să fiu cel mai nătărău din județ — un *scotch thistle*.

Apicultura, această veche și slăvită îndeletnicire a slavilor, nu-i chiar atît de simplă ; uite stupii, scoate mierea ! cum își închipuie pesemne unii cînd umblă cu lingurița în borcan. Ea constituie o mare știință și reclamă o și mai mare practică : ascultă, privește, ia, în-

călzește, hrănește suplimentar, iernează, lipește, mută, deschide, închide, lecuiește, afumă, roiește, alungă, prinde, scoate, sortează, întoarce, toarnă, golește, topește, numără — aproape că nu-ți ajung verbele pentru a înșira toate grijile prisăcarului, pînă s-ajungă să scoată mierea cu linguriţa.

Cea mai grea însă dintre ele rămîne păscutul albinelor.

De ce s-o fi numind „păscut" saltul gingaș al albinelor din floare în floare, de vreme ce bineștiut e că albina nu-i nici oaie, nici vită, m-am mirat și eu.

— Auzi, „păscut!"

Cuvîntul ăsta-i de-a dreptul jignitor pentru nobila noastră profesie. Ea dăinuie din timpuri străvechi cînd existau păduri fără număr și pășuni pestrițe și suculente. Dar focurile stîrnite și sobele nesățioase au prefăcut pădurile în scrum; plugurile au arat pășunile — așa că s-a terminat cu păscutul din belșug și pentru vite, și pentru albine.

Iată de ce m-am bucurat cînd am citit că în Uniunea Sovietică, urmînd sfatul savanților, colhoznicii au introdus sistemul asolamentelor. Adică, dacă semeni într-un loc în primul an griu, porumb sau floarea-soarelui, în anul următor pe acel loc să cultivi trifoi, sau felurite plante melifere cu flori parfumate. Această alternare are o foarte mare însemnătate pentru sol: ea contribuie la regenerarea lui și asigură recolte nebănuit de bogate.

— Atunci se va înstăpîni pe pămînt raiul albinelor și al prisăcarilor, strig eu. Cînd se vor uni în cooperație și toți micii noștri proprietari, o să ne putem și noi permite să trecem la sistemul rotației culturilor!

Știți că în clipa în care te încearcă bucuria, simți nevoia s-o împărtășești primului om întîlnit în cale.

Iar acesta — ca un făcut! — se întîmplă să fie Diko Geambazov, fostul nostru morar, exportator și moșier. Bogătaș în lege: o moară cu șase caturi la gară, nenumărate apartamente la Sofia, vilă la Gorna bania, vilă pe malul mării, la Varna, și moșie pe fostele domenii ale beiului, acaparate încă de unchiul său, bătrînul Geambazin, dar dublate de fiu și nepoți prin aca-

pararea petecelor de pămînt ale bieților săraci din regiune.

Măreție apusă.

Puterea populară i-a luat totul. A rămas doar cu casa cea veche din sat și nădejdea în bomba atomică a americanilor.

Dar viclean, fără pereche, blestematul!

— Poporul a dat — poporul a luat! zîmbește el, ca și cum nu i-ar părea cîtuși de puțin rău după bogățiile pierdute și după viața de huzur pe care o ducea la noi și în străinătate.

Se retrăsese grabnic la țară cu întreg familionul, înainte de a fi dislocat din Sofia, se aciui acolo și, pentru a-și masca obîrșia, s-apucă de apicultură. Așa s-a și trecut în documente: apicultor! Nevinovată ocupație!... Poți să rabzi, pitulit între stupi, să papi bănuții dosiți și să aștepți răbdător desfășurarea favorabilă a climatului atomic internațional.

El n-o spune în gura mare, dar noi îl știm: ascultă cu regularitate vocea neagră a Americii.

Iar fii-sa, Perla, care a absolvit colegiul american, și-a pus basmaua de țărancă. Dimineața se duce la primărie, și le-ajută celor de-acolo, bate la mașina de scris. Cînd se întoarce acasă, se tolănește în fotoliu și se delectează cu citirea revistelor americane vechi și a celor de modă.

Eu și Diko Gcambazov ne situăm pe poziții de clasă bine delimitate, deși pe linie de apicultură întreținem relații de două sau trei ori pe săptămînă, el vine la stupina cooperativei să deprindă tainele noii sale meserii. N-avem încotro, căci există în acest sens o hotărîre foarte strictă a guvernului: să li se acorde sprijin tuturor producătorilor particulari, pînă li s-o coace tigva, să intre benevol în cooperativă. Iar Diko e doar și el producător, nu? Apicultor!

Cum spuneam, i-mpărtășesc taman lui prima mea bucurie. Îi spun ce minuni apicole se vor întîmpla după ce vom introduce sistemul asolamentelor și cum o să se prefacă în realitate vechiul basm popular, despre izvorul abundenței. Nu mai sînt tînăr de acum, dar capul mi-era pur și simplu mistuit de visuri:

— Îți imaginezi mata, domnule Geambazov ?... Iată, cum e, bunăoară, satul nostru cu grădina aia mare în fața sfatului popular. În mijlocul grădinii, o cișmea. Cu două șipote. Dintr-unul curge lapte, din celălalt, miere. Copiii se joacă cît se joacă, apoi se reped la cișmea. Răsucesc robinetul și își umplu paharele — fie cu lăptișor, fie cu miere, sau poate cu amîndouă laolaltă. Comunism, domnule Geambazov !... Ce generații or să crească, nu ? De viteji tot unul și unul ! Cu miere hrănite !

— Da-a-a... îngîna Diko cu glas mieros, clătinîndu-și cocul de femeie de pe creștet ; obișnuia să-și strîngă părul lung de pe ceafă și tîmple și să-l răsucească sus sub formă de coc, spre a-și ascunde țeasta lucioasă cheală. Am auzit și eu ceva despre sistemul asolamentelor folosit de ruși... își arcui el în jos colțurile buzelor sale groase.

„Tu, muiere, habar n-ai ?“ mă gîndesc eu în sinea mea, ascultîndu-l cum se preface.

— O fi bine, nu zic, urmă el. Numai că mi se pare destul de grea treaba asta. Pînă acum semănam doar grîu, de-acu incolo însă o să semănăm și iarbă precîte constat... Nu știu ce să zic : ară, seamănă, adună rodul, iar seamănă... Stai, stai ! mă oprește Diko cu mîna, cînd vede că eu încep să mă încrunt. Prevăd că ai să-mi zici : mai las-o cu propaganda dumitale americană ! După cum bine știi, eu nu m-am ocupat niciodată de politică. Dar de vreme ce ai adus vorba de ierburile pe care au să le semene rușii, să-ți vorbesc și eu de o nemaipomenită plantă americană. Mi se pare mai potrivită pentru condițiile noastre...

Și Diko se apucă pe îndelete să preaslăvească această grozavă și nemaipomenită plantă meliferă americană. După ce s-a dezvoltat, nu mai are nevoie de nici un fel de îngrijire. Crește pe toate maidanele, și, lucrul cel mai de seamă, înflorește în august, cînd nu numai florile, dar și frunzele copacilor se usucă. Dintr-o singură floare de a ei albina strînge un pahar de nectar !

— Ce asolamente ! își luă Diko avînt cînd văzu că eu manifest într-adevăr interes pentru spusele lui. Iată ! se scotoci el în buzunare să-și găsească notesul.

Perla, fii-mea mi-a tradus reclama cuvînt cu cuvînt! Numele, adresa, totul cu de-amănuntul!

Citesc reclama. Numele latin al vestitei plante melifere era „Onopordon acanthium", iar cel englezesc — „Scotch Thistle". Din fiecare floare, scria acolo, albinele strîngeau într-adevăr cîte un pahar de miere...

— O sută de mii de flori, o sută de mii de pahare! începu să facă socoteală Diko, tînăr prisăcar, dar bătrîn tîlhar. Trei zeci de mii de kilograme pe puţin! Cîte două leve jumate pe chil, dă-ţi singur seama la cît se ajunge. Doar stupi să ai. Scrie, Marine, să ne trimită doar o cutiuţă de seminţe! Te rog pe tine, că dacă scriu eu, or să spună: ia uite-l, are legături cu americanii!... O să trimitem scrisoarea prin fratele meu din New York, strada 134, nr. 37. Acolo el o să plătească cheltuielile, iar timbrul pentru străinătate îl plătesc eu.

Asa afacere mai merge! gîndeam în sinea mea. Înfloreşte în august şi produce un pahar întreg de nectar... De ce, la urma urmelor, să nu cerem şi noi puţină sămînţă, nu? Că doar n-o cultivă Truman? Ci ţărani ca şi noi!... Ş-apoi, cîte plante n-au luat americanii din Europa? Nu ştiu eu istoria cu grîul rusesc din Cuban cu care se hrăneşte azi toată America? Dacă reuşim astfel să fortificăm apicultura noastră, pînă s-o introduce şi la noi sistemul asolamentelor?...

I-am scris noi lui Anghel Geambazov, negustor de tutun, strada 134, New York. Toată iarna am aşteptat răspuns, iar astă-primăvară am primit seminţele. Erau puse într-o cutiuţă pestriţă lăcuită, cu indicaţii foarte amănunţite privind cultivarea lui *scotch thistle*.

Indicaţiile ni le-a tradus Perla Geambazova. după care eu am şi trecut la acţiune.

Am cerut şi am primit ajutor deplin de la conducerea gospodăriei. Cu toate protestele lui Doncio, grădinarul, mi s-au dat cam jumătate din ramele lui de sticlă cu care acoperea răsadul timpuriu de legume.

— Or fi ele piperul şi roşiile importante, i-am explicat eu lui Doncio, dar nici ştiinţa nu-i mai prejos. Noi trebuie să privim înainte! Eu, Doncio, voi face o experienţă ştiinţifică de mare însemnătate pentru în-

treaga economie bulgară. Da, Doncio, da ! Oamenii înțelepți învață chiar și de la dușmanii lor.

— D-apoi cine să aibă ceva împotriva științei ? se dădu Doncio bătut. Am să acopăr răsadul cu rogojini...

Am luat eu ramele, le-am dus la prisacă, am ales locul cel mai frumos, l-am săpat, l-am gunoit, l-am acoperit cu sticlă și am semănat prețioasele semințe.

Iar între straturi, am înfipt o tăblie cu inscripția :

ONOPORDON ACANTHIUM
SCOTCH THISTLE

Dacă-i experiență, apoi să fie întocmai după toate regulele științei.

Trecu o săptămînă, trecură două, trei — dar nici o sămînță nu încolțea. Lumea din sat, mai ales tineretul, aștepta cu nerăbdare să vadă ce-i cu acest *scotch thistle*. Ce minune o să apară de sub sticlele noului răsad din stupina cooperativei ? S-au interesat chiar și de la oraș : de la secția agronomică, de la Zemsnab...

M-am îmbolnăvit.

Am lăsat baltă prisaca.

Și mă mai pomenesc și cu Diko ăsta că vine să-mi ațîțe neliniștea : am greșit, cică ceva ! N-am semănat sămînța cum trebuie !...

Mă culc seara și somnul meu e străbătut numai de coșmaruri ; se făcea că onopordonul ăsta a crescut în creierul meu, ajungînd la înălțimea unui stat de om și că pornește de acolo peste cîmpii, mărșăluind în formații ostășești.

Pe fiecare floare stă cocoțată cîte o albină mare cît o cioară și croncănește taman ca cioara :

— Cîr-r !... Cîr-r-r !...

Mă trezesc leoarcă de sudoare.

Oh, ce ne-am mai bucurat cînd la sfîrșitul lui mai au apărut primele firișoare verzui și gingașe !

Soarele prinse a dogori, iar ele căutau în sus spre acoperișul de sticlă. Începură să li se onduleze și frunzele...

Împreună cu răsadul creștea și bucuria mea : am să strîng semințele și am să le împart doar cu prietenii

prisăcari, ca să fiu sigur că şi ei, la rîndul lor, le vor înmulţi fără să piardă nici o sămînţă.

Apoi le vom semăna pe cîmp, în grădini, la marginea drumurilor, să crească *scotch thistle* sub cerul nostru albastru şi să vadă ce înseamnă ospitalitatea slavă!

Roiurile de albine au să bîzîie şi mai vesel, vor încărca fagurii cu miere — cîte un pahar de la fiecare floare! Chiar de n-o fi cîte un pahar, dar cîte o linguriţă tot o să fie!...

Cînd se întorc de la cîmp, cooperatorii trec pe la prisacă, se uită la răsaduri, comentează...

— Seamănă cu scaietele, înclină ei cu gravitate din cap.

— Ăsta nu-i scaiete! îi repede Diko Geambazov. E o plantă tropicală! Cactus!

— Cactus-mactus, om vedea noi, bombăne pe sub mustăţi neîncrezători sătenii noştri.

Trecu iunie. În iulie am mai împrăştiat peste onopordoni care şi aşa creşteau văzînd cu ochii, o găleată-două de îngrăşăminte artificiale, iar în august, cînd florile de pretutindeni se ofiliră, şi albinele zburau de pe o floare pe alta doar aşa, în treacăt, înflori *scotch thistle* — făcu nişte flori mari, bătute, de culoare trandafirie şi ţepene ca nişte pămătufuri de bărbierit.

Am adresat pe dată din partea cooperativei o scrisoare cît se poate de oficială către sfatul popular regional: rugam să se constituie o comisie care să aprecieze roadele experienţei noastre ştiinţifice...

Cei de la oraş manifestau un interes deosebit de mare. Ca niciodată, pînă atunci, comisia sosi chiar a doua zi; din ea făceau parte agronomul regional, directorul de la Zemsnab, instructorul de la secţia agricolă a comitetului regional, ba au mai chemat pînă şi un redactor al ziarului regional, să scrie un reportaj.

Ne-au dat de ştire că vin, şi asta se întîmplă să cadă chiar într-o zi de duminică, aşa că îşi dădu întîlnire tot satul.

Ne-am îndreptat în masă spre prisacă.

Diko Geambazov păşeşte în rîndul din faţă. E bucuros nevoie-mare: pe de o parte, a făcut prin mine re-

clamă americanilor, iar pe de alta va fi cotat și ca un bun patriot.

Agronomul intră în locul îngrădit, după el intră instructorul și directorul — și ei oameni cu studii medii agricole. Se uită comisia la plantele mele hrănite cu bălegar și îngrășăminte artificiale, ce se ridicau într-adevăr pînă la piept. Agronomul se încruntă, s-apleacă, citește inscripția în limba latină de pe tăblia înfiptă în pămînt și deodată pufnește în rîs... Și rîde, și rîde omul, gata parcă să moară de rîs nu alta. Și deodată cu el prind a hohoti și ceilalți membri ai comisiei.

— Onopordon !... Ha-ha-ha !... *Scotch thistle* ! Ho-ho-ho !... tuna din pieptul agronomului. Auăleu, nea Marine !... Auăleu, m-ai făcut să mor de rîs !

— Nu-i nimic de rîs aici ! se repezi la ei Diko, căci eu, descumpănit de rîsul lor, nu mai eram în stare să scot o vorbă.

— Așa crezi ? se întoarse agronomul și zîmbetul pieri de pe fața lui ca prin farmec. Nu numai că-i de rîs, domnule Geambazov, dar e și jalnic și prostesc. Reclamă americană ! Cît despre dumneata, ce mai, n-avem ce discuta, dar cum de s-a lăsat prostit nea Marin ? Tovarăș înțelept și respectat ! N-ai văzut, nea Marine, se întoarse el spre mine, glăsuind în fața întregului sat. Păi planta asta pe care dumneata ai îngrijit-o ajungînd de ocara lumii, e scaietele nostru, scaiul măgăresc, cel mai obișnuit !

Și în clipa aceea se așternu pe rîs tot satul — tineri, bătrîni, babe, copii, femei, bărbați, cooperatori, particulari — toți rideau cu gura pînă la urechi !

Doar tovarășul instructor se încruntă, fulgerîndu-mă cu o asemenea căutătură, că îmi venea să mă desfac în clipa aceea în atomi și să explodez, ca să nu mai rămînă nici urmă din mine !

Agronomul rupse unul dintre scaieții mei bine hrăniți, îl arată mulțimii adunate și lămuri că „Onopordon acanthium“ e denumirea latină a scaietelui, care, și fără răsadul nostru, umple toate cîmpiile, iar celălalt nume, cel englezesc, Scotch thistle înseamnă scaietele-boului.

— Auzi domnule Geambazov ? Scaietele-boului ! Ia-l, îi întinse agronomul scaietele rupt fostului fabri-

cant. Împodobește-te cu el ! Fă și dumneata la fel, nea Marine. Să-ți fie de învățătură, ca să nu uiți ziua cînd te-ai luat după reclama americană. Că mîine-poimîine comercianții americani s-ar putea să vă vîndă și baligă de cal în loc de medicamente. Dați-o încolo de treabă...

Comisia plecă. Toți membrii ei erau furioși că-i făcusem să-și irosească de pomană singura lor zi de odihnă.

— Hei, Diko, Diko ! Cap de fiară chiaburească, îi strig eu lui Geambazov. Cum ai putut să mă vîri în afacerea asta rușinoasă ? Și ce blestemată magie a fost asta americană, de mi-a luat ochii și n-am văzut cum cresc scaieți în mijlocul prisăcii ?

Diko... Diko n-a pierdut nimic în toată tărășenia asta — oamenii știu și așa cîte parale face, dar reputația mea s-a dus pe apa sîmbetei. Acasă mă întorc seara după ce se întunecă, dar nici acolo nu-mi aflu locul, mi-e rușine de copii. La conferință la oraș nu mai am curajul să mă duc, că mi-a mers buhul în toată regiunea. Cum mă zăresc tovarășii, rînjesc cu gura pînă la urechi și pe dată îmi strigă :

— Noroc, *scotch thistle !*

Singur mi-am făurit faima de cel mai mare nătărău din tot județul. Astfel am devenit un exemplu viu pentru toți cosmopoliții.

PETRA MANOLOVA

Dacă v-a fost dat vreodată să vedeți dinspre scenă o adunare mai mare numai de femei, ați băgat de seamă cum sala devine ca prin farmec mai frumoasă.

Asta s-ar putea datora chipurilor senine ale femeilor, sau ochilor lor, larg deschiși și atenți, sau cine știe, poate chiar propriilor noștri ochi, cuprinși de o involuntară încîntare.

În orice caz, așa strălucise în ziua aceea cenușie de decembrie sala în care fusese convocată conferința președintelor și secretarelor asociațiilor de femei din regiune... După prezentarea celor două rapoarte urmă o pauză și începu schimbul de experiență în problemele muncii concrete.

De la masa prezidiului se ridică președinta comitetului regional al femeilor, agitînd de cîteva ori clopoțelul nichelat.

— Tovarășe delegate, vă rog liniște!

Încărunțită de anii cît a zăcut prin închisori și lagăre, ea ar fi trebuie să fie mai gravă și mai sobră, cum se și cuvine unui președinte de regiune. Dar dînsa nici măcar nu încerca să-și stăpînească emoția și bucuria pentru faptul că lucrările conferinței se desfășurau cu succes. Cu părul alb ondulat și buzele ușor rujate, ea uitase și anii ei, și greutățile prin care trecuse, strigînd „tovarășe!“ cu o însuflețire atît de feciorelnică, încît ai fi zis că nu nepoțica ei, ci ea însăși era elevă în clasa a IV-a de liceu.

— Liniște, tovarășe!... Dau cuvîntul tovarășei Petra Manolova, președinta asociației de femei din satul

Izvorți... Tovarășe ! După cum ați aflat din darea de seamă, organizația din satul Izvorți a fost declarată fruntașă pe regiune. Un mare merit în obținerea acestei victorii îi revine minunatei lor conducătoare, tovarășa Petra !

Președinta zîmbi și bătu din palme. Zîmbetul ei făcu să se îmbujoreze fețele tuturor celorlalte delegate. Mîinile lor liniștite și trudite țîșniră ca un stol de porumbei și fîlfîiră în semn de salut adresat minunatei lor tovarășe.

De undeva dintre rînduri se ridică Petra Manolova și începu să-și croiască drum spre culoarul din mijlocul sălii.

— Așteptați oleacă ! strigă ea. Dați-mi drumul !... Faceți-mi loc să trec !...

Femeile îi făcu loc, trăgîndu-și iute picioarele sub scaune, ca nu cumva în mersul ei vijelios, mistuită de emoția chemării neașteptate și a aplauzelor, să agațe ciorapii cuiva.

Sprintenă, cu trup zvelt pesemne sub blana cafenie de oaie, Petra era o tovarășă la vreo treizeci și cinci-treizeci și șase de ani. Avea părul legat strîns sus cu o basma verde de mătase, astfel încît toată fruntea îi era dezgolită. În dreapta, de sub basma se ițea o buclă ondulată de un blond-închis, împodobită cu o floare galbenă roșietică de ochiul-boului.

Bucla, floarea prinsă în păr și basmaua trasă ușor pe spate accentuau și mai mult siguranța de sine, fermitatea ce se citea pe chipul ei cu pometii puțin ieșiți în afară, care mai păstra încă rumeneala soarelui văratic : avea sprîncene impunătoare și buze frumos conturate, deși arse de vînt.

Petra ajunse la scenă, urcă treptele laterale și-și sprijini cu destulă dezinvoltură coatele de pupitrul tribunei.

Dar cînd înainte de a-și începe cuvîntul, delegatele își dădură seama că aceasta nu mai e gospodina de odinioară, dinainte de Nouă Septembrie, care, deși obișnuită din frageda vîrstă s-o scoată la capăt și cu gospodăria, și cu copiii, și cu dobitoacele, ba pînă și cu treburile bărbătești, rămînea totuși o biată oropsită căl-

cată în picioare. Acum la tribună se afla una dintre acele muncitoare de tip nou, renăscute o dată cu prefacerea vieții ; în această sală nu puține erau cele de-o seamă cu ea, iar în toată țara ele se numărau cu miile. Seninul ochilor, fața concentrată, gînditoare, sprîncenele arcuite într-o cută autoritară vădeau înălțarea sufletească a celor de curînd eliberați, conștienți azi de demnitatea lor umană, de care trebuiau să țină seama și ceilalți.

Se scurse un minut de cînd Petra Manolova se afla în fața tovarășelor sale. Apoi încă unul, și ea tot nu-și începuse cuvîntarea.

Dar adunarea aștepta cu răbdare.

Era limpede pentru oricine că nu atît emoția sau faptul nu știa cum și ce anume să vorbească, o determina să întîrzie, cît acea cumpănire pe care omul o face în clipele cînd în mintea sa mișună un furnicar de gînduri. Ele se împletesc unul cu altul, iau locul unul altuia, zorind parcă să răzbească afară, să fie rostit mai întîi. În cele din urmă unul — nu întotdeauna poate cel mai potrivit, pe care te-ai hotărît să-l rostești primul, dar cel mai arzător ori cel mai plin de bucurie — își croiește drum prin vălmășagul celorlalte și țîșnește la lumină.

— Fé-mei ! strigă dintr-o dată Petra cu toată puterea, accentuînd, ca țăranii din jurul Sofiei, pe prima silabă. Fé-mei, ascultați-mă ! repezi ea spre sală pumnul său. Să nu-i lăsați ! Să nu le îngăduiți bărbaților voștri să vă bată !

Minune !

Aceste cuvinte, spuse de o altă femeie într-alt fel, acest început cu totul neobișnuit pentru o cuvîntare la o conferință de lucru ar fi putut stîrni rîsul asistenței. Dar Petra le rosti cu atîta patimă, cu atîta ură sinceră și revoltă nestăpînită, încît adunarea rămase cu răsuflarea tăiată.

Doar arcuirea abia perceptibilă a sprîncenelor președintei, și privirea ochilor ei ușor îndreptați spre tribună te făcea să deslușești o umbră de neliniște pe chipul ei.

În acest moment Petra veni cu o și mai surprinzătoare problemă :

— M-am gîndit să vă povestesc cum l-am îmblînzit pe bărbatul meu. Doar de asta ne-am adunat aici, ca să facem un schimb de experienţă, de învăţăminte!

De astă dată adunarea izbucni într-un asemenea hohot de rîs şi aplauze furtunoase, că văzduhul se cutremură, făcînd să se zgîlţîie ferestrele înalte din temelii pînă-n tavan ale sălii.

Rîseră şi membrele de onoare ale prezidiului.

Rîdea şi preşedinta, deşi ar fi vrut ca celelalte să nu rîdă. Din pricina asta cel puţin, scutura acum clopoţelul nichelat.

Dar pînă şi clinchetul său pierduse orice urmă de severitate prezidenţială. Limba metalică ciripea veselă, acompaniindu-le parcă dinadins pe aceste ţărănci, muncitoare şi locuitoare ale micilor cătune de munte din defileul Iskărului, funcţionare şi vînzătoare la magazine, casnice, fruntaşe în producţie şi activiste pe tărîm obştesc, care, uitînd de griji, se veseleau acum din toată inima nu numai pentru gluma tovarăşei lor, dar şi pentru că se simţeau bine văzîndu-se aici, apropiate, unite, şi libere.

Fotograful, chemat să facă o fotografie pentru „Jenski Glas" doar raportoarei din conducerea centrală (şi cel mult încă o fotografie, a prezidiului), ţîşni dintr-odată de undeva, fără să fie invitat de nimeni, se apropie în fugă de scenă, îngenunche în partea luminată de ferestre a sălii şi duse aparatul la ochi.

Petra făcu un gest de împotrivire cu mîna. Apoi îi spuse ceva îmbufnată, dar vorbele ei nu le putu desluşi nici el şi nici altcineva din cauza hohotelor de rîs. Vrînd-nevrînd, ea se văzu silită să-şi pipăie bucla ondulată şi firul de floare înfipt în păr deasupra buclei ei.

Răsună o nouă explozie de rîsete şi aplauze.

Fotograful se retrase, întorcîndu-şi zîmbind aparatul.

În cele din urmă, preşedinta hotărî să nu mai apeleze la clopoţelul neputincios. Se ridică, străduindu-se să adune în glas pe cît posibil toate notele grave risipite de rîs şi strigă :

— Tovarăşe !... Linişte !... Vă rog, tovarăşe !... Am rîs destul ! Şi adăugă, întorcîndu-se spre tribună : Petro, la problemă ! Ai cuvîntul !

— Da, da ! Încep ! consimţi Petra şi ridică palma spre sală. Linişte, tovarăşe !... Linişte !... bătu ea cu degetele îndoite în pupitrul tribunei. Lăsaţi-mă să vă spun cum noi, femeile din Izvorţi, am zidit o cişmea şi chiar o spălătorie.

Salonul se potoli, aşternîndu-se acea încordare proprie adunărilor cu numeroşi participanţi, cînd oratorul izbuteşte încă de la primele cuvinte să captiveze pe deplin publicul şi să se facă ascultat cu toată atenţia.

În felul acesta Petra Manolova reuşi să reţină luarea-aminte a participantelor la conferinţa regională care o ascultau în tăcere.

— Trebuie mai întîi să vă spun, începu ea cu voce clară şi blîndă, că în mijlocul satului nostru e un izvor puternic, pe care noi l-am botezat izvorul „cald", fiindcă de cînd e lumea, din el ţîşneşte numai apă caldă. Se încălzeşte undeva la focurile de sub pămînt. Apa e bună şi de băut — vindecă tot felul de boli — şi de spălat. E molcuţă, nu face grunji săpunul. Satul nostru acolo se spală cu mic cu mare, cu toate că nu se află nici un fel de rostuire, afară doar de pietroaiele aruncate prin băltoace. Aşa că vara ne arde arşiţa, iar iarna degerăm de frig, neavînd nici un adăpost deasupra capului ; din amestecul ăsta al căldurii cu frigul nu o dată se-ntîmplă să ne îmbolnăvim. Cînd speli pe pietroaie, aburii calzi te izbesc drept în piept, iar frigul te năpădeşte din toate părţile — îţi înţepeneşte şi mijlocul, şi umerii, şi picioarele... Dai în tuberculoză !

Mă dusesem într-o bună zi cu cergile la izvorul cald. Am intrat în baltă, mi-am înmuiat cergile, am ridicat maiul... Dar în loc să dau în pătură, m-am lovit peste frunte cu el.

— O cişmea ! am strigat eu, fără să vreau. O cişmea şi o spălătorie o să facem ! Singure să ne scăpăm de necaz. Ce, noi sîntem oare cele mai înapoiate pe lume ?

Şi cînd rosteam aceste vorbe, văd parcă cişmeaua răsărind din baltă în faţa ochilor mei... Una, aşa, fru-

moasă — frumoasă ! Împrejmuită şi acoperită toată cu piatră albă. Cu trei şipote pe peretele din afară şi cu mai multe şi felurite albii înăuntru — şi pentru cergi, şi pentru rufăria albă.

M-am întors acasă şi am trimis copiii să cheme la o şedinţă extraordinară toate membrele conducerii. Au venit ele repede, lăsîndu-şi fiecare baltă treaba începută acasă.

— Ce-i, Petro ! mă-ntrebară ele. Ce-i cu alarma asta ?

Le-am deslușit cum m-am priceput şi eu acolo. N-am cuvinte, tovarăşe delegate să vă înşir felul cum s-au aprins de ideea mea membrele conducerii, ba chiar şi celelalte femei din sat. Căci noi, cele din Izvorţi, aşa trăim, unite. Despre orice ar fi vorba, ne sfătuim una cu alta. Că, vorba aceea, dacă-i numai un singur deget — fie el şi cel mare — ce hasnă dintr-însul ? Dar cînd cele cinci degete se-mpreună, formează un mănunchi — se prefac în pumn.

Şi Petra arată cum în unire sălăşluieşte forţa gospodinelor din Izvorţi, şi-şi strînse degetele mîinii sale desfăcute.

— Am convocat în legătură cu această problemă la o adunare generală toate femeile din sat. Pe scena din sala mare a şcolii am prins cu bolduri deasupra tablei planul colorat al viitoarei noastre construcţii. Îl desenase pe o foaie uite aşa de mare feciorul Ţonei, vicepreşedinta noastră. E student la tehnică, s-a sfătuit şi cu profesorii lui de-acolo...

Ce să vă mai spun ? Asta n-a fost proiect, ci minunea minunilor ! Ceva special ! A pus băiatul toată inima în treaba asta ! Era taman aşa cum îl văzusem şi eu, numai că ăsta arăta cu mult mai luxos. Apa ce curgea de la şipote era de un albastru de toată frumuseţea. Iar deasupra şipotelor, o inscripţie. Săpată în piatră : „Această cişmea a fost durată de Asociaţa femeilor din satul Izvorţi în anul 1949".

Toate femeile rămaseră cu gura căscată cînd văzură desenul. Nimeni nu se ridică împotriva construcţiei ! Doar cîteva mai fricoase au zis c-o să ne vină greu să facem singure o treabă ca asta. Dar cînd s-a ridicat baba

Kuna Tetkova, le-a tăiat pe loc piuitul. Cînd a urcat femeia asta pe scenă, toate scîndurile au trosnit.

— Nu vreau să știu de nici un fel de greutăți, mă auziți ? strigă ea. De-ar fi să cărăm fiecare cîte o piatră și tot o scoatem noi la capăt. De cînd mă știu pe lume am spălat numai sub cerul liber și am înghețat de frig. Vreau și eu s-apuc barem o iarnă, una singură, să-mi încălzesc ciolanele și să nu văd cum se pișă vacile din sat pe rufele mele spălate.

Președinta cu părul alb tresări la auzul cuvîntului rostit așa, fără înconjur.

— Petro ! strigă ea în hohotirea celorlalte delegate. Nu-ți da drumul la gură, te rog !

— Nu-i nimic ! Nu-i nimic ! se auziră glasuri vesele din sală. Sîntem doar între noi aici !... Petra vorbește așa de interesant !... Lăsați-o să spună ce are de spus !

Președinta agită clopoțelul.

— Tovarășe, liniște !

— Eu n-am rostit altceva decît ce-a zis baba Kuna, lămuri Petra, dar după licărul șiret al ochilor și după zîmbetul din colțurile buzelor se vedea cît de colo că se prefăcea dinadins a nu ști ce se cade și ce nu se cade spus de la tribuna unei conferințe.

— Las că te știu eu pe dumneata, clătină din cap președinta, dar neputîndu-și păstra expresia severă a chipului, zîmbi și adăugă : Nu-i nimic, continuă !

Petra continuă :

—Munca, tovarășe, se-nțelege, n-a fost atît de ușoară cum i se păru la prima vedere babei Kuna, și chiar și mie... Întîia piedică se ivi din capul locului — banii ! Cînd am hotărît să înălțăm această construcție aveam în casa asociației doar treizeci și patru de mii de leve, iar de trebuit, ne trebuiau o groază de mii.

—De unde le luăm ? mă întreabă ele.

— De la popor ! răspund eu. Dar inima mi se face cît un purice.

Am organizat o serată. Am pus la treabă învățătoarele, pionierii, băieții de la organizația de tineret. Am făcut și o tombolă. Am trimis o comisie pentru a strînge ajutoare. Pe de o parte le trimeteam, iar pe de alta le primeam și ne dădeam și noi partea cuvenită. Știți

doar cine ține în mînă treburile într-o gospodărie țărănească... Parcă au habar bărbații cîtă făină e în ladă și dacă puii din curte sînt exact douăzeci și șase sau douăzeci și opt ! Am strîns destul de mult. Strîngeam și vindeam cooperației. Mulțumită nouă și-a îndeplinit și ea planul de achiziții la mărfuri suplimentare. Am luat în primire apoi și sovietul sătesc.

— De cincizeci de ani primăria minte femeile că o să rostuiască Izvorul Cald pentru spălat rufe ! îi spunem noi președintelui.

Iar el se justifică și, fără să vrea, intră singur în capcană :

— Ei... cei de la primăria fascistă v-au mințit ! Regimul nostru n-o să mintă niciodată poporul.

— Dacă-i pe-așa, atunci dați-ne !

Ne-au dat oamenii. Ne-a dat și Partidul, și Asociația pentru prietenia bulgaro-sovietică, și tineretul și luptătorii antifasciști. Mult mi-ar trebui, dac-ar fi să vă povestesc pe-ndelete din fir în ață ce și cum s-au petrecut toate, deși ar fi de folos ca schimb de experiență. Cîte ședințe am ținut, cîte necazuri și bătaie de cap, cîtă alergătură pe la ministere și direcții ! Cînd reușești cu chiu, cu vai să faci rost de ciment, nu găsești cuie ! Găsești cuie, afli că n-ai fost planificat pentru cărămizi. Despre scînduri nici măcar nu ne lasă să deschidem gura. Dar noi le-am luat pe toate de la căruțe și între ele am turnat cimentul pentru fundație. Piatră aveam de la carierele noastre comunale. Doar că era greu de scos — dinamita-i lucru primejdios ! O să mă credeți oare dac-am să vă spun că noi singure am pus mîna pe ciocane și rîngi ? Mare ispravă au făcut mai ales fetele care fuseseră la brigada de tineret. Acolo deveniseră mari meșteri în ale betonului, de meritau să le dai chiar și decorații. Și știți doar că unde sînt fete, acolo dau năvală și băieții. Se încinse o întrecere de-a mai mare-dragul ! Și ce cîntece cîntau ! Ce veselie în jur ! Și cînd mai veni și Stoicio cu armonica...

De cum pomeni numele armonistului din sat, Petra amuți pe dată și-și întoarse capul spre ferestre, vrînd parcă să ascundă de adunare amărăciunea ce-i încolțise fără veste în inimă, spulberînd într-o clipită însuflețirea

și voia bună a ei, umbrindu-i fruntea și înnegurîndu-i scînteierea ochilor. Schimbarea fu atît de profundă, încît pînă și floarea roșie venea parcă în contrast cu această față îmbătrînită, răscolită de suferință...

Dar amărăciunea se șterse de pe chipul vorbitoarei la fel de repede, precum se și așternuse. Din întunericul unde se risipise amintirea chinuitoare licări o flăcăruie aprigă, rea, se încinse în matca ochilor, îi înroși obrajii și mistui șovăiala din glasul ei.

— Păziți-vă tovarășe, de reacțiune! strigă pe neașteptate Petra, fără nici o legătură parcă cu povestirea ei de pînă acum. Să vă povestesc cît de bine se pricepe ea să aducă lucrurile din condei!

Și vocea ei deveni din nou egală, plină, sigură, combativă:

—Toate membrele noastre lucrau la cișmea, care cît o ținea puterile și cum se pricepea. Dar grija mea, bineînțeles, era cea mai mare. Nu aveam timp nici să răsuflu. Și nu știam de ce anume să mă apuc mai întîi, căci aveam patru copii acasă — cel mai mare de paisprezece ani. Să fi fost măcar fetiță, aș fi avut poate cît de cît un ajutor din partea ei, dar fetița e cea mai mică, prîslea.

— Manole, îi spun eu bărbatului, ajută-ne, omule, s-o scoatem la capăt cu treaba asta, că ne-am împotmolit! Astăzi trebuie mers din nou la Sofia. Mai avem nevoie de opt saci de ciment!

Iar el de colo:

— Nu eu te-am pus să-ți iei beleaua asta pe cap. Auzi, cișmea durată de muieri! Zidărițe v-ați apucat să vă faceți!

Bombănea el, dar de-ajutat mă ajuta. Dacă plecam devreme, el scula copiii, îi îmbrăca, le făcea o papară. Dacă întîrziam seara, îi strîngea în casă, le spărgea niște ouă. Cum să vă spun, am trăit împreună șaptesprezece ani, am tras amîndoi ca două vite înhămate la același jug, am mers în același pas, cum s-ar zice. Cînd l-au frînt în bătaie în patruzeci și trei, ca să spună că am dus pîine partizanilor, n-a scos un cuvînt. Da, atunci a rezistat, dar acum, poftim, a întins mîna reacțiunii.

Că și în satul nostru reacțiunea mai scoate capul încă. Aveam niște chiaburi dați dracului. Unuia i-au făcut cîrciuma magazin sătesc; altora le-au naționalizat cărămidăria; iar celorlalți statul le-a luat pămîntul și l-a împărțit săracilor; foști jandarmi erau vreo doi-trei; din lagăr fură eliberați fasciști d-ăia — tot soiul de lepădături! Să pornească fățiș împotriva construirii cișmelei n-au cutezat! Că i-am fi strivit ca pe niște viermi. Dar să vedeți pe ce drum întortocheat au îndrumat ei lupta de clasă... Numai că noi ne-am dat seama pe urmă de toată ticluirea lor.

Zac trîntorii cîtu-i ziulica de mare la magazinul sătesc și-și pîndesc ca niște păianjeni victimele. Dacă intră vreunul din bărbații noștri, îl iau în primire încă de la ușă.

— Svilene! strigă careva dintre lepădături. Ai dat copilului țiță, că Vasilka ta și-a prins încă de cu noapte fusta-n brîu.

— Are pesemne ce să arate, de aceea a ridicat-o, zice un altul.

În vremea asta Lozan cărămidarul dă cinzeaca la o parte, se scoală, se duce lîngă Svilen și-l pipăie la piept. Apoi îl povățuiește:

— Băiete, așa nu merge. Dacă vrei să te faci muiere, să-ți bagi și o pernă sub cămașă, ca să-i semeni întru totul.

Izbucnesc rîsete. Rîd cu toții în neștire.

— Lăsați omul în pace, măi creștini! rîde pe înfundate Sando al lui Pondev, căruia i-au luat cîrciuma. Lăsați-l, zice, că voi habar n-aveți de nimic. Păi omul a chemat la întrecere toate muierile din Bulgaria. Luptă pentru decorații. Vrea să ajungă fruntaș pe țară.

Ceilalți întreabă la ce s-a luat la întrecere Svilen.

— La spălatul scutecelor! răspunde cît se poate de serios Sando-cîrciumarul. Ia mirositi-l. Numai a pelincă pute de la el...

Se grămădesc bețivii, îl înconjoară pe Svilen, îl adulmecă și strîmbă din nas.

Ce răspundeau bărbații luați peste picior nu știu, dar știu că nevestele lor, cele mai harnice membre ale asociației, au început să se împuțineze la șantier. Una

făcea pe bolnava, alta stătea o oră-două și apoi dădea și ea bir cu fugiții.

— Stai, Stoianko! încercam eu s-o opresc. Hai să terminăm cișmeauai că se apropie sorocul. Cu toată regiunea sîntem în întrecere. Tocmai acum la sfîrșit s-a-jungem de rîsul lumii?

— Lasă-mă, soro, dădu speriată din mîini femeia, lasă-mă, că aseară Ivan ne-a snopit și pe mine, și pe fată în bătaie. Ne-a făcut căţele. N-o să mă fac eu, zice, de rîsul satului din pricina voastră!

Dar am putut să înțeleg femeile de abia cînd și pe spinarea mea s-a prăvălit...

Mă întorc într-o seară tîrziu, pe întuneric. Frîntă de oboseală, dar veselă totuși că fusese încheiată captarea izvorului și pereții spălătoriei se înălțau. Cînd colo, ce să vezi, de cum am pășit pragul casei, Manol al meu mă înșfacă și unde începe a mă buchisi. Lovește unde nimerește — în cap, în piept. Mă izbește și cu picioarele, rupe hainele bucăți-bucățele de pe mine, mă pocnește cu ce vede-n ochi și urlă ca o fiară:

— Cimpoierul hai? Cimpoierul!... N-ați cimpoier!

Era aghesmuit.

Petra tăcu din nou, își trecu mîna peste frunte, apoi peste față, pipăind parcă urmele loviturilor; schiță un zîmbet învăluind cu privirea întreaga adunare, care urmărea încremenită raportul ei atît de neobișnuit.

— Astea nu-s lucruri de povestit, urmă ea obosită, cu voce înceată. Dar aici sîntem între noi, și-am să vi le înșir... Am pomenit mai înainte de Stoicio armonistul. Cînd era mai tînăr, cînta la cimpoi. Pe urmă însă îl lăsă baltă, că n-ar mai fi fost la modă, și-și cumpără acordeon, dar porecla ii rămase cea veche: Cimpoierul. Ce cîntăreț e el, nu se poate spune: trebuie să-l auzi! Degetele parcă i-s unse cu miere, și are un viers... Ce să mă ascund? Pe cînd era flăcău Stoicio a umblat tare mult după mine, dar ai mei nu m-au dat. Lăutarul nu ține casă — ziceau ei. M-au dat după Manol, că ar fi avut o meserie bună — era dogar. Stoicio fugi la Sofia, unde schimbă cimpoiul pe acordeon. S-a întors după mulți ani de zile, dar chiar din prima noapte s-a urcat pe dîmbul

din spatele casei noastre și unde s-a așternut pe cîntat, și cîntă... Poveste veche, demult uitată...

Și după felul cum rosti Petra ultimele cuvinte, fu limpede că oricît de veche ar fi fost această poveste, ea nu o putuse cu nici un chip uita.

— Nu eu! aruncă ea dintr-o dată floarea prinsă în păr. Nu eu, ci Stamenova, directoarea școlii, a adus prima vorbă de Stoicio. „O să lucrăm. a spus ea, cu muzică...“ De altfel, ce-i drept, tovarășe delegate! sublinie Petra, în semn parcă de justificare că chemaseră acordeonistul. Nu poate nimeni să tăgăduiască faptul că atunci cînd se aude un cîntec vesel, treaba se face mai cu spor, or, cînd s-apuca Stoicio să cînte, săltau și pietroaiele din locul lor. Și făceam în felul ăsta și propagandă! Cînta el, cîntam și noi. veneau și tinerii și fiecare încerca să ne dea o mînă de ajutor. Muncă obștească. Pot oare să stea fiii noștri cu mîinile încrucișate cînd văd cum mamele lor cară cu tărgile material pentru pietrari? Iar cînd terminam, ne prindeam în horă. Să se vadă că munca pentru noi nu mai e robie.

Dar tocmai asta nu era pe placul lepădăturilor din satul nostru. De aceea s-au apucat ei să semene dezbinarea între noi.

N-are rost să ascund — au apucat să-mpărștie pe unele dintre noi. Și asta în felul în care am arătat, prin bărbații noștri. Cele mai multe lovituri s-au abătut, bineînțeles, asupra mea și a lui Manol.

Într-o seară intră el în magazinul sătesc și Lozan strigă :

— Dați fuga, oameni buni! Chemați-l pe Gărbunceto să-i radă mustățile lui Manol! Și să i le lipească Petrei, că ea se cade să aibă cele mai strașnice mustăți, ea e doar stîlpul casei!

— Nu-i nevoie, îl oprește Sando Pondev. Stoicio Cimpoierul o să-i lipească singur pe buze mustățile sale, și asta fără să le mai radă.

S-a năpustit Manol asupra lui Sando, au spart paharele de pe masă.

I-au despărțit oamenii. L-au tras deoparte pe Manol. Dar ăia s-au apucat să cînte în urma lui Manol. E

un cîntec din ăsta vechi, dar ticluit pentru mine și Stoicio :

O cișmea nouă se face
O cișmea nouă se face, măi-măi !
Da cin' i-o fi meșterul,
Da cin'i-o fi meșterul ?
Petra-i meșterul, flăcăi
Și cu Stoicio, amîndoi, măi-măi...

...Petra sorbi o înghițitură din paharul pus pe tribună și întrebă pe neașteptate :

— Știți voi oare ce înseamnă pumnul de dogar ? Apoi privi cu ochi răi rîndurile ascultătoarelor, de parcă vreuna din ele i-ar fi fost datoare să-i dea răspuns. E mai greu chiar decît barosul ! Unde te izbește — carnea putrezește. Eu țip, copiii țipă, tatăl lor grohăie ca un porc beat. Manol se întoarce pentru o clipă să ia cleștele sau o bîtă de pe sobă, iar eu o zbughesc în curte și de acolo drept la primărie. Am avut noroc ! Președintele era plecat la oraș și-l înlocuia secretarul de partid, om de treabă și bun sfătuitor și el.

— Ce păziți voi aici ? năvălesc eu ca o vijelie în cabinet ? La ce mai e regimul nostru popular dacă pe noi ne omoară în bătaie ca pe niște ciini ? Îți amintești ce a spus tovarășul Dimitrov cu privire la femei ? Sau te pomenește că dacă el s-a prăpădit voi ați și uitat ?

— Stai, Petro...

— Ce să stau ! Am să mă duc la Comitetul Central să mă plîng. De asta am așteptat noi cu atîta nerăbdare comunismul, ca să ne bată și să ne omoare !

— Doncio, îi spuse secretarul pîndarului care taman atunci intrase, de parcă ar fi știut că va fi nevoie de el. Dă fuga și adu-l pe Manol încoace ! Viu sau mort, dar adu-l !

Apoi își sprijini mîna dreaptă pe umărul meu și îmi spuse cu glas scăzut :

— Petro, tu ești femeie înțelegătoare. Așteaptă puțin ! Nu cîrti în zadar împotriva puterii populare, de vreme ce noi înșine sîntem vinovați de ceva. Liniștește-te. Liniștește-te și povestește acătărea ce s-a întîmplat și cum s-a întîmplat !

Vorbește încet secretarul nostru de partid, dar cuvîntul său e mai greu ca piatra. Trei ani bătuți pe muche a zăcut în închisoare și mîna lui stîngă așa a rămas — infirmă de pe urma bătăilor îndurate.

M-am liniștit eu cît am putut și i-am povestit ce atac mișelesc a pus la cale banda de chiaburi, să ne distrugă cu mîinile propriilor noștri bărbați inconștienți.

— Construcția vor s-o strice! am izbucnit din nou eu. Nu-ți dai seama? Se fac luntre și punte ca să nu terminăm noi cișmeaua!

Mă uit la el — secretarul nostru zîmbește.

— Ce găsești aici de rîs, tovarășe?

— Nimic, nimic! se încruntă el din nou. Interesantă formă a luptei de clasă au descoperit ei! Da-a... Și de astă dată am scăpat din vedere. Nu v-am acordat suficient sprijin. Am lăsat femeile singure... Dar o s-o îndreptăm noi, fii pe pace!

Între timp pîndarul l-a adus pe Manol.

Mă uit la el: acasă era beat, aici nu mai avea nimic. Îngălbenise sărăcuțul, tremura. Cînd s-a mai pomenit una ca asta, să aducă omul sub arest pe motiv că-și bătuse acasă nevasta? Știți cu toate: așa ne ucideau în bătaie odinioară pe noi femeile fără nici o apărare bărbații sălbatici.

— Adevăr grăiește! se auzi un glas foarte îndurerat dinspre fundul sălii.

Președinta tresări, agită clopoțelul, dar și glasul lui se grăbi să se stingă, ca să se audă mai deslușit cuvintele următoare ale vorbitoarei.

— Da, acesta-i adevărul! repetă Petra. Doar că vremea aceea a apus. Azi trăim în Bulgaria pentru care a luptat Dimitrov și totul depinde numai de noi! Dar să vedeți ce minune s-a întîmplat atunci! Strigătele mele din ogradă și de pe uliță, țipetele copiilor care se luaseră după mine, pînă ce i-au chemat vecinii, ca și știrile date de Doncio pindarul, care plecase după Manol, i-au făcut pînă și pe surzii satului să audă și să priceapă ce și cum s-au petrecut lucrurile.

Pînă să-l găsească pe Manol, pînă să-l aducă, în fața sovietului se adunase o mulțime de lume, mai ales femei. Veniseră și toți tinerii adunați la club. Femeile

erau înfuriate ca niște viespi. Știți cum sîntem noi cînd ne strîngem laolaltă și ne dăm seama de forța noastră colectivă. Fiecare voia să se răfuiască cu Manol pentru bătăile îndurate la viața lor. Fetele și flăcăii strigau în cor ca la miting :

— A-pă-ra-ți fe-me-i-le !... La în-chi-soa-re cu el !

— A-pă-ra-ți fe-me-i-le !... La în-chi-soa-re cu el !

— Auzi, Manol ? îl întreabă secretarul pe Manol, ținîndu-și dreapta ascunsă la spate, ca nu cumva să-l lovească. Cum ai putut să te lași atras de o provocare chiaburească ?

Manol tace și numără scîndurile de pe dușumea.

— Oricît de beat ai fi să iei bine aminte la un lucru : Dacă mai cutezi să ridici mîna asupra Petrei, apoi să știi că te trimitem de-a dreptul acolo unde-s lepădăturile fasciste. Iar pentru sălbăticia ta de acum ai să dai socoteală mîine în fața biroului de partid. Noaptea asta ai să dormi la beci, ca să te trezești. Du-l, Doncio !

Și Doncio îl apucă pe bărbatul meu de umăr, îl întoarse și-l împinse spre ușă.

Din pricina emoției pe care o încerca sau poate din pricina amintirii tuturor jignirilor îndurate în trecut, ochii Petrei se umplură de lacrimi, dar ea se stăpîni din răsputeri și, adunîndu-și vlaga, continuă cu glas mai surd. dar la fel de hotărîtă :

— Ce s-o fi gîndit și răzgîndit Manol în beciul întunecos, numai el singur știe. Dar de cum i-au dat drumul, s-a dus glonț la construcție. Cînd l-am zărit, m-au trecut fiori de gheață : Oare ce-o să facă ? m-am întrebat în sinea mea. Celelalte femei au întrerupt și ele lucrul. Cînd colo îl văd că se scarpină la ceafă și întreabă așa, într-o doară, fără să aibă curajul să se uite la careva din noi :

— Femei, n-ați vrea să mă primiți și pe mine ca ajutor ? Eu... ce-i drept, sînt dogar de meserie, dar... m-am ocupat și cu pietrăritul... Aș putea...

Femeile se uită lung la mine, vrînd parcă să mă întrebe ce am de zis...

Ce puteam să zic ?

Am zis ceea ce se cuvenea :

— Noi aici, am început eu destul de încurcată, nu refuzăm ajutorul nimănui. Dacă vrei să ne ajuți, poftim...

— Ba nu ! sări Țona și izbi tare cu cazmaua în pietre, făcînd-o să zăngăne ascuțit. Eu nu-s de acord. Noi n-avem aici nevoie de bătăuși. Ceea ce facem noi, e spre mîndria poporului și numai mîini curate pot să-l dureze. Să pleci de aici, că n-am ochi să te văd ! ridică ea cazmaua. Să-ți ucizi femeia ! Să bagi copiii în sperieți ! Și pe deasupra să te mai dai și drept comunist !

Situația se încurcă...

Mă uit la Manol, mai mult mort decît viu. Rămăsese cu gura căscată, nu mai putea scoate nici o vorbuliță. Să rămînă, n-avea cum, să plece îi era rușine. Iar picioarele îi împietriseră. Credeți că nu-mi era milă ? Nu, mi s-a făcut milă de el. Doar vreme de șaptesprezece ani am mers umăr la umăr cu el și prin ce greutăți n-am trecut amîndoi... Și nu era nici om hain — doar din cauza lui Stoicio... Pe de altă parte Țona avea și ea dreptate. Rostise așa de frumos cuvintele alea despre mîinile curate.

Situația o descurcă baba Kuna Petkova.

— Ian ascultați, surorilor, spuse ea înaintînd în mijlocul grupului de femei. Nu se poate așa, dintr-o dată, să se facă fiara om. E o vorbă : pentru greșeală mai e și iertare. Dacă, de pildă, Manol își dă cuvîntul aici, între noi toate, dacă făgăduiește că...

— Făgăduiesc ! urlă deodată Manol. Mă jur ! Eu mi-am zis încă aseară că dacă s-o-ntîmpla să mai ridic vreodată mîna asupra Petrei, atunci toate să...

— Nici asupra copiilor ! Nici asupra copiilor ! agită Țona cazmaua.

— Da, nici asupra copiilor ! îi luă Manol vorba din gură. Dacă mai ridic mîna asupra nevestei ori a copiilor, vă dau dezlegare să mă scuipați în obraz oriunde m-ați întîlni !

Petra făcea acum pauze în vorbire, înmuindu-și din cînd în cînd cu limba buzele uscate.

Sala încremenise într-o încordare desăvîrșită.

— L-am primit la lucru... Dar el n-a rămas singur. Trecu să zic așa, un ceas, cînd deodată răsună un cîntec:

„Cîntul nostru azi răsune
Gînt întru-a muncii slăvire
Inimile să ne-aline
Slavă muncii și cinstire!"...

Sosi în formație dinspre sfatul popular o brigadă de bărbați. Cu tîrnăcoape lopeți, cazmale și ciocane la umăr... În fruntea lor e secretarul. Îi întîmpinăm și noi cu cîntec. Același:

Mîndru steagul înălțați
Ceasul a sosit,
Cîntul muncii, înfrățit
Cîntul ei cîntați!

— Tovarăși și tovarășe! se urcă secretarul de partid pe o lespede și-și ridică mîna teafără. Nu se poate! Nu-i drept ca o asemenea construcție să fie ridicată numai de voi, femeile. Ea trebuie să fie rodul tuturor inimilor și mîinilor truditoare cinstite din satul Izvorți. De aceea aseară, după ce ne-am socotit cu Manol, biroul nostru de partid a lansat lozinca: „Cu toți la construcție!" Să se convingă încă o dată rămășițele chiaburești că unitatea și și coeziunea noastră în jurul cauzei partidului este mai tare decît granitul Vitoșei! La muncă, tovarăși, pentru a încheia înainte de termen zidirea aceasta!

— Eh, tovarășe delegate! răsuflă din adînc, dar plină de bucurie Petra Manolova. Altfel merg treburile cînd pun umărul și bărbații. Cînd se luară bărbații la întrecere, pe schimburi, în trei zile au și pus acoperișul! Săptămîna trecută, cum ați aflat din ziare, a avut loc inaugurarea! Ea, tovarășa președintă regională a fost de față și poate să vă spună ce sărbătorire am organizat și ce mare a fost veselia întregului nostru sat! Și ce horă am încins atunci! A jucat și Manol. Stoico cînta, iar bărbatul meu juca așa ca pe vremuri... Mă ținea strîns de mînă, să nu mă scape, că unde mai găsește el una ca mine?... Îi părea bine că a scăpat la

partid numai cu o mustrare severă. În schimb, conducerea asociației noastre de femei, cu toată împotrivirea mea, l-a declarat fruntaș în muncă. Căci el, bietul, la cișmea se culca, la cișmea se scula. S-a întors acasă abia cînd am înfipt deasupra steagul roșu. Și să știți că de-atunci în casa noastră-i numai dragoste și bună-înțelegere.

...Ultimele sale cuvinte se pierdură în aplauzele furtunoase și uralele de bucurie care umpleau sala.

Toate delegatele se ridicară în picioare în semn de salut adresat Petrei Manolova, femeia — constructor, femeia — biruitoare.

RĂZBUNAREA COMUNISTULUI

Cu douăzeci de zile înainte de revelion promisesem în modul cel mai solemn unei prea amabile redacții de ziar să-i scriu o povestire pentru numărul ei special de Anul nou.

Mi-am răsfoit de nenumărate ori însemnările, am scotocit prin toate dosarele cu mîzgălituri îngălbenite strînse timp de treizeci de ani, am zăcut pe spate, sprijinindu-mi capul cînd pe palma dreaptă, cînd pe cea stîngă, am destupat, figurat spus, toate căpăcelele cutioarelor cu amintiri din creier, dar în zadar! Nicăieri n-am găsit ceva care să-mi poată cît de cît servi la scrierea povestirii făgăduite.

Iar roata mare a timpului învîrtea pe osia pămîntului ultimele zile și nopți ale vechiului an. De la amabila redacție începură în fiecare zi, tot mai puțin amabil, să mă sune. Starea mea depresivă lua vertiginos proporții. Și asta nu din cauza redacției: ea își putea găsi cu ușurință un alt material. Mă rîcîia la inimă conștiința sărăciei rezervelor mele în fapte de viață în acest ajun de Anul nou. Astfel veni ultimul termen de amînare posibil. Dacă nu scriu în seara asta, în noaptea asta, povestirea — mîine va fi prea tîrziu. Am început să arunc tot mai des priviri telefonului, pînă cînd în cele din urmă, m-am hotărît: am sărit din pat, am ridicat receptorul cu plan să dau în vileag pauperitatea mea creatoare. Dar în ultimul moment...

Da, chiar în acest „ultim" moment. întîlnit în mai toate povestirile axate pe ideea de binefacere consacrate Anului nou, ușa căsuței mele țărănești, sărăcăcioase în

subiecte se deschise, și în prag apăru el, Binefăcătorul, acel care întotdeauna vine la țanc, și-ntinde mîna sa generoasă celor săraci, ajutîndu-i să-ntîmpine și ei Anul nou cu bucurie.

Chiar și la înfățișare, oaspetele meu semăna întru totul cu acei binefăcători descriși de atîtea ori pînă acum în povestirile publicate cu prilejul Anului nou : înalt de stat, cu o față masivă și blajină ; cușma sa — cușma lui Moș Gerilă ; șuba — șuba de postav, cu guler de astrahan ; umerii lui — presărați cu fulgi diamantini ; sprîncenele lui stufoase — pudrate cu promoroacă, iar zîmbetul lui — drag și atît de cald, că într-o clipă făcu să se umple de căldura inima mea înghețată de om sărman.

— Nea Petko !

Cred că am strigat foarte uluit, căci oaspetele meu se tulbură.

— Ce ? Lucrezi ?... Nu trebuia să fi venit, așa-i ?

— Nu ! Dimpotrivă ! am strigat și mai tare. Însăși soarta mi te-a trimis.

— Eh, ce vă plac vouă cuvintele astea răsuflate ! se încruntă oaspetele. Adaugă-l acum și pe atotputernicul Dumnezeu, ca s-o facem lată de-a binelea.

— Mă aflu într-o asemenea situație, am ridicat eu nevolnic din mîini. încît pînă și pe Dumnezeu l-aș chema în ajutor !

Nea Petko se neliniști :

— Ce e ? Ce s-a întîmplat ?

— Am să-ți povestesc... Hai, dezbracă-te mai întîi, fă-te comod... Uite aici, că e mai moale. O să facem și ceai, din cel chinezesc...

— Păi pentru asta am și venit.

— Da, da, și coniac am...

L-am ajutat să-și scoată scurta de blană, l-am instalat în balansoar, i-am făcut și ceai chinezesc, i-am turnat în ceai și coniac din cel mai bun, într-un cuvînt l-am făcut să se simtă cît mai bine și de abia apoi i-am prezentat cum se poate mai amănunțit situația în care mă aflam.

— Amintește-ți, te rog, am încheiat eu. De șaizeci și atîtea ori ai întîmpinat Anul nou, așa că-i cu neputință să n-ai vreo istorioară potrivită.

— Da-a... își tărăgăna vorba nea Petko, trecîndu-și de cîteva ori palma prin părul său alb, strîns în mici smocuri din cauza căciulii. E lucru complicat acest... realism socialist al vostru... Povestea, care va să zică, trebuie să fi avut loc neapărat în ajun de Anul nou, să fie și hazlie, și optimistă, să fie, dacă-i posibil, și despre construirea socialismului, să fie și împotriva imperialismului...

— Ce să-i faci, nea Petko. Arta militează pe mai multe fronturi în același timp.

— Hm... dădu el din cap și privirea i se înstrăină brusc, se desprinse de mine, de locul în care se afla și se scufundă în adîncul ochilor, pierzîndu-se undeva în labirinturile complicate ale celor trăite într-o viață de peste șase decenii.

Am mai turnat ceai în pahare.

M-am apucat să ascut creionul.

Așteptam. Așteptam cu speranță, dat fiind că viața lui moș Petko era un nesecat izvor de inspirație : parcă numai o singură povestire sau motiv aflat la baza altor povestiri luasem de la el pînă acum ? !

...Petko Savov, sau pur și simplu nea Petko, cum îi spuneau familiar în părțile Biala Slatinei și ale Vrației fusese, în tinerețe, învățător, iar în timpul războaielor, ofițer-răzvrătit condamnat la moarte. Studiase dreptul și filozofia, dar de profesie rămăsese revoluționar — activist de partid, cînd legal, cînd semilegal, cînd ilegal. În ce țări străine fusese în afară de Spania și ce anume făcuse acolo, se știa doar acolo unde trebuie să se știe atare lucruri, dar timpul cît a zăcut în închisorile din țară și străinătate se ridica la peste nouă ani. În afară de asta, trei ani încheiați și-i petrecuse prin lagăre, iar cît privește durata arestărilor obișnuite, numai el o putea ști.

Un om curat și frumos !

Deși rareori ne dăm seama de dînșii, ei există, trăiesc printre noi și asemenea oameni : crescuți de partid, ei par a fi vieţuit cu cinci sute, ori poate chiar cu o mie

de ani înainte de vremea lor, descinzînd parcă direct din viitoarele lumi pline de strălucire ale comunismului înfăptuit, ca să ne indice concret cum vor arăta oamenii de mîine, ce înseamnă conduita comunistă în viață, ce înseamnă noblețe, spirit tovărășesc. demnitate umană, bărbăție...

Astfel de om era și nea Petko.

Pentru această naștere a sa pretimpurie în lumea sălbatică a proprietății private, el trecuse prin toate încercările și suferințele posibile.

Perioada cît a zăcut în închisori și lagăre ar putea fi considerată bună față de cea petrecută în lăcașurile de tortură ale poliției, unde fusese chinuit de nenumărate ori și în cele mai felurite chipuri — uneori cu patimă, cu măiestrie, ca să constate cît poate îndura corpul omenesc.

Toată făptura lui — ochi, buze, nas, coaste, rinichi, plămîni, inimă — fusese călcată în picioare, strivită, umflată, izbită cu săculețe cu nisip, cu cizme potcovite, cu bastoane, cu bîte, cu pumni, cu bastoane de cauciuc, vergele de metal. pietre, călimări de fier... Îi găuriseră spatele gol cu o țeavă de pușcă, îi tăiaseră cu un briceag în felii subțiri vîrfurile degetelor. Și limba i-o găuriseră, iar țeasta i-o strînseseră cu un cerc ; venele i le deschiseseră cu o lamă de bărbierit ruginită. Și asta cu porunca de a urmări el însuși cu atenție și a comunica domnului inspector de poliție momentul exact în care ar surveni moartea.

După Nouă Septembrie nici un fel de tratament nu a putut reface organismul său ruinat — se ținea pe picioare ca prin minune parcă spre uimirea tuturor medicilor. Dar lumina vie, molcomă a ochilor său nu putuse fi mistuită de chinuri. La fel și zîmbetul. Și nu era atît un zîmbet, cît o reflectare trainică a minții sale, care înțelege toate gîndurile tale, se bucură dacă ele sînt curate, sau te compătimește cu înțelepciune, dar fără să ierte, dacă ele sînt meschine și necurate.

Vechii săi tovarăși de luptă l-au îndepărtat cu sila de la treburile grele, trimițîndu-l ca un fel de director la micile vărării la poalele stîncilor din satul său natal. Aici el trebuia doar să se odihnească — vărăriile aveau

să lucreze şi fără să le poarte el de grijă în mod special...

Dar el se odihnea, aşa cum ştiu comuniştii să se odihnească, irosind în fiecare zi cu mult mai multă energie decît izbutea să acumuleze în această „odihnă". Iar de cînd prinse a se amesteca şi în treburile de partid, satul începu să prospere. Marile rezerve ale belşugului se făcură simţite şi în hambare, şi în grajduri, şi în case, şi în sufletele oamenilor.

...Terminai cu ascuţitul creionului şi căutai cu privirea la oaspetele meu.

— E, nea Petko ?

— Păi, ştii, mi-am amintit de o asemenea poveste, se însufleţi el. Numai că nu-i de loc veselă, în schimb e optimistă.

— Dă-i drumul, te rog.

— Ea începe demult, de peste treizeci de ani.

— Din moment ce-i legată de Anul nou, spune-o chiar de-ar fi de la facerea lumii !

— E despre Dona... Dona Svinarska, o ştii, nu ?

— O ştiu.

— Îi sînt dator Donei. Ei îi datorez viaţa. Ea mi-a dat exemplu. Dar de altminteri judecă şi tu singur... După înfrîngerea răscoalei din anul douzeci şi trei, n-am izbutit să fug în străinătate. Eram rănit şi nici nu mi-am dat seama pe deplin de primejdia care mă păştea. Am rămas în sat, ascunzîndu-mă în şopronul nostru, adică taman acolo unde aveau în primul rînd să mă caute. Am încercat să fug abia cînd trupele fasciste de represiune înconjurară satul ca să purceadă la o razie minuţioasă. Aveau ordin ca, prinzîndu-se mînă de mînă, să se înlănţuie precum la horă, ca nu cumva să mă scape.

M-am furişat eu prin umbrele lunii, dar încotro s-o apuc ? La a cui poartă să bat, cînd în satul nostru nu se afla nici o casă fără vreun răzvrătit, ucis în lupte sau fugit peste graniţă ; nu se afla nici o casă fără un arestat, spînzurat de stîlpii de telegraf sau dispărut fără veste. Răscoala din Septembrie era prima noastră mare bătălie, dar înfrîngerea ei a avut consecinţe grele. Au

fost distruse în acele zile nu numai detașamentele, dar și sufletele noastre... Iar printre ele și al meu.

Luna albă avea o strălucire atît de vie !

Atunci mi-am adus aminte de Dona. Mai bine zis de ochii ei mi-am amintit. Că oriunde m-ar fi întîlnit această fată blîndă, se oprea și mă privea cu niște ochi uite așa de mari, temători și fermecați. Dacă se-ntîmpla s-o privesc și eu deschis, își lăsa pe dată pleoapele peste arșița lor și-și pleca fruntea. Pesemne că era vorba de dragoste... Nu știu... Timp să nu fi avut oare, dar nu mi-a fost dat să mă bucur de această dragoste...

Dona se măritase, dar la rîndul ei... Da. N-a găsit unul mai bun decît Veli porcarul, căci era cea mai săracă dintre săraci.

Trăia cu Veli. Îi făcuse doi copii, ca două flori. M-am strecurat prin umbra gardurilor pînă la căsuța lor și am bătut încet la geam. Mi-a deschis Dona.

Am întrebat de soțul ei — era dus la stînă. Copiii dormeau.

— Sînt urmărit, Dona ! Au înconjurat satul. De cum se luminează de ziuă, au să dea buzna prin case. Hai să vedem, trebuie cumva să mă ascunzi.

— Păi, unde. Petko, să te ascund ? se prinse ea cu palmele de obraji. Unde, spune-mi ?

Într-adevăr unde ?

Casa lor era casă de porcar — o singură încăpere avea. Nici tu pivniță, nici tu grajd, nici șopron, nici gireadă de paie, nici morman de gunoi...

— Îngroapă-mă, Dona, am strigat cu surd.

Strigasem așa, din disperare, dar în aceeași clipă mi-am dat seama că asta se poate înfăptui de-adevăratelea : să mă ascund în pămînt.

Zis și făcut.

M-a îngropat Dona în locul umbros de lîngă gardul viu, apoi continuă să sape ograda, de parcă ar fi vrut să facă grădină din ea.

Cine văzuse oare că bătusem la geamul Donei și stătusem de vorbă cu ea ? De mulți trădători am avut noi parte în lupta noastră. Și nu întotdeauna ne erau dușmani. Uneori mergeau la primărie să denunțe și oa-

meni săraci, aș spune chiar de treabă. I-am întrebat mai tîrziu :

— De ce ? Spuneți-mi de ce ați făcut-o ?

— Păi, așa...

Nu din răutate sau dușmănie, se-nțelege, ci din prostie sau ignoranță, dintr-o joacă primejdioasă iscată din acea curiozitate primitivă de a vedea ce-o să se întîmple mai apoi...

Așa se face că fie un asemenea sărman, fie un dușman adevărat ne-a zărit, și s-a dus iute să spună acest lucru fiarelor. Numai că dumnealor au întîrziat : au dat buzna cînd eu zăceam de acum ascuns sub pămînt lîngă gardul viu cu o țeavă de cucută în gură.

— Spune unde-i ? Unde l-ai ascuns, căței afurisită ?

— Da nici nu l-am văzut, măi oameni buni ! se apăra Dona. Cum puteam să-l ascund, de vreme ce nici nu l-am văzut.

— Spune !

Sudalme și lovituri, lovituri...

Țipă Dona, țipă și copiii. Se strîng țăranii și țărăncile speriate.

Era printre ăia o fiară, un căpitan, fecior de morar — a apucat cu zile tocmai pînă la Nouă Septembrie. A ordonat el să aducă paie de pe la vecini și să acopere din totate părțile casa porcarului. Iar cei doi copii — fetița și băiețelul — fură zăvorîți în odăiță.

— Spune acum !

— Doar ți-am spus, măi omule !...

Chibritul l-a aprins tot el, feciorul morarului, că un alt viteaz nu se găsi. Flăcările începură să se cațere pe paie, iar fumul să înăbușe copiii înăuntru.

— Spune ! se repezi din nou fiara asupra Donei. Spune c-o să ți-i ard de vii ! Și te-azvîrl și pe tine în flăcări.

Dar Dona tace.

Doar buza își mușcă adînc, mistuită de groază ; sîngele i se prelinge pe piept.

Femeile se pun pe urlat, își strigă bărbații și cu toți grămadă tăbăresc asupra căpitanului :

— Stai, domnule căpitan! N-ai decît să pîrjoleşti casa, dar copiilor dă-le drumul! Dă-le drumul mititeilor!

Nu putură îndura una ca asta nici soldaţii. Fără să mai ceară aprobarea căpitanului bestial, împrăştiară cu baionetele paiele, sparseră uşa cuprinsă de flăcări şi înşfăcară copiii aproape asfixiaţi.

Dona îşi pierdu cunoştinţa tocmai cînd ostaşii se apropiau cu copiii de ea — se prăbuşi la pămînt ca un plop retezat.

...După cum vezi, îi eram îndatorat Donei, foarte îndatorat. O vorbă din popor zice că datoria se poate plăti şi în mijlocul drumului. Într-o zi îşi ceru şi Dona vechea datorie.

În anul 1946 cînd ne-am apucat să închegăm primele gospodării cooperatiste, ea veni tocmai la oraş la mine, unde îndeplineam o muncă de mare răspundere.

— Petko, zice ea, văd că aţi hotărît să strîngeţi la un loc tot pămîntul oamenilor.

— Am hotărît, Dona. Se-nscrie cine vrea, bineînţeles. Asta-i spre binele oamenilor.

— O fi, nu zic ba. Dar dacă-i de bună voie, pe mine să nu mă amestecaţi în treaba asta. Acum îţi cer să mă răsplăteşti. Spune-le să-mi dea pace. Că doar tu ştii? începu ea să plîngă. Cele şaptesprezece decari cu foame le-am agonisit, Petko! Cu foame, auzi, cu foame! se bătu ea cu mîinile în pieptu-i osos. Am luat bucăţica de la gura copiilor! Iar tatăl lor umbla prin ploaie, gol şi desculţ ca un cîine!...

Buzele ei vineţii tremurau. Tremurau şi umerii pleoştiţi. Basmaua îi alunecă scoţînd la iveală părul cărunt şi faţa ei arsă, zbîrcită şi mîncată de necazuri.

— Nu-mi lua pămîntul!... Nu mi-l lua, Petko!

Ce părere ai de situaţia în care m-am pomenit atunci? Să vină Dona să mă roage pe mine să n-o îndrumăm pe calea socialismului. S-o lăsăm pe ea sărăntoaca, martira, eroina poporului, pe ea care nu şi-a precupeţit în faţa călăilor nu numai propria-i viaţă, dar nici viaţa copiilor ei.

Unde se găsesc cuvinte să-i explic! Tot ceea ce se putea spune prin cuvinte spusesem şi eu, şi tovarăşii

agitatori în modul cel mai amănunțit la adunări și în discuțiile pe care le purtasem de la om la om.

M-am apropiat de dînsa, am apucat-o de mînă — era și a ei oloagă ca și a mea, dar tare, ca un buștean, ca o rădăcină uscată.

— Uită-te la mine, Dona!

Ea își ridică ochii, mă privi de aproape, drept în față. M-am înfiorat. Din străfundurile acestor ochi izvora ceva cumplit: teama de viață, de foame, acumulată vreme de secole, teama filtrată acum în sînge, în nervi: izvora neîncredere în oameni, în bunătatea lor, izvora întreaga suferință întunecată și de neînvins a poporului.

Trecu o vreme, poate un minut, dar eu nu-mi coborîi privirea.

— Dona...

Prin întuneric pîlpîi o luminiță. I se prelinse și pe față.

— Ce e, Petko?

Dintr-odată mi se păru că aici lîngă mine, stă nu bătrînica Dona, ci fetișcana de altădată cu ochii fermecați.

— Crede-mă, Dona. Nu-ți fie teamă. Du-te și semnează declarația. Dă-ți pămîntul la gospodărie. E și spre binele tău, și spre binele poporului.

— Ce spui?... Petko?!...

— Ai încredere, Dona. Nu în mine. În sîngele care s-a vărsat pentru biruința acestor vremuri, să ai încredere. Încrede-te în viață... Îți amintești cum atîrnau de nucul de lîngă moară Stoicio, Dimităr și acel băiat mărunțel de-i spuneau Gancio, singur la mamă? Și oare numai ei au fost? Dar de copilașii zăvorîți în coliba aprinsă îți amintești?

— Îmi amintesc, șoptiră abia-abia buzele ei bătrînicioase.

Trecutul cu groaza și farmecul său — se ivi deodată, învăluindu-ne pe amîndoi.

Mă crezu atunci Dona. Plecă plină de speranțe. De la gară, se duse întins la primărie și semnă declarația de înscriere în gospodărie. Își lăsă o bucățică de șase

decari, iar cu celelalte unsprezece se înscrise. Dădu și căruța, și plugul, și tot ce se cuvenea.

Dar partea rea a lucrurilor se dezvălui atunci cînd începu strîngerea vitelor și gruparea pămîntului. Aceste zile erau nespus de grele, așa că, eu, oricînd se ivea prilejul, mă repezeam cu mașina pînă în sat.

O nouă înfruntare cu Dona avu loc aici, și încă în bătătura satului.

Cei șase decari ai ei erau în luncă, unde-i azi grădina de zarzavat a gospodăriei. Pămînt gras, roditor. Dona își păstrase acest loc frumos ca pe o ultimă speranță. Și tocmai de această ultimă speranță a ei ne-am atins noi.

Era într-o zi de duminică. Cică ar fi viață nouă, sărbătoare, muzica cîntă, iar la horă joacă numai copii și cîțiva dintre cei mai destoinici constructori ai socialismului.

Mă uit și-o văd pe Dona cum fuge peste pod, iscodește cu ochii împrejur, caută pe cineva.

— Petko ! Aici ești ?

— După cum vezi.

— Petko ! strigă ea cît o ține gura. M-au nenorocit, Petko ! Mi-au luat și pămîntul din luncă ! Îl ară, Petko ! M-auzi ? Îl ară ! Oprește-i ! Nu-i lăsa !...

— Stai, Dona ! am dat eu să-i pun mîna pe umăr, dar ea se feri. Doar ți se dă altul în loc ? ! În luncă, după cum știi, au să fie grădinile, doar și ele sînt ale noastre. Că toți o să tragem de-acolo foloase, și bani, și de-ale gurii...

— Ascultă ! se încordă ea. Scoți tractorul de pe locul meu sau nu-l scoți ?

— Cum să-l scot, Dona ? ! Păi eu am venit aici ca să dau o mînă de ajutor...

Măiculiță, și unde se pune Dona pe urlat, și-ncepe să-și smulgă cu mîinile sale aspre hainele de pe ea, basmaua, părul, se plesnește peste față, peste gură...

— Ah, dacă știam !... Dacă știam !... se îneca de furie, nenorocita. Dacă știam că ești un... un dușman al norodului... Ah, să te fi dat atunci pe mîna călăilor ! Na ! Na ! Uită-te ! Uită-te ! își plesni ea cu atîta putere vechea cicatrice de pe buză, încît dinții i se umplură de

sînge. Mi-am mușcat buzele ! Mi-am supt sîngele ! Pentru tine, dușmane !

Se aruncă în colbul drumului în fața mea, se leagănă înainte și înapoi ca o sălbatică și bocește ca la mort :

— Doamne, Dumneze-e-u-le !... De ce, Doamne, l-am ascuns atunci pe el ca să mă lase azi fără pămînt, să-mi nenorocească copilașii...

Se puseseră pe bocit și alte femei. Începură să scîncească și niște copii... Bărbații stăteau tăcuți, întunecați. Și veneau mereu alții. Dar nimeni nu se amestecă. Iar comuniștii noștri erau împrăștiați, că peste tot se simțea nevoie de o mînă credincioasă. Veniră totuși cîțiva : de la primărie, de la cooperativă și chiar doi milițieni — îi știi doar cum sînt cînd au arma în mînă.

— Nea Petko ! Ordonă !

Eu să ordon...

Mi-am scos șapca, strivind-o în mîini. M-am urcat pe treptele din fața actualei cooperative și am început să vorbesc. Nu mai țin minte ce le-am spus, că mi se așternuse ca un văl peste lumina ochilor. Dona urla cît o ținea gura, iar eu explicam de ce anume urlă ea și cine de fapt scoate urlete atît de sălbatice prin gîtlejul ei...

...Dar eu m-am răzbunat pentru jignirea ce mi-a fost adusă. M-am răzbunat crunt. Cu toate că am amînat cu cîțiva ani această răzbunare.

Azi, precum bine știi, Dona noastră pășește în fruntea frunții spre comunism. Din cea din urmă porcăreasă, care umbla odinioară să cerșească pe la porțile chiaburești o baniță de făină, ea a devenit azi o gospodină liberă, deplin conștientă de răspunderea morală ce-i revine pentru întreaga viață a satului lor. Această renaștere a ei constituie o altă mare poveste.

Iar în cadrul ei un rol aparte ocupă și Veli porcarul.

De fapt acum Veli nu mai este porcar, ci *crescător de porci*. Mai mult, e șeful fermei de porci, cu diplomă, căci a terminat cu succes cursul zootehnic de trei luni, și poartă pe pieptul scurtei sale vătuite o decorație de argint.

Dona este și ea șefă de echipă, și încă a unei echipe speciale : cei mai mulți din echipă sînt din neamul ei : doi fii — unul e cel care era să ardă de viu în casă ! — două nurori și nu mai știu cîți nepoți mai măricei. De aceea nu-i spun echipa Donei, ci neamul Donei.

Anul trecut, cînd pămîntul și-a revărsat belșugul roadelor — prima noastră bogăție dobîndită în mod planificat — neamul Donei întîmpină evenimentul avînd realizate peste două mii patru sute de zile-muncă.

Și abia atunci mi-a venit și mie rîndul să-mi aflu mult așteptata răzbunare. M-am înțeles cu președintele, iar contabilului i-am spus să-și termine mort-copt calculele cooperatorilor cu trei zile înainte de Anul nou.

Așa se și întîmplă.

La 31 decembrie dimineața, se opriră în fața cancelariei gosopodăriei trei care vîrfuite de saci cu cereale, bumbac, mazăre, lînă, putini cu brînză, ulei, miere și tot ceea ce se mai cuvenea după cont neamului Donei.

La care erau înjugați cei mai frumoși boi ai gospodăriei, cu coarnele împodobite cu floricele roșii strălucitoare — cine mai știe cîte glastre din sat fuseseră sacrificate de către băieții noștri întreprinzători !

La chemarea biroului de partid s-au adunat la locul fixat toți comuniștii, o mulțime de săteni, tineret, precum și pionerii, gătiți care mai de care cu cravate roșii frumos călcate.

Au sosit și muzicanții — aceiași care au stricat atunci hora.

Am scos drapelul din club. Stegarul la mijloc, iar de o parte și de alta doi aghiotanți de aceeași statură cu el. Totul era comandat de către secretar, un fost locotenent-major, eliberat din armată pentru că suferea de inimă.

— Alinie-e-rea !... Înainte-e, marș ! strigă el cu voce tunătoare.

Muzica laolaltă cu glasurile biruitorilor naturii, plini de voie bună, făcură să răsune vechiul nostru cîntec de luptă, „Cîntecul înfrățirii".

Iar la noi, cînd s-aude muzica, se scoală și morții din groapă. În timp ce străbăteam satul spre căsuța por-

carului, manifestația noastră luă proporții, devenind mai mare decît cea de la 1 Mai.

Dona ieși uluită din casă, înconjurată de întreaga gloată a familiei sale.

Fostul locotenent-major bate pas de front și raportează întocmai ca în fața unuia dintre cei mai glorioși mareșali :

— Stimată tovarășă Dona Veleva Svinarska ! Vă rugăm să primiți în casa dumneavoastră ceea ce dumneavoastră personal dimpreună cu membrii familiei ați dobîndit prin muncă cinstită în cursul anului trecut. În afară de aceasta, am onoarea să vă aduc la cunoștință cu prilejul Anului nou că consiliul de Conducere al Gospodăriei Agricole cooperatiste de Muncă „Gheorghi Dimitrov" din satul Bunino, județul Vrața, a hotărît ca brigada de construcții a gospodăriei să înceapă încă din primele zile ale anului ce vine lucrările la noua dumneavoastră casă, conform unui plan întocmit de un arhitect !

Apoi se întoarse spre carele vîrfuite și strigă :

— Tovarăși ! Descărcați !

Mîini zdravene țărănești apucară sacii grei...

Muzica începu să cînte, iar copiii să scandeze :

— Salut fierbinte mamei-eroine !... Salut fierbinte mamei eroine !

Dar Dona nu cred să fi văzut sacii, să fi auzit salutul. Se tîrî abia-abia pînă la mine, stătu așa o vreme și mi se uită țintă în ochi. Din ochii ei limpezi și fermecați ca odinioară prinseră a șiroi lacrimi.

— Petko...

— Ce-i, Dona ?

— Nimic, frate... nimic...

...Plîngea și oaspetele meu cu chipul radiind de o căldură lăuntrică.

— Ce să-ți mai spun ? încheie nea Petko. Dac-o fi să compui din toate astea o povestire de Anul nou, încearcă de-i găsește un sfîrșit, așa, după exigențele realismului vostru socialist.

INIMĂ VĂTĂMATĂ

Poți să fii tu cel mai mare peste pădurari, încît întreg satul să-ți știe de frică, să-ți atîrne pumnul din ce în ce mai greu din pricina forței ce zace în tine, dar cînd îți vine și ție rîndul să fii primit în partid — nu se poate să nu tremuri.

Eu, în orice caz, am tremuat.

Intrasem pînă atunci de nenumărate ori în club la conferințe sau adunări deschise și de fiecare dată m-am simțit liber, ca la mine în pădure ; m-așezam pe scaun unde apucam, ascultam cît mi se părea interesant, apoi ieșeam, stăteam la taifas cu fumătorii în fața ușii, mă întorceam din nou sau străbăteam ulița și mă opream la bodegă să casc gura la cei ce-și beau rachiul în jurul meselor.

În seara aceea însă, de cum am zărit inscripția „Clubul Partidului Comunist Bulgar", am simțit inima cum mi se strînge, de parcă mi-ar fi apucat-o o mînă puternică și-ar fi stors tot sîngele dintr-însa. Iar cînd i-a dat drumul, a sărit din loc și mi s-a izbit cu atîta putere în gîtlej, încît mi-a curmat răsuflarea. Dar nu mai aveam încotro : m-am încheiat la gulerul vestonului nou, rezervat doar pentru zile mari, i-am tras jos pulpanele și am pășit, ridicînd mai sus piciorul, pentru ca nu cumva să mă împiedic de prag...

În mica sală, înjghebată din două foste dughene, erau destule locuri libere în șirurile de scaune, dar eu n-am îndrăznit să mă așez pe vreunul din ele, ci m-am ghemuit pe o bancă așezată de-a lungul peretelui.

Poate pentru că lampa nu fusese încă aprinsă, totul în club mi se păru mai deosebit, mai misterios, întocmai

ca în pădure la căderea nopții. Steagul roșu din colț, parcă mai închis la culoare, îmi amintea cît de aprins fusese sîngele celor trei partizani căzuți eroic — el li se mai scurgea încă din răni, cînd jandarmii le zvîrliră din căruță în mijlocul pieții cadavrele. Nici lozincele de pe pereți nu mai erau acum pentru mine doar niște litere mîzgălite de Kolio Pictoru, ci îndrumări importante, făcute anume pentru mine.

Mi-am ridicat ochii spre portretele bărbaților care rostiseră aceste gînduri, iar ei întîmpinară privirea cu severitate și îngrijorare, zicîndu-și parcă în sinea lor :

— O să iasă oare sau nu un comunist din acest pădurar zdravăn și cam sălbatic ?

— Ăstuia îi place pare-se mai mult să înfulece, decît să citească !

— Și nu-i plesnește capul de atîta minte, ci vestonul de mușchii zdraveni ca de bivol...

La fel de severi și parcă străini mi se părură în seara aceea și comuniștii din Bunino. Locul de pe banca așezată lîngă perete era comod, așa că i-am putut privi pe fiecare în parte. Îi știam din copilărie, că printre ei crescusem. Cică eram de-al lor, dar toți se uitau la mine cu prudență, de parcă aș fi venit de pe alte meleaguri. Cum întîlneam privirea cuiva, acesta întorcea imediat capul în altă parte. Mi se părea chiar că unii mă privesc amenințător.

Doar unchiul după mamă, Krăstin brutarul cooperativei, rînjea tot timpul la mine, îmi făcea cu ochiul și-mi trimitea prin gesturi diferite semne de îmbărbătare.

Ce să mai creadă omul într-adevăr ?

Toți veniseră la mine fie după frunzet, fie după grinzi, fie după nutrețul de pe fînațurile din pădure sau pentru alte servicii. Ca omul în răspunderea căruia se afla pe atunci pădurea, m-am străduit să ajut fiecărui după nevoie și după lege. Pe mulți însă i-am refuzat. Pe alții i-am amendat sau i-am dus sub escortă la primărie. Iar alteori chiar și mai rău... Cu ce măsură au să-mi răspundă oare ? Au să mă recunoască tovarăș de-al lor sau, din răzbunare, o să-mi respingă cererea ?

Cu mare greutate am răbdat pînă s-au scurs primele două puncte de pe ordinea de zi și a urmat al treilea: „Primirea de noi membri."

Temerile mele se dovediră a fi în zadar.

Fostul locotenent-major și actualul secretar al organizației teritoriale de partid din Bunino, Ivan Todorov, a ținut un scurt, dar foarte favorabil referat despre calitățile mele personale. Exemplul său a fost urmat de toți ceilalți vorbitori. Se dădu chiar o adevărată întrecere, neobișnuită pentru satul nostru rău de gură, în care se rostiră cele mai frumoase vorbe de pe lume despre un om.

Mi-au amintit pînă și de bunicul meu care, zice-se c-a fost unul dintre cei dintîi atei din sat și un suflet răzvrătit. O dată, aflîndu-se pe vîrful Koinare, îi smulsese barba popii Damian, care-i făcuse cu ochiul bunicii mele, femeie tînără pe atunci.

S-a repetat, de nu știu cîte ori, că încă din fragedă copilărie devenisem cel mai de nădejde ajutor al partizanilor și cel mai sigur curier al detașamentului de partizani „Moartea fascismului".

— Și cine a fost primul care a răspuns la chemarea școlii de silvicultură din Berkovița? întrebă moale ca aluatul din brutăria sa unchiul Krăstio. Cine a împădurit rîpa stîncoasă a Cerveniței? Cine i-a dezvățat pe locuitorii din Bunino, ba chiar și pe cei din Radkovo și Bărlogovo să taie fără voie pădurea? Cine a transformat pădurea într-o adevărată livadă de pomi fructiferi, altoind, și încă după învățătura lui Miciurin, trei sute șaizeci și trei de peri, meri și pruni sălbatici? Nimeni altul decît Aleksi!

Vorbitorii care urmară întăriră spusele unchiului Krăstio:

— Aleksi a îngrădit cu o centură de șase rînduri de plopi canadieni curtea cooperativei.

— Aleksi n-a avut nici un incendiu în pădure.

— Aleksi a fost de trei ori dat la ziar.

— Aleksi e fruntaș pe ramură.

— Aleksi... Aleksi...

Puhoiul de laude îl luă cu el pînă și pe cantonierul mustăcios Nino Petkov, care ani de-a rîndul nu des-

chisese gura la adunări, dat fiind că își dezvăluia toate gîndurile și simțămintele în versuri. Dar în afară de poezie, Nino mai meșterea și frumoase bastoane lăcuite, ale căror mînere se terminau la capăt cu ciocuri de rață, ori de vulturi, cu capete de leu, de șarpe, sau de cîine.

Pentru a acoperi necesitățile producției sale din timpul liber, cantonierul se strecura deseori în pădure să aleagă cele mai drepte și mai netede lăstare. Eu îl avertizasem în modul cel mai sever, iar o dată i-am întocmit chiar proces-verbal. Cred că doar pentru a-mi intra sub piele, Nino și-a încălcat obiceiul de a tăcea și a ridicat mîna.

Președintele îi dădu cuvîntul, și Nino își trase energic cu două degete mustățile.

Aceste mustăți creșteau ca două fuioare înfoiate și negre sub nasul său mare și coroiat. Marginea lor de jos, tunsă, închipuind o linie dreaptă, străbătea toată lățimea obrajilor cu pometii proeminenți și ajungea pînă sub sfîrcul urechilor. Marginea de sus șerpuia ușor pe lîngă nările cărnoase, apoi scăpăta într-un unghi ascuțit, îngrădea cu un semicerc globul ochilor și se contopea cu părul mare și ondulat al favoriților. Și asta nu era vreun buruieniș părăginit de cioban, ci cea mai îngrijită, întreținută cu briciul și pieptenele vegetație a feței. Fiecare buclișoară și șerpuire contribuia la crearea impresiei de forță și frumusețe bărbătească. Cei care luaseră parte la primul război mondial numeau mustățile lui Nino „imperiale", dat fiind că o atare podoabă decorativă purtase și împăratul Austriei Franz Joseph.

Dacă mai adăugăm la asta faptul că sprîncenele cantonierului erau o copie micșorată a mustăților, devenea de înțeles de ce europenii din trenurile internaționale se îngrămădeau la ferestrele vagoanelor, iar uneori coborau chiar pe peron și întîrziau plecarea trenului, să-l fotografieze pe Nino Petkov ca pe cel mai interesant obiectiv din Bulgaria democrat populară.

Nino se îndreptă din șale, se înclină ca pentru recitare și începu poetic, dar atît de tare, încît ai fi zis că are un microfon în piept :

— Tovarăși ! Știți bine că mie nu-mi place să vorbesc, de aceea voi fi scurt. Dar îngăduiți-mi să trezesc

în fața privirilor voastre îngîndurate imaginea aceea de neuitat, cînd stimatul nostru tovarăș, Aleksi Monov, mai-marele pădurilor, căra în sus pe rîpele Cerveniței apă cu răbdătorul său măgar, pentru a uda cu propria mînă, cu mica noastră tigvă națională, plăpîndele lăstare ale noilor plantații silvice pîrjolite de soarele neîndurător. Da, tovarăși! Fapte de eroism pot fi făcute chiar și cu ajutorul unui măgar! Mulțumită acestei fapte eroice, tînăra pădure împodobește astăzi frumosul nostru sat și desfată nu numai ochii noștri ai localnicilor, dar și privirile exigente ale europenilor din trenurile internaționale. În timp ce ascultam luările voastre de cuvînt în legătură cu candidatul de astăzi, stimatul tovarăș Aleksi Monov, am compus în gînd un cuplet cu care vreau să și încheie.

Aici Nino trase iar dintr-o parte și alta a mustăților sale și megafonul din piept răsună:

Dacă fiește ca Aleksi Monov
În cel an de secetă, trudind fără istov,
Rîpa cu copaci o împînzește,
Din comuna noastră o livadă crește.

Primul aplaudă unchiul Krăstio. Îl mai urmară vreo zece înflăcărați patrioți locali, admiratori ai pădurii și poeziei.

Se auziră și cîteva îndemnuri:

— Să votăm!... Să trecem la vot!... Totul e limpede!

Chipul bucălat al secretarului de partid se destinse într-un zîmbet mulțumit:

— Sînt de acord... se ridică el de la masa prezidiului.

Și probabil tot așa, în aplauze s-ar fi petrecut și votarea propriu-zisă, dacă n-ar fi sărit supărată de la locul său lelea Rada, tăinuitoarea de partizani, mama secretarului, o femeie mărunțică, dar vioaie și dreaptă, în straie negre de bumbac.

— Tovarăși, stați să ne înțelegem! strigă răspicat lelea Rada și ochii îi scăpărară sub năframa trasă peste frunte. Așa nu se poate, tovarăși, nu-i îngăduit: doar cu lauda nu creștem noi comuniști adevărați. Nu, nu!

Plăcută voce mai avea lelea Rada ! Cu ani în urmă ea fusese prima cîntăreață din Bunino. Trăia în cartierul de sus, căruia i se spunea „Kremlin", atît pentru faptul că avea casele răspîndite pe culme printre stîncile dințate, cît și pentru faptul că toți locuitorii lui — de trei generații încoace — erau comuniști. Oricît ar fi muncit, și orice suferință ar fi tăinuit în sufletul ei în perioada fascismului, cîntecul i-a fost necontenit și pretutindeni un nelipsit tovarăș Radei Todorova. Dădea glas cîntecelor lui Botev sau altor cîntece revoluționare și vesele pentru a-i îmbărbăta pe oamenii noștri și a învenina cele cîteva fiare fasciste din sat. Amuți glasul ei doar atunci cînd află vestea că feciorul ei cel mare a căzut în bătălia de la Balvan — căzuse și el cu cîntecul pe buze : „El e viu, el trăiește", căzuse la fel ca și Botev — lovit de un glonte în frunte.

—Ce-i cu atitudinea asta a voastră față de Aleksi ?

Vocea Radei îmi sfredeli ca un șurub urechile, încît simții că mi se desface capul în două. Toți cei care aplaudaseră își lăsară deodată mîinile în jos sau prinseră a-și pipăi cefele, nasturii, buzunarele hainelor și cămășile.

— Păi dacă-i pădurar — înșira încetinel Rada reproșurile, fără să se uite la mine — dacă toți avem nevoie de dînsul — fie pentru lemne, fie pentru fîn, fie pentru bastoanele cu cap de rață ale lui Nino, trebuie oare acum să-l ridicăm în slăvi mai sus de cum îs vulturii albi de pe creasta Cerveniței ? Ba-i mai scriem și versuri ! Veniți-vă în fire, tovarăși comuniști și gîndiți-vă puțin cum se cuvine să primești pe cineva în partid ? Așa-i că am dreptate, tovarășe Todorov ?

Secretarul nostru era un erou bine cunoscut, luptase și ca partizan, și în timpul războiului, fusese decorat cu trei ordine antifasciste și două cruci pentru vitejie. Dar acum se pierduse cu firea mai abitir decît mine. Pe obrajii săi tineri se-aprinseră asemenea văpăi, de parcă maică-sa nu i-ar fi pus o simplă întrebare, ci i-ar fi ars o palmă.

— Ai dreptate, se trezi el în cele din urmă să spună, în timp ce Rada îi întoarse spatele.

— Am dreptate, trase ea spre spate năframa, ca să-ntimpine şi mai deschis privirea fiecăruia, am dreptate — lui Aleksi îi e scump orice firicel de iarbă şi orice aşchie de lemn ce aparţine statului. Drept e de asemenea că-i un erou. Nu vouă, ci mie personal mi-a salvat viaţa, cînd umblam cu desaga în spinare prin pădure. Şi cu toate astea, nu sînt de acord să-l primim în felul ăsta. Mă auzi, Aleksi ?

Am sărit atunci ca ars de pe bancă, şi pe cît sînt de înalt eram gata-gata să mă izbesc cu capul de tavanul scund.

Toţi îşi aţintiră privirile asupra mea, de parcă mă vedeau pentru prima dată. Simţeam cum zbuciumul inimii, carnetul şi stiloul îmi tresaltă în buzunarul din-afară al vestonului, dar cum să stăvileşti această inimă?

— Tu, Aleksi — mi se adresă în cele din urmă Rada — trebuie să ştii că nu se poate să devii doar aşa, în aplauze, membru al Partidului Comunist. Pentru că tu ai un năravfoarte mare şi dăunător. Îi baţi pe bieţii oameni cînd îi prinzi în pădure. Cîţi n-au venit să mi se plîngă ! I-ai lovit, fără să ţii seama unde dai — şi cu pumnii, şi cu bîta, şi chiar cu muchea propriilor lor securi. E adevărat asta, spune singur, e adevărat sau nu?

— E adevărat ! strigă cu mare amărăciune-n glas cineva din ultimele rînduri.

Urmară şi alte glasuri :

— Bate oamenii !

— E adevărat că-i bate !

— Nu numai oamenii, dar şi vitele !

Neliniştea unchiului Krăstio sporea văzînd cu ochii în urma înteţitelor atacuri. De fapt, nu o dată i se atrăsese lui atenţia pe linie de partid să-şi mai pună stavilă inimii sale largi, atît de simţitoare cînd venea vorba de vreo rubedenie ; cu toate astea, nici acum nu se putu stăpîni : alb din creştet pînă-n tălpi, pudrat cu făină de la morărit pînă şi pe pleoape, el începu să se foiască pe scaun şi întinse imediat o pernă molcuţă în calea crunţelor lovituri :

— Staţi, tovarăşi ! Oare voi nu ştiţi că pădurea cu bîta se apără ? Oare el, Aleksi, dacă pocneşte pe careva, nu pentru binele poporului o face ?

Ce i-o fi venit să-mi ia apărarea ? Căci vorbele lui nu făcură decît să pună paie pe foc. Acel minunat început al adunării fu dat peste cap. Mulţi dintre vorbitorii care rostiseră cele mai frumoase cuvinte de laudă la adresa mea — şi în primul rînd învăţătorii şi învăţătoarele — se apucară deodată să protesteze :

— Nu cu bîta se vine în sprijinul poporului ! Bătaia-i o rămăşiţă a fascismului ! E o ruşine să baţi oamenii ! Ce fel de exemplu dăm noi în acest mod copiilor ? ! Nu de bîtă avem noi nevoie, ci de conştiinţă ! De cultură !... Ei îşi bat şi nevestele... Nimic de zis, în privinţa asta sînt desigur legi !.... Sînt, dar cine, mă rog, le respectă ?

Secretarul îşi dădu în cele din urmă seama de greşala pe care o comisese şi se apucă să ciocănească cu creionul în masă.

— Linişte, tovarăşi !... Cine are de spus ceva, să se înscrie la cuvînt ! Continuă, tovarăşă Todorova.

— Eu nu mai am nimic de zis, dădu din mînă mama lui. Am să votez pentru primirea lui Aleksi în partid cu o singură condiţie : dacă el îşi dă cuvîntul uite aici, în faţa noastră a tuturor că n-o să se mai atingă de nimeni. Oare puţine bătăi am îndurat noi de la fascişti, încît s-ajungem azi să ne ciomăgim unii pe alţii ?

Şi lelea Rada se aşeză la loc pe scaun.

Întreaga adunare amuţi.

Secretarul azvîrli o uitătură cîtorva membri ai biroului şi se înţelese chiar din prima clipă cu ei. Apoi, după cum îi era obiceiul, luă o poziţie ostăşească şi se încruntă avan, făcînd astfel să dispară de pe chipul său acea drăgălaşă mină de băieţandru, care crea impresia nu a unui secretar de partid în toată puterea cuvîntului, ci a unui comandant de detaşament pionieresc.

Dar vocea îi era bărbătească, de ofiţer, călit în cursul atîtor cuvîntări pe care le ţinuse în aer liber în faţa soldaţilor :

— Tovarăşi ! După cum aţi auzit, a fost făcută o nouă propunere pe care biroul de partid o acceptă. Noi recunoaştem tovarăşi, că am scăpat din vedere acest aspect al problemei, vreau să zic această meteahnă a lui

Aleksi Monov. Iar meteahna asta, tovarăşi, poate fi considerată ca cea mai dezgustătoare rămăşiţă a capitalismului. Pentru noi, comuniştii, ea este cu desăvîrşire inadmisibilă. Comunistul e dator să folosească în primul rînd acele mijloace care se dovedesc a fi cu mult mai puternice decît bîta, şi anume : critica, metoda convingerii, acţiunea de culturalizare, de justă înrîurire asupra conştiinţei. Astfel stînd lucrurile, noi socotim că, tovarăşul Aleksi Monov poate fi primit în rîndurile candidaţilor de partid, numai în cazul în care îşi ia în mod solemn angajamentul că n-o să mai ridice niciodată mîna asupra oamenilor muncii de pe ogoarele noastre.... Tovarăşe Aleksi, ai cuvîntul !

Stăteam cu mîinile lăsate, ascunzîndu-mi privirea sub şuviţa de păr ce-mi atîrna peste fruntea înfierbîntată ca para focului şi leoarcă de sudoare. Gulerul noului veston, deşi era făcut pe măsură, se strînse şi începu să mă sugrume, dar mîinile şi degetele mele, nevolnice, nu erau în stare să-l descheie ! De abia mai răsuflam...

Oare nu ştiam şi eu ce faptă barbară-i bătaia ? Uitasem oare vremea cînd, copil fiind, fasciştii m-au stîlcit într-un asemenea hal ca să spun unde se află detaşamentul de partizani, încît nici pînă azi nu mi s-a îndreptat cartilajul nasului ? Dar cum să le explic lor că ceea ce făceam n-o făceam din mărginire, dintr-o neînţelegere a faptului ca atare, ci pur şi simplu pentru că inima mi-era răvăşită. În gînd îmi spuneam : „Nu te atinge de el ! Întocmeşte-i proces-verbal !“ Dar inima mi se umplea de mînie, sîngele mi se urca la cap, mintea mi se tulbura şi mîna singură parcă se ridica să lovească. De cîte ori nu m-am jurat şi parajurat să nu mai fac una ca asta ! Şi iată-mă acum ajuns de rînsul lumii, stînd în faţa lelei Rada, a chipului lui Lenin.

— Spune, spune, Aleksi ! mă îmbie şi cu glasul, şi cu mîna unchiul Krăstio. Căci aşa-i la noi la partid, cînd omul greşeşte, trebuie să-şi facă autocritică.

Mi-am lins de pe buze sudoarea sărată şi am început :

— Îmi iau angajamentul...

— Hai, hai spune ce angajament îţi iei ?

— Îmi iau angajamentul să nu mă mai ating... Să nu mai dau în nimeni de azi încolo ! Am hotărît asta chiar mai dinainte, dar începînd de azi...

De astă dată toţi : şi lelea Rada, şi secretarul, şi cei de la poştă, şi învăţătorii începură să aplaude.

Doar unchiul Krăstio nu aplaudă de loc. Nu pentru că s-ar fi abţinut, dar ochii săi de rudă se umplură de lacrimi, încît trebui să şi-i şteargă cu mîinile unse de făină.

Într-un cuvînt am devenit candidat de partid.

Dar tocmai din acel moment — mai însemnat decît toate în viaţa omului — începu pentru mine cea mai mare suferinţă, cel mai cumplit chin al meu.

Poate că în alte sate ceea ce se spune la adunările de partid se păstrează în taină, dar în Bunino această cerinţă nu-i întotdeauna respectată. Chiar de a doua zi dimineaţa, vestea despre angajamentul meu solemn se răspîndi, ca purtată de vînt, în toate casele, pe toate ogoarele, livezile, fermele şi viile de prin partea locului.

Unora le venea a crede, altora — nu ! Începură comentariile pe această temă :

— Şi-a luat angajamentul, a jurat ! „Eu, zice, tovarăşi comunişti, jur că de-oi ridica vreodată mîna asupra cuiva, să-mi sece amîndouă mîinile." Doar că nu şi-a făcut semnul crucii, că închinatul ştiţi bine nu-i îngăduit la comunişti.

— Cine a zis aşa ?

— Aleksi, cine altul ? !... „N-o să mai ridic asupra nimănui, zice, nici bîta, nici pumnul, nici securea."

— Ţi-ai găsit şi omul, Aleksi !

— S-a jurat.

— S-a jurat ?... Ha-ha-ha !...

S-au găsit şi unii, şi chiar printre ciobanii cooperativei, care să pună la încercare angajamentul meu. Nu că ar fi fost atît de inconştienţi şi de rea-credinţă, ci pur şi simplu aşa, în glumă...

Trebuie bine înţeleasă această nespusă sete a ciobanului de glumă. Închipuiţi-vă numai : umbli singur cuc o zi, două, o lună prin pustietăţile alea stîncoase, fără de apă, încinse ca plita, te uiţi la cerul acela alb ce se

cască deasupră-ţi, aşteptînd parcă dintr-o clipă într-alta să picure cu stropi de foc ; te sprijini în bîtă, schimbînd-o cînd la subţioara dreaptă, cînd la cea stîngă, cînd sub bărbie, şi ţi se face lehamite şi de oi, şi de natură şi de propriu-ţi cuget. Uneori îţi trece prin minte cîte o năstrusnicie : să legi vreo creangă de ciulin de coada vreunui cîine de pripas, să arunci vreun şarpe ucis drept în cărarea pe unde trec nevestele, sau să slobozeşti o strigare răstită la vita cu clopot la gît — doar astfel să-ţi mai auzi glasul, să te mai descotoroseşti de urît...

Ciobanii hîtri găsiră că căprarul nebun Deşko o să fie cel mai potrivit pentru o primă încercare a cuvîntului meu de comunist, căci căprarul avea să mă cheme cu cîntecul său în branişte.

Deşko, un blajin plăpînd, de vreo patruzeci de ani, cu oasele moi, cu privirea întunecată, cu buza de jos atîrnînd ca la un copil, avea într-adevăr un cîntec. Acest cîntec era cunoscut de toţi din sat, deşi el îl cînta doar cînd rămînea singur. Cînd sărmana maică-sa se prăpădi de durere că nu-l născuse întreg la minte, micul Deşko începu să cînte : un „a-a-a" cu glas scăzut, uniform şi prelung, şi un altul cu glas mai ridicat dar la fel de uniform şi tărăgănat „ua-a-a". Deşko smintitul, Deşko nebunul... Treizeci de ani, iată s-au scurs de la moartea maică-si, dar el nu e în stare nici azi să dea uitării singura lui mîngîiere. De cum pornea după capre prin rîpele spinoase ale Cervenîţei, se uita împrejur să vadă de nu-i careva prin preajmă şi începea să-şi plîngă marea lui durere după maică-sa :

— Au-a-a-a — ua-a-a-a ! A-a-a-a — ua-a-a-a !...

Într-o dimineaţă mă îndreptam spre vie cu o comisie pentru calcularea pagubelor pricinuite de grindină. Cîţiva ciobani mă zăresc, se strîng ciotcă şi se înţeleg între ei. Se duc la căprar şi-l sfătuiesc să dea drumul caprelor în tăietura stăjărişului : ce mîndreţe de frunzet a mai crescut acolo, îi spuneau ei, ce de lapte or să dea caprele, ai să te umpli de parale pentru laptele dat peste plan ! Iar Mara cea grasă din Kameno Pale, atîta şi aşteaptă — o să vină singură să-ţi cadă în genunchi...

Bietul căprar cu mintea rătăcită începu să clipească prostește : dacă într-adevăr pune mîna pe văduva cea grasă, cu care ciobanii îi împuiaseră capul său gol.

— Ai ?... Da bivolul ăla nebun... umblă. O să mă bată, ai ?

— N-vea teamă. Deșko ! Doar ți-am spus : Aleksi s-a jurat că n-o să se mai atingă de nimeni. Știi ce a spus Mara aseară ? De îndată ce Deșko depășește planul și strînge mai multe parale, facem nunta. L-a poftit pe președintele din Kameno Pole să vă fie naș.

— L-a pofit ?

— Păi da ! De cînd — zice — mă cere băiatul. Am să mă duc la el la stînă, am să-i gătesc, am să-i spăl rufele și... am să-l îngrijesc..

— A spus ea ?

— A spus-o, omule, a spus-o !

Și Deșko a mînat caprele în tăietură. Poznașii noștri se ținură și ei cu turmele prin preajma pădurii să nu le scape cumva distracția.

— A-a-a-a-ua-a-a-a ! A-a-a-a-ua-a-a-a !...

Ascult și nu-mi vine a crede urechilor : Deșko nebunul cînta în cea mai frumoasă și mai tînără pădure, în acea sihlă de catifea, unde odinioară mi-a fost salvată viața din mîinile fasciștilor și jandarmeriei, din care pricină am lăsat într-însa doar păsările cîntătoare ale cerului !... Am uitat și de vie, și de grindină, și de comisie, și am pornit-o vijelie de-adreptul printre butucii de viță.

Mai întîi, bineînțeles, dau ochii cu ciobanii, lor nici că le pasă, fluieră — vorba ceea : nici ceapă n-au mîncat, nici gura nu le miroase.

— Deșko a intrat acolo ? îi întreb eu, galben ca turta de ceară la față din pricina goanei și a mîniei fără margini.

— Ce, nu-l auzi ? rînjește unul din ei, pe nume Koicio, un pitic cu picioarele strîmbe, adus parcă de la circ.

— De ce nu l-ați oprit ? dau eu să mă uit măcar în ochii unuia. Sau ați căpiat cu toții mai abitir decît Deșko ?

Doar cel cu picioarele strîmbe rînjește la mine :

— D'apoi ce, noi stăm cu mîinile în sîn ca pădurarii ? Cearcă tu de poartă grija la o sută de miei turbați și-ai să vezi atunci.

O presimțire rea îmi încolți în inimă din capul locului, dar abia mai apoi m-am dumirit cum a fost pus la cale buclucul cu pricina.

Am năvălit în tăietură. Crengile mă izbeau, frunzele mă plesneau, de parcă eu le-aș fi trimis turma de capre. Am apărut dintr-o dată în fața căprarului și am răcnit cît m-a ținut gura :

— Deșko !

Cîntecul i-a încremenit în gîtlej. De pe buza lui plină de bale, porni să se prelingă o șuviță, din cracii pantalonilor — două. Opincile sale de gumă, largi cît niște bărci, se umplură...

Altădată, în asemenea cazuri, l-aș fi snopit în bătaie, și gata. Dar acum ce puteam să-i fac ? Un suflet nenorocit, n-aveai cu cine face nici agitație, nici propagandă : nu-l ducea singur mintea să făptuiască nici măcar o fărădelege.

— Spune, Deșko, cine te-a îndemnat să bagi caprele aici ?

Deșko tremură, picioarele goale îi plescăie în opincile pline și arată spre ciobani :

— Ăia, nebunii ăia... Piticu și Kukuda...

— E clar ! Scoate-ți repede caprele de aici !

— Mintenaș ! Mintenaș ! se învoi nebunul.

Dar oare cu una, cu două se scot două sute de capre lacome din vegetația îmbelșugată a tăieturii de stejar ? Pînă la vremea prînzului le-am fugărit și le-am tras pe cîte una de coarne afară.

Scîrbos animal mai e și capra. Pustiitor. Dacă a mușcat o dată din lăstar, toată planta s-a dus pe copcă. O fi ea bună de lapte, dar pricinuiește pagube pădurii, că dacă mi-ar sta în putere, aș termina-o cu ea pentru totdeauna. Așa aș lichida pur și simplu cu acest animal, încît să ajungă copiii să-l vadă doar în grădinile zoologice, alături de fiarele sălbatice.

Dar se găsesc printre oameni o seamă să fie chiar mai scîrboși decît caprele. Așa e, de pildă, Vaca-Dom-

nului. Îl cheamă de fapt Pelo Ghergov, dar i-au dat nume de buburuză, deoarece la prima vedere pare blajin și potolit ca și ea. Calcă ușurel, e foarte de treabă cu toată lumea și vorbește atît de dulce, de parcă limba i-ar fi unsă cu miere. Dintre toți bărbații din Bunino doar el singur mergea la biserică și aprindea lumînări laolaltă cu babele. Pe vremea fascismului, Vaca-Domnului, colecta ouă, dar ocupația sa de căpetenie era bursa neagră. Își scosese abonament pe cale ferată și cît a durat războiul a bătut drumul pînă la Sofia împovărat cu un cufăr tixit și alte două coșuri la fel. Cînd, pe neașteptate, avu loc stabilizarea, el veni la cooperație cu același cufăr, doldora de bancnote și tot felul de monede. Întreg satul rămase cu gura căscată de mirare : două milioane, două sute șaptezeci de mii ! Și umbla zvonul că ar avea și aur...

În viclenia sa, Vaca-Domnului și-a zis într-o bună zi pe la vremea amiezii să fure niște lemne. Dar cu auzul meu ascuțit, de la trei kilometri i-am deslușit loviturile. Nu atît din văzduh, cît din zbuciumul pămîntului le-am prins cu urechea.

— Uh !... Uh... gemea pădurea.

Urcai în sus — în sus, pe creasta Șumatiței și m-am repezit drept asupra răufăcătorului pe povîrnișul acelui defileu, căruia noi îi spuneam Căldarea Dracului. Mă pricepeam eu să merg ca partizanii, dar nefiind totuși în vremurile fascismului, am urnit fără voie un pietroi din locul său și acesta s-a dus de-a rostogolul în prăpastie. Ecoul hăului adînc amplifică zgomotul pietrei ce se rostogolea și-l preveni pe Vaca-Domnului. Mi-am dat și eu drumul după piatră, dar pînă să ajung la făptaș, acesta izbuti să îngroape securea în pămînt, și-acum ședea cumințel, ba își mai aprinsese și o țigare.

În jurul lui, numai cadavre — prăpădenie. Vreo zece-doisprezece trunchiuri de goruni zăceau la pămînt cu ramurile frînte.

Îl întreb pe răufăcător ce caută în pădure.

— Caut roiuri sălbatice, mă fac prisăcar, îmi răspunde el.

— Dar cine, mă rog, izbea aici pînă mai adineaori ?

— Păi de unde să știu eu, Aleksi. N-am auzit. Că uite acu ia am picat și eu.

Mîinile îi erau verzi de frunze, zgîriate de așchii, iar el, Vaca-Domnului, mă privea cu asemenea ochi de creștin, de parcă aș fi fost un înger cu șase aripi trimis de Domnul din ceruri.

— Ia uită-te în ce hal ți-s mîinile !

— Da ! își întoarse el palmele înverzite. Ca să vezi, domnule... Asta-i... M-am cățărat, știi, să caut sus în scorburi. Niște albine m-au păcălit și m-au făcut că mă cațăr tocmai în vîrful unui gorun, de era cît pe ce să-mi frîng gîtul.

Atunci am început să fac apel la conștiința lui de bun creștin. I-am explicat ce uriașă însemnătate are pădurea pentru economia noastră socialistă — ea fiind aurul nostru verde. Cum îmblînzește ea climatul, cum întreține umiditatea pentru holde și rîuri, cum pune stavilă eroziunii și denudației solului.

— Știu, Aleksi, știu, dădea el din capul său chel, ca de cal.

Iar eu mă încinsesem de-abinelea la vorbă ca un orator :

— Nici o singură uzină, nici o centrală electrică, nici o casă nu am fi construit dacă n-am fi avut pădurile astea. Pămîntul nostru s-ar fi transformat într-un pustiu. Mă înțelegi ?

— Te înțeleg, Aleksi. Doar și în biblie stă scris : „Păziți pădurile, că ele sînt o binefacere a Domnului."

— Păi, dacă sînt o „binefacere a Domnului", de ce, mă rog, le tai ca cel din urmă criminal ? Ia privește : un hambar întreg ai părăduit !

— Te rog, te rog, nu mă jigni ! înăcri el zîmbetul său blajin. Dacă nu ar fi scris în Biblie : „Iartă-l pe jignitorul tău necugetat", știi tu că pentru asemenea vorbe te-aș fi putut da în judecată ?

— Nu tu, ci eu am să te trimit în fața procurorului! curmai eu liturghia. Am să-ți ard un proces-verbal de două mii de leve, ca să mă ții minte. În afară de pușcăria care te așteaptă.

—Sugrumați-ne, sugrumați-ne ! rosti cătrănit la culme Vaca-Domnului. Dacă sîntem particulari, gata,

noi nu mai putem fi patrioți. Nu ne-am vărsat și noi sîngele pentru acest pămînt. Nu-i nimic, dădea el din capul său de cal, n-ai decît, trimite-mă, trimite-mă, dragă, în fața procurorului. Că l-oi întreba și eu dacă legea dă voie comuniștilor să-i chinuiască pe cetățenii nevinovați fără de partid. Că pe tine de asta nu te-au primit în partid.

— Ascultă, nea Pelo !...

— Ce, nu cumva îți scapără iar ochii ? Doar ai jurat în fața Domnului vostru să nu mai dai în nimeni ! Dumneata, tovărășele, ar trebui să știi ce foloase aduce apicultura. Dacă astăzi prind un roi, din el mîine am să-ți fac cinci. Iar cinci stupi a cîte cinzeci de kilograme de miere înseamnă două sute cinzeci de kilograme. Eu știu mai bine cum trebuie ajutat socialismul.

S-au mai văzut ele obrăznicie și nerușinare pe lumea asta, dar ca ale lui nici că s-au mai pomenit vreodată. Inima mea vătămată începu iar să se zbuciume de mînie. Creierul mă ține în loc pînă și cu cea din urmă celulă, dar sîngele pulsează năprasnic în vinele mîinilor, dîndu-mi ghes să ridic pușca și s-o termin pentru totdeauna fie cu el, fie cu mine.

Dar jurămîntul e jurămînt :

L-am izgonit doar din pădure și m-am dus ață la sovietul sătesc.

Președintele lui este tovarășul Tihomir Krotev. Alți au cîte o singură poreclă, el are două. I se spune Molîul și Plaivaz. Molîul, pentru firea sa potolită, iar Plaivaz, pentru obieceiul de a-și ascuți ca pe un vîrf de ac creionașul și de a-și face întotdeauna notații, care însă rămîn doar pe hîrtie, fără să primească vreo rezolvare.

Ce s-a întîmplat cu omul acesta nu știu. În timpul luptei habar n-avea de moarte. Atunci era magazioner la uniunea cooperatistă raională din Iskrovo. O dată a trimis partizanilor cinci sute de perechi de opinci, altădată un vagon întreg de cașcaval. Le procura medicamente ce nu se găseau pe nicăieri, cumpăra arme, iar locuința sa era ascunzătoarea cea mai sigură pentru comandamentul zonei. După victorie însă, omul acesta și-a netezit atît de bine trăsăturile caracterului său, încît nimeni de nicăieri nu-l putea agăța. În general, a devenit Molîul...

Krotev şi-a notat plîngerea mea în carneţel, cu litere mici, uniforme şi rotunde ca nişte alice, după care şi-a deschis iarăşi briceagul ascuţit, să subţieze vîrful creionului.

— Îmi notez. Am să-l chem cu pe Vaca-Domnului şi am să stau de vorbă cu el. Dar tu poartă-te cu binişorul şi mai lasă-te de procesele astea verbale. Oamenii trebuie strînşi în jurul partidului şi al puterii populare. Pe cînd voi, ce faceţi ? Pădurarul dinaintea ta a întocmit trei sute şaizeci de procese-verbale. Dacă le adăugăm şi pe ale tale, se fac patru sute. Ei, spune şi tu, se poate oare să băgăm în închisoare patru sute de oameni ai muncii ? Şi-apoi, nu vezi ce fac oamenii ăi mari de la minister ? Nu trece anul şi numai ce-i vezi că dau de sus amnistie pentru toate amenzile. Iar lumea ştie foarte bine lucrul ăsta şi aşteaptă întotdeauna amnistiile. Nu ştiu să fi fost pînă acum vreunul în satul nostru, care să-şi fi plătit amenda pentru că a violat pădurea. Le întocmeşti doar aşa, să te învrăjbeşti cu oamenii.

Am încercat să fac o mică observaţie :

— Tovarăşe preşedinte, numărul infracţiunilor creşte de la o zi la alta. Au început iar să intre în pădure cu turmele de capre şi cu cîrezile de vite — ba chiar şi cu securile. Veniţi numai să vă arăt. V-apucă durerea de inimă cînd o să vedeţi ce-i acolo.

— Văd eu şi de aici totul, privi Krotev spre fereastra prin care se zăreau într-adevăr masivele verzi ale pădurilor noastre. Doar că nu-i de ajuns să vezi ceea ce-i tăiat. Această chestiune mai trebuie privită şi din punct de vedere statal. Tu eşti un comunist tînăr şi nu ştii pesemne că oamenii sînt cel mai de preţ capital al nostru. Dacă-i pierdem pe ei, la ce ne mai folosesc pădurile ? Dar tu informează-mă, eu am să-mi notez şi am să-i chem să stau de vorbă cu ei. Cu bine, Aleksi, cu bine ! ridică Molîul în sus creionaşul său minuscul.

Cu bine, cu bine !

Am observat că după ce am fost primit candidat de partid şi-a mărit şi Nino cantonierul producţia ce o dădea în afara serviciului. Stătea în cantonul singuratic, scria versuri de preaslăvire a pădurii şi cioplea bastoa-

ne. Zilnic sau la două zile, o vezi pe nevastă-sa cu cîte patru-cinci bucăți în mînă așteptînd sosirea trenurilor. Deși le vinde cu cîte douăzeci de leve bucata, găsește întotdeauna printre călători mușterii pentru ciocurile de raţă și capetele de șerpi.

L-am luat cu binele, am vrut să ne înțelegem ca niște tovarăși de partid. Dar după cum știți, hoțul nedovedit e negustor cinstit. Nino își răsucește în sus mustățile imperiale și îmi zîmbește :

— Nu, zice, am legături cu conductorii și frînarii de pe trenuri. Ei îmi procură material corespunzător de prin alte părți, din ținutul Berkovo, din Longoza, iar uneori chiar și din Pirin !

Auzi la el, Pirin ! Să-i spună mutului de Pirin ! Din pădurea noastră taie el lăstarele : un baston — înseamnă un puiet. Nino era cel mai neîntrecut meșter dintre jefuitorii pădurii. El tăia viața copăcelului adînc în pămînt, așa încît nici un fel de lăstar să nu mai răsară în locul acela. Apoi acoperea locul cu țărînă și deasupra răsădea iarbă smulsă din altă parte, ștergînd orice urmă de infracțiune. Totuși eu am descoperit cîteva din „răsadurile" sale. Dar cum să dovedești că infractorul e însuși poetul nostru mustăcios ? Și chiar de-ai dovedi, la ce bun ?

Colac peste pupăză, prinseră la curaj și bătrînele din Bunino.

Ele însă dădură năvală asupra ailantului, un arbore care năpădise rîpele de deasupra lui Bunino și povîrnișurile spălate de ape ale Văii largi și Văii înguste.

Ailantul, „Ailanthus Glandulosa Desph" sau cenușarul, face parte din familia nucilor sălbatici. E un copăcel de loc prețios ca material, în schimb un măreț pionier al acestor meleaguri. Din aceia care pun primii stăpînire pe locurile pustii, pentru a deschide calea altora. Nu întîmplător i-a spus poporul Crucea pămîntului. Acolo unde nici măcar șopîrla nu cutează să se așeze, cenușarul crește în voie și înflorește. Din clipa în care sămînța scuturată nimerește între pietre, încolțește iute, iar mica rădăcină se înfige cu atîta lăcomie încît la răstimpul unui singur an se înalță în acel loc un lăstar lung de doi metri.

Pe cît urăsc caprele, pe atît iubesc acest copac-erou. El acoperă fărădelegile oamenilor față de glia maternă, care-i hrănește, îi îmbracă și-i încălzește la sînul ei. Despre el trebuia Nino să scrie versuri, căci ne dă pildă de modestie și de rezistență la greutăți.

Frunzele cenușarului sînt amărui, așa că vitele și caprele nu le mănîncă decît în anii secetoși. În schimb bătrînele din Bunino, ajutate din cînd în cînd de nepoții lor pionieri, au hotărît să-i lichideze pînă la unul, încît să nu se aleagă nici sămînța dintr-înșii. Cică-s neputincioase, cocoșate, știrbe, oloage, dar știu să taie, să reteze cu tesle și securi copacii, să-i tîrîie cu frînghii ori să-i care cu spinarea.

— Lele Vața, ce-ai legat acolo ?

— Vreascuri, Aleksi... Doar tu ne dai voie să adunăm vreascuri, nu ?

— Păi ăsta-i vreasc, lele Vața ? Și ăsta, și ăsta... Uite, vezi cum merge seva din el !

— Oare curge ?... Păi eu, băiete, nu prea văd bine — s-o fi amestecat pesemne și vreun lăstar verde printre ele.

— S-o fi amestecat ? Te pomenești că a sărit drept în securea dumitale ?

Pînă atunci nu-mi dădusem seama cît de nevolnic poate fi omul singur, chiar de-i puternic ca un bivol, ba mai are și o pușcă în mînă. La fel și legea ! Nu face doi bani dacă n-are și inimi cinstite în spatele său — rămîne doar o jalnică hîrțoagă, o înșiruire fără noimă de litere de tipar. Ce proces-verbal să-i închei babei Vața ? S-o bag în pușcărie ? Orice judecător văzînd-o cum își trage abia-abia sufletul printre gingiile știrbe, ar rîde de mine...

Și doar nu era nimic de rîs — se prăpădea cenușarul.

Acest lucru îl pricepu pînă și lelea Rada, cea care fusese împotriva primirii mele în partid.

Într-o seară, am întîlnit-o întîmplător ; mergea împreună cu fiul ei pe Drumeagul adînc ce ducea spre vie. Înainte chiar de a-mi fi răspuns la salut, bătrîna tăinuitoare de partizani mă luă în primire :

— Ce faci, tovarășe pădurar? Nu vezi că au pustiit toată Valea îngustă și acum au dat iama și-n partea dinspre gară? Ești încă tînăr și s-ar putea să nu-ți aduci aminte ce de șerpi mișunau în jurul satului cînd nu era ailantul. Oare de asta am luptat noi pentru comunism? S-ajung iar să văd în fața ochilor doar rîpele golașe.

Își plasă lovitura și secretarul:

— Într-adevăr, Aleksi, de ce nu pui odată capăt acestui jaf? Oare trăim pe vremea turcilor? Nu ai tu oare legea în mînă?

— Avem legea...

— Păi dacă avem, de ce nu o aplici?

— Tovarășe secretar! am strigat eu îngălbenit, simțind cum mîna despre care pomenise el îmi strînge din nou inima. Eu nu mai pot face față slujbei ăsteia. Îmi dau dau demisia. O să mă duc la gospodărie. Pot să mă fac văcar, cioban, prășitor, porcar...

Și mi-am întors într-o parte fața, că ochii mi se umplură de lacrimi.

Atunci îl văzui pe Todor, cum mi se îndreaptă de șale militărește, cum își crispează obrajii ca niște mere coapte, și-și lipește strîns buzele-i de zmeură:

— Ce prostii spui, tovarășe Monov! Să-ți dai dumneata demisia? Să părăsești postul? Un adevărat comunist nu dă niciodată bir cu fugiții! Să nu te mai aud cu vorbe de astea, că... că...

Se-nfurie atît de tare pe conștiința mea slabă de comunist, încît făcu stînga împrejur și se îndreptă glonț spre sat.

Lelea Rada mai stătu puțin locului să-l privească din spate și să savureze din plin severitatea feciorului ei...

Simți totuși, pare-se, un fel de tulburare în suflet, căci îmi spuse fără să mi se uite în ochi:

— Tu, Aleksi, ai intrat se vede în încurcătură... Dar spune acolo, raportează șefilor tăi. Puneți-i la punct pe toți ăștia care nu vor să înțeleagă nimic... Ia să mă duc eu, că trebuie să gătesc de cină...

O porni și ea mai departe printre mărăcinii Drumeagului adînc.

M-am îmbolnăvit, mi-am pierdut pofta de mîncare. Îmi închideam moţăind ochii şi în capul meu începea imediat să răsune securea : buh ! buh !... Începură să mă năpădească şi coşmarurile. Uneori, în spatele unor nouri negri de catran ţîşnea scăpărînd cîte o secure de foc, se învîrtea deasupra pădurilor, le aprindea, apoi venea-n zbor drept spre fruntea mea. Săream ca turbat din aşternut, încît am făcut-o pe nevastă-mea să fugă la maică-sa. Altădată prindeau viaţă bastoanele lui Nino — se prefăceau în şerpi adevăraţi, se încolăceau în jurul gîtului meu şi-şi scoteau limbile spintecate în faţa gurii mele, gata să-mi sfîşie limba cu dinţii lor otrăvitori. Iar într-o noapte m-au înconjurat vreo zece ţapi cu coarne mari. Aveau trup de om, iar cozile ca la dracii zugrăviţi prin biserici. Capetele lor erau parcă de ţap, dar aduceau cu cineva : cu Deşko, cu Vaca-Domnului, cu tovarăşul Krotev, cu lelea Vaţa, cu Borkata... Stau încornoraţii fără să se atingă de mine, stau şi mestecă frunză de stejar proaspătă. Din gură le curg bale verzi şi le udă burţile păroase. Apoi, dintr-odată, încep toţi să cînte cîntecul lui Deşko :

— A-a-a-a — u-a-a-a ! A-a-a-a — u-a-a-a !...

Să înebuneşti, nu alta.

Nu erau mai uşoare nici zilele mele.

Glumele care circulau pe seama cuvîntului meu solemn subminară nu numai respectul faţă de legea ce ocrotea pădurea, dar şi autoritatea mea. Care unde mă întîlnea, rînjea şi îmi servea tot felul de glume şi sfaturi. Mai ales foştii proprietari ai pădurilor. Unii dintre ei ca Diko Geambazov, de exemplu, avuseseră înainte de naţionalizare cîte douăzeci- treizeci de hectare de pădure, după care vor tînji pînă şi nepoţii lor, căci bacilul luptei se transmite din tată în fiu şi-i mai aprig decît al tuberculozei.

Mă întîlnesc o dată cu Diko, mă uit la el, e numai zîmbet, înflorit ca o varză stătută :

— Ce mai faci, Aleksi ? Tot te mai ţii de jurămînt ? Ţine-te, frate, ţine-te ! Căci comuniştii voştri sînt aspri : nu vor să ştie nici de tată, nici de mama — ci doar de partidul lor ! Te exclud pentru te miri ce ! Iar tu ştii ce înseamnă să fii exclus din partid. Soarta aceluia

e mai rea chiar şi decît a noastră, a foştilor capitalişti-muncitori.

Dika se numea pe sine „capitalist-muncitor", deoarece — zicea el — îşi cîştigase întreaga avere (cele două mori, moşia, vilele, cantorele de la Sofia) cu sudoarea frunţii.

În orice caz, el înţelegea mai bine decît Molîul nostru ce se întîmplă cu pădurea şi mă povăţuia pe bună dreptate să mă ţin zdravăn de cuvîntul dat şi să nu-i bat pe infractori. Deşi spera că americanii îi vor restitui avutul, el ar fi murit de bucurie auzind că toate pădurile noastre verzi şi frumoase, inclusiv ale sale, sînt nimicite pînă la rădăcini : să nu fie nici pentru ei — capitaliştii-muncitori, dar nici pentru popor să nu mai rămînă o crenguţă măcar !

Altminteri, aceşti domni sînt foarte prevăzători din fire. Personal, ei nu comit niciodată infracţiuni. Au agenţi care se hrăneau înainte cu firimiturile de la masa lor.

Aşa-i de pildă Borkata.

Are cineva nevoie de grinzi, de araci pentru viţa-de-vie, de nuiele pentru coşar — Borkata atita aşteaptă. Să fi avut timp şi să-i fi stat în putere, el ar fi culcat pentru două-trei rachiuri toată pădurea la pămînt şi ar fi mutat-o în ogrăzile *ciorbagi*-ilor.

Avea o secure cu mînerul scurt şi ascuţită ca briciul. Ca să nu se taie cînd o ţinea ascunsă în pantaloni, îi cususe din două piei o apărătoare specială. Niciodată nu lovea cu securea asta de două ori într-un loc. Trosc dintr-o parte, trosc din cealaltă parte — gata : lucru curat şi făcut cum se cuvine.

Şi doar avea blestematul o meserie bună — era pietrar, dar nu-şi vedea acătărea de ea, unde lovea el, se şi despica în două. Pentru a salva viaţa copiilor, nevastă-sa se despărţise de el şi se mutase la gospodărie nu numai ca să lucreze, dar să şi locuiască acolo. Îi dăduse sfatul o casă, fiindcă era cea mai bună îngrijitoare de vaci. O dată Borkata se strecurase şi acolo, ca să procure mîncare, dar îngrijitoarele de vaci cu găleţi şi lopeţi în mînă îi puseseră pe fugă. Totuşi nevasta lui

continua să-i spele boarfele, că altfel l-ar fi mîncat păduchii de viu.

În prima mea lună de serviciu, înainte încă să prindă de veste cine sînt și ce hram port, Borkata se apucase de matrapazlîcuri pe picior mare, nu glumă. Se înțelese cu fostul șofer al lui Diko Geambazov să fure cu camionul. Tăia Borkata din sectoarele ce-i cădeau mai la îndemînă cel mai bun material de construcții, îl cobora pe panta abruptă pînă aproape de șosea și noaptea, la ora convenită, îl încărca în camion.

I-am simțit deabia la al treilea jaf. Dar am întîrziat — camionul plecase. Am ridicat eu mîna în fața farurilor, dar șoferul a apăsat pe accelerator. Îndreptase roțile din față spre mine. Dacă n-aș fi sărit într-o clipă peste șanț, m-ar fi făcut acolo piftie. Mă ferisem eu să nu cad răpus de gloanțele fasciste și să ajung să mă calce o mașină a noastră, de fabricație sovietică, și încă plină cu lemne din pădurea încredințată mie!

Șoferul mi-a scăpat, dar Borkata n-a izbutit, că eu sînt mai iute de picior ca dînsul...

Nici el și nici eu n-am scos o vorbă despre cele întîmplate în noaptea cu pricina. După ce s-a ridicat însă din pat, Borkata a uitat cu desăvîrșire cum arată și a ce miroase pădurea.

Trei ani la rînd ne-am dat în modul cel mai amabil binețele.

Și pesemne că așa s-ar fi desfășurat lucrurile pînă la sfîrșitul serviciului meu, de n-ar fi început ironiile și glumele pe seama jurămîntului meu de partid. La o zi, la două, copiii ce păzeau vitele, cosașii, oamenii ce umblau după bureți, plante medicinale începură să-mi dea de veste că l-au întîlnit pe Borkata în pădure în cele mai nepotrivite locuri pentru el.

Triciko pîndarul chiar îl avertiză să nu se atingă de pădure, dar el își arătă rînjind colții săi galbeni de lup.

— Păi, dacă totuși mă ating întîmplător de ea și Aleksi mă prinde, n-are decît să-mi întocmească proces-verbal! Și nu numai cu o mie, ci cu două să mă amendeze, ca să-mi vină mintea la cap!

Îşi rîdea de mine. Nu voia, vezi bine, mai puţin de două miare, că nici două parale n-avea de unde plăti.

Iată-l şi pe Nino — se grăbeşte să mă anunţe că, personal, a văzut cum Borkata a tras după el două legături de tei tineri la un cătun ţigănesc.

Poetul simţitor tremura pur şi simplu încolţit de invidie :

— Tîlharul ! Tîlhar fără leac ! Tîrîie cît tîrîie o legătură după el, apoi o lasă şi se întoarce s-o ia pe cealaltă. L-am urmărit tocmai pînă la cătun, dar nu m-am dus la el, ca să nu ştie nici cu spatele cine ţi-a spus. Lasă — mi-am zis eu — să-şi ducă crima pînă la capăt. O să-l înveţe el Aleksi minte !

Stau, mă uit la Nino, scumpul meu tovarăş de partid, şi n-am putere să-mi deschid gura. L-a urmărit pe infractor, dar nu i-a spus nimic, din pricină că şi acesta ar fi putut să-l pîndească şi să-i întoarcă moneda. Dacă toţi comuniştii ar fi fost ca acest şmecher mustăcios, i-am fi putut zice adio comunismului ! Păcat numai de acei care şi-au lăsat capetele lor luminate prin păduri şi temniţe !

Mai apoi evenimentele se precipitară.

Slava şi mîndria mea era pădurea Bukaş ce se întindea pe versantul răsăritean al Haiduşkata Moghila. Înainte de a-mi lua eu serviciul în primire, prin partea locului nu se afla de fapt nici un fel de pădure, ci doar un lăstăriş sălbatic — o adevărată junglă de corn, carpen, măcieş, mărăcini, tufe de alun şi bozie, printre care se înăbuşeau mlădiţe de fagi, de tei şi de mesteceni. Toată această floră a pădurii era ţesută şi năpădită de muguret atît de des, încît nici aerul proaspăt nu putea pătrunde pînă la rădăcini, şi nici soarele nu răzbea să le încălzească şi să le hrănească cu clorofilă.

M-am hotărît să fac o încercare.

Am strîns un grup de muncitori, i-am dispus în lanţ şi m-am apucat să smulg din rădăcini toţi paraziţii. Am lăsat doar fagii cenuşii, lăstarele mlădii de tei şi gingaşii mesteceni cu scoarţa albicioasă.

Iar cînd aceştia căpătară lărgime şi lumină, ţîşniră atît de năvalnic în sus, îşi înfipseră atît de adînc rădăcinile şi îşi desfăşurară coroanele, încît închipuiră o

adevărată minune a naturii. Văzînd acest lucru, tovarășul Nikodimov rămase uluit, iar la adunarea care se ținu în acest loc în ziua sărbătoririi primei acțiuni a partizanilor din Bunino, Bărlogovo și Radnevo, el mă îmbrățișă și mă sărută, ca să spun așa, în fața a trei sate.

Tovarășul Nikodimov e conducătorul județului nostru sau mai exact spus, cel mai bun învățător și îndrumător al nostru. Să nu fi fost el, nu știu, zău, de-aș fi ajuns eu să înțeleg sensul adînc al răspunderii pe care o am. La fel ca și mulți alții dintre noi, el se dăruise cu trup și suflet măreței cauze de ocrotire a pădurilor, numai că o făcuse cu ani în urmă, prin 1925, încă pe vremea cînd abia intrase în rîndul partizanilor. Să-i fi stat lui în putere, el ar fi transformat întreaga operă de construcție socialistă într-o acțiune comună pentru împădurire, pentru întinerirea și înfrumusețarea pădurilor. Unde se lucra sub conducerea lui, acolo se croiau întotdeauna drumuri zdravene, se consolidau făgașurile de scurgere a apei, se durau cișmele, se altoiau pînă la unul copacii sălbatici. El spunea că stîncile și rîpele vor rămîne în comunism doar pentru frumusețe, și asta numai acolo unde vor hotărî arhitecții specialiști în probleme de înfrumusețare a naturii. Că atunci vor exista și astfel de arhitecți, oameni anume pregătiți, pentru a da mai mult farmec globului pămîntesc.

Nikodimov e un om exigent și așezat, dar se aprinde ca cetina de brad. Într-o secundă el poate uita și de părul său alb, și de reumatism, și de celelalte boli căpătate în închisori dintre care una i-a încovoiat șira spinării, așa că pe timp umed numai Dumnezeu știe cîte dureri îl macină. Cînd l-am informat despre Bukaș, s-a emoționat în așa măsură, încît a adus la Bunino întreaga conferință județeană.

— Priviți, tovarăși silvicultori și pădurari, ce poate face mîna, înțelepciunea și dragostea omului!

Atunci anume m-au pomenit pentru prima dată la ziar și mi-au dat o recompensă din partea ministerului.

Dar catastrofa s-a întîmplat tocmai pentru acel Bukaș.

Într-o seară, am întîrziat mai mult în satul vecin Bărlogovo. Am rămas peste noapte acolo, iar a doua zi

am pornit-o cu noaptea în cap mai departe. Drumeagul ce duce din Bălogovo la Bunino nu trece pe lîngă Bukaș, dar eu m-am îndreptat anume spre Haiduşkata Moghila, dornic să mai cutreier o dată cele mai frumoase locuri ale noastre de partizani. Și așa îmi rînduiam pașii, încît soarele să prindă a mă încălzi taman lîngă „minunea" făurită de mîna mea.

Merg pe răcoare și mă gîndesc :

„Noi nici nu ne dăm bine seama ce lucru măreț e pădurea. Ea nu-i doar o adunătură de fel și fel de copaci, ea mai înseamnă și poieni smălțate cu flori. miresme îmbătătoare, și tot soiul de vietăți ce țopăie prin iarbă sau printre ramuri. Ea însemnează și cerul, brodat cu găietanele verzi ale crengilor, și ciocănitul ciocănitoarei, și gîlgîitul pîrîiașului. Ba chiar ceva și mai măreț, pe care nici un fel de cuvinte, oricît ar fi ele de frumoase, nu-l pot exprima. Pădurea înseamnă tot ceea ce-ți dă impresia că purcezi de undeva de foarte departe — de la cea dintîi celulă nepieritoare — și că vei merge veșnic astfel prin miliardele de ani, fără să te pierzi vreodată în circuitul neostoit al materiei.

Dacă hălăduiești cîtăva vreme în pădure, dacă vezi cum viața înmugurește pînă și pe un trunchi putregăit. și abia atunci începi să înțelegi deșertăciunea morții, faptul că ea nu-i decît o biată slugă a vieții, că ea există pentru a-i curăța drumul, pentru a-i alimenta tinerețea veșnică.

Oamenii au scornit că o ființă poate trăi însingurată abia după ce s-au desprins de pădure, după ce au dat-o uitării. Căci în pădure vezi nespus de limpede cît de inseparabil se leagă un lucru de altul : firul ierbii — de sol ; solul — de umiditate ; umiditatea — de soare ; soarele — de buburuză ; buburuza — de aerul în care își poate desfășura aripioarele ei roșii..."

Însoțit de asemenea cugetări, am ajuns la pădurea dragă mie, așternută ca un covor de purpură dinaintea răsăritului de soare. Adunasem atîta duioșie și fericire în inimă, încît mi se păru că fagii tineri, mestecenii și teii înmiresmați începură să-și foșnească frunzulițele în semn de salut și recunoștință adresate mie.

Un iepuraș mititel îmi iese în întîmpinare. Nu vede, prostuțul, că sînt cu pușcă, ci își coboară mereu cînd

urechiușa dreaptă, cînd cea stîngă și-și mișcă lăbuțele tocmai în fața botișorului. Îmi trimite bezele.

Iată și soarele — trage cu ochiul de pe vîrful Kozloveț și într-o clipită-și revarsă sclipirea prefăcînd boabele de rouă de pe iarbă și frunze în mii de briliante.

Se treziră și păsările din pădurea mea, dînd glas cîntecelor de salut adresate soarelui. Fiecare pe limba ei...

— Ei !

Mă uit — o urmă. O urmă proaspătă : e de la o legătură de bețe cu vîrfurile ascuțite, tîrîtă de curînd.

Am pornit-o iute peste iarba culcată la pămînt, dar după vreo treizeci de pași m-am clătinat, de parcă mi se retezaseră picioarele : noaptea cineva tăiase peste o sută de lăstare. Le tăiase, le stivuise și cărase prima legătură.

M-am aplecat asupra unui buștean alb și într-o clipă am recunoscut mîna lui Borkata

Puiul de mesteacăn tăiat plîngea.

Cu ochii tulburi am înșfăcat din legătura apropiată o joardă de fag și m-am repezit înapoi pe urma proaspăt lăsată.

Cînd cari în spinare o sarcină de bețe, se iscă un asemenea zgomot, încît te asurzește de-a binelea. Borkata își dădu seama că l-am ajuns abia cînd am învîrtit joarda zdravănă și am slobozit-o în legătura sub care pășea încovoiat.

Turbarea dă omului o forță nemaipomenită. Chiar de la prima lovitură, tîlharul căzu în genunchi și se lungi sub povara lăstarilor. Dacă l-aș fi lovit pe el din capul locului, aș fi încheiat una-două socotelile, fără să trec într-o asemenea groază. Eu însă am prins a izbi în nuiele care-l acopereau, iar ele, trosnind, îl plesneau la rîndul lor pe toate părțile.

Urla Borkata de sfîșia cerul :

— Văle-u-u ! Văle-u-u ! Proces-verbal !... Amendă !...

— Da? Proces-verbal ?... Proces-verbal ?... Na-ți proces-verbal !... Na-ți amendă !... Na-ți proces-verbal, na-ți amendă ! strigam eu la fiecare lovitură.

L-am bumbăcit pînă mi s-au înmuiat mîinile, iar el a rămas nemişcat.

L-am lăsat să zacă sub lăstarii cenuşii de fag şi cei albicioşi de mesteacăn ce plîngeau, iar eu — tule-o la gară, la tren şi direct la oraş. La Nikodimov, cel care-mi dăduse o recompensă pentru aceeaşi lăstari de fag şi mesteacăn.

Acolo n-am mai putut rezista şi m-am pus pe plîns ca un copil în faţa mamei sale.

— Aleksi, Aleksi... auzeam eu un glas de departe.

M-am dumirit mai apoi, văzîndu-mi vestonul ud, că-mi dăduse apă, dar eu nu am putut s-o înghit, căci fălcile mi se înţepeniseră ; căzusem într-un leşin provocat de o criză de inimă.

În cele din urmă... Nikodimov a încuiat uşa, să nu mai intre nimeni şi, cu răbdare, a ascultat întreaga tragedie pe care o trăiam din clipa intrării mele în partid. I-am vorbit pînă şi de visele mele...

Apoi am trecut la rugăminţi :

— Mutaţi-mă, tovarăşe şef ! Trimiteţi-mă în munţii Rodopi ! Sau în Dobrogea — la centurile de plantaţii... Nu mai vreau să mă întorc în sat. Ei au să mă excludă, or să mă vîre în aceeaşi oală cu „capitaliştii-muncitori". Nimeni n-o să creadă că eu înţeleg totul aşa cum se cuvine, dar că inima n-a fost în stare să mai îndure atîta.

Eu plîng, iar Nikodimov rîde :

— Mari-s minunile Domnului pe lumea cu soarele ! Unii suferă de dragoste pentru femei, iar noi amîndoi, Aleksi, de dragoste pentru această nefericită martiră — pădurea.

Nikodimov lăsă baltă toate treburile judeţului şi merse cu mine la Bunino.

Fu convocată fulger adunarea de partid chiar în seara aceea.

Primul şi singurul punct de pe ordinea de zi era : „Raportul şefului secţiei judeţene de silvicultură".

Vă mărturisesc că pînă în seara aceea habar n-am avut cum arată un adevărat comunist şi ce înseamnă Partidul Comunist. Nici un duşman de pe lume nu-i în stare să-ţi descompună aşa sufletul în atomi, cum un

tovarăş poate s-o facă. N-am ştiut pînă atunci nici faptul că se poate vobi despre pădure atît de emoţionant, încît să-i fie pe înţeles pînă şi celui mai sălbatic ins măreaţa ei însemnătate pentru noi toţi !

În faţa părului alb al lui Nikodimov, în faţa trupului său schilodit în celulele poliţieneşti se ridică Nino cantonierul şi nu găsi puteri să mintă.

Aflarăm cu acest prilej că el a ţinut contabilitatea bastoanelor sale : tăiase nici mai mult, nici mai puţin de cinci sute patruzeci şi şapte de lăstare !

Nu atît pentru fapta sa, cît pentru declaraţiile sale false, Nino primi sancţiunea vot de blam cu avertisment.

Pentru plaivasul său, tovarăşul Krotev scăpă doar cu o mustrare în faţa adunării, iar secretarul şi lelea Rada cu o autocritică.

— L-am lăsat pe bietul tînăr să-l sfîşie duşmanii şi întunecaţii la minte ! răsună din nou vocea bătrînei tăinuitoare de partizani. Ce ne-am zis ? Păzeşte tu, Aleksi, singurel pădurea, că noi ceilalţi ne-om face case, om primi pensii şi om vinde puterea codrilor. Ruşine să ne fie la toţi ! Şi întîi de toate mie şi fiului meu, secretarul, care a ştiut să-şi verse sîngele pentru această bogăţie a poporului, iar azi nu-i în stare s-o păzească de tîlhari şi smintiţi !

Pilda Radei fu urmată de învăţători, de instructorii de pionieri, de preşedintele gospodăriei care se opusese încasării amenzilor din zilele-muncă ale cooperatorilor vinovaţi.

Nikodimov propuse un plan de supraveghere şi lămurire, care fu aprobat în unanimitate.

Partidul hotărî ca toate amenzile existente să fie achitate pînă la ultima stotincă în termen de o lună. Cu menţiunea ca pentru cele de pînă acum să nu se ceară urmărirea penală. Fiecare infractor să fie citat la staţia de amplificare şi trecut pe tabla neagră. La repartizarea lemnelor de foc hoţii n-aveau să primească nici o surcea, iar răufăcătorii recidivişti urmau să fie trimişi în faţa procurorului cu referinţe speciale în scris din partea tuturor organizaţiilor social-politice şi culturale din sat...

După această mare fierbere, problema metehnei mele rămase oarecum baltă. Doar Todor zise în treacăt că o să fie examinată la o altă adunare.

Dar trecură multe luni, se înșiruiră adunări, și secretarul nu o mai puse. Da nici eu nu i-am amintit...

Pădurea avu parte de liniște. Cenușarul își reveni în primăvară din nou, acoperi cuiburile șerpilor și toate stîncile din preajmă. Astfel se înzdrăveni iute și inima mea adînc vătămată.

Nino, care slăbise, pusese capăt producției sale lustruite, în ciuda legăturilor pe care le avea cu conductorii și frînarii de pe trenuri. Ca să nu se ducă însă de rîpă meșteșugul lui, i-am propus eu personal să continue. Dar de astă dată cu rînduială și lege. Scumpul meu tovarăș a înaintat o cerere, eu i-am fixat o zonă, am marcat ce și cum poate să taie, iar el își procură astfel material și în plus mai face loc pentru aer și soare lăstarelor care nu-s corespunzătoare pentru bastoane.

Și mai ce ?

Da, Borkata s-a pus repede pe picioare și noi am început din nou să ne dăm bineț. Am auzit chiar că a făcut cerere să fie primit în gospodărie. Și încă ceva : i-a cumpărat neveste-si rochie și palton — doar-doar l-o ierta, că, vorba ceea : bătrînețea bate la ușă și tare-i greu să-ți duci bătrînețele fiind singur cuc pe lume..

PATA

Unora li s-o părea caraghios, iar alţii or spune poate : Ia te uită la ea, muiere bătrînă, da se ţine-n rînd cu fetele !“ Eu însă mi-am pus cu tot dinadinsul în gînd să-mi strecor carul pe sub poarta împodobită a comunismului. N-are a face că am patru zeci şi ceva de ani — femeile din neamul nostru trăiesc viaţă lungă. Aia, blînda şi mieroasa, aşteaptă cîte un veac încheiat pînă răzbeşte să secere şi să înşface pe vreuna dintre noi.

Amîndouă bunicile mele, bunăoară, şi cea după mamă, şi cea după tată, sînt pînă şi în ziua de azi vii şi tefere. Iarna sau vara, cînd vremea-i frumoasă, ies amîndouă la treabă în gospodărie : mătură prin magazii, pun frunze la viermii de mătase, desfacă porumb.

Iar eu, precît se pare, am moştenit de la amîndouă tot ce-i mai trainic în făptura lor. Numai în dimineaţa asta de pildă am plantat, de una singură — grupa mea a lucrat aparte — peste o sută douăzeci de plopşori canadieni. M-am ploconit cel puţin de o mie de ori pămîntului. Iar dacă mi-aţi asculta inima, aţi vedea că n-are nimica-nimicuţa : bate taman ca la o fetiţă. Cu ea am s-apuc de bună samă să-mi văd visul cu ochii : s-ajung lalolaltă cu cei tineri la marea sărbătoare.

De una-mi pare rău : să mă-nfăţişez şi acolo cu pata cea neagră pe care singură mi-am lipit-o pe frunte. Şi cu porecla de care nu-i chip să mă scap :

„Denka Măgăriţa !“

Unde nu m-am plîns, de cine nu m-am rugat. „Daţi-mi bună pace, oameni buni ! Uitaţi tărăşenia aceea blestemată. Barem n-o mai spuneţi şi celor străini de

sat, că mi se duce buhul în toată Bulgaria!"... Am încercat după aceea să-i înduplec prin sîrguința cu care munceam la cîmp, prin activitatea obștească la care am luat parte în sat. Am început să merg la conferințe, la cercuri, să citesc cărți. În felul ăsta am ajuns pînă într-acolo, încît să fiu prima decorată din Bunino...

Dar...

Faima rea nu piere.

Am dobîndit faima asta încă din prima zi, ba nu, din primul ceas al socialismului, cînd s-a format colectiva noastră.

Tocmai mîntuiam de frămîntat aluatul în covată, cînd se întorsese Ghergo de la primărie. De patruzprezece ani eram noi împreună — destulă și prea destulă vreme ca să se cunoască unul pe altul un bărbat și o femeie cît trebuie, ba chiar mai mult.

De cum a intrat, mi-am dat seama că nu prea e-n apele lui :

— Ei, nevasto... Sara bună îți spune bărbat-tu !

Glasul îi era vesel, dar cam șovăielnic. Se învîrti puțin locului, dădu din umeri, își trecu peste buze limba uscată :

— Sara bună, ți-am spus...

Azi, după ce-am mai trecut și eu prin lume, m-am schimbat foarte mult. Mi-a mai venit mintea la cap, m-am îmblînzit. Dar pe atunci eram sălbatică rău, de-a dreptul turbată — nu era chip să stea omul de vorbă cu mine. Mai ales el. Că-i adusesem pămînt treisprezece decari și jumătate, pe lîngă hăinet și bivoliță.

— Spune, hai spune-odată, am șuierat de sub năframă.

— Ce să-ți spun ?... N-am ce-ți spune.

Făcea pe grozavul.

Nu-i nimic. Mi-am văzut mai departe de frămîntat. Dar după zdrăngănitul coveții și după fîșîitul aluatului el trebuia să-și dea seama că furia mea crește ca un cozonac așezat lîngă sobă. În atare împrejurări cuvintele mele erau și dulci, și amare, muiate parcă în cine știe ce otravă cu miere :

— Hai spu-une, spu-une odată...

El s-apropie pas cu pas și nu știe unde să-și ascundă mîinile. Pe urmă scoate tam-nesam șapca și unde s-apucă s-o scuture cu atîta putere, încît ai fi zis că avea pe ea adunat un morman de zăpadă.

— Eu, Deno, am semnat declarația... Intrăm și noi în gospodărie!

Am rămas pe loc cu gura căscată și răsuflarea tăiată, ca și cînd Ghergo m-ar fi înghiontit în piept cu amîndoi pumnii. Am încercat să înghit, să sorb o gură de aer, dar n-am izbutit decît să bolborosesc cu aerul pe care-l aveam în gură:

— Ai semnat?

— Am semnat. Nu puteam să mă țin la o parte de oameni.

— Mi-ai dat pămîntul?

— L-am dat: și pe-al tău, și pe-al meu...

— Și vitele?

— Ce vite, Deno? Două văcuțe prăpădite. Oamenii intră cu boi, cu căruțe, cu cai, cu semănători...

— Vai! am ridicat eu în sus coatele pline de făină, căutînd cu ochii împrejur ca o nebună.

Ce să prefac în țăndări?

Am răsturnat la iuțeală covata cu aluat, m-am chircit pe dușumea și am început să-mi car la pumni în cap. Să fi putut să zbier, să țip, mi-aș mai fi alinat cumva spaima și suferința. Dar nu eram în stare să scot decît un singur cuvînt:

— Vai!... Vai!...

Ghergo se repezi să mă ridice:

— Denka!... Nevestică!...

— Du-te!... am urlat eu prinzînd glas în cele din urmă. Du-te amu chiar și rupe declarația-a!... Sfișu-o-o-o-o!...

Nenorocitul se tot învîrtea în jurul meu.

— Stai oleacă, bre, stai să-ți lămuresc!... Află că tot satul a semnat, și-atunci cum puteam să ne punem noi împotrivă?

Am sărit în picioare, l-am îmbrîncit peste covată și am țîșnit afară. Dacă i-ar fi dat prin gînd să încuie ușa, aș fi scos ferestrele din țîțîni.

În fața primăriei cîntă muzica, și n-ai loc de atîta norod. Au adus de la școală trei table negre și notează cu cretă pe ele numele primilor întemeietori ai gospodăriei. N-am apucat să văd numele lui Ghergo, că norul negru ce-mi înceţoşase vederea mai stăruia încă dinaintea ochilor mei. De altfel, nici nu m-am oprit să citesc, ci am dat buzna înăuntru.

Cu Ivan partizanul, președintele sfatului sătesc eram un fel de cuscri, și învățasem împreună la școală. El îmi ieși în întîmpinare — gălbeniu, jigărit după atîtea nopți de nesomn, dar plin de voioșie :

— Bună, cooperatisto ! Să fie într-un ceas bun ! Ghergo al tău s-a înscris printre primii din Bunino.

— Știu. Mi-a spus... Dar mi-am zis să vin și eu personal să verific... Să nu fi încurcat cumva pămînturile. Că cele mai multe sînt ale mele. Pot să văd și eu declarația aia ?

— Cum să nu, Denka, se poate ! strigă Ivancio, beat de bucurie și oboseală.

Deschide el pe masă dosarul umflat, socotește în teancul de foi și dă peste semnătura lui Ghergo.

— Uite, Ghergo Penciovski... Denka ! Ce faci. Denko ?

Dar pînă să înconjoare el masa lungă, eu am făcut foaia bucăți-bucățele. Vreo doi-trei din comisie se repeziră să-mi smulgă bucățelele din mîinile pline de făină, dar eu mi le îndesai iute în gură și începui să le mestec. Acum chiar să fi vrut, nu mai aveau cum să le lipească la loc...

Toți din cancelarie rămaseră înmărmuriți. Nu știau ce să facă : să rîdă sau să plîngă la vederea acelui animal în care mă prefăcusem și care avea năravul să mănînce hîrtiuțe.

— Ia uite la ea, mă ce măgăriță ! strigă cineva. A mîncat declarația.

Ivan stă încremenit.

— N-aș fi crezut că ești o femeie atît de proastă... Hai, rumegă ! Rumegă !

Și-am rumegat. Dar cînd mi-am zis să înghit, ghemotocul mi se propti în gît. Am început să dau din mîini cum dă din aripi o găină căreia i se taie capul. Ivan

înşfăcă sticla cu apă şi cînd se porni să-mi toarne în gură, apoi turnă pîn' ce-mi udă leoarcă tot pieptul.

— Las-o, măi vere! s-auzi de-afară prin ferestrele deschise. Nu-i mai da şi apă, n-are decît să se înece!

Cu apă, fără apă, da am înghiţit ghemotocul.

Ivan mă apucă de umeri, mă întoarse şi mă împinse afară din cancelarie:

— Pleacă de aici, că n-am ochi să te văd!

Iar afară mă luă în primire norodul:

— Cum e, Denka, ai înghiţit-o?... A fost dulce declaraţia?... Ţine, Denka, ţine: înfulecă şi ziarul ăsta!...

Rîsete... Ca nişte pălmi: pe loc pot să te ucidă.

Am pornit-o şontîc-şontîc, mai mult moartă decît vie spre casă. Cînd colo, ce să vezi, după primul colţ zăresc un detaşament de pionieri. Umblă din casă în casă şi strigă cu glăscioarele lor de copii:

„Intraţi în gospodărie! Intraţi în gospodărie!"

În fruntea tuturor merge Petranka, fiică-mea. Glăsciorul ei sună mai desluşit decît toate:

„Gospodăria aduce fericire copiilor voştri!

Mult pricepeam eu atunci la fericire ori nefericire! M-am năpustit asupra copilei, am înşfăcat-o şi am început s-o plesnesc la nimereală:

— Mamă-ă-ă, ţipa ea. De ce mă baţi, mamă? De ce? De ce?

Petranka de atunci e azi ingineră chimistă, specializată în îngrăşăminte artificiale. Cel de-al doilea copil — băiatul — a terminat şcoala tehnică de drumuri şi poduri şi lucrează la construirea lui „Slăncev briag"[1]. Iar al treilea, Dimana, comsomolistă, a intrat la fermă direct de pe băncile şcolii şi urmează la fără frecvenţă zootehnia.

Ghergo, după cum vă puteţi da seama, a mai făcut o declaraţie şi a intrat tot printre primii în gospodărie. Numai că, atunci, a dormit trei zile încheiate pe la nu ştiu ce stînă. Îşi pusese în gînd viteazul să arate că are

[1] Staţiune balneară de pe ţărmul Mării Negre.

ambiție : că nu se întoarce acasă pînă nu m-oi duce eu să-l chem.

D-apoi așa lesne oare se lasă un bărbat ? Oricît mi-aș fi ținut eu nasul pe sus cu cei treisprezece decari și cu bivolița mea, m-am spălat binișor, m-am gătit și m-am dus să-mi chem omu acasă...

Așa stau lucrurile : socialismul a fost păgubit de către mine doar de-o hîrtiuță mototolită, pe cînd eu m-am ales cu o poreclă, de care nici în comunism cred că n-am să scap. După ea o să mă recunoască lumea și de pildă o să mă dea tuturor :

— Denka ?... Habar n-am de cine vorbești !...

— Ei, cum așa ? E aia care a mîncat declarația, care-a-ncercat să pună bețe în roate vieții noi !

O ÎNTÎMPLARE CU DRAGOSTE

Cică s-ar stinge dragostea cu anii — auzi vorbă!

Cine a spus cuvintele astea, acela n-a iubit niciodată cu adevărat. Iar dacă a iubit, atunci înseamnă că n-a fost iubit. Că ea, dragostea, e ca focul, nu arde cu un singur vreasc. Cînd sînt două, le vîri în jăratic, le pui cruciș unul peste celălalt, și flăcăruia lor prinde a juca vesel, se înteţește, ca să se stingă abia după ce arde și ultima aşchie.

Am să iau ca pildă viaţa mea cu Gheorghi.

Eu — Hubavelka mi se spune — am împlinit treizeci și opt de ani; Gheorghi al meu — patruzeci și doi. Sîntem căsătoriţi de șaisprezece ani; am făcut patru copii. Și cu toate astea...

Cum s-o spun mai cuviincios?

Cu toate astea ne iubim și azi după toate cerinţele naturii și fiinţei umane. Observ chiar că în ultimii ani simţămintele care ne leagă, în loc să slăbească, devin mai trainice.

Și asta în ciuda faptului că dragostea noastră-i deosebită de altele, din motive, aș spune, de ordin politic. Poate-i singurul caz din Bulgaria. Dat fiind că eu sînt comunistă, membră a Partidului Comunist Bulgar, iar Gheorghi e *drujbaș*, adică agrarian, membru al Uniunii populare agrare din Bulgaria.

E de la sine înţeles că într-o atare situaţie ideologică nu pot să nu se iște în familie complicaţii din cele mai periculoase. Cu atît mai mult, cu cît, după cum se știe, aceste convingeri diferite n-au fost căpătate întîm-

plător, pentru ca în caz de conflict unul sau altul să renunțe ușor la ele : amîndoi le-am dobîndit în chip asemănător :

Eu — de la tata, Dobri Petkov, țăran și miner, care a luat parte alături de Gheorghi Dimitrov la cea dintîi grevă a minerilor de la mina „Plakalnița" ; el a fost primul comunist din Bunino, a participat activ la răscoala din septembrie și și-a pierdut viața între zidurile închisorii.

Gheorghi le moștenise de la taică-său, Gancio Siraşki, poreclit „Drujbata", țăran și el de fel și participant la răscoala din septembrie, bătut și chinuit prin beciurile poliției. În același timp prieten apropiat al lui Alexandăr Stamboliiski. Pînă și în ziua de azi se mai vorbește în sat cum Alexandăr Stamboliiski a oprit o dată acceleratul în halta noastră și a ordonat să i se decupleze vagonul prezidențial, ca să-l onoreze astfel pe tovarășul său de idei Gancio Drujbata.

Atît eu cît și Gheorghi aveam aceeași linie de legătură, cea a părinților noștri — linia Frontului Unic : amîndoi eram gazde conspirative ale detașamentului de partizani „Moartea fascismului"...

Pretutindeni case în flăcări, curse polițienești de urmărire, expoziții de cadavre și capete retezate, cu stele în cinci colțuri lipite pe frunte — o priveliște a groazei ! Dar noi pribegeam în nopțile întunecoase ori senine prin locurile cele mai tainice, pe care pînă și lupii le ocolesc.

De cîtă spaimă am avut parte numai în peșterile sumbre, năpădite de lilieci din Bunino. Stăm în poiana din fața „Peșterii șarpelui", în așteptarea unei întîlniri, iar lilieci foșnesc din aripi în jurul capetelor noastre, țipă, ne ating cu aripile lor cu gheare.

Eu tremur înfricoșată, iar Gheorghi mă sprijină cu brațul său de fierar și îmi șoptește cu vocea întretăiată :

— Nu-ți fie teamă, Hubavelka ! Ține-te de mine !... N-am să te dau nimănui...

Șoptește atît de aproape, încît și acum parcă simt la ureche dogoarea buzelor lui

Oricum...

Nu m-a dat Gheorghi nimănui — ne-am căsătorit îndată după victoria poporului. Au venit la nuntă toți tovarășii noștri și ai părinților noștri — din sat, din județ, de la Sofia — o întreagă mulțime. Doar Strahil — maiorul Ilia Nedkov — n-avu putere să vină — durerea dragostei neîmpărtășite mocnește îndelung în inima omului. Ne trimise în schimb și el o telegramă cu cele mai calde urări de viață fericită...

Vremuri victorioase, pline de bucurie. Au băut nuntașii, s-au veselit, apoi s-au pornit să discute între ei, să facă glume pe seama căsătoriei comunistei cu agrarianul :

— Ei, Gheorghi, cum te simți sub heghemonia Hubavelkăi ? Tare mă tem c-o să plecăm drapelul nostru portocaliu, a ?

— Ia lăsați-l în pace ! Asta pentru el nu-i o problemă : o să primească instrucțiuni sub plapomă și o să acționeze cu succes întocmai după linia generală !

Rîsete din belșug.

Mai în glumă, mai în serios, Gheorghi se apăra :

— Eu, zice el, m-am înțeles cu Hubavelka întocmai ca niște adevărați membri ai Frontului Patriei : ea o să-și îndeplinească acolo sarcinile de partid, iar eu o să preiau comanda acasă.

— O să preiei tu...

— Ha-ha-ha !...

— O să te lase ea Hubavelka să preiei comanda !...

— O să vedem, o să vedem... zîmbea în silă Gheorghi, clătinînd amenințător din cap, întunecat la chip și cu părul zburlit ca portretul lui Stamboliiski.

Așa-s sătenii noștri, poznași de temut.

Colțoși.

Slobozi la gură.

Nu întîmplător n-au putut rămîne mult vreme în sat nici turcii în timpul primei robii, nici fasciștii în timpul celei de-a doua. Iar după 9 septembrie acest năravul lor de oameni colțoși s-a înrădăcinat și mai mult. Dacă se face careva cu ceva de rîs — în familie ori în societate — ei sînt în stare cu un singur zîmbet dojenitor să-l desființeze.

Ca să apăr onoarea soţului meu, am hotărît ferm să mă abţin a-l influenţa. Aveam unde-mi manifesta rolul conducător : doboram o întreagă eră capitalistă şi construiam alta nouă. Gheorghi trebuia să rămînă credincios drapelului portocaliu. Pentru Partidul meu era destul faptul că avea într-însul un aliat verificat şi un prim maistru mecanizator. De altfel, şi eu eram împăcată în suflet că-l alesesem tocmai pe el : un bărbat şi jumătate — înalt, zvelt, puţin înnegurat la chip, dar scump şi gingaş la inimă ca un puişor galben şi pufos.

Am manifestat faţă de el un deosebit tact, aidoma unui diplomat. Îi respectam organizaţia, citeam ziarul lor „Zemedelsko zname" fără a-i vîrî pe gît „Rabotnicesko delo" al nostru ; voiam să se obişnuiască pe nesimţite cu el. Ca membră a biroului de partid respectam toate propunerile de conlucrare cu *„drujba"* locală, dar mă feream să dau „instrucţiuni sub plapomă" preşedintelui ei. Ce avea de spus secretarul nostru, îi spunea el singur.

Respectam mai ales prioritatea lui de bărbat în treburile casei.

La ţară femeile au într-adevăr comanda deplină acasă, eu însă m-am deprins de la bun început că mă sfătuiesc cu el în toate : şi în privinţa orînduielii în casă, şi a îmbrăcămintei, şi, mai tîrziu, a educaţiei copiilor, ba şi în treburi atît de mărunte cum ar fi de pildă : ce cloşcă să pun pe cuibar.

Dacă se întîmpla, deşi foarte rar, ca Gheorghi să nu fie de acord cu vreo propunere de a mea, eu cedam imediat :

— Bine, Gheorghi, bine : am să fac aşa cum spui tu !

Dar cum îmi ridicam ochii spre el...

Ah, aceşti ochi ai mei !...

Într-una din scrisorile sale, Ilia Nedkov îi descrisese ca fiind schimbători : cînd verzui ca pîrîiaşele ce şiroiesc primăvara în crîng printre frunzele căzute, cînd albăstrui-închis, ca aceleaşi pîrîiaşe cînd cerul se oglindeşte direct în ele. În afară de aceasta, ei erau „strălucitori ca nişte lanterne". Iar şeful poştei, care divorţase

de două ori şi acum era din nou burlac, i-a numit o dată în faţa ghişeului „magnetici"...

Şi nu-i de loc exclus să existe ceva magnetic într-înşii, că nu mi s-a întîmplat să mă uit îndeaproape la un bărbat — fie şi în modul cel mai nevinovat! — fără ca el să nu se piardă cu firea. Mai ales dacă însoţeam privirea şi cu unul din ştiutele mele zîmbete, cînd buzele dezvăluie abia-abia dinţii albi, iar pe obrazul stîng se iveşte o gropiţă...

Şi cum ziceam, se întîmpla uneori ca Gheorghi să nu fie de acord cu vreuna din propunerile mele. Dar cînd înălţam privirea spre el şi-i trimiteam una-două unde magnetice, el începea pe loc să se foiască, să-şi frîngă degetele, pînă ce aripioarele negre ca pana corbului ale pleoapelor sale porneau să freamăte :

— Păi, Hubavelka... ştiu eu ce să zic ?... Parcă-i tot mai bine să facem aşa cum spui tu... Nu ?

— Păi, Gheorghi...

Adăugam şi zîmbetul cu gropiţa :

— Păi, Gheorghi, doar tu ştii mai bine... Eu... Cum hotărăşti tu.

— Da, da, s-a hotărît ! Mai bine-i cum propui tu ! Aşa să faci !

Şi eu făceam întocmai cum hotăra în cele din urmă soţul meu.

În schimb n-am izbutit cu nici un fel de tactică să spulber acea teamă copilărească a sa că s-ar putea cumva să mă piardă.

Ciudat om : vrea să rămîn veşnic frumoasă ; se bucură cînd mă gătesc şi pornesc ca o lotcă prin sat, dar dacă se-ntîmplă să se oprească vreun bărbat în dreptul meu şi să-mi vorbească mai însufleţit sau un altul să-şi întoarcă galeş ochii după mine, el se sfîrşeşte de suferinţă. Nu spune nimic, dar şi fără cuvinte se vede cum îl mistuie o durere lăuntrică.

În ce mă priveşte, mă străduiam să nu-i dau motive, dar puteam eu oare să-mi acopăr faţa cu un văl ? Sau să mă încui în casă ca o cadînă din evul mediu ?

Partidul nostru e detaşamentul de avangardă de toate răspunzător. Membrii şi membrele lui sînt pretutindeni necesari : la adunările de organizaţie, la cele de

culturalizare, la consfătuirile de birou, de tineret, la brigăzi ; la tot felul de cursuri şi conferinţe orăşeneşti ; uneori se întîmpla să întîrzii seri de-a rîndul.

Iar Gheorghi, care cît ţinea ziulica monta şi demonta la motoare, aşeza răsadniţele, ara cu tractorul, secera cu combina, ajungea seara frînt de oboseală. Dar nu se ducea acasă, să culce copiii şi să se odihnească şi el, ci venea să mă aştepte pînă se întuneca de-a binelea.

Orideunde aş fi ieşit, ştiam dinainte că am să-l zăresc : se ascundea în întuneric, ca un strigoi. Pîndea să nu plec cumva spre casă cu vreunul din tovarăşi. În special cu Ilia, cu colonelul Nedkov. Că noi îl aleseserăm prin vot general preşedinte al gospodăriei noastre şi-l aduseserăm de la Sofia, deşi soţia sa nu vru să se despartă de frumoasa capitală.

Gheorghi ştia de vechea dragoste a lui Ilia pentru mine. Ştia şi de scrisorile pe care le primeam de la el înainte de căsătorie, şi de faptul că Ilia îmi ceruse mîna. Auzise şi zvonurile deşarte care umblau prin sat cum că Ilia se grăbise să se însoare, fără a mai sta să aleagă prea mult, pentru simplul motiv că eu îl preferam pe fierar, şi că acceptase propunerea de a fi preşedinte nu numai pentru a da ascultare voinţei poporului, dar şi pentru a redeştepta acele vechi amintiri dragi inimii lui...

Gura lumii — prăpastie fără fund.

Adevărul e că după ce ne-am anunţat logodna, Ilia nu şi-a mai mărturisit sentimentele faţă de mine nici prin scrisori şi nici prin cuvinte sau priviri. Cu toate astea, Gheorghi găsea că-i mai bine să aştepte în întuneric.

Alta în locul meu şi-ar fi certat soţul că o păzeşte astfel. Sau şi-ar fi bătut joc de el, l-ar fi făcut de ocară. Mie însă îmi plăcea că nu altul, ci propriul meu soţ mă aştepta de ani şi ani, seară de seară, ca un flăcăiaş îndrăgostit pentru întîiaşi dată. Îl luam de braţ, trăgeam în piept mirosul de ulei de maşină şi îmi frecam obrazul de umărul său — să ştie că sînt a lui, că mi-e drag mai mult ca orice să păşim alături spre casă, unde găseam copiii dormind şi unde puteam fi numai noi doi...

Astfel, în mod pașnic din punct de vedere politic și în deplină înțelegere familială, am petrecut împreună cincisprezece ani și jumătate, adică pînă la 6 mai, ziua Sfîntului Gheorghi, cînd soțul meu s-a ridicat pentru întîia oară împotriva mea și a organizației mele.

Încă din primul an de viață conjugală Gheorghi se obișnuise a-și sărbători în modul cel mai festiv ziua onomastică. În această zi el tocmea muzică și chema la banchet tot satul. Și asta o făcea nu pentru a-și cinsti sfîntul al cărui nume îl purta, ci pentru că simțea dragul de el o nespusă bucurie să-și vadă casa și grădina pline de oaspeți — agrarieni, comuniști, oameni fără de partid, să-i afle toți fericirea și să ia pildă de dragoste și deplină înțelegere familială.

În ziua asta, Gheorghi își chema surorile și mătușile să trebăluiască, iar pe mine mă ținea doar de podoabă. Datoria mea era să pun paharele, să întîmpin musafirii, să răspund cum se cuvine la glumele zeflemiștilor, să fiu în fruntea jocurilor, a cîntecelor. În așa fel, ca prin admirația celor prezenți să se convingă singur că anii nu m-au schimbat, că am rămas la fel cum eram odinioară în peștera cu lilieci...

Dar, vai !

Din acest ultim Sfîntul Gheorghi nu s-a ales nimic. Biroul de partid a hotărît să nu mai ținem sărbătoarea bisericească, inițiind în ziua cu pricina o acțiune de muncă și de propagandă antireligioasă. Toți comuniștii și consomoliștii fură mobilizați la transportul țiglei de la Roman pentru noua fermă de vaci. Acțiunea urma să înceapă dis-de-dimineață ; participanții aveau să poarte pancarte pe care să scrie că religie e opiu pentru popor, și în ritmul muzicii și al cîntecelor corului de amatori să străbată satul, ca mai apoi, la sfîrșitul zilei, acțiunea să culmineze cu o petrecere colectivă în curtea gospodăriei.

Hotărîrea fusese luată tîrziu, chiar în ajunul sărbătorii. Eu, bineînțeles, am susținut-o cel mai fierbinte, că vedeam bine cum zîmbesc pe sub mustață tovarășii. Dar cînd m-am întors acasă pe înoptate, am rămas înmărmurită...

Gheorghi terminase cu toate pregătirile : berbecul de astă-vară îngrăşat tot anul anume pentru acest prilej şi mieii din decembrie erau gata jupuiţi, curăţaţi şi atîrnaţi de cîrlige ; lîngă micul nostru cuptor zăcea un car de lemne tăiate ; tăvile şi cazanele — lustruite cu nisip adus de la rîu ; făina cernută, orezul curăţat de copii ; ceapă şi pătrunjel — un coş întreg ; nuci — cît pentru o fabrică de dulciuri.

Iar Gheorghi avea chipul strălucitor ca luna de pe cer.

— Hai, Hubavelka !... Noi, după cum vezi, am fost harnici. Pentru tine a rămas doar aluatul de frămîntat, atît şi nimic mai mult !

— Bine, Gheorghi...

Cum să-i mărturisesc hotărîrea noastră ? Cum să-i otrăvesc bucuria ?

— Tu, Gheorghi, nu ieşi în sat ?

— De ce să ies ?

— Păi... Să mai vezi lumea... Să afli ce mai e nou.

— Lume am văzut toată ziua, iar noutăţile le-am aflat la radio... Copii ! Pisaţi nucile ! Iar tu, dragă, nu-ţi mai pierde vremea şi-apucă-te de frămîntat aluatul, că altminteri n-o să mai terminăm.

— Bine, Gheorghi...

De ce nu-i spun imediat, de ce nu-i explic cum stau lucrurile, să-l atrag eu însumi la acţiunea iniţiată ! De ce n-am inima asta ? S-au topit şi zîmbetul magnetic şi glasul meu de miere. În loc să-mi îndeplinesc cea mai elementară îndatorire de partid, eu n-am de lucru şi, aşa, fără nici un rost, numai din milă şi jenă, mă supun poruncii lui ca cea mai plecată roabă şi m-apuc să frămînt aluatul. O vreme am tot tras nădejde că s-o gîndi cineva dintre agitatorii noştri să treacă şi pe la noi, şi astfel Gheorghi să afle din gura altora taina pe care o ştia deja tot satul. Dar ceasurile se depănau pe cadranul deşteptătorului fără ca nimeni să strige, fără ca nimeni să bată la portiţa noastră de fier. La drept vorbind, cui să-i treacă prin minte că tocmai casa noastră avea nevoie de agitaţie şi propagandă ?

N-am pus geană pe geană toată noaptea !...

Cînd soarele clipi vesel dindărătul „Cerveniței" eu scosesem de mult pîinea din cuptor și băgam acum tăvile cu corăbioare. Gheorghi cosea mieii umpluți cu mărunțaie și tot felul de mirodenii, îi înghesuia în tăvi și îi ungea cu unt și boia.

Și era nespus de vesel :

— Ce zi frumoasă o să fie, nu-i așa, Hubavelka ?... Bravo lui Sfîntul Gheorghe, nimic de zis, ține el la mine !

— Da, grozav mai ține ! am strigat eu enervată de-abinelea de fierbințeala cuptorului și de neliniștea crescîndă.

Gheorghi se întoarse spre mine puțin mirat :

— Și de ce mă rog să nu țină ?

— Uite așa ! izbucnii eu în cele din urmă în plîns. Fiindcă tot ce facem noi acum nu folosește nimănui și-i chiar dăunător ! Nu se cade să sprijinim tocmai noi religia — acest opiu pentru popor. M-am apucat ca o păgînă să pregătesc jertfa pentru sfinți și pentru zei. N-avem noi nevoie de ajutorul lor ! Sîntem în stare să rînduim singuri viața — așa să știi !

Gheorghi își fremătă genele sale negre ca pana corbului — nu înțelese nimic. În loc să-mi recunosc vina, eu îi dau înainte :

— E justă ! De o sută de ori justă e hotărîrea de aseară a biroului de partid : nici un fel de sărbători religioase, nici un fel de zile onomastice ! Toți comuniștii să ia parte la acțiune — la transportul țiglei de la Roman, să dea astfel exemplu elementelor inconștiente ! Noi avem alte sărbători, așa că n-o să sprijinim popii cum faci tu !

Învinuirea era atît de gravă și nejustificată, încît Gheorghi sări ca ars și împinse la o parte cutia cu boiaua pisată.

— Cine ? Eu sprijin popii ? Eu ?

Dar nu mai aveam încotro, dădusem drumul pietroiului la vale.

— Da, tu ! Tu îi sprijini ! Tu-l slăvești cu muzică pe Sfîntul Gheorghi ! Numai că azi merge și muzica la manifestație, așa că n-o să aibă cine să-ți cînte. Și nici eu nu pot să rămîn singură în sat. Nu vreau să mă arate

toţi cu degetul : uitaţi-vă la comunista inconştientă ! Păcat de taică-său că s-a bătut atîta vreme cu *cernokapeţii*...

Pîrîiaşele verzi prinseră a se revărsa şi lacrimile lor şiroiră pe obraji, se prelinseră pe decolteu...

— Stai, Hubavelka ! se pierdu cu firea Gheorghi. Stai, te rog... Nu plînge !... Porni, dragul de el, să se cumpănească de pe un picior pe altul, să-şi frîngă degetele, să se legene fără rost într-o parte şi alta. Bine, fie... De vreme ce există o atare hotărîre... Cu toate că nu-i just ca tovarăşii să procedeze astfel. Să fi amintit cel puţin...

Mi-am îndreptat spre el „lanternele".

— Bine, bine ! ridică Gheorghi palmele. Noi putem primi şi mai tîrziu, pe seară, cîţiva prieteni.

Şi s-ar fi terminat poate totul cu bine, dacă în acel moment nu s-ar fi arătat Ilia Nedkov.

Frumoasă glumă mai puse la calc Sfîntul Gheorghi!

Deşi nu avea uniforma de colonel, Ilia nu umbla neglijent ca bărbaţii noştri. El rămînea şi în haina civilă la fel de chipeş şi zvelt — îşi pieptăna întotdeauna cu grijă părul cu ondulări mari, încărunţite, era întotdeauna ras şi stropit cu cea mai fină apă de colonie.

Un tovarăş de nădejde şi un organizator model : în timpul lui satul nostru se puse bine pe picioare şi se făcu vestit cu exportul de struguri şi roşii în cele mai îndepărtate ţări. Numai că dintre toţi cei de o seamă cu Gheorghi tocmai el nu trebuia să vină acum.

Ilia însă împinse portiţa, păşi sprinten, cum îi era obiceiul, şi strigă cu cea mai sinceră bucurie de puşti :

— Bună dimineaţa, oameni harnici !... Eşti gata, Hubavelka ?

Mi-am întors faţa spre cuptor şi mi-am şters repede ploapele de lacrimi :

— Bună dimineaţa, Ilia... Da nu-i prea devreme ?

— Cum să fie devreme ? strălucea chipul lui, în timp ce cămaşa-i albă împrăştia o mireasmă plăcută. Avem doar a trece şi pe la unii pe acasă, ca să-i luăm cu noi. Obiceiuri seculare — nu-s chiar atît de lesne de biruit ! Hai să mergem, te rog !

Am spus: mai bine nu venea. De cum îl văzu, Gheorghi se întunecă la față, iar cînd deschise gura, în gîtlejul lui prinseră a clocoti toate temerile de odinioară îngemănate cu proaspete bănuieli:

— Tu, dragul meu, doar de Hubavelka ai nevoie?

Ilia se zăpăci.

— Nu!... De ce?... Eu am chemat-o pe dînsa, fiindcă noi, știi... Facem parte din același partid. Dar poți și tu, bineînțeles, să vii.

Gheorghi stă cu picioarele desfăcute, puțin adus din spate, cu mîinile sprijinite în șolduri:

— Va să zică, pot veni și eu?

— Desigur.

— Dar spune-mi te rog în ce calitate să vin? Că eu nu fac parte din partidul vostru.

— N-are a face. În schimb ești agrarian, aliat, și în afară de asta, președintele drujbei agrare.

— Ian te uită! Adevărat să fie? V-ați adus, așadar, aminte că mai sînt și agrarieni pe aici?

— Dar ce-i cu tine, Gheorghi, ce te-ai înfuriat așa?

— Nu m-am înfuriat, apăsă Gheorghi pe fiece cuvînt, da parcă le-ar fi bătut cu ciocanul. Doar că de data asta nu mai ține. O să vă dezbărați voi de obiceiul de a întreprinde acțiuni importante, fără ca măcar să ne dați de știre. Va să zică, așa stau lucrurile: noi habar n-avem că religia-i opiu! Voi sînteți în stare să luptați împotriva ei, să fiți și exemplu, iar pe noi ne lăsați *cernokapeți*-lor. Să sărbătorim Sfîntul Gheorghi! Așa?

Mă uit la bărbatul meu și nu-mi vine să-mi cred ochilor: ce rafinat om politic a devenit! Mă gîndeam că o să înceapă vreo răfuială măruntă, personală, și cînd colo, uite încotro ține: spre cea mai înaltă politică.

Ilia se zăpăci de-a binelea. Dar tot căută o scuză:

— Păi Hubavelka nu ți-a spus nimic de hotărîrea noastră de aseară? Așa-i Hubavelka? De ce nu l-ai prevenit pe soțul tău?

Gheorghi se ridică în toată înălțimea sa, își vîrî degetele în smocul răvășit al părului și rosti cu o strîmbătură profund disprețuitoare:

— Era de datoria ei să-mi spună, măi tovarăşe? Ea întreţine legătura între Partidul Comunist şi Uniunea Populară Agrară? Sau voi înşivă? Oare nu-i datoria voastră să ne chemaţi la consfătuire cînd puneţi la cale organizarea vreunei acţiuni importante?

— Just! răspică milităreşte Ilia. Just! Nu m-am gîndit de loc la treaba asta. Şi-apoi nici secretarul nostru... Ce mai, e limpede! Am greşit-o!

— Dacă-i aşa, atunci duceţi-vă singuri acţiunea la capăt. Ca să vă fie învăţătură de minte altă dată. Iar noi aici o să prăznuim ziua de azi.

Gheorghi deschise portiţa luminată a cuptorului şi cercetă corăbioarele rumenite din tipsii.

Şi-acum?

Mi-am adunat toate puterile, că nu trebuia să mă fac de rîs nici în faţa lui Ilia:

— Păi, Gheorghi... Doar... ţi-am explicat... Eu nu pot să nu mă duc. Noi am fost mobilizaţi. Asta-i... ca şi la război.

În acest moment Gheorghi îşi dădu pe faţă tot veninul, toată gelozia tăinuită, făcînd să se spulbere impresia lăsată de poziţia sa principială, de înaltul său spirit politic:

— Bine, bine: du-te! Uite-ţi şi cavalerul. Duceţi-vă şi căraţi amîndoi la ţiglă, cîntaţi cîntece, dansaţi... Vă puteţi scrie din nou şi scrisorele şi... tot!

Acum fu rîndul colonelului să-l înfrunte:

— Ascultă, omule! Nu fi copil! Ce tot trăncăneşti acolo?

— Eu nu trăncănesc, dar voi le şi faceţi. Hai, pleacă! se răsti Gheorghi la mine. De vreme ce eu în faţa ta sînt un nimic, apoi află că nici tu nu-mi mai trebuieşti mie!

— O, Doamne!

Dar nici Domnul nu fu de vreun ajutor — Gheorghi o tăie în sus prin grădină, sări ca un lup singuratic zidul înalt şi coborî devale spre peşteri.

Vecinile prinseră a iscodi cu privirea, curioase să vadă se ce întîmplă. Am chemat-o pe una să-mi scoată tipsiile şi, acţiune-neacţiune, am plecat valvîrtej după

bărbat. Nici n-am simţit cînd mi-a pîrîit rochia sărind peste zid...

Ilia s-a dus întins la club şi a dat alarma. A fost convocată o adunare fulger în legătură cu acţiunea organizată, dar de astă dată cu participarea reprezentanţilor drujbei. Au format comisii şi au pornit prin sat pentru mobilizare. În vremea asta cea mai însemnată comisie, condusă de însuşi secretarul nostru, porni în căutarea preşedintelui drujbei. Voiau să-i explice faptul că în ajun totul se petrecuse în mare grabă şi de aceea nu apucaseră să-l invite la acţiune, lucru pe care urmau să-l facă acum... Nu mai fu însă nevoie de intervenţia nimănui: izbutiseră între timp şi fără ajutorul comisiei să restabilesc relaţiile cu aliatul nostru credincios. L-am ajuns din urmă taman acolo, în poiana foşnitoare din faţa „Peşterii şarpelui", unde jurase cîndva că n-o să mă dea nimănui.

Forţă bărbătească — nemărginită eşti!...

...Acţiunea s-a desfăşurat întocmai — cu pancarde, cîntece, cu o manifestaţie prin sat. Şi s-a încheiat cu petrecerea din curtea gospodăriei.

Vremea — primăvară de mai. Muzica — prima pe judeţ — cîntă, de se leagănă pînă şi cerul în ritmul ei. Hora se încinge în curtea pavată cu lespezi uniforme; prinde-te-n dans cu soţul tău şi nu te mai întreba cîte bucăţi de ţiglă ai cărat azi, nu te-ntreba de-mbătrîneşte ori nu-mbătrîneşte omul...

Numai Ilia, cu nevastă-sa, sofiota, nu se prea veseleşte.

Ce să-i faci — aşa-i viaţa: unde-i dragoste — acolo-i bucurie, unde nu-i dragoste — acolo-i neagră amărăciune.

ATAVISM

Nu, eu nu-s fricos de felul meu. Am tras într-un urs, am scos un înecat din Dunăre şi am două decoraţii pentru vitejie în războiul antihitlerist.

Dar cum începe furtuna, scapără fulgerele, bubuie tunetele cereşti, cu mine se petrece un fenomen cumplit ; toate fibrele corpului încep să tremure, dinţii să-mi clănţăne, din cap îmi dispare orice gînd, din inimă — orice simţ. Rămîne să-şi facă mendrele doar groaza oarbă a oarbei stihii.

Încerc o undă de uşurare, cînd am în preajmă pe cineva de care să mă agăţ, aşa cum se-agaţă copiii de poala mamelor lor.

Dacă furtuna mă prinde acasă— în vechea noastră casă ţărănească — nevastă-mea mă împinge în cămăruţa pentru haine, unde-i întuneric beznă căci n-are nici un ochi de fereastră. Mă împinge şi mă încuie acolo, ca nu cumva vreunul din acele fulgere globulare să se rostogloască prin hornul larg de deasupra căminului, să împingă uşiţa sobei şi să se spulbere în faţa ochilor mei îngroziţi.

— „Atavism !“ spun medicii.

Mi s-ar fi transmis cică, acest simţămînt de groaznică frică pe cea mai directă linie de la strămoşii mei — păroşii pitecantropi, care au trăit cu sute de ani în urmă în peşterile de lîngă stîncosul nostru Bunino. Că însăşi inima mea ar fi astfel construită : dacă s-a cuibărit într-însa un simţămînt anume, apoi nu-l mai poţi scoate cu nici un fel de argumente raţionale, cu nici un fel de convingeri ori presiuni.

Există așa ceva.

Eu însă, nu numai frica, ci și un altul, la fel de străvechi simțămînt nu mi-l pot smulge din inimă, în ciuda rațiunii, în ciuda anilor mei, în ciuda sentimentelor noi pe care le nutresc : față de soție, față de copii...

Am iubit-o pe Dimka.

Am iubit-o pentru că era frumoasă — o copiliță ca un bob de rouă — pentru că rîsul ei se revărsa ca un tril de privighetoare peste întinderea poenilor noastre păstorești, și așa, pentru neștiute pricini.

Mă iubea și ea.

Ne amestecam pe înserat turmele și ne așezam unul lîngă altul pe Belia Kamăk. Soarele grăbea să se pitească în spatele norilor argintii. Apoi, ca prin farmec, îi aprindea, le topea argintul în aur, risipindu-l cu evantaiul razelor sale în tăria albastră, spre întîiele stele. Peste țarini amurgul pogora vălul liliachiu, iar greierii — miriade — își contopeau glasurile într-un singur — singur refren :

— Fe-ri-ci-ți... Fe-ri-ci-ți... Fe-ri-ci-ți...

N-a avut sorți de izbîndă acest refren.

Din cauza unor lozinci împotriva nemților, am fost închis, iar Dimkăi i-a fost teamă să treacă peste voința lui taică-său.

N-am rămas, se înțelege, fără nevastă. Am și o slujbă bună — sînt contabil în gospodărie. Îmi construiesc și o casă nouă, am doi copii minunați. Doar atavismul ăsta cuibărit în inimă : mocnește, mocnește o vreme, și dintr-o dată izbucnește — tulburător pînă la durere, pînă la lacrimi.

Iar alaltăieri...

Radioul nici de data asta n-a nimerit-o : a prezis cu toată siguranța zi frumoasă, însorită și nu mai știu ce temperatură, iar cînd colo, a ieșit ceva îngrozitor !

Îmi încheiam socotelile pe luna respectivă, așa că rămăsesem în cancelarie să lucrez peste orele de program. La un moment dat, am simțit că afară începe să se întunece, dar nu m-am neliniștit de fel. Că doar — meteorologia e totuși știință. Cufundat în cifre — bogate, îmbelșugate, de care satului nici în comunism nu

i-ar fi fost rușine — n-am băgat de seamă cînd bivolii norilor își strînseseră cirezile tocmai deasupra stîncăriei noastre, deasupra peșterilor noastre căscate.

Mai întîi se dezlănțui ploaia, mare, vijelioasă, de parcă s-ar fi revărsat din pompele de irigare ale gospodăriei.

— Nu-i nimic, mi-am zis eu, să plouă... O să sporească apa lacului de acumulare și astfel realizăm economii la curentul electric la zilele-muncă pentru irigație.

Dar iată că se dezlănțui cu un bubuit și prima furie. Stîncile luară în primire tunetul, îl amplificară și-l năpustiră în peșteri. Acestea, la rîndul lor, îl înghițiră la început, ca mai apoi, tot așa, să-l izgonească afară, încît el zgudui pereți și acoperișuri ca explozia unei bombe de ordinul megatonelor.

Am încremenit locului.

Acu-i acu, ce te faci ?... Încotro ?...

Cancelaria — înzestrată cu cele mai moderne ferestre. Nu ferestre, ci vitrine. Nici tu chiler, nici tu cămăruță pentru haine. Pivnițele erau încuiate de către administrator. În toată clădirea nu se afla o singură ființă vie de care să mă apropii...

Ba nu, ușa se deschise :

— Dimka !

— Eu sînt, da... Eu, Vanio, iartă-mă... Mă întorceam de la cules zmeură, cînd a început furtuna... Uite cum m-a udat !... Uite...

Mă uitam eu, nici vorbă că mă uitam !

Rochița de stambă se lipise bine de umerii rotunzi și de trup. Fața — spălată de ploaie. Buzele — doar de la zmeură veneau ! Iar ochii — două crîmpeie din acel cer de aur ce stăruia deasupra tinereții noastre.

Aoleu, cum mai fulgeră !

Ah, acum o să tune...

— Dimka !

De nimic nu-mai aduc aminte : cînd m-am apropiat, cînd am întins mîinile, să găsesc sprijin, apărare de simțămintele atavice adînc implîntate în inima mea?

Buzele mele sorbeau fără zgomot picăturile de pe obraji, pleoape, mireasma de zmeură de pe buzele ei.

— Dimka... Dimka...

— Vanio...

Fulgerele se-nlănțuiau unul după altul —tot cerul era o mare de flăcări. Însăși planeta prinsese să ardă — ca la facerea lumii. Și astfel — în flăcări — porni cu noi în genunile cosmice.

Te-aprinde cerule ! Arzi, pămîntule ! De n-ar conteni ! Să țină o veșnicie această văpaie...

— Ivane !... Ivane !...

Oprește-te, pămîntule, oprește-te pentru o clipă... Asta-i glasul nevesti-mi.

Iat-o și pe dînsa — stă în pragul ușii cu impermeabilul meu pe cap.

Știa cît mi-e de groază de tunete, așa că-și trăsese la repezeală cizmele, se înfășurase cu impermeabilul și pornise prin puhoaie — să fie lîngă mine, să am de cine mă agăța pînă trece furtuna.

Iat-o scumpa de ea, în prag, se uită la noi cum stam îmbrățișați, iar pe fața ei se scurg picături de ploaie, sau poate de lacrimi...

— Intră, Donka, intră... De acum a trecut... Spune-i bună ziua Dimkăi.

Știa Donka ce-i cu mine, așa că se apropie și spuse :

— Bună ziua, Dimka... Așa-i el, Ivan al meu, cam fricos !

— Ba nu, nu-u ! strigă cu un geamăt aprig, înăbușit Dimka. Eu ! Eu am fost fricoasă !

Își mușcă buzele și, tulburată, porni cu umerii tresăltînd afară, în furtună.

Am rămas doar noi amîndoi, eu și Donka.

TRĂDĂTOAREA

Soarele scăpăta în spatele muntelui Liulin.

Tramvaiul din Kniajevo urcă în goană panta spre Sofia, plin de cîntecele şi rîsetele turiştilor stăpîniţi încă de emoţia excursiei în munţi.

Pe platforma din spate stau un băiat şi o fată. Dinspre ei adie un miros abia preceptibil de medicamente. Sînt probabil studenţi la medicină. Amîndoi îmbrăcaţi cu acea eleganţă numai aparent neglijentă, pe care n-o dobîndeşti cu una, cu două oricît te-ai strădui şi oricîţi bani ai avea. Fata poartă o vestă de culoare tutunie, cu împletitura maşcată, model unic se-nţelege în Capitală ; băiatul — o cămaşă crem de nailon, cu ţesătura parcă zgrunţuită, trasă peste pantalonul de gabardină. La fel de unici în genul lor, grosolani la prima vedere, dar nespus de fermecători le sînt şi pantofii : mocasinii fetei şi sandalele tînărului. Şi absolut totul : stofă, lînă, piele, croiala e de provenienţă străină, primit prin colet de la rude fugite în străinătate.

Dar nu numai în îmbrăcăminte, ci şi în întreaga înfăţişare a tînărului elegant şi a fetei frumoase există ceva propriu numai lor — acea fineţe, acel rafinament al sîngelui albastru care se dobîndeşte de-a lungul a cîtorva generaţii prin încrucişarea fecioarelor palide cu trîntori fără vlagă îmbătrîniţi preatimpurii şi se înnobilează treptat în veghile nocturne la jocuri de cărţi şi-n desfătări senzuale, în viaţa de trîndăvie şi îmbuibare, de decadenţă intelectuală şi-n educaţia parazitară a păturii înalte burgheze.

De un deosebit rafinament se dovedește a fi mai ales tînărul. Pielea subțire, transparentă și palidă de sub gene strălucește, de parc-ar fi dată cu fosfor. E o făptură hîdă la chip, cu bărbia proeminentă și urechile mari, roșcovane, răsfrînte ca niște scoici, cu umerii înguști, lăsați.

Și totuși înfățișarea lui are ceva interesant, atrăgător, aidoma acelor cîini cu botul lung, deseori monstruoși, dar de rasă pur englezească.

El își cunoaște forța de atracție și știe să se folosească de ea ; graseiatul, mișcarea ușoară a buzei senzuale de jos, privirea languroasă, nările ce freamătă, sprîncenele care se-nalță și coboară sînt șiretlicurile lui...

Iată-l se prinde cu mîinile de barele de alamă, fixate de o parte și de alta a platformei, încercuind-o pe fată și se înclină intim spre dînsa. Dar felul cum se chircește într-o clipă, cum își trage ușor umărul și strînge servieta cu cărți la piept, vădește împotrivirea ei neînduplecată, dorința de a se descotorosi cît mai iute de el. De astă dată tînărul își îngustează pleoapele pentru a-și dirija forța întunecată a ochilor. Dar nici magia asta nu-i ajută la nimic ; fata i-o spulberă cu un zîmbet batjocoritor adăpostit în privirea ei inteligentă și calmă și colțul buzelor nerujate.

— Didi...

— Ce e ?

— Permite-mi să te întreb ceva... Am dreptul, nu-i așa ?

— N-ai nici un drept, dar întreabă.

— Aș vrea să știu pînă unde ai ajuns cu neciopli-tul ăla.

— Nici unde. Să mai avansăm puțin. Fă-mi loc, te rog !

Dar el nici gînd să-și sloboadă mîinile ; atunci fata își ridică servieta ca pe o pavăză pînă la ovalul gingaș al gîtului.

— Didi..

— Ce e ?

— Crede-mă, te rog, dar pe cuvînt de onoare dacă te pot înțelege. Vreau și nu pot... Să lăsăm la o parte

simţămintele pe care le nutresc faţă de tine. Dar cum e posibil să nu-ţi dai seama că acest Svinarski e un incult ?

— Incult ?

— Da, un incult. Provincia întruchipată. N-are pic de finețe într-însul. Nici măcar nu-şi dă seama ce groaznic sună numele său, ca să şi-l schimbe : Auzi, Svinarski — porcar !... Judecă şi tu dacă n-am dreptate.

— Dar i-ai ascultat referatul ? Ai fost doar de faţă. Se poate să nu-ţi fi dat seama că tot auditoriul a rămas uluit ?

— Elocvenţă de piaţă. Analize prescrise ale situaţiei internaţionale. Unitate moral-politică, interzicerea bombelor atomice... Brr !... Mi-e silă.

Buza sa de jos atîrnă şi-i dezvălui dinţii mîncaţi pretimpuriu de carii. Didi se uită la ei de aproape, pînă ce tînărul îşi dădu seama şi-i acoperi. Dar ea reuşise între timp s-adune-n priviri suficient dezgust :

— Doreşti chiar atît de mult bombele atomice ? Ai vrea oare ca acest copil drăgălaş să fie prefăcut într-o masă de carne. Ori supus în cine ştie ce subsoluri radiaţiilor atomice distrugătoare · Ia uită-te la dînsul, priveşte puţin !

Băieţelul de vreo trei anişori sare în braţele tatălui său, un zugrav tînăr şi bine clădit, într-o salopetă plină de sus pînă jos de pete galbene şi verzi. E într-adevăr nespus de drăgălaş — îşi izbeşte pălmuţele durdulii şi ţipă triumfător în faţa apusului de soare cu ochişorii scăpărînd în belşugul scînteierilor aurii crepusculare.

— El trebuie să trăiască, auzi ?

— Didi, asta... fără jertfe omeneşti nu se poate. Tocmai de aceea am pierdut totul, că am ţinut prea mult la pielea noastră.

— Ah, preţioasa voastră piele !... De fapt, doar atîta mai aveţi, piele.

— Noi ?... Noi ?...

— Da, voi. Eu nu mai fac parte din societatea voastră. Am făcut, dar nu mai fac.

— Aşa, va să zică... Hm !... Pot să scriu despre asta la Gabrovo ?

— Nu-i nevoie. Au şi aflat-o. N-am să mă mai întorc niciodată acolo. N-au decît să aştepte singuri venirea lui Mesia. Sînt putrezi de ură. Au început să miroasă.

— Unchiului tău am să-i dau de ştire în orice caz.

— N-ai decît. Numai că domnul colonel de gardă Karlovski s-a mutat din Barcelona la Madrid. Pot să-ţi dau noua adresă a acestui... viitor eliberator al Bulgariei ! Să-l sfătuiască pe generalul Franco să nu trimită cumva voluntari în Ungaria ! Am informaţii s e c r e t e că acolo îi aşteaptă o soartă şi mai cruntă decît pe Frontul de răsărit. De fapt, nu poate să fie mai cruntă : şi acolo, şi dincolo — tot ţărîna-i înghite.

— Didi ! Didi ! Cum a putut individul ăla să-ţi sucească minţile într-un asemenea hal !

— Te-nşeli amarnic : m-am lămurit eu însumi. Ba îi ajut şi pe alţii. Numai pe tine nu-s în stare să te ajut, fiindcă eşti prost ca o cizmă.

— Mersi.

— N-ai pentru ce.

— Aşadar... s-a sfîrşit ?

— S-a sfîrşit.

Pentru a le ascunde tremurul, el îşi împreună degetele. Îşi mişcă îndelung falca dintr-o parte în alta, de parcă şi-ar fi rumegat turbarea ce-i clocotea în piept.

— Mai... gîndeşte-te totuşi. Şi nu uita un lucru : totul se plăteşte pe lumea asta. Iar cel mai scump se plăteşte trădarea !

— Să nu mă ameninţi, auzi ! tună ea surprinzător de tare atît pentru el cît şi pentru sine însăşi, cu degetele încleştate pe servietă, gata parcă să-l lovească cu ea peste buza-i îmbălată.

Călătorii de pe platformă amuţesc, îşi întorc feţele. Zugravul îşi trece copilul pe braţul stîng şi se apropie de ei cu sprîncenele încruntate şi faţa încordată. Glasul său răsună ca clopotul cel mare de la catedrala „Alexandru Nevski" :

— Ce se întîmplă ?... E un huligan ?

Didi tace albă la faţă ca varul, nu are putere să spună nici „da", nici „nu". Dar partenerul ei zîmbeşte feţei încremenite a zugravului, uitîndu-se cu buza tre-

murătoare la pumnul încleştat al braţului ce ţine strîns copilul.

— Nu s-a întîmplat nimic, tovarăşe, nimic... Discutăm între noi... Noi sîntem prieteni. Didi, ce să-i transmit lui tanti Fani ?... La revedere, Didi, eu cobor aici.

Tramvaiul se îndreaptă spre Monumentul Rus. Pasagerii îi fac în silă loc ; tînărul elegant se strecoară anevoie printre umerii lor tari. Vatmanul abia pune frîna, dar el nu mai aşteaptă să se oprească tramvaiul şi sare din mers.

Băieţelul cu mînuţele durdulii clipeşte mirat :

— Tăticule, de ce plînge tanti ?

— Nu ştiu, puişor...

În aceeaşi clipă, fata lasă servieta în colţ, s-apropie de copilaş, îl ia în braţe şi-l sărută cu buzele-i umede pe obraz.

Iar el, încrezător, o mîngîie pe păr, spunînd cu o îndulcioşată îngrijorare :

— Nu mai plînge, tanti... Nu mai plînge... Tăticul o să-l bată pe nenea ăla rău... Las' c-o să vadă el !...

MÎINI DE AUR

În cele din urmă bolnavul mintal își rezemă capul cu păr ondulat în colțul compartimentului, își împreună genele umbroase și adormi somn greu. Pieptul său începu să salte și să coboare în ritm egal creioanele și blocnotesul din buzunarul larg al cămășii sport în carouri.

Dar nici somnul nu-i dărui liniștea deplină : sprîncenele-i rămaseră încruntate, fruntea încordată, boltită, iar arterele de pe tîmple, îngroșate, pulsînd. Era limpede că gîndurile chinuitoare continuau să împletească și-n somn în creierul său încurcate noduri. Printre ele, se strecura din cînd în cînd și cîte un gînd jucăuș, provocator, care atrăgea pesemne veselul, îndrăznețul zîmbet aninat într-un colț al buzelor proaspete, de adolescent.

Nu-și aflară tihna în somn nici palmele sale. Roase de ciocan, de gips și de lutul umed, ele zăceau — tinere, vînjoase, truditoare — peste cracii pantalonilor, nelipsiții pantaloni de catifea ai sculptorilor. La răstimpuri, degetele lor cînd zvîcneau din pricina ticului nervos, cînd frămîntau parcă ceva, ca și cum pînă și în vis ar fi modelat chipul cuiva nevăzut, dar perceptibil lor.

De cum bolnavul adormi, tovarășii săi de compartiment se însuflețiră :

și țesătoarea de covoare din Panaghiurište îmbrăcată în portul său vechi, care-și condusese de la Sofia feciorul trimis să învețe fizica „*atomă*“ la Moscova.

și monahul de la mănăstirea din Baranovo, rotofei ca o pătlăgea roșie de iulie — „comunistul credincios întru Domnul“, cum singur se prezentase,

și președintele unei gospodării agricole cooperatiste, cu ochii plini de-o nețărmurită curiozitate, oacheș din născare, dar îndoit mai oacheș din pricina arșițelor din Cîmpia Traciei și a necazurilor pe care le întîmpina în zidirea socialismului la sate,

și profesorul, creator al unui soi de ardei ce ajungeau la o jumătate de kilogram bucata, soi cunoscut în lumea întreagă și botezat cu tainicul nume astronomic „Planeta de peste Sirius".

Acum și-ațintiră cu toții privirea, mai în voie, deschis și compătimitor spre tînărul cu mintea întunecată, apoi își întoarseră fețele pline de nerăbdare către însoțitorul lui — un uncheș de vreo cincizeci de ani, cu chipiul lăsat pe-o ureche ca un proaspăt recrut, purtînd o scurtă îmblănită și mustăți răsucite, probabil slujbaș în vreo instituție din Sofia.

— Sculptor ? rupse primul tăcerea președintele oacheș la chip, holbîndu-și ochii spre bolnav.

Unchiașul nu se grăbi cu răspunsul, ci cătă rînd pe rînd în privirile tuturor celor de față cu ochii săi mici și vioi, pitiți ca niște jivine mici și viclene în desișul sprîncenelor lăsate, apoi își trase în jos mustățile și se lăsă pe speteaza roasă a canapelei cu satisfacția vădită că de acum înainte el va avea cuvîntul.

— Da, sculptor. Și nu un sculptor oarecare — sculptori sînt destui ! — ci un talent !

— Talent ? tresări țesătoarea de covoare.

Simpla rostire a acestui cuvînt frumos și lăudabil o impresionă într-atît pe blajina femeie, încît aceasta prinse a se foi la locul său și a-și pipăi fără nici un rost cînd basmaua, cînd fusta strînsă în șale într-o sută de cute.

Iată că și degetele și le încrucișează :

— Talent, va să zică ?

— Da, talent ! confirmă în șoaptă însoțitorul. Un mare și neobișnuit talent. S-ar putea să-i fi întîlnit numele prin ziare, dar l-ați trecut pesemne cu vederea : Mitko Zlatanov îl cheamă.

— Nu-mi amintesc ! recunoscu președintele ars de soare.

— Nu vă uitați că-i tinerel, îi preveni însoțitorul ridicînd degetul arătător. A terminat Institutul și a cîștigat premiul întîi la un festival internațional. Toți specialiștii în sculptură au declarat într-un glas că el putea s-ajungă cea mai mare celebritate a Bulgariei. Putea să fie cunoscut în lumea întreagă.

— Putea ? întrebă președintele.

— Da, putea ! întări însoțitorul. Și eu sînt de aceeași părere. Dreptu-i că nu mă prea pricep la artă, dar l-am văzut cu ochii cum lucrează : are mîini de aur ! Bunăoară, ia dintr-o ladă anume căptușită dinăuntru cu tablă, uite așa un boț de lut și începe să-l mesterească. Îl întoarce, îl sucește, îl mai netezește ca pe un dovleac lunguieț, după care îl pune pe o învîrtitoare cu patru piciorușe — s t a t i v îi zice — și începe să se tot uite. Dacă face un cap de om, la capul acestui om se uită. Adică la m o d e l. Iar dacă modelează un om după portret, atunci la portret își ține ochii. Le înșiră împrejur ca o adevărată g a l e r i e. Se uită, se tot uită — mă înțelegeți ! studiază caracterul modelului. Apoi deodată s-apucă să sculpteze : adaugă bucățele moi de lut sau desprinde altele. Cînd scobește cu mîna, cînd cu un bețișor — șterge, scrijelește, netezește. Iată-ți, omule, urechile !... Iată acum și ochii !... Iată bărbia, buzele, părul !... Dacă modelul are păr, se-nțelege. Dacă n-are, îi lasă creștetul chel. Azi așa, mîine așa, pînă-l face să semene leit. Apoi vine momentul cel mai important. Atunci parcă l-auzi strigînd : „Uite, omule, și sufletu-ți ! Să trăiești în veci vecilor !" Și lutul — dacă mă credeți — prindea viață... Ce talent ! Numai că iaca, i s-a întîmplat nu știu ce la cap și din pricina asta a trebuit să-l duc la băi. La Narecen. De s-ar face bine...

Țesătoarea de covoare se tulbură de-a binelea : desfăcu fără nici un rost basmaua sa liliachie, garnisită cu dantelă, apoi o legă la loc și exclamă cu o adîncă îngrijorare de mamă în glasu-i stins :

— Da cum s-a putut întîmpla una ca asta cu un băiat atît de bun ?

— Uite că s-a întîmplat.

— S-a-ntîmplat ! Așa se prăpădesc copiii noștri... Dumneata știi că și băiatului meu învățătorii îi spuneau

„talent“ ? A ieșit primul pe tot județul la matematică. De aceea l-au și trimes să studieze fizica *„atomă“* tocmai la Moscova. Dacă se întîmplă cumva să se sminteasscă și el cu talentul... Apoi nici eu nu rămîn cu mintea-ntreagă...

Lacrimile mamei îndurerate, pricinuite de milă pentru băiatul străin și teama pentru propriul ei fecior, țîșniră din matca ochilor, așa că trebui să le iasă în întîmpinare cu colțul basmalei liliachii. Ele se prelingeau pesemne și înlăuntrul făpturii sale, se opreau în gîtlej, deoarece glasul ei se înecă de-a binelea :

— Taică-su zace sub monumentul partizanilor din Sredna Gora, iar eu am rămas singură la toate...

— Hai, hai ! o mustră președintele, de parcă ar fi fost săteancă din cooperativa pe care o conducea. Ce-ți veni ! Păi dacă toate talentele tinere s-ar sminti, s-ar duce de rîpă tot socialismul nostru... În loc să te bucuri că băiatul ți-e fruntaș și merge tocmai la Moscova, dumneata...

— Mă bucur eu, dar....

— Nici un dar : să te bucuri și atît !

— Da, da, zîmbi printre lacrimi măicuța.

În clipa asta intră în vorbă și rotofeiul „comunist credincios întru Domnul“. Își încrucișă degetele albe peste burticica umflată ca o minge de fotbal și spuse cu o smerenie apostolească :

— Liniștește-te, tovarășă. Preabunul Dumnezeu și Maica precistă se îngrijesc chiar și de acei fii pămînteni care își pierd vremelnic credința în milostivirea lor atotiertătoare.

Dar cuvintele blajine ale monahului n-avură efectul liniștitor scontat. Muncitoarea cu straie bătrînești se dovedi a fi atît de modernă în convingerile sale ateiste, încît uită pînă și de teama pentru talentul feciorului ei :

— Destul, părinte ! îl dojeni ea pe preot. Văd că ești om luminat la minte ! De ce umbli cu prostii ? Domnul !... Lasă-l pe Domnul să se purice în biserică. Aici nu-i vorba de treburi dumnezeiești, ci de-ale noastre, pămîntești.

— Adevărat ! încuviință președintele.

— Şi eu gîndesc la fel, îl sprijini şi unchiaşul cu chipiul pe-o ureche. Pe Zlatanov, de pildă, l-a smintit nu Domnul, ci oamenii noştri de pe la muzee.

Mama scutură basmaua spre monah :

— Ai auzit, părinte ?

Dar „comunistul evlavios" îşi înălţă cu smerenie privirea spre tavanul alb al compartimentului : „Iartă-i, Doamne, pe fii tăi necugetaţi !"

— Hm ! zise bătrînica ţesătoare de covoare şi se întoarse spre însoţitor. Spune, nene... Aş vrea să aflu povestea acestui talent. Pentru mine, ea are mare însemnătate.

Preşedintele ardea şi el de nerăbdare s-o afle şi se pregătea la rîndul lui să-l roage, dar îşi înghiţi vorbele, deoarece bolnavul se mişcă în colţul de la fereastră.

Toţi rămaseră cu răsuflarea tăiată. Pînă şi profesorul cu fruntea înaltă, academică nu cuteză să întoarcă pagina cărţii, ci o închise încet.

O clipă, două, trei...

Doar locomotiva pufăia astmatic, urcînd panta muncelelor dinspre Vakarel.

Ca şi cum ar fi înţeles prin somn că tovarăşii săi de drum n-ar dori ca el să se treazească, bolnavul nu-şi dezlipi genele lungi, ci-şi arcui doar buzele într-un zîmbet cutezător şi se linişti la loc. Buzunarul bluzei sport în carouri cu creioanele şi blocnotesul începu din nou să salte şi să coboare cu regularitate. Odihneau nemişcate chiar şi palmele pe pantalonul moale de catifea.

— Doarme, zise de astă dată însuşi profesorul.

— Da, exclamară şoptit şi ceilalţi trei.

Doar monahul nu-şi desprindea ochii de la muştele ce roiau în jurul globului de sub plafon. Dar chiar şi în această poziţie, bărbia sa dublă, bine rasă, atîrna ca un săculeţ din pricina straturilor gălbui de grăsime depozitate într-însa.

— Povesteşte-ne ! îl pofti ţesătoarea de covoare.

— Păi... Dacă stărui cu tot dinadinsul... Dar să ştii că nu-i prea veselă povestea...

— Oricum ar fi !

— Bine !...

Şi slujbaşul-însoţitor începu să depene istoria talentului care dormea liniştit.

După ce terminase cu excepţional cursurile Institutului de arte plastice, Mitko Zlatanov a fost repartizat profesor în provincie .Dar s-a întîmplat aşa fel — în rău sau în bine — că sculptura sa „Mame în aşteptare" a fost distinsă cu un premiu la un festival internaţional al tineretului. Presa a primit cu bucurie evenimentul şi a publicat fotografia grupului sculptural premiat. Atunci şi-au adus aminte şi unii prieteni de sculptorul cu pricina, iar în urma intervenţiei lor, el a fost transferat din provincie în instituţia în care slujea însoţitorul său de acum. Acolo i-au pus la dispoziţie chiar şi un atelier — una din încăperile netrebuincioase de la subsol.

Tînărul nostru s-a aşternut pe treabă şi a justificat încrederea acordată : a făcut mai întîi sculptura lui Botev, apoi a lui Lenin, apoi a lui Dimitrov...

— Uite pînă aici le-a zugrăvit chipul. Asta se cheamă b u s t.

— Ştim ! încuviinţă din cap preşedintele în numele tuturor celor prezenţi.

Specialiştii din instituţie au văzut busturile şi au exclamat admirativ :

— Ce talent ! Ce mîini de aur ! Ce a n t i c h i t ă ţ i !

Nu se ştie nici pînă azi cum s-au petrecut lucrurile : a făcut cineva vreun referat scris, sau faima tînărului sculptor s-a răspîndit din gură în gură. Fapt e că într-o bună zi, Zlatanov fu chemat de însuşi directorul instituţiei. Acesta l-a salutat, l-a invitat să ia loc, ba l-a tratat şi cu o ţigară. Apoi s-a aşezat pe canapeaua de piele din faţa lui şi i-a spus :

— Am aflat că ai făcut nişte busturi geniale. Ce zici ? Ha-ha !...

— Vă rog, tovarăşe, nu-i chiar aşa !... răspunse Zlatanov stînjenit de lauda zgomotoasă.

— Lasă, lasă ! îl opri şeful. Modestia e o virtute însemnată, chiar foarte însemnată ! Dar ea nu-şi are locul atunci cînd se cuvin subliniate meritele unor lucrători zeloşi. Pînă şi soţiei mele i-am vorbit de busturile dumitale excelente. Iar ea mi-a spus : „De ce nu-l inviţi

pe tovarăș să-ți facă și ție un bust ? Putem să-l punem uite acolo, lîngă televizor." Ce zici ? Femeie cu idei ! Ha-ha !...

— Păi... cum spuneți. dacă doriți...

— De ce nu ? Care-i ăla să renunțe la prilejul de a fi imortalizat ? Ce zici ? Ha-ha !...

Lucrătorul și-a dus stativul cu scîndurița rotativă în cabinetul cel mare, apoi o lădiță plină cu lut, că modelul avea cap mare și piept foarte lat. S-a apucat Zlatanov să lucreze și l-a scos întocmai cum era : sever, încruntat, puțin chiar înfiorător. O singură abatere a comis, și asta la dorința personală a o r i g i n a l u l u i : în față, deasupra frunții, a ondulat o mică buclă, deși persoana în cauză n-avea de fapt nici un fel de vegetație și fruntea se contopea direct cu creștetul alb și lucios.

Am transportat noi pe o platformă deschisă bustul de lut în atelier și l-am turnat în ghips. Zlatanov l-a curățat, l-a lustruit ici-colo și i-a telefonat :

— Poftiți !

Modelul sosi.

Trecu pe lîngă busturile lui Botev, Lenin, Dimitrov, fără să le bage în seamă, și se opri abia în fața capului său împodobit cu buclă. Îl examină o oră întreagă, îl măsură, apoi decretă :

— Bine. Chiar foarte bine. Dar, spune-mi nu s-ar putea oare turna în bronz ? Ce zici ? Ha-ha !... Ghipsu-i un material neserios : l-a lovit o dată copilul și gata.

— Cum doriți... zîmbi Zlatanov. Doar că nu știu din ce... fonduri ?

Modelul s-a încruntat mai tare decît bustul său :

— Cum din ce fonduri ? Eu plătesc materialul, ce trebuie mai mult ? Vino dumneata mîine la orele șaisprezece la mine acasă cu uneltele, că și nevastă-mea a hotărît să fie imortalizată. Ha-ha !...

Zlatanov s-a dus la orele șaisprezece și i-a imortalizat mai întîi nevasta, apoi fica, apoi ginerele, apoi fetița acestora cu buclișoare blonde și în cele din urmă copilașul de doi ani, ale cărui trăsături încă nedistincte a trebuit să le definească el, Zlatanov.

Am transportat noi această g a l e r i e cu o camionetă, am turnat piesă cu piesă în ghips și le-am înșiruit

s-aştepte turnările lor în bronz. Dar să vedeţi ce a urmat apoi ! Cînd Domnul — mă iarte tovarăşa că iar îl pomenesc — a făptuit cum spune legenda toate animalele sale, n-a avut, cred, atîta de lucru, pe cît a avut Zlatanov. Căci, după pilda şefului ăl mare, o cohortă de alţi şefi mai mărunţei şi-au exprimat dorinţa să aibă şi ei busturi. Şi tot de bronz. Pentru a se păstra pînă la comunism, ca să afle trăitorii lui ce m o d e l e a zămislit pămîntul Bulgariei.

Trudea Zlatanov de dimineaţă şi pînă seara, pînă ce mîinile şi picioarele prinseră a-i tremura. Degetele nu mai aveau piele, i-o mîncaseră lutul şi ghipsul. Iar candidaţii aşteptau la coadă, după grafic...

Treptat, atelierul de la subsol se umplu de capete de ghips, aşa că începu să le înşire şi pe coridor. Printre ele, busturile lui Botev, Lenin şi Dimitrov se pierdeau cu desăvîrşire.

— Ce s-o fi petrecut în sufletul tînărului, habar n-am. Dumneavoastră sînteţi mai luminaţi la minte decît mine şi vă veţi putea singuri da seama ce şi cum. Eu aş adăuga doar că în timp ce modela chipurile care-i era dragi, Zlatanov cînta. Lucra, de exemplu, la bustul lui Lenin, şi, deşi îl modela după un portret, fredona într-una : „Hai la lupta cea mare, rob cu rob să ne unim !...“ „Internaţionala“. Cînd însă prinseră a năvăli asupra sa imitatorii şefului, nu numai că uită să cînte, dar se pleoşti, începu să se topească văzînd cu ochii...

Totuşi era tînăr băiatul, sănătos şi în putere şi ar fi făcut probabil pînă la urmă faţă asaltului imitatorilor, dacă într-o dimineaţă nu s-ar fi oprit în faţa intrării principale o maşină, un automobil. Dintr-însul fu coborîtă o băbuţă. Una din cele mai obişnuite — cu o bluziţă neagră şi o băsmăluţă la fel, o bătrînică plină de zbîrcituri şi cocîrjată. Doi inşi trebuiră s-o sprijine de subţiori pînă urcă scările şi străbătu coridoarele.

Am aflat mai apoi că era bunica şefului. O aduseseră de la ţară ca să-i facă şi ei un bust, s-o imortalizeze şi pe ea în bronz, ca să afle urmaşii ce mai bunici au trăit în perioada de trecere sub cerul albastru al Bulgariei.

— Ce s-a-ntîmplat între timp, n-aş putea să vă spun, că plecasem să cumpăr ţigări pentru contabil. Dar cînd m-am întors am auzit nişte ţipete îngrozitoare. Grozdanka, femeia de serviciu, alerga pe coridor şi ţipa :

— A înnebunit !... Doamne, a înnebunit !

— Cine, femeia ! Cine a înnebunit ?

— Zlatanov ! Sculptorul ! Aoleu, măiculiţă !

Am uitat de ţigările contabilului şi m-am repezit la subsol în atelierul sculptorului. Iar acolo...

Iar acolo ce să vezi ? Zlatanov stătea cu o bucată de burlan în mînă şi rîdea, rîdea cum numai un condamnat la moarte poate să rîdă. În jurul său — dezastru, totul era culcat la pămînt ; toate busturile albe făcute bucăţi.

M-am repezit la nenorocit, ferindu-mă să nu mă poarnească şi pe mine în creştet :

— Zlatanov ! Mitko ! Băiatule !... Ce faci ? Se poate ? De unde ai luat burlanul ăsta ?

El se uită la mine, tace, rînjeşte — nebun ca toţi nebunii !

I-am smuls burlanul din mînă şi m-am uitat mai liniştit împrejur.

Ce am constatat ?

Nebun, nebun, dar nu peste măsură.

A învîrtit burlanul, a lovit unde a apucat, însă peste busturile lui Lenin, Botev şi Dimitrov a trecut, nici nu le-a atins. Doar, într-un fel, le-a făcut loc, ca să se vadă acătarea, aşa cum se şi cuvenea de altfel. Nu ştiu dacă mă înţelegeţi ?

— Te înţelegem, răspunse iar în numele tuturor preşedintele.

Şi, deşi se povestea o istorie atît de tristă, faţa sa oacheşe se destinse într-un zîmbet larg, plin de bucurie. Acelaşi zîmbet care flutura şi pe feţele celorlalţi călători.

—Ei, şi ce s-a mai întîmplat mai pe urmă ? întreabă profesorul înveselit.

— Ce ? îşi frecă mustaţa unchiaşul, ca să-şi ascundă zîmbetul. Eu personal mă speriasem să nu-i ceară cumva să plătească ghipsul, dar şefii au hotărît altfel :

să meargă tînărul la băile de la Narecen. Cică ar fi foarte bune pentru astfel de boli psihice. Apoi..

Unchiașul nu sfîrși vorba, deoarece în clipa aceea bolnavul deschise ochii, se îndreptă și cercetă rînd pe rînd cu privirea pe toți tovarășii săi de drum.

Printre ei, după cum se știe, nu era nici un medic psihiatru, dar dacă le-ar fi cerut careva să judece ei înșiși boala tînărului, toți pînă la unu —

și țesătoarea de covoare în fusta ei veche,

și președintele ars de soare,

și monahul rotofei ca o pătlăgea de iulie,

și unchiașul, cu chipiul de recrut,

și creatorul acelui soi de ardei rotofei „Planeta de peste Sirius" — toți pînă la unu ar fi mărturisit — cu jurămînt chiar — că în ochii smintitului nu stăruia nici măcar o umbră de nebunie. Privirea lor era limpede, deschisă, cu o licărire hîtră tăinuită-n adîncuri. În matca lor se perindau, oglindindu-se doar o clipă, siluetele copacilor, ale stîlpilor de telegraf, căsuțele albe și nourașii pufoși de vară ce goneau împotriva trenului...

ZERO CU „Z“ MARE

1

Printre numeroasele figuri ale perioadei de trecere eu sînt cel mai rar întîlnit. S-ar putea chiar să fiu unicul. De aceea rămîn şi neobservat, băgat în seamă doar de mine însumi. Tocmai acesta trezeşte în sinea mea ispita de a face singur o analiză a esenţei mele psihologice. (La drept vorbind, de ce să nu mai triumf o dată în taină ? Neîmpărtăşitele triumfuri asupra celorlalţi au darul, aidoma beţiilor însingurate, să-ţi umple sufletul de desfătare. Iată : de abia am pomenit cuvîntul „triumf“ şi prima senzaţie a desfătării s-a şi ivit !)

Eu sînt o nulă, un zero pe deplin realizat. Un zero cu „Z“ mare.

(Folosesc această comparaţie nu pentru a mă autoumili — o, nicidecum ! — ci pentru a defini categoria din care fac parte, pentru a-mi sublinia mai mult valoarea individuală şi socială.)

După cum se ştie, „nul“ vine din latinescul „nullus“, adică nimeni. Eu sînt tocmai un astfel de *nimeni*. Toate încercările de a deveni *cineva* — în poezie, proză, dramaturgie, ziaristică, chiar şi în ierarhia social-organizatorică — au eşuat în mod lamentabil. Nimic de zis, natura m-a înzestrat din plin : cu memorie, voinţă, hărnicie, ambiţie, răbdare de păianjen. Chiar şi cu un infailibil simţ al frumosului. Dar pentru un echilibru al său — vai ! — nedrept şi hain, ea nu mi-a dăruit acel ceva mirculos : aşa-numitul talent, harul divin de a crea sublimul — atît ca imagine senzorial per-

ceptibilă, cît și ca fapt de viață nemuritoare ce pulsează într-însul.

Clipa in care cel pornit spre universurile artei își dă seama de lipsa de neînlocuit a talentului, e o clipă mistuitoare.

Într-un rînd, mi se făcuse și mie lehamite — la naiba, mi-am zis, cu toate speranțele amăgitoare: să mă dau la fund pentru totdeauna — mă fac zugrav, electrician, contopist! — cînd pe neașteptate am descoperit că potențialmente port în sinea mea măreția Zeroului.

Luat aparte, zero înseamnă într-adevăr nimic. Dar un nimic tainic, miraculos. Dacă-l adaugi, de pildă, după unitate, aceasta își înzecește valoarea. Și atunci, e oare just ca această valoare, mărită de atîtea ori, să aparțină în acest caz numai unității? Păi fără alăturarea acestui nimic miraculos, ea n-ar fi rămas decît o biată unitate, cea mai obișnuită cu putință).

Primul impuls de a mă simți un Zero mi-a fost dat de o femeie.

Iubesc femeile. Tocmai f e m e i l e — luate în ansamblu, ca stol. Mai ales dacă nu-s doar frumoase, ci și îmbietoare, apetisante. Radiațiile biocurenților încă nestudiați — din buzele, bărbiile, gîturile lor ș.a. — pătrunzînd în toate celulele făpturii mele, îmi provoacă o stare de saturată beatitudine, așa cum curentul înlesnește saturația plăcilor unui acumulator. (Senzații asemănătoare au desigur berbecii în mijlocul turmelor, pașalele în mijlocul haremurilor.)

Dar, vai, trăind în vremurile monogamiei, am fost silit să desprind din stol doar una. E drept, pe cea mai frumoasă, cea mai apetisantă — temperamentoasă ca o iepșoară tînără, ea însăși plină de uimire și uimind pe toți cu farmecul de nedescris al feminității sale vibrante. Una din acele frumuseți ce se nasc rar — îndrăznețe, sigure de sine, care, grație nu știu cărui drept al naturii așteaptă ca toți bărbații întîlniți în cale să îngenuncheze robiți la picioarele lor lungi de stele de cinema.

Fiindcă veni vorba, mărturisesc că și eu eram gata să îngenunchez, atît în sensul propriu, cît și în cel fi-

gurat al cuvîntului. Dar ce folos? Oricare îndrăgostire, chiar și cea nebunească, trebuie alimentată întotdeauna măcar de o infimă scînteie de speranță că, dacă nu mîine, atunci poimîine ori peste un an, tu vei izbuti să cîștigi, cu devotamentul tău de cîine, cu tandrețea și sentimentele tale simțămîntul ei reciproc. (Dragoste pentru dragoste.)

Ager la minte și sincer lucid față de sine, eu nu mă puteam nutri cu o asemenea amăgire. Știam că oricare ar fi sentimentele mele, oricît m-aș jertfi și orice fapte de seamă aș săvîrși, Nadia nu s-ar îndrăgosti în veac de mine. (Prin asta înțeleg că, atunci cînd ne-am întîlni, ochii ei să împrăștie văpăi de bucurie, capul să și-l culce pe pieptul meu, în dreptul inimii, s-asculte bătaia ei melodioasă, și apoi să se cufunde în uitarea deplinei dăruiri.) Există lucruri pe care nici un fel de orînduire socială și nici un fel de propovăduire a dragostei și frăției nu le vor birui: față de mine, nici chiar în condițiile comunismului victorios, Nadia n-ar fi păstrat vreuna din relicvele sfinte ale dragostei — o floare furată din parc, o cutie de țigări cu o inimă străpunsă de săgeata lui Amor, o șuviță de păr, o însemnare hieroglifică...

Spre deosebire de alții, eu știu foarte bine că nu numai din punctul de vedere al femeilor sînt un bărbat respingător. Mărunt de statură, cu un fund mare și îndesat, cu un cap zdravăn plantat între umeri, cu o gură ca de pește, cu buze vulgare și ochi mici și libidinoși adînc ascunși sub oasele sinuzale. Prin porii pielii mele răzbate un miros acru, insuportabil pentru cei dimprejurul meu, un miros de țap. Vocea îmi e și ea răgușită, iar rîsul de capră, behăit. Atunci de unde și pînă unde să mă fi preferat pe mine o femeie atît de frumoasă, cînd în jurul ei roiau tot felul de bărbați fermecători — studenți, asistenți, docenți, înșurați și neînșurați, plus o întreagă legiune de admiratori din afara institutului. Și toți — unul și unul — inteligenți, talentați, oameni cu prezent și viitor.

Și-apoi, nici nu-mi era pînă-ntr-atît necesară afecțiunea ei sentimentală, dragostea ei, în sensul clasic literar al cuvîntului. (Acest gen de relații sentimentale în-

tre bărbat şi femeie au apărut în vremuri mai noi, în rîndurile cavalerilor francezi din secolele al XII-lea şi al XIII-lea. În antichitate nici pomeneală nu era de aşa ceva. Tainele din inima fremătînd în pieptul fiecăruia nu se învălmăşeau ; mascul şi femelă — iată noţiunile care semnificau totul în acele vremuri.) Eu însă căutam o compensaţie — să dobîndesc singur ceea ce în mod firesc n-avea cum să mi se cuvină. Prima frumuseţe a tinerei Sofii trebuia să-mi aparţină cu orice preţ ca femeie şi tovarăşă de drum (în sensul strict al cuvîntului) : să stea culcată alături de mine şi să mă însoţească pretutindeni. Astfel că pornind cu dînsa pe stradă sau intrînd în vreo cofetărie ori în foaierul vreunui teatru, să simt cum toţi îşi întorc capetele în urma noastră :

— Ia uitaţi-vă la ţapul ăsta împuţit ! Cum de a pus mîna pe o asemenea zînă ? Ce farmec o fi avînd, şarlatanul dracului ?

Tentant, nu-i aşa ?

(Întreb de parcă aş discuta cu cineva anume. De fapt însă această discuţie nu-i altceva decît un monolog supertainic rostit pentru propria-mi satisfacţie spirituală şi pentru desfătarea mea estetică !).

Aşadar, am început, cu şi fără pretext, să ies în calea alesei mele : mă duceam la conferinţe cu totul netrebuincioase mie, la întruniri, excursii, m-am înscris la cantina lor. Cum zăream (lucru foarte rar !) un loc liber la masa ei, mă şi înfiinţam. (În fond nu făceam altceva decît să ocup şi eu un scaun liber într-o instituţie obştească — cum putea să mi-l refuze ?) Nu i-am dat niciodată prilejul, fie chiar şi aluziv că aş intenţiona să o curtez. Călcam în picioare pînă şi cele mai elementare reguli, unanim acceptate în ce priveşte atenţia deosebită pe care se cuvine să i-o acorzi unei femei — cum ar fi, de pildă, să-i ţii paltonul, cînd se îmbracă ori se dezbracă. Cu toate acestea, ea, cu veşnicul instinct de femelă, nu se putea să nu fi sesizat un cît de palid semnal al tainicei expectative, al răbdării mele de păianjen. Altminteri nu s-ar fi ferit la fel de instinctiv de mine ca de un păianjen — vădind teamă în priviri, iritare şi un dezgust abia perceptibil.

Dar au existat oare pe pămînt cetăți de necucerit? Cuceritorul isteț a găsit întotdeauna o portiță înșelătoare pentru adversar.

Ca toate făpturile frumoase, cărora bunicile și mătușile le vîră încă din fragedă copilărie în cap: — Ah, ce îngeraș fermecător are mămica! — crescuse și Nadia cu speranța că toți îi vor așterne înainte covoare. Citind, cum se zice, doar cinci cărți și jumătate, ea rămase o ignorantă, o semidoctă, și, la fel ca atîtea alte fete frumoase, nu se apucase să studieze agronomia sau medicina veterinară de exemplu, ci... artele! Să judece și să califice ea creațiile atît de complexe ale dramaturgiei, regizoratului, ale măiestriei actoricești — problemele teatrului în general, la ale cărui car, după cum se știe, sînt înhămate toate muzele — de la Melpomene la Calipso.

Ajută-mi, farmec feminin!

Ochi, piele, buze, bărbie, gît ș.a. — răspîndiți efluviile voastre miraculoase!

Și astfel, grație farmecului său, ea răzbi cu chiu, cu vai pînă la ultima lucrare de diplomă.

Iar acum?

Mă uit la ea — frumoasa cu picioarele zvelte — iat-o cum se foiește fără astîmpăr pe scaun, fărămițează pîinea, saltă mereu furculița, înainte de a se atinge de mîncare, uitînd pînă și dezgustul pe care-l simte față de mine.

Și intră prima în vorbă:

— Ah, Doamne!... Ce să mă fac? Trebuie să m-apuc să scriu lucrarea și n-am nicio idee în cap.

Inima începe să-mi bată năvalnic: iată portița!

— Asta-i bună! Poftim, v-ați și întunecat la față!... Păi ăsta-i cel mai ușor lucru de pe lume. Spuneți-mi doar tema și indicațiile consultantului dumneavoastră. El v-a dat desigur un mic conspect, nu?

— Mi-a dat, cum să nu... Îl am chiar aici, în geantă.

— Arată-mi-l, te rog! trec eu pe dată la „tu".

Zăpăcită, fata întinde mîna spre geantă, iar eu mă mut pe scaunul de lîngă ea: puternicul Zero s-apropie de nevolnica „unitate".

Nadia a terminat artele cu foarte bine, dar ascensiunea ei nu s-a încheiat aici. Articolele sale asupra celor mai complexe probleme apar frecvent în revistele de specialitate și nu există ședință cît de cît importantă la institut, în cadrul căreia să se ia hotărîri, fără a fi ascultată în prealabil și părerea ei savantă și competentă.

Are un salar frumos. Dar au prins a curge și pîrîiașe lăturalnice: onorarii pentru articole, referate interne, consultații...

E inutil să anunț textual că ea îmi e și soție — cea mai dulce, cea mai apetisantă, și nelipsita mea însoțitoare pretutindeni pe stradă, la cofetărie, în foaierurile sălilor de teatru și de concert, (Întoarceți capetele invidioșilor !)

Dar despre altceva este vorba...

Arhimede ceruse un punct de sprijin pentru a putea urni pămîntul din loc. Mie îmi ajunge o idee străină, un text elementar străin, un punct de plecare într-un conflict pentru ca pe dată creierul meu să devină scăpărător — să dezvolte, să îmbogățească, să adauge nuanțe subtile. Sau să sintetizeze, să combine, să cizeleze, pînă limpezește nebuloasa și dă o formă trainică gelatinei.

Îmi veni și mie rîndul să triumf.

Nu e pomenită nicăieri altundeva, și în consecință, s-ar cuveni considerată drept o contribuție a mea, originală, descoperirea că :

perioada de trecere este perioada redactării.

Era preamărită a egalității în drepturi a oamenilor a fost întîmpinată de mulți cu plebeiană încredințare că toți trebuie să devină egali prin ignoranța lor. Aceștia ar fi preferat mai curînd să se coboare la orizontul lor, dacă ar fi fost cu putință, întreaga cultură de pe culmea valului mondial, decît se asude ei înșiși cățărîndu-se pînă la această culme. De ce să nu ne putem aciui și noi, acei care am contribuit cu ceva la victorie, în atît de ademenitoarele și bănoasele sectoare ale activității spirituale ? Parcă noi nu vedem că statul nu precupețește nimic pentru a crește noi și noi cadre ? Că

doar geniile nu cad din cer. Las' să se consolideze speranța că, stricînd hîrtia pentru o mie de cărți proaste, vei îngrășa terenul pentru nașterea și înflorirea celei dorite, multașteptate. Și-apoi, ce s-ar alege de tagma redactorilor, dacă s-ar hotărî să se publice doar ce-i frumos și util? Ehe-he! Așa ca să-i lăsăm pe cei ce știu și pot să dea o mînă de ajutor lăbuțelor și lăboaielor noastre. Noi o să așternem pe hîrtie ce-o fi și cum o fi, iar ei n-au decît să rînduiască totul, conform exigențelor prealăudatelor lor norme și reguli.

Chiar pînă-ntr-acolo eu n-am ajuns — lucrez cu unități care au străbătut etapele inițiale ale alfabetizării literare.

Uneori le dau singur de înțeles :

— Ascultați, de ce nu scrieți o dramă? La ora actuală se caută cu lumînarea! Ca o mină de aur! Poate fi și pe o temă istorică — despre Asparuh, de exemplu. Sau despre geologi: ar fi și contemporan, și romantic totodată. Sugestiile mele vă stau la dispoziție, și nu ridic nici un fel de pretenții de coautor...

Altădată mă aștern din capul locului pe treabă la manuscrisele lor, încep să le dezvolt, pe unele le comprim, pe altele le prefac. Iar cînd mă apuc să citesc paginile scrise din nou, curățel, în ochii creatorilor lor țîșnesc lacrimi de înduioșare. (Pentru perspicacitatea propriei lor minți, pentru profundele emoții ce sălășluiesc în propriile lor inimi.)

— Exact... Exact așa! Ați intervenit doar pe ici-pe colo, foarte puțin, și uite ce lucru minunat a ieșit... Minunat!

— Mulțumesc.

—Ce-i al dumneavoastră e-al dumneavoastră : v-ați născut redactor.

— Mulțumesc... Mulțumesc!...

Uite, sînt unii traducători (mai ales „științifici"), care habar n-au nici de limba din care traduc, nici de cea bulgară. Cu toate astea tocmai ei reușesc să pună mîna pe traduceri. Și de fapt asta contează în primul rînd. Restul e floare la ureche. (Cînd cinzeci la cinzeci, cînd șaizeci la patruzeci. Astfel își consolidează situația, iar la rîndul meu iau și eu ce mi se cuvine...)

Comenzile prind să plouă cu găleata — semisecrete sau strict secrete, dar întotdeauna cu mult peste capacitatea mea de robot.

— E adevărat că numele meu nu figurează pe coperți, pe afișe sau în cataloage, dar, la drept vorbind, ce importanță are asta? Oare folclorul nu-i tot o creație anonimă? Stă oare undeva scris pe mașină numele creatorului ei? Și apoi, în cele din urmă, în viitorul de azur al zilei de mîine, nobilii creatori nu vor renunța oare la semnătură, la această rămășiță individualistă bazată pe proprietatea privată?

Numele! Ha-ha!...

Oare nu eu locuiesc cu cea mai frumoasă, cu cea mai apetisantă femeie în cel mai frumos, cel mai elegant apartament din centrul orașului? Nu apartament, ci curată poezie — opera a cinci arte. Colecția mea de cărți este unică, la fel va fi și colecția mea de mărci, și cea de tablouri.

Menajera noastră poartă „bonetă"!

Relațiile mele cu „unitățile" nu sînt doar de ordin material, adică: mi-ai scris, mi-ai redactat — uite-ți banii și du-te cu Domnul. O, nu! Între noi există, ca să mă exprim astfel, o afinitate spirituală. Noi devenim niște frați de lapte intelectuali, sîntem legați (prin păcat) pe vecie. Nu mi s-a întîmplat vreodată să cer vreun serviciu, vreo intervenție — pentru mine, pentru soția mea, pentru alte rude și cunoștințe, și ele să-mi fie refuzate. S-a ajuns chiar la un fenomen extrem de interesant: eu să trebuiască să intervin pentru renumiții mei patroni. Trec, de pildă, pe la editură, sau pur și simplu întîlnesc un redactor cunoscut pe stradă:

— Salut, Mangărov!... De te-aș fi căutat, n-aș fi dat așa ușor de tine. Voiam să te pun în gardă că „unitatea" se cam încruntă. În goana voastră după titluri noi, ați cam dat uitării fondul de aur al sociologiei bulgare. De ce nu publicați un volum de studii sociologice ale lui? Dacă nu altcineva, apoi bibliotecile tot or să-l cumpere. Ia bine seama la „unitate"!

Puțini la număr sînt redactorii dispuși să refuze fățiș într-o atare situație — interlocutorul meu știe foarte

bine că doar după o jumătate de oră cuvintele lui vor fi transmise — direct sau prin telefon — acolo unde trebuie. Şi-apoi să te ţii. „Unitatea" o să mi ţi-l atingă cu clonţul exact în locul unde-l doare mai mult. (Bine-înţeles la adăpostul unei poziţii cu totul principiale.) De aceea el şuieră oarecum cumpătat:

— Da... E o treabă... N-ar fi rău să ne gîndim... O să vorbesc la direcţie.

Într-o clipită îmi refac toate planurile pe ziua respectivă şi mă reped spre sacrul cabinet de lucru al şefului meu. (Am acces acolo la orice oră din zi şi noapte).

— Şefule, îţi aduc veşti bune!... (Sînt de mult cu el per „tu".) I-am amintit lui Mangărov de o culegere cu lucrări sociologice de ale tale. Bună idee, nu? Şi nu numai idee, Doamne, iartă-mă, dar o să pice şi o sumă destul de rotunjoară. Voi fi foarte fericit să mai prilejuiesc o dată apariţia unei cărţi de-ale tale.

(Unitate dragă, de ce te prefaci dezinteresată şi indiferentă?)

— Păi suma... Asta n-are importanţă... Dar, vezi, dacă într-adevăr există posibilitatea să apară cartea...

— Cum să nu apară? Trebuie numai să treci personal pe la editură.

— Păi au spus ei ceva?

— Dacă au spus? Da oare nu ştii tu cum o scaldă ei? Sfatul meu, frate, bate fierul cît e cald.

În aceeaşi clipă el îşi înşfacă pardesiul şi se duce să bată fierul.

Cineva ar putea să întrebe:

— Ce foloase trag eu de pe urma unei asemenea tranzacţii?

Trag, nici vorbă că trag foloase. Dacă lucrările sociologice sau de alt gen nu erau destul de puse la punct în conformitate cu exigenţele zilei, eu mă aplecam imediat asupra lor şi trudeam ca un negru într-o plantaţie colonială. Iar cînd opera, era, în linii mari, pusă la punct, mă înfiinţam (în momentul cel mai prielnic) cu o vizită — să primesc cartea cu dedicaţie de recunoştinţă şi să cer şi nişte bani împrumut. (Nu zece leve, se înţelege, era vorba de sume mai grase).

— Ei ? Ce zici, îmi dai ?

Gazda mă privea cu o admirație mută, dar foarte expresivă :

„Ah, escrocul dracului ! Cu cîtă impertinență cere să i se plătească mijlocirea !"

Dar morala nu dispăruse cu desvîrșire : „Unitatea" se scotocea în pormoneu și îmi oferea împrumutul pe care n-aveam să i-l restitui niciodată. (Iar dacă în caz contrar nu mi l-ar fi dat, care dintre noi doi, mă rog, ar fi fost mai mare escroc) ?

Eh, mă tratează cu dispreț. Cînd au oaspeți mai aleși, nu catadicsesc să ne invite și pe noi, pe mine și pe Nadia. Într-un grup comun cu oameni mai de seamă, se uită la mine ca la un loc gol. Dar dacă-i vorba de dispreț, apoi disprețul meu e și mai crunt, și mai întemeiat. Eu joc cu cărțile pe față și nu fac pe mirele neprihănit. Cine m-ar putea priva de dreptul de a triumfa, cînd citesc articolele elogioase cu citate tocmai din acele locuri pe care le-am scris cu propria mea mînă ?

Și eu ca un zero (dacă el ar putea să vorbească !) am într-un fel conștiința aportului adus la construcția spirituală : cîte creații ar fi rămas fără a vedea lumina tiparului, dacă n-aș fi pus eu în ele o părticică din ființa mea lipsită de talent !

Indirect unii mă amenință cu comunismul : în condițiile lui oamenii ca mine cică vor dispărea.

În primul rînd, mai e încă destul pînă atunci, iar în al doilea, prorocirile de după Hristos nu se împlinesc întotdeauna.

Da, eu s-ar putea într-adevăr să dispar. Și încă înainte de a se ivi comunismul. Dar pentru asta se cuvine să fiu mai întîi de toate descoperit, schițat și zugrăvit ca un tip în literatură. Să mă recunoască publicul, așa cum recunoaște criminalii, după ce i se dezvăluie semnalmentele lor. Numele „Zero cu litera mare"' să devină comun.

Din fericire, oricît m-ar analiza scriitorii n-ar izbuti să mă descrie. În estetica lor există o lege grea, imuabilă : să ilustreze elementele tipice ale realității noastre. Or eu nu-s de loc tipic. Eu reprezint o excepție,

un prizărit animal prădălnic, un şacal, o rămăşiţă a trecutului. Dacă cineva s-ar încumeta totuşi să mă înşface de gît, ar sări împotriva lui în primul rînd oamenii mei, „unităţile". Auzi, ce şi-a găsit tîlharul să povestească constructorilor ! Şi doar există atîţia oameni ai muncii, atîţia eroi minunaţi ! Puneţi mîna pe el !

Astfel, sub pavăza mediocrităţii şi esteticii, îmi duc eu traiul prosper.

Acum aştept maşina.

Deşi risc să intru în ochii lumii (Şacal în maşină !), totuşi m-am grăbit şi am cumpărat-o — întîi de toate pentru Nadia. Cu femeia asta se întîmplă ceva. Întotdeauna cînd mă întorc acasă, o găsesc cu ochii înroşiţi. Dormim acum în odăi diferite, cu toate astea o aud cum se zvîrcoleşte nopţi de-a rîndul în pat, cum mereu aprinde lumina, o stinge şi iar o aprinde. Şi tot timpul citeşte, citeşte... S-a înscris la fel de fel de cursuri, iar pe deasupra mai ia şi lecţii particulare — învaţă două limbi concomitent. (Nu-i proastă, are şi memoria bună ! Şi nu mică mi-a fost mirarea cînd am auzit-o într-o bună zi ciripind pe englezeşte cu un oaspete al institutului lor.) De un lucru îmi pare rău, că nu vrea să facă un copil. (O, cred că s-ar sfîşia singură dac-ar fi să aibă un copil de la mine ! Se îngrozeşte pesemne numai la gîndul că acesta ar putea să-mi semene — atît la înfăţişare, cît şi la suflet.) Dar cel mai îngrijorător lucru e că de la o vreme îmi solicită tot mai rar ajutorul — încearcă, nefericita, să coboare din cîrca mea, să se descurce singură pe ogorul negru al arteî. De aceea m-am şi hotărît să-mi cumpăr maşină. Femeile moderne iubesc...

(Ah, verbul acesta „iubesc" !)

Dar dacă într-adevăr în viaţa ei a apărut o nouă dragoste ? Adică, nu nouă, ci prima : pînă acum ea n-a simţit de loc ce-i dragostea. (Asta a noastră nu constituie decît o alăturare fizică a „unităţii" cu zeroul.) Oare ceea ce tăinuieşte în inima ei n-o să se dovedească a fi mai puternic ? Să desprindă de lîngă mine unitatea atît de scumpă mie şi s-o împingă în beznele înşelătoare ale sentimentelor ?

Maşina, să-mi vină mai iute maşina !

— Uşurel mami !... Prinde-te de mînere, te rog... Aşa !... Aşteaptă ! Aşteaptă să te ajut puţin... A-şa-a !

— Îţi mulţumesc, puişor.

— N-ai dece, mami... Tovarăşi ! Vă rog faceţi-i loc mamei să stea jos... Drum bun, mami !... Fii atentă la coborîre... Bai-bai !...

După felul în care se prinse de mînere şi sprinteneala cu care urcase pe platformă, era evident că bătrîna s-ar fi putut prea bine urca şi singură în tramvai. „Puişorul" — un hodorog de bătrîn, chel, zbîrcit şi pare-se cherchelit — ticluise într-adins această banală scenă de dragoste şi grijă filială, pentru a sublinia că în tramvai nu se urcă o babă oarecare, o plebeiană, de rînd, şi că de nevoie mergea dînsa acum la cimitir cu tramvaiul căci, la drept vorbind, chiar de-i bătrînă, chiar de-i o fostă — regină tot regină rămîne...

„Puişorul" îşi jucă rolul fără prea mult zgomot, dar cu o atît de vădită distincţie, încît pînă şi vatmanul calm şi rotofei se lăsă ispitit de această scenă. El slobozi manetele lustruite ale vehicolului şi dădu să vină în ajutorul bătrînei. Dar nu mai fu nevoie : cîteva mîini bărbăteşti se şi întinseseră între timp. Aşa că vatmanul îşi reluă locul. Bătrîna, cu o pelerină ponosită de catifea, ocupase un spaţiu destul de mare pe platforma vagonului.

Taxatoarea dădu în lături uşile de sticlă, întrebînd :

— Cine vrea să cedeze locul tovarăşei ?

Într-adevăr cine ?

Tramvaiul circula pe linia care ducea spre cimitir, iar astăzi era probabil şi vreo sărbătoare religioasă : în

față toate locurile erau ocupate numai de femei bătrîne, îmbrăcate în negru — cu buchete de flori în mînă și felurite daruri pe genunchi, în genți or coșulețe.

Numai pe un scaun — cel din dreapta ușii, cu fața spre interiorul vagonului — stătea o femeie tînără. Tînără doar în comparație cu celelalte pasagere așezate. Altminteri, și ea se apropia de vreo patruzeci de ani, deși, dacă ai fi privit mai atent fața ei istovită, gîtul ofilit și umerii lăsați, i-ai mai fi dat cîțiva pedeasupra.

— Tovarășă... Se pare că dumneata va trebui să cedezi locul.

Taxatoarea — cu o insignă de comsomolistă în piept — strecură multă amabilitate, chiar gingășie, în cuvîntul „tovarășă". Dar cea căreia îi era adresat nici nu-l luă în seamă. Ba mai mult, ripostă la auzul lui săltînd din umeri și smucindu-și capul spre geam. Doar palmele-i vlăguite de muncă rămaseră încremenite în poală.

— Ia te uită ! făcu descumpănită comsomolista.

Tramvaiul zbura acum la vale spre Podul cu lei. Vagonul se legăna în toate părțile. Împreună cu el se legăna și pasagera cu pelerina veche și roasă. La un moment dat ea se clătină chiar mai tare decît o sileau roțile dezlănțuite, dar trebuia într-un fel să facă și mai vădită consecința comportării necuviincioase a femeii de pe scaunul din față ?

Taxatoarea uitase de îndatorirea ei de a rupe și vinde bilete. Sprijinind cu o mînă pe nobila bătrînă, își întoarse brusc fața congestionată :

— Cetățeano ! N-auzi ? Cu dumneata vorbesc ! De ce întorci fata spre geam ? Să spui că n-ai observat-o pe femeia în vîrstă ? Da ? Uită-te la dînsa, te rog. Dă-ți seama cîți ani are... Hai, uită-te !

Femeia tînără își întoarse capul și se uită la bătrînă. Dar nu doar în treacăt, ci o măsură îndelung cu privirea — provocator, cu răutate, cum nu se poate mai dușmănos. Apoi își întoarse din nou capul spre geam.

Asta era de acum prea din cale afară.

Din acest moment, nu numai comsomolista, dar și ceilalți pasageri, vecini și vecine — în picioare sau pe scaune, bisericoși ori nebisericoși — se îndignară de-a binelea.

— Dar cum e posibil așa ceva ?
— Cîtă nesimțire !
— Păi dînsa vă poate fi mamă, doamnă !
— Frumos exemplu mai dați copiilor !

Sprijinul unanim insuflă noi puteri încasatoarei. Pe obrajii ei pluteau nouraşi purpurii. Glasul îi tremură de încordare :

— Va să zică dumneata... cetățeano !... Dumneata nu vrei cu nici un preț să te ridici ?

— Da ! răspunse răspicat cetățeana. Nu vreau cu nici un preț să mă ridic !

Toată lumea din vagon se îmbulzi în față. Glasurile se contopiră într-un singur murmur.

De pe scaunul din față se ridică să cedeze locul o altă femeie — îmbrăcată şi ea în negru, şi la fel de bătrînă ca şi cea care stătea în picioare. Doar că ea nu purta pelerină de catifea.

— Lăsați-o, tovarăşi, spuse ea domol. Pesemne că tovarăşa este foarte obosită. Se întoarce probabil de la fabrică... Şi fetele mele...

Dar vocea bătrînei cu fetele fu acoperită de proteste :

— De ce vă ridicați ?
— Aşezați-vă la loc !
— Tocmai pentru că e muncitoare trebuie să dea exemplu !
— Ruşine ! Ruşine !...
— Stați, tovarăşi ! se auzi o voce împăciuitoare. O să se ridice ea ! Nu se poate să nu se ridice ! Nu-i aşa, tovarăşă ?

— Nu ! Nu ! Nu ! răspunse şi mai înverşunată femeia copleşită de mustrări. Şi chiar îşi încleştă pumnii, îşi strînse buzele, iar ochii îi scăpărară. Pentru o mumă a pădurii ca asta n-am să mă ridic eu de pe scaun ! Şi asta nu fiindcă aş fi obosită !

De astă dată nici femeia în vîrstă nu mai putu îndura. Fie că vorba de ocară îi amintise ceva, fie că era deja sleită de puteri, dar fața ei împietrită se înmuie, iar gura i se strîmbă.

— Lăsați-o ! Lăsați-o ! Bolborosi ea speriată, scuturînd cu atîta înverşunare din mîini sub pelerină, încît

semăna într-adevăr cu muma-pădurii, ori cu un liliac uriaş şi negru. Eu o cunosc pe dumneaiei... Permiteţi-mi să trec... Vreau să cobor !... Vreau să cobor...

— A-ha-a ! strigă atît de puternic şi atît de triumfător femeia de pe scaunul din faţă, încît acoperi toate glasurile dojenitoare din jur. M-ai recunoscut în sfîrşit ? Uită-te la mine, mai uită-te o dată la mine !... Eu sînt, da ! Elenka ! Elenka !... Sta-ai ! Mai întîi spune-le tovarăşilor de ce n-am vrut să-ţi cedez locul ! Spune-le cu gura dumitale !... Unsprezece ani ţi-am fost slugă...

Vocea femeii se frînse, înăbuşită de lacrimi, mistuită de suferinţă ; dar şi în tramvai se aşternu tăcerea, şi fiecare cuvînt al ei se auzea desluşit, în ciuda dangătului de clopot, a zdrăngănitului roţilor, în ciuda zgomotului ce domina bulevardul. Oare cui vorbea ea acum — bătrînei, celor din jur, ei înseşi — nu-ţi puteai da bine seamă, dar toţi o ascultau cu răsuflarea tăiată :

— Mi-ai distrus viaţa. Tinereţea. Eram un copil pe-atunci, şi dumneata mă sculai cu noaptea în cap să spăl, să robotesc, iar la ora nouă să vă aştern masa. La toţi vă turnam lapte, supă, iar mie mi le îndoiai cu apă, să sorb apă chioară. Nu copil, ci o sărmană fără apărare eram. Pînă la trei şi patru noaptea le făceam cafele şi le turnam coniac, ca să poată trînti şi mai tare cărţile pe masă. Ea era cea mai mare cartoforă. „Regina pocherului" i se spunea. Îţi aminteşti cînd odrasla dumitale Vancio... Vancio Koniaka !... m-a înghesuit în mansardă ? A ?... Cum mi-ai mai buchisit mai pe urmă pîntecul ? Ca să lepăd. Să nu plăteşti o moaşă. Numai răni m-ai făcut cu toate că şi fără asta îmi ieşisem din minţi. De abia atunci m-ai dus la beţiva aia... Iar a patra zi după ce m-am întors de la ea, mi-ai dat brînci pe scări. Fără să-mi plăteşti un ban măcar ; ziceai că ţi-am spart nu ştiu ce servicii... Ridicaţi-vă, tovarăşi ! Cedaţi-i dumneaei locul ! Ridicaţi-vă cu toţi în picioare ! Că fiul ei cel mare, colonelul Elmazov a fost împuşcat de partizani, al doilea a fugit în Germania cu călăul de Ţankov, iar Vancio Koniaka, cel care a însoţit-o adineauri pînă la uşa tramvaiului, mai mult la balamuc îşi petrece timpul. Şi-acum

să mă siliți pe mine să mă ridic în picioare, să-i cedez locul... ei... Niciodată !... Chiar de-ar fi să...

Un plînset surd și mut prinse a zgîlții atît de avan umerii ei lăsați, încît taxatoarea se văzu de astă dată nevoită să-i vină ei în ajutor :

— Luați loc, tovarășă, luați loc... Liniște, tovarăși !...

Invitația era inutilă : în tramvai se lăsase de mult o tăcere desăvîrșită. Și chiar de s-ar fi aflat printre pasageri vreunul care, din solidaritate de clasă, ar fi compătimit-o pe regina pocherului, acum n-ar fi cutezat să scoată o vorbă. Pînă și-n aerul înăbușitor părea că se țes noian de amintiri ale unor întîmplări sumbre, de neuitat, că stăruie o amenințare, o chemare la veghe...

Nu izbuti să le destrame nici măcar vocea taxatoarei :

— Totuși... Poftiți la bilete tovarăși... Poftiți la bilete, vă rog !...

GRIPA NEAGRĂ

1

Trăiesc, se înțelege — mănînc, umblu, dorm (cu somnifere), particip la ședințele institutului, ba chiar și, iată : scriu cu propria-mi mînă aceste rînduri. Și totuși eu am murit de mult — în cugetul meu, în sentimentele mele, în întreaga mea esență umană...

De-o sută, de-o mie de ori l-am ucis pînă acum : l-am înjunghiat, l-am împușcat... Apoi mă duceam de fiece dată la procuror, îmi recunoșteam vina, crima premeditată, și cu o bucurie mută urcam pe eșafodul spînzurătorii.

Sau imediat după crimă, mă pedepseam eu însumi : îmi treceam ștreangul în jurul gîtului, mă împușcam ori mă aruncam în adîncurile mării de pe puntea din spate a vreunui mic vas de coastă. (Dar evitam să sar de la etajul al noulea al blocului nostru, fiindcă țineam nespus ca pe propria-mi mască mortuară să se vadă protestul încremenit în inima mea.)

Nu, nu-s nebun.

Și nici vreun individ sadic, degenerat.

Dimpotrivă : sînt prea normal, pătruns, din păcate, pînă-n măduva oaselor de conștiința unei bune rînduieli civice. (Ah, de ce oare nu ne-am născut amîndoi în vremurile întunecate ale feudalismului, cînd omul putea să-și dea nestingherit frîu liber brațului !)

Îl cunoșteam bine și de ani de zile îi urmăream isprăvile. Lumea îl poreclise Gripa Neagră, deși la drept vorbind, mulți se fereau, ca odinioară de ciumă, să-i rostească cu glas tare porecla.

La mesele cafenelei „Praga" se povesteau despre el cele mai cumplite istorii. El obișnuia să-și pîndească victimele de la distanță. Strîngea tot felul de informații despre învrăjbiri și prietenii : cine, cînd, ce, despre cine anume a spus, ce a scris — documentări întregi întocmea din cuvîntările și articolele altora precum și din cuvintele scăpate de unul sau altul în cine știe ce împrejurare. Cu datele trecute exact, cu numele ascultătorilor, redactorilor, martorilor oculari. Și dacă cineva se ridica împotriva acțiunilor lui, sau devenea doar v i r t u a l periculos, Gripa Neagră se așternea pe scris : fie că ticluia o informare către forurile respective, fie observații, critice — întotdeauna pline de aluzii și insinuări. Dar nu anonime, ci deschise, semnate : Apostol Ognenov.

Își făcea apariția și la dezbaterile publice din cadrul diverselor manifestări culturale. Cînd lua cuvîntul, prin sală trecea un fior, după care se instăpînea o liniște de mormînt. În această adîncă tăcere răsuna vocea lui ca de tunet. Din gură țîșneau, ca dintr-o catapultă antică, învinuiri și avertismente alarmante, citate pline de amenințări înfricoșătoare.

Dar încheia sleit de puteri, molcom, moderat :

— Presupun că nu numai conducerea respectivă, dar și ministerul însuși va trage concluziile ce se impun : ideologice, artistice și — cum să spun ? — chiar și *organizatorice* !...

Gripa Neagră — vinovații și cei fără vină preferau în loc de pietre să-i arunce o bucată, un dumicat.

El înghițea dumicatul, dar de astîmpărat tot nu se astîmpăra. Căci de nimeni n-avea teamă : era înzestrat cu un instinct fantastic, mistic chiar, de a presimți ca un proroc a cui stea (de prima mărime) se va ivi pe firmamentul culturii. Pentru a o saluta — cu pompă, fără rezerve, fără diezi și bemoli — în tonuri ample, majore, de patru măsuri :

— Osana !... Osana !...

Asta nu-l împiedica însă, în caz de catastrofă stelară, să strige tot cel dintîi :

— Răstigniți-l !... Răstigniți-l !

Asta, deoarece știa că firmamentul nu rămîne fără stele — de apune una, răsare alta în loc.

Ca înfățișare însă, Apostol Ognenov era un individ de o frumusețe demnă de invidiat. Avea un cap bărbătesc de centurion, umeri și picioare aidoma lui David, era un tip bine educat, respectuos, zîmbind întotdeauna în modul cel mai curtenitor. Ochii săi...

Dar nu, despre ei nu v-aș putea spune nimic exact — într-atît erau de impenetrabili : te zăresc, te fulgeră și se furișează din nou în matca lor, sub pavăza pleoapelor lăsate.

Personal, eu nu mă puteam plînge în nici o privință de el — cu mine s-a purtat întotdeauna în modul cel mai respectuos cu putință. Și fără îndoială că n-aș fi devenit nici ucigaș și nici n-aș fi azi mort, dacă n-ar fi apărut această cumplită, dramatică epidemie.

L-a înșfăcat și pe el.

Ce-și spusese :

— La urma urmelor, pînă cînd să mă ocup doar de dramele altora ? De ce să nu aștern și eu o piesă ? Că doar nu cere nici rime, nici ritm sau cine știe ce idei poetice. Și nu-i nici proză — n-ai de-a face cu descrieri de peisaje, portrete, cu analize psihologice, ori cine știe ce idei. Ci pur și simplu dramă — adică observații și conversație :

În fața unei cofetării

IVAN : O, o ! Bună ziua, Penka !

PENKA : Salut, salut, Ivane !

(Își strîng mîinile.)

IVAN : Încotro, Penka ?

PENKA : Păi mă duc să beau o bragă.

IVAN : *(emoționat, face aluzie la sentimentele sale intime)* : Penka ! Te-aș ruga să-mi îngădui să-ți plătesc eu braga.

PENKA *(ezită)* : Eu, Ivane, am bani. Dar dacă ții... cu tot dinadinsul.

IVAN : Poftim ! Poftim, dragă Penka !

(Se așază la o măsuță :)

Cincizeci de teatre — numai cele de stat. Încă cinci mii — de artiști amatori. Și această chemare adresată tuturor : „Veniți în sprijinul autorilor fără experiență ! Țineți-i de mînuțe, pînă ce reușesc să scrie : „Bună ziua, Penka".

Subiecte ? Ha ! Gîrlă ! Mai ales la o istorie națională atît de dramatică cum e a noastră ! De pildă... Da ! Despre ceata lui Hadji Dimitär. Prima scenă — printre emigranții din București. A doua, pe malul Dunării (de cealaltă parte se zărește țărmul patriei). A treia...

Apoi — cu manuscrisul sub braț — te duci ață la directorul teatrului :

— Salut, Vălnarov ! Îți aduc o dramă despre eroismul lui Hadji.

— Care Hadji ?

— Cum care ? Ce, mai e și altul ?... Hadji Dimitär din Sliven !

— O, da...

— Poftim : ține manuscrisul !... Dă și dumneata o mînă de ajutor !

— Păi... o să dau...

Asta-i bună ! Cum să nu dea ? Tocmai pe Gripa Neagră să-l refuze ?

Doar eu m-am găsit să fac pe viteazul, pe neînfricatul...

2

Scriam dis-de-dimineață la mașină, cînd aud prin fereastra deschisă o voce blîndă, nespus de mieroasă :

— Dascăle !... Dascăle !...

În casă nu locuia nici un învățător — oare mie să-mi spună cineva astfel ? M-am ridicat de la masă și am scos capul pe geam :

Apostol Ognenov !...

Stă cu fruntea sus — fața îi strălucește, ochii i se rotesc în orbite ca niște dopuri de la limonadă.

— Bună zi-u-u-u-a, Dascăle, bună zi-u-u-a-a !... Pe dumneata te caut. Trei sute de kilometri am străbătut

noaptea asta... Te rog nu te încrunta ! Știu cît ești de ocupat, dar nu mă pui să fac calea-ntoarsă degeaba. Te rog !...

S-a dus pe apa sîmbetei și dimineața asta !

— Intră, te rog... Ospitalitatea bulgarului — doar știi — e renumită.

Am deschis ușa și l-am lăsat pe Gripa Neagră să intre în casa mea.

— Iartă-mă, Dascăle ! că dau buzna astfel în templul dumneatale. Dar Vălnarov mi-a spus că la ultimul consiliu artistic dumneata ai semnalat o seamă de lipsuri foarte serioase ale dramei mele. Iar el ține atît de mult la părerea dumitale, că fără avizul dumitale, nu cutează să-i dea drumul piesei pentru a fi pusă la punct în teatru. „Du-te, mi-a spus, și stai de vorbă cu dînsul. Cere-i ajutorul..." Am sărit în primul tren și iată-mă acum în fața dumitale : supus, gata să-ți ascult toate observațiile.

Acum să te văd !

— Păi eu, dragă Ognenov, mi-am expus în modul cel mai amănunțit observațiile la teatru. Ele sînt consemnate în procesul-verbal. Puteai să le citești acolo.

— Le-am citit ! Le-am citit ! exclamă oaspetele meu, de parcă nu cu reproșuri, ci cu elogii l-aș fi acoperit. Îți mulumesc pentru sinceritate ! Îți mulțumesc !... Dar eu am venit, de fapt, pentru altceva. Această dramă e o dramă despre un erou național, nu-i așa ? Ca atare nu trebuie să se piardă. Asta ar însemna să profanăm eroismul eroului ! Nu-i așa ? Dar din moment ce-ți place nucleul subiectului, cum singur ai spus, hai să ne facem coautori. O să împărțim juma-juma onorariul. E vorba de bani, nu glumă. Și asta fără să mai socotim onorariile care o să pice ulterior. N-am nici o pretenție de prioritate : numele dumitale poate sta pe primul loc. Pe primul ! Cum se și cuvine de altfel unui maestru.

În acest moment am clipit, mi-am încleștat dinții, m-am opintit, pentru a pune stavila unei forțe întunecate.

— Ia loc, ia loc, Ognenov... Imediat te servesc cu un coniac... Iar cînd s-a întoarce nevastă-mea de la piață, o să bem și cîte o cafeluță.

Mormăiam așa, plănuind cum să-l apuc.

Și l-am apucat :

— Ascultă, Ognenov !... Există în viața fiecăruia dintre noi momente cruciale, cînd simți imperios nevoia să te spovedești cuiva, unui semen de-al tău. Să te privești pe sine însuți cu ochii altuia, să-ți judeci soarta cu mintea altcuiva. Nu-i îndeajuns, știi, întotdeauna numai mintea ta...

— Dascăle. Fie mintea aceasta a dumitale !

— Te rog ! am țipat eu. Ce-i tot dai atîta cu acest „dascăle" ! Îți bați joc de mine ?

— Iartă-mă...

— Bine. Bea-ți coniacul !

El apucă cu un zîmbet blajin paharul, dar ochii îi umblau ca la un șobolan în cursă.

Nu, prietene, să știi că n-o să-ți dau drumul din cursă !

— Ascultă, Ognenov ! Noi ne-am bătut pentru lumea noastră nu numai pentru a pune capăt mizeriei materiale — foametei, sărăciei, zdrențelor...

— Așa-i...

— Tovarășii noștri au căzut și pentru altceva mai măreț : ca să dispară pentru totdeauna și mizeria morală. Să nu mai existe suflete pustiite, inimi zdrobite. Ce valoare ar avea coșurile uzinelor — chiar dacă ar fi să le înșirăm unul lîngă altul ca firele periei, dacă n-am tinde să realizăm și o lume a purității morale. Cînd fiecare se va uita în ochii semenului său cu o privire frățească, îi va întinde o mînă frățească, va nutri pentru el sentimente fraterne.

— Așa cum am venit și eu la dumneata acum : ca un frate la frate.

— Nu ! Taci ! Taci și ascultă-mă !

Aici el începu să plîngă :

— Păi nu vezi cum te ascult ?

— Bine, bine... Iartă-mă !... Noi am devalorizat cuvintele. Asistăm în vremurile de azi la o inflație a cuvîntului... Cinste, datorie, virtute — cîți sînt cei pentru care aceste cuvinte sacre au semnificația unor bancnote de hîrtie fără acoperire în aur la bancă...

— Ce vorbe de aur îți ies din gură !

— Iată ! din nou ai început !

— Tac, tac.

— De ce, frate, nu-ți vii în fire ? De ce nu te oprești ? De ce te scufunzi tot mai mult în această mizerie spirituală ? Și ce fel de bucurie realizezi din această, i-aș spune, găinărie culturală ? Aci calomniezi, aci înalți osanale, așa, la nesfîrșit, cu impertinență, fără cel mai elementar simț de răspundere. Știi cum ți se spune ?

— Știu : Gripa Neagră.

— Vezi ? Gripă-neagră, asiatică. Orice succes al dumitale este smuls cu forța. Îți sînt primite piesele, fără ca vreuna să vadă lumina rampei, îți sînt primite, întrucît vor să scape de dumneata. N-ar fi exclus ca vreun ortac de-al tău să-ți aranjeze și o premieră. Dar ia seama, omule, nu te amăgi ! Acest lucru se va vedea cît de colo chiar în lipsa vreunui proces-verbal : natura te-a vitregit pur și simplu de harul creator. Și-atunci, de ce nu te rezumi doar la munca dumitale de bază ? De ce nu te retragi în albia dumitale ? Că și rîul cînd se revarsă, doar pacoste lasă în urma lui, umple bălțile de nămol, să aibă unde se prăsi țînțarii și broaștele. Trezește-te la realitate, omule, înalță-ți fruntea ! Nu pentru o răscumpărare creștinească a păcatelor îți fac acest îndemn, ci pentru salvarea acelui ultim dram din propria dumitale demnitate de om. Crede-mă, te rog ! E mare lucru să-ți poți culca seara capul pe pernă cu sufletul curat, spunîndu-ți : nici astăzi n-am săvîrșit față de nimeni vreo ticăloșie.

— Cum adică... Eu sînt ticălos ?

— Încă mai întrebi ? Ești un caz unic ! Ar trebui să te împăieze : să te conserve ca exponat pentru muzeele comunismului.

— Dascăle !... Vorbești serios ?

— Serios, frate, serios... Îmi vine foarte greu să-ți spun toate astea. Totuși ți le-am spus. Pentru că nu mi-e frică de tine. Nu mi-e frică, mă auzi ?

— Dumnezeule !...

Ah, cum mai începu să se legene pe scaun, să-și frîngă degetele !

— Dumnezeule !

Răsuflarea i se curmă, ochii i se umplură de lacrimi — adevărate. limpezi, lacrimi omenești.

— Niciodată, frate, nu e prea tîrziu să-ți întinzi ție însuți mîna. Zăcînd în groapa de gunoi, cu trupul acoperit de răni, Iov l-a proslăvit pe Domnul. Și Domnul i-a înapoiat femeile, turmele și fericirea sufletească. Proslăvește și dumneata cinstea, mîndria...

Nu mă așteptam să facă una ca asta: cum întinsesem mîna pentru proslăvirea cinstei, mîndriei, el o înșfăcă și o sărută — o dată, de două ori. Pînă ce reușii să mi-o retrag — toată încheietura mîinii era udă de lacrimi.

Apoi sări în picioare plîngînd cu hohote, înșfăcă servieta cu manuscrisul dramei sale nefericite și țîșni afară, fără să mă privească, fără să-și ia rămas bun...

3

Consătenii mei îl văzuseră rătăcind prin cîmpie, dînd tîrcoale carierelor de piatră și cimitirului — voia, se vede, să cerceteze monumentul de la groapa comună a partizanilor.

— Nu-i nimic, mi-am zis, lasă-l să rămînă cu sine însuși, să-și plîngă nimicnicia. Să descopere din nou în sufletul său un grăunte de omenie. Că odată descoperit el se dezvoltă repede...

Eram cuprins de acea fericită împăcare pe care ți-o dă îndeplinirea unei îndatoriri tovărășești. Viața își are totuși temeiul ei! Dacă printre noi mai săvîrșesc încă fărădelegi asemenea oameni rătăciți, nu se poate să nu purtăm și noi o parte din vină. Avem datoria să ne apropiem din timp de ei și, frățește, cu deplină încredere, aidoma primilor propovăduitori comuniști, să le spunem:

— Omule!... Tovarășe!... Privește cum strălucește soarele, cît de frumoasă este lumea! Privește ce lucruri măreți crează poporul nostru. Și asta nu înseamnă doar cărămizi — ci o victorie morală. Hai să pășim alături, umăr la umăr, spre triumful deplin al zilei de mîine!

Starea de dulce bucurie pură, nu mă părăsi nici în zilele următoare.

Nici chiar în timpul nopților : de două ori am visat ochii plînși, spălați de lacrimi ai tovarășului meu salvat. Pînă cînd miercuri am deschis ziarul „Viața și scena..."

Cu ce cuvinte pline de afecțiune se referea Ognenov la întîlnirea noastră ! (Numai că și aici a introdus al său „dascăle".) Ei, desigur, schimbase el puțin numele meu, dar așa ca fiecare să-și poată da seama cine anume-i acest „dascăl".

Și locul întîlnirii noastre era altul : nu acasă la mine, la țară, ci într-un castel din munți, care avea destinația de casă de odihnă.

În sala principală a castelului se strînsese multă lume — scriitori, artiști, pictori. Discuțiile se purtau pe marginea următoarei teme : „Cine dintre cei de față e cel mai mare erou ?" (Nu i-ar fi rușine să-i fie, auzi, să mă facă el de rîs : să afirme că cel mai mare erou din mișcarea de rezistență împotriva fascismului aș fi eu — cel mai mare comunist din ținutul nostru într-adevăr eroic...)

Dar mai mult, deodată aparatul de radio din sala palatului își întrerupse cîntecul.

— Spre marea noastră uimire — scria Ognenov — se auzi un glas neliniștit : „Atențiune ! Atențiune ! Peste cîteva momente vom transmite un comunicat important !" Și, o, minune a minunilor : în clipa următoare răsunară sunetele imnului țarist... Glasul neliniștit se furișă din nou în inimile noastre. „Cetățeni și cetățene ! Puterea comuniștilor care au întrecut orice măsură a fost doborîtă ! După lupte scurte, dar sîngeroase pe străzile Sofiei ordinea și liniștea au fost restabilite. Acum puterea se află în mîinile trainice ale naționaliștilor încercați. Sînt invitați toți cetățenii să păstreze calmul și să nu-și părăsească locuințele !"

Apoi a fost întocmit „Imnul țarului", după care în sală au năvălit niște diversioniști bărboși purtînd arme în mîini.

Au năvălit și au strigat :

— Care dintre dumneavoastra sînt comuniști !... Cinci pași înainte !"

Comuniștii s-au separat imediat, gata să întîmpine moartea cu cinste. Pe loc am rămas doar eu, „dascălul", „eroul de care depindea succesul revoluției..."

— Și el ! Și el e comunist ! au strigat toți scriitorii, artiști și pictorii, gata să-și dea viața.

Eu însă am început să plîng, m-am repezit să sărut mîinile diversioniștilor (asociație la adevărata sărutare a mîinilor !) și am strigat :

— Minciună !... Ce fel de comunist sînt eu, cînd și la palat eram cunoscut ? Dacă toți comuniștii ar fi fost ca mine, apoi nu s-ar fi menținut ei nici măcar o zi la putere !

Abia în acel moment diversioniștii și-au scos bărbile. Pe loc și-au dat cu toții seama că n-a fost vorba decît de un truc, o glumă tovărășească. Știrea despre lovitura de stat de la Sofia fusese înregistrată în prealabil pe o bandă de magnetofon și ingenios reprodusă la radio, pentru a se vedea ce zace în capul fiecăruia dintre noi...

Iată, așadar, cum sînt și eu ! Iată în ce lumină am fost prezentat în fața cunoscuților și necunoscuților. Eh, ce-o să se mai amuze lumea de gluma asta !...

Dar, vai, nu mi-e numai că se va amuza, ci și că numele meu a fost împroșcat cu noroi. Că bîrfa e dulce, iar calomnia și mai și. Cine o să se apuce să cerceteze dacă-i adevăr ori minciună ? Doar „ziarul" a scris-o ! Parcă are vreo importanță că-i intitulată „Glumă" ? Vorba ceea : unde nu-i foc nu iese nici fum.

Totuși nu atunci am devenit eu criminal, nu atunci am murit.

Asta s-a petrecut ceva mai tîrziu, în plină stradă, în fața cafenelei actorilor, cînd, cu totul pe neașteptate, am dat nas în nas cu Apostol Ognenov.

— Dascăle ! scăpărară ochii săi plini de cel mai pur entuziasm. Ce întîmplare fericită că te întîlnesc ! Tocmai voiam să-ți trimit o invitație pentru premiera lui „Hadji Dimităr" la teatrul din Busman. O să trec cu mașina să te iau, doar să-ți dai consimțămîntul. Vor asista la premieră și prietenii mei intimi de la „Viața și scena". Le-am spus să-ți ia un interviu. Nu-i așa că

ai să spui două vorbe bune despre mine? Piesa asta trebuie în cele din urmă să pătrundă și pe o scenă din Capitală. Se poate ca eroismul lui Hadji Dimităr... Dascăle! De ce fugi, dascăle?...

De ce fug?

Dar ce altceva să fac? Puteam oare să-l plesnesc peste mîndrețea-i de bot? Sau să-l ucid ca pe o javră turbată? Păi unde ne aflăm noi? Ce, sîntem pe vremea evului mediu?

Gripa Neagră mai trăiește încă, ba chiar prosperă. În schimb eu am murit cu cugetul meu, în sentimentele mele, în întreaga mea esență umană.

N-are a face. Noi să fim sănătoși!

Toate golgotele — cu cruce sau fără cruce — au fost de-a lungul secolelor atît de des și cu atîta admirație proslăvite, încît se mai găsesc pînă și în ziua de azi viteji care caută noi și noi piscuri iluzorii și pornesc să le aureoleze cu entuziasmul suferințelor lor.

În ce mă privește, cred că sînt din naștere lipsit de asemenea porniri aventuriste. Nici măcar în anii copilăriei nu m-a pasionat cățăratul, fie el pe crengile copacilor înalți, fie pe cărările înguste ale golgotelor amintite. Iar sub acțiunea epocii mele furtunoase și furtunos schimbătoare, precauția mea înnăscută s-a accentuat și mai mult. Mi-am dat încă de timpuriu seama că înălțimile se află întotdeauna în vecinătatea prăpastiilor, că acel ce fuge cade mai des decît cel care merge la pas, că mai năprasnic se prăbușește cel ce s-a avîntat mai sus.

Celor extrem de curajoși — toată cinstea și gloria! Mie personal însă fie-mi permisă modestia de a nu li se alătura...

Vă rog stăpîniți-vă zîmbetul disprețuitor! El este o rămășiță din vremurile „trufașilor" aleși—individualiști. Eu și toți cei de seama mea trebuie în cele din urmă să fim acceptați cetățenește de la egal la egal cu profeții care se țin numai de prostii. Milioane de truditori mînuiesc ciocanul sau trag cu creta dăscălească pe tabla neagră. De ce să nu pot și eu ca și ei — liniștit, modest, fără țicneli ambițioase, fără invidie față de soarta profetică a cuiva — să-mi cîștig pîinea cu pana de scriitor?

Da, în această privință ai la ce reflecta.

Însăşi slujba pe care-o îndeplinesc — cercetător principal la I.P.T. (Institutul de Probleme Teatrale) — mă obligă într-un fel să am de-a face în articolele mele în primul rînd cu adevărurile stabilite şi confirmate prin documente. Funcţia mea propriu-zisă nu-mi îngăduie să agit buzduganul critic, să fac mărturisiri revelatoare — fie şi adevărate, dar neliniştitoare, care creează dureri de cap şi atrag după sine un întreg lanţ de consecinţe grave.

Avînd tot timpul în vedere că angajez indirect institutul din care fac parte, iar prin el şi ministerul, eu sînt deosebit de prevăzător cînd fac aprecieri concrete asupra spectacolelor — mai ales asupra acelora care sînt opera unor dramaturgi cu autoritate, a unor regizori cu renume sau actori cu titluri. Oare nu ştiu eu ce înseamnă să fii în acelaşi timp dramaturg şi redactor-şef, regizor şi director al I.P.T.-ului? Nu eu am fost cel care a elaborat măsura: artistul poporului să fie mai presus de artistul emerit, iar amîndoi mult mai presus decît toţi ceilalţi? Unii din ei pot străluci de acum încolo doar cu aureola titlului pe care-l deţin; posibil ca pe firmamentul teatral să se ivească alţii mult mai strălucitori Siriuşi sau Venere — nu-i treaba mea să-i opun pe unii altora şi cu asta să încurc categoriile. În schimb, cînd cineva este doborît de sus, eu arunc cel dintîi cu pietre într-însul. Dacă se-ntîmplă să se-nalţe din nou — pe loc îl reînscriu în şirul celor lăudaţi. O poziţie clară, lipsită de orice echivoc, o poziţie consecventă.

Şi atunci, vă-ntreb, de ce sînt poreclit cu atîta răutate şi atît de nedrept „criticul cu umbrele?"

Căci pînă şi echilibriştilor de la circ, mergînd pe frînghie chiar cu umbrele balansatoare, li se întîmplă uneori să dea năpasta peste ei, să cadă, s-ajungă infirmi sau în cel mai bun caz să se facă de rîs în ochii unui public de mii de oameni. Or eu, după cum am spus, nu mă caţăr din principiu la înălţimi riscante, nu merg pe nici un fel de frînghii înşelătoare, fie ele concrete sau închipuite. Eu păşesc jos pe arena uniformă a societăţii şi vieţii lipsită de orice glorie, dar şi de orice pericol.

Asta reiese chiar din înfăţişarea mea exterioară, aş zice clasică pentru oameni de soiul meu: burtică, băr-

bie dublă, chelie, un mers domol și o privire adîncă și calmă, care poate urmări cu cea mai perfectă indiferență furtunile microcosmosului teatral și vicisitudinele destinelor profetice.

„Criticul cu umbrele".

Da, tocmai această poreclă m-a înșelat: există o singură cale! să mă înșel pe mine însumi, să calc totuși pe frînghie și prin aceasta să risc pericolul unei infirmități adevărate, reale.

Profund amărît, m-am hotărît să le arăt acelora care mă numeau umbrelar că nu pentru că-mi lipsește curajul evit confesiunile necugetate, că dacă-i vorba să-mi calc principiile — și eu pot să fac tapaj public cu acest adevăr al lor, atît de lăudat, spontan, dar nimănui necesar.

Este adevărat că lovitura mea a fost îndreptată spre un actor din provincie, lipsit de orice însemnătate. El nu făcuse Institutul de artă dramatică, nu se cunoștea cu nici unul dintre profesori sau redactori, și nici nu făcea parte din conducerea de partid sau sindicală. Fost muncitor într-o uzină, el a intrat în teatru, promovat fiind din rîndurile artiștilor amatori pentru capul său frumos și corpul său atletic. Precum și în urma indicațiilor pe care noi le dădeam necontenit de sus: „Căutați talente în sînul poporului! Promovați-le! Sprijiniți-le!"

Ah, măcar o singură celulă a creierului să-mi fi dat semnalul obișnuit de avertizare!

Dar opiul amărăciunii pricinuite de poreclă le adormise pe toate...

Năucit de acest opiu, am scris în „Kulturen jivot" un articol într-adevăr temperamentos. După introducerea de rigoare cu privire la realizările teatrului socialist în general, am subliniat că acest Ghencio Novakov a nimerit pe scenă în urma cine știe cărei confuzii. Unui artist autentic nu i se cere numai să fie frumos la chip și la trup, dar să mai aibă și ceea ce în toate limbile se numește pur și simplu talent. Poți să arăți ca un adevărat Apolo și să te miști pe scenă ca un Pinochio. Ministerul nu a acordat directorilor dreptul de a numi singuri actorii, pentru ca ei să abuzeze într-un mod atît de lipsit de răspundere de acest drept. Etapa nouă în care se află teatrul bulgar impune o mai mare exigență față de

cadre. Astăzi, în fața tinerilor sînt deschise cele mai luminoase perspective nu numai în sferele artei. Viața și creația îi solicită pretutindeni. E suficient doar să-și exprime dorința...

Și așa mai departe, și așa mai departe...

Mi-am dat seama atunci că pînă și cea mai sinceră enunțare a adevărului oferă o anumită satisfacție morală. În ziua cînd a apărut „Kulturen jivot", o stare de supremă fericire m-a cuprins, însoțindu-mă pînă noaptea tîrziu. Inima mea și-a întețit bătăile, sîngele — clocotul. Straturile de grăsime de sub piele parcă au început a se topi...

Cîte felicitări n-am primit eu atunci — în primul rînd de la colegii și colegele de la I.P.T., apoi de la cele mai diverse cunoștințe întîlnite pe stradă, în cafeneaua actorilor „Praga", cîte telefoane n-am primit eu atunci ? !

Dar năpasta a dat peste mine abia a doua zi dimineața.

Interesant e faptul că acesta nu s-a năpustit, cum se întîmpla de regulă, la slujba mea, la situația mea socială, ci direct asupra vieții mele, asupra existenței mele fizice.

Dădu buzna frumosul de Ghencio Novakov în cabinetul meu — nu ca gingașul Apolo, ci ca înfricoșătorul Marte. Ochii săi — ochi de taur înfuriat, pumnii săi — copite de fier.

— Unde-i ticălosul acela ? urlă el către colega mea, o ființă palidă și anemiată.

Ea, specialistă în motivele dramatice din literatura bulgară veche, n-a rezistat în fața acestui moment de tragedie contemporană și a încremenit pe scaun :

— Cine ?... Despre ce ticălos întrebați ?

— Despre ăla ! Ăla cu umbrelele ! Clasicul găgăuță !

— Ah, da !... pricepu anemiata.

Se înțelege, ea m-a jignit, admițînd că aceste epitete se referă tocmai la mine, dar eu îi trec cu vederea, o iert, pentru strașnica minciună pe care a croit-o pe moment :

— Nu-i aici ! Nu-i aici ! a țipat ea. E pe teren ! A plecat pe teren !

— Unde a plecat? urlă gîfîit înfricoşătorul oaspete, un urlet pe care nu l-ar fi putut acoperi un cor întreg de Erinii-răzbunătoare. Unde-i? Iar s-a dus să mai facă pe undeva porcării?

— A plecat în Bulgaria de nord... Ba nu, în Bulgaria de sud! Da, da, la Batak! La Batak a plecat, să asiste la un spectacol.

Din fericire el nu şi-a dat pe moment seama că în acel sătuc istoric nu fusese încă deschis un teatru de stat, aşa că urlă de bucurie:

— A-ha-a! Batak! Loc sacru!... Perfect! Perfect! ...Chiar acolo, pe butucul vechi din timpul măcelurilor turceşti am să-i retez capul! Cameleonul ăsta n-o să-şi mai împrăştie de azi înainte putoarea sa!

Pe colega mea o podidise plînsul:

— Dar de ce?... De ce să-i retezaţi capul?...

— Pentru că mi-a murdărit mîna, cînd mi-a strîns-o după spectacol! Pentru că mi-a pus în faţă cea mai scîrboasă minciună: „Bravo! Bravo, tovarăşe Novakov! Ai fost formidabil în rolul ducelui. Şi ce chipeş erai!" Ah, mamă, cum ai putut să naşti un asemenea monstru!

Da, adevărat: spusesem într-adevăr ceva asemănător. Dar cine oare din cercurile noastre artistice nu ştie că asta-i o frază obişnuită, răsuflată, care se spune la orice premieră fiecărui actor? Ceva în genul lui bună ziua, bună seara, ce mai faceţi? Doar un artist amator de la vreo fabrică poate face caz de această obişnuită formulă de bună creştere.

— Mă auziţi? continua el să zbiere la colega mea anemiată. Că am fost formidabil! Apoi scrie că reprezint o confuzie, că sînt un Pinochio! Şi dă dispoziţii directorului în persoană să mă azvîrle ca pe o măsea stricată!

Exact în acest moment îmi fac şi eu apariţia în carne şi oase.

Păşesc cu servieta în mînă, liniştit, bine dispus, rumegînd în minte cele două felicitări proaspăt primite chiar în drum spre slujbă. Intru în institut şi privesc de pe scară: uşa biroului meu e deschisă. În faţa mesei de

scris a colegei mele zăresc o spinare atletică. Sus, în dreapta și stînga capului cu plete ondulate al necunoscutului, se agită doi pumni.

— O-o ! urlă un glas amplu din care răzbat toate accentele grave proprii stilului tragic. Stîrpitura, lindina bipedă ! Dau eu cu crucea peste el ! Am să-l strivesc numai cu două degete ! Am să-i răsucesc uite-așa gîtlejul să nu-și mai bată în veci joc de limba sfîntă a strămoșilor noștri !

Colega mea palidă mă zărește. Se uită la mine cu niște ochi înnebuniți de groază : întreaga ei făptură anemiată îmi strigă mutește : „Fugi ! Fugi !"

Dar fiara prinse și ea strigătul mut, se-ntoarse brusc și mă văzu lîngă ușă :

— A-ha-a ! Cameleonul ! Uite-l !

Și se năpusti...

Niciodată n-aș fi crezut că un om cu burtă și bărbia dublă ca mine o poate lua din loc direct cu cea de a treia viteză cosmică. Numai că înaintea mea nu se aflau spațiile fără hotar ale universului, ci un coridor orb, înconjurat din toate părțile de pereți de beton. Și o ușă, o singură ușă salvatoare în față — ușa closetului.

Cum am intrat în el, cînd am tras zăvorul — nu-mi amintesc.

Știu doar atît, că la țipetele colegei și bubuitul copitelor au năvălit spre ușă cu pricina numeroși cercetători principali și secundari ai institutului. Apoi femeile de serviciu, portarul, telefonista. Prin eforturi comune, fiara fu îmblînzită și scoasă pe scări, în timp ce eu m-am văzut silit să folosesc de-adevăratelea obiectul respectiv din încăperea salvatoare.

Urmară zile de coșmar.

Aveam obiceiul să-mi petrec cu voluptate după-amiezele la cafeneaua „Praga". Stăteam rezemat de speteaza scaunului cu degetele împreunate deasupra jiletcii, îmi sorbeam cafeluța și mă scăldam în umiditatea plăcută a ochilor actorilor ce așteptau de lucru sau un cuvînt bun de la mine. Iar acum nu mai îndrăzneam să trec nici măcar pe străzile din vecinătatea cafenelei. Și

nu atîta de teama de a fi altoit, cît de a nu fi luat peste picior. Căci tărăşenia cu closetul era de acum cunoscută de toată lumea şi stîrnea explozii de veselie. Or, după cum se ştie, batjocura poate să-i ucidă şi pe nemuritori.

Am fost silit să-mi iau înainte de vreme concediul de odihnă. Apoi să plec în străinătate, la o conferinţă internaţională pe tema : probleme şi eroi contemporani. Dar ori unde m-aş fi aflat, repetam într-una în sinea mea : „Limbric de-ar fi, vierme de-ar fi — nu-l călca în picioare, că nu poţi şti dacă nu se preface aşa, fără veste, în şarpe-cu-ochelari !"

Asupra lucrului făcut însă nu poţi reveni şi nici răzbunarea nu lipsi, deşi întîrzie doi ani încheiaţi.

Era într-una din acele dimineţi de aprilie petrecute la birou, cînd după ce ai mîncat cele trei gogoşi aduse de femeia de serviciu şi te pregăteşti cu voluptate să deschizi ziarul ca să omori cel puţin două din nesfîrşitele ceasuri instituţionale goale.

Dar în loc să deschid eu ziarul, cineva — fără să bată — deschise uşa. O împinse pur şi simplu...

Prin ceaţa care se lăsă în faţa ochilor mei, zării din nou apropiindu-se imensul — tocmai pînă în plafon — zeu Marte. Iată-l — şi-ntinde copitele sale de fier, mă apucă cu stînga de păr, îmi răstoarnă capul pe spate ca să-mi întindă gîtul, iar cu stînga mă strînge de beregată.

— Hrrr !... am horcăit eu aproape sugrumat. Măiculiţă !... S-a dus pe apa sîmbetei o viaţă dăruită cu trup şi suflet teatrului bulgar !...

Aud tulbure în agonia din ceasul morţii :

— Dacă nu mă înşel, dumneata eşti acela care m-a numit Pinochio ?

— Nu-u !... mi-am mai venit eu puţin în fire. Nu sînt eu ! Greşiţi !

Şi cînd am rostit aceste cuvinte, am izbutit să văd mai limpede : stătea în faţa biroului meu cu un buchet de trandafiri în mînă şi zîmbea blajin — cînd mie, cînd anemiatei.

— Cum să nu fii dumneata ? gunguri o voce duioasă. Păi eu mi-aduc aminte perfect !... De ce tremurați amîndoi ?... Nu vă temeți, vă rog : n-am să vă fac nici un rău... Poftiți, luați acest buchet.

Imaginați-vă : îmi întinde — mie ! — trandafirii parfumați.

— Îți amintești de acel articol al dumneatale ? A ? Cînd ai spus că sînt ca un lemn ?

— Se poate... N-am spus niciodată că ești ca un lemn !

— E, asta se subînțelege... Pinochio ! Adică — om de lemn. Nu-i așa ?

Ah, Apolo de-ar fi zîmbit Melpomenei și n-ar fi avut un zîmbet atît de fermecător.

— Am venit să-ți mulțumesc pentru părerea sinceră. Să-ți sărut mîna...

O, zeilor !... Tu, Isuse ! Și tu, Mahomed ! Și voi, Osiris, Buddha, Krișna, Șiva cel cu opt brațe ! Puternica mînă ce trebuia să-mi răsucească beregata, se întinse într-adevăr și apucă încheietura palmei mele moi de intelectual. Corpul atletic se aplecă — buzele dușmanului meu atinseră aievea pielea gălbuie cu vinișoarele albăstrui.

— Îți sărut mîna pentru că m-ai alungat din teatru, pentru că mi-ai salvat viața, bucuria mea... totul !

Vocea se stinse, privirea și-o pironi într-un punct — inteligentă, bărbătească.

— Atunci, batjocorit și distrus — am fost silit să mă înapoiez la uzină. M-am așezat iar în fața mașinii mele. Mai mult mort decît viu, dar m-am așezat... Tovarășii m-au înțeles, m-au înconjurat cu atenția lor... Nu știu dacă ai putea să-ți dai seama și dumneata, tovarășă, ce înseamnă să fii la locul tău. Să fii necesar, respectat... Iubit !... Nu ca acolo printre culisele zdrențuite. Printre sufletele zdrențuite...

Cuvintele îi erau amare, dar sufletul i se scălda într-o lumină curată :

— Îți mulțumesc, pentru că mi-ai înapoiat și arta însăși. Acum stau în fotoliu — și acolo la noi, și aici,

la Sofia, și-mi deschid cu încredere ochii și inima : „Julieta dragă ! Dacă bucuria ta e aidoma bucuriei mele, și dacă știi cum s-o cînți, atunci viersul tău să vibreze în văzduh, vestind în duioase zvonuri că întîlnirea noastră de astăzi aduce fericirea visată și ție, și mie..." Iertați-mă...

Obrajii palizi ai colegei mele se îmbujorează — jarul peste care se așternuse cenușa instituțională fu din nou aprins în inima ei de către vrăjitorul Shakespeare :

— Splendid !... De ce nu iei loc, tovarășe ?... Ia loc, te rog !...

Ea se ridică să-i ofere un scaun, dar el o opri cu palmele ușor bătătorite de strung :

— Îți mulțumesc, tovarășă ! Ești foarte amabilă, dar mă grăbesc. Mă așteaptă tovarășii. Peste două ore delegația noastră pleacă de la aeroport...

— Unde... plecați ? întreabă colega și glasul îi e trist.

— La Moscova ! La Moscova ! cum ar fi strigat cele trei surori ale lui Cehov. Mergem să asistăm la festivitățile cu prilejul zilei de 1 Mai. Încă o dată vă mulțumesc. Și mă înclin pînă la pămînt în fața dumneavoastră !

Și se înclină într-adevăr pînă la pămînt, după vechiul obicei rusesc, întocmai cum învățase la teatru. Apoi se întoarse, ieși cu un pas apăsat și sigur, închizînd cu un pocnet scurt ușa în urma lui.

În încăpere mai stăruia lumina blîndă a zîmbetului său și nostalgia din ochii colegei mele. Iar aici, înlăuntrul ființei mele, în inimă, ori într-alt locșor din piept — povara unui sediment tulbure.

...Se-ntîmplă uneori să nu pot adormi pînă noaptea tîrziu. Sărutul acela îmi arde ca un ulcer mîna. Inima își întețește fără pricină bătăile.

— Tup, tup, tup !...

Parcă ar bate la portița conștiinței.

Fir-ar să fie ! Oare chiar așa cum trăiesc eu, trebuie trăit ? Oare nu au mai multă dreptate acei care pornesc să lumineze cu credința și chinurile lor potecile stîncoase ce duc spre piscuri iluzorii !

— Nu ! Nu ! Nu ! ţipă glasul bun din mine. Nu te amăgi ! Ia priveşte mai atent : cîte n-ai realizat la viaţa ta... Iar ca mîine te aşteaptă profesoratul !

— Cum să nu ! Cum să nu ! triumfă glasul cel rău. Cîte n-ai realizat : umbrelarule, cameleonule... Lindină bipedă !

— Cărui glas să-i dea omul ascultare ! Şi oare nu-i prea tîrziu pentru o nouă alegere ? Să dai pasărea din mînă pentru cea de pe gard ? Şi cine, mă rog, ţi-ar lua în seamă acest sacrificiu ? Se scurg nopţi după nopţi în torturi fără noimă...

CÎINE CU CARACTER

Ce stranii ființe, măiculița mea cîinească, se pot întîlni printre bipezi ! Pur și simplu de neconceput pentru o minte ca a mea, primitivă, răvășită deja de viață !

Noțiunile noastre despre caracter, despre normele morale de conduită a fiecărei ființe raționale sînt la prima vedere unele și aceleași : cinste, dragoste, bărbăție, credință și așa mai departe. Cît privește înțelegerea conținutului lor însă părerile noastre se dovedesc a fi total diferite.

Pentru mine, de pildă, dragostea înseamnă dragoste pe toată viața, dușmanul — dușman pînă la moarte, credința — credință pe vecie.

Pe cîtă vreme pentru ei...

Nu, nu mă taie capul ce alte legi — poate superioare — de neînțeles pentru unul ca mine ! — dirijează conduita acestor bipezi.

Asta o pot spune, cel puțin despre Grădinar.

M-a luat într-o bună zi, de la niște ciobani pe vremea cînd eram o gîgîlice, un biet cățeluș din cale-afară de naiv, și m-a crescut după sistemul său propriu — spartan, aș zice. Nu mi-a făcut nici un fel de cușcă, și nici vreun locșor acolo, cît de cît adăpostit, ci, aruncîndu-mi drept așternut o mînă de paie putrede, m-a legat sub cerul liber, lîngă peretele dinspre miază noapte al casei sale — să nu mă lăfăiesc la soare, ci să mă deprind încă de pui cu ploaia și vîntul și să mă pîrjolesc bine pe vatra aceea încinsă de ger și de gheață. Grădinarul n-avea nevoie de un cîine pentru amuzament, de un cîine-răsfățat, de un cîine-parazit, ci de un paznic rău, care să nu

dea din coadă și să nu lingă călcîiele oricărui străin. Și nici chiar pe ale sale...

Simțise pesemne că sînt și eu o mică sălbătăciune, că jinduiesc și eu s-alerg împreună cu copiii prin poieni, că e și plăcut, și sănătos să stai tolănit la soare, să papi lăptișor, cărniță, dar ce te faci atunci cu principiile, cu pedagogia ! ?

Tot din pricina acestor concepții ale sale, nu mi-a dat nici un nume mai de soi ; mi l-a lăsat pe cel popular, cu care mă botezaseră ciobanii : Ursulache. Și nu mi-a aruncat o dată măcar o privire mîngîietoare, necum să-mi spună vreo vorbă de alint.

Nu cred să-i fi trecut prin cap vreodată că dacă pînă și el, bipedul, cunoscător al legilor naturii, se înfioară în nopțile cu furtună cînd natura-și dezlănțuie-n tunete stihiile, apoi pe mine mă cuprinde cea mai profundă groază primitivă. El însă putea în asemenea nopți să tragă zăvorul la ușă și să se vîre frumușel sub plapumă, pe cînd eu n-aveam altă scăpare decît să urlu ca un lup în pustiu, însingurat, cu disperare...

Mă mîngîiam doar cu sentimentul datoriei de credință pe care-l aveam față de omul-tovarăș, sentiment statornicit în inima mea și desăvîrșit de-a lungul atîtor generații de cîini — acel atașament mut și profund pe care nici bipezii, cu limba lor atît de bogată, nu-l pot numi altfel decît „credință de cîine".

Cu toate astea, îi eram recunoscător Grădinarului pentru faptul că mă crescuse astfel — răbdător la nevoi și necazuri, așa cum fuseseră toți strămoșii mei — dulăii ciobănești care le veneau de hac lupilor. Cît mă privește, nu-mi blestemam soarta, ci, dimpotrivă, mă bucuram pentru că-i eram de folos tocmai în nopțile cele mai negre și mai primejdioase.

Căci grădina noastră mai avea și acum nevoie de un ochi ager, care să străpungă bezna nopții, avea nevoie de colți ascuțiți și de lătratul care să cheme la veghe.

Odinioară, stăpînii acestei grădini fuseseră moșii Grădinarului. Dar el deveni moștenitorul tuturor avuțiilor lor încă pe cînd era de-o șchioapă, un boț cu ochi total neajutorat. Taman pe-atunci și-au găsit megieșii

săi — niște scîrnăvii lăcomoase și tîlhare — să profite de împrejurarea creată. Au năvălit din ogrăzile lor și s-au făcut stăpîni pe grădină. Ba mai mult, l-au silit pe adevăratul ei stăpîn să robotească în locul lor, iar ei culegeau doar rodul. Se îmbuibau pe înfundate din avut străin, ba mai și vindeau...

Și a ținut acest jaf pînă a crescut stăpînul meu — așa cum e azi, un bărbat cît un munte, cu umeri de stîncă și brațele ca niște goruni.

Stînd și cugetînd o vreme la soarta sa de rob, el și-a dat limpede seama de marea nedreptate pe care a îndurat-o :

— Da pînă cînd să tot rabd ca aceste scîrnăvii uzurpatoare să trăiască pe spinarea mea ? Pînă cînd...

Și, fără a-și depăna gîndul pînă la capăt, s-a repezit, a înșfăcat parul cel mai greu și noduros și a prins a croi cu el în stînga și-n dreapta ! Unuia i-a crăpat țeasta, altuia i-a rupt mîinile. Iar ceilalți cu vai-nevoie au prididit să sară gardul, că n-au mai avut vreme să nimerească portița.

Tocmai în acele zile tulburi am fost și eu luat de la ciobani.

Cum se mai bucura Grădinaru de libertatea sa ! Nici nu băga de seamă cînd începea și se sfîrșea ziua. Scoase din rădăcină buștenii putregăiți și în locul lor plantă lăstari noi. Apoi se puse să plivească buruienile, să taie crengile uscate, să ardă păienjenișurile rotunde ale spurcaților omizi. Dură și cărări noi, le presără cu zgură roșie trecută prin sită. Pe marginile cărărilor semănă flori, căci ele, alături de moșmoni și peri, dau vieții alt farmec. Chiar și pentru ochiul meu de cîine era altceva să-și scalde privirea în culorile vii ce tremurau în lumina soarelui. Ba și pentru nas e altceva cînd inspiră nu miasmele gropii de gunoi, ci miresmele îmbătătoare ale răzoarelor. Frumusețea desfată pînă și un suflet de cîine.

După toate aparențele, vecinii se împăcară cu noua situație. Livada renăscută în cîțiva ani se făcu însă frumoasă cum nu mai fusese nicicînd pînă atunci. Crengile se frîngeau de atîta rod. Și răufăcătorii începură din nou să dea tîrcoale gardului. Să pună iarăși mîna

pe întregul avut, la așa ceva nu puteau decît să viseze zadarnic, în schimb de la furat nu se dădeau în lături. De cum Grădinaru punea capul să tragă un pui de somn (avea acest obicei după-amiaza) se și găsea vreun megieș care în mare taină sărea gardul să-și umple desaga sau să rupă vreo creangă, să calce florile în picioare...

Și-atunci mă repezeam la ei, fie mutește, să nu tulbur totuși odihna stăpînului, fie cu un lătrat tunător, răspicat. Oh, măiculița mea cîinească, cîți pantaloni de tîlhar n-am mai sfîșiat, cîte mîini de hoț n-am sfîrtecat! Țîșneau hoții ca niște orbeți și fugeau mîncînd pămîntul spre vizuina lor pînă a nu-i face bucăți.

Din asta să nu se tragă concluzia că meritul pentru apărarea avutului îmi revenea doar mie. Nimic de zis, eu îi izgoneam pe răufăcători, dar în urletul meu stăruia strașnica temere că grădinarul o să se trezească și o să pună iar mîna pe par. Însă de cîte bîte, de cîte lovituri de picior și de cîte pietre n-am avut eu parte în viața mea. Am pierdut cîte ceva și din ținuta mea dreaptă, și din întreaga mea frumusețe mîndră de cîine. Din urechea stîngă nu mi-a mai rămas nici măcar o singură bucățică, iar cea dreaptă mi-e sfîrtecată ca la un vițel marcat. Și coșul pieptului mi-e într-o parte intrat înăuntru din pricina a două coaste rupte, iar falca mi-e atît de spartă și plină de cicatrice, încît am căpătat o înfățișare sceptică, disprețuitoare — lucru care nu corespunde de loc cu atitudinea mea vioaie și plină de optimism față de lume.

Văzînd că așa nu-i chip s-o scoată cu mine la capăt, răufăcătorii își schimbară tactica: doar megieși eram, dacă m-or lua cu duhul blîndeții, își ziceau ei, m-oi obișnui poate cu mutrișoarele, cu năravul lor. Ce, parcă puține cazuri se știu cînd pînă și javre mai date dracului decît mine s-au săturat să primească drept răsplată doar lovituri de picioare și bîte?

Așadar, încercară să mă ademenească și pe mine.

— Cuțu-cuțu, Ursulache!... Cuțu-Cuțu!... Ah, ce cîine frumușel, ce cîine cumințel!... Na, drăguțule, na, papă și tu...

Și-mi aruncau niște bucăți într-adevăr foarte îmbietoare : picior de pui, coadă de miel, cîte un codru de pîine unsă bine în tigaie.

— Papă, Ursulache, papă !...

Dar eu nici nu mă atingeam de bucățile astea atît de îmbietoare. Scormoneam de fiecare dată cu labele dinainte mici gropițe în pămînt și îngropam în ele bucățile ce-mi erau oferite cu îndemnuri atît de duioase.

Unii și-or fi spus desigur în sinea lor :

— Ia uitați-vă la el, fățarnicul, cum se preface că nu-i plac piciorul de pui și coada de miel !

E adevărat, oi avea eu suflet de cîine, dar de ce să pîngăresc. La drept vorbind, mă ispiteau nespus acele bucăți îmbietoare, mai ales că nu mîncasem niciodată așa ceva. Că stăpînul meu, credîncios sistemului său pedagogic, uita uneori să-mi azvîrle fie și o îmbucătură uscată de la masa lui. Și cu toate astea eu nu mă atingeam de ele.

Chestie de principii.

Or fi ele cîinești, dar sînt totuși principii. Această grădină, această casă erau deopotrivă și ale mele, dragi — în ele am crescut, pentru ele m-am trudit și am îndurat atîtea. Chiar patruped fiind te atașezi de om, îl îndrăgești pentru toată viața, fără să ții seama cum ți se răspunde la asta, fără să nădăjduiești la vreo răsplată pe măsura meritelor tale.

Și, dacă vreți, în cazul meu acționa nu atît conștiința, cît instinctul de conservare : căci în bucata pe care mi-o arunca dușmanul se putea ascunde întotdeauna și un strop de otravă.

Un strop, dar suficient pentru...

Într-un fel sau altul și-au dat seama scumpii noștri megiești că e greu să legi cu un dulău ciobănesc o prietenie tîlhărească.

Și-atunci și-au zis pesemne :

— Oare n-om ieși mai cîștigați, dacă am încerca să-i intrăm pe sub piele însuși Grădinarului în persoană ? Să-l luăm așa fel, încît să ne izbăvească el singur de acest aprig apărător al său ? Doar om e și el, așa că nu se poate să nu se prindă !

Rău le mai rupsese Grădinarul mîinile și picioarele, le spărsese capetele, dar ei găsiră totuși forțe să-și ascundă afund ura lor de moarte. De cum îl zăreau în grădină sau îl întîlneau în uliță, pe fețele lor se așterneau cele mai însorite zîmbete. Gîtlejurile păreau unse cu dulceață de trandafiri :

— Bună zi-u-a-a, vecine, bună zi-u-a-a !... Ce mai fa-a-ci, ce mai fa-a-ci ?

Grădinarul se uită la ei, îi ascultă și nici nu știe ce să mai creadă. Dar nu-i alungă, și nici nu le întoarce spatele — bipezii puternici sînt de regulă cam blînzi la fire și char naivi.

Uită-te la el, le mai și răspunde la salut :

— Păi... Dacă-i pe așa... Să vă răspund și eu la bineți cu bineți !

Mă uit la ei, îi dau înainte, frînți de mijloc, arătînd numai stimă și admirație :

— Ah, vecine, ce minunată grădină ai mai făcut ! Ce de soiuri noi ai pus... Ce cărărui și ce flori frumoase !... Doar o rugăminte am avea : nu te uita la noi cu bănat. Doar ți-am recunoscut dreptul pe care-l ai. Ba mai mult chiar : viața însăși ne-a dat să înțelegem cît de răi și nepricepuți gospodari am fost. Nu gospodari, ci trîntori — jefuitori ai muncii străine, ai pămîntului străbun. Pe cînd dumneata — numai în cîțiva ani ! — ai făcut adevărate minuni. Bravo, vecine, bravo... Halal de dumneata...

Iar inima omului din piatră să fie — că se topește la o vorbă lingușitoare mai abitir decît o fărîmă de unt la para focului :

— Vă mulțam pentru cuvintele de laudă, vă mulțam, dădea din cap Grădinaru.

— N-ai pentru ce, vecine, n-ai pentru ce... A venit timpul să punem capăt învrăjbirii noastre fără de noimă. Nu degeaba se zice în popor : Vecinul și vecin și rudă-ți este ! Iar la nevoie mai de folos ți-e ca un frate. Că fratele-i departe, iar vecinul — alături. Mai bine mușcă-ți limba decît să-ți învinuiești vecinul. Cinstește-ți vecinul, să te poată cinsti și el...

— Da, dai așa-i ! rosti Grădinaru mișcat de înțelepciunea poporului său. Și se apucă și el să-și amin-

tească fel şi fel de proverbe : Nu te certa cu cel cărula îi spui în fiecare zi bună dimineaţa. Doreşte-i vecinului tău o vacă — iar Domnul o să-ţi dăruiască ţie două. Cînd ai un vecin bun, şi oarbă să-ţi fie fata, că tot nu-ţi rămîne nemăritată... Nu-i aşa ?

— Da, da !... Aşa-i !...

Eu stam departe, îi ascultam şi lătram la rîndul meu nişte proverbe cam tot de soiul ăsta :

— Hau-hau, Grădinare,hau-hau ! De la vecinul viclean nici foc să nu iei — ţi s-aprinde casa ! Cu vecinul viclean prieteşug să nu faci în veac de veac ! Spune-i bună dimineaţa, dar gardul ce vă desparte să nu-l dobori ! Greu-i să aperi turma de lupi şi grădina de vecinul viclean ! Dacă te doare un dinte — scoate-l, dacă ai un vecin viclean — taie poala şi fugi ! Hau-hau, Grădinarule, hau-hau ! Cu omul viclean nici în mormînt să nu te faci vecin ! Hau-hau !...

Lătram eu, dar pe limba mea de cîine — cine s-o înţeleagă ? Îi simţeam doar cum se uitau şi mai chiondorîş la mine :

— Ah, vecine, tare-i scîrboasă javra asta ! Veşnic latră, veşnic muşcă, veşnic ne aduce aminte de neînţelegerile noastre de odinioară. Cu o asemenea javră nu-i chip să trăieşti în pace şi bună vecinătate. Nu degeaba spune o vorbă din popor : „Din pricina unei nurori cîrcotaşe îţi pierzi neamurile, din pricina unui cîine rău — vecinii. La vecini şi cîinele trebuie să fie bun."

— Da, da, aproba Grădinaru, Ursulache al meu e într-adevăr puţin — cum să zic ? — lipsit de tact. Da, lipsit de tact !

— Lasă dumneata tactul şi năravul lui grosolan — continuau eî cu insinuările. Dar uită-te numai la el : e cît o namilă, flocos şi strîmb pe deasupra — cît despre colţi ce să mai vorbim ! Hotărît lucru, nu-i de loc un cîine modern. La o grădină atît de modernă s-ar potrivi cu mult mai bine un căţeluş simpatic, cu părul cîrlonţat, tuns frumos. Că de lătrat, căţeluşul latră mai ceva ca javra asta. Şi-apoi, n-o să stîrnească nici oamenii împotriva stăpînului său.

— Da-a... rosti în doi peri şi tărăgănat Grădinaru.

Eu însă am priceput pe dată cum viermele îndoielii prinde a-şi face loc în inima lui mare şi naivă...

Mă cercetă stăpînul cu o privire aspră — zdravăn chelfănit în bătăliile anterioare, eram şchiop, aveam o singură ureche, iar falca zdrobită, crescută strîmb la loc ; eram credincios, nimic de zis, dar peste măsură de rău, şi, ca atare, nepotrivit pentru o grădină atît de înfloritoare şi cochetă. N-ar fi oare mai nobil, mai aristocratic, dacă şi-ar lua un căţeluş cu părul cîrlionţat ?...

Atunci însă, în faţa străinilor, el nu spuse nimic. Aşteptă să plece, se aşeză pe prag şi prinse să-mi vorbească, aşa cum nu mai făcuse niciodată pînă atunci :

— Noi, dragă, trebuie să ne înţelegem... I-ai văzut şi tu pe ăia că s-au dat pe brazdă. Şi-au dat pînă la urmă seama că altminteri n-o scot cu mine la capăt. Şi, să-ţi spun oare ? M-am săturat şi eu să tot fiu mereu cu ochii în patru. Simt cum mi se împietreşte inima din cauza neîncrederii pe care o manifeşti tu faţă de alţii. Or, cu purtarea asta a ta bănuielnică, înnăscută, cu lătratul tău alarmant îmi înteţeşti şi mai mult neliniştea. Pînă şi în vis te aud : „Hau-hau ! Păzea, stăpîne ! Hau-hau, să nu-i crezi !"... M-am săturat ! rămîi, te rog, în spatele casei. Nu speria fără rost trecătorii. Las' să se uite, să se bucure de opera mîinilor mele, de frumuseţea ei. Să ia exemplu pentru grădinile lor... Ai înţeles ?... Te-am luat, ştii bine de cînd erai o gîgîlice, şi te-am crescut, te-am hrănit, vezi să n-ajungi la bătrîneţe în căruţa hingherilor...

M-am făcut un ghem mic, şi asta nu atît de frică. De-mi va fi sortit să crap în vreo văgăună, sau să mă jupoaie hingherii de piele, ca să mai tragă un folos de pe urma mea — mi-era într-un fel totuna. În schimb, ce-o să se aleagă mai departe din toate astea şi cum s-o alege, tare aş fi vrut să văd, şi lucrul ăsta mi se părea din cale-afară de interesant.

Şi se întîmplară într-adevăr lucruri din cale-afară de interesante.

Se născu între vecini şi stăpînul meu o prietenie la cataramă. Ospeţiile şi amabilităţile se ţineau lanţ. Plăcinte peste plăcinte, baclavale peste baclavale, ţuică fiartă cu nemiluita — se mînca şi se bea pe ruptele în foişor.

Și ce mai cîntece de dragoste, cu acompaniament de chitare se cîntau — viață, nu glumă, taman ca-n poveşti !

Vecinii — ca niște fluturaşi în razele soarelui, zboară zboară într-una...

Cînd treceau pe lîngă mine, eu închideam ochii să nu-i văd şi scrîşneam din colți : nici hau, nici bau.

— Măi ! se mirau ei. Fiara asta s-a îmblînzit de-a binelea. S-a învăţat în cele din urmă cu prietenii credincioşi ai casei.

Doar o singură dată m-am zbîrlit de scîrbă : atunci cînd unul din ei, cel care mi-a rupt piciorul a dat să mă mîngîie după ureche, după urechea sfîrtecată.

Auzindu-mă însă cum i-am mîrîit şi văzînd cum mi-am rînjit colții, şi-a retras repejor mîna :

— Ai-hai !... Stai acolo cuminte !... Stai cuminte, că de nu, acuşi mă plîng *ăluia*. Şi te jupoaie el una-două, că-i o fiară şi mai afurisită ca tine.

Trecu o lună, trecură două, trei — numai în dulci cîntări şi declarații pline de dragoste. Inima împietrită de neîncredere a Grădinarului se înmuie. Iar somnul lui deveni liniştit şi profund din clipa în care nu mai auzi lătratul meu alarmant. „Hau-hau, stăpîne, păzea ! Hau-hau, să nu te încrezi într-înşii !" Uneori uita şi să tragă zăvorul la uşă...

Şi mai era şi frînt de oboseală după truda grea de peste zi. Copacii bătrîni şi tineri dădeau un rod nemaipomenit. Din zori pînă în noapte Grădinaru săpa, stropea, curăța — uitase şi de flori, şi de farmecul lor...

.....

...De cum îi zării din spatele tufei de coacăzi, mi-am dat seama într-o clipă c-au pus la cale o faptă cumplită, pe care un cîine nu poate nici s-o conceapă şi nici s-o făptuiască.

Era o după-amiază zăpuşitoare. Grădinaru dormea. Iar ei se apropiau cu paşi surzi, de fiară. Se opriră lîngă uşă. Ciuliră urechile — liniște. Unul scoase de sub haină o secure, celălalt — un cuțit. Primul apăsă uşor clanța şi împinse uşa nezăvorîtă...

Nu-u, cîinele credincios nu ia în seamă nici piciorul său şchiop şi nici falca strîmbă : şi cînd m-am repezit

odată, drept în spinarea primului m-am oprit, el s-a prăbuşit pe trepte, iar securea i-a zburat către tufişuri. În clipa următoare mi-am înfipt colţii în încheietura mîinii celuilalt şi am tras de ea cu atîta năduh, încît slobozi cuţitul. Am continuat să sfîşii, să rup cu dinţii de unde apucam, să mă dau de-a rostogolul cu ei pînă ce prinseră amîndoi să zbiere :

— Aju-t-o-o-r !... Grădinare-e-e !...

Grădinaru sări din aşternut, ieşi iute în pragul uşii şi, cu ochi cîrpiţi de somn încercă să deslueşească ce se întîmplă. Se uită la noi şi ne vede rostogolindu-ne. Ne rostogolim, iar ei ţipă :

— Omoară-ă-ă-l... E turba-at !... Noi cu plăcintă... plăcintă am venit să-ţi aducem !

Grădinaru apucă sapa aşezată parcă dinadins sub mîna sa şi izbi...

Dar nu-u, nu o izbi în capetele scumpilor săi oaspeţi, ci în al meu, în capul meu păţit şi trecut prin atîtea. Izbi cu atîta putere, că dosul sapei mă nimeri drept în bot. Am zburat taman în mijlocul tufei de coacăzi. Mă ridicai abia-abia pe picioarele mele strîmbe şi inima mi se umplu de amărăciune, de o nespusă amărăciune...

Dar ciine fiind, m-am pus iar pe lătrat :

— Hau-hau, stăpîne, uite securea !... Hau-hau, uite cuţitul !...

Şi în aceeaşi clipă m-am tîrît şi am apucat cu colţii zdrobiţi mînerul securii :

— Uite ! Uite ! spuneam eu doar din ochi.

Grădinaru îşi veni în fire — se făcu negru la chip.

— Asta vă era... plăcinta ? şopti el.

Şi zicînd astfel, ridică sapa...

Nu mai văzusem pînă atunci bipezi să zboare fără aripi. Iar ăştia zburară ca nişte păsări de pradă jumulite — abia prididiră să ferece pe dinăuntru poarta ogrăzii lor.

Şi numai după toate astea, gîfîind încă, se-ntoarse Grădinaru în mica noastră grădină cochetă. Se întoarse şi s-apropie de mine.

— Ursuleţule... murmură el, fără să mi se uite în ochi.

Iar mîna lui, puternică, se întinse pentru prima oară de cînd eram în slujba lui, şi-mi mîngîie fruntea, urechea sfîşiată...

— Noi mai avem încă de făcut treabă împreună... Mai avem berechet !...

De ce-aş ascunde ? M-a mişcat adînc gestul lui. Că, vorba ceea : fiecare cu noţiunile sale şi eu cu ale mele : dacă-i dragoste, apoi să fie pe viaţă, dacă-i credinţă — pînă la moarte să fie ! Nu-i aşa ?

Astfel s-au petrecut lucrurile, măiculiţa mea ciinească...

C u p r i n s

HAIDUCUL (roman) 5

Despre strămunii mei şi despre mine 7
— Şi opincile astea s-au rupt... 11
— Dinţi n-ai avut? 13
— Ostatica din turn 19
— Petrecerea de la miezul nopţii 22
— Nuntaşi nepoftiţi 26
— Noapte de dragoste 27
— În zori de zi 30
— Şi-au găsit naşul 32
— Nu faci bine, căpitane! 35
— Arat haiducesc 38
— Casa părintească 43
— E de la mama 48
— Goran rîde 52
— Nici Mehmed nu crede 57
— Cuţitul fi-va judecătorul 59
— Doamne! Iartă-mă pe mine, păcătosul! 66
— Suferinţa 70
— Pămîntule, deschide-te! 75
— Primele zile 76
— Cîntecul minte 83
— Două vieţi diferite 89
— Bei şi *ciorbagii* 95
— Dar coşarul? 104
— Moş Dimităr se întoarce 109
— Comoara îngropată 113
— Carul mare şi buturuga mică 119

Pag

— Fiecare cu grijile sale 127
— Oamenii sînt vinovați 133
— Haiducul-porcar 136
— Cîntecul lui Strahil 139
— Frații de cruce 149
— Nevastă de haiduc 153
— Și se făcu Strahil haiduc năprasnic 159

***

NUVELE ȘI POVESTIRI

Prea tîrziu 177
Lume vitregă 189
Pour souvenir 216
Păcatul 225
Ciuperca 232
Binefăcătorul 242
Micul proletar 251
Ninka 255
Rămășagul 265
Un om îndărătnic 276
Vocea poporului 289
Iepurașul 296
Cel mai nătărău din tot județul 323
Petra Manolova 332
Răzbunarea comunistului 360
Inimă vătămată 363
Pata 393
O întîmplare cu dragoste 399
Atavism 412
Trădătoarea 416
Mîini de aur 421
Zero cu „Z" mare 431
Regina pocherului 442
Gripa neagră 447
O inimă bate la ușă 458
Cîine cu caracter 468

Coli tipo : 30

I. P. „TIPARUL" — c. 337

Lei 13

Personalitate marcantă a prozei bulgare contemporane, Orlin Vasilev (n. 1904) debutează în anul 1927 în paginile revistei Vedrina, condusă de prestigiosul scriitor Anton Straşimirov. Abordează cu egal succes reportajul, eseul, drama etc.

Autor al unor romane cu profund ecou în epocă — Drumeagul alb (1929), Haiducul (1937), Dinte pentru dinte (1944) — al dramelor Ostrovul leproşilor (1939), Alarma (1948), Iubirea (1952), Fericire (1953), Orlin Vasilev se manifestă şi ca un exponent inegalabil al prozei scurte în beletristica bulgară.

Prezentul volum cuprinde romanul istoric Haiducul — o capodoperă a genului — şi o suită de nuvele şi povestiri.